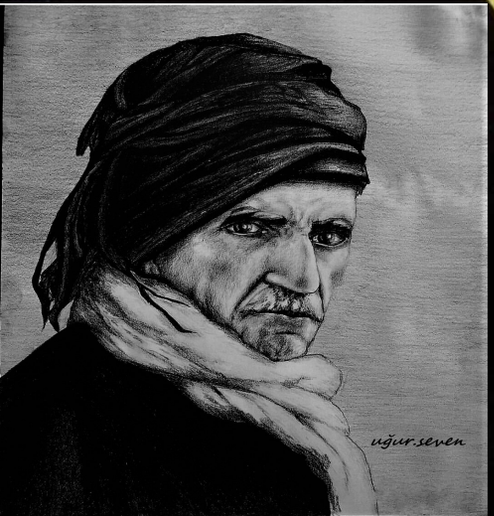
Mevkufât

MÜLTEKÂ TERCÜMESİ

Sadeleştiren

AHMED DAVUDOĞLU

SAĞLAM YAYINEVİ

MEVKÛFÂT
MÜLTEKÂ TERCÜMESİ

Bu eserin bütün hakları SAĞLAM YAYINEVİ'*ne aittir.*
Kısmen de olsa taklid edenler, Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa göre sorumludur.

Eser adı	: **MÜLTEKÂ-L- EBHÛR (MEVKÛFÂT)**
Müellifi	: **İbrahim Halebi**
Şerheden	: **Mehmed Mevkûfatî**
Sadeleştiren	: **AHMED DAVUDOĞLU**
Baskıya Hazırlayan	: **Şevket Gürel, Zülkarneyn Tatlılı**
Hattat	: **Turan Sevgili**
Naşir	: **Alaaddin Sağlam**

Baskı
Kayhan matbaa
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No:8/2 Topkapı
Tel: 0212 612 31 25
Sertifika No: 12156
Aralık 2013

SAĞLAM YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 19/1 Kat: 2 Cağaloğlu/istanbul
Tel: 212 513 67 70 - 527 52 79
www.saglamyayinevi.com.tr
e-sipariş: kitapaloku.com

MEVKÛFÂT

MÜLTEKÂ TERCÜMESİ

Yazar
İbrahim Halebî

Şerheden
Mehmed Mevkûfatî

Sadeleştiren
AHMED DAVUDOĞLU

Cilt: 2

TAM METİN İLAVELİ

SAĞLAM YAYINEVİ

ـ كِتَابُ الْحَجِّ ـ

هُوَ زِيَارَةُ مَكَانٍ مَخْصُوصٍ فِى زَمَانٍ مَخْصُوصٍ بِفِعْلٍ مَخْصُوصٍ. فرِضَ فِى الْعُمْرِ مَرَّةً عَلَى الْفَوْرِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ بِشَرْطِ اِسْلاَمٍ وَحُرِّيَّةٍ وَعَقْلٍ وَبُلُوغٍ وَصِحَّةٍ وَقُدْرَةِ زَادٍ وَرَاحِلَةٍ وَنَفَقَةِ ذِهَابِهِ وَاِيَابِهِ فَضُلَتْ عَنْ حَوَائِجِهِ الْاَصْلِيَّةِ وَنَفَقَةِ عِيَالِهِ اِلَى حِينِ عَوْدَتِهِ مَعَ اَمْنِ الطَّرِيقِ. وَزَوْجٍ اَوْ مَحْرَمٍ لِلْمَرْاَةِ اِنْ كَانَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ مَكَّةَ مَسَافَةُ سَفَرٍ وَلاَ تَحُجُّ بِلاَ اَحَدِهِمَا وَشُرِطَ كَوْنُ الْمَحْرَمِ عَاقِلاً بَالِغًا غَيْرَ مَجُوسِيٍّ وَلاَ فَاسِقٍ وَنَفَقَتُهُ عَلَيْهَا. وَتَحُجُّ مَعَهُ حَجَّةَ الْاِسْلاَمِ بِغَيْرِ اِذْنِ زَوْجِهَا فَلَوْ اَحْرَمَ صَبِيٌّ اَوْ عَبْدٌ فَبَلَغَ اَوْ اُعْتِقَ فَمَضَى لاَيَجُوزُ عَنْ فَرْضِهِ فَاِنْ جَدَّدَ الصَّبِيُّ اِحْرَامَهُ لِلْفَرْضِ صَحَّ بِخِلاَفِ الْعَبْدِ. وَفَرْضُهُ الْاِحْرَامُ وَهُوَ شَرْطٌ وَالْوُقُوفُ بِعَرَفَاتٍ وَطَوَافُ الزِّيَارَةِ وَهُمَا رُكْنَانِ وَوَاجِبُهُ الْوُقُوفُ بِمُزْدَلِفَةَ وَالسَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَرَمْيُ الْجِمَارِ وَطَوَافُ الصَّدْرِ لِلْاٰفَاقِيِّ وَالْحَلْقُ اَوِ التَّقْصِيرُ وَكُلُّ مَايَجِبُ بِتَرْكِهِ الدَّمُ وَغَيْرُهَا سُنَنٌ وَاٰدَابٌ. وَاَشْهُرُهُ شَوَّالُ وَذُو الْقَعْدَةِ وَالْعَشْرُ الْاَوَّلُ مِنْ ذِى الْحِجَّةِ وَيُكْرَهُ الْاِحْرَامُ لَهُ قَبْلَهَا وَالْعُمْرَةُ سُنَّةٌ. وَالْمَوَاقِيتُ لِلْمَدَنِيِّينَ ذُو الْحُلَيْفَةِ وَلِلشَّامِيِّينَ جُحْفَةُ وَلِلْعِرَاقِيِّينَ ذَاتُ عِرْقٍ وَلِلنَّجْدِيِّينَ قَرْنٌ وَلِلْيَمَنِيِّينَ يَلَمْلَمُ لِاَهْلِهَا وَلِمَنْ مَرَّ بِهَا وَيَحْرُمُ تَاْخِيرُ الْاِحْرَامِ عَنْهَا لِمَنْ قَصَدَ دُخُولَ مَكَّةَ وَجَازَ التَّقْدِيمُ وَهُوَ اَفْضَلُ وَيُحِلُّ لِمَنْ هُوَ دَاخِلُهَا دُخُولَ مَكَّةَ غَيْرَ مُحْرِمٍ وَوَقْتُهُ الْحِلُّ وَلِلْمَكِّيِّ فِى الْحَجِّ الْحَرَمُ وَفِى الْعُمْرَةِ الْحِلُّ.

HACC BAHSİ

Haccın şartları, farzları, vacipleri, sünnetleri vardır.

Haccın şartları iki kısımdır;

1- Vücubunun şartları.

2- Edâsının şartları.

Vücubunun şartları yedidir;

1- Müslüman olmak.

2- Hür olmak.

3- Akıllı olmak.

4- Erginlik çağında bulunmak.

5- Hac farizasını yapabilecek kudrette bulunmak.

6- Hacca gidip gelmeye kâfi bir vakit bulunmak.

7- Zâd ve râhile; Kendi vaziyetine uygun yapacağı masrafı ve nakil vasıtası için parası bulunmak.

Vaktin bulunmasında ihtilâf edilmiştir. Bazıları vakit, Haccın vücubunun şartlarından saymışlardır. Bu kavle göre; Müslüman olan kâfir, erginlik çağına giren çocuk, çılgınlıktan kurtulan kimse, hürriyetine kavuşan köle Hacca gidip gelmeye yetecek paraları olduğu hâlde, Hacca gitmeye vakit bulamadan ölecek olursa, yerine Hac yapılması vasiyet etmesi caiz değildir.

Bazıları, vakti edâsının şartlarından kılmışlardır. Bu kavil üzerine yukarıda geçen kimselerin ölürken, kendi yerlerine Hac için naib gönderilmesine vasiyet etmeleri vaciptir.

Haccın farz olması için yolda emniyet bulunması lazımdır. Yolda düşmandan veya suya batmaktan veya yırtıcı hayvandan korku bulunursa, Hac farz değildir. Kara ve deniz yolundaki korkunun bulunmasında galip itibar edilir. Eğer galip olan selâmet ise, Hac vaciptir. Eğer galip olan korkunun bulunması ise, Hac vacip olmaz. Bu şartı bazıları Haccın edâ-

sının şartlarından saymışlardır. Bu ihtilâfın faydası; Hac yolundan emniyet bulamayan bir kimsenin öleceği zaman, kendi yerine Hac yapılmasını vasiyet etmesinin lazım olup olmamasındadır.

Müteahhirin Ulemasına göre; sahih olan yolda emniyet bulunması Haccın vücubunun şartlarındandır.

Edâsının şartları beştir;

1- Vücubun ve azaların sıhhatte ve selâmette bulunmasıdır. Bazıları bu şartı, vücubunun şartlarından saymışlardır. Bu kavle göre; âmânın, kötürümün, felçlinin, ayağı kesik olanın üzerine Hac farz değildir. Muhtar olan kavi de budur.

Kâfi'de; **"Bunlar hakkında ihtilâf olunmuşsa da, İmam-ı A'zam (r.a)'dan zahir rivayet olan Mebsût, Camiü's-Sağir, Siyer-i Kebir, Camiu'l-Kebir'de böyledir"** denilmiştir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'den bir rivayette; **"Gidip gelecek bineği ve yapacağı masrafı bulunsa bile onlara Hac farz değildir"** denilmiştir.

İmam-ı A'zam (r.a)'dan bir rivayette ve Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'den zahir rivayette; **"Bunların binekleri ve yapacakları masrafları bulunursa bunlara Hac farzdır"** denilmiştir. Fakat bu da ihtilâflıdır. Bazıları; **"Kendileri üzerine"**, Bazıları da; **"Malları üzerine farz olur"** demişlerdir. Ama esah ve râcih olan kavle göre, mallarına farz olmasıdır.

İhtilâfın faydası; bunlar Hacca gitmek için malî kudreti özürlü iken bulmuşlarsa, Hac farz olmaz. Sıhhatte iken bulup sonra özürlenmişlerse, ittifakla kendilerine Hac farz olmayıp, mallarına farzdır. Yani yerlerine Hac yapmak için bedel gönderirler.

2- Hac niyetiyle ihrama girmektir. Zira Hac Umre veya başka bir iş için Mekke'ye girmek isteyen kimsenin ihramsız mikatları geçmesi caiz değildir. Eğer geçerse, Ona kurban lazım olur.

3- Hacdan hapis ve men olunmamaktır.

4- Hac için en az on sekiz saatlik bir yolculukta bulunacak kadının yanında kocası veya ebedi nikâhı haram olan bir erkek bulunmalıdır.

5- Hacca gidecek kadın iddet için bulunmamalıdır. O şehrin Hacıları kafileyle gideceği zaman, iddet için bulunan kadın üzerine Hac farz olmaz.

Haccın farzı üçtür;

1- İhrama girmek, ihrama girerken Hacca niyet ederek telbiye de bulunmak veya niyet yerine geçecek Mekke'de kesilmek üzere yanında nişanlı, nişansız kurban bulundurmak.

2- Arafat'ta durmak. Urane vadisinden başka Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) orada Şeytan'ı görüp, o yerden sakınmak için orada durmayı men etmiştir.

3- Ziyaret tavafı'dır.

İhrama girmek şarttır. Arafat'ta durmak ve ziyaret tavafı rükündür. Bu üçte biri, kaçırılırsa Hacc olmaz. Gelecek sene kazası lâzımdır.

Haccın vacipleri yirmidir;

1- Safa ve Merve arasında sa'y etmektir.

2- Müzdelife'de vakfe durmak, Mina'da taş yığınlarına ufacık taşlar atmaktır.

3- Sa'yı yürüyerek yapmaktır.

4- İhramlıyken tıraş olmaktır.

5- Sader tavafında bulunmak. Bu, Mekkeli olmayan, yani dışarıdan Hacca gelip afakî adını alan hacılara mahsustur ki; bir dönüş, veda tavafından ibarettir.

6- Arafat'ta gündüzleri duran kimsenin, durmasını Güneş batıncaya kadar uzatmasıdır. Ama Güneş battıktan sonra, durana uzatmak vacip değildir.

7- Dışarıdan Hacca gelenler ihramlarına mîkat'da, Mekkeliler ise ya Harem'de veya Hıll'de girerler.

8- Ziyaret tavafının dördü farz, üçü vaciptir.

9- Büyük ve küçük abdestsizlikten ve pisliklerden temiz olmaktır.

10- Elbisenin temiz olmasıdır.

11- Avret mahallinin örtülü bulunmasıdır.

12- Tavafın Hatim'in ardında yapılmasıdır.

13- Tavafa sağdan başlamaktır. Yani Kâbe-i Muazzama'yı sol tarafına almaktır.

14- Safa ile Merve arasındaki şavtların çoğunda yürümektir.

15- Ziyaret tavafının Bayram günlerinde yapılmasıdır.

16- Farz veya nafile tavaftan sonra iki rekât namaz kılmaktır.

17- Bu günün atılacak taşını, yarına bırakmamaktır.

18- Tıraş olmaktır.

19- Tıraşı Bayram günlerinde ve Harem-i Şerifte olmaktır.

20- Arafat'tan inerken imama uymaktır.

Bu vaciplerden birini gerek kasten gerek yanılarak terk edene ceza lâzım olur. Fakat Haccı, sahih olur.

Haccın sünnetleri ondur;

1- Dışardan gelen hacılar için, İfrâd Haccı olsun, Temettü Haccı olsun, Kıran Haccı olsun kudüm tavafı yapmaktır.

2- Tavafa Hacer-ül Esved'den başlamaktır.

3- İmamın üç yerde hutbe okumasıdır.

4- Mekke'den Arafat'a terviye (Arefe gününden bir gün önce) günü çıkmaktır.

5- Arefe gecesi Mina'da yatmaktır.

6- Mina'dan Arafat'a Güneş doğduktan sonra gitmektir.

7- Arafat'tan dönüşte Müzdelife'de yatmaktır.

8- Müzdelife'de fecir doğduktan sonra vakfeye durmaktır.

9- Aralarda yıkanmaktır.

10- Mina'dan Mekke'ye gelirken "Ebtah"a inmektir.

Bu zikrolunanlar, Müekked sünnetlerdir. Mutlak sünnetler bunlardan fazladır. Sünnetin hükmü; terk edenin günahkâr olması ama ceza lâzım gelmemesidir.

Haccın kısımları;

İhrama girmek dört nevi'dir;

1- Hacc-ı ifrâd için.

2- Yalnız Umre için.

3- Hacc-ı Kıran (Hac ile Umre'yi birleştirmek) için.

4- Hacc-ı Temettü için; Bir kimsenin Hac aylarında Umre yapmak maksadıyla ihrama girip, Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkması ve o sene memleketine dönmeden Hacc yapmak için tekrar ihrama girmesidir.

Hacc-ı Kırân, Hacc-ı Temettü'den; Hacc-ı Temettü, Hacc-ı İfrâd'dan; Hacc-ı İfrâd da Umre'den efdaldir.

Hacc; Lügatte tazim edilecek makamları ve diğer yerleri ziyaret kastetmektir.

Hacc; Şeriatta belirli yeri, belirli zamanda, belirli fiillerle ziyaret etmekten ibarettir. Belirli yer; Kâbe-i Muazzama ile Arafat'tır. Belirli zaman, Hacc aylarıdır; Belirli fiiller; Hacc fiilleridir.

Hacc, acele olarak ömürde, bir defa farzdır.

Haccın farziyeti kitap, sünnet, icmâ-ı ümmettir.

Kitaptan delili; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

"Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) **Beyt-i Hac** (ve ziyaret) **etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim küfrederse, şüphesiz ki, Allah âlemlerden gani** (müstağni)**dir.** (Âl-i İmrân Suresi; 97) kavl-i kerimidir.

Keşşaf sahibi "Bu ayet-i kerime'de pek çok tekit ve şiddet olduğunu zikretmiştir. Tekit olanlar şunlardır;

1- وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ

kavl-i keriminde Hacca, insanların boynuna Allah (c.c) için farz ve vaciptir. Hacc insanların boynundan ancak ödenmek şartıyla ayrılır. Çünkü ayet-i kerimedeki "âlâ" lâfzı devamlılık içindir.

2- Allah-ü Teâlâ (c.c) ayet-i kerimede bütün insanları zikrettikten sonra;

مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً

kavl-i şerifini insan lâfzından bedel olarak zikretmiştir. Bunda da iki tekit vardır;

a) Bedel olarak zikirde ise, yerleşme ve tekrar vardır,

b) Önce kapalı olarak zikrettikten sonra izah etmek, kısaca zikrettikten sonra tafsilât vermek ayrı ayrı iki suretle ayet-i kerimeyi açıklamak vardır. Şiddet olanlar şunlardır;

1- Allah-ü Teâlâ (c.c); مَنْ لَمْ يَحُجَّ **"Kim gücü yettiği hâlde Haccetmezse."** buyuracağı yerde, gücü yetip de Haccetmemenin" pek bü-

yük günah olduğunu belirtmek için; مَنْ كَفَرَ **"Kim Haccetmeye gücü yettiği hâlde küfrederse."** buyurmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ فَلْيَمُتْ اِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا اَوْ نَصْرَانِيًّا

"Kim Haccetmeye gücü yettiği hâlde Haccetmeden ölürse, dilerse Yahudi, dilerse Hıristiyan olarak ölsün." kavl-i şerifi de bunu teyit eder.

2- Allah-ü Teâlâ (c.c); فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِىٌّ

"Şüphe yok ki, Allah zengindir." buyurmuştur. Bu ayet-i kerimede Zat-ı Alâsının zengin olduğunu zikretmesinde, Haccetmeyene hiddet, gazap ederek, yardımsız bırakacağına delâlet vardır.

3- Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın; عَنِ الْعَالَمِينَ kavl-i kerimi,

"Kim gücü yettiği hâlde, Haccetmezse." kavl-i keriminden bedel olarak zikrolunduğu için Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın bütün âlemlerden müstağni olduğuna delâlet vardır. Allah-ü Teâlâ (c.c) bütün varlıklardan müstağni olunca, Haccetmeyen kimseye büyük gazap edeceği açıktır. Sünnetten delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

بُنِيَ الْاِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ

"İslâm beş temel üzerine kurulmuştur." hâdis-i şerifidir. Haccın farz olduğu hususunda Peygamberimiz (s.a.v)'in. Zaman-ı Saadetlerinden günümüze kadar hiç bir inkâr eden bulunmaksızın icmâ-ı ümmet vardır.

Haccın ömürde bir kere farz olması şu cihettendir ki, Haccın farz olmasının sebebi Beyt-i Şeriftir. Hacc, Beyt'e izafe edilmiştir. Hâlbuki hükümler sebebe izafe edilir. Beyt-i Şerif ise değişmediğinden, hüküm de değişmez. Bundan dolayı Hacc ömürde bir kere farz olmuştur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; Hacc, gitmeye gücü yetene acele olarak farz olur. Hatta gitmezse günahkâr olur. İbn-i Şûcâ (r.a) "İmam-ı A'zam (r.a)'dan; "Bir kimsenin malı vardır. Hacca mı gitsin yoksa evlensin mi?" diye sorulduğunda; İmam-ı A'zam (r.a), "Hacca gitsin." diye cevap verdiğini" nakletmiştir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın bu kavli de Haccın acele olarak farz olduğuna delâlet eder.

Zira evlenmekte nefsi korumak vardır. Nefsi haramdan korumak ise, herhalde vaciptir. Eğer Hacc, acele olarak farz olmasaydı, herhalde vacip olan evlenmeden önce Haccın yapılmasını emretmezdi. Hatta Hacc, acele olarak farz olur diyen Zat'a göre; Hacc üzerine farz olan kimse, özürsüz olarak Hacc yapmayı geri bırakırsa fâsık olur, şahadeti kabul

edilmez.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; Haccın farziyeti, acele olarak değil, yapmak şartıyla ömür boyuncadır.

İmam-ı Şafii (r.a)'nin kavli de, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli gibidir. Hacc, ömrün vazifesidir. Namaz, ömrün sonunda vacip olduğu gibi, Hacc da ömrün sonunda vaciptir. Zira Peygamberimiz (s.a.v), Hacc, farz olduktan sonra tehir etmişlerdir. Çünkü Hacc Hicretin altıncı senesinde farz kılınmıştır. Peygamberimiz (s.a.v) Hicretin onuncu senesinde Hacc farizasını ifa etmişlerdir. Bunlar İmam-ı Muhammed (r.a)'in delilleridir.

İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a) ise; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ وَجَدَ زَادًا وَرَاحِلَةً يُبَلِّغَانِ اِلٰى بَيْتِ اللهِ وَلَمْ يَحُجَّ فَلاَ عَلَيْهِ اَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا اَوْ نَصْرَانِيًّا

"Her kim Beytullah'a gidecek yol parası bulup da Hacc yapmazsa, o kimsenin Yahudi veya Hıristiyan olarak ölmesinde bir beis yoktur." hadis-i şerifiyle istidlâl etmişlerdir.

Hz. Ömer (r.a); **"Hacca gidecek güçte kuvvette olduğu hâlde Hacca gitmeyen kimseleri öğrenip, evlerini başlarına cayır cayır yakmayı kastettim; "Vallahi Ben, onları Müslüman görmüyorum. Vallahi Ben, onları Müslüman görmüyorum. Vallahi Ben, onları Müslüman görmüyorum."** demiştir.

Âlimlerden bazıları; "Hicretin altıncı senesinde inen;

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ

"Haccı da Umre'yi de Allah için tam yapınız." (El-Bakara Suresi; 196) ayet-i kerimesidir.

Hicretin onuncu senesinde inen;

وَلِلّٰهِ حِجُّ الْبَيْتِ

"Beyt'i Hacc (ve ziyaret) **etmesi Allah içindir."** ayet-i kerimesidir." diye ihtilâf etmişlerdir.

Peygamberimiz (s.a.v), insanlara dinîn hükümlerini açıklamak için gönderildiğinden, Hacc da dinîn esaslarından biri olduğundan, onu da insanlara açıklamadan dünyadan ayrılmaktan emin bulundukları muhak-

kaktı. Bundan başka Peygamberimiz (s.a.v)'in Haccı tehir etmesi, bir özürden dolayı idi. Zira Müşrikler Beytullah'ı çıplak olarak tavaf ederler, küfür ve şirkle karışık bulunan sözlerle telbîye ederlerdi. O zamanda Hacc'ın rükün ve esaslarını tayin etmek mümkün değildi. Peygamberimiz (s.a.v), Hz. Ali (r.a)'yi Kâbe-i Muazzama'ya gönderip, bu seneden sonra Müşriklerin, çıplakların Beytullah'ı tavaf edemeyeceklerine dair nazil olan Et-Tevbe Suresini okutturmuştur. Böylece Haccetme zamanı geldiğinden, ertesi sene Resul-ü Ekrem (s.a.v) bizzat Hacc farizasını ifa etmişlerdir.

Peygamberimiz (s.a.v)'in Haccı geri bırakmalarının sebebi;

Hacc farizasını yalnız olarak yapmak mümkün olmayıp, Ashabıyla beraber yapmaları lâzım gelmesiydi. Ashabın ise, her birinin çıkmaya kudreti yoktu. Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.v) Haccı sonra yapmışlardır.

Farz olan Haccın acele olarak yapılması lâzımdır, yapmak şartıyla sonraya bırakılması caizdir; diye olan ihtilâfın faydası; üzerine Hacc farz olan kimsenin hemen yapmayıp geri bırakmasıyla günahkâr olup, olmamasındadır. Yoksa bir insanın üzerinde eda Haccı veya Kaza Haccı varken nafile olarak Haccetmesinin caiz olmasında bir ihtilâf yoktur.

Fahrü'l-İslâm (r.a); **"Üzerine Hacc farz olan kimse, nafile olarak Haccetse sahih olur. Üzerine Öğle Namazı farz olan kimsenin, nafile Namaz kumasının sahih olduğu gibi."** demiştir.

Hacc, Müslüman'a farzdır, kâfire farz değildir. Hür olana farzdır, köleye farz değildir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

أَيُّمَا عَبْدٍ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ ثُمَّ أُعْتِقَ فَعَلَيْهِ حِجَّةُ الْإِسْلَامِ

"Herhangi bir köle, on defa Hacc yaptıktan sonra hürriyetine kavuşsa, İslâm Haccını yapması lâzımdır." buyurmuşlardır.

Hacc ile oruç, namaz arasındaki fark şudur ki; Haccı yapmak için malî kudret şarttır. Köle ise, maldan bir şeye malik değildir. Oruç ile namaz böyle değildir. Eğer köle üzerine Hacc farz olsaydı, uzun zaman efendisinin hakkı zayi olacağından, kul hakkı Allah (c.c) hakkı üzerine takdim olunmuştur. Hacc; akıllı, erginlik çağında olmak, vücûd sıhhati ve azaların selâmetiyle farz kılınmıştır. Deli üzerine, Hacc vacip değildir. Zira akıl bütün ibadetlerde şarttır.

Çocuk üzerine de, Hacc farz değildir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

أَيُّمَا صَبِيٍّ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ ثُمَّ بَلَغَ فَعَلَيْهِ حِجَّةُ الْإِسْلَامِ

"Herhangi bir çocuk, on defa haccettikten sonra erginlik çağına girse, İslâm Haccını yapması lâzımdır." buyurmuşlardır.

Hacc, bir ibadettir, ibadetlerin hepsi çocuktan kaldırılmıştır. Hastaya da Hacc vacip değildir. Zira hasta yolculuk meşakkatine katlanamaz.

Asıl ihtiyacından fazla Hacca gidip gelinceye kadar kendisinin, çoluğunun çocuğunun nafakaları, kendi hâline uygun vasıtası ve yolda yapacağı masraflara karşılık parası olana, yolda emniyet bulunmak şartıyla Hacc farz kılınmıştır.

Asıl ihtiyaçları; ev, hizmetçi, ev eşyası, elbise ve bunlara benzeyen şeylerdir.

Muhammed b. Şücâ (r.a); **"Bir kimsenin sakin olduğundan başka evi, hizmetçi olan köle ve cariyelerinden başka köle ve cariyeleri ve bunlara benzer ziyade mala malik olan kimsenin bunları satıp Hacca gitmesi lâzımdır."** demiştir.

Bir kadınla Mekke arasında en az on sekiz saatlik bir mesafe bulunursa, yanında kocası veya ebedi olarak nikâhı haram olan bir erkek bulunması, bunların Mecusi, fâsık olmayıp akıllı, erginlik çağında olması, nafakalarının kadın üzerine lâzım olması şartıyla, kadın üzerine Hacc farz kılınmıştır. Yanında kocası veya ebedî nikâhı haram olan erkek bulunmayan kadına, Hacc farz değildir.

Kadına ebedi nikâhı haram olan erkekler; babası, dayısı, amcası, kardeşi, damadı ve sütoğludur. Kendisine Hacc farz olan bir kadının, yanında nikâhı ebedî haram olan bir erkek bulunduğu takdirde, kocasından izinsiz olarak Hacca gitmesi farzdır, İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; koca karısını sefere gitmekten, Hacca gitmekten men edebilir. Zira kadının Hacca gitmesinde, kocanın hakkı zayi olur. Bundan dolayı kadını men edebilir.

Biz Hanefîlerin delili; kocanın hakkı farz olan ibadetlerde geçersizdir. Ama nafile ibadetlerde men etme hakkı vardır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bedenin sıhhatte olması, yolda emniyet bulunması, kadın için yanında kocasının veya nikâhı ebedi haram olan birinin bulunması Haccın vücûbunun şartlarından mıdır, yoksa edâsının şartlarından mıdır? diye ihtilâf edilmiştir. Vücûbunun şartlarından diyen kimsenin kavline göre; bu şartlar bulunmadan ölen bu kimselerin mal ile yerlerine bedel gönderilmesini vasiyet etmeleri lâzım değildir.

Edasının şartlarından diyen kimsenin kavline göre; bu şartlar bulunmasa bile, ölen kimselerin mal ile yerlerine bedel gönderilmesini vasiyet etmeleri lâzımdır.

Bu takdirde kadının yanında nikâhı haram olanın bulunması, Haccın vücûbunun şartlarından olup, ölürken vasiyet etmesi lâzım gelmezse, kocası karısını Hacdan men edebilir. Kadın da kocasından izinsiz Hacca gidemez. Ama bu, edâsının şartından olup vasiyet etmesi lâzım gelirse, kocası kadını men edemez.

Haccın vücûbunun şartları, edâsının şartları toplanırsa Haccetmek lâzımdır.

Bir çocuk veya bir köle ihrama girip, sonra çocuk erginlik çağına girse, köle azat edilse Hacc fiillerini yapsalar, bu yaptıkları Hacc, üzerlerine farz olan Hacdan sayılmaz. Zira nafile için girilmiş, olan bir ihram, farza dönüşmez. Hacc yapmamış bir kimse, nafile hacc için ihrama girse, onunla farz olan Haccı yapmış olmaz. Üzerinde farz namazı bulunan kimse nafile namaz kılsa, o nafile namaz ile farz namazı kılmış olmaz. Eğer bir kimse; "Hanefiyye imamlarına göre; ihram şarttır. O ihram ile farz olan Haccın yapılması caiz olmalıydı. Nitekim bir çocuk abdest aldıktan sonra erginlik çağına girse, o abdestle farz namaz kılması caizdir. Niçin o ihram ile farz olan Haccı yapmak caiz değildir?" diye sorarsa; "Hanefi imamları tarafından ihram bir bakımdan rükne benzer. Çünkü Haccın olması ihrama bağlıdır. Fakat Hacc, bir ibadet olduğu için biz Hanefiler ihtiyatlı olanı aldık, ihtiyat ise caiz olmamasıdır." diye cevap verilir.

Bir çocuk ihrama girdikten sonra erginlik çağına girse, erginlik çağına girdikten sonra Arafat'ta vakfe durmadan önce, farz Haccı için ihramı yenilese sahih olur. Fakat köle bunun gibi değildir. Çocuğun ihramı ehil olmadığı için kendisine lâzım değildir. Bundan dolayı çocuk ihrama girmese üzerine bir şey lâzım gelmez. Çocuğun hâli böyle olunca. ihramı bozup başka bir ihrama girmesi caizdir. Âmâ kölenin ihramı lâzımdır. Zira akıl baliğ olmakla ehil olduğu için, bu ihramdan çıkıp başka bir ihrama girmesi caiz değildir. Niyetini yenilesin, yenilemesin evvelki ihramdan çıkmaz. Bundan dolayı farz olan Hacc sahih olmaz.

HACCIN FARZLARI

Haccın farzlarından biri; ihramdır. İhrama girmek, Hacc fiilleri için şarttır.

İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; rükündür.

İhtilâfın faydası; bir kimse Hacc aylarından önce ihrama girse, biz Hanefilerce caizdir. Şafiîlere göre caiz değildir.

Haccın farzlarından biri de Arafat'ta durmaktır.

Bir diğeri de Ziyaret Tavafı'dır.

Bu ikisi, ittifakla Haccın rükünleridir. Bunlardan birisi yapılmazsa, Hacc caiz olmayıp, gelecek sene kazası vacip olur.

HACCIN VACİPLERİ

Haccın vaciplerinden biri, Müzdelife'de durmaktır. Müzdelife; yakınlık manasınadır. Âdem (a.s), Hz. Havva ile o vadide buluşup, O'na yakın olduğundan Müzdelife ismi verilmiştir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; Müzdelife'de vakfeye durmak rükündür. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c);

فَاذْكُرُوا اللهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

"Meş'ar-i haram'ın yanında Allah'ı zikredin." (El-Bakara Suresi; 198) buyurmuştur.

Meş'ar-i haram, Müzdelife'de **"Kuzah"** tepesi denilen yerdir.

Zira hakkında böyle ayet-i kerime bulunan şey, rükün olur. Ama biz, Hanefîlerin delili; Peygamberimiz (s.a.v) kendisiyle beraber olan zayıfları geceleyin ileri göndermiştir. Eğer Müzdelife'de durmak rükün olsaydı, bunları ileri göndermezlerdi. İmam-ı Şafiî (r.a)'nin delil getirdiği ayet-i kerime zikirden ibarettir. Zikir ise ittifakla rükün değildir. Biz Hanefîler, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ وَقَفَ مَعَنَا فِي هَذَا الْمَوْقِفِ وَقَدْ كَانَ اَفَاضَ قَبْلَ ذَلِكَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ

"Kim Arafat'tan bundan önce indiği hâlde, bizimle beraber bu yerde dururbut, O'nun Haccı tamamlanmıştır." hâdis-i şerifiyle Müzdelife'de durmanın vacip olduğunu bildirmiştir. Peygamberimiz (s.a.v), Haccın tamamını buna bağlamıştır. Zira bu, vacip olmanın delillerindendir. Peygamberimiz (s.a.v) bu hâdis-i şerifleriyle **"Hacc olmaz"** buyurmayıp, **"Tamamlanır."** buyurmuşlardır. Eğer zayıf olan veya hasta olan kimseler veyahut sıkışmaktan korkan kadın Müzdelife'de durmayı terk etseler, üzerlerine bir şey lâzım gelmez. Ama özürsüz terk eden kimseye kurban lâzım olur. Hidâye'de de böyle yazılıdır. İnâye sahibi; "Müzdelife'de durmayı rükün olmak üzere İmam-ı Şafiî (r.a)'ye nispet etmek İmam-ı Şafiî (r.a)'nin kitaplarını kopya edenin hatasıdır. Zira İmam-ı Şafiî'nin kitaplarında Müzdelife'de durmak sünnettir, diye açıklamıştır." demiştir.

Mebsût'da İmam-ı Şafiî (r.a) yerine Leys b. Saad (r.a) zikredilmiştir. Esrâr'da; İmam-ı Şafiî (r.a) yerine Alkame (r.a) zikredilmiştir. Fetâvâ-yı Kâdîhân'da İmam-ı Şafiî yerine İmam-ı Malik (r.a) zikredilmiştir. **"Tuhfe", "İzah", "Islah"** ve başka kitaplarda Müzdelife'de durmanın vacip olduğu zikredilip, hiç bir kimsenin ihtilâf ettiği zikredilmemiştir. "İnâye" sahibi; **"Nihâye"** sahibinden naklettikten sonra; **"Caizdir ki, musannif Şafiî'nin mezhebinden bir nakle muttali olmuştur."** demiştir.

"Beyâniyye" sahibi; "İmam-ı Şafiî (r.a) (Veciz) adlı kitabında Müzdelife'de durmak sünnettir." demiş. Umulur ki **"Hidâye"** sahibi Şafiî'ye göre Müzdelife'de durmanın rükün olduğuna bir sahih nakil bulmuştur." demiştir.

Ama **"Nâfi"** adlı kitapta; **"Meş'ar-i haram'da durmak rükündür. Kim orda geceleyin veya fecir doğduktan sonra kasten durmazsa Haccı olmaz. Unutarak durmazsa Haccı sahihtir."** denilmiştir.

İmdi bu bâbta İmam-ı Şafiî (r.a)'nin biri "Veciz"de sünnet, diğeri "Nâfi"de vacip diye, iki kavlinin bulunması lâzımdır.

Safa ile Merve arasında sa'y etmek de vaciptir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; rükündür. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْىَ فَاسْعَوْا

"Şüphe yok ki Allah, sa'yı üzerinize farz kılmıştır. Artık sa'y ediniz." kavl-i şerifi rükün olduğuna delâlet eder. Ama biz Hanefilerin delili Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا

"Bunları güzelce tavaf etmesinde, üzerine bir beis yoktur." (El-Bakara Suresi; 158) kavl-i şerifidir. Bunun gibi deliller ibâhatta kullanılır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ

"(Vefat iddetini bekleyen) **kadınları nikâhla isteyeceğinizi çıtlatmanızda üzerinize bir vebal yoktur."** (El-Bakara Suresi; 235) kavl-i kerimi de ibâhat için kullanılmıştır, İbâhe için olmak, rükün ve vacip olmayı kaldırır. Fakat ayetin evveli;

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ

"Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın şeârindendir." (El-Bakara

Suresi; 158) kelâm-ı şerifidir. "Şeâir", "Şeîre"nin cem'idir. Şeire ise, Allah (c.c)'a ibadet etmeye vesile olan nişandır. Bu gibi nişanlar farzdır. Ayet-i kerimenin evveli Safa ile Merve arasında sa'y etmenin farz olduğuna, sonu ise mubah olduğuna delâlet eder. Hanefi İmamları, her ikisiyle de amel edip, vacip olduğunu söylemişlerdir. Nihâye'de de böyle yazılıdır.

Mina'da, üç yerde ufak taş atmak da vaciptir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) Mina'ya geldiklerinde, hiçbir şeyle meşgul olmadan taş atmaya ehemmiyet verirlermiş ve Peygamberimiz (s.a.v);

عَلَيْكُمْ بِخَذْفِ الْحَصَى لَا يُؤْذِي بَعْضُكُمْ بَعْضًا

"(Mina'da) **atılacak ufak taşları toplayın fakat birbirinize zarar vermeyin.**" buyurmuşlardır. Mina'da taş atmaktan maksat; Hz. İbrahim Halilullah'a uymaktır. Hz. İbrahim (a.s), çocuğunu kurban etmekle emrolununca, Şeytan, Hz. İbrahim (a.s)'a vesvese vermiş. Hz. İbrahim (a.s) Şeytan'ı görünce, O'nu taşlayarak kovmuş, bundan dolayı Şeytan'ı kovmak bizim için bir ibadet olmuştur.

Mekkeli olmayıp dışarıdan gelen hacıların Sader Tavafı (Dönüş Tavafı) yapmaları da vaciptir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; sünnettir. Kudüm Tavafı yerindedir. Tıraş olmak veya saçları kırkmak vaciptir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) başında saçı olmayan bir kimseye, tıraş olmasını emretmiştir. Saçsız olanlar, başlarının üzerine usturayı gezdirmekle bu vecibeyi yerine getirmiş olurlar. İbn-i Melek (r.a); **"Tıraş olmanın vacip olması mümkün olduğu takdirdedir. Bir kimsenin başında çıbanlar, yaralar olsa, ustura yürütmek mümkün olmasa, tıraş olmadan veya saçlarını kesmeden ihramdan çıkması helâl olur."** demiştir. Bazıları; **"Tıraş olmak veya saçları kesmek sünnettir. Peygamberimiz (s.a.v)'in emri ise müstehap olduğuna hamlolunur."** demişlerdir.

Terk edilmesiyle kurban kesmek vacip olan Hacc fiilleri de, vaciptir. Bu söz, kısaca vacip olan Hacc fiillerini açıklamaktadır. Haccın farz ve vaciplerinden başka fiilleri, Haccın sünnetleri ve adabıdır. Bunların hepsini Peygamberimiz (s.a.v) yapmışlardır. Ve:

خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ

"Benden Hacc fiillerini alınız." buyurmuşlardır.

Hacc, ayları Şevval, Zilkade, Zilhicce'den ilk on gündür. Abâdile'den böyle rivayet edilmiştir. Abâdile şu zatlardır; Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Amr b. As (r.a)'dır. Fukahâ örfünde Abdullah b. Zübeyr (r.a), bunlara dâhil değildir, İnâye'de de

böyle yazılıdır.

Zilhicce'nin ilk on günü geçmekle, o senenin Hacc zamanı geçmiş olur. Bilindiği gibi Hak Sübhânehu ve Teâlâ (c.c)'nın;

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

"Hacc (ayları) **bilinen aylardır."** (El-Bakara Suresi; 197) kavl-i şerifinden murâd edilen; iki ay, üçüncü ayın bir kısmı olup hepsi değildir. Hidâye'de böyledir.

İmam-ı Malik (r.a) "Hacc ayları Şevval ayının evvelinden Zilhicce'nin sonuna kadardır. Buna delil Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın; **"Hacc" (ayları) bilinen aylardır."** kavl-i şerifidir. Zira ayet-i kerimede aylar, cem'i olarak zikredilmiştir. Şu hâlde tam olarak bir Ay'a, Ay denilir. Noksan olana ay denilmez." demiştir.

Ebu Bekir (r.a)'den; "Peygamberimiz (s.a.v);

اِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَةِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ

"Şüphe yok ki, zaman (sene) **Allah-ü Teâlâ'nın gökleri, yeri yarattığı günde olan heyeti gibi dönmektedir. Yani, üzerimizde olan Zilhicce Ay'ı Allah-ü Teâlâ'nın gökleri ve yeri yarattığı günde ne heyet üzere konulmuş ise, şimdi o heyette dönmektedir"** buyurmuşlardır Bu hâdis-i şerifin zikredilmesine sebep; Arap taifeleri haram olan aylarda harp yapılmasının haram olduğuna inanırlardı. Hatta bir kimse oğlunu öldüren katile yolda veya tenha bir yerde rast gelse, birbirlerine saldırmazlardı. İbrahim (a.s)'in diniyle amel ederlerdi. Fakat aralarında savaşmak zaruri olunca, haram olan aylarda savaşı tamimiyle helâl saymayı hoş görmeyip, o haram olan ayları başka aylarla değiştirirlerdi. Kabileler içinde tellâllar; **"Haram olan ay, Safer ayına değiştirilmiştir."** diye nida ederlerdi. Haram olan ay'da harp edip, onun yerine Safer ayını haram sayarlardı. Eğer Safer'de de harp etmek icap ederse, haram olan ay'ı Safer'den kaldırıp, Rebiü'l-evvel ile değiştirirlerdi, Safer'de savaşırlardı. Rebiü'l-evvel'de de harp etmek gerekli olursa, onu da başka ay'la değiştirirlerdi. Vaziyet böyle iken Haccı şerifi bir aydan başka bir ay'a değiştirerek, bazen Muharrem, bazen Safer bazen Rebiü'l-evvel veya diğer herhangi bir ayda haccederlerdi.

Peygamberimiz (s.a.v) Veda Haccında Arafat'ta hutbe irâd ederken;

"Şüphe yok ki, Zilhicce yerine ulaşmıştır. Haccı bunda yapınız.

Cahiliyet Devrinde olduğu gibi başka aylara değiştirmeyiniz." buyurmuşlardır." diye rivayet edilmiştir.

Kendisinde harp yapılması haram olan aylar; Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Receb-i Şerif'tir.

Hacc aylarından önce, Hacc için ihrama girmek mekruhtur. İmam-ı Şafiî (r.a); **"İhram, Haccın rüknü olduğu için, Hacc için caiz olmayıp, Umre için olmuş olur."** der. Biz Hanefilere göre; ihram şarta benzediği için vaktinden önce yapılması caizdir. Eğer birisi; **"İhrama girmek şart ise, vakitten önce abdest almak mekruh olmadığı gibi ihram da mekruh olmaması lâzım gelirdi."** diye sorarsa; **"İhrama girmenin mekruh olması vaktinden önce girildiği için değil, zaman uzun olmakla ihramlı iken haram bir şeyin yapılması ihtimali olduğu içindir. Zira ihramlı kimsenin av öldürmesi, dikişli elbise giymesi, başını tıraş etmesi ve bunlara benzer bir şey yapması haramdır."** diye cevap verilir.

Umre, Müekked Sünnettir, İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; farzdır. Farz olduğuna Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْعُمْرَةُ فَرِيضَةٌ كَفَرِيضَةِ الْحَجِّ

"Umre, Hacc farizası gibi farzdır." hâdis-i şerifini delil göstermiştir. Biz Hanefîler için delil; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْحَجُّ فَرِيضَةٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ

"Hacc farzdır, Umre nafiledir." hâdis-i şerifidir. Zira Umre için muayyen bir zaman yoktur. Senenin her mevsiminde yapılabilir.

Umre; Lügatte, ziyaret manasınadır. Istılah'ta; Kâbe-i Muazzama'yı tavaftan ve Safa ile Merve arasında sa'y etmekten ibarettir.

Hacılar için ihramsız geçmeleri caiz olmayan ve ihrama girmelerine mahsus beş yer vardır ki, hepsine birden **"Mevâkît"** denir.

Mevâkît, mîkâtın cem'idir. Mîkât, belirli vakit demektir. Fakat burada yer için istiare edilmiştir. Yani, Hacca niyet edilmek için durulan yer manasına gelir. Bilindiği gibi Beyt-i Şerif muazzam ve müşerref olunca, onun için bir kale lâzımdır. O kale de Mekke-i Mükerreme'dir. Onun için bir koru lâzımdır. O da Harem-i şeriftir. Harem için de bir harem daha lâzımdır ki, o da mikâtlardır. Beyt-i Şerife tazim için, bu mikâtları ihramsız geçmek caiz değildir.

Medineliler için mîkât, Zü'l-Huleyfe'dir. Bu yer, Medine'ye dört veya yedi mil uzaklıktadır. Halk lisanında Ali Kuyusu denmekle meşhurdur.

Şamlılar için mikât, Cuhfe'dir. Halkı helak olduğundan bu ad verilmiştir. Cuhfe ile Mekke arası üç konaktır.

Iraklılar için mîkât, Zât-ı Irk'dır. Horasan ve Doğuluların mîkâtı da burasıdır.

Necidliler için mikât, Karn'dır.

Yemenliler için mikât, Yelemlem'dir. Burası Mekke'ye iki konaktır.

Bu mîkâtlar, hem oranın halkı için hem de buradan geçen hacıların mikâtıdır. Zira Peygamberimiz (s.a.v) bu mîkâtları tayin ederek;

وَهُنَّ لَهُمْ وَلِمَنْ أَتَى مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ

"Bunlar, o yerler halkı ile oradan geçen başka yerler halkı için mikâttırlar." buyurmuşlardır.

Birisi; **"Irak, Şam halkı Peygamberimiz** (s.a.v) **zamanında Müslüman olmamışlardır. Bunlar için mîkât nasıl tayin edilmiştir?"** diye sorarsa, **"Peygamberimiz** (s.a.v) **ilham ve vahiy yoluyla, onların imana geleceklerini bildiği için mikâtlerini tayin buyurmuşlardır."** diye cevap verilir.

Gerek Hacc, gerek Umre, gerekse herhangi bir iş için Mekke'ye gitmek isteyen kimsenin, bu mikâtlerden ihramsız girmesi haramdır.

İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; Hacc veya Umre yapmak isteyen kimsenin, bu yerlerden ihramsız geçmesi haramdır. Fakat başka bir iş için gidenin ihramsız geçmesi caizdir. Zira Câbir (r.a)'den; Peygamberimiz (s.a.v)'in Mekke'nin fethinde ihramsız olarak Mekke'ye girdiği rivayet edilmiştir. Çünkü ihram, bir ibadeti yapmak için meşru olmuştur, ibadete niyet ederse, ihram lâzım, niyet etmezse ihram lâzım değildir. İhram, o mekâna tazim ve ibadet içindir. Tazim ve ibadet için olmayınca, ihram lâzım değildir.

Biz Hanefîlerin delili; İbn-i Abbâs (r.a)'ın Peygamberimiz (s.a.v)'den naklettiği;

لَا يَدْخُلُ مَكَّةَ إِلَّا بِإِحْرَامٍ

"Hiç bir kimse ihramsız Mekke-i Mükerreme'ye giremez." hâdis-i şerifidir. Zira ihram, bu mübarek yere tazim içindir. Bunda tacir, Umre yapan ve herhangi bir iş için Mekke'ye giren beraberdir. İmdi, ihramı terk etmek caiz değildir.

İmam-ı Şafiî (r.a)'nin rivayet eylediği hâdis-i şerif; Peygamberimiz

(s.a.v)'in başka bir hâdis-i şerifiyle, o saate mahsustur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَكَّةُ حَرَامٌ لَمْ تَحِلَّ لاَحَدٍ قَبْلِى وَلاَ تَحِلُّ لاَحَدٍ بَعْدِى وَ اِنَّمَا اُحِلَّتْ لِى سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ثُمَّ عَادَتْ حَرَامًا

"Mekke-i Mükerreme haramdır. Benden önce hiç bir kimseye helâl olmamıştır. Benden sonra da hiç bir kimseye helâl olmayacaktır. Ancak gündüzün bir saatinde Bana helâl kılınmıştır. Sonra tekrar haram olmuştur." buyurmuşlardır.

İhramsız Mekke'ye girmek caiz değildir, haramdır. Peygamberimiz (s.a.v)'den sonra, hükümete karşı gelenler, kâfirler Mekke'yi raptederlerse, o vakit icmâ ile savaşmak helâl olur.

İhrama, mikâtlan önce girmek caizdir. Hatta efdaldir. İbn-i Me'sûd (r.a); Şam'dan, İbn-i Ömer (r.a) de Kudüs'ten ihrama girmişlerdir. Kendinden emin olan kimsenin, mikâttan önce ihrama girmesi daha faziletlidir. Mîkâttan içerde bulunan kimsenin ihramsız Mekke'ye girmesi helâldir. Mîkâttan içerde oturan kimselerin ihrama girecekleri yer Hül'dır. Hül ise; Harem ile Mîkâtlar arasında olan yerdir. Mekkelilerin Hacc için mîkâtı, Harem'dir. Umre için mîkâtları Hül'dur.

Peygamberımiz (s.a.v) Mekkeli Ashabına, Hacc için Mekke şehrinde ihrama girmelerini emretmiştir. Peygamberimiz (s.a.v) Hz. Âişe (r.a)'nin kardeşine, Hz. Aişe (r.a)'yi Umre ihramına girmesi için "Ten'im"e götürmesini emretmiştir. Ten'im; Harem'in dışında bir yerin adıdır.

Haccın fazileti hakkında pek çok hâdis-i şerif bulunmaktadır.

Fakat biz burada, bir kaç hâdis-i şerif zikretmeyi münasip gördük. Peygamberimiz (s.a.v);

اَعْظَمُ النَّاسِ ذَنْبًا مَنْ وَقَفَ فِ عَرَفَاتٍ وَظَنَّ اَنَّ اللهَ لَمْ يَغْفِرْلَهُ

"Arafat'ta durup Allah-ü Tealâ'nın kendisini affetmediğini zanneden kimseden, insanlar arasında daha büyük günahkâr yoktur."

اِنَّ الْحَجَرَ يَاقُوتَةٌ مِنْ يَوَاقِيتِ الْجَنَّةِ وَاِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ يَبْصُرُ بِهِمَا وَلِسَانٌ يَنْطِقُ وَيَشْهَدُ لِمَنْ يَسْتَلِمُهُ بِحَقٍّ وَصِدْقٍ

"Hacer (-ül Esved) **Cennet yakutlarından bir yakuttur. O, Kıyamet Gününde gören iki gözü, konuşan dili olduğu hâlde ba's olunup, kendisini hak ve gerçekle ziyaret eden kimselere şahitlik yapa-**

caktır."

حَجَّةَ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَالْحَجَّةُ الْمَبْرُورَةُ لَيْسَ لَهَا جَزَاءٌ اِلاَّ الْجَنَّةُ

"Hacc-ı Mebrûr (kabul edilmiş Hacc)**, dünya ve dünyadan olandan daha hayırlıdır. Hacc-ı Mebrûrun karşılığı ancak cennet'tir"**

اَلْحَجَّةُ الْمَبْرُورَةُ كَفَّارَةُ سَبْعِينَ سَنَةً

"Mebrûr Hacc, yetmiş senelik (günaha) **kefarettir."** buyurmuşlardır.

Bir haberde; **"Tavafsız ve namazsız Kâbe'ye bakmak, Allah (c.c) katında, gündüzleri oruçla, geceleri ibadetle geçirilen bir seneden daha faziletlidir."** denilmiştir.

Hasan-ı Basri (r.a); **"Mekke'de tutulan bir oruç, başka yerlerde tutulan yüz bin oruca bedeldir. Orada bir dirhem tasadduk, başka yerlerdeki yüz bin dirhem tasadduka denktir. Aynı şekilde her iyilik, yüz bin iyiliğe denktir."** demişlir.

ـ فَصْلٌ ـ

وَإِذَا أَرَادَ الْإِحْرَامَ نُدِبَ أَنْ يُقَلِّمَ أَظْفَارَهُ وَيَقُصَّ شَارِبَهُ وَيَحْلِقَ عَانَتَهُ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ أَوْ يَغْتَسِلَ وَهُوَ أَفْضَلُ وَيَلْبَسَ إِزَارًا وَرِدَاءً جَدِيدَيْنِ أَبْيَضَيْنِ وَهُوَ أَفْضَلُ وَلَوْ كَانَا غَسِيلَيْنِ أَوْ لَبِسَ ثَوْبًا وَاحِدًا يَسْتُرُ عَوْرَتَهُ جَازَ وَيَتَطَيَّبُ وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَإِنْ كَانَ مُفْرِدًا بِالْحَجِّ يَقُولُ عَقِيبَهُمَا: اَللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي. وَإِنْ نَوَى بِقَلْبِهِ أَجْزَأَهُ ثُمَّ يُلَبِّي فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَاشَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَاشَرِيكَ لَكَ. وَلَا يَنْقُصُ مِنْهَا وَتَجُوزُ الزِّيَادَةُ فَإِذَا لَبَّى نَاوِيًا فَقَدْ أَحْرَمَ فَلْيَتَّقِ الرَّفَثَ وَالْفُسُوقَ وَالْجِدَالَ وَقَتْلَ صَيْدِ الْبَرِّ وَالْإِشَارَةَ إِلَيْهِ وَالدَّلَالَةَ عَلَيْهِ وَقَتْلَ الْقُمَّلِ وَالتَّطَيُّبَ وَقَلْمَ الظُّفْرِ وَحَلْقَ شَعْرِ رَأْسِهِ أَوْ بَدَنِهِ وَقَصَّ لِحْيَتِهِ وَسَتْرَ رَأْسِهِ أَوْ وَجْهِهِ وَغَسْلَ رَأْسِهِ أَوْ لِحْيَتِهِ بِالْخَطْمِيِّ وَلُبْسَ قَمِيصٍ أَوْ سَرَاوِيلَ أَوْ قَبَاءٍ أَوْ عِمَامَةٍ أَوْ قَلَنْسُوَةٍ أَوْ خُفَّيْنِ إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ نَعْلَيْنِ فَيَقْطَعُهُمَا مِنْ أَسْفَلِ الْكَعْبَيْنِ وَلُبْسَ ثَوْبٍ صُبِغَ بِزَعْفَرَانٍ أَوْ وَرْسٍ أَوْ عُصْفُرٍ إِلَّا مَا غُسِلَ حَتَّى لَا يَنْفُضَ. وَيَجُوزُ لَهُ الْإِغْتِسَالُ وَدُخُولُ الْحَمَّامِ وَالْإِسْتِظْلَالُ بِالْبَيْتِ وَالْمَحْمِلِ وَشَدُّ الْهِمْيَانِ فِي وَسَطِهِ وَعُقَالَةُ عَدْوٍ. وَيَحْتَرِزُ الْمُلَبِّيَةُ رَافِعًا بِهَا صَوْتَهُ عَقِيبَ الصَّلَوَاتِ وَكُلَّمَا عَلَا شَرَفًا أَوْ هَبَطَ وَادِيًا أَوْ لَقِيَ رَكْبًا وَبِالْأَسْحَارِ.

FASIL

HACCIN YAPILIŞI

Haccetmek isteyen kimsenin ihrama gireceği zaman tırnaklarını kesmesi, bıyığını kısaltması, kasığını, koltuk altını tıraş etmesi mendûbtur.

İhram; Hürmete girmek, demektir. Fukahâ'nın örfünde ihram, mubah olan şeylerden bazılarını kendine geçici olarak haram kılmaktır. Namaz için hürmet ve helâl bulunduğu gibi, Hacc için de hürmet ve helâl vardır.

İhrama girecek kimse, beden temizliğini yaptıktan sonra abdest alır veya gusleder. Maksat temizlik olduğu için, gusletmek daha efdaldir. Cuma'da olduğu gibi, yalnız abdest alırsa, bu da caizdir.

Âdet gören ve loğusa olan kadınlar da guslederler. Peygamberimiz

(s.a.v)'in Ebu Bekir (r.a)'in loğusa olan ailesi Esma (r.a)'nın yıkanmasını ve Hacc için ihrama girmesini emrettikleri rivayet edilmiştir, İbn-i Abbâs (r.a)'dan; **"Loğusa ve âdet gören kadınlar gusledip ihrama girerler, Beyt-i Şerif'ten başka Hacc fiillerinin hepsini yaparlar."** diye rivayet edilmiştir. Zeylâi'de de böyledir.

İhrama giren kimse yeni ve beyaz bir peştamal ile bir de omuz havlusu tutunur. Peygamberimiz (s.a.v) bir peştamal ile bir omuz havlusu tutunmuşlardır. Eğer peştamal ve omuz havlusu yıkanmış olursa veya avret yerini örtecek bir elbise tutunursa caizdir. Dikişli elbiseler, erkekler için yasaktır. Sıcaktan ve soğuktan korunmak için peştamal ile omuz havlusu lâzımdır. İhramdan önce misk, amber gibi güzel kokulu şeyler sürünülür. Hz. Aişe (r.a)'den; Peygamberimiz (s.a.v)'in güzel kokulu şeyler süründüğü rivayet edilmiştir.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ihramdan sonra misk ve galiye gibi eseri kalan kokuları sürünmek mekruhtur. Ama Aişe (r.a)'nin rivayet etliği hadis-i şerif mutlaktır. Her ne cinsten olursa olsun ihrama girmeden önce koku sürünmek caizdir. Yasak olan ihramdan sonra sürülen kokudur.

Ihrama giren kimse iki rekât namaz kılar. Câbir (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in; **"Zü'l-Huleyfe'de iki rekât namaz kılmış ve Cebrail (a.s) bana gelerek burası mübarek bir yerdir, dilediğin yerden okuyarak namaz kıl, Hacc ve Umre için** "Lebbeyk" **de; diye bana öğretmişlerdir, buyurduklarını"** rivayet etmiştir.

İhramlı olan kimse; Fatiha suresi ile Kâfirûn suresini birinci rekâtta, Fatiha suresi ile İhlâs suresini ikinci rekâtta okursa, Peygamberimiz (s.a.v)'in fiiline uymuş olur. Efdâl olan da budur.

Yalnız Hacc yapmak isteyen kimse, bu iki rekât namazdan sonra ihrama niyet edip;

اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اُرِيْدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِيْ وَتَقَبَّلْهُ مِنِّيْ

"Allâhümme inni üridül hacce feyessirhü li vetekabbelhü minnî."

"Ey Allah'ım, ben hacc etmek istiyorum, onu bana kolaylaştır, onu benden kabul et." diye dua eder. Lisan ile söylemeyip, kalbi ile niyet ederse kifayet eder. Evlâ olan, lisan ile söylemektir. Dilsiz olan, dudaklarını oynatır, mutlak Hacca niyet etse, farz olan Haccından vaki olur. Zira bütün ibadetlerde niyet şarttır.

Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَمَآ اُمِرُوآ اِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ

"Onlar, Allah'a ancak ihlâs ile ibadet etmekle emrolundular."

(El-Beyyine Suresi; 5) kavl-i şerifinde olan ihlâs, ibadetlerde niyetin şart olduğunu teyit eder. Eğer ihrama giren insan, nafile Hacca niyet ederse, nafile olur. Hacc vakti Ramazan Ay'ı gibi miyar olmayıp, hem miyara, hem zarfa benzediğinden müşküldür, miyar olsaydı, bir kimsenin üzerinde farz Hacc varken, nafile Hacca niyet etse bile, farz olan Haccından sayılırdı. Niyet edip, dua ettikten sonra da;

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَ الْمُلْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ

"Lebbeyk Allâhümme lebbeyk; lebbeyke la şerîke leke lebbeyk, innelhamde venni'mete leke vel'mülke la şerîke leke." diyerek telbiyede bulunur. Bu telbiyeden eksik söylemez. Fakat ziyade söylemesi caizdir.

Telbiyenin manası; **"Allah'ım ben Senin hizmetinde kaim olup, emrine her zaman itaat ederek yerimden ayrılmam, Senin ortağın yoktur, davetini daima hulûs ve sadakatle kabul ederim, şüphe yok ki, hamd de, nimet de, mülk de, Sana mahsustur. Senin için ortak yoktur; Allah'ım!"**

Telbiye, davete cevap olduğunda ihtilâf yoktur. Davet edicinin kim olduğunda ihtilâf edilmiştir.

Bazıları;

فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ

"Gökleri ve yeri yaratan, sizi günahlarınızdan yarlıgamak için, (Allah) **sizi davet ediyor."** (İbrahim Suresi; 10) ayet-i kerimesi ile istidlâl ederek, davet edici Allah-ü Teâlâ (c.c)'dir." demişlerdir.

Bazıları;

اِنَّ سَيِّدًا بَنٰى دَارًا وَاتَّخَذَ مَأْدُبَةً وَ بَعَثَ دَاعِيًا

"Şüphe yok ki, bir efendi bir bina yapıp, orada ziyafet hazırlamış ve davetçi göndermiştir." hâdis-i şerifini delil göstererek davetçinin Hz. Muhammed (s.a.v) olduğunu." söylemişlerdir.

En doğru olan kavle göre; davet edici İbrahim Halîlullâh'tır. İbrahim

Halilûllah, Beytullâh'ı yapınca Allah-ü Teâlâ (c.c) tarafından;

وَ اَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ

"İnsanlar için de Haccı ilân et. Gerek yaya gerek her uzak yoldan gelecek develerin üstünde (süvari) **olarak San'a gelsinler."** (El-Hacc Suresi; 27) buyrulan ayet-i kerimenin manası gereğince, İbrahim (a.s)'e, insanları Hacca davet etmesi emrolunmuş. Bunun üzerine İbrahim (a.s); **"Yarabbi! Nasıl davet edeyim?"** diye niyaz edince, Cenâb-ı Hakk (c.c) tarafından;

قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ أَجِيبُوا رَبَّكُمْ

"De ki; Ey insanlar Rabbimizin (davetine) icabet ediniz." hitabıyla nida etmesi emrolunduktan sonra, İbrahim Halilûllah da Ebu Kubeys Tepesine çıkıp; **"Ey insanlar Rabbinizin** (davetine) **icabet edin!"** diye nida eylediğinde; Allah-ü Teâlâ (c.c) Hz. İbrahim (a.s)'in nidasını Kıyamete kadar dünyaya gelecek, babalarının sulbünde, annelerinin rahminde bulunan mümin erkekler ile mümin kadınların ruhlarına işittirmiş; onlardan pek çokları **"Lebbeyk Allahümme Lebbeyk"** demişler. Bir kere diyen, bir kere Hacc, iki kere diyen, iki kere Hacc, üç kere diyen, üç kere Hacc ve daha fazla diyen, daha fazla Hacc etmiştir.

Bir kimse Hacc için niyet ederek telbiye de bulunsa, ihrama girmiş olur. Bir kimse, Hacca veya Umre'ye veyahut Hacc ile beraber Umre'ye niyet etmekle ve telbiye de bulunmakla ihrama girmiş olur. Ama ihrama giren kimse, ihrama girmeye niyet ettikten sonra telbiyeye başlamakla mı ihrama, girmiş olur, yoksa telbiye bittikten sonra mı, ihrama girmiş sayılır? Bu açıklanmamıştır. Hüsameddin Şefaid (r.a) **"Bir kimse niyet ettikten sonra telbiyeye başlamakla, ihrama girmiş olur. Yoksa telbiyeden sonra değil, nitekim namaza da niyet ettikten sonra tekbir ile başlamış olur. Tekbir bittikten sonra değil."** demiştir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; telbiyesiz niyetle ihrama girilmiş olur. İmamı Şafiî (r.a)'ye göre; de böyledir.

Zira ihrama giren kimse, ihramla kendini haramdan men etmeyi kabul etmiştir. İmdi oruç gibi niyet etmekle Hacca başlamış olur.

İbn-i Abbâs (r.a); **"Haccın farzı, ihramda yüksek sesle telbiye getirmektir."** demiştir.

İbn-i Ömer (r.a); **"Haccın farzı, ihramda telbiye getirmektir."** demiştir.

İbn-i Me'sûd (r.a); **"Haccın farzı, ihramdır."** demiştir.

"Dâre- Kutnî (r.a); telbiyeden sonra bu duanın; okunmasını, rivayet etmiştir.

اَللّٰهُمَّ اَعِنِّى عَلَى اَدَاءِ فَرَائِضِ الْحَجِّ وَتَقَبَّلْهُ مِنِّى وَاجْعَلْنِى مِنَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لَكَ وَ اٰمَنُوا بِوَعْدِكَ وَمْتَثَلُوا اَمْرَكَ وَاجْعَلْنِى مِنْ وَفْدِكَ الَّذِينَ رَضِيتَ عَنْهُمْ وَارْتَضَيْتَ وَ قَبِلْتَ.

اَللّٰهُمَّ لَكَ قَدْ اَحْرَمَ شَعْرِى وَ بَشَرِى وَ لَحْمِى وَ دَمِى وَ مُخِّى وَ عِظَامِى.

Bazıları, bu duanın okunmasını müstehap görmüşlerdir.

Bir kimse bu şekilde ihrama girdikten sonra, yanında karısı varsa cinsi münasebet ve ona davet edici şeylerden, fena sözlerden kadınların yanında cinsî münasebetle ilgili sözlerden, günahlardan, hizmetçileri, arkadaşları ile çekişmekten sakınır. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c);

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِى الْحَجِّ

"İmdi kim onlarda (o aylarda) **Haccı** (kendine) **eda eder** (ihrama girer)**se, artık Hac'da kadına yaklaşmak, günah yapmak, kavga etmek yoktur."** (El-Bakara Suresi; 197) kavl-i kerimiyle bunları yasaklamıştır.

İhramlı kimse, deniz hayvanları müstesna karadaki av hayvanlarını avlamaz. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَلاَ تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ اَنْتُمْ حُرُمٌ

"İhramlı olduğunuz hâlde, avları öldürmeyiniz." kavl-i kerimiyle kara hayvanlarını avlamayı yasaklamıştır. Kara hayvanını göstermekten ve delâlet etmekten de sakınır. Ebu Katâde (r.a) ihramlı değildi. Bir yabanî eşek avladı. Yanında bulunan kimseler ihramlı idiler. Avlanan yabanî eşeğin etinden yiyip, yiyemeyeceklerini Peygamberimiz (s.a.v)'den sorduklarında; Resulullah (s.a.v);

هَلْ اَشَرْتُمْ هَلْ دَلَلْتُمْ هَلْ اَعَنْتُمْ

"Siz gösterdiniz mi, delâlet ettiniz mi veya yardım ettiniz mi?" buyurdu. Onlar; **"Hayır!"** diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resul-ü Ekrem (s.a.v);

اِذًا فَكُلُوا

"Bu takdirde yiyiniz", buyurdular, diye naklolunmuştur.

Bit öldürmekten de sakınır. Ama pire, sivrisinek, karasinek, akrep, yılan, fare, kurt, karakarga ve diğer yurtiçi hayvanları üzerine hücum ederlerse öldürmesi caizdir.

Koku sürmekten, tırnak kesmekten, başının, bedeninin kıllarını ve sakalını tıraş etmekten sakınır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَلاَ تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ

"Başlarınızı tıraş etmeyin." (El-Bakara Suresi; 196) buyurmuştur. Bu ayet-i kerime, ibaresiyle başı tıraş etmeyi yasaklamıştır. Ama delâletiyle, bedenin kıllarını da tıraş etmeyi yasaklamıştır. Zira kıllarda, büyüme kuvveti vardır. Bu ayet-i kerimeyle başın saçlarının kesilmesi yasaklanınca, bedendeki diğer zâid kıllar da buna benzetilerek, kesilmeleri yasaklanmıştır.

İhramlı başını, yüzünü örtmekten sakınır. İmam-ı Şafiî (r.a) "Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اِحْرَامُ الرَّجُلِ فِى رَأْسِهِ وَاحْرَامُ الْمَرْأَةِ فِى وَجْهِهَا

"Erkeğin ihramı başındadır, kadının ihramı yüzündedir." hadis-i şerifini delil göstererek; erkek başını örtmez, kadın da yüzünü örtmez. Zira erkeğin ihramının eseri başındadır. Kadının ihramının eseri de yüzündedir." demiştir.

Biz Hanefîlerin delili; "İhramlı bir Bedevi deveden düşüp, boynu kırılarak öldüğünde, arkadaşları defnederken yüzünü örtmek istemişler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v);

لاَ تُحَمِّرُوا وَجْهَهُ وَلاَ رَأْسَهُ فَاِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا

"Onun yüzünü ve başını örtmeyiniz. Çünkü O, kıyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir." buyurmuşlardır.

Bu hadis-i şerif bize tam bir delildir, İmam-ı Şafiî (r.a)'nin rivayet ettiği hadis-i şerifin faydası, erkeğin ihramı ile kadının ihramının arasını ayırmasıdır.

İhramlı kadının, başını örtmesi caizdir. Ama ihramlı erkeğin, başını örtmesi caiz değildir.

İmam-ı Şafiî (r.a) tarafından; **"Bedevi hadisiyle amel edip, ihramlı başını yüzünü örtmez, ama ihramlı öldükten sonra başı ve yüzü kapatılır, dersiniz. Bu hâdisle bir bakımdan amel edersiniz, bir bakımından amel etmezsiniz; bu nasıl olur?"** diye sorulmuş. **"Gayetü'l-Beyân"**da, Hanefî imamları tarafından; "Bu Bedevi hâdisi,

اِذَا مَاتَ ابْنُ اٰدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ اِلاَّ مِنْ ثَلاَثٍ

"İnsanoğlu ölünce, bütün amelleri kesilir, ancak üç sınıf insanın ameli müstesnadır." hâdis-i şerifiyle muaraza olunmuştur. Zira yüzünü ve başını açmak ihramın hâllerindendir. İhramlı olan kimse, ölünce ihram batıl olur. Bunun için ihramlı ölen kimsenin, ihramını O'nun yerine Haccetmekle memur edilen kimse ittifakla devam ettiremez. Bundan anlaşılmıştır ki, ihramlı kimse ölmekle, ihramı batıl olmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v)'in; **"O'nun yüzünü ve başını örtmeyiniz, çünkü o Kıyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir."** hâdis-i şerifi yalnız, o Bedeviye mahsustur. Bu mana ise, her ihramlıda mevcut olmayıp, ona mahsus olmuştur. Bundan başka ihramlı olarak ölenin yüzünün ve başının kapatılmasında bir delilimiz, daha vardır.

Ata (r.a); "Peygamberimiz (s.a.v)'den ihramlı olarak ölen kimsenin yüzünün örtülüp örtülmeyeceği sorulduğunda; Resul-ü Ekrem (s.a.v);

خَمِّرُوا رَأْسَهُ وَ وَجْهَهُ وَلاَ تُشَبِّهُوهُ بِالْيَهُودَ

"O'nun başını ve yüzünü örtünüz ve O'nu Yahudilere benzetmeyiniz." buyurduklarını" rivayet etmiştir.

İhramlı başını, sakalını hatmi ile yıkamaktan sakınır. Hatmi, başı yıkamak için kullanılan bir ottur. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, kokuludur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, kokulu değildir. Hatmi ile haşarat öldürülür. Saçları yumuşak tutar. İhtilâfın faydası; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kullanan kimseye kurban lâzım olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sadaka lâzım olur.

İhramlı kimse çöven ve sabun ile başını yıkarsa, bir şey lâzım gelmez.

İhramlı kimse gömlek, don, kaftan, sarık, kavuk, mest giymekten sakınır. Ancak ayağına giyecek nalin bulamazsa, mestin topuklardan aşağısını kesip yiyebilir. Üzerine mesh edilecek vaziyette bulunursa, giyilmesi caiz olmaz. Zira Peygamberimiz (s.a.v) bunları kullanmayı yasaklamışlardır.

İhramlı kimse zaferan, vers (Yemen'de yetişen sarı bir çiçek), usfur (elbise boyamak için kullanılan bir boya) ile boyanmış elbiseden sakınır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

لاَ يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلاَ وَرْسٌ

"Zaferân veya vers ile boyanmış hiçbir elbiseyi ihramlı olan giymesin." buyurmuşlardır.

Vers; bir sarı boyadır, incelmiş ve dökülmüş zaferana benzer. Yemen'den gelir.

Bunlarla boyanmış elbise kokusu kalmayıncaya kadar yıkanırsa, kullanılır, ihram olarak kullanılmasından men edilmesinin sebebi, rengi değil kokusudur. İhramlının yıkanması caizdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v), ihramlıyken yıkanmıştır. Hz. Ömer (r.a) de ihramlıyken yıkanmıştır.

İhramlı kimsenin, hamama girmesi de caizdir. Çünkü Ashâb-ı Güzin (r.a) ihramlının hamama girmesini yasaklamamışlardır.

İhramlının ev ve mahmil (deve üzerine konulan iki kişinin binebileceği sepet) ile gölgelenmesi caizdir. Ama başını ve yüzünü eve ve mahmile dokundurmamalıdır. Zira haram olan giymektir. Bunda ise giymek yoktur. Bundan dolayı İmam-ı Muhammed (r.a); çadır ve çadıra benzeyen şeylerle gölgelenmeyi kerih görmüştür. Zira bunlarla gölgelenmekte, başını örtmeye benzemek vardır. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un delili; Osman (r.a) ihramlıyken çadır kurmuştur. Mescide girmek caizdir. Bu da, bunlarla gölgelenmenin caiz olduğunu teyit eder. **"Peygamberimiz (s.a.v)'in bir sırığa elbise bağlayıp, gölgelenmiş olduğu."** rivayet edilmiştir.

İhramlının, para kesesini beline bağlaması caizdir. İmam-ı Malik (r.a)'e göre; kesede başkasının parası bulunursa mekruhtur. Biz Hanefîler; "Bu dikişli elbiseyi giymek manasına değildir ki, mekruh olsun." deriz.

İhramlı kimsenin kuşak, kılıç, silâh kuşanması, parmağına yüzük takması, kokulu olmayan sürme ile sürmelenmesi caizdir. Ama Ebu Yusuf (r.a) "Eğer kuşak ibrişim olursa mekruhtur." demiştir.

İhramlının, nefsini müdafaa için düşmanla savaşması caizdir.

İhramlı her namazın peşinde, yüksek yere çıkışında, inişinde veya yolculara rast geldikçe, seher vakitlerinde **"Lebbeyk Allâhümme Lebbeyk"** diye yüksek sesle çok telbiye eder. Zira ihramda telbiye, namazda tekbir gibidir, ilk telbiye şarttır. Diğerleri sünnettir. Böyle olunca, bir hâlden başka bir hâle geçildiğinde telbiye getirilir, İbn-i Mes'ûd (r.a); Peygambe-

rimiz (s.a.v)'den;

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْعَجُّ وَالثَّجُّ

"Amellerin en efdali, telbiye de sesi yükseltmek ve kurban kesmektir." hâdis-i şerifini rivayet etmiştir.

Ebu Bekir (r.a); Peygamberimiz (s.a.v)'den;

أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ

"Hangi Hacc daha faziletlidir?" diye sorduğunda, Resul-ü Ekrem (s.a.v);

اَلْعَجُّ وَ الثَّجُّ

"Telbiyesi yüksek sesle yapılan ve kurban kesilen" buyurmuşlardır.

Biz Hanefilere göre; dua ve zikirlerde müstehap olan, gizli olmasıdır. Ancak ezan, hutbe gibi i'lâm maksut olan yerlerde açıktan söylemek müstehaptır. Telbiye de i'lâmı maksut olanlardandır. Zira telbiye, dinde olan bir şeye başlamayı bildirmek içindir. Bu takdirde, telbiye de sesi yükseltmek müstehaptır.

ـ فَصْلٌ ـ

فَإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ اِبْتَدَأَ بِالْمَسْجِدِ. فَإِذَا عَايَنَ الْبَيْتَ كَبَّرَ وَهَلَّلَ وَابْتَدَأَ بِالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَاسْتَقْبَلَهُ وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ رَافِعًا يَدَيْهِ كَالصَّلَاةِ وَيُقَبِّلُهُ إِنِ اسْتَطَاعَ مِنْ غَيْرِ إِيذَاءٍ أَوْ يَسْتَلِمُهُ أَوْ يَمُسُّهُ شَيْئًا فِي يَدِهِ وَيُقَبِّلُهُ أَوْ يُشِيرُ إِلَيْهِ مُسْتَقْبِلاً مُكَبِّرًا مُهَلِّلاً حَامِدًا لِلَّهِ تَعَالَى وَمُصَلِّيًا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَطُوفُ آخِذًا عَنْ يَمِينِهِ مِمَّا يَلِي الْبَابُ وَقَدْ اِضْطَبَعَ رِدَاءَهُ بِأَنْ جَعَلَهُ تَحْتَ إِبْطِهِ الْأَيْمَنِ وَأَلْقَى طَرَفَيْهِ عَلَى كَتِفِهِ الْأَيْسَرِ وَيَجْعَلُ طَوَافَهُ وَرَاءَ الْحَطِيمِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ يُرْمِلُ فِي الثَّلَاثَةِ الْأُوَلِ مِنْهَا وَيَمْشِي فِي الْبَاقِي عَلَى هِينَةٍ وَيَسْتَلِمُ الْحَجَرَ كُلَّمَا مَرَّ بِهِ وَيَخْتِمُ طَوَافَهُ بِالْاِسْتِلَامِ وَاسْتِلَامُ الرُّكْنِ الْيَمَانِي كُلَّمَا مَرَّ بِهِ حَسَنٌ. ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ عِنْدَ الْمَقَامِ أَوْ حَيْثُ تَيَسَّرَ مِنَ الْمَسْجِدِ وَهُمَا وَاجِبَتَانِ بَعْدَ كُلِّ أُسْبُوعٍ وَهٰذَا طَوَافُ الْقُدُومِ وَهُوَ سُنَّةٌ لِغَيْرِ الْمُقِيمِ بِمَكَّةَ ثُمَّ يَعُودُ وَيَسْتَلِمُ الْحَجَرَ. وَيَخْرُجُ إِلَى الصَّفَا فَيَصْعَدُ عَلَيْهِ وَيَسْتَقْبِلُ الْبَيْتَ وَيُكَبِّرُ وَيُهَلِّلُ وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ رَافِعًا يَدَيْهِ لِلدُّعَاءِ وَيَدْعُو بِمَا شَاءَ ثُمَّ يَنْحَطُّ نَحْوَ الْمَرْوَةِ وَيَمْشِي عَلَى مَهَلٍ. فَإِذَا بَلَغَ نَحْوَ بَطْنِ الْوَادِي بَيْنَ الْمِيلَيْنِ الْأَخْضَرَيْنِ يَسْعَى سَعْيًا حَتَّى يُجَاوِزَهُمَا. وَيَفْعَلُ عَلَى الْمَرْوَةِ كَفِعْلِهِ عَلَى الصَّفَا وَهٰذَا شَوْطٌ فَيَسْعَى بَيْنَهُمَا سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ يَبْدَأُ بِالصَّفَا وَيَخْتِمُ بِالْمَرْوَةِ. ثُمَّ يُقِيمُ بِمَكَّةَ مُحْرِمًا وَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ نَفْلاً مَا أَرَدَ. فَإِذَا كَانَ الْيَوْمُ السَّابِعُ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ يَخْطُبُ الْإِمَامُ خُطْبَةً يُعَلِّمُ النَّاسَ فِيهَا الْمَنَاسِكَ وَكَذَا يَخْطُبُ فِي التَّاسِعِ بِعَرَفَاتٍ وَفِي الْحَادِي عَشَرَ بِمِنًى فَإِذَا صَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ خَرَجَ إِلَى مِنًى فَيُقِيمُ بِهَا إِلَى صَلَاةِ فَجْرِ يَوْمِ عَرَفَةَ ثُمَّ يَتَوَجَّهُ إِلَى عَرَفَاتٍ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ خَطَبَ الْإِمَامُ خُطْبَتَيْنِ كَالْجُمُعَةِ وَعَلَّمَ فِيهِمَا الْمَنَاسِكَ وَصَلَّى بَعْدَ الْخُطْبَةِ بِالنَّاسِ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ مَعًا بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ. وَشَرْطُ الْجَمْعِ صَلَاتُهُمَا مَعَ الْإِمَامِ خِلَافًا لَهُمَا وَكَوْنُهُ مُحْرِمًا فِيهِمَا. ثُمَّ يَقِفُ رَاكِبًا مَعَ الْإِمَامِ بِوُضُوءٍ أَوْ غُسْلٍ. وَهُوَ السُّنَّةُ قُرْبَ جَبَلِ الرَّحْمَةِ. وَعَرَفَاتٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ إِلاَّ بَطْنَ عُرَنَةَ. وَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ رَافِعًا يَدَيْهِ بَاسِطًا حَامِدًا مُكَبِّرًا مُهَلِّلاً مُلَبِّيًا مُصَلِّيًا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَاعِيًا بِحَاجَتِهِ بِجَهْدٍ. وَيَقِفُ النَّاسُ وَرَاءَ الْإِمَامِ بِقُرْبِهِ مُسْتَقْبِلِينَ سَامِعِينَ لِقَوْلِهِ. ثُمَّ يُفِيضُونَ مَعَهُ بَعْدَ الْغُرُوبِ إِلَى مُزْدَلِفَةَ وَيَنْزِلُ بِقُرْبِ جَبَلِ قُزَحَ وَيُصَلِّي الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ. وَمَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ فِي الطَّرِيقِ أَوْ بِعَرَفَاتٍ فَعَلَيْهِ إِعَادَتُهُمَا مَالَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ

خِلاَفًا لِأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ. وَيُبِيتُ بِمُزْدَلِفَةَ فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ صَلَّى بِغَلَسٍ وَوَقَفَ بِالْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَصَعِدَ كَمَا فِي عَرَفَةَ. وَمُزْدَلِفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ إِلاَّ وَادِي مُحَسِّرٍ. فَإِذَا أَسْفَرَ نَفَرَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ إِلَى مِنًى. فَيَبْدَأُ فِيهَا بِرَمْيِ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الْوَادِي بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ كَحَصَى الْخَذْفِ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ بِأَوَّلِهَا وَلاَ يَقِفُ عِنْدَهَا. ثُمَّ يَذْبَحُ إِنْ أَحَبَّ ثُمَّ يَحْلِقُ وَهُوَ أَفْضَلُ أَوْ يُقَصِّرُ وَقَدْ حَلَّ لَهُ غَيْرُ النِّسَاءِ. ثُمَّ يَذْهَبُ مِنْ يَوْمِهِ أَوِ الْغَدِ أَوْ بَعْدَهُ إِلَى مَكَّةَ فَيَطُوفُ لِلزِّيَارَةِ بِلاَ رَمَلٍ وَلاَ سَعْيٍ إِنْ كَانَ قَدَّمَهُمَا وَإِلاَّ رَمَلَ فِيهِ وَسَعَى بَعْدَهُ. وَقَدْ حَلَّ لَهُ النِّسَاءُ. وَوَقْتُهُ بَعْدَ طُلُوعِ فَجْرِ يَوْمِ النَّحْرِ وَهُوَ فِيهِ أَفْضَلُ. وَكُرِهَ تَأْخِيرُهُ عَنْ أَيَّامِ النَّحْرِ. ثُمَّ يَعُودُ إِلَى مِنًى فَيَرْمِي الْجِمَارَ الثَّلْثَ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي بَعْدَ الزَّوَالِ. يَبْدَأُ بِالَّتِي تَلِي الْمَسْجِدَ فَيَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ وَيَقِفُ عِنْدَهَا وَيَدْعُو ثُمَّ بِالَّتِي تَلِيهَا كَذَلِكَ ثُمَّ بِجَمْرَةِ الْعَقَبَةِ كَذَلِكَ إِلاَّ أَنَّهُ لاَيَقِفُ عِنْدَهَا ثُمَّ يَفْعَلُ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ كَذَلِكَ ثُمَّ إِنْ شَاءَ نَفَرَ إِلَى مَكَّةَ وَلَهُ ذَلِكَ قَبْلَ طُلُوعِ فَجْرِ الْيَوْمِ الرَّابِعِ لاَبَعْدَهُ حَتَّى يَرْمِيَ وَإِنْ شَاءَ أَقَامَ فَرَمَى كَمَا تَقَدَّمَ وَهُوَ أَحَبُّ. وَإِنْ رَمَى فِيهِ قَبْلَ الزَّوَالِ جَازَ خِلاَفًا لَهُمَا وَجَازَ الرَّمْيُ رَاكِبًا وَغَيْرَ رَاكِبٍ أَفْضَلُ فِي غَيْرِ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ وَيُبِيتُ لَيَالِيَ الرَّمْيِ بِمِنًى. وَكُرِهَ تَقْدِيمُ ثَقَلِهِ إِلَى مَكَّةَ قَبْلَ نَفَرِهِ. فَإِذَا نَفَرَ إِلَى مَكَّةَ نَزَلَ بِالْمُصَّبِ وَلَوْ سَاعَةً. فَإِذَا أَرَادَ الظَّعْنَ عَنْهَا طَافَ لِلصَّدَرِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ بِلاَ رَمَلٍ وَلاَ سَعْيٍ وَهُوَ وَاجِبٌ إِلاَّ عَلَى الْمُقِيمِ بِمَكَّةَ ثُمَّ يَسْتَقِي مِنْ زَمْزَمَ وَيَشْرَبُ ثُمَّ يَأْتِي الْبَابَ وَيُقَبِّلُ الْعَتَبَةَ وَيَضَعُ صَدْرَهُ وَبَطْنَهُ وَخَدَّهُ الأَيْمَنَ عَلَى الْمُلْتَزَمِ بَيْنَ الْبَابِ وَالْحَجَرِ الأَسْوَدِ وَيَتَشَبَّثُ بِالأَسْتَارِ سَاعَةً وَيَدْعُو مُجْتَهِدًا وَيَبْكِي وَيَرْجِعُ الْقَهْقَرَى حَتَّى يَخْرُجَ مِنْ مَسْجِدِ.

FASIL

TAVAFIN YAPILIŞI

İhramlı kimse, Mekke-i Mükerreme'ye girince Mescid-i Haram'dan başlar. Zira Hacdan maksat Beytullah'ı ziyarettir. Beytullah ise, mescidin içindedir. İmdi, telbiye ederek Bâb-ı Şeybe'den mescide girer. Gece girsin, gündüz girsin fark etmez. Murâd, oraya girmektir. Gecesi, gündüzü beraberdir. Peygamberimiz (s.a.v), hırsız korkusundan gündüzleri girmişlerdir. Hz. Ömer (r.a), hırsız korkusundan Hacıların gece girmelerini ya-

saklamıştır. Ama Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (r.a) geceleyin girmişlerdir. Mekke-i Mükerreme'ye girince;

اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُكَ وَمَأْمَنُكَ قُلْتَ وَقَوْلُكَ الْحَقُّ وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا. اَللّٰهُمَّ فَحَرِّمْ لَحْمِى وَدَمِى عَلَى النَّارِ وَقِنِى عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ

"Allahümme hazâ havânüke ve me'menüke kulte ve kavlüke'l Hakku ve men dehâlehû kâne âmînen. Allâhümme muharrim lahmî ve demi alâ-nnâri vakınî azâbeke yevme teb'asü ibâdeke."

Manası; **"Ya Rabbi! Bu, Senin Harem'in ve emniyet yerindir. Sen şöyle buyurdun. Senin buyurduğun haktır. "O Harem'e kim girerse emin olur." Ya Rabbi! O hâlde benim etimi, kanımı Cehennem'e haram kıl, kullarını diriltiğin gün beni azabından koru."** duasını okur. Ayağına bir zarar gelmeyecekse, mescide yalın ayak girer. Mescide girince;

بِسْمِ اللّٰهِ وَ عَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى بَلَّغَنِى بَيْتَهُ الْحَرَامَ اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِى اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَ مَغْفِرَتِكَ وَ اَدْخِلْنِى فِيهَا وَ اَغْلِقْ عَنِّى اَبْوَابَ مَعَاصِيكَ وَ اجْنُبْنِى الْعَمَلَ فِيهَا

"Bismillâhi ve alâ Milleti Rasûli!lâhi'l hamdüllâhi'llezî beleganî beytehü'l harâme. Allâhümmeftehlî ebvâbe rahmetike ve mağfiratike ve edhılni fîhâ ve eglika annî ebvâbe meâsîke vecnûbnî'l amele fîhâ."

Manası; **"Allah'ın adıyla ve Resulullah'ın dini üzere söze başlıyorum. Beni Beyt-i Haram'ına** (Kâbe'ye) **ulaştıran Allah'a hamd olsun. Ya Rabbi! Bana rahmet ve mağfiretinin kapılarını aç ve beni oraya koy. Bana günah kapılarını kapa, beni orada kötü amelde bulunmaktan koru."** duasını okur. Beytullah'ı görünce **"Allah-ü Ekber"** diye tekbirde ve **"La ilâhe illâllah"** diye tehlil de bulunur. Ama müstehap olan;

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ وَ اَدْخِلْنِى دَارَالسَّلَامِ اَللّٰهُمَّ زِدْ بَيْتَكَ هٰذَا تَشْرِيفًا وَ مَهَابَةً وَتَعْظِيمًا اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِى وَ اَقِلْ عَثْرَتِى وَاغْفِرْ خَطِيئَتِى يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ

"Allah-ü Ekber, Allah-ü Ekber. Allahümme ente's-selâmü ve min-ke's-selâmü fehayyinâ Rabbena bis-selâmi vedhılnî dâre's-selâmi. Allahümme zid beyteke hazâ teşrifen ve mehâbeten ve ta'zîmen. Allahümme takabbel tevbeti ve akıl atretî vağfir hatîeti yâ Hannânü, yâ Mennân."

Manası; **"Allah büyüktür! Allah büyüktür! Ya Rabbi, selâm Sensin ve selâm sendendir. Binaenaleyh, Ey Rabbimiz, bize selâmla ikramda bulun ve beni Dâr'üs-selâm'a** (Cennet'e) **koy! Ya Rabbi, bu Beyt'inin şeref ve muhabbetini ve büyüklüğünü artır. Ya Rabbi, tevbemi kabul eyle, benim hatamı düzelt, günahımı affeyle. Ey Hannân, ey Mennân!"** duasını okumaktır. Ata (r.a)'dan; "Peygamberimiz (s.a.v) Beytullah tarafına gidince;

اَعُوذُ بِرَبِّ الْبَيْتِ مِنَ الدَّيْنِ وَالْفَقْرِ وَضِيقِ الصَّدْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ

"Eûzü birabbi'l beyt-i mineddeyni vel'fakri ve dîfi's-sadri ve azâbi'l Kabri."

Manası; **"Ben borçtan, fakirlikten, darlıktan ve kabir azabından şu Beytin Rabbine sığınırım."** duasını okurlardı." diye rivayet edilmiştir.

Beytullah dokuz defa yapılmıştır;

1- Melekler tarafından.

2- Âdem (a.s) tarafından.

3- Âdem (a.s)'ın oğlu tarafından.

4- İbrahim (a.s) tarafından.

5- Cürhüm kabilesi tarafından.

6- Kusayy b. Kilâb (r.a) tarafından.

7- Kureyş kabilesi tarafından.

8- Abdullah b. Zübeyr (r.a) tarafından.

9- Haccac b. Yusuf (r.a) tarafından.

Daha sonra Hacer-ül Esved tarafına yönelip, namazdaki gibi ellerini kaldırarak tekbir alır ve **"La ilâhe illâllah"** der. Mümkün ise, kimseye eziyet vermeksizin onu öper; öpmek mümkün olmazsa ona eliyle veya elindeki bir şeyle dokunup, onu öper yahut Hacer-ül Esved'e yönelip tekbir, tehlîl ve Allah (c.c)'a hamd, Resul-ü Ekrem (s.a.v)'e salâvat-ı şerife getirerek işaret eder

Eller sekiz yerde kaldırılır;

1- İftitâh Tekbirinde.

2- Kunut duasında.

3- Arafat'ta.

4- Hacer-ül Esved'i istilâmda.

5- Safa'da.

6- Umre'de.

7- Bayram Tekbirlerinde.

8- Akabe Cemresinde.

İki elini Hacer-ül Esved'in üzerine koyup öper.

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs (r.a)'dan; **"Hacer-ül Esved öpüldükten sonra, üzerine kapanmak müstehap mıdır?"** diye sorulduğunda; **"Peygamberimiz (s.a.v) Hacer-ül Esved'i öptükten sonra, üzerine kapanırlardı."** diye cevap vermişlerdir.

Hacer-ül Esved'i istilâm etmek sünnettir. Fakat insanlara eziyet etmekten sakınmak vaciptir. Hacer-ül Esved, kimseye eza edilmemek şartıyla öpülür. Peygamberimiz (s.a.v) Hacer-ül Esved üzerine mübarek dudaklarını koyup ağlarmış ve Hz. Ömer (r.a)'e; **"Ya Ömer! Bu yerde gözyaşı dök. Sen kuvvetli bir adamsın zayıfları sıkıştırma. Eğer boşluk bulursan Hacer-ül Esved'i öp, bulamazsan Hacer-ül Esved'e yönelerek geriden tekbir, tehlîl ile istilâm et."** buyurmuşlardır.

Hacer-ül Esved'e yöneldiğinde;

بِسْمِ اللهِ اَللهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ اِيمَاناً بِكَ وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَ وَفَاءً بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ. اَللّٰهُمَّ هٰذَا الْبَيْتَ بَيْتُكَ وَهٰذَا الْحَرَمُ حَرَمُكَ وَهٰذَا الْاَمْنُ اَمْنُكَ وَهٰذَا الْمَقَامُ مَقَامُ الْعَائِذِبِكَ مِنَ النَّارِ

"Bismillahi Allah-ü ekber. Allahümme îmânen bike ve tasdîkan bi-kitâbike ve vefâen biahdike. Vet'tibâan li sünneti nebiyyike. Allahümme hâze'l beytü beytüke ve hâzâ'l harama harâmüke ve hâzâ'l-emnü emnüke ve hâzâ'l makâmu. Makâmu'l âizibike minen'nâr."

Manası; **"Allah'ın adıyla başlıyorum. Allah, her şeyden büyüktür. Ya Rabbi! Sana iman ederek, kitabını tasdik ve verdiğin sözü ifa ederek, Peygamberinin sözüne tâbi olarak başlıyorum. Ya Rabbi! Bu ev, Senin evindir. Bu harem, Senin haremin; bu emniyet Senin emniyetin ve bu makam Cehennem'den Sana sığınanın makamıdır."**

duasını okur. Bazıları "Hacer-ül Esved'in öpülmesindeki hikmet; Peygamberimiz (s.a.v)'in;" Allah-ü Teâlâ (c.c) ruhları yaratıp onlarda;

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى

"Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (demişti). **Onlar da; Evet,** (Rabbimizsin) **demişlerdi."** (El-A'râf Suresi; 172). Bu hitap ile kuvvetli söz almış ve bu hitabı, bu cevabı bir kâğıda yazıp Hacer-ül Esved'e emanet olarak koymuştur. Bir kimse Hacer-ül Esved'i öptüğünde, sanki o eski ahid ve sözünü yenilemiş olur. Hacer-ül Esved de Kıyamet gününde, O kimse için şahitlik yapar." buyurdukları içindir." demişlerdir.

Hacer-ül Esved'i istilâmdan sonra, üstteki ihramını sağ koltuğunun altından, sol omzunun üstüne koyar, Kâbe'nin kapısını takiben kendisinin sağından başlayıp, Kâbe-i Muazzama'yı soluna alarak Hatim'in arkasından Beytullah'ın etrafını yedi defa dolaşır. Bu tavafın ilk üç devrinde (Remel), adımlarını kısaltır, omuzlarını silkeleyerek çalımlıca bir sürat göstererek yürür, diğer devrelerinde sükûnet ve vakar üzere yürür. Her dolaşmada Hacer-ül Esved'e gelince onu istilâm eder. Tavafını Hacer-ül Esved'i istilâm ile bitirir. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tavaf edilirken her dolaşmada Rüknü Yemânî'yi istilâm etmek müstehaptır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sünnettir.

Tavaf bitince; İbrahim (a.s)'in makamında, kalabalık ise Mescid-i Haram'dan mümkün olan yerde iki rekât namaz kılar. Kâbe-i Muazzama'yı her yedi dolaşmadan sonra iki rekât namaz kılmak vaciptir.

Bu ilk tavafa, Kudüm Tavafı, Tahiyyât Tavafı ve İltıka' Tavafı denilir. Bu tavaf, dışarıdan gelen Hacılar için sünnettir. Mekkeli Hacılar için sünnet değildir.

Dışarıdan gelen Hacılar için nafile namazdan tavaf, daha faziletlidir. Tavaf edilirken Beytullah, tavaf edenin sol tarafında olmalıdır. Beytullah'ın tavaf edenin sol tarafında bulunmasının hikmeti, tavaf eden kimse imama uyan kimse gibidir. Zira bir adam, imamla namaz kıldığında, imam bu kimsenin sol tarafına durur. Kalp, sol tarafta bulunduğu için, kalbin Beytullah'a yakın olması kast olunur.

Tavaf eden kimse, tavafını Hatim'in arkasından yapar. Tavaf, Beytullah ile Hatim arasından yapılırsa caiz değildir. Âişe (r.a) Mekke-i Mükerreme fethedilirse, Beytullah'ın içinde iki rekât namaz kılmaya nezretmişti. Mekke-i Mükerreme fethedilince, Peygamberimiz (s.a.v); Âişe (r.a)'nin elini tutup, Hatime getirdi. **"Hatim Beyt'i Şeriftendir, nezr namazını burada kıl."** buyurmuşlar. "Zira Senin kavmin sıkıntı içinde oldu-

ğundan, işi kısa tutup Hatîmi, Beyt-i Şeriften çıkartmışlardır. Eğer kavmin Cahiliyet zamanına yakın olmasalardı, Beytullah'ı yıkıp İbrahim Halîlullah (a.s)'ın temellerini gösterir. Hatim'i Beytullah'a katardım. Eşiğini yere yapıştırır, iki kapının birini Doğuya birini Batıya yapardım. Gelecek sene sağ kalırsam böyle yaparım." buyurmuşlardır. Fakat ömrü vefa etmeyip, müyesser olmadı. Hatta Hulefâ-i Raşidîn evlâdından Abdullah b. Zübeyr (r.a), bu hadis-i şerifi işittiğinde, Ibrahim Halîlullah (a.s)'ın temellerini meydana çıkarıp, Beyt-i Şerifi o temeller üzerine yapmış ve Hatim'i, Beyt-i Şerife katmıştı. Abdullah b. Zübeyr (r.a) öldürülünce Haccac (r.a); Zübeyr (r.a)'in binasını yıkıp eskisi gibi yapmıştır. Hatim, Beyt-i Şeriften sayılınca, tavafın onun arkasından yapılması lâzımdır. Zeylâi (r.a); Hatim'in hepsi Beyt-i Şeriften değildir, diye Peygamberimiz (s.a.v)'in;

سِتَّةُ اَزْرُعٍ مِنَ الْحَجَرِ مِنَ الْبَيْتِ وَمَا زَادَ لَيْسَ مِنَ الْبَيْتِ

"Hacer-ül Esved'e altı zira' mesafe, Beyt-i Şeriftendir, daha fazla olan mesafe Beyt-i Şeriften değildir." kavl-i şerifiyle kitabında istidlâl edip, altı zira' Beyt-i Şeriften, diğer kısmı Beyt-i Şeriften olmadığına, bu hâdis-i şerifle istidlâl etmiştir. Hâcer ile İsmail (a.s)'in kabr-i şerifleri Hatim'dedir, diye Gayetü'l-Beyân'da zikir olunmuştur.

Tavaf eden kimse, Kâbe-i Muazzama kapısına karşı geldiği zaman;

اَللّٰهُمَّ بَيْتُكَ عَظِيمٌ وَ وَجْهُكَ كَرِيمٌ وَ اَنْتَ اَرْحَمُ الرَّحِمِينَ وَ اَعِذْنِى مِنَ النَّارِ وَمِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَحَرِّمْ حَمَى وَ دَمِى عَلَى النَّارِ وَ اَمِنِّى مِنْ اَهْوَالِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ اَكْفِنِى مُؤْنَةَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

"Allahümme beytüke azimün ve vechüke kerimim ve ente erha-mü'rrâhimine ve eizni minen-nâr, ve mine'ş-şeytâni'r-racîmi ve harrim lahmi ve demi alen'nârî ve âminni min ahvâli yevmi'l kıyameti ve'kfinî mü'nete'd-dünyâ vel'âhireti."

Manası; **"Ey Allah'ım! Senin Beytin büyüktür. Vechin, kerimdir. Sen, acıyanlar acıyanısın. Beni Cehennem'den ve kovulmuş Şeytan'dan koru. Etimi ve kanımı Cehennem'e haram kıl! Beni, Kıyamet Günü'nün dehşetlerinden emin eyle! Dünya ve Âhiret azığı namına bana kifayet eyle!"** diye dua eder.

Rükn-ü Irâki'ye geldiği zaman;

اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُبِكَ مِنَ الشِّرْكِ وَالشَّكِّ وَالنِّفَاقِ وَالشِّقَاقِ وَسُوْءِ الْاَخْلَاقِ

وَسُوْءِ الْمَنْظَرِ فِي الْاَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ

"Allahümme inni eûzübike mineşşirki veş-şekki ven-nifâki veş-şikâki ve sûi'l ahlâki ve sûi'l manzari fil ehli vel-mâli vel-veledi"

Manası; **"Ey Allah'ım! Ben şirkten, şüpheden, nifaktan, şikâktan, kötü ahlâktan, ailede, malda, çoluk çocukta kötü manzaradan Sana sığınırım"** diye dua eder.

Mizâb'a geldiği zaman;

اَللّٰهُمَّ اَظِلَّنِى تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لاَظِلَّ اِلاَّ ظِلُّكَ وَلاَ اِلَهَ غَيْرُكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. اَللّٰهُمَّ اسْقِنِى بِكَأْسِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلاَمُ شُرْبَةً لاَ اَظْمَأُ بَعْدَهَا اَبَدًا

"Allahümme ezıllinî tahte zıllî arşike yevme lâ zille illâ zıllüke velâ ilahe gayrûke yâ erhamerrâhimîn. Allahümme'skını bike'si nebiyyike Muhammedin Aleyhi's-selâmü şurbeten lâ ezmeû be'dehâ ebeden."

Manası; **"Ey Allah'ım! Senin gölgenden başka gölge olmayan günde, beni arşının gölgesinde gölgelendir. Senden başka ilâh yoktur. Ey acıyanlar acıyanı! Ey Allah'ım! Bana, Peygamberin Muhammed Aleyhisselâm'ın bardağı ile bir su ver ki, bundan sonra ebediyen susamayayım."** diye dua eder.

Rükn-ü Sami'ye geldiği zaman;

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَسَعْيًا مَشْكُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا وَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ يَا عَزِيزُ يَا غَفَّارُ وَارْحَمْ وَ تَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعَزُّ الْاَكْرَمُ

"Allahümme'c'alhü haccan mebrüran ve sa'yen meşkûran ve zen-ben mağfûran ve ticâreten len tebûra. Yâ azizü, yâ gaffaru verham ve tecâvez amma ta'lemü inneke ente'l eazzül ekremü."

Manası; **"Ey Allah'ım! Bu Haccı, Hacc-ı mebrûr, say'ı meşkûr, zenb-i mağfur ve hiç kısıtlanmayan bir ticaret yap. Ey affedici Allah! Rahmet eyle, bildiklerinden** (günahlarımdan) **vazgeç, çünkü Sen, en aziz ve en kerimsin"** diye dua eder.

Rükn-ü Yemani'ye geldiği zaman;

اَللّٰهُمَّ اِنِّ اَعُوذُبِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَ اَعُوذُبِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيٰا وَالْمَمَاتِ وَ اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِزْيِ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ

"Allahümme inni eüzubike mine'l küfri ve eüzubike mine'l fakri ve men azabi'l kabri ve min fitneti'l mahyâ ve'l memâti ve eüzübike mine'l hızyi fid-dünya ve'l-âhirati."

Manası; **"Ey Allah'ım! Ben, küfürden Sana sığınırım. Fakirlikten, kabir azabından, hayat ve ölüm fitnesinden Sana sığınırım. Dünya ve ahirette kepaze olmaktan da Sana sığınırım"** diye dua eder

Rükn-ü Yemâni ile Hacer'ül Esved arasında;

رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ وَ عَذَابَ الْقَبْرِ

diye dua eder.

Hacer'ül Esved'e geldiği zaman;

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِى بِرَحْمَتِكَ وَ اَعُوذُ بِرَبِّ هٰذَا الْحَجَرِ مِنَ الدَّيْنِ وَالْفَقْرِ وَ ضِيقِ الصَّدْرِ وَ عَذَابِ الْقَبْرِ

"Allahümme'gfirli bi rahmetike ve eüzü bi rabbi hâze'l haceri mined-deyni ve'l fakri ve dıkı's sadri ve azabi'l kabri."

Manası; **"Ey Allah'ım! Rahmetinle beni affeyle. Ben borçtan, fakirlikten, darlıktan ve kabir azabından şu taşın Rabbine sığınırım."** diye dua eder.

Tavaf eden kimsenin, bu Kudüm Tavafının ilk üç şavtında **"Remel"** yapması sünnettir. İbn-i Abbas (r.a); **"Tavafta remel yoktur. Peygamberimiz (s.a.v) Remel fiilini Umreyi kaza ederken yapmıştır."** demiştir. Bunun izahı; Peygamberimiz (s.a.v), Umre yapmak için Mekke-i Mükerreme yalanına gelerek Hudeybiye'ye indikten sonra Müşriklere harbe gelmediklerini, yalnız ziyarete geldiklerini bildirmek üzere, Hz. Osman (r.a)'ı gönderdiler. Müşrikler razı olmayıp; **"Bu sene gitsinler, gelecek sene Mekke'yi boşaltalım, gelip ziyaret etsinler."** dediler ve bu şekilde anlaşma yaparak geri dönmüşlerdir. Ertesi sene Peygamberimiz (s.a.v) anlaşma yapıldığı üzere, Mekke-i Mükerreme'ye silâhsız olarak girdiler. Peygamberimiz (s.a.v) ve Ashâb-ı Kiram, ihramlarının bir ucunu sağ koltukları altından alarak, sol omuzları üzerine attılar. Peygamberimiz (s.a.v), Remel yaptıklarında Ashâb-ı Kirâmına; **"Tavafta remel yapana,**

yani adımlarını kısaltıp omuzlarını hareket ettirerek yiğitlik gösteren kimseye, Allah rahmet etsin." diye hitap etmişlerdir. Remel yapmanın sebebi; Müşriklerin birbirlerine **"Hz. Muhammed (s.a.v) ve Ashabını Medine sıtması yiyip, bitirmiş yürümeye takatleri kalmamış."** dediklerini Peygamberimiz (s.a.v) işitince müşriklere karşı celâdetlerini göstermek için, remel yapmışlar ve yapılmasını emretmişlerdir;

İbn-i Abbâs (r.a)'ın;

لَا رَمَلَ فِي الطَّوَافِ

"Tavafta remel yoktur. Remel o zaman müşriklere yiğitliği göstermek içindi, şimdi ise böyle bir şey yoktur, imdi, remelin de olmaması icap eder" rivayetine;

"O remele sebep, müşrikler idi. Fakat remel, bize ebedi sünnet olmuştur." diye cevap verilir. Nitekim İbrahim (a.s) Şeytanı görüp, O'nu taşlamıştı. O sebep, şimdi yoktur. Fakat İbrahim (a.s)'in yaptığı, bize ebedî sünnet olarak kalmıştır. Sefer'de namazın kısaltılmasına sebep, meşakkattir. Fakat meşakkat yok iken, yine kısaltılır. Cabir, İbn-i Ömer (r.a) **"Peygamberimiz (s.a.v)'in Veda Haccında tavaf yaptıklarında, ilk üç devrinde remel yaptıklarını"** rivayet etmişlerdir.

Bize de remel yapmak, sünnet olmuştur, terki caiz değildir. Eğer halk sıkılık olduğu için remel yapmak mümkün olmazsa, biraz durduktan sonra remel yapar. Hacer-ül Esved'i istilâm için beklemez. Tavaf eden kimse, tavaf ederken tavafın her şavtı namazın rekâtları gibi olduğundan, her rekâta tekbirle başlanıldığı üzere, her şavt'a da Hacer-ül Esved'i istilâmla başlar. Her tavaf yapıldıktan sonra, iki rekât namaz kılmak vaciptir. Bu namazı Makam-ı İbrahim'de kılar. Sıkışık olursa Mescid-i Haram'ın mümkün olan bir yerinde kılar. Birinci rekâtta Kâfirun suresini, ikinci rekâtta İhlâs suresini okur. Bunlardan başka sureleri de okuması caizdir. **"Tavaftan sonra kılınan namazın, her vakitte kılınması caizdir."** diyen kimsenin kavli sahih değildir. Zira Ramazan Bayramında, Kurban Bayramında oruç tutmak mekruh olduğu gibi, gerek Mekke'de gerek Medine haricînde mekruh olan vakitlerde namaz kılmak da mekruhtur.

İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; her tavaftan sonra, iki rekât namaz kılmak sünnettir. Biz Hanefilerin delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

وَلْيُصَلِّ الطَّائِفُ لِكُلِّ أُسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ

"Tavafın her yedi şavt'ı için iki rekât namaz kılsın." hadis-i şerifidir. Emir vücûb içindir. İmam-ı Şafiî (r.a) tarafından, bize iki vecihle itiraz

edilmiştir. Birisi; bu hadis, Hadis kitaplarında yoktur.

Diğeri de; Bedevi hadisidir ki, Peygamberimiz (s.a.v) beş vakit namazı öğrettiklerinde; "Bunlardan başka namaz var mıdır?" sorusuna, Resul-ü Ekrem (s.a.v), "Hayır, nafile kılarsan başka." buyurmuşlardır. Böyle olunca, bu namaz nasıl vacip olur?

Biz Hanefîler tarafından; hâdisin râvîsi adaletli olunca, hadis kitaplarında hâdisin bulunmaması, hâdise zarar vermez. Bedevi hâdisinin zahirî murâd edilmemiştir. Zira icmâ-ı ümmet, Cenaze Namazının farz-ı kifâye, Bayram Namazlarının vacip olduğu üzerinedir. Hâlbuki bunlar Bedevi hâdisinde zikredilmemiştir. İmdi bu takdirde, Bedevi hâdisinin zahiri terk edilmiştir.

İmam-ı Malik (r.a)'e göre; tavaftan sonra kılınan namaz farzdır. Buna delili; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

"Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin." (El-Bakara Suresi; 125) kavl-i şerifidir.

İmam-ı Malik (r.a); "Bu ayet-i kerime müevveldir. Makam-ı İbrahim, Mescid-i Haram'ın yapıldığı yerdir. Ayetteki "namazgâhından murâd, Mescid-i Haram'dır. İmdi o yeri namazgâh edinmeye emrolunmuşuzdur." diye cevap veririz. Kudüm Tavafı Mekke'de oturmayan Hacılar için sünnettir. İmam-ı Malik (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ اَتَى بِالْبَيْتِ فَالْيُحَيِّهِ بِالطَّوَافِ

"Kim Beytullah'a gelirse, onu tavaf ile selâmlasın." hâdis-i şerifini delil göstererek, Kudüm Tavafı vaciptir." demiştir. Biz Hanefîlerin deıili, Hak Sübhânehu ve Teâlâ, Tavafı mutlak olarak emretmiştir. Mutlak emir ise, tekrarı gerektirmez. Hâlbuki Ziyaret Tavafı, ittifakla taayyün elmiştir. Hadis-i şerifteki tavafa "Tahiyye" adı verilmesi de, Kudüm Tavafının müstehap olduğuna delildir.

Bilindiği gibi Hac'da, üç tavaf vardır;

1- Kudüm Tavafıdır. Buna, Tahiyye Tavafı ve Lika Tavafı da denilir.

Bu tavaf, Mekkeli olmayan Hacılar için sünnettir.

2- Ziyaret Tavafıdır. Buna îfâza Tavafı, Bayram Günü Tavafı da denilir. Bu farzdır.

3- Veda Tavafıdır. Buna, Sader Tavafı da denilir. Bu tavaf Mekke'ye dışarıdan gelen Hacılar için vaciptir. Mekkelilere Ziyaret Tavafından başka tavaf meşru değildir. Kudüm Tavafını yapıp, iki rekât namaz kıldıktan sonra Hacer-ül Esved'i yine istilâm eder.

Bundan sonra sa'y için Safa'ya çıkar, hangi kapıdan dilerse oradan çıkar. Ata (r.a); "Peygamberimiz (s.a.v) Bâb-ı Beni Mahsûm'dan çıkmıştır." demiştir. Bu kapıya, Safa Kapısı denilir. Peygamberimiz (s.a.v)'in Safa Kapısından çıkması, biz Hanefilere göre; sünnet olduğuna delil değildir. Peygamberimiz (s.a.v)'in, o kapıdan çıkması Safa'ya yakın olduğu içindir. Yoksa sünnet olduğu için değildir. Ama Peygamberimiz (s.a.v)'in fiiline uyarak, Safa Kapısından çıkmak evlâdır.

Safa Tepesine, Beyt-i Şerif görülünceye kadar çıkıp, Beytullah'a yönelerek tekbir, tehlil ve Peygamberimiz (s.a.v)'e salât-ü selâmda bulunur. Dua için ellerini kaldırıp, dilediği duayı yapar. Mesela; tekbir, tehlîl, tesbih ve salâvat-i şerifeden sonra;

لاَ اَلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِى وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لاَ يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرِ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ. لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَلاَ نَعْبُدُ اِلاَّ اِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَ لَوْكَرِهَ الْكَافِرُونَ

"La ilahe illâllâhü vahdehû lâ şerike lehe lehü'l-mülkü velehü'l hamdü yühyî ve yümûtü. Ve hüve hayyûn la yemütü. Biyedihi'l hayru ve hüve âlâ külli şey'in kadir. La ilahe illâllâhü velâ na'büdü illâ iyyahû muhlisine lehü'd-dîne velev kerihe'l kâfirûn."

Manası; **"Allah'tan başka ilâh yoktur. Yalnız, O vardır. O'nun Şeriki yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. Yaşatır, öldürür; kendisi diridir, ölmez. Hayır, O'nun yed-i kudretindedir. O, her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilâh yoktur. Biz de dinîmizde tam samimiyetle ancak O'na ibadet ederiz. Velev ki, kâfirler hoşlanmasınlar."** duasını okur.

Tuhfe'de; **"Safa ile Merve arasında olan sa'yın, Ziyaret Tavafına kadar tehir edilmesi evlâdır. Zira sa'yı vaciptir. Farza tâbi kılmak evlâdır. Fakat âlimlerimiz sünnet olan Kudüm Tavafından sonra, bu sa'yın yapılmasına ruhsat vermişlerdir. Çünkü Bayram günü Ziyaret Tavafı, Kurban kesmek, Şeytan taşlamak gibi Hacc fiilleri bulunmakla, kolaylık olsun diye Kudüm Tavafından sonra bu sa'yın yapılmasına izin vermişlerdir."** denilmiştir.

Safa'da tekbir, tehlîl, salâvat-i şerife ve dua ettikten sonra, Merve tarafına yavaş yavaş iner. Bu sahadaki iki yeşil direk arasını geçinceye kadar süratle yürürken;

رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعَزُّ الْاَكْرَمُ

"Rabbi'gfir verham ve tecâvez amma na'lemü inneke entel eazzü'l ekremü."

Manası; **"Ya Rabbi! Affet, acı ve günahlarımdan vazgeç. Çünkü Sen, en aziz en kerimsin."** diye dua eder.

Merve'de de Safa'da yaptığı gibi yapar. Safa'dan Merve'ye varınca yürümek ve sa'y etmek bir şavttır. Safa ile Merve arasında yedi kere sa'y eder. Safa'dan başlayıp Merve'de bitirir. Biz Hanefîlerce, Safa ile Merve arasındaki sa'y vaciptir. Rükün değildir.

İmam-ı Malik ile İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; rükündür. Onlar, Habibe binti Ebî Sahran (r.a)'ın rivayet ettiği hâdisle istidlal etmişlerdir. Habibe (r.a); "Peygamberimiz (s.a.v) Safa ve Merve arasını tavaf ederken, Ashâb-ı Kiram bölük bölük önünde kendileri arkalarında hem sa'y ediyor. Hem de;

اِسْعَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْىَ

"İs'av feinnallâhe ketebe aleykümü's-sa'ye."

"Sa'y edin. Şüphe yok ki, Allah size sa'yi farz kılmıştır." buyuruyorlardı." demiştir. Ama biz Hanefîlerin delili, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَ مَنْ يَطَوَّعَ خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

"Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın şeâirindendir. Kim o Beyti (Kâbe'yi) **Hacc veya Umre** (kastı) **ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir beis yoktur. Kim gönlünden koparak** (vacip olmayan amellerden) **bir hayır işlerse** (mükâfatını görür.) **Çünkü Allah tâatların ecrini veren** (her şeyi de) **hakkıyla bilendir."** (El-Bakara Suresi; 158) kavl-i kerimidir. Zira ayet-i kerimedeki;

فَلَا جُنَاحَ وَ خَيْرًا lâfızları farz olmasını gerektirmez. Bu gibi lafızlar, ibâhat için kullanılırlar. Rükün ve vacip olmasını nefyeder. Fakat Hanefi imamları; **"Rükün olmayıp, vaciptir."** demişlerdir.

Safa ile Merve arasında sa'y etmenin meşru olmasının sebebi;

İbrahim (a.s) ailesi Hâcer ile oğlu İsmail'i o yere koymuş, Hâcer susuzluktan Safa'ya çıkmış etrafa su bulmak için bakmış, bir şey göremeyince Safa'dan inerken derenin içinde sa'y etmiş. Merve'ye çıkmış, Merve'de evlâdını görmediği için evlât şefkatinden tekrar o yerde sa'y etmiştir. İşte, bu sa'yı bize ibadet olmuştur. İbn-i Abbas (r.a)'dan; **"İbrahim Halilullah Hacc yapmakla emrolunup, sa'y etmek yerinde Şeytan kendisine görünüp, İbrahim (a.s)'i geçmek istemesi üzerine, İbrahim (a.s) daha fazla sa'y ederek, Şeytan'ı geçmiştir."** diye rivayet edilmiştir.

Safa ile Merve arasında yedi kere sa'y ettikten sonra, ihramlı olarak Mekke'de durur. Çünkü Hacc için ihram giyen kimse, Hacc fiillerini yapmadan ihramdan çıkamaz. Beytullah'ı, dilediği kadar nafile olarak tavaf eder. Zira tavaf, namaza benzer.

Peygamberimiz (s.a.v);

اَلطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ وَ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مَوْضُوعٌ فَمَنْ شَآءَ اسْتَقَلَّ وَ مَنْ شَآءَ اسْتَكْثَرَ

"Beytullah'ı tavaf etmek, namazdır. Namaz ise, konulmuş bir hayırdır. İmdi dileyen az yapsın, dileyen çok yapsın." buyurmuşlardır.

Dışarıdan gelen Hacılar için, nafile tavaf, nafile namazdan efdaldir. Ama Mekke halkı için nafile namaz, nafile tavaftan efdaldir. Zira dışarıdan gelen Hacılar sonra tavaf etme imkânını bulamazlar. Mekke halkı için her zaman tavaf etme imkânı vardır.

Zilhicce'nin yedinci günü olunca, Öğle Namazından sonra imam bir hutbe okur ve hutbede Hacc fiillerini öğretir.

Zilhicce'nin dokuzuncu günü Arafat'ta yine Cuma Hutbesi gibi bir hutbe okur. Zilhicce'nin on birinci günü Mina'da bir hutbe daha bir hutbe okur ve hutbede Hacc fiillerini öğretir. **"Biri Zilhicce'nin sekizinci günü, biri Zilhicce'nin dokuzuncu, yani Arefe günü Arafat'ta, biri Bayram günü Mina'da peşi peşine üç hutbe okunur."** demiştir.

Diğer imamlarımızın delili; hutbeden maksat Hacc fiillerini öğretmektir. Zilhicce'nin sekizinci günü ile Bayramın birinci günü Hacılar meşguldürler. Bir gün aralıkla okunan hutbeler daha faydalı, daha fazla kalplere tesir ederler.

Zilhicce'nin sekizinci günü Sabah Namazını kılınca Mina'ya gider. Zilhicce'nin sekizinci gününe "Terviye Günü" denilmiştir. Bu güne Terviye denilmesinin sebebi, bu günün gecesinde İbrahim (a.s)'e rüyasında bir kimse gelip; "Allah-ü Teâlâ, oğlunu kesmeni sana emretmiştir." demiş,

Sabah olunca İbrahim (a.s), bu işaret Allah'tan mıdır? yoksa Şeytan'dan mıdır? diye derin derin düşünmüş, akşam olunca yine gece rüyasında önceki gece gördüğü gibi görmüş. Bu emrin Allah (c.c) tarafından olduğunu bildiği için, o güne Arefe denmiş. Üçüncü gece aynı rüyayı görünce, oğlunu kurban etmeyi kastettiği için, o güne Nahr (kesme) günü denmiş. Bir rivayette, Zilhicce'nin sekizinci gününe Terviye günü denilmesinin sebebi; o gün suyu olmayan Mina'ya ve Arafat'a Hacıların gittikleri gün olup kendilerini, develerini suya kandırıp, tulumlarını su ile doldurup, bu yerlere götürdükleri içindir. Arefe gününe, Arefe denilmesinin sebebi; Cebrail (a.s), İbrahim Halilullah'a Haccın fiillerinin hepsini bildirdiğindendir. Yani Cebrail (a.s) İbrahim Halilullah'a; **"Ey İbrahim! Nasıl kurban keseceğini bildin mi?"** dediğinde, İbrahim (a.s); **"Bildim!"** demiş. Bu yüzden, o güne Arefe günü denilmiştir.

Zilhicce'nin onuncu gününe, Kurban Günü denilmiştir. Zira o günde kurbanlarını keser.

Bir rivayette Arefe gününe, Arefe adının verilmesi; Hz. Âdem (a.s) Hindistan'a, Havva anamız Cidde'ye inmiş. Bunlar Arefe Gecesi birbiriyle buluştukları için, o güne Arefe adı verilmiştir.

Hacılar, Mina'da Arefe günü Sabah Namazına kadar kalırlar. Zira Peygamberimiz (s.a.v) Zilhicce'nin sekizinci gününde, Sabah Namazını Mekke'de kılıp, Güneş doğduktan sonra Mina'ya gitmişler. Mina'da Öğle, İkindi, Akşam, Yatsı, Arefe Gününün Sabah Namazını kıldıktan sonra, Arafat'a gitmişlerdir. Hacılar da Arefe gününün Sabah Namazını Mina'da kıldıktan sonra, Arafat'a giderler. Arafat'ta imam Cuma gibi iki hutbe okur. Hutbede Arafat'ta, Müzdelife'de durmayı Mina'da taş atmayı, kurban kesmeyi. tıraş olmayı, Ziyaret Tavafı gibi lâzım olan Hacc fiillerini öğretir. Hutbeden sonra insanlara bir ezan iki kamet ile Öğle ile İkindi Namazını beraber, Öğle vaktinde kıldırır. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; Öğle ile İkindi Namazının, Öğle zamanında kılınmasının şartı, imamla beraber kılınmasıdır.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; İmam ile beraber öğle ile ikindinin bir arada kılınmasının şartında ihtilâf vardır, ihtilâfın temeli, ikindi namazının vaktinden önce kılınmasındadır. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; cemaati muhafaza etmek içindir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vakti muhafaza etmek farzdır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَوٰةِ الْوُسْطَىٰ

"Namazlara ve orta namaza devam edin." (El-Bakara Suresi; 283)

اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتَابًا مَوْقُوْتًا

"Çünkü namaz, müminler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur." (En-Nisa Suresi; 103) kavl-i kerimleriyle, vakti belirlenen bir ibadetin vaktinden önce yapılması caiz değildir. Fakat yapılacağına dair kesin bir delil bulunursa başkadır, Öğle ve İkindi namazının bir arada kılınmasının ikinci şartı, ihramlı olmaktır. Üç İmam'a göre; ihram şarttır, İmam-ı Züfer (r.a); **"İkindi Namazının kılınmasında ihram şarttır."** demiştir.

İhtilâfın faydası; bir kimse Öğle namazını imamla beraber kılsa, sonra Hacc için ihrama girse, İkindi namazını imamla beraber kılsa caiz olmaz. Ancak İkindi namazını vaktinde kılması caizdir.

İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; caizdir, ihramdan murâd, Hacc ihramıdır. Eğer zevalden önce ihrama girerse, Öğle ile İkindiyi bir arada kılması caizdir. Zevalden sonra girerse, caiz değildir.

Öğle ile İkindiyi, öğle vaktinde kıldıktan sonra Cebel-i Rahmet'in yatanında abdestli veya yıkanmış olarak, imamla beraber binek üzerinde durur. Arafat'taki tepeye Cebel-i Rahmet denilmesi, o gün Allah-u Teâlâ (c.c)'nın rahmeti, Hacıların üzerine indiği içindir. Peygamberimiz (s.a.v);

اَفْضَلُ الْاَيَّامِ يَوْمَ عَرَفَةَ وَالْمَوْقِفُ يَوْمَ جُمْعَةٍ وَهُوَ اَفْضَلُ مِنْ سَبْعِيْنَ حَجَّةٍ فِىْ غَيْرِ جُمْعَةٍ

"Günlerin en faziletlisi, Arefe günüdür. Cuma günü Arafat'ta durmak, Cuma olmayan Arafat'ta durmadan yetmiş Hacc daha faziletlidir." buyurmuşlardır. Bir eserde; **"Allah-ü Teâlâ (c.c) Arafat'ta duranların hepsini mağfiret eder."** diye vârid olmuştur. Hadis-i şerifte Cuma gününü tahsis etmenin sebebi, Cuma günü Arafat'ta duranların hepsini vasıtasız mağfiret eder. Cuma'dan başka günde bir vasıta ite mağfiret eder. Urâne Vadisinden başka Arafat'ın her yerinde durulur.

İmam, Arafat'ta Kıble'ye döner; ellerini yayarak kaldırır. Allah (c.c)'a hamd, tekbir, tehlil, telbîye de, Peygamberimiz (s.a.v)'e salât-u selâmda ve kendi hacet için duada bulunur.

Peygamberimiz (s.a.v); **"Benim ve benden önceki Peygamberlerin Arafat'ta yaptıkları duanın en faziletlisi;**

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِىْ وَيُمِيْتُ وَهُوَ حَىٌّ بَاقٍ لَا يَمُوْتُ اَبَدًا بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ

فِ قَلْبِى نُورًا وَ فِ سَمْعِى نُورًا وَ فِ بَصَرِى نُورًا اَللّٰهُمَّ اشْرَحْ لِ صَدْرِى وَ يَسِّرْلِى اَمْرِى

"La ilâhe illâllâhü vahdehü lâ şerike lehû lehü'l mülkü velehü'l hamdü yuhyî ve yümitü hüve hayyün bâkın. La yemütü ebeden biyedihi'l hayru ve hüve âlâ külli şey'in kadir.

Allahümme'c-al fi kalbi nûran vefî sem'î nûran vefî basarî nûran. Allahümme'ş-rah li sadrî ve yessirlî emri."

Manası; **"Allah'tan başka ilâh yoktur. Bir, O vardır. O'nun şeriki yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. Yaşatır, öldürür. Kendisi diri ve bakidir. Ebediyen ölmez. Hayır, O'nun yed-i kudretindedir. O, her şeye kadirdir. Ey Allah'ım! Benim kalbime nur, kulağıma nur ve gözüme nur ihsan eyle. Ey Allah'ım! Kalbime açıklık ver ve işimi kolaylaştır."** ibaresiyle olan duadır, buyurmuştur.

Arafat'ta Hacılar imama yakın, imamın ardında Kıble'ye dönerler ve imamın sözlerini dinlerler. Güneş battıktan sonra, imamla beraber Arafat'tan yavaş yavaş Müzdelife'ye giderler. Müzdelife'de **"Kuzah Tepesi"** yakınına inerler. Peygamber Efendimiz (s.a.v), Arafat'tan Güneş battıktan sonra Müzdelife'ye gitmişlerdir. Zira bunda müşriklere muhalefet vardır. Peygamberimiz (s.a.v);

"Ey insanlar! Cahiliyet devrinin halkı ve Putperestler, Arafat'tan Güneş batmadan inerlerdi. Bize olan hidayet, onlara olan gibi değildir. Siz Güneş battıktan sonra Arafat'tan dönünüz." buyurmuşlardır.

Müzdelife'ye, Müzdelife isminin verilmesi, insanların orada toplanmasındandır. Arafat'la Müzdelife arası bir fersahtır. Bir fersah ise, üç mildir. Kuzah Tepesinin üzerinde Cahiliyet zamanında ateş yakarlarmış. Hz. Âdem (a.s)'in ocağı imiş. Peygamberimiz (s.a.v), o tepenin yakınına inmiştir.

Müzdelife'de bir ezan ve bir kametle Akşam ve Yatsıyı bir arada kılarlar, İmam-ı Züfer (r.a); **"Bir ezan, iki kametle kılınır."** demiştir. Diğer imamlarımızın delili; Cabir (r.a)'den; **"Peygamberimiz (s.a.v) Akşam ile Yatsıyı bir ezan ve bir kametle bir arada kılmıştır."** diye rivayet edilen hâdis-i şeriftir. Zira Yatsı Namazının vakti gelmiştir. İ'lâm için başka kamet getirmeye hacet yoktur. Namaz bittiği zaman;

اَللّٰهُمَّ حَرِّمْ لَحْمِى وَ شَحْمِى وَ شَعْرِى وَدَمِى وَعَظْمِى وَ جَمِيعَ جَوَارِحِى عَلَى النَّارِ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

"Allahümme harrim lâhmi ve şemmî ve şa'rî ve demi ve azmi ve cemîa cevârimî alen'nâri yâ erhamürrâhimin."

Manası; **"Ey Allah'ım! Benim etimi, yağımı, saçımı, kanımı, kemiğimi ve bütün uzuvlarımı Cehennem'e haram kıl. Ey acıyanlar acıyanı!"** diye dua eder.

Hasımlarını razı etmesini Allah (c.c)'tan niyaz eder. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c), o gecede hasımlarının razı olmasını isteyen kimseyi mağfiret eder. Bir kimse Müzdelife yolunda yahut Arafat'ta Akşam Namazını kılarsa, fecr doğmadıkça o namazı tekrar kılması lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; iadesi lâzım değildir. Zira vaktinde kılınmıştır. Nitekim fecir doğduktan sonra ittifakla Akşam Namazının tekrar kılınması vacip değildir. Ancak sünneti terk etmiş olur. İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; Peygamberimiz (s.a.v) Müzdelife yolunda Üsâme (r.a)'ye hitap ederek;

اَلصَّلاَةُ اَمَامَكَ

"Namaz ileridedir." buyurmuş olduğu hâdis-i şerifidir. Zira namaz, namaz kılanın fiilidir. Namaz kılanın önünde olması düşünülemez. Fakat **"Namaz ileridedir"** denilmesi, namazın vakti ileridedir, demektir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ

"Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namazı bıraktılar." (Meryem Suresi; 59) kavl-i kerimini müfessirlerden bazıları, namazın vakti ile tefsir etmişlerdir. Buna göre, **"Namazı vaktinde kılmadılar."** manasına olur. Peygamberimiz (s.a.v)'in Üsâme (r.a)'ye; **"Namaz ileridedir."** buyurduğu, Müzdelife'dir. Arafat'ta Müzdelife'ye giderken namazın geri bırakılmasının vacip olduğuna bu hâdis-i şerifte işaret vardır. Eğer geri bırakılması vacip olmasaydı vaktinden sonra kaza olması lâzım gelirdi. Namazın vaktinden önce veya sonra kılınması Arafat ile Müzdelife de caizdir. Bu yerlerden başka yerlerde caiz değildir.

Hacılar Müzdelife'de gecelerler, fecr doğunca alacakaranlıkta Sabah Namazını kıldıktan sonra **"Meş'âr-i Haram"**da dururlar. Arafat'ta yaptıkları gibi yaparlar. Yani, Kıble'ye dönerler, tekbir, tehlîl, telbiyede bulunurlar, Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvat-i şerife getirirler. Hacetleri için dua ederler. Zira Peygamberimiz (s.a.v), bu makamda durmuş ve dua etmişlerdir. İbn-i Abbas (r.a)'dan; **"O makamda Peygamberimiz (s.a.v)'in kendi için ve ümmeti için yapmış olduğu dua kabul edilmiştir."** diye rivayet edilmiştir.

Muhassır Vadisinden başka, Müzdelife'nin her tarafı durulacak yerdir. Muhassir denilen yer, Müzdelife'nin solunda bir yerdir.

Sabah aydınlanıp, Güneş doğmadan önce Mina'ya gelirler. Zira Peygamberimiz (s.a.v), Güneş doğmadan önce gitmiştir. Muhassır denilen yere vardıklarında süratle giderler. Hacı, Mina'da Cemretü'l-Akabe denilen taş kümesine, derenin içinden yedi tane küçük taş atar. Bu taşları, sağ elinin başparmağının üzerine koyup, şahadet parmağının yardımıyla atar. Her taşı attıkça tekbir alır. Atılan taşlar beş zira' gitmelidir. Tekbir yerine, teşbih getirse kifayet eder. Ama tekbir, taş atmanın adabındandır. Taşların küçük atılması, Şeytan'a ihanet içindir. Taş büyük olursa, kalabalıkta başkalarına eziyet edilmiş olur. Taşları nereden alırsa caizdir. Yalnız, atılan taşlardan alamaz. Çünkü o taşlarda uğursuzluk vardır. Said b. Cübeyr (r.a); "Hz. İbrahim (a.s) zamanından beri atılan taşlar, niçin yolu kapatacak kadar bir dağ olmuyor?" demiştir. O'na; "Haccı kabul edilenlerin attıkları taşlar kaldırılır. Haccı kabul edilmeyenlerin attıkları taşlar kaldırılmaz." diye cevap verilir.

Mücâhid (r.a); **"Bu sözü işitince, attığım taş üzerine alâmetler koydum, sonra aradım. Hiç birisini bulamadım."** demiştir. Bir kimse taş yerine altın, gümüş atsa caiz değildir. Zira bunlar atmak değil saçmaktır.

Her taşı attığı zaman;

بِسْمِ اللهِ اَللهُ اَكْبَرُ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَحِزْبِهِ. اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ حَجِّى مَبْرُورًا وَسَعْيِ مَشْكُورًا وَذَنْبِى مَغْفُورًا

diye dua eder.

Yedi taşı bir defa da atsa, bir taş atmış sayılır. Zira hâdis-i şeriflerde ayrı ayrı yedi defa atılması beyan edilmiştir. Cemretü'l-Akabe denilen taş yığınına atılan ilk taş ile telbiyeyi keser. Zira Peygamberimiz (s.a.v), ilk taş ile telbiyeyi kesmiştir. Bu taş atılma işi bitince, orada durulmaz. Zira Peygamberimiz (s.a.v) durmamışlardır. Nihâye sahibi; **"Taş atılmada on iki kavl vardır;**

1- Taş atılma vakti Bayramın birinci günü ve birinci gününden sonra üç gündür diye Ulema ittifak etmişlerdir.

2- Atılan şey, yer cinsinden olmalıdır. Çakıl, kuru çamur, kerpiç gibi

3- Atılan taş, küçük olmalıdır.

4- Atılacak taşlar yıkanmalı, taş atılan yerlerden alınmayıp yoldan

toplanmalıdır.

5- Taşlar atılırken başparmağının üzerine koyup, şahadet parmağının yardımıyla atılmalı.

6- Taşların binek üzerinde ve yaya olarak atılması caizdir.

7- Taşlar, taş atılacak yerlere atılmalıdır. Taş atılacak yerler de üçtür.

8- Taşlar derenin aşağısından, yukarıya doğru atılmalıdır.

9- Taşlar, taş yığınlarına düşmelidir. Eğer uzak yere düşerlerse caiz değildir.

10- Her taş atılışında, yedi taş atılmalıdır.

11- Taşlardan her biri atılırken tekbir alınmalıdır.

12- Birinci gün taşlar ancak Cemretü'l-Akabe denilen taş yığınına atılır. Diğer günlerde taş atılan yerlerin üçüne de atılır." demiştir.

Hacı Mina'da, Cemretü'l-Akabe denilen taş kümesine yedi tane küçük taşı attıktan sonra, dilerse kurban keser. Zira yalnız Hac yapmak için ihram giyen kimseye kurban kesmek vacip değildir. Sonra tıraş olur, tıraş olmak efdaldir. Peygamberimiz (s.a.v);

اِنَّ اَوَّلَ نُسُكِنَا فِ هَذَا الْيَوْمِ اَنْ نَرْمِىَ ثُمَّ نَذْبَحَ ثُمَّ نَحْلِقَ

"Şüphe yok ki, bu gün Hac fiillerinden ilk yapacağımız taş atmak sonra kurban kesmek daha sonra tıraş olmamızdır." buyurmuşlardır.

Veyahut saçlarından parmak miktarı keser. Bunları yapınca ailesine cinsî mukarenetten başka her şey, O'na helâl olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اِذَا رَمَيْتُمْ وَحَلَقْتُمْ فَقَدْ حَلَّ لَكُمْ كُلُّ شَيْئٍ اِلاَّ النِّسَآءَ

"Siz taşı atıp, tıraş olduğunuz zaman kadınlardan başka her şey size helâl olur." buyurmuşlardır.

Bundan sonra o günde, yani Bayramın birinci gününde veya ikinci gününde veyahut üçüncü gününde Mekke'ye gider. Eğer Kudüm Tavafında **"Remel"** ve **"Sa'y"**ı yapmışsa, bunları yapmadan farz olan Ziyaret Tavafını yapar. Eğer Kudüm Tavafında "Remel" ve **"Sa'y"**ı yapmamışsa **"Remel"**i ziyaret tavafının ilk üç şavtında yapar. Tavaftan sonra sa'yını da yapar. Bu tavafı yapınca, iki rekât namaz kılar. Bundan sonra kendisi-

ne, karısı da helâl olur. Bu tavaf, Haccın farzı ve rüknüdür. Buna delil, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

"İlk Beytullah olan Kâbe'yi tavaf etsinler." (El-Hacc Suresi; 29) kavl-i kerimidir

Ziyaret Tavafının vakti, Bayram gününün fecri doğduktan sonradır. Bu tavafın Bayram gününde yapılması efdaldir. Zira bu bâbta;

أَفْضَلُهَا أَوَّلُهَا

"Ziyaret tavafının en faziletlisi, Bayramın birinci günü yapılan tavaftır." hadis-i şerifi vârid olmuştur. Ziyaret Tavafını, Bayram günlerinden sonraya bırakmak mekruhtur. Zira bu tavafın vakti, Bayram günleridir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; Ziyaret Tavafını, Bayram günlerinden sonraya bırakan kimseye kurban lâzım olur.

Ziyaret Tavafından sonra Mina'ya gider, Bayramın ikinci günü zeval vaktinden sonra **"Mescid-i Hayf"** yakınındaki ilk taş atılacak yerden başlayıp, yedi taş atar. Her taş atarken tekbir alır, sonra orada durup dua eder, sonra ikinci taş atılacak yere tekbir alarak aynı şekilde yedi taş atar yine orada durup dua eder, sonra Cemretü'l-Akabe'ye aynı şekilde tekbir alarak yedi taş atar. Fakat burada durup dua etmez.

Bayramın üçüncü gününde de, ikinci günü yaptığı tertip üzere taşları atar.

Bundan sonra isterse, Mekke'ye gider. Bayramın dördüncü gününün fecri doğmadan önce gider. Şayet dördüncü gününün fecri doğacak olursa, o gün de taş atmadan gidemez. Zira taş atma vakti girmekle, taş atılması vacip olmuştur. Hacı bu dördüncü günü Mina'da kalmakta serbesttir. Dilerse kalıp, önceki günlerde taş attığı gibi üç yere yedişer taş atar, dilerse Mekke'ye gider. Bu dördüncü günde taşların zevalden önce atılması caizdir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caiz değildir.

Taşların, binek üzerinden atılması caizdir. Cemretü'l-Akabe'den başkalarında yaya olarak atılması efdaldir.

İbrahim b. Cerrah (r.a) "Ebu Yusuf (r.a)'un ölüm hastalığında huzuruna vardım. Gözünü açıp bana; "Mina'da atılan taşların binek üzerinde mi, yaya mı atılması daha faziletlidir?" diye sordu. Ben de; "Yaya atılması efdaldir." dedim. Ebu Yusuf; "Hata ettin. Taşlar atıldıktan sonra durulan

yerlerdi" yaya olarak atılması, taşlar atıldıktan sonra durulmayan yerde binek üzerinde atılması daha faziletlidir." dedi. Bu sözü işittikten sonra dışarı çıkınca bir feryat işittim. Meğer Ebu Yusuf vefat etmiş. İlme düşkün olan insan böyle olmalıdır." demiştir.

Taşları attığı günlerin gecelerinde Mina'da kalır. Kendisi Mekke'ye gitmeden önce, eşyalarını göndermesi mekruhtur. Hz. Ömer (r.a), kendinden önce eşyalarını gönderenleri men ederek tedip ederdi. Zira eşyaları göndermek, kalbi meşgul eder. Sanki eşyaları yanında bulunmayınca, kendisi gitmiş gibi olur. Bu takdirde mekruhtur.

Mekke-i Mükerreme'ye dönerken **"Muhassab"** denilen yerde biraz durup dinlenir. Bu yer Mina ile Mekke arasında, Mekke'ye yakın taşlı bir yer olup **"Ebtah"** da denir.

Fukahâ; "Mekke-i Mükerreme'de durur. Tavaf, namaz, sadaka, Kur'ân okumak, Allah (c.c)'ı zikretmek, dua etmek gibi hayırlı işlerde bulunur. Fena ve boş sözlerden sakınır. Hatta hâdis-i şerifte;

اَلْحَسَنَةُ فِيهَا تُضَاعَفُ اِلىٰ مِائَةٍ وَ كَذَالِكَ السَّيِّئَةُ

"Mekke-i Mükerreme'de bir iyilik, yüz bine kadar katlanır, günah da aynı şekildir." diye vârid olmuştur, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, günahın katlanmaması için Mekke'de kalmayı mekruh görmüştür. Ama kendi nefsine güvenen kimsenin orada kalması efdaldir.

Mekke-i Mükerreme'den ayrılmak istediği zaman Remel'siz ve sa'y etmeden Sader Tavafını yapar ve iki rekât namaz kılar. Bu tavafa **"Veda** (dönüş) **"Tavafı"** ve **"Tavaf-ı âhiri'l-ahid"** denir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ اَوِاعْتَمَرَ فَلْيَكُنْ اٰخِرُ عَهْدِهِ الطَّوَافَ بِالْبَيْتِ

"Kim bu Beyt'i hacceder veya Umre'de bulunursa, son ahdi Beyt'i tavaf olsun." buyurmuşlardır.

Sader Tavafı, dışardan gelen hacılar için vaciptir. Mekkeliler için vacip değildir.

Bundan sonra Zemzem Kuyusunun yanına gider ve Beytullah'a karşı durup kana kana su içer. Bununla yüzünü, başını mümkün olursa bedenini yıkar. İçeceği zaman;

اَللّٰهُمَّ اِنِّ اَسْئَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ

"Allahümme inni es'elüke ilmen nafian ve rizkan vasian ve şi-

faen min külli dâin."

Manası; **"Ey Allah'ım! Ben, Senden faydalı ilim, geniş rızk ve her dertten deva dilerim"** diye dua eder.

Zemzem suyunu memleketine teberrüken ve dostlarına hediye götürmek için caizdir. Yolda su bulunmazsa yanında Zemzem suyu bulunan kimsenin teyemmüm etmesi caiz değildir.

Zemzem suyunu içtikten sonra Kâbe-i Muazzama'nın kapısına gelip, en yüksek eşiğini öper. Sonra, Kâbe'nin kapısıyla Hacer'ül Esved arasındaki **"Mültezem"**e gelir. Göğsünü, karnını, sağ yanağını koyar. Kâbe-i Muazzama'nın örtüsüne bir saat kadar yapışır ve elinden geldiği kadar dua eder. Ağlaya ağlaya veya ağlar bir vaziyet alarak geri geri çekilerek Mescid-i Haram'dan çıkar. Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَ لَمْ يَفْسُقْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

"Kim Hacceder, fena söz söylemez, günah yapmazsa, annesinden doğduğu gün gibi günahından çıkar." buyurmuşlardır.

— فصل —

اِنْ لَمْ يَدْخُلِ الْمُحْرِمُ مَكَّةَ وَتَوَجَّهَ اِلَى عَرَفَةَ وَوَقَفَ بِهَا سَقَطَ عَنْهُ طَوَافُ الْقُدُومِ وَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ لِتَرْكِهِ. وَمَنْ وَقَفَ اَوْ اِجْتَازَ بِعَرَفَةَ سَاعَةً مَابَيْنَ زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ وَطُلُوعِ الْفَجْرِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ فَقَدْ اَدْرَكَ الْحَجَّ وَلَوْ نَائِمًا اَوْ مُغْمَى عَلَيْهِ اَوْ لَمْ يَعْلَمْ اَنَّهَا عَرَفَةُ. وَمَنْ فَاتَهُ ذٰلِكَ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ فَيَطُوفُ وَيَسْعٰى وَيَتَحَلَّلُ وَيَقْضِي مِنْ قَابِلٍ وَلاٰدَمَ عَلَيْهِ. وَلَوْ اَمَرَ رَفِيقَهُ اَنْ يُحْرِمَ عَنْهُ عِنْدَ اِغْمَائِهِ فَفَعَلَ صَحَّ وَكَذٰا اِنْ فَعَلَ بِلاٰ اَمْرٍ خِلاَفًا لَهُمَا. وَالْمَرْاَةُ فِي جَمِيعِ ذٰلِكَ كَالرَّجُلِ اِلاَّ اَنَّهَا تَكْشِفُ وَجْهَهَا لاَرَاْسَهَا. وَلَوْ سَدَلَتْ عَلٰى وَجْهِهَا شَيْئًا وَجَافَتْهُ جَازَ. وَلاَ تَجْهَرُ بِالتَّلْبِيَةِ وَلاَ تَرْمُلُ وَلاَ تَسْعٰى بَيْنَ الْمِيلَيْنِ وَلاَ تَحْلِقُ بَلْ تُقَصِّرُ وَتَلْبَسُ الْمُخَيَّطَ وَلاَ تَقْرَبُ الْحَجَرَ اِذَا كَانَ عِنْدَهُ رِجَالٌ. وَلَوْ حَاضَتْ عِنْدَ الْاِحْرَامِ اِغْتَسَلَتْ وَاَتَتْ بِجَمِيعِ الْمَنَاسِكِ اِلاَّ الطَّوَافَ. وَاِنْ حَاضَتْ بَعْدَ طَوَافِ الزِّيَارَةِ سَقَطَ عَنْهَا طَوَافُ الصَّدْرِ وَلاَ شَيْءَ عَلَيْهَا لِتَرْكِهِ كَمَا يَسْقُطُ عَمَّنْ اَقَامَ بِمَكَّةَ وَلَوْ بَعْدَ النَّحْرِ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَيَسْقُطُ بِالْاِقَامَةِ بَعْدَهُ. وَمَنْ قَلَّدَ بَدَنَةَ تَطَوُّعٍ اَوْ نَذْرٍ اَوْ جَزَاءَ صَيْدٍ اَوْ نَحْوَهُ وَتَوَجَّهَ مَعَهَا يُرِيدُ الْحَجَّ فَقَدْ اَحْرَمَ وَاِنْ لَمْ يُلَبِّ فَاِنْ بَعَثَ بِهَا ثُمَّ تَوَجَّهَ فَلاَ حَتّٰى يَلْحَقَهَا اِلاَّ فِي بَدَنَةِ الْمُتْعَةِ فَاِنْ جَلَّلَهَا اَوْ اَشْعَرَهَا اَوْ قَلَّدَ شَاةً لاَيَكُونُ مُحْرِمًا وَالْبُدْنُ مِنَ الْاِبِلِ وَالْبَقَرِ.

FASIL

HACCIN DİĞER HÜKÜMLERİ

Eğer ihramlı kimse Mekke-i Mükerreme'ye gitmeyip, Arafat'a gidip Arafat'ta durursa, o kimseden Kudüm Tavafı düşer. Kudüm Tavafını terk ettiği için, o kimseye hiç bir şey lâzım gelmez. Zira bu Tavaf, sünnettir. Sünneti terk etmekle üzerine bir şey vacip olmaz. Ziyaret Tavafı, Kudüm Tavafının da yerini tutar. Farz olan namaz Tahiyyetü'l-mescit namazının yerini tuttuğu gibi. Arefe gününün zeval vaktinden, Bayram gününün fecrinin doğmasına kadar olan zamanda, bir saat Arafat'ta, gerek uyanık gerek bayılmış veya Arafat olduğunu bilmeyen kimsenin durması veya Arafat'tan geçmesiyle Hacca yetişmiş olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), Arefe günü zeval vaktinden sonra Arafat'ta durmuşlardır. Bu hususdaki ayet-i kerime mücmel olmakla, Peygamberimiz (s.a.v)'in fiiliyle Arafat'ta durmanın ilk vakti beyan edilmiştir. Arafat'ta durmanın son vakti Peygam-

berimiz (s.a.v)'in;

مَنْ شَهِدَ مَعَنَا هٰذِهِ الصَّلَاةَ

"Kim, bizimle beraber bu namazda bulunursa" hadis-i şerifiyle beyan edilmiştir.

Şu hâlde Arafat'ta durmanın vakti, Arefe gününün zeval vaktinden, Kurban Bayramının ilk gününün fecrinin doğmasına kadar olan zamanın herhangi bir cüz'üdür.

Bir kimse Arafat'ta durmayı kaçırırsa, Haccı da kaçırmış olur. Haccı kaçıran kimse tavaf eder, sa'y eder, ihramdan çıkar. Gelecek sene kaza eder. Hac fiillerini yapmadığından dolayı da kurban lâzım gelmez. Çünkü gelecek sene kaza edecektir. Haccı kaçıran kimsenin Beytullah'ı tavaf etmesi, Safa ile Merve arasında sa'y etmesi lâzım olmamalıydı. Fakat ihrama girmesi sahih olunca, ihramdan ancak ya Hacc yapmakla veya Umre yapmakla çıkabilir. Hacc yapmaktan aciz olunca üzerine, Umre yapmak lâzım olur. Umreyi yapmakla ihramdan çıkar ve üzerine kurban da lâzım olmaz.

Bir kimse arkadaşına bayıldığı zaman, kendi yerine ihrama girmesini emretse, arkadaşı da bunu yapsa, O'nun için ihram sahih olur. Eğer arkadaşı emredilmeden, O'nun namına ihrama girse, emriyle sahih olduğu gibi, yine sahih olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; emirsiz yapılan ihram sahih olmaz. Kadınlarda, Hacc fiillerini yapma hususunda, erkekler gibidir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً

(Âl-i İmran sûresi; 97)

"Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) **Beyt'i, Hac** (ve ziyaret) **etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."** kavl-i kerimindeki; عَلَى النَّاسِ kavl-i şerifi hem erkeklere, hem kadınlara şamildir. Ancak kadınlar yüzlerini açarlar, başlarını açamazlar. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اِحْرَامُ الْمَرْأَةِ فِي وَجْهِهَا

"Kadının ihramı yüzündedir." buyurmuşlardır. Bundan anlaşıldı ki; kadının yüzünü örtmesi caiz değildir. Eğer kadın yüzünden uzak tutmak şartıyla, yüzüne bir şey sarkıtsa caizdir. Âişe (r.a); **"Biz ihramlıyken, yanımızdan atlılar geçerken başımızda olan çarşaf ile yüzümü-**

zü örter, onlar geçtikten sonra yine açardık." demiştir.

Telbiyelerde seslerini yükseltmeyip, kendileri işitecek derecede söylerler. Zira onların sesi, fitne uyandıracağı için haramdır. Tavaf da, Remel yapmazlar. Safa ile Merve arasında süratli yürümezler. Zira gerek tavafta gerek Safa ile Merve arasında süratli yürümek açılmalarına sebep olur. İhramdan çıkmak için saçlarının uçlarından biraz keserler ve tıraş olmazlar. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اِنَّمَا عَلَى النِّسَآءِ التَّقْصِيرُ

"Kadınlara lâzım olan, saçlarını kısaltmaktır." buyurmuşlardır. Kadınlar hakkında tıraş olmak çirkinliktir. Erkekler hakkında çirkinlik ise, sakalını kesmesidir. Bu ise haramdır. Kadınlar dikişli elbise giyerler. Peygamberimiz (s.a.v), ihramlı kadınlar için don ve gömleği mubah kılmıştır. Dikişsiz elbise, avret yerlerinin açılmasına sebeptir. **Kadınlar Hacer-ül Esved'in yanında erkekler bulunursa, Hacer-ül Esved'e yaklaşmazlar. Eğer bir kadın ihram giyerken, âdet görürse yıkanır, ihramını giyer ve Haccın bütün fiillerini yapar. Yalnız bu hâlde tavaf yapamaz.** Âdet gören kadının mescide girmesi caiz değildir. Yıkanması ihram içindir, namaz için değildir. Hz. Âişe (r.a) âdet görmüş. Peygamberimiz (s.a.v) yanına girip ağladığını görünce, **"Niçin ağlıyorsun, âdet mi gördün?"** diye sormuşlar. O da; **"Evet, âdet gördüm."** deyince Peygamberimiz (s.a.v); **"Bu Allah-ü Teâlâ'nın Âdem kızlarına takdir etmiş olduğu bir şeydir. Tavaf etme, fakat Haccın diğer fiillerinin hepsini yap."** buyurmuşlardır.

Ziyaret Tavafını yaptıktan sonra, âdet gören kadından Sader Tavafı düşer. Onu yapmadığı için üzerine hiçbir şey lâzım gelmez. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) âdet gören kadınlara Sader Tavafını terk etmeleri için izin vermiştir. Mekke'de oturanlardan Sader Tavafı düştüğü gibi. Bir kimse, Kurban Bayramının üçüncü günü Mina'dan Mekke'ye döndükten sonra Mekke'de kalmaya niyet etse, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o kimseden Sader Tavafı düşer, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; düşmez.

Bir kimse nafile, nezr, avın cezası veya bir cinayetten dolayı kefaret olarak Harem-i Şerif'te kesilmek üzere alâmet konulmuş bir kurbanlık beraberinde bulunduğu hâlde Hacca gitse, telbiye etmese bile ihrama girmiş sayılır. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ قَلَّدَ بَدَنَةً فَقَدْ اَحْرَمَ

"Kim, Mekke-i Mükerreme'de kesilmek üzere nişan koyarsa, O

ihrama girmiştir." buyurmuşlardır.

Beytullah da kesilmek üzere kurban götürmek manen telbiyedir. Çünkü kurbanlığa alâmeti ancak Hacc veya Umre yapmak isteyen kimse koyar. Bu takdirde Allah (c.c)'ın emrinin yapılması, bazen fiil ile olur. Bazen de söz ile olur. Mesela; Bir kimseye; "Ya fülân" diye nida edilse, bazen o insan cevap vermeden kendisi gelir. Beraberinde kurban götüren kimse de, ihrama girmiş sayılır. Zira ihramın hassalarından olan niyeti, bir fiile bitişmiş olur. Bir kimse kurbanlık deveyi Mekke-i Mükerreme'ye gönderse, sonra da kendisi gitse, o kimse kurbanlık deve yetişmedikçe ihrama girmiş sayılmaz. Bu meselede âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bazıları; **"Deveye kurbanlık alâmeti konulmakla, sahibi ihrama girmiş sayılır,"** demişlerdir. Bazıları; **"Kurbanlığın ardından gitmekle, ihrama girmiş sayılır."** demişlerdir. Bazıları; **"Gönderdiği kurbana yetişip, onu sürerse ihrama girmiş sayılır."** demişlerdir. Ancak bir insan, Hacc-ı Temettü için götürdüğü kurbanlıktan dolayı ihrama girmiş sayılmaz. Çünkü o kimse, Hacc-ı Temettü yapmak için yola çıkıp, ihrama niyet ettiğinde ihrama girmiş sayılır. Bu takdirde gönderdiği kurbanlık deveye yetişsin, yetişmesin beraberdir. Bu söylediğimiz Hacc aylarında olursa, ihrama girmiş sayılır, Hacc aylarında olmazsa, ihrama girmiş sayılmaz. Devenin üzerine çul koymak veya nişan olsun diye kan akıtmak veyahut koyunun boynuna alâmet olsun diye bir şey takmakla, o kimse ihrama girmiş sayılmaz. Zira devenin üzerine çul koymak Hacc fiillerinden olmayıp, sıcaktan, soğuktan, sinekten korumak için konulması da âdettir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; nişan için hayvanın sırtını çizerek kanatmak bidattir. Hacc fiillerinden değildir. Koyunun boynuna bir nişan takmak ise, âdet olmadığı gibi sünnet de değildir. Boynuna nişan takmak deveye mahsus olup, kurbanlık olduğunu bildirmek içindir ki, bir kimse ona binmesin ve yük yükletmesin. Koyun ise, bunlara elverişli değildir. Bu itibarla o kimse, bunlarla ihrama girmiş sayılmaz. Deve ve sığıra **"Bedene"**, koyun cinsinden olan kurbana **"Dem"** denir.

ـ بَابُ الْقِرَانِ وَالتَّمَتُّعِ ـ

اَلْقِرَانُ اَفْضَلُ مُطْلَقًا وَهُوَ اَنْ يُهِلَّ بِالْعُمْرَةِ وَالْحَجِّ مَعًا مِنَ الْمِيقَاتِ وَيَقُولُ بَعْدَ الصَّلاَةِ: اَللّٰهُمَّ اِنِّي اُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهُمَا لِي وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي. وَاِذَا دَخَلَ مَكَّةَ اِبْتَدَأَ فَطَافَ لِلْعُمْرَةِ وَسَعٰى ثُمَّ طَافَ لِلْحَجِّ طَوَافَ الْقُدُومِ وَسَعٰى فَلَوْ طَافَ لَهُمَا طَوَافَيْنِ وَسَعٰى سَعْيَيْنِ جَازَ وَاَسَاءَ ثُمَّ يَحُجُّ كَمَا مَرَّ فَاِذَا رَمٰى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ يَوْمَ النَّحْرِ ذَبَحَ دَمَ الْقِرَانِ شَاةً اَوْ بَدَنَةً اَوْ سُبْعَ بَدَنَةٍ فَاِنْ عَجَزَ عَنْهُ صَامَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ وَالْاَفْضَلُ كَوْنُ اٰخِرِهَا يَوْمَ عَرَفَةَ وَسَبْعَةً اِذَا فَرَغَ وَلَوْ بِمَكَّةَ فَاِنْ لَمْ يَصُمِ الثَّلٰثَةَ قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ تَعَيَّنَ الدَّمُ. وَاِنْ وَقَفَ الْقَارِنُ بِعَرَفَةَ قَبْلَ طَوَافِهِ لِلْعُمْرَةِ فَقَدْ رَفَضَهَا فَعَلَيْهِ دَمٌ لِرَفْضِهَا وَيَقْضِيهَا وَسَقَطَ عَنْهُ دَمُ الْقِرَانِ. وَالتَّمَتُّعُ اَفْضَلُ مِنَ الْاِفْرَادِ وَهُوَ اَنْ يَاْتِيَ بِالْعُمْرَةِ فِي اَشْهُرِ الْحَجِّ ثُمَّ يَحُجُّ مِنْ عَامِهِ فَيُحْرِمُ بِهَا مِنَ الْمِيقَاتِ وَيَطُوفُ لَهَا وَيَسْعٰى وَيَتَحَلَّلُ مِنْهَا اِنْ لَمْ يَسُقِ الْهَدْيَ وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ بِاَوَّلِ الطَّوَافِ ثُمَّ يُحْرِمُ بِالْحَجِّ مِنَ الْحَرَمِ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ وَقَبْلَهُ اَفْضَلُ وَيَحُجُّ وَيَدْنُحُ كَالْقَارِنِ فَاِنْ عَجَزَ فَكَحُكْمِهِ وَجَازَ صَوْمُ الثَّلٰثَةِ قَبْلَ طَوَافِهَا وَلَوْ فِي شَوَّالٍ بَعْدَ الْاِحْرَامِ بِهَا لَاقَبْلَهُ فَاِنْ شَاءَ سَوْقَ الْهَدْيِ وَهُوَ اَفْضَلُ اَحْرَمَ وَسَاقَهُ وَهُوَ اَوْلٰى مِنْ قُوْدِهِ وَاِنْ كَانَ بَدَنَةً قَلَّدَهَا بِمِزَادَةٍ اَوْ نَعْلٍ وَهُوَ اَوْلٰى مِنَ التَّقْلِيدِ وَالْاِشْعَارُ جَائِزٌ عِنْدَهُمَا وَهُوَ شَقُّ سَنَامِهَا مِنَ الْاَيْسَرِ وَهُوَ الْاَشْبَهُ بِفِعْلِهِ عَلَيْهِ السَّلاَمُ اَوْ مِنَ الْاَيْمَنِ وَيُكْرَهُ عِنْدَ الْاِمَامِ ثُمَّ يَعْتَمِرُ كَمَا تَقَدَّمَ وَلاَ يَتَحَلَّلُ وَيُحْرِمُ بِالْحَجِّ كَمَا مَرَّ. فَاِذَا حَلَقَ يَوْمَ النَّحْرِ حَلَّ مِنْ اِحْرَامِهِ. وَلاَ تَمَتُّعَ وَلاَ قِرَانَ لِاَهْلِ مَكَّةَ وَمَنْ هُوَ دَاخِلُ الْمَوَاقِيتِ. فَاِنْ عَادَ الْمُتَمَتِّعُ اِلٰى اَهْلِهِ بَعْدَ الْعُمْرَةِ وَلَمْ يَكُنْ سَاقَ الْهَدْيَ بَطَلَ تَمَتُّعُهُ وَاِنْ كَانَ قَدْ سَاقَهُ لاَ. وَمَنْ طَافَ لِلْعُمْرَةِ قَبْلَ اَشْهُرِ الْحَجِّ اَقَلَّ مِنْ اَرْبَعَةِ وَاَتَمَّ بَعْدَ دُخُولِهَا وَحَجَّ كَانَ مُتَمَتِّعًا وَاِنْ كَانَ طَافَ اَرْبَعَةً فَلاَ. وَلَوْ اِعْتَمَرَ كُوفِيٌّ فِي اَشْهُرِ الْحَجِّ وَتَحَلَّلَ وَاَقَامَ بِمَكَّةَ وَحَجَّ صَحَّ تَمَتُّعُهُ. وَكَذَا لَوْ اَقَامَ بِبَصْرَةَ وَقِيلَ لاَيَصِحُّ عِنْدَهُمَا. وَلَوْ اَفْسَدَ عُمْرَتَهُ وَاَقَامَ بِبَصْرَةَ وَقَضَاهَا وَحَجَّ لاَيَصِحُّ تَمَتُّعُهُ اِلاَّ اَنْ يَعُودَ اِلٰى اَهْلِهِ ثُمَّ يَاْتِي بِهِمَا وَعِنْدَهُمَا يَصِحُّ وَاِنْ لَمْ يَعُدْ. وَاِنْ بَقِيَ بَعْدَ الْاِفْسَادِ بِمَكَّةَ وَقَضٰى وَحَجَّ مِنْ غَيْرِ عَوْدٍ لاَيَصِحُّ تَمَتُّعُهُ اِتِّفَاقًا. وَمَا اَفْسَدَهُ الْمُتَمَتِّعُ مِنْ عُمْرَتِهِ اَوْ حَجِّهِ مَضٰى فِيهِ وَسَقَطَ عَنْهُ دَمُ التَّمَتُّعِ. وَمَنْ تَمَتَّعَ نَفْسُهُ لاَتُجْزِئُهُ عَنْ دَمِ الْمُتْعَةِ.

HACC-I KIRAN VE HACC-I TEMETTÜ

Musannif (İbrahim-i Halebî) Hacc-ı İfrâd'ı anlatınca, Umre ile beraber yapılan Haccı anlatmaya başlamıştır. Hacc-ı Kıran, Hacc ile Umreyi birleştirmek, yani ihramdan çıkmadan hem Haccı hem Umre'yi yapmaktır. Hacc-ı Temettü, Hacc ile Umre'yi ayrı ihramlarla birleştirmektir. Temettü meta'dan veya mütâ'dan olup, menfaatlenme veyahut fayda manasınadır.

İhrama girmek dört nevi'dir.

1- Hacc-ı İfrâd (yalnız Hacc yapmak için ihrama girmek.)

2- Yalnız Umre yapmak için ihrama girmektir. Umre yapmak isteyen kimse, Umre'ye niyet eder ve

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ بِعُمْرَةٍ

diye telbiyede bulunur. Sonra Umre fiillerini yapar.

3- Hacc-ı Kırân'dır. Bunu yapan zata, kârin denir. Hacc-ı Kıran yapmak isteyen kimse, bir ihramda Hacc ile Umre'yi birleştirir. Hem Hacca hem Umre'ye niyet eder ve

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ بِحَجٍّ وَ عُمْرَةٍ

diye telbiyede bulunur. Sonra Hacc ve Umre fiillerini yapar, ikisinin arasında ihramdan çıkmaz.

4- Hacc-ı Temettu'dur. Bunu yapan zata mutemetti' denir. Hacc-ı Temettü yapmak isteyen kimse, Hacc aylarında Umre'yi yapar, ihramdan çıkar. Ehline gitmeyip, o sene Hacc için ihram giyip, Haccı da yapar.

Hacc-ı Kıran, Hacc-ı Temettu'dan; Hacc-ı Temettü da, Hacc-ı İfrâd'dan efdaldir. İmam-ı Şafii (r.a); **"Hacc-ı İfrâd, Hacc-ı Kıran'dan efdaldir."** der. İmam-ı Malik (r.a); **"Hacc-ı Temettü, Hacc-ı Kırân'dan efdaldir. Zira Hacc-ı Kırân'da Hacc-ı Temettü için zikir vardır."** der. Şafii (r.a); "Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْقِرَانُ رُخْصَةٌ وَالْاِفْرَادُ عَزِيْمَةٌ

"Hacc-ı Kıran ruhsattır. Hacc-ı İfrâd ise azimettir." kavl-i şerifini istidlâl edip, azimetle amel etmek evlâdır, diyerek Hacc-ı İfrâd'ın efdal ol-

duğunu söylemiştir ve bilhassa Hacc-ı İfrâd'da ihramın, yolculuğun, tıraşın ziyadeliği vardır. Hacc-ı Kırân'ı yapan ise, Hacc ile Umre ibadetini bir yolculuk, bir telbiye ve bir tıraş ile yapar. Tek olarak bir ibadeti lâyıkıyla yapmak daha evlâdır." demiştir. Biz Hanefîlerin delili, Tahâvî Şerhinde Peygamberimiz (s.a.v)'den;

يَا اٰلَ مُحَمَّدٍ اَهِلُّوا بِحَجٍّ وَ عُمْرَةٍ مَعًا

"Ey Muhammed nesli! Hacc ve Umre'ye beraber niyet ediniz." diye rivayet edilen hadis-i şeriftir. Zira Hacc-ı Kırân'da, iki ibadeti birleştirmek vardır. Bu takdirde Haccı-ı Kıran daha faziletlidir. Nitekim oruç ile itikâfın arasını ve Allah (c.c) yolundaki cihatta geceleyin gazileri korumak ile namaz arasını birleştirmek ne kadar faziletli ise, Hacc-ı Kırân'da iki ibadeti birleştirmek öyle faziletlidir.

Hacc-ı Kırân'ı yapacak kimse mikâtta veya daha önce Umre ile Hacca birlikte niyet edip, iki rekât namaz kıldıktan sonra;

اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اُرِیْدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهُمَا لِیْ وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّی

"Allahümme innî üridü'l hacce ve'l umrete feyessir hümâlî ve tekabbelhümâ minni."

Manası; **"Ya Rabbi! Ben Hacc ve Umre yapmak istiyorum. Bunları, bana müyesser kıl ve benden kabul eyle!"**

diye dua eder ve telbiye, tehlilde bulunur. Bu kimse Mekke-i Mükerreme'ye girince önce Umresini yapar. Beytullah'ı tavaf eder. Safa ile Merve arasında sa'y eder. Sonra Hacc için Kudüm Tavafını yapar. Safa ile Merve arasında sa'y eder. Önce Umre'nin yapılması Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ

"Kim Hacca kadar Umre ile faydalanmak (sevaba girmek) **isterse."** (El-Bakara Suresi; 196) kavli kerimine uymak içindir. Zira Umreden sonra olan ayet-i kerimedeki "ilâ" kelimesi intiha-i gaye içindir. Buna göre önce Umre yapılması, sonra Hacc yapılması lâzımdır. Ayet-i Kerime'de **"Temettü"** vârid olmuştur. Fakat yine **"Kırân"** manasınadır. Çünkü gerek Temettü gerek Kıran iki ibadeti, yani Hacc ile Umre'yi birleştirmektir.

Hacc-ı Kırân'da, Umre ile Hacc arasında tıraş olunmaz. Bu bir cinayettir. Bayram gününde yalnız Hacc yapmaya niyet edenin tıraş olduğu gibi tıraş olur. Bu kimse hem Umre için hem Hacc için peş peşe iki ta-

vaf ve Safa ile Merve arasında iki sa'y yapsa caiz olur. Fakat kötülük yapmış olur. Kötülük yapmış olmasının sebebi; Umrenin sa'yını yapmadan önce Kudüm Tavafını yaptığı içindir. Umre'yi ve Kudüm Tavafını yaptıktan sonra Haccın fiillerini önce yazıldığı şekilde yapar.

Bu kimse Hacc-ı Kıran'ı yaptığından dolayı bir şükür vecibesi olmak üzere Mina'da Bayram günü Cemretü'l Akabe'yi atınca, tıraş olmadan önce bir koyun veya bir deve yahut bir devenin yedide birini kurban keser. Zira Hacc-ı Kırân'da, Hacc-ı Temettü manası vardır. Kurban ise Hacc-ı Temettü için Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْىَ

"Kim Hacc'a kadar Umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban (ı kesmek vacip olur)." kavli kerimiyle sabit olmuştur, Kurban kesmekten aciz olursa. Kurban Bayramından önce üç gün oruç tutar. Efdal olan Zilhicce'nin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu günleri oruç tutmasıdır. Yedi gün de Hacc fiillerini yaptıktan sonra tutar. İster Mekke-i Mükerreme'de olsun. Bunların ayrı ayrı günlerde de tutulması caizdir. Bu orucun hepsi on gündür. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ

"Kim (kurbanlığı) **bulamazsa, Hacc günlerinde ihramlı olarak üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak vacip olur ki, bunlar tam on** (gün eder)." (El-Bakara Suresi; 196) kavli kerimi gereğince ayet-i kerime Hacc-ı Temettü içindir. Fakat Hacc-ı Kırân'da, Hacc ile Umre bir arada yapıldığı için Hacc-ı Temettü gibidir.

Bu kimse Bayram gününden önce üç gün oruç tutmazsa, mutlaka kurban kesmesi lâzım olur.

Hacc-ı Kırân'a niyet eden kimse Umresini yapmadan Arafat'a giderse, Umresini terk etmiş olur. Umreyi terk ettiği için ceza olarak kurban kesmesi ve Umre'yi kaza etmesi lâzım gelir. O kimseden artık şükür kurbanı düşer. Çünkü bu kurban iki ibadeti yapmaya muvaffakiyetinden dolayı lâzım olmuştur. Hâlbuki bu insan Umre nimetinden mahrum kalmıştır.

Hacc-ı Temettü, Hacc ile Umre'yi bir senede başka başka iki ihramla birleştirmektir. Hacc-ı Temettü, Hacc-ı İfrâd'dan faziletlidir.

Hacc-ı Temettü yapacak kimse, Hacc aylarında Umre'yi yapar. Bundan sonra o senede Haccı yapar. Bu kimse mikâtta ihrama girdiği zaman; **"Ya Rabbi! Ben Umre yapmak istiyorum, bu Umre'yi bana kolay kıl ve bunu benden kabul et."** diye Umre'ye niyet edip, telbiyede bu-

lunur ve iki rekât namaz kılar. Mekke-i Mükerreme'ye varınca Umre için tavaf eder. Safa ile Merve arasında sa'y eder. Eğer kurbanlık götürmemişse tıraş olup ihramdan çıkar. Eğer kurbanlık götürmüşse, Bayram gününe kadar tıraş olmaz ve ihramdan çıkmaz. Bu zat, Umrenin ilk tavafında telbiyeyi keser, İbn-i Abbas (r.a); **"Peygamberimiz (s.a.v) Umre'de Hacer-ül Esved'i istilâm ettiklerinde, telbiyeyi keserlerdi."** diye rivayet etmiştir.

Bu kimse Zilhicce'nin sekizinci günü Mekke-i Mükerreme'de Hacc için tekrar ihrama girip, Hacca niyet eder ve telbiyede bulunur. Bu günden önce ihrama girmesi daha efdaldir. Bu kimse Umre yapmak sebebiyle Mekkeliler gibi olmuştur. Mekkeliler ihrama Harem-i Şerif'ten girdikleri için, bu da oradan ihrama girer. İhrama girdikten sonra yalnız Hacc için niyet etmiş olan bir kimse gibi Hacc fiillerini tamamıyla yerine getirir. Hacc-ı Kıran yapan kimse gibi Mina'da bir kurban keser. Eğer kurban kesmekten aciz olursa, Bayram gününden önce üç gün, Arefe gününde bitmiş olmak üzere oruç tutar. Yedi gün de Bayram günleri çıktıktan sonra lutar. Umre için tavaf etmeden önce üç gün oruç tutsa caizdir. Umre için ihrama gerdikten sonra Şevval ayında üç gün oruç tutması da caizdir. Ama İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; Hacc için ihrama girmedikçe, üç günün orucu caiz değildir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

"Hacc günlerinde ihramlı olarak." kavli şerifini delil getirmiştir.

Biz Hanefîlerin delili; bu oruç sebebi bulunduktan sonra tutulmuştur. Bu orucun sebebi Umre için ihrama girmektir. İmdi sebep bulunduktan sonra müsebbeb, yani orucun tutulması caizdir. Ayet-i kerimede zikrolunan Hacc günlerinden murâd orucun vaktını beyandır.

Umre için ihrama girmeden önce, bu üç günlük oruç caiz değildir. Zira Orucun vücûbunun sebebi, Hacc-ı Temettu'dur. Bu vaziyette ise, o kimse henüz Hacc-ı Temettü için ihrama girmemiştir. İmdi sebebi bulunmadan önce Orucun tutulması caiz değildir. Bu üç günlük Orucun son günü Arefe'de tutulmak üzere tehir edilmesi efdaldır. Hacc-ı Temettü yapmak isteyen kimse kurbanlık götürürse, Umre için ihrama girmiş olur. Kurbanlık götürmek eldaldir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) bizzat kurbanı sevk etmişlerdir. Kurbanı sürmek, yedmekten daha evlâdır. Peygamberimiz (s.a.v) Zü'l-Huleyfe'den ihrama girip, önlerinde kurbanlık sevk edilirdi. Kendileri de sevk ederlerdi.

Kurbanlık deve olursa, içine su konulan iki deriden yapılmış meşin parçası veya nalin ile nişanlamak, çullamaktan daha evlâdır.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; iş'ar, yani sol veya sağ hörgücü çizerek kan akıtıp nişanlamak caizdir. Bu, Peygamberimiz

(s.a.v)'in fiiline daha fazla benzemektedir. "Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; mekruhtur. Zira iş'ârda hayvana eziyet vardır. Bu ise yasaklanmıştır. Peygamberimiz (s.a.v) kurbanlık devesine müşriklerin saldırmaması için hörgücünü yararak nişan yapmıştır. Çünkü müşrikler kurbanlık deveye dokunmazlardı. Bazıları; İmam-ı A'zam (r.a) zamanında develerin hörgüçlerini fazla yardıkları için hayvanın helâk olması korkusundan dolayı İmam-ı A'zam (r.a) bunu mekruh saymıştır." demişlerdir.

Hacc-ı Temettü için kurban götüren kimse Umresini yapar. Kurbanlık götürdüğü için ihramdan çıkmaz. Zilhicce'nin sekizinci gününde Harem-i Şerif'ten Hacc için ihrama girer. Bayram günü tıraş olunca Hacc ve Umre ihramından çıkar. Mekkeliler için Hacc-ı Temettü, Hacc-ı Kıran yoktur. Onlar yalnız Hacc için ihrama girerler, İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; Mekkeliler Hacc-ı Kıran, Hacc-ı Temettü yaparlar. Ama Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

"Bu, ailesi Mescid-i Haram'da bulunmayanlara aittir." (El-Bakara Suresi; 196) kavl-i kerimi, İmam-ı Şafii (r.a)'nin aleyhine delildir. Zira Hacc-ı Temettü ve Hacc-ı Kırân'ın meşru olması, iki seferden birini düşürmekle bunları yapana kolaylık içindir. Bu kolaylık ise Mekke'ye dışarıdan gelenler hakkında sahihtir. Mekkeliler hakkında sahih değildir. Mikâtlardan içte bulunan kimseler için de Hacc-ı Kıran, Hacc-ı Temettü yoktur. Onlar da Mekkeliler gibidir.

Mekke-i Mükerreme'ye kurbanlık göndermeyen, Hacc-ı Temettü yapmak isteyen kimse, Umre yaptıktan sonra ailesine dönse Hacc-ı Temettü'sü bozulur. Eğer kurbanlık göndermişse, Haccı batıl olmaz. Bu, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göredir. Zira kurbanlık, o kimsenin ihramdan çıkmasına mâni olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; Hacc-ı Temettü batıl olmaz.

Bir kimse Hacc aylarında önce Umre için dört şavttan az Beytullah'ı tavaf etse ve Hacc ayları girdikten sonra kalan şavtlarını tamamlasa ve Haccını yapsa o kimse Temettü Haccını yapmış olur. Çünkü o kimse, tavafın şavtlarının çoğunu Hacc ayları girdikten sonra yapmıştır. Bir şeyin çoğunu yapmak, o şeyin hepsini yapmak hükmündedir. Eğer o kimse Hacc aylarından önce Umre için yapmış olduğu tavaf şavtlarından dört şavtı yaparsa, o kimse Hacc-ı Temettü yapmış sayılmaz. Zira o kimse, tavafın çoğunu Hacc ayları girmeden önce yapmıştır. Kûfeli bir kimse, Hacc aylarında Umre yaptıktan sonra ihramdan çıkıp Mekke'de kalsa, sonra Harem-i Şerif'te ihrama girse ve Haccını yapsa, Hacc-ı Temettü yapmış olur. O kimse Basra'da kalsa yine Hacc-ı Temettü yapmış olur. Bazen;

"Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre sahih olmaz." demişlerdir. Kûfeli olan bir kimse, Umresini bozduktan sonra mîkattan çıkıp Basra'da kalsa, sonra Umresini kaza edip Haccetse, o kimsenin Hacc-ı Temettü'sü sahih olmaz. Ancak ailesine döndükten sonra Umre ve Haccını yaparsa, bu takdirde Hacc-ı Temettü yapmış olur. Zira o kimse vatanına dönmeyince, sefer hükmü bakidir. Basra'da durması Mekke-i Mükerreme'de durması gibidir. Ama ehline dönünce yeni baştan sefer etmiş olacağından Hacc-ı Temettü'sü sahihtir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ehline dönmeyip Basra'da kalan kimsenin Hacc-ı Temettü'sü sahihtir. Eğer Umreyi bozan kimse Mekke'de kalıp memlekete dönmeden Umresini kaza ederek Haccını yapsa, ittifakla Hacc-ı Temettü'sü sahih olmaz. Zira o kimsenin Umresi Mekkelilerin, Umresi gibi oldu. Çünkü o kimsenin seferi Umresi fasid olmakla son bulduğundan Mekkeli gibi olmuştur. Mekke halkına ise Hacc-ı Temettü yoktur. Bu takdirde o kimsenin Hacc-ı Temettü'sü sahih olmaz. Hacc-ı Temettü yapan kimse, Umre veya Haccını bozsa, diğer Hacılar gibi hac fiillerini yapar. Hacc-ı Temettü için kurban kesmek o kimseden düşer. Hacc-ı Temettü yapan kimse, kurban kesse, Hacc-ı Temettü'den dolayı kifayet etmez. Zira Hacc-ı Temettü için kurban kesmek vaciptir. Fakat Bayram için kurban kesmek ise ona vacip değildir. Bu sebepten vacip olmayan kurban, vacip olan kurbanın yerine geçmez.

ـ بَابُ الْجِنَايَاتِ ـ

اِنْ طَيَّبَ الْمُحْرِمُ عُضْوًا لَزِمَهُ دَمٌ. وَكَذَا لَوْ اِدَّهَنَ بِزَيْتٍ وَعِنْدَهُمَا صَدَقَةٌ. وَلَوْ خَضَبَ رَأْسَهُ بِحِنَاءٍ اَوْ سَتَرَهُ يَوْمًا كَامِلاً فَعَلَيْهِ دَمٌ. وَكَذَا لَوْ لَبِسَ مُخَيَّطًا يَوْمًا كَامِلاً اَوْ حَلَقَ رُبْعَ رَأْسِهِ اَوْ لِحْيَتِهِ اَوْ حَلَقَ رَقَبَتَهُ اَوْ اِبْطَيْهِ اَوْ اَحَدَهُمَا اَوْ عَانَتَهُ. وَكَذَا لَوْ حَلَقَ مَحَاجِمَهُ وَعِنْدَهُمَا صَدَقَةٌ وَاِنْ قَصَّ اَظَافِيرَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ. وَكَذَا لَوْ قَصَّ اَظَافِيرَ يَدٍ وَاحِدَةٍ اَوْ رِجْلٍ. وَاِنْ قَصَّ اَظَافِيرَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فِي اَرْبَعَةِ مَجَالِسَ فَعَلَيْهِ اَرْبَعَةُ دِمَاءٍ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ دَمٌ وَاحِدٌ. وَاِنْ طَيَّبَ اَقَلَّ مِنْ عُضْوٍ اَوْ سَتَرَ رَأْسَهُ اَوْ لَبِسَ الْمُخَيَّطَ اَقَلَّ مِنْ يَوْمٍ فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ. وَكَذَا لَوْ حَلَقَ اَقَلَّ مِنْ رُبْعِ رَأْسِهِ اَوْ لِحْيَتِهِ اَوْ حَلَقَ بَعْضَ رَقَبَتِهِ اَوْ عَانَتِهِ اَوْ اَحَدِ اِبْطَيْهِ اَوْ رَأْسَ غَيْرِهِ اَوْ قَصَّ اَقَلَّ مِنْ خَمْسَةِ اَظْفَارٍ اَوْ خَمْسَةٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ فِي الْخَمْسَةِ الْمُتَفَرِّقَةِ دَمٌ. وَاِنْ طَيَّبَ اَوْ لَبِسَ اَوْ حَلَقَ لِعُذْرٍ خُيِّرَ اِنْ شَاءَ ذَبَحَ شَاةً وَاِنْ شَاءَ تَصَدَّقَ بِثَلٰثَةِ اَصْوُعٍ عَلٰى سِتَّةِ مَسَاكِينَ وَاِنْ شَاءَ صَامَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ. وَلَوْ اِرْتَدٰى اَوْ اِتَّشَحَ بِالْقَمِيصِ اَوْ اِتَّزَرَ بِالسَّرَاوِيلِ فَلَا بَأْسَ بِهِ. وَكَذَا لَوْ اَدْخَلَ مَنْكِبَيْهِ فِي الْقَبَاءِ وَلَمْ يُدْخِلْ يَدَيْهِ فِي كُمَّيْهِ.

HACCIN CİNAYETLERİ

Musannif (İbrahim Halebî) ihrama girmiş olan kimselerin hükümlerini beyan edince, şer'an onların yapması yasak olan şeyleri, yani Haccın cinayetlerini; ihsâr (Hacc yapmak için ihrama girmiş bir kimsenin Hacc fiillerini yapmaktan men edilmesi)ı ve Haccı kaçırmanın hükümlerini anlatmaya başlamıştır. Cinâyât, cinayet'in cemi'dir. Cinayet, şer'an haram olan bir fiilin ismidir. Burada Hacc veya Umre için ihrama girmiş olan kimselerin yapmaları yasak olan işlerdir.

İhrama girmiş olan kimseye yasak olan cinayetler dört kısma ayrılır;

1- Kurban.

2- Sadaka (Fıtır Sadakası miktarı.)

3- Tasadduk (Fıtır Sadakası miktarından az.)

4- Öldürülen av hayvanının kıymeti.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ihramlı kimse baş, incik, uyluk gibi tam

bir azasına veya bir azası kadar ayrı ayrı yerlerine güzel kokulu bir şey sürse veya zeytinyağı ile yağlansa, o kimseye kurban kesmek lâzım olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o kimseye kurban değil sadaka lâzım olur. İhramlı kimse başına kına yaksa veya başını tam bir gün örtse, o kimsenin üzerine kurban lâzım olur. Zira kına güzel kokulu şeylerdendir. Güzel kokulu olduğuna Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْحِنَّاءُ طَيِّبٌ

"Kına güzel kokudur." hadis-i şerifi delildir. Tam bir gün başın örtülmesi yasaktır. Başının bir kısmını örtse, İmam-ı A'zam (r.a)'dan; **"Başın dörtte birinin itibar edilmesi"** rivayet edilmiştir. Bir gün dikişli elbise giyse, ihramlı kimseye kurban kesmek lâzım olur. Başının dörtte birini, sakalının dörtte birini, boynunun kıllarını, iki koltuğunu veya bir koltuğunu veyahut kasığını tıraş etse, o kimseye kurban lâzım olur. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kan aldıracağı yeri tıraş etse yine kurban lâzımdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o kimseye sadaka lâzım olur. İhramlı kimse, bir yerde ellerinin ve ayaklarının tırnaklarını kesse veya bir elinin veyahut bir ayağının tırnaklarını kesse, o kimseye kurban lâzım olur. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; ellerinin ve ayaklarının tırnaklarını dört yerde kese, o kimse üzerine dört kurban lâzım olur. Secde ayeti gibi, hepsini bir yerde kesmekle bir kurban lâzım olmuştur. Ayrı ayrı yerde kesince ayrı kurban lâzım olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir kurban lâzım olur. İhramlı bir kimse azalarından birinin az bir miktarına kokulu bir şey sürse, bir günden az başını örtse veya dikişli bir şey giyinse, başının dörtte birinden azını veya sakalının dörtte birinden azını veya boynunun kıllarının bir kısmını veya kasığının bir kısmını veya koltuğunun birinin bir kısmını yahut başka bir ihramlının başım tıraş etse, o kimseye sadaka lâzım olur. Başkasının başını tıraş etmesi, gerek O'nun emriyle olsun gerek ondan emirsiz olsun beraberdir. Tıraş edene sadaka, tıraş olana kurban lâzım olur. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Tıraş olan kimsenin izni olmayıp uyurken tıraş etmişlerse, o kimseye bir şey lâzım gelmez. Zira bir kimseye zorla bir iş yaptırılırsa, o kimse yapmış olduğu işten dolayı cezalandırılmaz. Uyku ise, zorla iş yaptırmaktan daha fenadır. Bu takdirde, o kimseye bir şey lâzım, gelmez."** der. Hanefî imamlarına göre; uyku ve zorla bir iş yaptırmak sebebiyle o kimse günahkâr olmaz. Fakat hükmü bakidir. Zira o tıraş ile o kimse rahatlamış ve süslenmiş olur. Bu takdirde sebep bulunduğundan, o kimse üzerine kurban vacip olur. Ama zorla bir iş yaptırılan kimse, üç şey arasında serbesttir. Ya kurban keser, ya üç gün oruç tutar veyahut altı yoksula Fıtır Sadakası miktarı sadaka verir. İhramlı olan kimse, beş tırnağından azını veya

beş tırnağını ayrı ayrı yerlerde kesse, yani bir veya ikisini bir elinden, bir veya ikisini diğer elinden veya aynı şekilde ayaklarından kesse, yine o kimseye sadaka lâzımdır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ayrı ayrı beş tırnağını kesse, o kimseye kurban lâzım olur. Zira beş tırnak bütün tırnaklarının dörtte biridir. Bu takdirde bir elinin bütün tırnaklarını kesmiş olur. İhramlı kimse, bir özür sebebiyle güzel kokulu bir şey kullansa veya tıraş olsa veyahut dikişli bir elbise giyinse muhayyerdir. Dilerse bir koyun keser, dilerse altı fakire üç sa' yani altı Fıtır Sadakası miktarı sadaka verir, dilerse üç gün oruç tutar. Çünkü o kimse, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِهِ اَذًى مِنْ رَاْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ

"İçinizden kim hasta olur yahut başından bir eziyeti bulunursa, O'na oruçtan, ya sadakadan yahut da kurbandan (biriyle) **fidye** (vacip olur)." (El-Bakara Suresi; 196) kavl-i kerimiyle muhayyerdir. Ayet-i kerimedeki **"ev"** harfi muhayyerlik içindir. Ayet-i kerime, özürlü kimse hakkında nazil olmuştur. Ayetteki **"nûsük"** koyun manasınadır. İhramlı kimse belden yukarı tutunduğu havlusunu omuzları üstüne atsa yahut gömleği sağ elinin altından geçirip, sol omzunun üstüne atsa veyahut donunu hamam peştamalı gibi beline bağlasa, bu yapmış olduğu işlerin hiçbirisinde bir beis yoktur. Zira o kimse, dikişli bir elbise gibi bunları giymemiştir. Aynı şekilde kaftanı omuzlarına alıp, ellerini yenlerine sokmasa bir beis yoktur.

ـ فَصْلٌ ـ

وَإِنْ طَافَ لِلْقُدُومِ اَوْ لِلصَّدَرِ جُنُبًا فَعَلَيْهِ دَمٌ. وَكَذَا لَوْ طَافَ لِلرُّكْنِ مُحْدِثًا اَوْ تَرَكَ طَوَافَ الصَّدَرِ اَوْ اَرْبَعَةً مِنْهُ اَوْ دُونَ اَرْبَعَةٍ مِنَ الرُّكْنِ اَوْ اَفَاضَ مِنْ عَرَفَةَ قَبْلَ الْاِمَامِ اَوْ تَرَكَ السَّعْيَ اَوِ الْوُقُوفَ بِمُزْدَلِفَةَ اَوْ رَمْيَ الْجِمَارِ كُلِّهَا اَوْ رَمْيَ يَوْمٍ اَوْ رَمْيَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ يَوْمَ النَّحْرِ اَوْ اَكْثَرَهُ. وَلَوْ طَافَ لِلْقُدُومِ اَوْ لِلصَّدَرِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ. وَكَذَا لَوْ تَرَكَ دُونَ اَرْبَعَةٍ مِنَ الصَّدَرِ اَوْ رَمْيَ الْجِمَارِ الثَّلٰثِ. وَلَوْ تَرَكَ طَوَافَ الرُّكْنِ اَوْ اَرْبَعَةٍ مِنْهُ بَقِيَ مُحْرِمًا اَبَدًا حَتّٰى يَطُوفَهَا. وَإِنْ طَافَهُ جُنُبًا فَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ وَالْاَفْضَلُ اَنْ يُعِيدَهُ مَادَامَ بِمَكَّةَ وَيَسْقُطُ الدَّمُ. وَلَوْ طَافَ لِلصَّدَرِ طَاهِرًا فِي اَخِرِ اَيَّامِ التَّشْرِيقِ بَعْدَ مَا طَافَ لِلرُّكْنِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ دَمٌ. وَلَوْ كَانَ بَعْدَ مَاطَافَ لَهُ جُنُبًا فَدَمَانِ وَعِنْدَهُمَا دَمٌ فَقَطْ اَيْضًا. وَإِنْ طَافَ لِعُمْرَتِهِ وَسَعٰى مُحْدِثًا يُعِيدُهُمَا. فَإِنْ رَجَعَ اِلٰى اَهْلِهِ وَلَمْ يُعِدْهُمَا فَعَلَيْهِ دَمٌ وَلاَ شَيْءَ لَوْ اَعَادَ الطَّوَافَ فَقَطْ هُوَ الصَّحِيحُ. وَإِنْ جَامَعَ الْمُحْرِمُ فِي اَحَدِ السَّبِيلَيْنِ قَبْلَ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ وَلَوْ نَاسِيًا فَسَدَ حَجُّهُ وَيَمْضِي فِيهِ وَيَقْضِيهِ وَعَلَيْهِ دَمٌ وَلَيْسَ عَلَيْهِ اَنْ يُفَرِّقَ عَنْ زَوْجَتِهِ فِي الْقَضَاءِ. وَإِنْ جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ قَبْلَ الْحَلْقِ لاَيَفْسُدُ وَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ. وَلَوْ بَعْدَ الْحَلْقِ قَبْلَ طَوَافِ الزِّيَارَةِ فَعَلَيْهِ دَمٌ. وَكَذَا لَوْ قَبَّلَ اَوْ لَمَسَ بِشَهْوَةٍ وَإِنْ لَمْ يُنْزِلْ. وَكَذَا لَوْ جَامَعَ فِي عُمْرَتِهِ قَبْلَ طَوَافِ الْاَكْثَرِ وَفَسَدَتْ وَقَضَاهَا وَإِنْ جَامَعَ بَعْدَ طَوَافِ الْاَكْثَرِ لَزِمَ الدَّمُ وَلاَ تَفْسُدُ. وَلاَ شَيْءَ اِنْ اَنْزَلَ بِنَظَرٍ وَلَوْ اِلٰى فَرْجٍ. وَإِنْ اَخَّرَ الْحَلْقَ اَوْ طَوَافَ الزِّيَارَةِ عَنْ اَيَّامِ النَّحْرِ فَعَلَيْهِ دَمٌ خِلاَفًا لَهُمَا. وَكَذَا الْخِلاَفُ لَوْ اَخَّرَ الرَّمْيَ اَوْ قَدَّمَ نُسُكًا عَلٰى نُسُكٍ هُوَ قَبْلَهُ. وَإِنْ حَلَقَ فِي غَيْرِ الْحَرَمِ لِحَجٍّ اَوْ عُمْرَةٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ فَلَوْ عَادَ الْمُعْتَمِرُ بَعْدَ خُرُوجِهِ فَقَصَّرَ فَلاَ دَمَ اِجْمَاعًا. وَلَوْ حَلَقَ الْقَارِنُ قَبْلَ الذَّبْحِ لَزِمَهُ دَمَانِ وَعِنْدَهُمَا دَمٌ. وَالدَّمُ حَيْثُ ذُكِرَ شَاةٌ تُجْزِيُّ فِي الْاُضْحِيَّةِ. وَالصَّدَقَةُ مَاتُجْزِيُّ فِي الْفِطْرَةِ.

FASIL

İHRAM ÜZERİNE YAPILAN CİNAYET

Musannif (İbrahim-i Halebî) ihram üzerine lâzım olan cinayeti anlatınca, tavaf üzerine olan cinayeti anlatmaya başladı. Tavaf eden kimse

Kudüm Tavafını veya Veda Tavafını cünüp veya Ziyaret Tavafını abdestsiz olarak yapsa veya Veda Tavafını terk etse veya Veda Tavafından dört şavtını terk etse veya Ziyaret Tavafında dört şavtından daha azını terk etse veya Arafat'tan imamdan önce dönse veya Safa ile Merve arasındaki sa'yı terk etse veya Müzdelife'de durmayı terk etse veya Minâ'da atılan taşların hepsini terk etse veya bir günde atılan taşları terk etse veya Cemretü'l-Akabe'ye atılan taşların çoğunu terk etse, bu kimseye kurban lâzım olur.

Abdestsiz olarak Kudüm Tavafını veya Veda Tavafını yaparsa, o kimsenin üzerine sadaka lâzım olur. Zira Veda Tavafı vaciptir; Kudüm Tavaf; sünnet ise de fakat başlamakla vacip olur.

Veda Tavafının dörtten az şavtını terk etse veya Mina'da bir günde atılan üçtaş yerinden birine taş atmayı terk etse, yine onun üzerine sadaka lâzımdır.

İhramlı kimse Ziyaret Tavafını terk etse veya bu tavafın dört şavtını terk etse, bu tavafı yapmadıkça ebedî ihramdan çıkamaz, kendisine ailesi haram olur. Bu Ziyaret Tavafını cünüp olarak yapsa, o kimse üzerine deve kurban etmek lâzım olur. Zira cünüplük ile olan noksanlık, abdestsiz olan noksanlıktan daha büyüktür. Bu takdirde büyük noksanı düzeltmek için deve kurban edilmesi lâzımdır.

Mekke-i Mükerreme'de iken Ziyaret Tavafını tekrar yapması efdaldir. Ziyaret Tavafını tekrar yapınca üzerindeki kurban düşer. Ziyaret Tavafını abdestsiz olarak tavaf ettikten sonra, Teşrik Günlerinin sonunda temiz olarak Veda Tavafını yapsa, o kimse üzerine kurban lâzım olur. Ziyaret Tavafını cünüp olarak yaptıktan sonra, Veda Tavafını temiz olarak yapsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bir kurban Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; iki kurban lâzım olur. Umre Tavafını ve sa'yını abdestsiz yapsa, bu tavaf ve sa'yı tekrar yapar. Eğer tekrar yapmadan ailesine dönerse, O'nun üzerine kurban vacip olur. Yalnız tavafı tekrar yapsa, sahih olan kavle göre; o kimseye bir şey lâzım olmaz. Ama bazıları; "Sa'yı iade etmezse, üzerine kurban lâzım olur." demişlerdir.

İhramlı kimse Arafat'ta durmadan önce, ön veya arka tarafından birine cinsî yakınlıkta bulunursa, isterse unutarak olsun Haccı bozulur. Haccı bozulduktan sonra diğer Hacılar gibi, yine Hacc fiillerini yapar. Fakat gelecek sene kaza eder ve üzerine kurban da lâzım olur. Hatta bir kimse karısıyla ihramlı iken cinsî münasebette bulunsa, ne lâzım gelir, diye Peygamberimiz (s.a.v)'den sorulduğunda;

"Kadınla erkek kurban keserler. Haclarına devam ederler. Fakat gelecek sene Haccı kaza etmeleri lâzımdır." buyurmuşlardır.

Bozulan Haccı kaza ederken, o kimsenin ailesinden ayrılması lâzım değildir. İmam-ı Züfer, İmam-ı Malik ve İmam-ı Şafiî (r.a); **"Kaza ederken o kimsenin, karısından ayrılması lâzımdır."** demişlerdir. Zira Ashâb-ı Kiram, o kimsenin karısından ayrılmasını vacip kılmışlardır, İmam-ı Malik (r.a); **"Karıyla koca evlerinden çıktıklarında, birbirinden ayrılırlar."** demiştir. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Cima ettikleri yere geldiklerinde, birbirlerinden ayrılırlar."** demiştir.

İmam-ı Züfer (r.a); **"İhrama girdiklerinde birbirlerinden ayrılırlar."** demiştir. Hanefî imamlarının delili; Haccı edâ ederken ayrılmak lâzım değildir ki, kaza ederken ayrılmak lâzım olsun. Zira kaza, edâyı yapmaktan ibarettir. Kadın ile erkeğin arasını birleştiren nikâhtır. Nikâh ise vardır. Bu takdirde ihramdan önce veya sonra ayrılmanın bir manası yoktur. Aynı zamanda beraber olmaları, **"Az bir lezzet sebebiyle, bu kadar büyük meşakkati çekiyoruz."** diye pişman olmalarına ve böyle bir işten kaçınmalarına sebep olur. Ayrılmalarının hiç gereği yoktur. Bilhassa oruçluyken, âdet görürken kadına cinsî yakınlıkta bulunmamak şartıyla, bir döşekte yatmaktan men olunmazlar.

Ashâb-ı Kirâm'dan; o kimse kadınından ayrılır diye naklolunan rivayet müstehap üzerine hamledilir. Yoksa vacip üzerine hamlolunmaz. Eğer ihramlı kimse, Arafat'ta durduktan sonra tıraş olmadan önce cinsi yakınlıkta bulunsa, Haccı bozulmaz. O kimsenin üzerine deve kesmek lâzım olur. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Haccı bozulur. Zira ibadeti bozan, ibadetin sonunda bulunursa ibadetin başlangıcını ve sonunu da bozar. Oruç gibi."** demiştir. Biz Hanefîlerin delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ وَقَفَ بِعَرَفَاتٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ

"Arafat'ta duran kimsenin Haccı tamamlanmıştır." kavl-i şerifidir. Ama eğer tekrar tekrar cinsî yakınlıkta bulunsa, ilk cinsî yakınlık için deve sonra olan cinsî yakınlıkların her birisi için birer koyun lâzımdır, İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; hepsine bir ceza lâzımdır. Zira hepsi aynı cinstendir. Birbirine dâhil olarak, bir kere yapılmış gibi olur. Tıraş olduktan sonra Ziyaret Tavafından önce cinsî mukarenette bulunursa, o kimse üzerine kurban kesmek lâzımdır. Kadın hakkında ihramın hürmeti devam ettiği için bir koyun kesmesi kifayet eder. Zira cinayet hafiftir. Karısını öpse yahut şehvetle dokunsa boşanmasa bile, yine kurban lâzımdır. Bir kimse Umre Tavafının çoğunu yapmadan cinsi yakınlıkta bulunsa, Umresi bozulur, kaza etmesi lâzım olup, yine üzerine kurban kesmesi lâzım olur. Umre Tavafının çoğunu yaptıktan sonra cinsî mukarenette bulunsa, Umresi bozulmaz. Fakat üzerine kurban lâzım olur. İhramlı olan kimse,

bir kadına hatta kadının tenasül uzvuna bakmakla boşalsa, üzerine bir şey lâzım gelmez. İhramlı olan kimse, Bayram günlerinden sonra tıraş olsa veya Ziyaret Tavafını yapsa, O'nun üzerine kurban lâzım olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir şey lâzım gelmez.

Tapılmayan bir şey, sonra yapılırsa bundan dolayı bir şey lâzım değildir. Kurban, yapılamayan bir fiili düzeltmek içindir. Bunlar ise kaza edilmişlerdir. Kaza edildikten sonra bir şey lâzım gelmez. Aynı şekilde Mina'da taş atılma geri bırakılsa veyahut Hacc fiillerinden biri önce yapılması lâzım iken, sonra yapılırsa İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kurban lâzımdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; lâzım değildir, İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ قَدَّمَ نُسُكًا عَلَى نُسُكٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ

"Kim Hacc fiillerinden önce yapılacağı sonra, sonra yapılacağı önce yaparsa, o kimse üzerine kurban lâzımdır." hâdis-i şerifidir. İhramlı olan kimse Hacc veya Umre için Harem-i Şerif'in dışında tıraş olursa, O'nun üzerine kurban lâzım olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; lâzım olmaz. Ebu Yusuf (r.a)'un delili; Tıraş Harem-i Şerife mahsus değildir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) ve Ashâb-ı Kirâm'ı Mekke'ye girmekten men olunduklarında, Hudeybiye'de tıraş olmuşlardır. Hudeybiye ise Harem'in dışındadır. İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; namazdan çıkmak için selâm gibi, ihramdan çıkmak için de tıraş lâzımdır. Tıraş, Hacc fiillerinden olunca kurban kesme gibi Harem-i Şerif'e mahsustur. Hudeybiye'nin bir kısmı Harem'e dâhildir. Peygamberimiz (s.a.v) ve Ashâb'ının orada tıraş olmuş olmaları caizdir. Sözün kısası, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; tıraş olmanın zamanı belirlidir. Yani, Bayram günüdür. Yeri de belirlidir, Harem-i Şerif'tir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tıraş hiçbiriyle belirlenmiş değildir, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yer ile belirlenmiştir. İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; zamanla belirlenmiştir. Umre yapan kimse, Harem-i Şerif'ten çıktıktan sonra tekrar Harem'e dönüp saçını kısaltsa, ittifakla O'nun üzerine kurban lâzım gelmez. Zira yerinde tıraş olmuştur. Ama bu işi Hacılar yapsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; üzerindeki lâzım olan kurban düşmez. Haccı Temettü yapan kimse kurban kesmeden önce tıraş olsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; O kimseye iki kurban vacip olur. Biri Hacc-ı Kıran için, biri kurban kesmeyi tıraştan sonra yaptığı için. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir kurban lâzımdır. Kurban kesmeyi tıraştan sonra yaptığından dolayı üzerine ayrıca kurban lâzım olmaz. Kurban kesmek lâzım olur, denilen yerde Kurban Bayramında kesilmesi caiz olan koyun veya keçinin kesilmesi kifayet eder. Sadaka lâzım olur, diye zikredilen

yerde Fıtır Sadakası miktardır ki, buğdaydan yarım sa' (beş yüz yirmi dirhem/1667 kg)'dir.

Hac cinayetlerinin hepsinde koyun veya Fıtır sadakası kifayet eder. Yalnız, cünüp olarak yapılan Ziyaret Tavafı ile Arafat'ta durulduktan sonra cinsi yakınlıkta bulunmakta deve veya sığır kesilmesi vacip olur.

ـ فَصْلٌ فِى قَتْلِ الصَّيْدِ ـ

اِنْ قَتَلَ مُحْرِمٌ صَيْدَ الْبَرِّ اَوْ دَلَّ عَلَيْهِ مَنْ قَتَلَهُ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ وَهُوَ قِيمَةُ الصَّيْدِ بِتَقْوِيمِ عَدْلَيْنِ فِى مَوْضِعِ قَتْلِهِ اَوْ فِى اَقْرَبِ مَوْضِعٍ مِنْهُ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِيهِ قِيمَةٌ. ثُمَّ اِنْ شَاءَ اِشْتَرٰى بِهَا هَدْيًا اِنْ بَلَغَتْ هَدْيًا فَذَبَحَهُ بِالْحَرَمِ. وَاِنْ شَاءَ اِشْتَرٰى بِهَا طَعَامًا فَتَصَدَّقَ بِهِ عَلٰى كُلِّ فَقِيرٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ اَوْ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ اَوْ شَعِيرٍ لاَ اَقَلَّ. وَاِنْ شَاءَ صَامَ عَنْ طَعَامِ كُلِّ فَقِيرٍ يَوْمًا. فَاِنْ فَضُلَ قَلَّ مِنْ طَعَامِ فَقِيرٍ تَصَدَّقَ بِهِ اَوْ صَامَ عَنْهُ يَوْمًا كَامِلاً. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ الْجَزَاءُ نَظِيرُ الصَّيْدِ فِى الْجُثَّةِ فِيمَا لَهُ نَظِيرٌ وَفِى الظَّبْيِ شَاةٌ وَفِى الضَّبُعِ شَاةٌ وَفِى الْاَرْنَبِ عَنَاقٌ وَفِى الْيَرْبُوعِ جَفْرَةٌ وَفِى النَّعَامَةِ بَدَنَةٌ وَفِى حِمَارِ الْوَحْشِ بَقَرَةٌ وَمَا لاَنَظِيرَ لَهُ فَكَقَوْلِهِمَا. وَالْعَامِدُ وَالنَّاسِى وَالْعَائِدُ وَالْمُبْتَدِى فِى ذٰلِكَ سَوَاءٌ وَاِنْ جَرَحَ الصَّيْدُ اَوْ قَطَعَ عُضْوَهُ اَوْ نَتَفَ شَعْرَهُ ضَمِنَ مَانَقَصَ مِنْ قِيمَتِهِ وَاِنْ نَتَفَ رِيشَهُ اَوْ قَطَعَ قَوَائِمَهُ فَيَخْرُجُ عَنْ حَيِّزِ الْاِمْتِنَاعِ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ كَامِلَةً. وَاِنْ حَلَبَهُ فَقِيمَةُ لَبَنِهِ. وَاِنْ كَسَّرَ بَيْضَهُ فَقِيمَةُ الْبَيْضِ. وَاِنْ خَرَجَ مِنَ الْبَيْضِ فَرَخٌ مَيِّتٌ فَقِيمَةُ الْفَرْخِ. وَلاَ شَىْءَ بِقَتْلِ غُرَابٍ وَحِدَاَةٍ وَذِئْبٍ وَحَيَّةٍ وَعَقْرَبٍ وَفَأْرَةٍ وَكَلْبٍ عَقُورٍ وَبَعُوضٍ وَنَمْلٍ وَبَرْغُوثٍ وَقُرَادٍ وَسَلْحَفَاةٍ وَاِنْ قَتَلَ قَمْلَةً اَوْ جَرَادَةً تَصَدَّقَ بِمَا شَاءَ وَتَمْرَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَرَادَةٍ وَلاَ يَتَجَاوَزُ شَاةً فِى قَتْلِ السَّبُعِ. وَاِنْ سَاقَ فَلاَ شَىْءَ بِقَتْلِهِ وَاِنْ اضْطَرَّ الْمُحْرِمُ اِلٰى قَتْلِ الصَّيْدِ فَقَتَلَهُ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ. وَلِلْمُحْرِمِ ذَبْحُ شَاةٍ وَبَقَرَةٍ وَبَعِيرٍ وَدَجَاجٍ وَبَطِّ اَهْلِيٍّ وَصَيْدُ سَمَكٍ وَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ بِذَبْحِ حَمَامٍ مَسْرُولٍ اَوْ ظَبْيٍ مُسْتَاْنَسٍ. وَلَوْ ذَبَحَ صَيْدًا فَهُوَ مَيْتَةٌ وَلَوْ اَكَلَ مِنْهُ فَعَلَيْهِ قِيمَةُ مَا اَكَلَ مَعَ الْجَزَاءِ بِخِلاَفِ مُحْرِمٍ اٰخَرَ اَكَلَ مِنْهُ. وَيَحِلُّ لِلْمُحْرِمِ لَحْمُ صَيْدٍ صَادَهُ حَلاَلٌ وَذَبَحَهُ اِنْ لَمْ يَدُلَّ عَلَيْهِ وَلاَ اَمَرَهُ بِصَيْدِهِ وَلاَ اَعَانَهُ. وَمَنْ دَخَلَ الْحَرَمَ وَفِى يَدِهِ صَيْدٌ فَعَلَيْهِ اِرْسَالُهُ فَاِنْ بَاعَهُ رُدَّ الْبَيْعُ اِنْ كَانَ بَاقِيًا وَاِنْ فَاتَ لَزِمَهُ الْجَزَاءُ. وَمَنْ اَحْرَمَ وَفِى بَيْتِهِ اَوْ قَفَصِهِ صَيْدٌ لاَيَلْزَمُ اِرْسَالُهُ. وَاِنْ اَخَذَ حَلاَلٌ صَيْدًا ثُمَّ اَحْرَمَ فَاَرْسَلَهُ اَحَدٌ ضَمِنَ الْمُرْسِلُ بِخِلاَفِ مَا اَخَذَهُ مُحْرِمٌ. فَاِنْ قَتَلَ مَا اَخَذَهُ الْمُحْرِمُ مُحْرِمٌ اٰخَرُ ضَمِنَا وَرَجَعَ اٰخِذُهُ عَلٰى قَاتِلِهِ وَاِنْ قَتَلَ الْحَلاَلُ صَيْدَ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ وَاِنْ حَلَبَهُ فَقِيمَةُ لَبَنِهِ. وَمَنْ قَطَعَ حَشِيشَ الْحَرَمِ اَوْ شَجَرَهُ غَيْرَ مُنْبَتٍ وَلاَ مِمَّا يُنْبِتُهُ النَّاسُ ضَمِنَ قِيمَتَهُ اِلاَّ مَا جُفَّ. وَالتَّصَدُّقُ مُتَعَيِّنٌ فِى هٰذِهِ الْاَرْبَعَةِ وَلا يُجْزِئُ الصَّوْمُ. وَحَرُمَ رَعْيُ حَشِيشِهِ وَقَطْعُهُ

اِلاَّ الْاِذْخِرَ. وَكُلُّ مَا عَلَى الْمُفْرِدِ بِهِ دَمٌ فَعَلَى الْقَارِنِ بِهِ دَمَانِ اِلاَّ اَنْ يُجَاوِزَ الْمِيقَاتَ غَيْرَ مُحْرِمٍ. وَاِنْ قَتَلَ مُحْرِمَانِ صَيْدًا فَعَلَى كُلِّ مِنْهُمَا جَزَاءٌ كَامِلٌ. وَاِنْ قَتَلَ حَلاَلاَنِ صَيْدَ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِمَا جَزَاءٌ وَاحِدٌ. وَيَبْطُلُ بَيْعُ الْمُحْرِمِ الصَّيْدَ وَشِرَاؤُهُ وَمَنْ اَخْرَجَ ظَبْيَةَ الْحَرَمِ فَوَلَدَتْ وَمَاتَا ضَمِنَهُمَا وَاِنْ اَدَّا جَزَائَهَا ثُمَّ وَلَدَتْ لاَيَضْمَنُ الْوَلَدَ.

FASIL

İHRAMLI ZATIN KARADA YAŞAYAN HAYVANI ÖLDÜRMESİ

İhramlı kimse karada yaşayan av hayvanını öldürse veya öldürmek isteyen kimseye gösterse üzerine ceza lâzımdır. Cezası ise; öldürüldüğü yerdeki kıymeti iki adaletli kimse tarafından tayin edilir. Eğer öldürdüğü yerde kıymeti yoksa oraya yakın olan yerdeki kıymeti takdir edilir. Bundan sonra o ihramlı kimse, bu hayvanın kıymeti bir kurban alacak kadar olursa, bir kurban alıp keser veya o kıymeti ile buğday, arpa yahut hurma satın alıp, her fakire bir Fıtır Sadakası miktarı dağıtır. Fakire vereceği Fıtır Sadakasının yerine, bir gün oruç da tutabilir. Fakirlere Sadakası miktarı dağıttıktan sonra geriye bir Fıtır Sadakası miktarından az kalırsa, onu da sadaka olarak verir. Eğer onu sadaka olarak vermezse, onun yerine tam bir gün oruç tutar. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; öldürülen av hayvanının cüsse bakımından benzeri varsa cezası odur. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

لاَ تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ اَنْتُمْ حُرُمٌ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ

"Siz Hacc veya Umre için ihramlıyken av öldürmeyin, içinizden kim onu bilerek öldürürse, (üzerine) **öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır."** (El-Mâide Suresi; 95) kavl-i şerifi, öldürülen hayvanın benzerinin lâzım olduğuna delildir. İmdi, geyiğin veya sırtlanın öldürülmesinde ceza bir koyundur. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اَلضَّبُعُ صَيْدٌ وَفِيهِ شَاةٌ

"Sırtlan avdır. Onun öldürülmesinde bir koyun vardır" buyurmuşlardır.

Tavşanın öldürülmesinde, ceza bir oğlaktır. Yer sıçanının öldürülmesinde, ceza dört aylık oğlaktır. Deve kuşunun öldürülmesinde, ceza

devedir. Yabanî eşeğin öldürülmesinde, ceza sığırdır. İmam-ı Muhammed (r.a)'in cüsse bakımından benzeri olmayan hayvanlardaki kavli, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un kavli gibidir. Yani, iki adaletli kimse tarafından kıymet takdir edilmesidir. Güvercin, serçe ve bunlara benzeyen hayvanların öldürülmesi gibi.

Avı kasten veya unutarak öldüren, öldürüp cezasını verdikten sonra tekrar öldüren, ilk defa öldüren üzerlerine ceza lâzım gelme bakımından beraberdirler. Eğer ihramlı kimse, bir avı yaralasa veya bir azasını kesse yahut tüyünü yolsa kıymetinden noksan olanı öder. Nitekim bir kimse başka bir adamın malının hepsini telef etse, hepsini öder; bir kısmını telef etse, o kısmı öder.

İhramlı kimse, av hayvanının kanadını yolsa veya ayaklarını kesse, o hayvan avcılardan kendini koruyamasa veya uçamasa yahut yürüyemese, o kimsenin üzerine, o hayvanın tam kıymetini vermesi lâzım olur.

İhramlı kimse, av hayvanını sağsa, O'na ceza olarak sütünün kıymeti lâzım olur. Yumurtasını kırsa, onun kıymeti lâzım olur. Kırdığı yumurtadan ölü civciv çıksa, diri civcivin kıymetinin cezası lâzımdır. Kaideye göre; civcivin kıymeti lâzım gelmeyip, yumurtanın kıymeti lâzım gelmeliydi. Ama yumurta, civcivin çıkmasının yeridir. Yumurtanın kırılması, civcivin ölmesine sebeptir. Yumurta kırıldıktan sonra civcivin ölmüş olduğu görülmekle, ölmesinin kırılmadan olduğuna hükmedilir. Bu mesele buna benzer; İhramlı kimse, bir geyiğin karnına vursa, o geyik bir ölü yavru düşürse, ondan sonra da kendisi ölse, o kimseye hem geyiğin hem yavrusunun kıymeti lâzım olur. Zira o kimsenin vurması, ikisinin de ölmesine sebeptir. Ama insan, bunun gibi değildir. Bir kimse bir kadının karnına vursa, O kadın çocuk düşürüp kendi de ölse, O kimseye yalnız kadının diyeti lâzım olur. Çünkü düşen çocuk, bir bakımdan kadının cüz'üdür. Bir bakımdan tam bir insandır, insanın kıymetinin ödenmesinde ihtiyat ile amel edilmemiştir. Bu takdirde ceza şüphe ile vacip olmaz. Avın cüz'ünde ihtiyat ile amel edilmiştir.

İhramlı kimseye karga, çaylak, kurt, yılan, akrep, sıçan, kuduz köpek, sivrisinek, karınca, pire, kene veya kaplumbağa öldürmekle bir şey lâzım gelmez.

İhramlı kimse bit veya çekirge öldürürse ceza için dilediği şeyi sadaka olarak verir. Bir hurma, bir çekirgeden hayırlıdır. Yani sadakadan murad, bir avuç buğdaydır. Dört bit öldürürse dört avuç verir. Bit, bedenden doğduğu için her birisini öldürmekle beden rahatlamış olur.

Karada yaşayan hayvanı öldürmekle ceza lâzımdır. Çünkü bu hayvanı yakalamak birçok hileler ile mümkün olur. **"Bir hurma, bir çekirge-**

den daha hayırlıdır" sözü Hz. Ömer (r.a)'indir.

Humus halkı ihramlıyken çok çekirgeye rast gelip, öldürmüşler. Her bir çekirgenin karşılığında bir dirhem tasadduk etmişler. Hz. Ömer (r.a); Humus halkına hitap ederek; **"Yemin ederim ki, sizin paranız çoktur. Bir hurma, bir çekirgeden hayırlıdır."** demiş. Bu hesap üzere, bir çekirge karşılığında bir hurma ceza olarak verilir.

Yırtıcı hayvanın öldürülmesinin cezası, bir koyunu geçmez. Eğer yırtıcı hayvan ihramlı olan kimseye saldırıp, ihramlı kimse onu öldürürse, ihramlıya bir şey lâzım gelmez. İhramlı bir kimse, aç kalıp avı öldürmeye mecbur kalırsa, yine üzerine ceza lâzımdır.

İhramlı kimsenin koyun, sığır, deve, tavuk, kaz boğazlaması ve balık avlaması caizdir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَ طَعَامُهُ

"Deniz avı yapmak ve onu yemek sizin için helâl edildi." (El-Mâide Suresi; 96) kavl-i kerimi buna delildir.

Paçalı güvercini veya evcil geyiği kesen ihramlı üzerine ceza lâzımdır. İhramlı kimse, av hayvanını kesse, o hayvan murdar olur. Eğer ondan yerse, ceza ile beraber yediğinin kıymeti de lâzımdır, ihramlının kesmesi meşrudur. Fakat ihramlıya kesmek haramdır. Onun kesmesi Mecusi'nin kesmesi gibi olur. O hayvandan ne kendisi ne başkası yiyebilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yediği miktarın cezası lâzım gelmez.

Bazıları; **"Av hayvanını kesen ihramlı kimse, o hayvanın cezasını verdikten sonra onun etinden yemişse, yediğinin kıymetini vermesi üzerine vacip olur. O hayvanın cezasını vermeden yemişse, yediğinin kıymetinin cezası lâzım gelmez. Çünkü yediğinin cezası, hayvanın cezasına dâhil olur."** demişlerdir. Fakat o hayvandan, başka bir ihramlı yerse, ittifakla O'na tevbeden başka bir şey lâzım gelmez.

İhramsız kimsenin avlayıp, kesmiş olduğu avı göstermeyen; avlaması için emretmeyen, avlamasında yardım etmeyen ihramlı kimsenin, o hayvanın etinden yemesi helâldir. Hz. Talhâ (r.a); "İhramlı kimse hakkında, av eti nasıldır?" diye aramızda konuşurken Resulullah (s.a.v); evlerinden bizim konuştuğumuzu işitip, "Ne konuşuyorsunuz?" diye sorduklarında, biz de konuştuğumuzu ona anlattık. Bunun üzerine Resul-ü Ekrem (s.a.v); **"İhramlı kimse, o avı göstermemiş, işaret etmemiş ve ona yardım etmemişse, o hayvanın etinden yemesinde bir beis yoktur."** buyurdular." diye rivayet etmiştir.

Bir kimse elinde dışarıdan getirmiş olduğu avla Harem-i Şerif'e girse, o avı salıvermesi lâzımdır. O avı satmışsa, o av da alıcının elinde ise alış-verişten geri döner. O av alıcının elinde değilse, satana o hayvanın cezası lâzımdır. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Kul ona muhtaç olduğu için şeriatın hakkı, kul hakkına galip olmaz. Mesela; Bir kimse Mekke'de ağaç yetiştirse Harem-i Şerif'in hürmeti o ağaçta olmaz."** demiştir. Biz Hanefîlerin delili; o kimse av ile Harem-i Şerif'e dâhil olunca, Harem-i Şerif'in hürmeti için o hayvanı bırakması vacip olur. O hayvan Harem'e girmekle, Harem avlarından olur. Bu takdirde o avın emniyette bulunması lâzımdır.

İhrama siren kimsenin evinde veya kafesinde av bulunsa, o avı salıvermesi lâzım değildir. Zira Ashâb-ı Kiram evlerinde şahin, doğan, geyik gibi av hayvanları bulunduğu hâlde ihrama girerlerdi.

İhramsız bir kimse, bir av avladıktan sonra ihrama girse, o avı başka birisi salıverse, salan kimsenin avı öldürmesi lâzımdır. Ama ihramlıyken avladığı avı başka birisi salıverse, salanın ödemesi lâzım değildir. Zira ihramlıyken avlanan kimse avladığı hayvana sahip olamaz. Salıverilen hayvan O'nun mülkü değildir ki ödemek lâzım olsun, ihramlının avladığı avı başka bir ihramlı öldürse, ikisinin de o avı ödemeleri lâzımdır. Avlayan kimse öldüren kimseden ödemiş olduğu parayı alır.

İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; alamaz. İhramsız kimse Harem-i Şerif'in avını öldürse, üzerine kıymeti lâzımdır. Harem-i Şerif'in avını sağsa, sütün kıymetini vermesi lâzımdır. Bir kimse kendi kendine yetişen Harem-i Şerif'in yeşil otlarını koparırsa veya ağaçlarını keserse, ihramlı olsun olmasın onun kıymetini öder. İnsanlar tarafından yetiştirilen ot ve ağacın koparılması ve kesilmesinde bir şey yoktur. Bilindiği gibi Harem-i Şerif'in ağaçları dört nevi'dir; üç nevi'nin kesilmesi ve onunla faydalanılması caiz ve helâldir. Bir nevi'nin kesilmesi ve onunla faydalanılması haramdır;

Helâl olan üç nevi;

1- İnsanların yetiştirdiği cinsten olan ağaçlar.

2- İnsan tarafından dikilmiş fakat insanların yetiştirdiği cinsten olmayan ağaçlar.

3- Kendi kendine bitmiş fakat insanların yetiştirdiği cinsten olan ağaçlar.

Haram olan nevi; nisanların yetiştirdiği cinsten olmayıp, kendi kendine biten ağaçlardır. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in;

أَلَا لَا يُخْتَلَى خَلَاهَا وَلَا يُعْضَدُ شَوْكُهَا

"Mekke-i Mükerreme'nin yaş otları koparılamaz, dikeni kesilemez." kavl-i şerifiyle yasaklanmıştır.

Kurumuş ağaçları ve kurumuş otları kesmek ve koparmakla bir şey lâzım gelmez.

Dört şeyde sadaka vermek lâzım olup, bunların yerine oruç tutmak kifayet etmez;

1- Av hayvanını boğazlamak.

2- Av hayvanını sağmak.

3- Mekke-i Mükerreme'nin yaş otlarını koparmak.

4- Mekke-i Mükerreme'nin yaş ağaçlarını kesmek.

Mekke-i Mükerreme'nin izhir otundan başka, yaş otunu otlatmak, kesmek haramdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; Harem-i Şerif'in yaş otunu otlatmakta bir beis yoktur. Zira bunda zaruret vardır. İmam-ı A'zam'la İmamı Muhammed (r.a)'in delili, Peygamberimiz (s.a.v)'in; **"Harem-i Şerif'in yeşil otu otlatılmaz."** hadis-i şerifidir. Zaruret, zıddına delil bulunmayan yerde muteberdir. Burada ise Peygamberimiz (s.a.v)'in;

"Harem-i Şerif'in yeşil otu koparılmaz" kavl-i şerifi vardır. Zaruret burada itibar edilmez. Zira Hıll'den, yaş otu getirmek mümkündür. Peygamberimiz (s.a.v); "Mekke-i Mükerreme'nin yaş otu koparılmaz, dikenleri kesilmez." buyurdular. Bunun üzerine Abbas (r.a); **"Ya Resulullah! Yalnız izhir müstesna. Çünkü onu kabirlerimize, evlerimize koyarız."** dediğinde Resul-ü Ekrem (s.a.v) de; "(Evet) **yalnız izhir müstesna**" buyurmuşlardır. Peygamberimiz (s.a.v)'in, Abbas (r.a)'ın sözüyle **"izhir"**i haram kılmamasının sebebi; Ya Peygamberimiz (s.a.v) izhir'i istisna etmeyi kastetti, tam söyleyeceği sırada Abbas (r.a) Peygamberimiz (s.a.v)'den önce söylemiştir veyahut Allah-ü Teâlâ (c.c) o vakitte Hz. Abbas (r.a)'ın dilediğine izin vermek için Peygamberimiz (s.a.v)'e vahyetmiştir. Yalnız, Hacc yapan kimsenin üzerine bir kurban lâzım olan cinayeti, Hacc-ı Kıran yapan kimse işlerse iki kurban lâzım olur. Kurbanın biri Hacc cinayeti, biri de Umre cinayeti içindir. Ancak ihramsız olarak mikâtı geçerse, bir kurban lâzım olur. Zira cinayet birdir. Mîkâtın hakkı olan kazasından dolayı, ceza da birdir. İmam-ı Züfer (r.a); diğer yasak olan fiilleri işlediğinde iki kurban lâzım olduğu gibi, her ihram için de bir kurban lâzımdır. Diğer imamlarımızın delili, mikâtta ihram giyen kimse, bir ihrama müstahaktır. İki ihramlı kimse bir avı öldürseler, her birisinin üzerine tam bir ceza lâzım olur. Bunlardan her birisi ortak olarak bir cinayet izlemişlerdir. Bu cinayet, bir cinayetin yapılmasını göstermekten daha üstündür. Bu takdirde her birine tam bir cinayet yapmış, gibi ceza lâzım olur.

İhramda olmayan iki kimse, Mekke-i Mükerreme'nin avını öldürseler, o iki kimsenin üzerine bir ceza lâzım olur. Zira bu ceza cinayet olmuştur. Nitekim iki kimse hata neticesinde bir adamı öldürseler, ikisine de bir diyet lâzım olur. Fakat her birine ayrı ayrı kefaret lâzımdır, ihramlı kimsenin Harem-i Şerif'in avını satması veya alması batıldır. Eğer diri olarak o av satılırsa, emniyette olan hayvana saldırılmış olur. Eğer öldükten sonra satılırsa, ölüyü satmış olur. İki takdirde de alış-veriş batıl olur. Bir kimse Harem-i Şerif'in geyiğini Harem'den çıkarsa da, o hayvan doğurup hem kendisi hem yavrusu ölse, o kimseye hem geyiği hem yavrusunu ödemek lâzım olur. Zira avı Harem-i Şerif'ten çıkarttıktan sonra, şer'an o hayvanın emniyete hak kazanmış olması bakidir. Bundan dolayı o hayvanı Harem-i Şerif'e getirmek vaciptir. Bu şer'an Harem-i Şerif'e getirilmesinin vacip olması, evlâdına da geçer. Eğer o kimse, geyiğin cezasını verdikten sonra, geyik yavrulasa sonra ölseler, yavrusunun cezasını vermesi lâzım değildir. Zira geyiğin cezasını ödedikten sonra geyikte niyet kalmaz. Bir aslın yerini tutan şey, asıl olanın yerine ulaşınca, asıl ulaşmış gibidir. Yani avın kıymeti, Mekke fakirlerine ulaşınca, avın kendisi Harem-i Şerife ulaşmış gibi olur. Mesela; Geyik, Harem'e ulaşıp, Harem-i Şerif'te doğurduktan sonra ölse, o kimse üzerine bir şey lâzım olmaz.

ـــ بَابُ مُجَاوَزَةِ الْمِيقَاتِ بِلاَ إِحْرَامٍ ـــ

مَنْ جَاوَزَ الْمِيقَاتَ غَيْرَ مُحْرِمٍ ثُمَّ اَحْرَمَ لَزِمَهُ دَمٌ. فَإِنْ عَادَ إِلَيْهِ مُحْرِمًا مُلَبِّيًا سَقَطَ وَعِنْدَهُمَا يَسْقُطُ بِعَوْدِهِ مُحْرِمًا وَإِنْ لَمْ يُلَبِّ. وَإِنْ عَادَ قَبْلَ اَنْ يُحْرِمَ فَاَحْرَمَ مِنْهُ سَقَطَ. وَكَذَا لَوْ اَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ ثُمَّ اَفْسَدَهَا وَقَضَاهَا وَإِنْ عَادَ بَعْدَ مَاشَرَعَ فِى الطَّوَافِ لاَيَسْقُطُ. وَإِنْ دَخَلَ كُوفِيٌّ اَلْبُسْتَانَ لِحَاجَةٍ فَلَهُ دُخُولُ مَكَّةَ غَيْرَ مُحْرِمٍ وَمِيقَاتُهُ الْبُسْتَانُ. وَمَنْ دَخَلَ مَكَّةَ بِلاَ إِحْرَامٍ لَزِمَهُ حَجٌّ أَوْ عُمْرَةٌ فَلَوْ عَادَ وَاَحْرَمَ بِحَجَّةِ الْإِسْلاَمِ سَقَطَ مَالَزِمَهُ بِدُخُولِ مَكَّةَ أَيْضًا وَإِنْ عَادَ بَعْدَ عَامِهِ لاَيَسْقُطُ. وَإِنْ جَاوَزَ مَكِّيٌّ اَوْ مُتَمَتِّعٌ الْحَرَمَ غَيْرَ مُحْرِمٍ فَهُوَ كَمَنْ جَاوَزَ الْمِيقَاتَ وَوُقُوفُهُ كَطَوَافِهِ.

MİKATI İHRAMSIZ GEÇME

Bir kimse ihramsız olarak mikâtı geçtikten sonra ihrama girse, o kimseye yasak olan şeyi işlediği için bir kurban lâzım olur. O kimse mîkâta ihram giymiş ve telbiyede bulunarak dönerse, üzerine lâzım olan kurban düşer. Ebu Yusuf'la Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ihrama girip, telbiyede bulunmasa bile, o kimseden kurban düşer. İmam-ı Züfer (r.a); **"Telbiyede bulunsun, bulunmasın O'ndan kurban düşmez. Zira O'nun cinayeti geri dönmekle kalmaz. Mîkâtın hakkı, baştan ihrama girmekti yalnız, geri dönmekle ihrama baştan girmiş sayılmaz. Arafat'tan dönüp, akşam olduktan sonra yine Arafat'a dönen kimse gibi olur."** demiştir. Diğer imamlarımızın delili; ihramı terk eden kimse, terk eltiği şeyi vaktinde yapmıştır. Bu dönüş ise Haccın fiillerine başlamadan önce bırakılan şeyi vaktinde yerine getirmektir. Vaktinde yapılan şey ise, cezayı düşürür. Arafat'tan inme bunun gibi değildir. Zira Güneş battıktan sonra Arafat'a dönmekte, bırakılanı yerine getirme yoktur. Arafat'ta ise; terk edilen Güneş batıncaya kadar durmaktır. Bu ise yapılmamıştır. İhramsız mikâtı geçen kimse; ihrama girmeden dönüp, inikattan ihrama girse, ittifakla o kimseden kurban düşer. Aynı şekilde, bir kimse Umre için ihrama girdikten sonra, Umre'yi bozsa ve kaza etse, o kimseden kurban düşer. İhramsız mikâtı geçen kimse, tavafa başladıktan sonra mikâta dönse, üzerine lâzım olan kurban düşmez. **Sözün kısası, ihramsız mikâtı geçmek üç kısımdır.**

1- Tavafa başladıktan sonra mîkâta dönene, ittifakla üzerine lâzım olan kurban düşmez.

2- İhrama girmeden mîkâta dönüp, mikâtta ihrama giren kimseden ittifakla üzerindeki kurban düşer.

3- İhrama girip, telbiye ederek mikâta dönen kimseden üzerine lâzım olan kurbanın düşüp düşmemesi ihtilâflıdır.

Kûfe'li bir kimse, bir iş için Bostan-ı benî Amire'ye girse imdi, o kimsenin ihramsız Mekke'ye girmesi caizdir. Onun mîkâtı Bostan-ı benî Amir'dir. Bostan-ı benî Âmir'e tazim etmek vacip değildir. Bu kimsenin ihramsız Mekke'ye girmesi caizdir. Onun mîkâtı Bostan-ı benî Amir halkından olmuş olur. Bostan-ı benî Amir halkı ise, ihramsız Mekke'ye girerler. Bir kimse ihramsız Mekke'ye girse, o kimseye ya Hacc veya Umre lâzım olur. İmdi o kimse, ihramsız Mekke'ye girdikten sonra mîkâta dönüp, o sene farz olan Hacc için ihrama girse, üzerine lâzım olan Hacc veya Umre düşer. Üzerine lâzım olan kurbanın düştüğü gibi, eğer o sene Hacc için ihrama girmeyip sonraki senelerde ihrama girse, üzerine lâzım olan Hacc veya Umre düşmez.

Mekkeli veyahut Hacc-ı Temettü yapan kimse, ihramsız olarak Harem-i Şerif'i geçse, imdi o kimse mîkâtı geçen gibidir. Yani üzerine kurban lâzım olur. Vakfeye durduktan sonra, dönüp Harem'den ihrama girse, ihramsız mîkâtı geçip, tavafa başlayan kimse gibi üzerine lâzım olan kurban düşmez.

ـ بَابُ إِضَافَةِ الْإِحْرَامِ إِلَى الْإِحْرَامِ ـ

مَكِّيٌّ طَافَ لِعُمْرَتِهِ شَوْطًا فَأَحْرَمَ بِالْحَجِّ رَفَضَهُ وَعَلَيْهِ دَمٌ وَقَضَاءُ حَجٍّ وَعُمْرَةٍ فَلَوْ أَتَمَّهُمَا صَحَّ وَعَلَيْهِ دَمٌ. وَمَنْ أَحْرَمَ بِحَجٍّ ثُمَّ بِآخِرِ يَوْمِ النَّحْرِ فَإِنْ كَانَ قَدْ حَلَقَ فِي الْأَوَّلِ لَزِمَهُ الثَّانِي وَلَا دَمَ عَلَيْهِ وَإِلَّا لَزِمَهُ وَعَلَيْهِ دَمٌ سَوَاءٌ قَصَّرَ بَعْدَ إِحْرَامِ الثَّانِي أَوْ لَمْ يُقَصِّرْ. وَعِنْدَهُمَا إِنْ لَمْ يُقَصِّرْ فَلَا دَمَ عَلَيْهِ. وَمَنْ فَرَغَ مِنْ عُمْرَتِهِ إِلَّا التَّقْصِيرَ فَأَحْرَمَ بِأُخْرَى لَزِمَهُ دَمٌ. وَلَوْ أَحْرَمَ آفَاقِيٌّ بِحَجٍّ ثُمَّ بِعُمْرَةٍ لَزِمَاهُ. فَإِنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ قَبْلَ أَفْعَالِ الْعُمْرَةِ فَقَدْ رَفَضَهَا لَا لَوْ تَوَجَّهَ وَلَمْ يَقِفْ. فَإِنْ أَحْرَمَ بِهَا بَعْدَ طَوَافِهِ لِلْحَجِّ نُدِبَ رَفْضُهَا وَيَقْضِيهَا وَعَلَيْهِ دَمٌ فَإِنْ مَضَى عَلَيْهِمَا صَحَّ وَلَزِمَهُ دَمٌ وَهُوَ دَمُ جَبْرٍ فِي الصَّحِيحِ. وَإِنْ أَهَلَّ الْحَاجُّ بِعُمْرَةٍ يَوْمَ النَّحْرِ وَأَيَّامَ التَّشْرِيقِ لَزِمَتْهُ وَلَزِمَهُ رَفْضُهَا وَقَضَاؤُهَا وَدَمٌ فَإِنْ مَضَى عَلَيْهَا صَحَّ وَعَلَيْهِ دَمٌ. وَمَنْ فَاتَهُ الْحَجُّ فَأَحْرَمَ بِحَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ لَزِمَهُ الرَّفْضُ وَالْقَضَاءُ وَالدَّمُ.

İHRAMI, İHRAMA KATMA BABI

Mekkeli ve Mekkeli manasında olan kimselerin ihramı, ihrama katmaları cinayettir.

Mekke-i Mükerreme'ye dışarıdan gelenlerin Umre ihramını, Hacc ihramına katmaları da cinayettir. Ama Hacc ihramını, Umre ihramına katmaları bunun gibi değildir.

Mekkeli bir kimse, Umre için tavafın bir şavtını yaptıktan sonra, Hacc için ihrama girse, o Haccı terk eder. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; o kimsenin üzerine kurban, Hacc ve Umrenin kazası lâzımdır. O kimsenin Haccı terk etmesi Mekkeli olduğu için iki ihramı birleştirmesi yasak olduğu içindir.

Kurbanın lâzım olması, ihramı terk ettiği içindir. O kimse Haccı terk etmeyip, hem Haccı hem Umre'yi yaparsa sahih olur ve üzerine kurban lâzım gelir. Hacc için ihramlı bulunan bir kimse, Bayram gününde başka bir Hacc için ihrama girse, birinci Hacc için tıraş olmuşsa ikinci ihram O'na lâzım olur ve üzerine kurban lâzım olmaz. Eğer birinci ihram için tıraş olmadan başka, bir Hacc için ihrama girerse, gelecek senede ikinci Hacc ve üzerine kurban lazım olur. İkinci ihrama girdikten sonra, gerek saçlarını kısaltsın gerek kısaltmasın beraberdir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kurban lâzım olması, o kimse ihramlıyken saçını kısaltmakla cinayet işlediği içindir. Eğer saçını kısaltmazsa, saçını kestirmeyi tehir etmekle ci-

nayet işlediği içindir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; saçını kısaltmazsa, ihram üzerine cinayet işlemediği için, O'nun üzerine kurban lâzım gelmez. Bunlara göre, saçı kestirmeyi tehir etmekle kurban lâzım olmaz, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; lâzım olur.

Bir kimse, Umresini bitirip tıraş olmadan veya saçını kısaltmadan önce başka bir Umre için ihrama girse, iki Umre ihramını birleştirdiği için O'na kurban lâzımdır. Zira bu iki ihramı birleştirmek mekruhtur. Bu kurbana **"Düzeltme ve Kefaret Kurbanı"** da demişlerdir.

Mekke dışından olan bir kimse Hacc için ihrama girse, sonra Umre için de ihrama girse, O'na hem Hacc hem Umre lâzımdır. Çünkü Mekke dışından olanlar hakkında Hacc ile Umre'yi birleştirmek meşrudur. Lâkin Umre'yi geri bırakırsa, sünnete muhalefet etmiş olur. Umre fiillerini yapmadan önce Arafat'ta durursa, Umre'yi terk etmiş olur. Fakat Arafat'a yönelip, Arafat'ta durmadan Umre'yi terk etmiş olmaz. Hatta geri dönüp Umre'yi yaptıktan sonra Arafat'ta dursa sahih olur. Eğer bir kimse Hacc için tavaf yaptıktan sonra Umre için ihrama girse, Umre'yi terk etmesi mendûbtur. Umreyi kaza eder ve üzerine kurban lâzım olur. Eğer ikisini de yapsa, yani Hacc fiillerini, Umre fiillerinden önce yaparsa sahih olur ve üzerine kurban lâzımdır. Sahih rivayete göre; bu kurbana, **"Düzeltme Kurbanı"** denir.

Hacc yapan zat Bayram gününde veya Teşrik günlerinde Umre için tehlil etse, yani telbiyede bulunsa, Umre'ye başlaması sahih olduğu için O'na Umre lâzım olur. Fakat Umre'yi terk etmesi lâzımdır.

Zira Haccın rüknünü yapmıştır. Eğer Umre'yi yaparsa, Umre fiillerini Hacc fiilleri üzerine yapmış olur ve bu günlerde ise Umre yapmak mekruhtur. Fakat Umre'ye başlamakla kendisine lâzım olduğu için sonra Umre'yi kaza etmesi lâzımdır. Terk ettiği için kurban lâzım olur. Umre'ye devam ederse, yani Umre için telbiyede bulunmuşsa, Umre'yi terk etmeyip, yaparsa sahihtir, ama üzerine kurban lâzımdır. Zira ihramda Umre ile Haccı birleştirdiği için yahut Haccın geri kalan fiillerinden Umre yaptığı için kurban lâzımdır. Haccı kaçıran kimse, Hacc veya Umre için ihrama girse, girdiği ihram Hacc için midir, yoksa Umre için midir? Şüpheli olduğundan, onu terk etmesi lâzımdır ve o kimseye kaza ve kurban da lâzım olur. Mesela; Eğer Hacc için ihram giymişse, Haccın iki ihramını birleştirmemek için terk etmelidir. Kazasının lâzım olması ihrama başlaması sahih olduğu içindir. Kurbanın lâzım olması, vaktinden evvel Haccı terk edip, ihramdan çıktığı içindir. Eğer Umre'ye bir ihram giymişse, Umre fiilleriyle ihram değişmeden ihramdan çıkar. Bu takdirde iki Umre'yi birleştirmiş olur. İmdi, Umre'yi terk etmeli, sonra kaza etmeli ve kurban kesmelidir.

ـــ بَابُ الْإِحْصَارِ وَالْفَوَاتِ ـــ

إِنْ أُحْصِرَ الْمُحْرِمُ بِعَدُوٍّ أَوْ مَرَضٍ أَوْ عَدَمِ مُحْرِمٍ أَوْ ضِيَاعِ نَفَقَةٍ فَلَهُ أَنْ يَبْعَثَ شَاةً تُذْبَحُ عَنْهُ فِي الْحَرَمِ فِي وَقْتٍ مُعَيَّنٍ. وَيَتَحَلَّلُ بَعْدَ ذَبْحِهَا مِنْ غَيْرِ حَلْقٍ وَلَا تَقْصِيرٍ خِلَافًا لِأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى. وَإِنْ كَانَ قَارِنًا يَبْعَثُ دَمَيْنِ وَيَجُوزُ ذَبْحُهَا قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ لَا فِي الْحِلِّ وَعِنْدَهُمَا لَا يَجُوزُ قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ إِنْ كَانَ مُحْصَرًا بِالْحَجِّ. وَعَلَى الْمُحْصَرِ بِالْحَجِّ إِذَا تَحَلَّلَ قَضَاءُ حَجٍّ وَعُمْرَةٍ وَعَلَى الْمُعْتَمِرِ عُمْرَةٌ وَعَلَى الْقَارِنِ حَجَّةٌ وَعُمْرَتَانِ فَإِنْ زَالَ الْإِحْصَارُ بَعْدَ بَعْثِ الدَّمِ وَأَمْكَنَهُ إِدْرَاكُهُ قَبْلَ ذَبْحِهِ وَإِدْرَاكُ الْحَجِّ لَا يَجُوزُ لَهُ التَّحَلُّلُ وَلَزِمَ الْمُضِيُّ. وَإِنْ أَمْكَنَ إِدْرَاكُهُ فَقَطْ تَحَلَّلَ. وَإِنْ أَمْكَنَ إِدْرَاكُ الْحَجِّ فَقَطْ جَازَ التَّحَلُّلُ اِسْتِحْسَانًا. وَمَنْ مُنِعَ بِمَكَّةَ عَنِ الرُّكْنَيْنِ وَهُوَ مُحْصَرٌ. وَإِنْ قَدَرَ عَلَى أَحَدِهِمَا فَلَيْسَ بِمُحْصَرٍ. وَمَنْ فَاتَهُ الْحَجُّ بِفَوَاتِ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ فَلْيَتَحَلَّلْ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ وَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ وَلَا دَمَ عَلَيْهِ. وَلَا فَوْتَ لِلْعُمْرَةِ وَهِيَ إِحْرَامٌ وَطَوَافٌ وَسَعْيٌ وَتَجُوزُ فِي كُلِّ السَّنَةِ وَتُكْرَهُ يَوْمَ عَرَفَةَ وَالنَّحْرِ وَأَيَّامِ التَّشْرِيقِ وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ فِيهَا بِأَوَّلِ الطَّوَافِ.

İHSAR ve HACCI KAÇIRMA

İhsâr, lügatte hapsetmek ve menetmek manasınadır. Araplar; "Düşman o kimseyi menetti, hastalık o kimseyi hapsetti." derler. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

"Allah yolun (cihâd)**da kendilerini menetmiş fakirler için."** (El-Bakara Suresi; 273) kavl-i keriminde de; bu manaya işaret vardır. Şeriatta Hacc için ihrama girmiş bir kimsenin; Arafat'ta durması ile Ziyaret Tavafından men edilmesidir. Ama ikisinden birini yapabilirse, o kimse Hac'dan men edilmiş olmaz, ihramlı bir kimse, düşman veya hastalık veya kadının kocası veya mahremi ölmesi veya nafakasının tükenmesi sebebiyle Haccını yapamazsa, belirli bir vakitte Harem-i Şerif'te kendi namına kesilmek üzere bir koyun veya parasını gönderir, bu kurbanın orada kesildiği bilinen zamandan sonra tıraş olmadan ve saçını kısaltmadan ihramdan çıkar. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tıraş veya saçını kesmesi lâzımdır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

"Hacc veya Umreden (herhangi bir sebeple) **alıkonulsanız, o hâlde kolayınıza gelen** (i gönderin)." (El-Bakara Suresi; 196) kavl-i kerimi buna delildir. Peygamberimiz (s.a.v) ve Ashâb-ı Güzin (r.a) Hudeybiye senesinde Umre yapmak için ihrama girdiklerinde, Müşrikler tarafından Mekke-i Mükerreme'ye girmekten men olundular. Gelecek sene yapmak üzere anlaşma yaptılar. O zaman Peygamberimiz (s.a.v) ve Ashâb-ı Kiram kurban gönderdiler, kurban kesildikten sonra tıraş olup ihramdan çıktılar ve gelecek sene kaza ettiler. Hac'dan men edilen ihramlı kimse, Hacc-ı Kıran'a niyet etmiş ise, iki kurban gönderir. Mekke-i Mükerreme'ye gönderilen kurbanın, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; Bayram gününden önce kesilmesi caizdir. Ama Hıll'de kesilmesi caiz değildir. Eğer Hacc-ı Kıran için ihramlı bulunan kimse, Hacc için ihramdan çıkmak üzere bir kurban gönderse Umre için olan ihramından çıkamaz. Bu takdirde bir kurban ile iki ihramdan çıkmak mümkün değildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; Hacdan men olunan kimsenin göndermiş olduğu kurbanın Bayram günlerinden önce kesilmesi caiz değildir. Bu, Hacc için ihramlı bulunan kimsenin kurbanına mahsustur. Ama Umre için ihramlı bulunan kimse, Umre yapmaktan men olunursa, bunun gönderdiği kurbanın Bayram günlerinden önce kesilmesi caizdir. Fakat Hacc için ihramlı kimse, Hac'dan men olunursa tıraş gibi, gönderdiği kurbanın Bayram günü kesilmesi lâzımdır. Önce kesilmesi caiz değildir. Hac'dan men olunan ihramlı kimse, kurban göndermeyip ihramdan çıkınca, Hacc ve Umre'nin kazası bu kimseye lâzım olur. İbn-i Abbas ve İbn-i Ömer (r.a) Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ فَاتَهُ عَرَفَاتٌ بِلَيْلٍ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ فَلْيَتَحَلَّلْ بِعُمْرَةٍ وَ عَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ

"Kim geceye kalarak Arafat'ı kaçınırsa, O kimse Haccı kaçırmıştır, imdi, Umre yapıp ihramdan çıksın. Gelecek sene Haccı kaza etsin." buyurduklarını rivayet etmişlerdir. Haccın kazası, başlamak sahip olduğu içindir. Umrenin kazası ise, onda Haccı kaçırma manası olduğu içindir. Haccı kaçıran ise; Umre fiillerini yapmakla ihramdan çıkar. Umre için ihramlı olan kimse, Umre yapmaktan men olunursa ihramdan çıkmak için Harem-i Şerif'te kesilmek üzere bir kurban gönderir ve bu Umresini kaza eder. Biz Hanefilerce, Umre'den de men olunmak vardır. Fakat İmam-ı Malik (r.a); **"Umrenin belirli vakti olmadığı için onun hakkında men olunmak yoktur."** demiştir. Biz Hanefilerin delili; Peygamberimiz (s.a.v) ve Ashâb-ı Kiram. Umre için ihrama girdikleri hâlde Hudeybiye'de men olunduklarında, kurbanlık gönderip ve tıraş olup ihramdan çıkmışlar-

dır. Bu şekilde ihramdan çıkmanın meşruiyeti güçlüğü gidermek içindir. Güçlük ise, Umre'nin ihramında da mevcuttur. Hacc-ı Kıran için ihramlı bulunan kimse men olunursa, üzerine Hacc ile iki Umre'nin kazası lâzımdır. Ama Haccın ve bir Umre'nin kazası, yalnız Haccı kaçıranın üzerine lâzım olan Hacc ve Umre içindir. Fakat ikinci Umre'ye kendisi Hacda beraber niyet edip, onu yapmadan çıktığı içindir. Hacdan men olunan ihramlı kimse kurbanı gönderdikten sonra gitmesine engel olan şey kalksa, göndermiş olduğu kurban kesilmeden önce kurbanına ve Hacca yetişmesi mümkün olsa, o kimsenin ihramdan çıkması caiz olmayıp, Hacc fiillerini ve Umre'yi yapması lâzımdır. Çünkü aslı yerine getirmeye imkân bulmuştur.

Teyemmümle namaz kılan namazda iken suya, orucun kefaretini oruçla öderken köle azat etmeye kudreti bulunan kimsenin namazı ve orucu caiz olmadığı gibi, bu kimsenin ihramdan çıkması da caiz değildir. Eğer o kimsenin ancak kurbanına veya ancak Haccına yetişmesi mümkün olsa, istihsânen ihramdan çıkması caizdir. Kıyasa göre; ihramdan çıkması caiz değildir. Bir kimse Mekke'de Haccın iki rüknü olan tavaf ile Arafat'ta vakfeden men olunsa, o kimse Hac'dan men olunmuştur. İkisinden birini yaparsa, Hac'dan men olunmamıştır. Mesela; Tavafı yapıp Arafat'ta vakfeye durmaktan men olunsa, o kişi Arafat'ta durma zamanı geçinceye kadar bekler, sonra Beytullah'ı tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra ihramdan çıkar. Ama Arafat'ta vakfeye durup tavafı yapamasa, tavafın belirli zamanı olmadığından, tavafı yapmadıkça ihramdan çıkamaz. Bir kimse Arafat'ta durmayı kaçırsa, Haccı kaçırmış olur. Bu takdirde o kimsenin Umre yapıp, ihramdan çıkması gelecek sene Haccı kaza etmesi lâzımdır. Üzerine kurban lâzım olmaz. Zira Umre'yi yapıp, ihramdan çıkması kaçırdığı Hacc hakkında kurban hükmündedir. Umre'nin kaçırılması yoktur. Umre; ihrama girmek, Beytullah'ı tavaf etmek ve Safa ile Merve arasında sa'y etmekten ibarettir. İhram, Umre'nin şartıdır. Tavaf ile sa'y rükünleridir. Umre, sünnettir.

İmam-ı Şafiî (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْعُمْرَةُ فَرِيضَةٌ كَفَرِيضَةِ الْحَجِّ

"Hac farizası gibi Umre de farzdır" hadis-i şerifini delil getirerek, Umre farzdır, demiştir.

Biz Hanefilerin delili; Ebu İsa et-Tirmizi (r.a)'nin; **"Camii"nde** Muhammed b. İskender isnadıyla Cabir (r.a)'den rivayet ettiği hadis-i şeriftir ki: Peygamberimiz (s.a.v)'den;

اَلْحَجُّ جِهَةٌ هِيَ

"Umre, vacip midir?" diye sorulduğunda;

لاَ وَاِنْ تَعْتَمِرْهُ وَهُوَ اَفْضَلُ

"Hayır, eğer Umre yaparsan bu faziletlidir" buyurmuşlardır. Ve yine İbn-i Abbas (r.a)'dan rivayet edilmiştir ki, Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْحَجُّ جِهَادٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ

"Hac cihattır, Umre nafiledir" buyurmuşlardır. Zira Umre'nin nafile tavaf gibi muayyen bir vakti yoktur. Bu takdirde vacip olmaz. Eğer bir kimse Allah'û Teâlâ (c.c)'nın;

وَ اَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ

"Haccı da, Umre'yi de Allah için tam yapın" (El-Bakara Suresi; 196) kavl-i kerimini delil getirip; "Bu ayet-i kerime Umre'nin vacip olduğuna delâlet eder. Zira emir vücub içindir" diye sorarsa; "Bu ayet-i kerimede asla emre delâlet eden bir şey yoktur. Zira tamı yapmak noksanın zıddıdır. Asıl da vacip olmasını gerektirmez. Çünkü "nafile Umreyi, nafile namazı tam yapın" demek sahihtir. Yahut tam yapmak başlanıldıktan sonra olan şeyde kullanılır. Bizim sözümüz ise, başlanılmadan önce olan Umre'dedir. Ayet-i kerimede ise başlanılmadan önce Umre'nin vacip olduğuna delâlet yoktur. Umre'nin belirli bir vakti yoktur. Her zaman yapılması caizdir. Selef-i Salihin Hacc Aylarında Umre'nin yapılmasında ihtilâf etmişlerdir.

Hz. Ömer (r.a), Hacc aylarında Umre'nin yapılmasını yasakladıktan sonra, **"Haccın; Hacc Aylarında, Umre'nin başka aylarda yapılması hem Haccınız hem Umreniz için daha mükemmeldir."** demiştir. Ama sahih olan; Umre'nin Hacc aylarında yapılması kerahetsiz caizdir. "Sahih-i Buhârî"de; "Peygamberimiz (s.a.v)'in Hac'da yaptığından başka Zilkade'de dört Umre yaptığı" rivayet edilmiştir.

Umre'nin; Arefe Günü, Bayram Günü ve Teşrik Günlerinde yapılması mekruhtur. Çünkü Âişe (r.a), Umre'yi bu günlerde kerih görmüştür. Bu günler Hacc için tayin edilmiştir. Umre yapan kimse, ilk tavafında telbiyeyi bırakır.

ـ بَابُ الْحَجِّ عَنِ الْغَيْرِ ـ

تَجُوزُ النِّيَابَةُ فِي الْعِبَادَاتِ الْمَالِيَةِ مُطْلَقًا. وَلاَ تَجُوزُ فِي الْبَدَنِيَّةِ بِحَالٍ. وَفِي الْمُرَكَّبِ مِنْهُمَا كَالْحَجِّ تَجُوزُ عِنْدَ الْعَجْزِ لاَعِنْدَ الْقُدْرَةِ. وَيُشْتَرَطُ الْمَوْتُ اَوِ الْعَجْزُ الدَّائِمُ اِلَى الْمَوْتِ وَاِنَّمَا شُرِطَ الْعَجْزُ لِلْحَجِّ الْفَرْضِ لاَ النَّفْلِ. فَمَنْ عَجَزَ فَاَحَجَّ صَحَّ وَيَقَعُ عَنْهُ. وَيَنْوِى النَّائِبُ عَنْهُ فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ بِحَجَّةٍ عَنْ فُلاَنٍ. وَيَرُدُّ مَافَضُلَ مِنَ النَّفَقَةِ اِلَى الْوَصِيِّ اَوِ الْوَرَثَةِ وَيَجُوزُ اِحْجَاجُ الصَّرُورَةِ وَالْمَرْأَةِ وَالْعَبْدِ وَغَيْرُهُمْ اَوْلٰى. وَمَنْ اَمَرَهُ رَجُلاَنِ فَاَحْرَمَ بِحَجَّةٍ عَنْهُمَا ضَمِنَ نَفَقَتَهُمَا وَالْحَجَّةُ لَهُ. وَاِنْ اَبْهَمَ الْاِحْرَامَ ثُمَّ عَيَّنَ اَحَدَهُمَا قَبْلَ الْمُضِيِّ صَحَّ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى وَبَعْدَهُ لاَ. وَدَمُ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ عَلَى الْمَأْمُورِ. وَكَذَا دَمُ الْجِنَايَةِ وَدَمُ الْاِحْصَارِ عَلَى الْاٰمِرِ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى. وَاِنْ كَانَ مَيِّتًا فَفِي مَالِهِ. وَاِنْ جَامَعَ قَبْلَ الْوُقُوفِ ضَمِنَ النَّفَقَةَ. وَاِنْ مَاتَ الْمَأْمُورُ فِي الطَّرِيقِ يَحُجُّ مِنْ مَنْزِلِ اٰمِرِهِ مِنْ ثُلُثِ مَابَقِيَ مِنْ مَالِهِ وَعِنْدَهُمَا مِنْ حَيْثُ مَاتَ الْمَأْمُورُ. لٰكِنْ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ بِمَا بَقِيَ مِنَ الثُّلُثِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ بِمَا بَقِيَ مِنَ الْمَالِ الْمَدْفُوعِ وَيَرُدُّ مَافَضُلَ مِنَ النَّفَقَةِ اِلَى الْوَصِيِّ اَوِ الْوَرَثَةِ. وَمَنْ اَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْ اَبَوَيْهِ ثُمَّ عَيَّنَ اَحَدَهُمَا جَازَ. وَلِلاِنْسَانِ اَنْ يَجْعَلَ ثَوَابَ عَمَلِهِ لِغَيْرِهِ فِي جَمِيعِ الْعِبَادَاتِ.

BAŞKASI İÇİN YAPILAN HACC

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate göre; insanın kendi amelinin sevabını başkası için hibe etmesi caizdir. O amel gerek namaz, oruç, hac, gerek sadaka, Kur'ân okuma, zikir ve başka iyiliklerden olsun, onu işleyip sevabını başkasına hibe edilir. Bu sevap, ölüye ulaşır. O kimse, bununla faydalanır. Mutezile; "Bunun aslı yoktur. Bu sevabın ölüye ulaşması ve ölünün onunla faydalanması mümkün değildir. Allah-û Teâlâ (c.c)'nın;

وَ اَنْ لَيْسَ لِلاِنْسَانِ اِلاَّ مَاسَعٰى

"Hakikaten insan için kendi çalıştığından başkası yoktur" (En-Necm Suresi; 39) kavl-i kerimi buna delildir. Kulda, kendi amelinin sevabını başkasına verme gücü yoktur. Kul, amelinin sevabını kendisine kılmaya gücü yokken, başkasına nasıl verebilir?" demişlerdir.

İmam-ı Malik ile İmam-ı Şafii (r.a); **"Bir kimsenin sadakada, malla ilgili ibadetlerde, Hac'da amelinin sevabını başkasına hibe etmesi caizdir. Bunlardan başka namaz, oruç, Kur'ân okumak gibi ibadetlerde caiz değildir."** demişlerdir.

Biz Hanefîlerin delili; "Bir kimse, Peygamberimiz (s.a.v)'den; "Anam, babam hayatta iken bana çok iyilikte bulundular, onların ölümünden sonra benim de onlar için iyilik yapmam mümkün müdür?" diye sorduğunda; Resul-ü Ekrem (s.a.v) ; "Onlar için namaz kılarsın, oruç tutarsın." buyurdular." hadis-i şerifidir. Dâre Kutnî (r.a); Hz. Ali (r.a)'den Peygamberimiz (s.a.v)'in;

"Bir kimse mezarlıktan geçerken on bir kere İhlâs suresini okuyup sevabını ölülere hibe etse, Allah-ü Teâlâ o ölülerin sayısınca, o kimseye sevap ihsan eder." buyurduklarını rivayet etmiştir. Enes (r.a) Peygamberimiz (s.a.v)'den; **"Ya Resulullah, biz ölülerimiz için sadaka verir, Hacc yapar ve dua ederiz. Bizim onlar hakkında işlediğimiz amellerin sevabı onlara ulaşır mı?"** diye sorduğunda; Resul-ü Ekrem (s.a.v);

نَعَمْ اِنَّهُ لَيَصِلُ وَ يَفْرَحُونَ بِهِ كَمَا يَفْرَحُ اَحَدُكُمْ بِالطَّبَقِ اِذَا اُهْدِيَ اِلَيْهِ

"Evet, sevap onlara vasıl olur. Sizden birinize bir tabak, bir şey hediye edilince sevindiği gibi, onlar da o sevaba sevinirler." buyurmuşlardır.

Ebu Dâvûd (r.a); Peygamberimiz (s.a.v)'in birini kendisi için, birisini ümmeti için olmak üzere iki koç kurban ettiğini rivayet etmiştir. Bu, bize bir insanın başkasının ameliyle faydalanabileceğini bildirir.

İbn-i Abbas (r.a)'dan; "Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَ اَنْ لَيْسَ لِلاِنْسَانِ اِلاَّ مَاسَعٰى

"Hakikaten, insan için kendi çalıştığından başkası yoktur." (En-Necm Suresi; 39) kavl-i kerimi;

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيمَانٍ

"İman edip de, zürriyetleri de iman ile kendilerine tâbi olanlar (yok mu?), **biz onların nesillerini de kendilerine kattık."** (Et-Tûr Suresi; 21) ayet-i kelimesiyle nesh edilmiştir." diye rivayet edilmiştir.

Bazıları; "Bu ayet Hz. Musa (a.s) ile İbrahim (a.s)'in kavmine mahsustur. Zira onların suhuflarında;

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ وَ إِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ

"Yoksa Musa'nın ve (Allah'tan aldığı emri ve) **vazifesini tastamam yapan İbrahim'in sahil elerinde olanlardan haberdar edilmedi mi?"** (En-Necm Suresi; 36–37) diye hikâye edilmiştir." demişlerdir.

Bazıları, "Ayet-i kerimedeki, **"İnsan için, kendi çalıştığından başkası yoktur."** diye zikredilen insandan murâd kâfirdir. Ama mümin için, kardeşinin amelinden hissedar olması vardır." demişlerdir.

Bazıları ise; **"Bir kimsenin, başka bir kimsenin amelinden fayda görmesi adalet yoluyla değil fazilet yoluyladır."** demişlerdir.

İbadetler, üç nevi'dir;

1- Zekât, öşür, kefaret gibi yalnız malla yapılan ibadetler.

2- Namaz, oruç, itikâf, Kur'ân okuma ve zikir gibi yalnız bedenle ilgili olan ibadetler.

3- Hacc gibi hem mal ile hem bedenle olan ibadet.

Mal ile yapılan ibadetlerde gerek kendinin gücü olsun gerek olmasın, her vaziyette yerine başkasını vekil ederek yaptırması caizdir. Bunda muhlaçların hacetini ve zaruretini gidermek vardır. Bu ise vekilin yapmasıyla caiz olur. Yalnız bedenle yapılan ibadetleri, hiçbir vaziyette kendi yerine başkasına yaptırması caiz değildir. Yani, gerek aciz olsun gerek aciz olmasın, yerine başkasının yapması caiz değildir. Zira bu ibadetlerde maksut, Allah (c.c) rızası için nefs-i emareyi yormaktır. Bu ise başkasının yapmasıyla olmaz. Hacc gibi hem mal hem bedenle yapılan ibadette aciz olduğu zaman, yerine başkasına yaptırması caizdir. Gücü olduğu zaman yerine başkasını vekil etmesi caiz olmaz. Zira Hac'da iki mana vardır. Biri malı eksiltmek diğeri nefsi yormaktır. Kendisi yapmaktan aciz olunca, malı eksiltmekle iktifa edilir. Bir kimsenin Hacc için yerine vekil gönderebilmesinin şartı; ya ölmesi, ya da ölünceye kadar acizliğinin devam etmesidir.

Hacc, ömürde bir defa farzdır. Hacc, hayat kaydıyla bir defa farz olduğundan aciz kimse sonradan iyi olursa, Haccı yapması üzerine farz olur. Daha önce vekil tarafından Hacc yapılmış olsa bile, o Hacc yapılmamış gibi olur.

Yaşlı bir kimse Ramazan orucu için fidye verdikten sonra oruç tutabilecek kudreti bulsa onun üzerine oruç tutmak farzdır. Acizliğin devam etmesi ve şart olması farz olan Hacc içindir. Nafile olan Hacc için değildir. Zira bir kimsenin Hacca gitmeye kudreti varken Nafile Hacc için yerine adam göndermesi caizdir. Çünkü "Nafile Babı" geniştir. Ayakta namaz

kılabilecek kudreti olanın, oturarak nafile namaz kılması, hayvandan inebilecek bir kimsenin hayvan üzerinde nafile namaz kılması caizdir.

Bir kimse Hacca gitmekten aciz olup yerine Hacc yaptırsa, o Hacc sahih olur. O hacc, aciz olup vekil gönderen kimse için olur. Vekil olan kimse Hacc fiiline başlamadan önce veya ihramına girerken kendisini gönderenin namına Hacc etmeye niyet eder ve

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ بِحَجَّةٍ عَنْ فُلَانٍ

diye söyler. İki rekât namaz kıldıktan sonra;

اَللّٰهُمَّ اِنِّ اُرِيدُ الْحَجَّ مِنْ فُلَانٍ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي وَمِنْ فُلَانٍ

diye telbiyede bulunur, ameller niyete bağlıdır. Niyet etmese bile caizdir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c) sırları hakkıyla bilendir. Vekil nafakadan artan parayı vasisine veya veresesine veyahut kendini gönderene verir. Zira verilen para nafaka için verilmiştir, ücret için verilmemiştir. Hacc için vekil gönderilecek kimse daha önce kendi yerine Hacc etmemiş olsa bile caizdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) Hasama (r.a)'ya babası için Hacca gitmeye müsaade etmiştir. O'na; "Sen kendi yerine Hacc yaptın mı?" diye sormamıştır. Eğer vekil gidecek zatın önce kendi yerine Hacc yapması lâzım olsaydı, Peygamberimiz (s.a.v) öğretmek ve açıklamak için bu zattan sorarlardı.

Kadın ve kölenin vekil olarak gönderilmesi caizdir. Bunlardan başkasını göndermek evlâdır. Muhtar olan kavle göre, akıllı, baliğ Haccetmiş, Hacc fiillerini bilen bir erkeğin gönderilmesidir. Böyle bir zat bulunursa, mükemmel şekilde Hacc farizası yapılmış olur. Bir kimseye, iki kimse kendileri için Hacc yapmasını emretseler, bu kimse o iki kimse namına Hacc için ihrama girse, iki kimseden aldığı paraları öder. Hacc kendisinin olur. Yani o kimse yaptığı Hacc ile kendi Haccını yapmış olur. Kendisini vekil tayin edenlerin Hacları olmaz, bu Haccı ikisinden birisi için yapması da mümkün değildir. Çünkü buna salâhiyeti yoktur. Bu takdirde nafakayı kendisine harcamış olur, onlardan almış olduğu paraları öder. Eğer o kimse ihramı kapalı olarak giyse, sonra zaman geçmeden ikisinden birinin Haccı için olmasını tayin etse, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sahihtir. Zira ihram maksut olmayıp, Hacc fiilleri için bir vesiledir. Kapalı olarak giyilen bir ihramın, o iki kimseden birisinin Hacc'ı için olmasının tayin edilmesine salâhiyeti vardır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tayin edilmesi caiz değildir. Zira Hacc yapmaya vekil olan kimse, ihramı giyerken tayin etmeye memurdur. Kapalı giymek ise tayinin zıddıdır. Bu takdir-

de Hacc, vekilin kendi nefsi için olur. Hacc fiillerini yaptıktan sonra Haccın birisi için olmasını tayin etse, ittifakla sahih değildir. Zira yapılan bir Haccın tayine ihtimali yoktur.

Hacc-ı Temettu'nun ve Hacc-ı Kırân'ın kurbanları vekil giden kimse üzerine lâzımdır. Zira iki ibadeti birleştirmeyi Allah-û Teâlâ (c.c) kendisine ihsan ettiği için, bu kurbanlar bir şükür vecibesi olarak kendi üzerine lâzım olur. Bu nimete nail olan kendisidir. Zira hakikaten Hacc fiili kendinden meydana gelmiştir. Bu takdirde bu kurbanlar da kendisine lâzım olur. Cinayet kurbanı da vekil giden kimseye vaciptir. Zira cinayeti işleyen kendisidir. Kurban da kendisine lâzımdır. Fakat haccetmekten düşman tarafından men olunsa, ihramından çıkmak için Harem-i Şerife göndereceği kurban kendisini gönderen zata lâzımdır. Zira vekil giden, gönderen kimse hükmündedir. Vekili kurtarmak da, gönderen kimseye lâzımdır. Nitekim efendisinin izniyle ihrama giren kölenin, Hacdan men olunma kurbanının efendisi üzerine lâzım olduğu gibi. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; Harem-i Şerif'e gönderilen kurban, vekile lâzımdır. Kurbanın gönderilmesi ihramın uzama zararını kaldırmak için vaciptir. Bu zarar ise vekile aittir, bu takdirde kurban da vekil üzerine lâzımdır. İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu vekil ölmüş kimsenin yerine gitmişse, bu kurban ölünün malından lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; ölünün malından lâzım değildir. Bazıları; **"Bu mal ölünün malının üçte birindendir. Zira Hac'dan men edilme kurbanı zekât ve fidye gibi bir ibadettir. Ama av öldürmek, tıraş olmak, güzel kokulu bir şey sürünmek, dikişli elbise giyinmek gibi olan cinayetlerin cezası vekil giden kimse üzerine lâzımdır. Zira kendi isteğiyle cinayeti kendisi yapmıştır, cinayetin cezası da kendisine lâzımdır."** demişlerdir.

Vekil giden kimse Arafat'ta durmadan önce cinsî yakınlıkta bulunsa, Haccı bozulur, üzerine kurban lâzım olur. Yapmış olduğu masrafı kendisini gönderene öder. Zira vekil olan kimse, Haccı tam yapmakla emredilmiştir. Yoksa Haccı bozmaya emredilmiş değildir. Bu takdirde Hacc yapmak için kendisine verilen parayı yerinde kullanmamakla o parayı ödemesi lâzım olur. Sonra gelecek senede bu Haccı kaza etse, bu Hacc kendisi için olur, daha önce kendisini gönderen için sayılmaz. Zira bu vekil elan kimse, önceki senede Haccı bozmakla kendini gönderen kimseye muhalefet etmiş olduğundan, ihram kendi namına yapılmış olur. Gelecek senedeki yaptığı Hacc ile evvelki Haccı kaza etmiş olur. Bu takdirde Hacc, kendi için olmuş olur. Vekil gönderilen zat yolda ölse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; vekil gönderen zatın evinden tekrar Hacc yapılır, yoksa bu kimsenin öldüğü yerden yapılmaz. Kıyas da budur. Zira birinci vekilin gitmiş olduğu yol dünya hükümlerinden olmakla, sanki hiç gidilmemiş hük-

mündedir. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اِذَا مَاتَ ابْنُ اٰدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ اِلاَّ مِنْ ثَلاَثٍ

"İnsanoğlu ölünce ameli kesilir. Üç sınıf müstesnadır." hadis-i şerifi de buna delildir. Vasiyyetini yerine getirmek de dünya ahkâmından olduğu için, sanki o kimse çıkmamış olup, vatanından vasiyyet baki kalmıştır, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ölünün geri kalan malının üçte biriyle ölünün evinden tekrar Hacca gönderilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vekilin öldüğü yerden vekil tutup, Hacca gönderilir, evinden gönderilmez. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

مَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ

"Kim evinden Allah'a ve O'nun Peygamberine muhacir olarak çıkıp da sonra kendisine ölüm yetişirse, şüphesiz ki onun mükâfatı Allah'a düşmüştür." (En-Nisâ Suresi; 100) kavli kerimi, Resûl-ü Ekrem (s.a.v)'in;

مَنْ مَاتَ فِى طَرِيقِ الْحَجِّ كُتِبَتْ لَهُ حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ فِى كُلِّ سَنَةٍ

"Kim, Hacc yolunda ölürse her sene onun için kabul edilmiş bir Hacc sevabı yazılır." hâdis-i şerifiyle, vekil gidenin ameli batıl olmamıştır. Bu sebepten vekilin öldüğü yerden vekil gönderilmesi caizdir. Fakat Ebu Yusuf (r.a)'a göre; malın üçte birinin geri kalan kısmıyla Haccedilir. Zira vasiyet malın üçte birine geçer. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ölen, vekile paranın geri kalan kısmıyla haccedilir. Eğer bir şey kalmışsa, kalmamışsa Hacc için yapılan vasiyet batıl olur. Vekil nafakadan artan fazla parayı ölünün veresesine yahut vasisine verir. Bu mesele ihtilâflıdır. Mesela; Bir kimsenin dört bin akçesi olup, Hacc ettirmek için vasiyet edip ölse, Hacc masrafı bin akçe olup, bir kimseye Hacc için verilse ve yolda bu para çalınsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; geri kalan malının üçte birinden bin akçe alınır. Eğer ikinci defa çalınırsa, kalan malından alınır. Üçüncü defa da çalınsa, tekrar alınmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bir defa çalındığında, kalan malının üçte birinden alınır.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; verilen bin akçenin hepsi çalınırsa, vasiyyet batıl olur. Eğer hepsi çalınmayıp, bir şey kalmış ise onunla hacc olunur. Başka akçe katılmaz, vekil giden kimse yolda ölürse, aynı şekilde hareket edilir.

Bir kimse annesi ve babası için Hacca niyet edip, telbiyede bulunduktan sonra ikisinden birisi için Haccın olmasını tayin etse caizdir. Zira o kimsenin amelinin sevabından ikisinden birine teberru etmiş olması ca-

izdir. Ama iki adam, bir adama kendileri yerine Hacc etmesi için para verse, bu caiz değildir. Zira bu suretle Hacca vekil olan kimse, kendisini Hacca vekil eden kimsenin emriyle iş yapar. Bunda ise kendisini vekil eden kimseler iki olup, emirlerine muhalefet etmekle Hacc hiç birisinin yerine yapılmış olmaz.

Anne ve baba için Hacc yapmak müstehaptır. Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ حَجَّ عَنْ اَبَوَيْهِ اَوْ قَضٰى عَنْهُمَا حَضَرَمًا بُعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الْاَبْرَارِ

"Kim, annesi ve babasından dolayı Hacceder veyahut onların borçlarını öderse Kıyamet Gününde iyilerle beraber haşrolunur" buyurmuşlardır. Ve yine, Cabir (r.a)'den, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ حَجَّ عَنْ اَحَدِ اَبَوَيْهِ فَقَدْ قَضٰى عَنْهُ حَجَّتَهُ وَ كَانَ لَهُ فَضْلُ عَشْرِ حِجَجٍ

"Kim, annesinden ve babasından birinin yerine haccederse, O'nun haccını yapmış olur ve kendisi için de on hac yapmış sevabı yazılır" buyurdular, diye rivayet ettikleri hadis-i şeriftir.

İnsanın, bütün ibadetlerdeki amelinin sevabını başkasına hibe etmesi caizdir.

ـ بَابُ الْهَدْيِ ـ

هُوَ مِنْ اِبِلٍ اَوْ بَقَرٍ اَوْ غَنَمٍ وَاَقَلُّهُ شَاةٌ وَلاَ يَجِبُ تَعْرِيفُهُ. وَيُجْزِيُ فِيهِ مَايُجْزِيُ فِى الْاُضْحِيَّةِ. وَتُجْزِيُ الشَّاةُ فِى كُلِّ مَوْضِعٍ اِلاَّ اِذَا طَافَ لِلزِّيَارَةِ جُنُبًا اَوْ جَامَعَ بَعْدَ وُقُوفِ عَرَفَةَ قَبْلَ الْحَلْقِ. فَلاَ يُجْزِيُ فِيهِمَا اِلاَّ الْبَدَنَةُ. وَيَأْكُلُ مِنْ هَدْيِ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ لاَمِنْ غَيْرِهَا. وَخُصَّ ذَبْحُ هَدْيِ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ بِاَيَّامِ النَّحْرِ دُونَ غَيْرِهِمَا وَالْكُلُّ بِالْحَرَمِ. وَيَجُوزُ اَنْ يَتَصَدَّقَ بِهِ عَلَى فَقِيرِ الْحَرَمِ وَغَيْرِهِ. وَيُتَصَدَّقُ بِجُلِّهِ وَخِطَامِهِ وَلاَ يُعْطَى اَجْرُ الْجَزَّارِ مِنْهُ. وَلاَ يَرْكَبُهُ اِلاَّ عِنْدَ الضَّرُورَةِ. فَاِنْ نَقَصَ بِرُكُوبِهِ ضَمِنَهُ وَلاَ يَحْلِبُهُ. فَاِنْ حَلَبَهُ تَصَدَّقَ بِهِ وَيُنَضِّحُ ضَرْعَهُ بِالْمَاءِ الْبَارِدِ لِيَنْقَطِعَ لَبَنُهُ. فَاِنْ عَطِبَ الْهَدْىُ الْوَاجِبُ اَوْ تَعَيَّبَ فَاجِشًا اَقَامَ غَيْرَهُ مَقَامَهُ وَصَنَعَ بِالْمُعَيَّبِ مَاشَاءَ. وَاِنْ عَطِبَ التَّطَوُّعُ نَحَرَهُ وَضَبَّعَ نَعْلَهُ بِدَمِهِ وَضَرَبَ بِهِ صَفْحَتَهُ. وَلاَ يَأْكُلُ مِنْهُ هُوَ وَلاَ غَنِيٌّ وَلَيْسَ عَلَيْهِ غَيْرُهُ وَتُقَلَّدُ بَدَنَةُ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ لاَغَيْرَهَا.

HEDY

Hedy; Allah-ü Teâlâ (c.c)'ya yakınlık için veya bir cinayetten dolayı ceza olarak kesilmek üzere Mekke-i Mükerreme'ye götürülen veya gönderilen kurbanlık hayvana denir.

Hedy; deve, sığır ve koyundan olur.

Hedy, en az bir koyundan olur. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

"Koyun hedyin en küçüğüdür." buyurmuşlardır.

Bu kurbanlığın nişanlanması vacip değildir. Kurban Bayramında, kurban olarak kesilmesi caiz olan hayvanların hedy olarak da kesilmesi caizdir. Zira hedy, manen Allah-ü Teâlâ (c.c)'ya yakın olmak için Kurban Bayramında kan akıtılması gibi Harem-i Şerif'te kan akıtılmasından ibarettir.

Bu takdirde hedy olacak hayvanın, bütün ayıplardan beri olması lâzımdır.

İhramlı kimsenin işlediği her cinayette ceza olarak, koyun kurban etmesi kifayet eder. Ancak Ziyaret Tavafını cünüp olarak yaparsa yahut Arafat'ta durduktan sonra tıraş olmadan önce cinsî yakınlıkta bulunursa, bu iki cinayette ya deve veya sığır kesmesi lâzımdır. Ama tıraş olduktan sonra cinsî yakınlıkta bulunursa koyun kifayet eder.

Nafile, Hacc-ı Temettü, Hacc-ı Kıran için kesilmiş olduğu kurbanının etinden yer. Zira bu kurbanlar, Kurban Bayramında kesilen kurbanlar gibi ibadet kurbanıdır. Kesenin bunların etinden yemesi caizdir. Cabir (r.a)'den; **"Peygamberimiz** (s.a.v) **Mina'da mübarek elleriyle altmış üç deve kurban kestiler. Geri kalanını Hz. Ali** (r.a)**'ye emredip, O da kestikten sonra her birinden bir parça et alıp, pişirip beraber yediler."** diye rivayet edilmiştir.

Kefaret, nezr, Hac'dan men olunup ihramdan çıkmak için Mekke'ye gönderilen ve ceza için kesilen kurbanlara da hedy denilir. Bunların etlerinden kesenlerin aileleri yukarıya ne kadar çıkarsa çıksın anne, baba ve ataları, aşağıya ne kadar inerse insin çocukları ve torunları yiyemez. Bunların etlerini fakirlere tasadduk etmek vaciptir.

Hacc-ı Temettü ve Hacc-ı Kıran için kesilen kurbanların Bayram Günlerinde kesilmesi şarttır. Bunlardan başka kurbanların kesilmeleri Bayram Günlerine mahsus değildir. Eğer bir cinayetten dolayı kurban kesilecek olursa, acele edilmesi evlâdır.

Hacc-ı Temettü, Hacc-ı Kıran, nafile ve cinayet için kesilen kurbanların Harem-i Şerif'te kesilmesi lâzımdır. Kurbanı kestikten sonra onun etini Harem-i Şerif'in fakirine veya başka fakirlere tasadduk etmek caizdir. Zira sadaka Allah (c.c) için verilen bir yakınlıktır. Bu takdirde her fakire verilebilir. Kurbanın çulu, yuları lasadduk edilir. Kasaba ücret olarak verilmez. Peygamberimiz (s.a.v), Hz. Ali (r.a)'ye bunları tasadduk etmesini emretmiştir. Zaruret olmadıkça kurbanlık hayvana binilmesi caiz değildir, İmam-ı Şafii (r.a); "Zaruret olsun, olmasın binilmesi caizdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) bir kimseyi kurbanlık deveyi önünde sürüp götürürken gördüklerinde;

ارْكَبْهَا وَيْحَكَ

"Bin ona! Acırım sana." buyurmuşlardır, demiştir.

Biz Hanefilerce, kurban sahibi mecbur kalmadıkça ondan faydalanamaz. Eğer kurbanlığına binmesinden hayvan zayıflayarak kıymeti noksan olursa, bu noksan miktarı tasadduk eder.

Kurbanlığını sağmaz, eğer sağarsa sağdığı sütü fakirlere tasadduk eder. Zira kurbanlığın sütü kendinden cüz'dür. Zenginlerin faydalanması caiz değildir. Kurbanlığın sütünü kesmek için memelerine soğuk su serper. Bu su serpme işini, kesilme zamanı yaklaştığı zaman yapar. Kesilme zamanı uzak olup sağılmamakla hayvana zarar verirse, sağılıp fakirlere tasadduk edilir. Eğer kendisi içerse kıymetini tasadduk eder.

Vacip olan kurbanlık hayvan ölür veya kurban olmayacak şekilde sakatlanırsa, o kurbanlığın yerine başkasını alır. Sakatlanan, hayvanı dilediği gibi tasarruf eder. Zira kendinin mülküdür. Nafile kurbanlık ölecek" olsa, onu boğazlar, boynundaki nişanını kan ile boyar. Hörgücün bir tarafına kan çalar ki kurban olduğu bilinsin. O kurbandan sahibi ve zenginler yiyemez. O nafile kurbanın yerine başka kurbanlık alamaz.

Nafile, Hacc-ı Temettü, Hacc-ı Kıran kurbanları nişanlanır. Zira bunlar, ibadet kurbanlarıdır. Bunlara nişan koymak ise, teşhir içindir. Bu takdirde bunları, alâmetlemek evlâdır. Bunlardan başka kurbanlar nişanlanmaz. Yani cinayet, kefaret, Hac'dan men olunup, Harem-i Şerif'te kesilmek üzere gönderilen kurbanların nişanlanmaması evlâdır. Muhît'de; "Nezr kurbanı alâmetlenir. Zira o da ibadet kurbanıdır" denilmiştir.

ـ مَسَائِلُ مَنْثُورَةٌ ـ

شَهِدُوا اَنَّ هٰذَا الْيَوْمَ الَّذِى وُقِفَ فِيهِ يَوْمَ النَّحْرِ بَطَلَتْ. وَلَوْ شَهِدُوا اَنَّهُ يَوْمُ التَّرْبِيَةِ صَحَّتْ. وَمَنْ تَرَكَ الْجَمْرَةَ الْاُولٰى فِى الْيَوْمِ الثَّانِي فَاِنْ شَاءَ رَمَاهَا فَقَطْ وَالْاُولٰى اَنْ يَرْمِيَ الْكُلَّ. وَمَنْ نَذَرَ اَنْ يَحُجَّ مَاشِيًا يَمْشِى مِنْ بَيْتِهِ حَتّٰى يَطُوفَ. وَقِيلَ مِنْ حَيْثُ يُحْرِمُ فَاِنْ رَكِبَ لَزِمَهُ دَمٌ. حَلَالٌ اِشْتَرٰى اَمَةً مُحْرِمَةً بِالْاِذْنِ فَلَهُ اَنْ يُحَلِّلَهَا وَالْاَوْلٰى تَحْلِيلُهَا بِقَصِّ شَعْرٍ اَوْ ظُفْرٍ قَبْلَ الْجِمَاعِ.

DAĞINIK MESELELER

Bir cemaat Arafat'ta durulan günün Bayram Günü olduğuna şahadet etse, şahadetleri kabul edilmez, îstihsânen Hacc sahih olur. Zira bu şahadet hüküm altında bulunmayan bir şey üzerine şahadettir. Bu şahadet ile insanların yaptıkları Hacc ortadan kaldırılmak istenmektedir. Hacc ise hüküm altında dâhil değildir. Hâkim ancak hüküm altında dâhil olan şeyi suçluya zorla ödettirir. Hacc ibadettir, ibadette ise zorla ödettirme yoktur. Bu takdirde Hacc hüküm altında değildir. Şüpheli yerlerde Müslümanları korumak için bu cemaatin şahadetleri kabul edilmez.

Eğer, Arafat'ta durdukları günün Arafat'tan bir gün önce olduğuna şahadet etseler şahadetleri kabul edilir. Şahadetleri sahih olur. Çünkü Arafat'ta tekrar durmak imkânı vardır. Vaktinden önce yapılan ibadet sahih olmaz. Ama vaktinden sonra yapılan ibadetin caiz olmasının benzeri vardır. Namazın, orucun kazası gibi. Fakat vaktinden önce yapılan ibadetin caiz olmasının benzeri yoktur.

Bir kimse ikinci günde atılan taşlardan birinci taş atmayı terk etse, dilerse yalnız onu atar. Fakat üç yerde atılan taşların hepsini tekrar atarsa, daha evlâdır. Bu şekilde atmada sünnete riayet vardır. Bir kimse yürüyerek Haccetmeyi nezretse, evinden Ziyaret Tavafını yapıncaya kadar yürür. Bazıları; **"İhram giydiği yerden yürür."** demişlerdir.

Mebsût'da; **"Hayvana binmekle, yürümek arasında serbesttir."** denilmiştir.

Câmiu's-Sağir'de, yürümenin vacip olduğuna işaret olunmuştur, asıl da budur. Zira o kimse, ibadeti kemal sıfatıyla kabul etmiştir. İmdi, kabul ettiği gibi üzerine lâzımdır. Peşi peşine oruç tutmayı kabul eden kimse gibi. Zira yürüyerek Haccetmek efdaldir. Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ حَجَّ مَاشِيًا كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ حَسَنَةٌ مِنْ حَسَنَاتِ الْحَرَمِ

"Bir kimse yürüyerek Haccederse, her adımı başına Harem-i Şerif'in iyiliklerinden bir iyilik yazılır" hadis-i şerifi efdaliyetine tam delildir. Hatta **"Harem-i Şerif'in iyilikleri nedir? Ya Resulullah?"** diye sorduklarında;

"Bir iyiliğe, yedi yüz sevap verilir" buyurmuşlardır. Fakat güçlüğü gidermek için, şer-i şerif binmeye izin vermiştir.

Yürüyerek Haccetmeyi nezreden insan, hayvana binerse O'na kurban lâzım olur. Akabe b. Amiri'l-Cüheni (r.a) Peygamberimiz (s.a.v)'e gelerek; **"Ya Resulullah! Benim kız kardeşim yalın ayak yürüyerek Haccetmeyi nezretmiştir"** dediğinde Resul-ü Ekrem (s.a.v);

اِنَّ اللهَ لَغَنِيٌّ عَنْ تَعْذِيبِ اُخْتِكَ فَلْتَرْكَبْ وَلْتَذْبَحْ لِرُكُوبِهَا شَاةً

"Şüphe yok ki, Allah-ü Teâlâ (c.c) **kız kardeşinin kendisine azap etmesinden müstağnidir. Hayvana binsin. Bindiği için bir koyun kessin"** buyurmuşlardır.

İhramlı olmayan bir kimse, bir cariyeyi efendisinin izniyle satın alsa, alan kimsenin cariyeyi ihramdan çıkarması caizdir. İmam-ı Züfer (r.a); **"Cariyeyi ihramdan çıkaramaz. Zira cariye ihrama, alıcının almasından önce girmiştir. Bu takdirde ihramı bozma hakkı yoktur. Nitekim nikâhlı bir cariyeyi satın alanın, o cariyeye cinsi yakınlıkta bulunmasının caiz olmadığı gibi"** demiştir.

Diğer imamlarımızın delili; satın alan satıcının yerine geçmiştir. Zira satıcının cariyeyi ihramdan çıkarma hakkı vardır. Fakat önce izin verip, sonra izinden döndüğü için mekruhtur. Ama satın alma mekruh değildir. O cariyenin ihramdan çıkması için cinsi yakınlıktan önce saçını kısaltmak yahut tırnağını kesmek evlâdır.

ـ كِتَابُ النِّكَاحِ ـ

هُوَ عَقْدٌ يَرِدُ عَلَى مِلْكِ الْمُتْعَةِ قَصْدًا يَجِبُ عِنْدَ التَّوَقَانِ وَيُكْرَهُ عِنْدَ خَوْفِ الْجَوْرِ. وَيُسَنُّ مُؤَكَّدًا حَالَةَ الْاِعْتِدَالِ. وَيَنْعَقِدُ بِإِيجَابٍ وَقَبُولٍ كِلاَهُمَا بِلَفْظِ الْمَاضِى اَوْ اَحَدُهُمَا كَزَوِّجْنِي فَقَالَ زَوَّجْتُ وَاِنْ لَمْ يَعْلَمَا مَعْنَاهُمَا. وَلَوْ قَالَ دَادِى اَوْ بَذِيرَفْتِى فَقَالَ دَادْ اَوْ بَذِيرَفْتْ بِلاَ مِيمٍ صَحَّ كَبَيْعٍ وَشَرَاءٍ. وَلَوْ قَالاَ عِنْدَ الشُّهُودِ مَازَنِ وَشُوَيْم لاَيَنْعَقِدُ. وَاِنَّمَا يَصِحُّ بِلَفْظِ نِكَاحٍ وَتَزْوِيجٍ وَمَا وُضِعَ لِتَمْلِيكِ الْعَيْنِ فِى الْحَالِ كَبَيْعٍ وَشِرَاءٍ وَهِبَةٍ وَصَدَقَةٍ وَتَمْلِيكٍ لاَبِاِجَارَةٍ وَاِبَاحَةٍ وَاِعَارَةٍ وَوَصِيَّةٍ. وَشُرِطَ سِمَاعُ كُلٍّ مِنَ الْعَاقِدَيْنِ لَفْظَ الْاٰخَرِ. وَحُضُورُ حُرَّيْنِ اَوْ حُرٍّ وَحُرَّتَيْنِ مُكَلَّفَيْنِ مُسْلِمَيْنِ اِنْ كَانَتِ الزَّوْجَةُ مُسْلِمَةً سَامِعَيْنِ مَعًا لَفْظَهُمَا. فَلاَ يَصِحُّ اِنْ سَمِعَا مُتَفَرِّقَيْنِ. وَجَازَ كَوْنُهُمَا فَاسِقَيْنِ اَوْ مَحْدُودَيْنِ فِى قَذْفٍ اَوْ اَعْمَيَيْنِ اَوْ اِبْنَىِ الْعَاقِدَيْنِ اَوْ اِبْنَىْ اَحَدِهِمَا. وَلاَ يَظْهَرُ بِشَادَتِهِمَا عِنْدَ دَعْوَى الْقَرِيبِ. وَصَحَّ تَزَوُّجُ مُسْلِمٍ ذِمِّيَّةً عِنْدَ ذِمِّيَّيْنِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَلاَ يَظْهَرُ بِشَهَادَتِهِمَا اِنْ اِدَّعَتْ. وَمَنْ اَمَرَ رَجُلاً اَنْ يُزَوِّجَ صَغِيرَتَهُ فَزَوَّجَهَا عِنْدَ رَجُلٍ صَحَّ اِنْ كَانَ الْاَبُ حَاضِرًا وَاِلاَّ لاَ. وَكَذَا لَوْ زَوَّجَ الْاَبُ بَالِغَةً عِنْدَ رَجُلٍ حَضَرَتْ صَحَّ وَاِلاَّ فَلاَ.

NİKÂH BAHSİ

Bu kitap nikâhın hükümleri beyanındadır. Musannif (İbrahim-i Halebî) ibadetleri anlatınca muamelâta başlayıp, nikâhı diğer muamelelerden öne almıştır. Nikâhı, Hacdan sonra getirmesi nikâh ile Hacc arasında bir kaç vecihle münasebet bulunduğu içindir. Zira Hacc çoluğu, çocuğu belirli bir zaman terk etmektir. Nikâh ise almaktır. Aralarında zıtlık bakımından uygunluk vardır. İkinci vecih; nikâh da Hacc gibi mal ve bedenle ilgili ibadetlerdendir.

Nikâh, toplayıcı bir şeydir. Bir bakımdan muamele, bir bakımdan ibadettir. Hatta bazıları; **"Nikâhla uğraşmak nafile ibadetten efdaldir."** demişlerdir. Muhakkikler; **"Nikâhta olan ittifak, hiç bir hükümde vaki olmamıştır."** diye zikretmişlerdir. Zira nikâhta üç ayrı davet edici sebep toplanmıştır;

1- Şer'î sebep.

2- Aklî sebep.

3- Tabiî sebep.

1- Şer'î sebep; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَانْكِحُوا مَاطَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَ ثُلَاثَ وَرُبٰاعَ

"Size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder adet nikâh edin." kavl-i kerimidir. Peygamberimiz (s.a.v);

تَنَاكِحُوا تَكَاثَرُوا فَاِنِّيْ اُبَاهِي بِكُمُ الْاُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Evleniniz, çoğalınız. Çünkü Ben, Kıyamet gününde sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere iftihar edeceğim." buyurmuşlardır. Başka bir hadis-i şerifte;

اَلنِّكَاحُ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي

"Nikâh, Benim sünnetimdir, kim nikâhtan yüz çevirirse, Benden değildir." buyurmuşlardır.

2- Aklî sebep; Her zeki ve akilli olan kendisinin öleceğini düşünüp, ölümünden sonra isminin unutulmayıp baki kalmasını ister, bu ise evlât bırakmakla olur. Evlât edinmenin yolu da nikâhtır, insanın tabiatında çocuk sevgisi yerleşmiştir. Oğul sevgisinin, kız sevgisinden ziyade olduğu Güneş'ten daha açıktır. Hatta rivayet olunmuştur ki, Harun Reşit bir oğlunun oğlunu ve bir kızının oğlunu huzuruna getirip, oğlunun oğluna; "Sen kimin oğlusun?" diye sorduğunda çocuk; "Ben Harun Reşit'in oğlunun, oğlunun oğluyum" diye cevap vermiş. Kızının oğluna aynı soruyu sorduğunda çocuk; "Ben falanın, oğlunun oğluyum." diye cevap vermiş. Harun Reşit, oğlunun oğlundan hayatta olanları çok görünce; "Bizim çocuklarımız, oğullarımızın oğulları ile kızlarımızdır. Kızlarımızın oğulları ise uzak olan adamların oğullarıdır" demiştir.

3- Tabiî sebep; İnsanın yaratılışında kadınlarla bir arada bulunmaya meylin bulunduğu bir gerçektir. Fakat bu şeriatın emriyle olunca men olunmaz. Hatta insan, onunla sevap kazanır.

Cinsî yakınlık maddî lezzetlerin en sonudur. Onun üstünde bir lezzet yoktur. Tam lezzet bulunduğu için Allah-ü Teâlâ (c.c) cinsî yakınlıktan sonra yıkanarak temizlenmeyi emretmiştir. Zira cinsî yakınlık, lezzetin en nihayeti olduğu için, o anda Allah (c.c)'tan uzaklaşılmış olunur. Allah (c.c)'tan uzak olmak ise, bir cinayettir. İnsanın alacağı hakiki lezzet ise Allah-ü Teâlâ (c.c) ile beraber olmaktır. Cinsî yakınlık ise Allah (c.c)'tan başkasından alınan lezzet olmakla, sanki Allah (c.c)'tan uzaklaşılmış olunur. Bu takdirde yıkanmak farz olmuştur. **Bilindiği gibi, nikâhta yedi şeyin zikri lâzımdır;**

1- Lügat manası.

2- Şer'î manası.

3- Sebebi.

4- Şartı.

5- Rüknü.

6- Vasfı.

7- Hükmü.

Nikâh lügatte; cinsî yakınlık manasınadır. Akd manasında, mecazdır.

Şeriatta ise; cinsi yakınlık ve akid manalarında ortak olmakla beraber akd manasında kullanılması daha ziyadedir. Cinsî yakınlık manasında hakikat akde mecazdır. Hanefi âlimlerinin görüşleri bu merkezdedir.

Sebebi; doğurmak ve üremekle insan neslinin devam etmesidir. Şartı, biri âmm, diğeri hâss olmak üzere iki nevi'dir.

Umumî şart; Evlenecek kadınla erkeğin şer'i mânilerden uzak evlenmeye ehil bulunmalarıdır.

Hâss olan şart; Nikâh kıyılırken erkekle kadının icab ve kabule dair olan sözlerini işiten hür, erginlik çağında olan iki Müslüman şahit veyahut hür ve hürre erginlik çağında bulunan Müslüman bir erkekle Müslüman iki kadının şahit bulunmasıdır.

Rüknü; icap ile kabuldür.

Hükmü; Şer'i şerifin izin verdiği şekilde, karıyla kocanın birbirinden faydalanmasının helâl olması, mehrin vacip olması ve hürmet-i müsâhere'nin sabit olmasıdır.

Sıfatı; vacip, sünnet, mekruh olmak üzere üçtür.

1- Tevekân, yani cinsî yakınlığa karşı arzu ve isteği son derece fazla olup, kadının mehri ile nafakasını verecek malî kudreti olan ve evlenmediği takdirde zinaya gideceği muhakkak görülen kimselere nikâh vaciptir. Ama nefsinin zaptına hâkim olup, sabreden kimse hakkında ihtilâf edilmiştir. Hanefî imamlarına göre; evlenip çoluğun çocuğun nafakasıyla meşgul olması nafile ibadetle meşgul olmasından efdaldir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; nikâhı terk edip, nafile ibadetle meşgul olması efdaldir. Zira Şafiî (r.a)'nin delili; nikâh muamelâttan olup, bu işte müminle kâfir ortaktır. Bu iş her ikisinden de sahîh olur. Bu takdirde nikâh ibadete ayrılmamıştır. Bizzat maksut olan ibadetle meşgul olması efdal ve evlâdır. Bir kısım ulema, İmam-ı Şafiî (r.a) Hazretlerine; "Ashâb-ı Kirâm'dan bazıları karılarını bırakıp, ibadetle meşgul olmak istediklerinde Resul-ü Ekrem (s.a.v);

تَنَاكَحُوا تَوَالَدُوا

"Evleniniz ki, evlât sahibi olasınız." hadis-i şerifiyle, onları karılarını bırakmaktan men etmiştir," diye cevap vermişlerdir.

Sözün kısası; bir kimsenin kadınlara karşı sabretmeye kudreti olup, evlenmeye de kudreti olsa, bu takdirde nikâhı terk edip, ibadetle meşgul olması efdaldir. Ama evlendikten sonra nafile ibadetle meşgul olmak için karısını terk etmesi bu ihtilâfın dışındadır. Bu hâdis-i şerif görünüşte İmam-ı Şafiî (r.a)'nin sözünü reddetmektedir. Fakat hakikatte sözünü reddetmeye elverişli değildir. Zira İslâmiyet'in başlangıcında müminler ve Müslümanlar az olduklarından Peygamberimiz (s.a.v) Ashabının evlenip, çoğalmalarını teşvik etmişlerdir.

Nikâh; Kasten faydalanma mülkiyeti üzerine gelen bir akd'dır.

"Faydalanmadan" murâd, erkeğin kadından faydalanmasıdır. **"Kasten"** sözüyle alışveriş ve hibe gibi akd'lerden sakınmak içindir.

2- Mekruh; Evlilik hukukuna riayet etmeyip, karısına zulmedeceği korkulan kimselerin evlenmeleri mekruhtur.

3- Sünnet; itidal hâlinde, (Zinaya gitme korkusu olmayan kadının mehri ile nafakasını verebilecek vaziyette bulunan kimsenin evlenmesi müekked sünnettir.)

Nikâh; İcap ve kabul ile münakit olur. Yani, evlenecek erkekle kadından biri; **"Nefsimi sana tezviç ettim"** dese diğeri de; **"Ben de seni tezevvüç ettim"** dese ve bu sözleri işiten mükellef hür iki Müslüman şahit huzurunda söyleseler, nikâh yapılmış olur. Evlenecek olan kadınla erkekten hangisi önce söylerse, o söz **"icab"** olur, sonraki söyleyenin sözü de **"kabul"** olur. Bu, icab ile kabulün her ikisi de mazi sığası ile olur yahut biri mazi diğeri.istikbal sığası ile olur. Nitekim evlenecek olan kadının erkeğe; **"Beni zevce olarak al."** erkeğin de; **"Seni zevce olarak aldım."** demesiyle nikâh olmuş olur. Bu söz ile bir mecliste nikâh olmuş olur. Zira kadının; **"Beni zevce olarak al."** sözü erkeğin vekâletine izindir. Erkeğin; **"Seni zevce olarak aldım."** sözü hükmen icap hem de kabuldür. Çünkü bir kimsenin, nikâhta hem zevç hem zevceye vekil olması caizdir. Zevç, zevce söyledikleri bu iki lâfzın manalarını bilmeseler bile, yine nikâh bu sözlerle yapılmış olur.

Hızâne sahibi ve Şeyhü'l İslâm (r.a); **"Bu sözlerin manalarını bilmeyen kimselerin nikâhları olmaz."** demişlerdir. Bir kimse bir kadına; **"Kendini, falan kimseye zevceliğe verdin mi?"** yahut **"Zevceliği kabul ettin mi?"** dese kadın; **"Verdim!"** diyeceği yerde **"Verdi!"** dese, **"Kabul ettim!"** diyeceği yerde **"Kabul etti!"** dese, nikâh sahih olur. Alışverişte olduğu gibi. **Mesela;** Bir kimseye; "Sattın mı?" denilse, O da; "Sattım!" diyeceği yerde; "Sattı!" dese yahut "Satın aldın mı?" denilse O da; "Satın aldım!" diyeceği yerde, "Satın aldı!" dese, alış-veriş sahih olur.

Eğer aralarında nikâh bulunmayan bir kadın ile bir erkek, şahitlerin huzurunda **"Biz karı-kocayız"** deseler, bu sözle nikâh kıyılmış olmaz. Zira eskiden aralarında nikâh akdi bulunmayan yalanı ikrar etmiş oldular. Aynı şekilde bir kimse; **"Bu benim karımdır"** kadın da; **"Bu benim kocamdır"** deseler, nikâh kıyılmış olmaz. Zira bu da olmamış bir şeyi haber vermektir. Ancak, bu sözler ile nikâh kıyılmasını murâd ederlerse, bu takdirde nikâh kıyılmış olur.

İcap ve kabul ile olan nikâh akdinin, nikâh ve tezviç lâfızlarıyla ya-

pılması sahihtir. Satma, satın alma, hibe, sadaka ve temlik gibi derhal bir ayn'ı mülk edindirmek için vaaz edilmiş olan lâfızlarla, nikâhın kıyılması sahih olur. Bir erkek, bir kadına şahitlerin huzurunda hitap ederek; **"Ben, seni nefsime nikâh ettim"** dese, kadın da; **"Ben de kabul ettim."** dese veya erkek; **"Ben, seni kendime satın aldım."** dese, kadın da; **"Kabul ettim."** dese veyahut kadın, bir erkeğe hitap ederek, şahitlerin huzurunda; **"Ben, nefsimi sana hibe ettim."** dese, erkek de; **"Ben de kabul ettim."** dese veyahut kadın, bir erkeğe şahitlerin huzurunda; **"Ben, nefsimi sana tasadduk ettim."** dese, erkek de; **"Ben de kabul ettim"** dese veyahut erkek, bir kadına şahitlerin huzurunda; **"Ben, nefsimi sana mülk olarak verdim."** dese, kadın da; **"Kabul ettim"** dese, nikâh sahih olur. Fakat nikâh; icâre, iare, ibahâ ve vasiyet lâfızlarıyla yapılmış olmaz. Mesela; Bir kadın bir erkeğe şahitler huzurunda; **"Ben, nefsimi sana kiraya verdim."** dese, erkek de; **"Ben de kabul ettim."** yahut **"Ben de kiraladım."** dese veya kadın; **"Ben, nefsimi sana mubah kıldım"** dese, erkek de; **"Kabul ettim"** dese veyahut kadın; **"Ben öldükten sonra cariyemi sana vasiyet ettim"** dese, erkek de; **"Kabul ettim"** dese, bu cümlelerle nikâh sahih olmaz. Zira kiraya verme, ayn'ın mülkünü gerektirmez. Vasiyet ise derhal yapılıp, ölümden sonra icap eder. Bundan dolayı nikâh sahih olmaz.

Nikâh akdini yapan evlenecek erkekle, kadının veya bunların velilerinin veya vekillerinin her birisinin diğerinin söylediği sözü işitmesi şarttır. Zira birbirinin sözünü işitmeyince, iki taraftan razı olma gerçekleşmiş olmaz. Bu takdirde nikâh da olmamış olur.

Hazır olan kimselerin, mektupla nikâhları sahih olmaz. Nikâh akdini yapan erkekle, kadının veya velilerinin veyahut vekillerinin icap ve kabullerini beraber işitecek hür, mükellef, Müslüman iki erkek şahidin yahut bir hür, mükellef ve Müslüman erkekle iki hürre mükellefe ve Müslüman kadının şahit bulunması şarttır. Evlenecek kadın Müslüman ise, şahitlerin de Müslüman olmaları şarttır. Şahitler, icap ve kabul lâfızlarını ayrı ayrı işitseler, nikâh sahih olmaz. Biz Hanefîlerce; şahitler fâsık olsalar da şahitlikleri caizdir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; caiz değildir. Zira şahadet, keramet babındandır. Fâsık kendi nefsine hıyanet etmektedir. Ama biz Hanefîlerin delili; fâsık kendi nefsinde velayet ehlindendir. Zira fâsığın kendini, kölelerini ve cariyelerini evlendirmesi caizdir. Bu takdirde şahadete ehil olmuş olur.

Başkasına iftira edip, hadd vurulmuş kimselerin yahut âmâların veya evlenecek kadınla erkeğin oğullarının veyahut evlenecek çiftlerden birinin oğullarının şahit olmaları caizdir. Bunların hepsi velayet ve şahadete ehildirler. Ancak yakın olan dava ettiği zaman, iki oğlunun şahadeti ka-

bul edilmez. Mesela; Erkeğin iki oğlu huzurunda nikâh kıyılsa, sonra erkek nikâhın kıyıldığını dava etse, şahit olarak oğullarını gösterse, oğullarının şahadeti kabul edilmez. Ama kadın tarafından nikâh kıyıldı diye dava edilse, erkeğin oğullarının şahadeti kabul edilir. Eğer kadının iki oğlunun şahitliğiyle nikâh kıyılsa, sonra nikâh kıyıldı diye kadın dava etse, kendi oğullarının şahadetleri kabul edilmez. Fakat erkek tarafından dava edilirse, kadının oğullarının şahadetleri kabul edilir. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bir Müslüman, iki Zimmî (Müslüman olmayan kimse)nin huzurunda bir Zimmi'yeyi (Müslüman olmayan kadını) nikâh etse; nikâh sahih olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; nikâh sahih olmaz, İmam-ı Züfer (r.a)'e göre de; bu nikâh sahih değildir. Zira evlenen erkekle, kadının nikâhta icap ve kabul sözlerini işitmek şahadettir. Kâfirin ise, Müslüman üzerine şahadeti ittifakla caiz değildir. Sanki bu Zimmîler, erkeğin sözünü işitmemiş gibidirler. Hâlbuki evlenen erkek ve kadının sözlerinin şahitler tarafından beraberce işitilmesi şarttır. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un delili; nikâhta şahadet, erkeğin kadından faydalanma mülkünü ispat etmek için kadın üzerine şart kılınmıştır. Yoksa mehrin vacip olması için şart kılınmamıştır. Bu takdirde Zimmî olan erkeklerin, Zimmî olan kadın üzerine şahadetleri caizdir. Ancak Zimmî olan kadın tarafından dava edilirse. Zimmî erkeklerin şahadetleri kabul edilmez. Zira kâfirin, Müslüman üzerine şahitliği caiz değildir. Eğer erkek tarafından dava edilirse. Zimmîlerin şahadetleri caizdir.

Bir kimse, küçük kız çocuğunu evlendirmek için bir kimseye emretse, o kimse de bir adamın ve babasının huzurunda evlendirse, nikâh sahihtir. Babası bulunmazsa, sahih olmaz. Bir kimse, erginlik çağında bulunan kızını bir adamın ve kızının huzurunda evlendirse, nikâh sahih olur. Eğer kız bulunmazsa, nikâh sahih olmaz. Sanki kızın huzurunda, kızın kendisi hükmen evlenen olup, babası ile o adam da şahit olmuş olur.

ـــ بَابُ الْمُحَرَّمَاتِ ـــ

يَحْرُمُ عَلَى الرَّجُلِ أُمُّهُ وَجَدَّتُهُ وَإِنْ عَلَتْ وَبِنْتُهُ وَبِنْتُ وَلَدِهِ وَإِنْ سَفَلَتْ وَأُخْتُهُ وَبِنْتُهَا وَبِنْتُ أَخِيهِ وَإِنْ سَفَلَتَا وَعَمَّتُهُ وَخَالَتُهُ وَأُمُّ امْرَأَتِهِ مُطْلَقًا وَبِنْتُ امْرَأَةٍ دَخَلَ بِهَا وَامْرَأَةُ أَبِيهِ وَإِنْ عَلاَ وَابْنُهُ وَإِنْ سَفَلَ وَالْكُلُّ رَضَاعًا وَالْجَمْعُ بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ نِكَاحًا وَلَوْ فِي عِدَّةِ مِنْ بَائِنٍ أَوْ رَجْعِيٍّ أَوْ وَطْأً بِمِلْكِ يَمِينٍ. فَلَوْ تَزَوَّجَ أُخْتَ أَمَتِهِ الَّتِي وَطِئَهَا لاَ يَطَأُ وَاحِدَةً مِنْهُمَا حَتَّى تَحْرُمَ الْأُخْرَى. وَلَوْ تَزَوَّجَ أُخْتَيْنِ فِي عَقْدَيْنِ وَلَمْ يُعْلَمِ الْأُولَى فُرِّقَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمَا وَلَهُمَا نِصْفُ الْمَهْرِ. وَالْجَمْعُ بَيْنَ امْرَأَتَيْنِ لَوْ فُرِضَتْ إِحْدَيْهِمَا ذَكَرًا تَحْرُمُ عَلَيْهِ الْأُخْرَى. بِخِلاَفِ الْجَمْعِ بَيْنَ امْرَأَةٍ وَبِنْتِ زَوْجِهَا لاَ مِنْهَا. وَالزِّنَا يُوجِبُ حُرْمَةَ الْمُصَاهَرَةِ. وَكَذَا الْمَسُّ بِشَهْوَةٍ مِنْ أَحَدِ الْجَانِبَيْنِ. وَنَظَرُهُ إِلَى فَرْجِهَا الدَّاخِلِ وَنَظَرُهَا إِلَى ذَكَرِهِ بِشَهْوَةٍ وَمَا دُونَ تِسْعِ سِنِينَ غَيْرُ مُشْتَهَاةٍ وَبِهِ يُفْتَى وَلَوْ أَنْزَلَ مَعَ الْمَسِّ لاَ تَثْبُتُ الْحُرْمَةُ هُوَ الصَّحِيحُ. وَصَحَّ نِكَاحُ الْكِتَابِيَّةِ وَالصَّابِئِيَّةِ الْمُؤْمِنَةِ بِنَبِيٍّ الْمُقِرَّةِ بِكِتَابٍ لاَ عَابِدَةِ كَوْكَبٍ. وَصَحَّ نِكَاحُ الْمُحْرِمِ وَالْمُحْرِمَةِ وَالْأَمَةِ الْمُسْلِمَةِ وَالْكِتَابِيَّةِ وَلَوْ مَعَ طَوْلِ الْحُرَّةِ وَالْحُرَّةِ عَلَى الْأَمَةِ. وَأَرْبَعٌ فَقَطْ لِلْحُرِّ مِنْ حَرَائِرَ وَإِمَاءٍ وَلِلْعَبْدِ ثِنْتَانِ وَحُبْلَى مِنْ زِنًا خِلاَفًا لِأَبِي يُوسُفَ. وَلاَ تُوطَأُ حَتَّى تَضَعَ وَمَوْطُوئَةِ سَيِّدِهَا أَوْ زَانٍ. وَلَوْ تَزَوَّجَ امْرَأَتَيْنِ بِعَقْدٍ وَاحِدٍ وَإِحْدَيْهِمَا مُحَرَّمَةٌ صَحَّ نِكَاحُ الْأُخْرَى وَالْمُسَمَّى كُلُّهُ لَهَا وَعِنْدَهُمَا يُقْسَمُ عَلَى مَهْرِ مِثْلِهِمَا. وَلاَ يَصِحُّ تَزَوُّجُ أَمَتِهِ أَوْ سَيِّدَتِهِ أَوْ مَجُوسِيَّةٍ أَوْ وَثَنِيَّةٍ. وَلاَ خَامِسَةٍ فِي عِدَّةِ رَابِعَةٍ أَبَانَهَا. وَلاَ أَمَةٍ عَلَى حُرَّةٍ أَوْ فِي عِدَّتِهَا خِلاَفًا لَهُمَا فِيمَا إِذَا كَانَتْ عِدَّةَ الْبَائِنِ. وَلاَ حَامِلٍ مِنْ سَبْيٍ أَوْ حَامِلٍ ثَبَتَ نَسَبُ حَمْلِهَا وَلَوْ مِنْ سَيِّدِهَا. وَلاَ نِكَاحَ الْمُتْعَةِ وَالْمُؤَقَّتِ.

MUHARREMAT

Nikâhları haram olan kadınlar on bir kısımdır;

1- Yakınlık cihetiyle haram olanlardır. Bunlar da yedi sınıftır;

a) Analar,

b) Kızlar,

c) Kız kardeşler,

d) Halalar,

e) Teyzeler,

f) Erkek kardeşin kızları,

g) Kız kardeşin kızları.

2- Sıhriyyet cihetiyle haram olanlardır. Bunlar da dört sınıftır;

a) Karısının anası.

b) Karısının kızı.

c) Babasının karısı.

d) Oğlunun karısı.

3- Reza' (süt emme) cihetiyle haram olanlardır.

4- İki kız kardeşi gerek nikâh gerekse cinsi yakınlıkla bir arada bulundurmak haramdır.

İki kadının birbirine haram olması, yani bunlardan birisi erkek farz edilince diğerine nikâhı ebedi haram olsa, bunların bir arada bulundurulmaları da haramdır.

5- Müsâhere cihetiyle haram olanlardır. Yani, müsâhere cihetiyle haram olan kadınlardan muradımız şunlardır;

Karısının kızı, kocasına haramdır. Kocasının oğlu ve babası da kadına haramdır. Bu müsâhere cihetiyle olan hürmet zina, yapışma ve şehvetle bakmakla da sabit olur.

6- Mülk ile nikâhın bir arada toplanması haramdır. Efendinin, cariyesini; Hanımefendinin, kölesini nikâhla alması gibi.

7- Kâfir olan bir kadınla, bir Mecusi'yeyi yahut Putperesti bir arada bulundurmak haramdır. Zaten Mecusî ve Putperest olan kadınların nikâhları kesinlikle haramdır.

8- Hürre üzerine cariyeyi almak haramdır. Boşanmış hürre zevcesinin henüz iddeti bitmemişken cariyenin nikâhı caiz değildir.

9- Şer'i Şerif'in takdir ettiği adetten ziyadesini almak haramdır. Mesela; Kölenin iki kadından fazla, hür olan kimsenin dört kadından fazla kadın nikâhı altında bulundurması haramdır.

10- Başkasının nikâhlısı olan ve iddet bekleyen kadını nikâh etmek haramdır.

11- Nesebi belli hamile olan bir kadınla doğurmadıkça evlenmek caiz değildir.

Erkeğe, ne kadar yukarı çıkarsa çıksın ana ve baba cihetinden nineleri haramdır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ

"Analarınız (bütün nineler de dâhildir) **size haram edildi."** (En-Nisâ Suresi; 23) kavl-i kerimi buna delildir.

Nine gerek erkekler tarafından gerek kadınlar tarafından olsun beraberdir. Ninelerin hürmeti nass ile sabittir, inkâr eden kimselere göre; icmâ' ile yahut nassın delâletiyle veya umumî mecaz ile sabittir. Ümm (anne) lügatte, asıl (kök) manasıdır. Bint (kız) ise fer'i (dal) manasınadır. Ümmü'l-Kitap ve Ümmü'l-Kurâ, kitapların aslı ve karyelerin aslı demektir.

Erkeğe; ne kadar aşağı inerse insin kızları ve oğullarının kızları, kız kardeşleri; ne kadar aşağı inerse insin kız kardeşlerinin kızları, erkek kardeşlerinin kızları, halası, teyzesi gerek cinsi yakınlıkta bulunsun gerek bulunmasın karısının anası; kendisiyle cinsi yakınlıkta bulunduğu karısının kızı haramdır. Cinsi yakınlıkta bulunmadan kadını boşasa yahut karısı ölse kızını alması haram değildir.

Erkeğe, ne kadar yukarı çıkarsa çıksın babasının karısı ve baba tarafından dedelerinin karıları, ne kadar aşağı inerse insin oğlunun karısı ve torunlarının karıları haramdır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın baba hakkında olan:

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ

"Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyin." (En-Nisâ Suresi; 22) kavl-i kerimi ile oğul hakkında olan;

وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ

"Kendi sulbünüzden (gelmiş) **oğullarınızın karıları ile evlenmeniz size haram edildi."** (En-Nisâ Suresi; 23) kavl-i kerimi buna delildir.

Nesep cihetinden haram olanların hepsi, reza' (süt emme) cihetinden de haramdır. Bunların haram olduğu Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ

"Sizi emziren (süt) **analarınız** (süt nineleri de dahildir), **süt hemşireleriniz size haram edildi."** (En-Nisâ Suresi; 23) kavl-i kerimi ve Peygamberimiz (s.a.v)'in;

وَيَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ

"Nesep cihetinden haram olan, süt cihetinden de haram olur." hadis-i şerifiyle sabit olmuştur.

Gerek nesep gerek süt cihetinden, isterse talâk-ı bâîn veya talâk-ı ric'î ile boşanmış olup, iddet beklerken iki kız kardeşi bir nikâh altında toplamak haramdır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَ اَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ

"İki kız kardeşi birlikte almanız da size haram edildi." (En-Nisa Suresi; 23) kavli kerimi ve Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلاَ يَجْمَعَنَّ مَاءَهُ فِي رَحْمِ اُخْتَيْنِ

"Kim Allah'a ve Âhiret Gününe inanmışsa, suyunu iki kız kardeşin rahminde toplamasın." hadis-i şerifi buna delildir. Zira iki kız kardeşin, bir nikâh altında bulunmaları, birbirine eza ve buğz etmelerine ve akraba bağlarının kopmasına vardırır. İcmâ-i Ümmet de, bunun haram olması üzerinedir.

Kız kardeşin birisi iddet beklerken diğer kız kardeşi almanın haram olmasının sebebi; birinci kız kardeşin nafaka alması, evden çıkamaması gibi bazı nikâh hükümleri bulunduğu içindir. Nikâh haklarından bir şey bulununca, bizzat nikâhın kendisi bulunmuş olur.

Talâk-ı ric'î ile boşanmış bir kadına, cinsî yakınlıkta bulunulması helâldir. Kız kardeş olan iki cariyenin, ikisine birden cinsî yakınlıkta bulunmak haramdır. Ama cinsi yakınlıkta bulunmazsa, ikisini bir arada bulundurmak caizdir. Cinsî yakınlıkta bulunduğu cariyenin kız kardeşiyle evlense, diğerini satmak yahut başkasına nikâhlamak veya bir kimseye hibe etmek suretiyle kendi mülkünden çıkarmadıkça, evlenmiş olduğu kız kardeşine cinsî yakınlıkta bulunması helâl olmaz.

İki kız kardeşin ayrı ayrı nikâhları kıyılsa, fakat hangisinin nikâhının önce kıyıldığı bilinmese, o adamla bu iki kız kardeşin araları ayrılır. İkisi için mehrin yarısı lâzım olur. Çünkü, ikisinden birinin nikâhı bâtıldır. Hangisinin nikâhının evvel kıyıldığı bilinmediğinden tayin etmenin imkânı da yoktur. "İkisinden birinin nikâhı sahihtir." demeye de imkân yoktur, ikisine mehrin yarısının verilmesine sebep; önce kıyılan nikâh sahih olduğundan, O'nun mehri vaciptir. Fakat O'na cinsi yakınlıkta bulunmadan ayrıldığından, mehrin yarısı lâzımdır. Ama hangisinin nikâhının önce kıyıldığı bilinmediğinden, mehrin yarısı ikisinin arasında taksim edilir.

İki kadından birisi erkek farz edildiğinde, diğerine nikâh ebedi haram olsa, böyle iki kadının bir nikâh altında bulundurulmaları haramdır.

Mesela; Hala ile halanın kardeşinin kızını yahut teyze ile teyzenin kız kardeşinin kızını bir nikâh altında toplamak caiz değildir. Zira bunlardan biri erkek farz edilse, diğerine nikâhı ebedi olarak caiz olmaz.

Bir kadın ile üvey kızını bir nikâh altında toplamak caizdir. Mesela; Bir kimse bir kadınla evlense, kendinin başka kadından kızı olsa, o kimsenin ölümünden sonra yahut o kadını boşamasından sonra, başka bir adam o kadın ile, o adamın başka karısından olan kızını bir nikâh altında bulundurması lâzımdır. Zira musâhere hürmetini gerektirir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; zina musâhere hürmetini gerektirmez. Zira musâhere, bir nimettir. Yabancıları haram kılarak kadının; anneleri, kızlarına erkeğin; anneleri, kızları hükmünü verir. Bunların bir arada bulunmaları ve birbirleriyle yolculuk etmeleri caiz olur. Nimet olan şey haramla kazanılmaz. Zina sebeptir, hürmet ise hükümdür. Bunlar arasında vacip olan bir münâsebet yoktur. Buna göre, zina ile musâhere hürmeti sabit olmaz.

Biz Hanefilerin delili; çocuk cinsî yakınlık vasıtasıyla cinsi münâsebette bir parçadır. Zira çocuk hem erkeğe hem kadına nispet olunur. Kadının usûl (ne kadar yukarı çıkarsa çıksın ataları) ve füru' (ne kadar aşağı inerse insin çocuk ve torunları), erkeğin usûl ve füru' gibidir. Bu takdirde erkeğin kendi parçası olan çocuğuna cinsî yakınlıkta bulunması haramdır. Bu hürmele sebep çocuklur. Çocuğa sebep ise cinsi yakınlıktır.

Bu takdirde, musâhere hürmetine sebep çocuktur, zina değildir. Fakat cinsî yakınlık olan zina, seferin meşakkat yerine geçmesi gibi çocuğun yerine geçmiştir.

Bir şey, başka bir şeyin yerine geçince, o şey kendi sıfatıyla söylenir. Teyemmümde, toprak gibi. Gerçekte toprak temizleyici değildir. Fakat suyun yerine geçtiğinden, suyun sıfatı olan temizleyici sıfatı ile sıfatlanır.

İmam-ı Şafiî (r.a)'nin; amel ettiği Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْحَرَامُ لاَ يُحَرِّمُ الْحَلاَلَ

"Haram, helâli haram kılmaz." hadîs-i şerifi sahih değildir. Sahih olduğu takdirde bu hâdis-i şerifin ifade ettiği mana ile amel edilerek delil gösterilemez. Çünkü haram, helâli haram eder. Bir damla şarap az suyun içine düşse suyun hepsi haram olur. Ama Ata (r.a)'dan; "Haram, helâli haram kılamaz hâdisi, (Bir kimse, bir kadına zina etse sonra o kadınla evlense, önce yapmış olduğu zina helâl olan nikâh akdini haram kılmaz) manasına hamlolunur. Hâdisin, başka manaya ihtimali uzaktır.

Kadın veya erkekten birisi diğerine şehvetle yapışsa, müsâhere hürmetini icab eder. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ مَسَّ امْرَأَةً بِشَهْوَةٍ حَرُمَتْ عَلَيْهِ أُمُّهَا وَابْنَتُهَا

"Bir kimse, bir kadına şehvetle yapışırsa, o kimse üzerine, o kadının annesi ve kızı haram olur." hâdis-i şerifi müsâhere hürmetine delildir.

İmam-ı Şafiî (r.a)'nin; amel ettiği, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

Bir erkek, bir kadının tenasül uzvunun dâhiline yahut bir kadın, bir erkeğin tenasül uzvuna baksa, müsâhere hürmeti sabit olur. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Kadına yapışmak yahut bakmak cinsî yakınlık manasına değildir. Bundan dolayı bu bakmak ve yapışmakla oruç, ihram bozulmaz, yıkanmak vacip olmaz. Bu takdirde müsâhere hürmeti sabit olmaz."** der.

Biz Hanefilerin delili; yapışmak, bakmak, cinsî yakınlığa sebep ve davet edicidir. İmdi ihtiyaten yapışma, bakma, cinsî yakınlık yerine geçer.

Dokuz yaşından küçük olan kız şehvet sahibi değildir. Fetva da bunun üzerinedir. Buna göre; müsâheret hürmeti bu kıza dokunmak ve bakmakla sabit olmaz. Ama yaşlı bir kadın, bunun gibi değildir. O'na yapışmakla müsâhere hürmeti sabit olur.

Kadına yapışmakla beraber erkek boşansa, müsâhere hürmeti sabit olmaz. Sahih olan da budur.

Şems'ül Eimme-i Serahsî (r.a) ile Fahrü'l-Islâm (r.a)'in ihtiyar ettikleri de budur. Zira boşanmak olan yapışma, cinsî yakınlığa götürücü değildir. Haram kılan dokunma, cinsî yakınlığa götürücü olandır. İnâye sahibi; **"Fukahâ'nın; "Şehvetle dokunup, boşanırsa müsâhere hürmeti icap etmez" dedikleri budur ki; Eğer dokununca boşanırsa müsâhere hürmeti sabit olmaz. Eğer boşanmazsa, müsâhere hürmeti sabit olur."** demiştir.

Kitap ehli olan bir kadının nikâhı sahihtir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ

"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar size helâldir." (El-Mâide Suresi; 5) kavl-i kerimi buna delildir.

Sabiye'nin nikâhı sahihtir, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; sabiye, bizim Kıble'ye tazim ettiğimiz gibi yıldızlara tazim etmekle beraber bir Peygambere iman eden ve Allah (c.c) tarafından indirilen bir kitabı ikrar edendir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; Sabiyenin nikâhı caiz değildir, çünkü onlar yıldızlara ibadet ederler. Yıldızlara ibadet edenlerin ni-

kâhı sahih değildir.

İhramlı erkeğin ve ihramlı kadının nikâhları caizdir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) Meymûne (r.a) ile evlenmişlerdir.

Hürre olan bir kadının mehir ve nafakasını temin etmeye malî kudreti bulunan bir kimsenin Müslüman olan cariye ve Kitap ehli olan bir cariye ile evlenmesi caizdir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; Müslüman olan cariye ve Kitap ehli olan bir cariye ile hür ve Müslüman olan bir kimsenin evlenmesi caiz değildir. Nikâhın cevazı, zaruret içindir. Zira çocuk, anneye tâbidir. Hür ile köleliği zaruretsiz karıştırmak caiz değildir. Biz Hanefîlerce caizdir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَانْكِحُوا مَاطَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَآءِ

"Sizin için helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh ediniz." (En-Nisâ Suresi; 3) kavl-i kerimi mutlaktır.

Cariye üzerine, hürre kadının nikâhı sahihtir. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

تُنْكَحُ الْحُرَّةُ عَلَى الْاَمَةِ

"Cariye üzerine, hürre olan kadın nikâhla alınır." hadis-i şerifi buna delildir.

Hür olan bir kimsenin; hürre olan kadınlardan veyahut cariyelerden ancak dördünü nikâhla alması sahihtir. Dörtten fazla alması, sahih değildir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَانْكِحُوا مَاطَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَآءِ مَثْنٰى وَ ثُلٰثَ وَ رُبٰعَ

"Sizin için helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh ediniz." (En-Nisâ Suresi; 3) kavl-i kerimi, hür olan kimsenin ancak dört kadın alabileceğine delildir. Dörtten fazla alması yasaklanmıştır. Köle için, ancak iki kadını nikâh etmesi sahihtir. İmam-ı Malik (r.a); "Kölelerin de hürler gibi dört kadını nikâh etmesi caizdir. Nikâh hususunda hür gibidir. Efendisinin izni olmadan karısını boşaması caiz olduğu gibi efendisinin izni olmadan evlenmesi de caizdir." demiştir.

Biz Hanefilerin delili; köle, hür olan kimsenin sahip olduğunun yarısına sahiptir. Hür olan kimsenin şerefini izhâr için kölenin ikiden ziyade evlenmesi sahih değildir.

İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; zinadan hâmile

olan kadının nikâhı sahihtir. Zira kadının nikâhı mutlaka sahihtir. Fakat nikâhla başkasından hâmile olan bir kadına cinsî yakınlıkta bulunmanın haram olması su (meni) sahibine hürmet etmek ve O'nun tarla (karı)sını başkasının suyu ile sulamaktan korumak içindir. Zina ise, bu hürmete müstahak değildir. Bu takdirde zinadan hâmile olan kadının nikâhı sahihtir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; sahih değildir, hâmile kadının nikâhının caiz olmaması, gebe olmasına hürmet içindir. Bunda ise sahih nikâh ile zinadan olan gebeliğin arasında fark yoktur. Bu itibarla zinadan olan gebeliğe hürmet lâzımdır. Zinadan olan çocuğun günahı olmadığı için, cinayete müstahak olarak düşürülmesi de caiz değildir. Böyle olunca, o kadının nikâhı sahih değildir.

Zinadan hâmile olan bir kadın, nikâh edildiğinde doğuruncaya kadar o kadına cinsî yakınlıkta bulunulması caiz değildir. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلاَ يُسْقِيَنَّ مَاءَهُ زَرْعَ غَيْرِهِ

"Allah'a ve Âhiret Gününe iman eden kimse su (meni)**yunu başkasının tarla** (karı)**sına kesinlikle salmasın."** hâdis-i şerifi, cinsi yakınlıkta bulunulamayacağına delildir. Efendisi, cinsî yakınlıkta bulunduğu cariyesini başkasına nikâhlaması sahihtir. Zira cariyenin döşeği zayıftır. Hatta cariye doğursa, efendisi dava etmedikçe çocuğun nesebi sabit olmaz. Ama efendisinin kendi suyunu korumak için hamile olma ihtimali bulunan cariyesini, hamile olup olmadığı belli oluncaya kadar başkasıyla evlendirmemesi müstehaptır. Bir kimsenin, zina ettiği bir kadını nikâhla alması sahihtir. O kadının, zinadan hâmile kalıp kalmadığını beklemeden O'na cinsi yakınlıkta bulunması caizdir. Bir kimseye, nikâhı kendisine ebedî haram olan bir kadın ile alması caiz olan bir kadının nikâhı beraber kıyılsa, nikâhla alması caiz olan kadının nikâhı sahih olur. Diğerinin nikâhı batıl olur. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; iki kadın için konulan mehrin hepsi nikâhı sahih olan kadın içindir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; konulan mehir ikisinin mehr-i misli üzerine taksim olunur.

Bir kimsenin cariyesini yahut bir kölenin hanımefendisini nikâh etmesi sahih değildir. Zira nikâh, evlenenler arasında ortak olan bir takım faydalar için meşru olmuştur. Mesela; kocanın karısı üzerindeki hakları; kocanın karısından cinsî yakınlıkla faydalanması, karısının evden çıkmasına mâni olması, karısını namahreme görünmekten men etmesi ve buna benzeyen şeylerden men etmesidir. Kadının kocası üzerindeki hakları; kocasının karısının nafakasını, oturacağı evi ve elbisesini temin etmesi, karısının izni olmadan kocasının menisini dışarı salamaması ve bun-

lara benzeyen diğer şeyleri istemesidir. İmdi bu takdirde efendinin, cariyesini; kölenin hanımefendisini nikâhla alınca, kocayla karı arasında hem efendilik hem kölelik bulunur ki, bu ikisinin arasında zıtlık vardır. Zira efendi olmak üstün olmayı, köle olmak ezilen olmayı gerektirir. Aralarında zıtlık bulunduğundan bunların nikâhı sahih değildir. Zira köle, hanımefendisinin emri altında ezilen olup, üstün olmasının imkânı yoktur. Cariye de aynı şekildedir.

Mecusi ve Putperest olan kadınların nikâhları sahih değildir. Nikâhta Mecusi olan kadının hükmü, Putperest olan kadının hükmü gibidir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَلاَ تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ

"(Ey müminler) **Allah'a eş tanıyan kadınlarla** (müşriklerle), **onlar imana gelinceye kadar, evlenmeyin.**" (El-Bakara Suresi; 221) kavl-i kerimi, bunların nikâhlarının caiz olmadığına delildir.

Boşanmış olan dördüncü kadın iddet beklerken, beşinci kadının nikâhı sahih değildir. Mesela; Bir kimsenin dört karısı olup, birisini boşasa, bu kadın iddet beklerken beşinci bir kadın, almak istese, bu beşinci kadının nikâhı sahih değildir. Çünkü iddet çıkmadan beşinci kadını nikâhla alsa, beş kadını bir arada toplamış olur. Bir kimse karısını boşasa, karısı iddet beklerken karısının kız kardeşini nikâhla alması caiz değildir. Cariyenin, hürre olan kadın üzerine isterse hürre olan kadın iddet bekler bulunsun, nikâhı sahih değildir. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لاَ تُنْكَحُ الأَمَةُ عَلَى الْحُرَّةِ

"Hürre olan kadın üzerine cariye nikâh edilemez." hadis-i şerifi, hür olan kadın üzerine cariyenin nikâhının caiz olmayacağına delildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; hürre kadın boşanıp iddet beklerken cariyenin nikâhı sahihtir. Zira boşanmış kadının nikâhından bir şey kalmamıştır ve o hürre olan kadın boşanmış olduğu için kocasına haramdır. Bundan dolayı bir kimse, hürre olan kadının üzerine evlenmemeye yemin etse, sonra o kadını boşayıp kadın iddet beklerken başka bir kadınla evlense, yeminini bozmuş olmaz. Ama kadını ric'î (erkeğin karısına geri dönmesi imkânı olan boşama) ile boşasa ittifakla iddet içinde cariyeyi nikâhlaması caiz değildir. Hamile iken esir edilmiş cariye, doğurmadıkça nikâhı sahih değildir. Zira O'nun nesebi kocasından sabittir, imdi O'nun suyu haramdır, ondan korunmak lâzımdır. İmam-ı A'zam (r.a); O'nun nikâhını caiz görür, fakat cinsi yakınlığını caiz görmez, isterse efendisinden hamile kalsın, karnındaki çocuğun nesebi bilinen hamile bir

kadının nikâhı caiz değildir. Çünkü efendisi; cariyesinin karnındaki çocuğun kendisine ait olduğunu dava ettikten sonra başkasına hâmile iken nikâhlasa nikâh sahih değildir. Zira henüz efendinin döşeği bakidir. Eğer bu cariyenin nikâhı sahih olsa, iki döşeğin birleşmesi lâzım gelir ki, bu ise kesin olarak sahih değildir.

Bilindiği gibi döşek üç kısmıdır;

1- Kuvvetli döşek; Nikâhlı kadının döşeğidir, ikrarsız, çocuğun nesebi sabit olur. Çocuğun nesebi, ancak liânla kaldırılır.

2- Orta olan döşek; Ümmü veled'in döşeğidir, ikrarsız, çocuğun nesebi sabit olur. Fakat liânsız, efendisinin; "Bu çocuk benden değildir." demesiyle çocuğun nesebi kaldırılır.

3- Zayıf olan döşek; Cariyenin döşeğidir. Efendisi tarafından dava edilmeden çocuğun nesebi sabit olmaz.

Mut'a nikâhı sahih değildir. Mut'a nikâhı; Bir kimse, bir kadına; "Şu kadar mal karşılığında, şu kadar zaman seninle faydalanayım." veyahut "Senden, şu kadar gün faydalanmak üzere sana şu on lirayı vereyim." yahut "Şu kadar akçe mukabilinde seninle faydalanayım." deyip, kadın da bunu kabul etmekle iki tarafın rızasıyla faydalanmaktır. Bu nikâh, biz Hanefîlerce batıldır. Rabia (r.a)'dan; "Peygamberimiz (s.a.v)'in Hayber'in fetih senesinde mut'a nikâhını haram kılmıştır. Hatta ben ve amcam bir kadının kapısına gittik, her birimizin üzerinde bir hırka vardı, fakat amcamın hırkasından benim hırkam iyiydi, içeriden kadın çıkıp ikimize de baktıktan sonra beni göstererek bunun hırkası gibi hırka ve bunun gibi yiğit var mıdır? diyerek genç olduğum için beni seçti. Sabah olunca Allah-ü Teâlâ ve Resulü, size mut'a nikâhını yasaklamıştır, diye birtakım kimseler nida ediyorlardı." diye rivayet edilmiştir. Bundan sonra Sahâbe-i Güzin (r.a) Peygamberimiz (s.a.v)'in hayatında mut'a nikâhının hükmü kaldırılmıştır, diye ittifak etmişlerdir.

İmdi, hadis-i şerif ile mut'anın hükmü kaldırılmıştır, icmâ'da mut'a nikâhının hükmünün kaldırıldığını ortaya koymuştur. İmam-ı Malik (r.a)'e göre; mut'a nikâhı sahihtir. Muvakkat nikâhta sahih değildir. Mesela; Bir kimsenin, şahitlerin huzurunda bir kadını on günlüğüne nikâh etmesi gibi.

Mut'a nikâhıyla, muvakkat nikâhın aralarında fark vardır. Hidâye'nin ibaresinden anlaşıldığına göre, iki şeydir; Mut'a, nikâhında, mut'a maddesinden alınmış bir ifade kullanılır ve mut'a nikâhında belirli bir zamanın tayin edilmesi, şahitlerin bulunması lâzım değildir. Muvakkat nikâhta ise; şahitlerin huzurunda belirli bir zaman için nikâh kıyılması ve nikâh kıyılırken evlenen karı-kocanın birbirlerine ben seni zevce olarak ve zevç ola-

rak ve bunlara benzer tabirler kullanmaları lâzımdır. Bu takdirde aralarında fark bulunmuş olur. İmam-ı Züfer (r.a), "Muvakkat nikâh, sahih ve lâzımdır. Nikâh akdine zıt olduğu için tayin edilen vakit muteber değildir. Nikâh ise geçerli olmayan şartlarla bozulmaz." demiştir. Diğer imamlarımız; "Mut'anın manası, erkeğin nikâh lafzıyla belirli zamanda kadından faydalanmak istemesidir. Nikâhın maksadını istemek için değildir. Nikâhın maksadının bulunmaması mut'anın manasında vardır. Çünkü nikâhın maksadı, az zamanda hâsıl olmaz. Akdlerde itibar manayadır. Yoksa lâfızlara değildir." demişlerdir.

ـــ بَابُ الْاَوْلِيَاءِ وَالْاَكفَاءِ ـــ

نَفَذَ نِكَاحُ حُرَّةٍ مُكَلَّفَةٍ بِلاَ وَلِيٍّ. وَلَهُ الْاِعْتِرَاضُ فِى غَيْرِ الْكُفْوِ. وَرَوَى الْحَسَنُ عَنِ الْاِمَامِ عَدَمُ جَوَازِهِ وَعَلَيْهِ فَتْوَى قَاضِيخَان. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَنْعَقِدُ مَوْقُوفًا وَلَوْ مِنْ كُفْوٍ. وَلاَ يَجْبِرُ وَلِيٌّ بَالِغَةً وَلَوْ بِكْرًا. فَاِنْ اِسْتَاْذَنَ الْوَلِيُّ الْبِكْرَ فَسَكَتَتْ اَوْ ضَحِكَتْ اَوْ بَكَتْ بِلاَ صَوْتٍ فَهُوَ اِذْنٌ وَمَعَ الصَّوْتِ رَدٌّ وَكَذَا لَوْ زَوَّجَهَا فَبَلَغَهَا الْخَبَرُ. وَشُرِطَ فِيهِمَا تَسْمِيَةُ الزَّوْجِ لاَ الْمَهْرُ هُوَ الصَّحِيحُ وَلَوْ اِسْتَاْذَنَهَا غَيْرُ الْوَلِيِّ الْاَقْرَبِ فَلاَبُدَّ مِنَ الْقَوْلِ. وَكَذَا لَوْ اِسْتَاْذَنَ الثَّيِّبَ. وَمَنْ زَالَتْ بِكَارَتُهَا بِوَثْبَةٍ اَوْ حَيْضَةٍ اَوْ جَرَاحَةٍ اَوْ تَعْنِيسٍ فَهِيَ بِكْرٌ. وَكَذَا لَوْ زَالَتْ بِزِنًا خَفِيٍّ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ قَالَ الزَّوْجُ سَكَتَّ وَقَالَتْ رَدَدْتُ وَلا بَيِّنَةَ لَهُ فَالْقَوْلُ لَهَا. وَتُحَلَّفُ عِنْدَهُمَا لاَعِنْدَ الْاِمَامِ وَلِلْوَلِيِّ اِنْكَاحُ الْمَجْنُونَةِ وَالصَّغِيرِ وَالصَّغِيرَةِ وَلَوْ ثَيِّبًا. فَاِنْ كَانَ اَبًا اَوْ جَدًّا لَزِمَ وَاِنْ كَانَ غَيْرَهُمَا فَلَهُمَا الْخِيَارُ اِذَا بَلَغَا اَوْ عَلِمَا بِالنِّكَاحِ بَعْدَ الْبُلُوغِ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ. وَسُكُوتُ الْبِكْرِ رِضًى وَلاَ يَمْتَدُّ خِيَارُهَا اِلَى اٰخِرِ الْمَجْلِسِ وَاِنْ جَهِلَتْ اَنَّ لَهَا الْخِيَارُ بِخِلاَفِ الْمُعْتَقَةِ وَخِيَارُ الْغُلاَمِ وَالثَّيِّبِ لاَيَبْطُلُ وَلَوْ قَامَا عَنِ الْمَجْلِسِ مَالَمْ يَرْضِيَا صَرِيحًا اَوْ دَلاَلَةً. وَشُرِطَ الْقَضَاءُ لِلْفَسْخِ فِى خِيَارِ الْبُلُوغِ لاَ فِى خِيَارِ الْعِتْقِ. فَاِنْ مَاتَ اَحَدُهُمَا قَبْلَ التَّفْرِيقِ وَرِثَهُ الْاٰخَرُ بَلَغَا اَوْ لاَ. وَالْوَلِيُّ هُوَ الْعَصَبَةُ نَسَبًا اَوْ سَبَبًا عَلَى تَرْتِيبِ الْاِرْثِ وَابْنُ الْمَجْنُونَةِ مُقَدَّمٌ عَلَى اَبِيهَا خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَلاَ وِلاَيَةَ لِعَبْدٍ وَلاَ صَغِيرٍ وَلاَ مَجْنُونٍ وَلاَ كَافِرٍ عَلَى وَلَدِهِ الْمُسْلِمِ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ عَصَبَةٌ فَلِلاُمِّ ثُمَّ لِلاُخْتِ لاَبَوَيْنِ ثُمَّ لِلاُخْتِ لِاَبٍ ثُمَّ لِوَلَدِ الْاُمِّ ثُمَّ لِذَوِى الْاَرْحَامِ الْاَقْرَبُ فَالْاَقْرَبُ التَّزْوِيجُ عِنْدَ الْاِمَامِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَاَبُو يُوسُفَ مَعَ مُحَمَّدٍ فِى الْاَشْهُرِ. ثُمَّ لِمَوْلَى الْمَوَالاَةِ ثُمَّ لِقَاضٍ فِى مَنْشُورِهِ ذٰلِكَ. وَلِلاَبْعَدِ التَّزْوِيجُ اِذَا كَانَ الْاَقْرَبُ غَائِبًا بِحَيْثُ لاَيَنْتَظِرُ الْكُفْوُ الْخَاطِبُ جَوَابَهُ. وَقِيلَ مَسَافَةَ السَّفَرِ. وَقِيلَ بِحَيْثُ لاَتَصِلُ الْقَوَافِلُ اِلَيْهِ فِى السَّنَةِ اِلاَّ مَرَّةً وَلاَ يَبْطُلُ بِعَوْدِهِ وَلَوْ زَوَّجَهَا وَلِيَّانِ مُتَسَاوِيَانِ فَالْعِبْرَةُ لِلاَسْبَقِ وَاِنْ كَانَا مَعًا بَطَلاَ. وَيَصِحُّ كَوْنُ الْمَرْاَةِ وَكِيلَةً فِى النِّكَاحِ.

EVLİYA VE EKFA'NIN HALLERİ BABI

Evliya; **"Veli"**nin cem'idir. Malik manasınadır. Yani, başkasının hakkında sözünü geçiren kimsedir. Ekfâ; "Küfv"ün cem'idir, benzerler, denkler manasınadır. Gayetü'l- Beyân'da veli, mirasa ehil olan akıllı ve baliğ kimselere denir. Çocuk ve deli, akıllı ve baliğ olmadıklarından velayetleri sabit değildir. Mirasçı olamayacağı için kâfirin de Müslüman üzerine velayeti yoktur. Kölenin de velayeti yoktur. Akıllı, erginlik çağında bulunan hürre bir kadının velisinin izni olmaksızın nikâhı geçerlidir. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bu kadın bakire olsun, dul olsun beraberdir. Ebu Yusuf (r.a)'dan bir rivayette; velisinin izni olmadan nikâhı sahih değildir, İmam-ı Malik ile İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; kadınların tabirleriyle nikâh asla caiz değildir. Velisinden izinsiz olarak evlenen kız dengi ile evlenmemiş ise, çocuk doğurmadıkça velisi için itiraz hakkı vardır. Dilerse nikâhı bozdurur, dilerse izin verir. Eğer çocuk doğurmuş ise, nikâhı bozdurma hakkı yoktur. Çünkü çocuğa bakacak bulunmayacağı için çocuğun zayi olma ihtimali vardır. Hulâsa ve Tatârhâniyye'de de böyledir. Fakat Şeyh'ül-İslâm (r.a)'ın Mebsût'unda; **"Çocuk doğurduktan sonra da velisi için aralarını ayırma hakkı vardır"** diye yazılıdır. Hasan b. Ziyâd (r.a) **"İmam-ı A'zam (r.a)'dan, dengi olmayanla evlenen kadının nikâhı caiz değildir."** diye rivayet etmiştir. Çünkü pek çok şeylerin olduktan sonra giderilmesi mümkün değildir. Fetâvâ-yı Kâdîhân da bunun üzerinedir. Yani, nikâhın caiz olmamasıdır.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; evlendiği erkek dengi olsa bile nikâhın caiz olması, velisinin izin vermesine bağlıdır. İmam-ı Muhammed'le Ebu Yusuf (r.a)'un; İmam-ı A'zam (r.a)'in kavline döndükleri rivayet edilmiştir. Gayetü'l Beyân'da "Reca' b. Reca', İmam-ı Muhammed (r.a)'den, velisinin izni olmadan kıyılan nikâhtan sordum; **"Caiz değildir"** dedi, **"Velisi olmayınca, nikâh nasıl kıyılmalıdır?"** dediğimde; **"Kadının izniyle kıyılmalıdır."** dedi. **"Kadının bulunmadığı yerde nikâh nasıl kıyılmalıdır?"** diye sorduğumda; **"İmam-ı Süfyân (r.a)'nın dediği gibi kıyılmalıdır."** dedi. Ben, "İmam-ı Süfyân (r.a)'ın dediği nedir?" diye sorduğumda; **"Erginlik çağında olan kızın evlenme işi Müslüman bir kimseye evlendirmesi için verilmesidir."** diye cevap verdi. Bundan; velisinden izinsiz evlenen kızın nikâhının caiz olması, velisinin iznine bağlıdır, sözünden dönmüş olduğu anlaşılmıştır." diye yazılıdır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bakire olsa bile, erginlik çağında olan kı-

zı velisi nikâha cebredemez. İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; cebreder. Sözün kısası, erginlik çağında bulunmayan bakire kızı, velisi ittifakla nikâhının kıyılmasına zor kullanır. Erginlik çağında bulunan dul kadının velisi, ittifakla nikâhının kıyılmasına zor kullanamaz.

Erginlik çağında bulunan bakire bir kız hakkında Hanefîlerle, Şâfiîler arasında ihtilâf vardır. Hanefîlere göre; veli için bu kızı nikâha icbar etme hakkı yoktur. Şâfiîlere göre; baba ve sahîh olan dedeleri, kızı nikâha icbar ederler. Bunlardan başkaları icbar edemezler. Velîsi, bakire olan kızdan izin istese, kız da sussa yahut gülse yahut sessiz ağlasa, bunlar izindir. Ses ile ağlarsa izin sayılmaz. Bakirenin susması rızâdır. Çünkü söylemekten utanır. Aişe (r.a); **"Bakirenin gülmesi rızâ olduğuna, susmasından daha evlâdır. Ancak alay yoluyla gülmüş olmazsa."** demiştir. Peygamberimiz (s.a.v) kızı Fâtıma (r.a)'yı Hz. Ali (r.a) ile evlendirmeyi murâd ettiklerinde, Fâtıma (r.a)'nın yanına varıp;

اِنَّ عَلِيًّا يَذْكُرُكِ

"Şüphe yok ki, Ali seni anıyor." buyurduktan sonra dışarı çıkıp, evlendirmişlerdir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kızın ağlaması rızâdır, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; rızâ değildir, hoş görmediğinin delilidir. Bazıları; gözyaşı sıcak olursa rızâ değildir. Zira sıcak olan gözyaşı üzüntüden olur. Gözyaşı soğuk olursa rızâdır, zira soğuk olan gözyaşı sevinçten ileri gelir, demişlerdir.

Fakih Ebu Leys (r.a); **"Bana göre ses ile ağlaması rızası olmadığına, sessiz ağlaması rızası olduğuna delâlet eder."** demiştir.

Erginlik çağında bulunan bakire bir kızı velisi evlendirse, evlendirme haberi kıza ulaştığında sussa yahut sessiz ağlasa rızadır. Erginlik çağında bulunan kızdan evlendirmek için izin istendiğinde veyahut evlendirme haberi kıza ulaştığında, sahih olan kavle göre; mehir değil, zevcin isminin söylenmesi şarttır. Çünkü zevcin ismi söylenmeyince, kızın O'nu isteyip istemediği anlaşılmaz. Yakın olmayan akrabasından başkası kızdan izin isterse, kızın sözle cevap vermesi lâzımdır. Bunda susması ve ağlaması rıza sayılmaz. Ama Şemsü'l-Eimme Serahsî (r.a); **"Akraba olmayan bir kimsenin kızdan izin istemesinde, kızın sükût etmesi rızadır. Zira bakire kız, yabancıdan daha ziyade utanır. Bunun için kızın susması rıza sayılır."** demiştir.

Kızdan izin isteyen velisinin elçisi ise, veli yerine geçer. Bu takdirde kızın susması rıza sayılır. Dul olan kadından izin istenince, sözle ce-

vap vermesi lâzımdır.

Bir kızın bekâreti sıçramak yahut âdet görmek yahut yara olmak yahut evde çok kalmakla gitse, o kız bakiredir. Yani bakireden evlenmesi için izin istenildiğinde, ne suretle izin lâzım ise bunun hakkında da aynı şekilde izin lâzımdır. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; gizli zina ile bekâreti giderilen kadının hükmü, bakire kızın hükmü gibidir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu kadın dul hükmündedir. Buna bakirelerin hükmü tatbik edilmez. Kocası karısına nikâh için; **"Senden izin istenildiğinde, sen sustun."** dese, karısı da; **"Hayır, kabul etmedim."** dese, kocasının bu hususta şahidi bulunmasa, söz kadınındır. Zira kocası, nikâhın olduğunu ve kadından faydalanmayı dava eder. Kadın ise, bunu kabul etmeyip inkâr eder. İmam-ı Züfer (r.a); **"Kocanın sözü muteberdir, zira susmak asıldır. Kabul etmemek ise sonradan olandır."** demiştir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kadına yemin ettirilir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; yemin ettirilmez.

Veli; çıldırmış kızını, erginlik çağında olmayan erkek çocuğunu, dul olsa bile erginlik çağında bulunmayan kız çocuğunu evlendirebilir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اَلاَ لاَيُزَوِّجُ النِّسَآءَ اِلاَّ الْاَوْلِيَآءُ وَلاَ يُزَوَّجْنَ اِلاَّ مِنَ الْاَكْفَاءِ

"Dikkat edin, kadınları ancak velileri evlendirir. Onlar da ancak kadınların dengi olan erkeklerle evlendirebilirler." buyurmuşlardır. Ebu Bekir (r.a) kızı Hz. Âişe (r.a)'yi yedi yaşında Peygamberimiz (s.a.v) ile evlendirmiştir. Hz. Ali (r.a) kızı Ümm-ü Gülsüm (r.a)'ü küçük olduğu hâlde Hz. Ömer (r.a) ile evlendirmiştir.

İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; evlendiren veli baba ile dededen başkası olursa, küçük kız ile oğlan erginlik çağına girince, isterlerse nikâhı bozabilirler. Ama babası ile dedesi evlendirmiş iseler, bunların nikâhını bozma hakları yoktur. Baba ile dededen başka velilerin yakınlığı noksandır. Noksanlık ise şefkatin de noksan olmasını gerektirir. Bu takdirde evlenmede aranılacak vasıflara noksanlık gelebilir. Çünkü nikâhta eşlerin birbirine denk olması ve mehirden başka güzel ahlâklı, kötü ahlâklı, nezaket, kabalık, iyi anlaşma, nafakanın genişliği ve bunlara benzeyenler gibi pek çok maksatlar vardır. Bunlar ise, eşlerin birbirine denk olmasından ve mehirden daha mühimdir. Bu vasıfları inceden inceye araştırmak çok çalışmaya ve uğraşmaya muhtaçtır. Baba ile dededen başka velilerde yakınlık noksan olup, şefkat de az olacağından fazla araştırmadan erginlik çağında olmayan erkekle kızı evlendirmeleri mümkündür, işte şeriat böyle noksanlıkların olabileceğini nazar-ı itibara alarak

erginlik çağında bulunmayan kızla erkek erginlik çağına girince bu noksanlıkları gidermek için bunlara nikâhı bozma hakkı tanımıştır. Baba ile dededen başka olan veli, anneye ve kadıya da şamildir. Sahih olan da budur. Annenin görüşü noksandır. Kadının ise şefkati noksandır. Bunlar erginlikçağında bulunmayan kızla erkeği evlendirirlerse çocuklar erginlik çağına girince, nikâhı bozmada serbesttirler. Bu kızla erkek erginlik çağına girdiklerinde evli olduklarını bilmeseler, fakat sonra öğrenseler, öğrendikleri anda nikâhı bozma hakları vardır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yetim olan erkekle kız erginlik çağına girmeden evlendirilseler, erginlik çağına girdiklerinde de, daha sonra öğrendiklerinde de nikâhı bozma hakları yoktur. Erginlik çağına girmeden evlendirilen bakire kız evli olduğunu bilip, erginlik çağına girince yahut evli olduğunu bilmeyip erginlik çağına girdikten sonra kendisine evli olduğu söylenince susması rızadır, oturduğu yerden kalkmasına kadar nikâhı bozma hakkı devam etmez. -Böyle bir hakkın kendisi için -bulunduğunu bilmese bile- Fakat velisinin evlendirdiği cariye, böyle bir hakkın kendisi için var olduğunu bilmezse, O'nun bilmemesi bir mazeret olup, bildiği andan itibaren nikâhını bozma hakkı vardır. Mesela; Erginlik çağında bulunmayan bir kız çocuğunu babası ve dedesinden başka velisi, bir kimseyle evlendirse ya kendisi evli olduğunu bilse yahut bilmese erginlik çağına girdiğinde, o kız için nikâhı bozma hakkı vardır. Erginlik çağına girdiği yerde susarsa, nikâha razı olmuş sayılır. O'nun susması bulunduğu yerde sonuna kadar devam etmez. Erginlik çağına girer girmez, nikâhı ya kabul eder ya kabul etmez. Yoksa oturduğu yerde sonradan, "Ben nikâha razı değilim, bozuyorum" demesi muteber değildir. Ama azat edilen cariye, böyle değildir. Mesela; Bir kimse cariyesini başkasıyla evlendirip, sonra azat etse, azat edildiği haberi cariyeye ulaşınca, susup oturduğu yerin sonunda nikâhı bozma hakkı vardır. Zira erginlik çağında olan bakire kızın nikâhı bozmak hakkı kendi elindedir. Nikâhı bozma hakkının ancak işittiği anda muteber olduğunu ve oturduğu yerin sonuna kadar bu hakkın devam etmediğini bilmemesi özür sayılmaz. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in;

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ

"İlim öğrenmek, her Müslüman erkek ve Müslüman kadın üzerine farzdır." hâdis-i şerifinin manası gereğince, öğrenmesi lâzımdır. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

مُرُوا صِبْيَانَكُمْ بِالصَّلَاةِ اِذَا بَلَغُوا سَبْعًا وَاضْرِبُوهُمْ اِذَا بَلَغُوا عَشْرًا

"Siz, çocuklarınız yedi yaşına girince onlara namaz kılmalarını

emrediniz. On yaşına girdiklerinde (namazı kılmazlarsa) **onları dövün."** buyurmuşlardır.

Erginlik çağına giren erkek ile dul kadın öpmek, yapışmak, erkeğin mehri verip dulun da kabul etmesi gibi ve buna benzer bir iş ile razı olmadıktan müddetçe bulundukları yerden kalksalar bile nikâhı bozma hakları vardır. Çünkü bunlardan evlenmeleri için izin istenildiğinde susmaları evlenmeye rıza sayılmayıp, sözle cevap vermeleri lâzımdır. Erginlik çağında olmayan kız ile erkek babasıyla dedesinden başka velileri tarafından evlendirildiklerinde, erginlik çağına girdiklerinde nikâhın bozulması için kadı'nın hükmü şarttır. Ama azat edilen cariyenin nikâhının bozulması için kadının hükmü şart değildir. Zira kızla erkek erginlik çağına girince nikâhı bozmada serbest olmaları şefkat noksanlığından ileri gelmektedir. Bu ise son derece gizlidir. Nikâhı bozma hakkı hem kıza hem erkeğe verilmiştir. Zira ikisi arasında olan haklardan birini, diğerine gerekli kılmak için hüküm lâzımdır. Zira zarar, gizli olmakla herkes anlayamaz. Bu itibarla kadının hükmüne muhtaçtır. Ama azat edilen cariyenin nikâhındaki zarar açıktır, hükme ihtiyaç yoktur. Cariye iken iki talâka sahip olan kocası, karısı azat edilmekle üç talâka sahip olmuştur. Bu ise inkâr edilemeyecek kadar açık olduğundan nikâhın bozulması için kadının hükmüne ihtiyaç yoktur. Erginlik çağında olmayan kızla erkek evlendirildiklerinde ayrılmadan önce kendilerine evli oldukları söylensin veya söylenmesin birisi ölürse, diğeri O'na mirasçı olur. Zira aralarındaki ayrılığın kadının hükmüyle olması şarttır. Bunda ise kadının hükmü bulunmadığından, ayrılık da bulunmamış olur. Bu takdirde, nikâh devam ettiği için birbirlerine mirasçı olurlar. Cinsi yakınlıkta bulunmadan mehrin hepsi lâzımdır. Zeylâi'de böyledir.

Veli, mirasçılık tertibi üzerine nesep yahut sebep itibarîyle akrabadır. Yani, nikâhta velinin yakınlığının tertibi, mirastaki tertibi gibidir, imdi, ne kadar aşağı inerse insin, en yakın veli oğludur. Ondan sonra oğlunun oğludur. Ancak bunamış, çıldırmış veya küçük olan oğul, oğlunun oğlu veli olamaz. Oğlu ve oğlunun oğlundan ve torunlarından sonra, ne kadar yukarı çıkarsa çıksın, babası ve baba tarafından dedeleridir. Bunlardan sonra, ana baba bir olan kardeş oğludur. Bunlardan sonra, ana-baba bir amcalar, baba bir amcalar, ana baba bir amcaların oğulları ve baba bir amcaların oğullarıdır. Bunlardan sonra, azat edilmiş olan kölelerin ve cariyelerin efendileridir. Bunda erkekle kadın beraberdir. Bunlardan sonra, bu efendilerin nesep itibariyle akrabalarıdır.

İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; çıldırmış olan kadının oğlu, babasının üzerine geçirilir. Zira çocuk akrabalıkta daha yakındır. Nikâhta olan velilik ise yakınlığa dayanmaktadır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre;

babası, oğlu üzerine geçirilir. Zira baba, oğuldan daha şefkatlidir. Babanın nefse ve mala veliliği umumîdir. Ama oğlunun veliliği mala değil, nefsedir. Kölenin, küçük çocuğun, çıldırmış olan erkeğin veli olma salâhiyetleri yoktur. Bunların kendilerine veli olmaları yoktur ki, başkalarına nasıl veli olabilirler. Kâfir, Müslüman çocuğuna veli olamaz. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَلَنْ يَجْعَلَ اللهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً

"Allah, kâfirlere müminlerin aleyhinde asla bir yol bahşetmez." (En-Nisâ Suresi; 141) kavl-i kerimi, kâfirin veli olamayacağına delildir. Bundan dolayı kâfirin, Müslüman çocuğu üzerine şahadeti kabul edilmez, birbirlerine de mirasçı olamazlar. Yukarıda anlatılan veliler bulunmayınca anneler, sonra, anne-baba bir kız kardeşler, baba bir kız kardeş, daha sonra ana bir kardeşler -erkek olsun kız olsun- annenin çocukları veli olmakta beraberdirler. Taksimde beraber oldukları gibi. Sonra Zevil'erham, sonra derece itibariyle yakın olanlardır. Bunlar, İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; asabe olmayanlar için, velayet hakkı yoktur. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلاِنْكَاحُ اِلَى الْعَصَبَاتِ

"Nikâhla verme hakkı, asabe olanlara aittir." hadîs-i şerifi buna delildir.

Ebu Yusuf (r.a) meşhur olan rivayetinde; İmam-ı Muhammed (r.a)'le beraberdir. Bunlardan sonra; evlendirme hakkı, velây-ı müvâlât sahipleri içindir. Velây-ı müvâlât sahipleri; Bir kimsenin nesebi bilinmeyip, asla mirasçısı olmasa, bu kimse, bir kimseye; "Sen benim mirasçım ol. Eğer ben cinayet işlersem, cinayetimin cezasını ver." dese, o kimse de kabul etse, böyle anlaşmaya velây-ı müvâlât denir.

Yâkup Paşa; **"Velây-ı müvâlâtın yabancı, küçük erkek ve küçük kız çocuğunun arasında olması mümkün değildir. Vasıtasız böyle akraba olmak vacip değildir. Belki böyle akrabalık küçük erkek çocukla, küçük kız çocuğunun babaları tarafından kurulabilir."** demiştir. Bunlardan sonra, beraatında velisi bulunmayan çocukları evlendirmesi için izin yazılmış bulunan kadılardır.

Yakın olan velisi kaybolunca, kızın dengi olan kimse beklemezse, uzak olan velisinin evlendirme hakkı vardır. Bazıları; "Yakın olan akrabanın gittiği yer, en az sefer mesafesi (18 saat) olmalıdır." demişlerdir. Bazıları; "Yakın velinin bulunduğu yere senede ancak bir kere kafile gitme-

lidir." demişlerdir. Bu mertebe Kudûri'nin ihtiyarıdır. Bazıları; "Bir aylık mesafede bulunmalıdır." demişlerdir. Bunlara benzer mesafe hususunda bir çok kaviller yazılmıştır.

Yakın olan velinin gelmesiyle, uzak olan velinin velayeti bozulmaz, İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; uzak olan akrabanın evlendirmesi caiz değildir. Zira yakın olanın velayeti geçerlidir. Bir şahısla bulunan hak, o şahsın yola gitmesiyle kaybolmaz. Bundan dolayı, yakın olan veli nerede bulunursa bulunsun, erginlik çağında olmayan kız çocuğunu evlendirmesi caizdir. Bu takdirde, uzak olan veli için evlendirme velayeti yoktur. Diğer İmamlarımızın delili; Yakın olan veli yola gitmekle ölmüş gibi olur. Bundan dolayı evlendirme velayeti uzak olan akrabaya geçer. Aynı derecede olan iki veli, erginlik çağında bulunmayan bir kız çocuğunu evlendirseler, muteber olan birinci nikâhlır. Zira, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اِذَا نَكَحَ الْوَلِيَّانِ فَالْاَوَّلُ اَوْلٰى

"Aynı mertebe olan iki veli, nikâh kıydıkları zaman önce kıyılan nikâh muteberdir" hadîs-i şerifi buna delildir. Eğer iki veli aynı anda nikâh kıysalar, iki nikâh da bâtıl olur.

Nikâhta, kadının vekil olması sahihlir. Zira nikâhla muteber olan, akıllı ve erginlik çağında olmaklır. Imdi, erkek üzerine lâzım olan kadın üzerine de lâzımdır.

ـ فَصْلٌ ـ

تُعْتَبَرُ الْكَفَاءَةُ فِي النِّكَاحِ نَسَبًا فَقُرَيْشٌ بَعْضُهُمْ اَكْفَاءُ بَعْضٍ وَغَيْرُهُمْ مِنَ الْعَرَبِ لَيْسَ كُفْؤًا لَهُمْ بَلْ بَعْضُهُمْ اَكْفَاءُ بَعْضٍ. وَبَنُو بَاهِلَةَ لَيْسُوا كُفْؤًا غَيْرَهُمْ مِنَ الْعَرَبِ. وَتُعْتَبَرُ فِي الْعَجَمِ اِسْلَامًا وَحُرِّيَّةً فَمُسْلِمٌ اَوْ حُرٌّ اَبُوهُ كَافِرٌ اَوْ رَقِيقٌ غَيْرُ كُفْوٍ لِمَنْ لَهَا اَبٌ فِي الْاِسْلَامِ اَوِ الْحُرِّيَّةِ. وَمَنْ لَهُ اَبٌ فِيهِ اَوْ فِيهَا غَيْرُ كُفْوٍ لِمَنْ لَهَا اَبَوَانِ خِلَافًا لِاَبِي يُوسُفَ. وَمَنْ لَهُ اَبَوَانِ كُفْؤٌ لِمَنْ لَهَا اٰبَاءٌ وَتُعْتَبَرُ دِيَانَةً خِلَافًا لِمُحَمَّدٍ فَلَيْسَ فَاسِقٌ كُفْؤًا لِبِنْتِ صَالِحٍ وَاِنْ لَمْ يُعْلِنْ فِي اخْتِيَارِ الْفَضْلِيِّ وَتُعْتَبَرُ مَالاً. فَالْعَاجِزُ عَنِ الْمَهْرِ الْمُعَجَّلِ وَالنَّفَقَةِ غَيْرُ كُفْوٍ لِلْفَقِيرَةِ وَالْقَادِرُ عَلَيْهِمَا كُفْؤٌ لِذَاتِ اَمْوَالٍ عِظَامٍ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ خِلَافًا لَهُمَا. وَتُعْتَبَرُ حِرْفَةً عِنْدَهُمَا وَعَنِ الْاِمَامِ رِوَايَتَانِ. فَحَائِكٌ اَوْ حَجَّامٌ اَوْ كَنَّاسٌ اَوْ دَبَّاغٌ غَيْرُ كُفْوٍ لِعَطَّارٍ اَوْ بَزَّازٍ اَوْ صَرَّافٍ وَبِهِ يُفْتَى. وَلَوْ تَزَوَّجَتْ غَيْرَ كُفْوٍ فَلِلْوَلِيِّ اَنْ يُفَرِّقَ. وَكَذَا لَوْ نَقَصَتْ عَنْ مَهْرِ مِثْلِهَا لَهُ اَنْ يُفَرِّقَ اِنْ لَمْ يُتِمَّ خِلَافًا لَهُمَا. وَقَبْضُهُ الْمَهْرَ وَتَجْهِيزُهُ اَوْ طَلَبُهُ بِالنَّفَقَةِ رِضًى لَا سُكُوتُهُ. وَاِنْ رَضِيَ اَحَدُ الْاَوْلِيَاءِ فَلَيْسَ لِغَيْرِهِ الْاِعْتِرَاضُ.

FASIL

NİKÂHTA DENKLİK

Nikâhta denklik, nesep itibariyle muteberdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلَا لَا يُزَوِّجُ النِّسَاءَ اِلَّا الْاَوْلِيَاءُ وَلَا يُزَوَّجْنَ اِلَّا مِنَ الْاَكْفَاءِ

"Dikkat edin! Kadınları ancak velileri evlendirebilir. Veliler de kadınları dengi olan erkeklerden başkasıyla evlendiremezler" hadis-i şerifi, nikâhta beraberliğin lüzumuna kuvvetli delildir. Ama Süfyan-ı Sevri (r.a) Hazretleri; **"Nikâhta nesep itibariyle denkliğe itibar edilmez. Zira insanlar birbirine denktir."** Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلنَّاسُ سَوَاسِيَةٌ كَاَسْنَانِ الْمُشْطِ لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ اِنَّمَا الْفَضْلُ بِالتَّقْوٰى

"İnsanlar, tarak dişleri gibi birbirine eşittirler. Arap'ın, Acem üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâlıkladır." hadis-i şerifi erkekle, kadının nesep itibâriyle birbirinin dengi olmalarının şart ol-

madığına delildir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَاللهِ اَتْقَاكُمْ

"Şüphesiz ki; sizin Allah nezdinde en şerefliniz, takvaca en ileri olanınızdır." (El-Hücurat Suresi; 13) kavl-i kerimi de bunu teyit etmektedir." demiştir.

Biz Hanelilerin delili; Resûl-ü Ekrem (s.a.v)'in;

قُرَيْشٌ بَعْضُهُمْ اَكْفَاءٌ لِبَعْضٍ بَطْنٌ بِبَطْنٍ وَالْعَرَبُ بَعْضُهُمْ اَكْفَاءٌ لِبَعْضٍ قَبِيلَةٌ بِقَبِيلَةٍ وَالْمَوَالِيْ بَعْضُهُمْ اَكْفَاءٌ لِبَعْضٍ رَجُلٌ بِرَجُلٍ

"Kureyş, batın batın birbirinin dengidirler. Diğer Araplar da, kabile kabile birbirlerinin dengidirler. Azatlılar da, birbirinin dengidirler." hadis-i şerifidir. Buna göre; Kureyş birbirine denktirler. Kureyş'li olmayan Araplar, Kureyş'lilere denk değildir. Belki Araplar, birbirine denktir. Kureyş'lilerin kendi arasında üstünlük itibâr edilmez. Hatta Haşimilerden birisi, Kureyş'lilerden birisiyle evlense, caizdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v), Hz. Osman (r.a)'a kızını vermiştir. Halbuki Hz. Osman (r.a), Abd-i Şems oğullarındandır. Hz. Ali (r.a), kızı Ümm-ü Gülsüm (r.a)'ü, Hz. Ömer (r.a)'le evlendirmiştir. Hz. Ömer (r.a) Kureyş'li idi. Fakat Hâşimî değildi. Benî Bâhile kabilesi, kendilerinden başka Araplara denk değildirler. Benî Bâhile, bir kabilenin ismidir. Asılda Hemedan'lı bir kadının ismidir. Bu kabile, cimrilik ve aşaşılıkla meşhurdur. **"Kalan yemeklerini defalarca yerlermiş. ölü kemiklerini kaynatıp, yağını alırlarmış."** denilir. Vebal nakledene aittir. Bir arif; **"Kişinin nefsi, Bâhile kabilesinden olduktan sonra aslında Hâşimî olması, o adama fayda vermez."** demiştir.

Arap olmayanlarda denk olma, Müslüman ve hür olma cihetinden itibâr edilir. Yoksa nesep cihetinden itibâr olunmaz. Sahâbe-i Güzin (r.a) nesep ile iftihar ettiklerinde, Selman-ı Fârisi (r.a) **"Ben ancak İslâmiyet'le iftihar ederim. Ondan başka benim babam yoktur."** diye cevap vermiştir.

Babası kâfir olan yahut babası köle olan Müslüman; babası Müslüman olan yahut babası hür olan kıza denktir. Babası Müslüman olan yahut babası hür olan kimse; hem annesi hem babası Müslüman yahut hem annesi hem babası hür olan kıza denk değildir. Zira kölelik, küfür eseridir. Küfürde ise, aşağılık vardır. Denk olmada nesebe itibâr olunur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre, bunlar birbirine denktir. Bir yerde bulunmayan kimsenin ismi veya babasının ismi anılsa, o kimse bilinir. Dedesinin ismi-

ni söylemeye ihtiyaç kalmaz. Ama, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; dedesinin isminin söylenilmesi lâzımdır.

Bir kimsenin annesi, babası Müslüman yahut hür olsalar, dedeleri Müslüman ve hür olan kıza denktir. Dindarlık bakımından da denklik itibâr edilir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; dindarlık itibâr edilmez. Zira dindarlık, Âhiret işidir. Onun üzerine dünya hükümleri kurulamaz. Hidâye'de de böyledir. Ama İmam-ı Muhammed (r.a)'e cevap verilir ki; **"Şahitliğin kabul edilmesi dünya işlerindendir. Fakat dindarlık üzerine kurulur. Buna göre; dindarlık bakımından denk olmak da muteberdir. İmdi fâsık bir kimse, sâlih bir kimsenin kızına denk değildir. O fâsık, fışkını aşikâr yapmasa bile denk değildir. Ama bazı âlimlere göre; fâsık, fışkını aşikâr yapmazsa, salih bir kimsenin kızı için denk olur. Zira kötülüğünü aşikâr yapmamakla, karısına utanç vesilesi olmaz."** demişlerdir.

Mal cihetinden de denk olmak muteberdir. Mehir ve nafakaya malik olması itibâr edilir. Acele verilecek mehir veya nafakadan yahut nafaka temininden âciz olan kimse, fakir olan kıza denk değildir. Zira mehir, kızdan faydalanmasının karşılığıdır. Onu ödemesi lâzımdır. Nafaka ise, evliliğin devam etmesine sebeptir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; nafakayı temin etmesi kâfidir. Nafakadan murâd, her gün kadının yiyeceği miktarı kazanmasıdır. Bazılarına göre; **"Bir senenin nafakasıdır."** Bazıları ise; **"Altı ayın nafakasıdır."** demişlerdir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kadının nafaka ve mehrini temin eden kimse, zengin olan kıza denktir. Zira mal, yok olmaya mahkum olduğundan zenginliğin devamı yoktur, çok mal zemmedilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v);

هَلَكَ الْمُكْثِرُونَ اِلاَّ مَنْ قَالَ بِمَالِهِ هٰكَذَا وَ هٰكَذَا

"Zengin olanlar helâk olmuştur. Ancak malını sağa, sola dağıtan müstesnadır." hadis-i şerifi, malın denk olmasında muteber olmadığına delildir.

İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; zenginlikte, denk olma da muteberdir.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; denk olmada, zanaat da muteberdir.

İmam-ı A'zam (r.a)'dan iki rivayet vardır. Biri, zanaatın itibâr edilmesi, diğeri ise, itibâr edilmemesidir. Zira bazen bir kimsenin, aşağı bir zanaatta iken yüksek bir zanaata geçmesi mümkündür, bu takdirde itibâr edilmez. Dokumacı, hacamatçı, çöpçü ve derici; atarın ve sarrafın, kızla-

rına denk değildirler. Bir kadın dengi olmayan biriyle evlense, kızın velisi için aralarını ayırmak vardır.

Bir kadın mehr-i mislinden eksik olarak evlense, kızın velisi mehr-i mislini tamamlattırır. Tamamlamazsa aralarını ayırır.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mehr-i mislinde veli için itiraz hakkı yoktur. Kızın velisinin mehr-i misli yahut çeyizini alması yahut nafakasını istemesi rızâdır, susması rızâ değildir.

Susmak birkaç yerde konuşmak yerine geçer;

1- Bakire kızın velisi evlendirmek için izin istediğinde, kızın susması, söylemesi gibidir.

2- Mehrini aldığında, susmasıdır.

3- Erginlik çağında bulunan bir kıza, nikâhlandığı haberi geldiğinde susmasıdır.

4- Bir kadın evlenmemeye yemin edip, babası kendisini evlendirdiğinde susması, konuşması yerine geçtiği için yemini bozulur.

5- Bir kimseye, bir şey tasadduk olunduğunda susması, kabul etmesidir. Bu susmak, konuşmak yerine geçer. Ama kendisine hibe edilen kimsenin susması, konuşma yerine geçmez.

6- Bir kimse, bir mecliste, bir kimseye, bir şey hibe etse, fakat hibe olunan şey o anda alınmayıp, meclisin sonunda kendisine hibe edilen kimse, o şeyi aldığında kabul etmiş olur.

7- Vekilin susması da kabuldür. Mesela; bir kimse, bir kimseye **"Seni, falan şeye vekil ettim"** dediğinde, O kimsenin sükûtu kabuldür. Ama sonra reddedebilir.

8- Kendisine bir şeyin yapması emredilen kimsenin susması kabuldür. Bu da sonradan reddedebilir.

9- Kendisi için ikrar edilen kimsenin susması kabuldür. Yani bir kimse, bir kadına; **"Sen, benim kızımsın."** dediğinde O, sussa kabuldür. Sonra reddedebilir.

10- Kendisine vakfedilenin sükûtudur. Sonra reddedebilir. Bazıları, **"Reddedemez."** demişlerdir.

11- Bey-i telcie'de alış-veriş yapanlardan birisinin susmasıdır. Mesela; Birisi; **"Aramızdaki alış-verişle ilgili olan manayı sahih yapalım."** dediğinde, diğerinin susması konuşma yerine geçer.

12- Eski mal sahibinin malı, alacaklıları arasında taksim edilirken

susmasıdır.

13- Muhayyer olarak köle satın alan kimse, satın aldığı köle alış-veriş yaparken gördüğünde susması muhayyerliğini düşürür.

14- Satın alan kimse aldığı malı alırken, satıcının susması izindir. Gerek alış-veriş geçerli olsun gerek geçersiz olsun.

15- Şefiîn susmasıdır.

16- Efendisi, kölesinin alış-veriş yaptığını görüp susması, köleye ticaret için izindir.

17- Efendisi, kölesine ticaret için izin vermeyeceğine yemin ettikten sonra kölenin alış-veriş yaptığını gördüğünde susması ile yemini bozulur; susması, konuşması yerine geçer.

18- Bir kimse, kölesini satsa yahut rehin için verse yahut cinayet için teslim etse, o kölenin susması kendinin köle olduğunu ikrar etmesidir, eğer o kimse akıllı ise. Ama, cariye vermek için yahut kendisine alış-veriş arz etmek için yahut evlendirmek için izin istenildiğinde sussa, ikrar değildir. Bu susmak, yukarıda geçen susmanın zıddıdır.

19- Bir kimse; **"Falan adamı evime koymam."** diye yemin etse, hâlbuki o adam evinde bulunsa, eğer susarsa yemini bozulur. Ama, "Evimden çık!" diye söyledikten sonra sussa, yemini bozulmaz.

20- Bir kimse, bir şey satın almazdan önce, o şeyin kusurlu olduğu kendisine haber verildikten sonra susması, o şeyin kusuruna razı olmasıdır. Eğer haber veren adaletli ve doğru bir kimse ise. Eğer fâsık ise, İmam-ı A'zam'a (r.a)'a göre; rızâ değildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; fâsık ise de, rızâdır.

21- Bir kimsenin, ümm-ü-veled'i doğurduğunda susması ikrardır.

22- Bir kimsenin karısı yahut kızını, kendinin akârını satarken görüp susması, o şey kendinin olmadığını ikrardır.

23- Bir kimse kendinin kumaşını yahut evini bir kimsenin sattığını, bir kimsenin de aldığını ve alan insanın da o kumaştan veya o evde tasarruf ettiğini görüp, bu kimsenin susması o malın kendinin olmamasını ikrardır. Sonra bu kimse, **"Benim mailindir."** diye dava etse kabul edilmez.

24- Şirket-i İnan ile ortak olanın birisi diğerine şu cariyeyi kendim için aldım dese; diğer ortak sussa, cariye yalnız O'nun için olmasını ikrardır.

25- Bir kimsenin vekili muayen alış-verişte; **"Şu şeyi, kendim için satın alıyorum."** dediğinde müvekkil sussa izindir. O şey vekilin olur.

26- İyiyi, kötüden ayıran çocuk alış-veriş yaparken velisinin görüp susması izindir. O şey velinin olur.

27- Bir kimse tulumu ile suyu alıp, başka bir kimse tulumu yarıp suyunu dökse, sahibinin susması rızâdır.

28- Bir kimse kölesine hizmet ettirmemeye yemin etse, köle izinsiz kendisine hizmet ettiğinde susup yasaklamasa, yemini bozulur.

29- Bir kadın kızının çeyizi için babasının eşyasından bir miktar şey verse, hâlbuki babası orada olup sussa rızâdır. Babası geri alamaz.

30- Kadın kızının çeyizinde âdet olan taam için babasının malından harcarken, babası sussa izindir, kızın anasına ödettiremez.

31- Bir kimse cariye satıp, cariyenin kulağında kıymetli küpeler ve üzerinde ziynetler bulunsa fakat, alış-veriş yapılırken bu ziynetler şart koşulmasa, satın alan cariyeyi o ziynetlerle beraber alıp gitse, satan sussa bu ziyneti de teslimdir. O ziynet satın alanın olur.

32- Bir kimse bir âlimden okusa, hâlbuki o âlim susup cevap vermese, âlimin susması cevap ve izindir.

33- Şahitlerin teskiyesi için bir kaç kimseden sorulsa, onlar da cevap vermeyip sussalar, susmaları şahitlerin adaletli olmasını tasdiktir.

34- Bir kimse, bir şeyi rehin koymak için başkasına söylese, O da kabul etmese, aradan birkaç saat geçtikten sonra yanında rehin bırakmak istediği kimse rehini alsa, rehin bırakmak isteyenin susması izindir.

Bu anlatılan meselelerin bir kısmı **"Hulâsa"**dan, bir kısmı **"Câmiü'l-Fûsul"**dan, bir kısmı **"Kunyetü'l-Fetâvâ"**dan, birazı **"Zahiriye"**den naklolunmuştur. **"Eşbâh ve Nezâir"**de de yazılıdır. Şüphesi olan **"Eşbâh ve Nezâir"**e müracaat etsin.

Aynı derecede olan velilerden birisi, erginlik çağında olmayan kız çocuğunun evlenmesine razı olup nikâh etse, diğerleri için itiraz hakkı yoktur. Yani, nikâhı bozamazlar. Ama, nikâh yapan veliden daha yakın velisi varsa, O'nun için nikâhı bozma hakkı vardır.

ـ فَصْلٌ ـ

وَوُقِفَ تَزْوِيجُ فُضُولِيٍّ اَوْ فُضُولِيَيْنِ عَلَى الْاِجَازَةِ وَيَتَوَلَّى طَرَفَيِ النِّكَاحِ وَاحِدٌ بِاَنْ كَانَ وَلِيًّا مِنَ الْجَانِبَيْنِ اَوْ وَكِيلاً مِنْهُمَا اَوْ وَلِيًّا وَاَصِيلاً وَوَكِيلاً اَوْ وَكِيلاً وَاَصِيلاً وَلاَ يَتَوَلاَّهُمَا فُضُولِيٌّ وَلَوْ مِنْ جَانِبٍ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ. وَلَوْ اَمَرَهُ اَنْ يُزَوِّجَهُ اِمْرَاَةً فَزَوَّجَهُ اَمَةً لاَيَصِحُّ عِنْدَهُمَا وَهُوَ الْاِسْتِحْسَانُ وَعِنْدَ الْاِمَامِ يَصِحُّ. وَلَوْ زَوَّجَهُ اِمْرَاَتَيْنِ فِى عَقْدَةٍ لاَيَلْزَمُ وَاحِدَةٌ مِنْهُمَا وَلَوْ زَوَّجَ الْاَبُ اَوِ الْجَدُّ الصَّغِيرَ اَوِ الصَّغِيرَةَ بِغَبْنٍ فَاحِشٍ فِى الْمَهْرِ اَوْ مِنْ غَيْرِ كُفْوٍ جَازَ خِلاَفًا لَهُمَا وَلَيْسَ ذٰلِكَ لِغَيْرِ الْاَبِ وَالْجَدِّ.

FASIL

HABERSİZ KIYILAN NİKÂH

Bir kimse; bir adamın haberi yokken, bir kadına nikâhlasa yahut kadının da haberi yokken bir adama nikâhlasa, nikâhlarının olması izinlerine bağlıdır. Iki taraftan veli bulunan bir kimse, nikâhın iki tarafının velisi olabilir. Mesela; Bir kimse, kardeşinin kızını başka bir kardeşinin oğluna nikâhlamak için, iki tarafın icab ve kabulüne veli olması caizdir. Yahut bir kimse, erkek ve kadın tarafından vekil olabilir yahut bir taraftan veli, bir taraftan asîl olmak üzere iki taraftan veli olabilir. Mesela; Bir kimse; amcasının erginlik çağında olmayan kızını kendisi için nikâh etse, kendi tarafından asil, kız tarafından veli olmuş olur. Yahut bir taraftan veli, bir taraftan vekil olabilir. Mesela; Kendi kızını, bir başkasının vekili olup nikâh etmesi gibi yahut bir taraftan vekîl, bir taraftan asîl olabilir. Mesela; Bir kadının vekili olup, kendisi için nikahlaması gibi.

Bir taraftan da olsa bile kadın ve erkekten habersiz nikâh kıyan kimse, nikâhın iki tarafını üzerine alamaz.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bu kimse iki tarafın nikâhını yapabilir. Sözün kısası; habersiz nikâh kıyan kimse için altı mesele vardır, altı meselenin üçü ittifakla izne bağlıdır.

Bir kimse, haberi olmayan bir kadın için; **"Ben falanca kadını zevceliğe aldım."** dese, kadının vekili ve velisi olmayan bir kimse de, o kadını; **"Sana zevceliğe verdim."** dese yahut bir kadın haberi olmayan bir erkek için; **"Ben nefsimi, falanca adama zevceliğe verdim."** dese, adamın velisi ve vekili olmayan bir kimse de; **"Ben, o adamdan vekâleten kabul ettim."** dese yahut kadının ve erkeğin velisi ve vekili olmayan

bir kimse; **"Ben falanca kadını, falanca adama zevceliğe verdim."** dese, aynı vaziyette bulunan bir kimse de; **"Ben de kabul ettim."** derse; bu üç meselede nikâhın olması, nikâhı kıyılanların iznine bağlıdır.

Üç meselede nikâhın olup, olmaması ihtilâflıdır.

Kadının ve erkeğin velisi olmayan bir kimse, onlardan habersiz olarak; **"Ben falanca kadını, falanca adama zevceliğe verdim."** dese, kadın ile erkekten her ikisi de orada bulunmasa ve bu kimsenin sözüne karşılık olarak; **"Ben.de kabul ettim."** diyen bir kimse olmasa yahut; **"Ben falanca kadını, kendime zevce olarak aldım."** dese, hâlbuki kadın orada bulunmasa, bunun sözüne karşılık; **"Ben de kabul ettim."** diyen bir kimse olmasa yahut bir kadın; **"Ben nefsimi, falanca adama zevceliğe verdim."** dese, o adam da orada bulunmayıp, O'nun yerine; **"Ben de kabul ettim."** diyen kimse olmasa, bu üç mesele Ebu Yusuf (r.a) 'a göre; izne bağlıdır. Zira nikâhı kıyılanlar hazır olduklarında izin verirlerse, nikâh olur; izin vermezlerse nikâh olmaz.

İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu sözlerle nikâh olmaz. Ebu Yusuf (r.a)'un kaidesi budur ki; eğer iki taraftan bu habersiz nikâh kıyanlar, iki tarafın emri ile kıysalardı nikâh olurdu, emirsiz olunca yine nikâh olur, ancak izne bağlıdır, İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a) için delil budur ki; nikâh akdinin yarısı bulundu, başkası tarafından **"Kabul"** bulunmadan önce dönülebilir. O yerden kalkmakla ilk söylenen nikâh akdinin yarısı da geçersiz olur. Oturulan yerden sonra devam etmez. Satmak gibi. Bir adam, bir kimseye kendisini bir kadınla evlendirmesi için emretse, o kimse O'nu başkasının cariyesi ile evlendirse, Ebu Yusuf ile Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre; nikâh sahih değildir. İstihsan da budur. Zira kadın denilince, örfte cariye olmayıp dengi olan hür kadın murâd edilir, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; nikâh sahihtir. Zira **"Kadın"** lafzı, cariyeye de, hürreye de şamildir. Bir kimse, **"Kadınla evlenmeyeceğim."** diye yemin etse; hem hürre, hem cariyeye şamil olup hangisi ile evlenirse yemini bozulur. Emrettiği kimse bir nikâh akdinde, o kimseyi iki kadınla evlendirse, o iki kadından hiç birisinin nikâhı olmaz. Çünkü o kimse, emreden kimseye muhalefette bulunmuştur. Aynı zamanda bilinmediği için, ikisinden birinin nikâhını geçerli saymak ve hangisinin önce nikâhı kıyıldığı bilinmemekle birini tayin etmek de mümkün değildir. Bu takdirde hiç birisinin nikâhı olmaz.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; baba yahut dede erginlik çağında olmayan erkek çocuğu fazla mehirle evlendirse yahut erginlik çağında olmayan kız çocuğunu mehr-i mislinden çok aşağı bir mehirle evlendirse yahut dengi olmayan ile evlendirse caizdir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caiz değildir. Bunların veli olmaları, çocukların haklarını

gözetmelerine bağlıdır. Hakları gözetilmeyince, yapılan nikâh akdi bâtıldır. Zira mehr-i mislinden aşağı olunca, hakkı gözetilmemiş olur. Dengi olmayan biriyle evlendirilmesinde de büyük zarar vardır. Bu itibarla nikâh caiz değildir.

Baba ile dede başka veli için; erkek çocuğunu fazla mehirle, kız çocuğunu az mehirle yahut dengi olmayanla evlendirmesi caiz değildir.

ـ بَابُ الْمَهْرِ ـ

يَصِحُّ النِّكَاحُ بِلاَ ذِكْرِهِ وَمَعَ نَفْيِهِ وَاَقَلُّهُ عَشَرَةُ دَرَاهِمَ فَلَوْ سُمِّيَ دُونَه لَزِمَتِ الْعَشَرَةُ وَاِنْ سَمَّاهَا اَوْ اَكْثَرَ لَزِمَ الْمُسَمَّىٰ بِالدُّخُولِ اَوْ مَوْتِ اَحَدِهِمَا وَنِصْفُهُ بِالطَّلاَقِ قَبْلَ الدُّخُولِ وَالْخَلْوَةِ الصَّحِيحَةِ. وَاِنْ سَكَتَ عَنْهُ اَوْ نَفَاهُ لَزِمَ مَهْرُ الْمِثْلِ بِالدُّخُولِ اَوِ الْمَوْتِ. وَبِالطَّلاَقِ قَبْلَ الدُّخُولِ وَالْخَلْوَةِ مُتْعَةٌ مُعْتَبَرَةٌ بِحَالِهِ فِى الصَّحِيحِ لاَتُنْقَصُ عَنْ خَمْسَةِ دَرَاهِمَ وَلاَ تُزْدَادُ عَلَى نِصْفِ مَهْرِ الْمِثْلِ وَهِيَ دِرْعٌ وَخِمَارٌ وَمِلْحَفَةٌ. كَذَا الْحُكْمُ لَوْ تَزَوَّجَهَا بِخَمْرٍ اَوْ خِنْزِيرٍ اَوْ بِهٰذَا الدَّنِ مِنَ الْخَلِّ فَاِذَا هُوَ خَمْرٌ خِلاَفًا لَهُمَا. اَوْ بِهٰذَا الْعَبْدِ فَاِذَا هُوَ حُرٌّ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ اَوْ بِثَوْبِهِ اَوْ بِدَابَّةٍ لَمْ يُبَيِّنْ جِنْسَهُمَا اَوْ بِتَعْلِيمِ الْقُرْاٰنِ اَوْ بِخِدْمَةِ الزَّوْجِ الْحُرِّ لَهَا سَنَةً وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لَهَا قِيمَةُ الْخِدْمَةِ وَكَذَا يَجِبُ مَهْرُ الْمِثْلِ فِى الشِّغَارِ وَهُوَ اَنْ يُزَوِّجَهُ بِنْتَهُ اَوْ اُخْتَهُ مُعَاوَضَةً بِالْعَقْدَيْنِ. وَلَوْ تَزَوَّجَهَا عَلَى خِدْمَتِهِ لَهَا سَنَةً وَهُوَ عَبْدٌ فَلَهَا الْخِدْمَةُ. وَلَوْ اَعْتَقَ اَمَتَهُ عَلَى اَنْ يُزَوِّجَهَا فَعِتْقُهَا صَدَاقُهَا عِنْدَ اَبِى يُوسُفَ وَعِنْدَهُمَا لَهَا مَهْرُ الْمِثْلِ. وَلَوْ اَبَتْ اَنْ تُزَوِّجَهُ فَعَلَيْهِمَا قِيمَتُهَا لَهُ اِجْمَاعًا. وَلِلْمُفَوِّضَةِ مَافُرِضَ لَهَا بَعْدَ الْعَقْدِ اِنْ دَخَلَ اَوْ مَاتَ وَالْمُتْعَةِ اِنْ طَلَّقَ قَبْلَ الدُّخُولِ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُفَ نِصْفُ مَافُرِضَ. وَاِنْ زَادَ فِى مَهْرِهَا بَعْدَ الْعَقْدِ لَزِمَتْ وَتَسْقُطُ بِالطَّلاَقِ قَبْلَ الدُّخُولِ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ تُتَنَصَّفُ اَيْضًا وَاِنْ حَطَّتْ عَنْهُ مِنَ الْمَهْرِ صَحَّ وَاِذَا خَلاَ بِهَا بِلاَ مَانِعٍ مِنَ الْوَطْىِ حِسًّا اَوْ شَرْعًا اَوْ طَبْعًا كَمَرَضٍ يَمْنَعُ الْوَطْىَ وَرَتَقٍ وَصَوْمِ رَمَضَانَ وَاِحْرَامِ فَرْضٍ اَوْ نَفْلٍ وَحَيْضٍ وَنِفَاسٍ لَزِمَهُ تَمَامُ الْمَهْرِ وَلَوْ كَانَ خَصِيًّا اَوْ غِيِّنًا. وَكَذَا لَوْ كَانَ مَجْبُوبًا خِلاَفًا لَهُمَا وَصَوْمُ الْقَضَاءِ غَيْرُ مَانِعٍ فِى الْاَصَحِّ. وَكَذَا صَوْمُ النَّذْرِ فِى رِوَايَةٍ وَفَرْضُ الصَّلاَةِ مَانِعٌ. وَالْعِدَّةُ تَجِبُ بِالْخَلْوَةِ وَلَوْ مَعَ الْمَانِعِ اِحْتِيَاطًا. وَالْمُتْعَةُ وَاجِبَةٌ لِمُطَلَّقَةٍ قَبْلَ الدُّخُولِ لَمْ يُسَمَّ لَهَا مَهْرٌ وَمُسْتَحَبَّةٌ لِمُطَلَّقَةٍ بَعْدَ الدُّخُولِ وَغَيْرُ مُسْتَحَبَّةٍ لِمُطَلَّقَةٍ بَعْدَ الدُّخُولِ وَغَيْرُ مُسْتَحَبَّةٍ لِمُطَلَّقَةٍ قَبْلَهُ سُمِّيَ لَهَا مَهْرٌ. وَلَوْ سُمِّيَ لَهَا اَلْفًا وَقَبَضَتْهُ ثُمَّ وَهَبَتْهُ لَهُ ثُمَّ طَلَّقَهَا قَبْلَ الدُّخُولِ رَجَعَ عَلَيْهَا بِنِصْفِهِ وَكَذَا كُلُّ مَكِيلٍ وَمَوْزُونٍ وَلَوْ قَبَضَتِ النِّصْفَ ثُمَّ وَهَبَتِ الْكُلَّ اَوِ الْبَاقِى لاَيَرْجِعُ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ وَهَبَتْ اَقَلَّ مِنَ النِّصْفِ وَقَبَضَتِ الْبَاقِى رَجَعَ عَلَيْهَا اِلَى تَمَامِ النِّصْفِ وَعِنْدَهُمَا بِنِصْفِ الْمَقْبُوضِ وَلَوْ لَمْ تَقْبِضْ شَيْئًا فَوَهَبَتْهُ لاَيَرْجِعُ اَحَدُهُمَا عَلَى الْاٰخَرِ وَكَذَا لَوْ كَانَ الْمَهْرُ عَرَضًا فَوَهَبَتْهُ قَبْلَ الْقَبْضِ اَوْ بَعْدَهُ. وَاِنْ تَزَوَّجَهَا بِاَلْفٍ عَلَى اَنْ

لاَيُخْرُجَهَا مِنَ الْبَلَدِ اَوْ عَلَى اَنْ لاَيَتَزَوَّجَ عَلَيْهَا فَاِنْ وَفٰى فَلَهَا الْاَلْفُ وَاِلاَّ فَمَهْرُ الْمِثْلِ. وَلَوْ تَزَوَّجَهَا عَلَى اَلْفٍ اِنْ اَقَامَ بِهَا وَعَلَى اَلْفَيْنِ اِنْ اَخْرَجَهَا فَاِنْ اَقَامَ فَلَهَا الْاَلْفُ وَاِلاَّ فَمَهْرُ الْمِثْلِ لاَيُزَادُ عَلَى اَلْفَيْنِ وَلاَ يَنْقُصُ عَنْ اَلْفٍ وَعِنْدَهُمَا لَهَا الْاَلْفَانِ اِنْ اَخْرَجَهَا. وَلَوْ تَزَوَّجَهَا بِهٰذَا الْعَبْدِ اَوْ بِهٰذَا الْعَبْدِ فَلَهَا الْاَعْلٰى اِنْ كَانَ مِثْلُ مَهْرِ مِثْلِهَااَوْ اَقَلَّ. وَالْاَدْنٰى اِنْ كَانَ مِثْلَهُ اَوْ اَكْثَرَ وَمَهْرُ مِثْلِهَا اِنْ كَانَ بَيْنَهَا. وَعِنْدَهُمَا لَهَا الْاَدْنٰى بِكُلِّ حَالٍ. وَاِنْ طَلَّقَهَا قَبْلَ الدُّخُولِ فَلَهَا نِصْفُ الْاَدْنٰى اِجْمَاعًا. وَاِنْ تَزَوَّجَهَا بِهٰذَيْنِ الْعَبْدَيْنِ فَاِذَا اَحَدُهُمَا حُرٌّ فَلَهَا الْعَبْدُ فَقَطْ عِنْدَ الْاِمَامِ اِنْ سٰاوَى عَشَرَةً. وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ الْعَبْدُ مَعَ قِيْمَةِ الْحُرِّ لَوْ كَانَ عَبْدًا. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ الْعَبْدُ وَتَمَامُ مَهْرِ الْمِثْلِ اِنْ هُوَ اَقَلَّ مِنْهُ. وَاِنْ تَزَوَّجَهَا عَلَى فَرَسٍ اَوْ ثَوْبٍ هِرَوِيٍّ بَالَغَ فِى وَصْفِهِ اَوْ لاَ خُيِّرَ بَيْنَ دَفْعِ الْوَسَطِ اَوْ قِيْمَتِهِ. وَكَذَا لَوْ تَزَوَّجَهَا عَلَى مَكِيلٍ اَوْ مَوْزُونٍ بُيِّنَ جِنْسُهُ لاَصِفَتُهُ. وَاِنْ بُيِّنَ صِفَتُهُ اَيْضًا وَجَبَ وَهُوَ لاَقِيْمَتُهُ. وَقِيلَ الثَّوْبُ مِثْلِهِ اِنْ بُولِغَ فِى وَصْفِهِ. وَاِنْ شَرَطَ الْبِكَارَةَ فَوَجَدَهَا ثَيِّبًا لَزِمَهُ كُلُّ الْمَهْرِ. وَاِنِ اتَّفَقَا عَلَى قَدْرٍ فِى السِّرِّ وَاَعْلَنَا غَيْرَهُ عِنْدَ الْعَقْدِ فَالْمُعْتَبَرُ مَا اَعْلَنَاهُ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا اَسَرَّاهُ وَلاَ يَجِبُ شَىْءٌ بلاَ وَطْىءٍ فِى عَقْدٍ فَاسِدٍ وَاِنْ خَلاَ فَاِنْ وَطِئَ وَجَبَ مَهْرُ الْمِثْلِ لاَيُزَادُ عَلَى الْمُسَمَّى وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ وَابْتِدَاؤُهَا مِنْ حِينِ التَّفْرِيقِ لاَمِنْ اٰخِرِ الْوَطْئَاتِ فِى الصَّحِيحِ. وَيَثْبُتُ بِهِ النَّسَبُ وَمُدَّتُهُ مِنْ حِينِ الدُّخُولِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَبِهِ يُفْتَى. وَمَهْرِ مِثْلِهَا يُعْتَبَرُ بِقَوْمِ اَبِيهَا اِنْ تَسَاوَيَا سِنًّا وَجَمَالاً وَمَالاً وَعَقْلاً وَدِينًا وَبَلَدًا وَعَصْرًا وَبِكَارَةً وَثَيَابَةً. فَاِنْ لَمْ يُوجَدْ مِنْهُمْ فَمِنَ الْاَجَانِبِ فَاِنْ لَمْ يُوجَدْ جَمِيعُ ذٰلِكَ فَمَا يُوجَدُ مِنْهُ. وَلاَ يُعْتَبَرُ بِاُمِّهَا اَوْ خَالَتِهَا اِنْ لَمْ تَكُونَا مِنْ قَوْمِ اَبِيهَا. وَصَحَّ ضَمَانُ وَلِيِّهَا مَهْرَهَا وَتُطَالِبُ مَنْ شَاءَتْ مِنْهُ وَمِنَ الزَّوْجِ. وَيَرْجِعُ الْوَلِيُّ عَلَى الزَّوْجِ اِذَا اَدَّى اِنْ ضَمِنَ بِاَمْرِهِ وَاِلاَّ فَلاَ. وَلِلْمَرْاَةِ مَنْعُ نَفْسِهَا مِنَ الْوَطْىءِ وَالسَّفَرِ حَتَّى يُوفِيَهَا قَدْرَ مَابَيْنَ تَعْجِيلِهِ مِنْ مَهْرِهَا كُلاًّ اَوْ بَعْضًا وَلَهَا السَّفَرُ وَالْخُرُوجُ مِنَ الْمَنْزِلِ اَيْضًا وَلَهَا النَّفَقَةُ لَوْ مَنَعَتْ لِذٰلِك وَهٰذَا قَبْلَ الدُّخُولِ وَكَذٰا بَعْدَهُ خِلاَفًا لَهُمَا فِيمَا لَوْ كَانَ الدُّخُولُ بِرِضَاهَا غَيْرَ صَبِيَّةٍ وَلاَ مَجْنُونَةٍ. وَاِنْ لَمْ يُبَيِّنْ قَدْرَ الْمُعَجَّلِ فَقَدْرَ مَايُعَجَّلُ مِنْ مِثْلِهِ عُرْفًا غَيْرَ مُقَدَّرٍ بِرُبْعٍ وَنَحْوِهِ وَلَيْسَ لَهَا ذٰلِكَ لَوْ اُجِّلَ كُلُّهُ خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى. وَاِذَا اَوْفَاهَا ذٰلِكَ فَلَهُ نَقْلُهَا حَيْثُ شَاءَ مَادُونَ السَّفَرِ. وَقِيلَ لَهُ السَّفَرُ بِهَا فِى ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ وَالْفَتْوٰى عَلَى الْاَوَّلِ. وَاِنِ اخْتَلَفَا فِى قَدْرِ الْمَهْرِ فَالْقَوْلُ لَهَا اِنْ كَانَ مَهْرُ مِثْلِهَا كَمَا قَالَتْ اَوْ اَكْثَرَ. وَلَهُ اِنْ كَانَ كَمَا قَالَ اَوْ اَقَلَّ.

وَإِنْ كَانَ بَيْنَهُمَا تَخَالُفًا وَلَزِمَ مَهْرُ الْمِثْلِ. وَفِي الطَّلاَقِ قَبْلَ الدُّخُولِ اَلْقَوْلُ لَهَا إِنْ كَانَتْ مُتْعَةُ الْمِثْلِ كَنِصْفِ مَا قَالَتْ أَوْ أَكْثَرَ. وَلَهُ إِنْ كَانَتْ كَنِصْفِ مَاقَالَ أَوْ أَقَلَّ. وَإِنْ كَانَتْ بَيْنَهُمَا تَخَالُفًا وَلَزِمَتِ الْمُتْعَةُ. وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى اَلْقَوْلُ لَهُ قَبْلَ الدُّخُولِ وَبَعْدَهُ إِلاَّ أَنْ يَذْكُرَ مَالاً يَتَعَارَفُ مَهْرًا لَهَا وَأَيُّهُمَا بَرْهَنَ قُبِلَ. وَإِنْ بَرْهَنَا فَبَيِّنَتُهُ أَوْلَى حَيْثُ يَكُونُ الْقَوْلُ لَهَا وَبَيِّنَتُهَا أَوْلَى حَيْثُ يَكُونُ الْقَوْلُ لَهُ. وَإِنْ إِخْتَلَفَا فِي أَصْلِهِ وَجَبَ مَهْرُ الْمِثْلِ وَمَوْتُ أَحَدِهِمَا كَحَيَاتِهِمَا. وَفِي مَوْتِهِمَا بَعْدَ الدُّخُولِ إِنْ إِخْتَلَفَ الْوَرَثَةُ فِي قَدْرِهِ فَالْقَوْلُ لِوَرَثَةِ الزَّوْجِ عِنْدَ الْإِمَامِ وَلاَ يُسْتَثْنَى وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى كَالْحَيَةِ وَإِنْ إِخْتَلَفُوا فِي أَصْلِهِ يَجِبُ مَهْرُ الْمِثْلِ عِنْدَهُمَا وَبِهِ يُفْتَى. وَعِنْدَ الْإِمَامِ الْقَوْلُ لِمُنْكِرِ التَّسْمِيَةِ وَلاَ يَجِبُ شَيْءٌ. وَإِنْ بَعَثَ إِلَيْهَا شَيْئًا فَقَالَتْ هُوَ هَدِيَّةٌ وَقَالَ هُوَ مَهْرٌ فَالْقَوْلُ لَهُ فِي غَيْرِ مَاهِيَّ لِلاَكْلِ. وَإِنْ نَكَحَ ذِمِّيٌّ ذِمِّيَّةً أَوْ حَرْبِيٌّ حَرْبِيَّةً ثُمَّ عَلَى مَيْتَةٍ أَوْ بِلاَ مَهْرٍ وَذٰلِكَ جَائِزٌ فِي دِينِهِمْ فَلاَ شَيْءَ لَهَا خِلاَفًا لَهُمَا سَوَاءٌ وُطِئَتْ أَوْ طُلِّقَتْ قَبْلَهُ أَوْ مَاتَ أَحَدُهُمَا. وَإِنْ نَكَحَهَا بِخَمْرٍ أَوْ خِنْزِيرٍ مُعَيَّنٍ ثُمَّ أَسْلَمَا أَوْ أَسْلَمَ أَحَدُهُمَا قَبْلَ الْقَبْضِ فَلَهَا ذٰلِكَ. وَإِنْ كَانَ غَيْرَ مُعَيَّنٍ فَقِيمَةُ الْخَمْرِ وَمَهْرُ الْمِثْلِ فِي الْخِنْزِيرِ. وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ مَهْرُ الْمِثْلِ فِي الْوَجْهَيْنِ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ اَلْقِيمَةُ فِيهِمَا. وَفِي الطَّلاَقِ قَبْلَ الدُّخُولِ تَجِبُ الْمُتْعَةُ عِنْدَ مَنْ أَوْجَبَ مَهْرَ الْمِثْلِ وَنِصْفُ الْقِيمَةِ عِنْدَ مَنْ أَوْجَبَهَا.

MEHİR

Mehrin pek çok isimleri vardır;

1- Sadak. 2- Nihle. 3- Ecir. 4- Ükr.

Nikâh kıyılırken mehir söylensin, söylenmesin, mehir olmamak üzere nikâh kıyılsın, nikâh sahih olup, mehir mutlaka lâzımdır.

Mehir zikredilmemekle kıyılan nikâhın sahîh olmasında hiçbir kimserin sözü yoktur. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَانْكِحُوا

"Nikâh ediniz." (En-Nisâ Suresi; 3) kavl-i kerimi buna delâlet eder. Nikâh lügatte, bir yere toplanmak ve evlenmekten haber vermektir. İmdi mehir söylenmeden karıyla koca arasında kıyılan nikâh tamamlanır. Eğer bir kimse; **"Alış-verişte para gibi mehirsiz kıyılan nikâhın sahih olma-**

ması lâzımdır. Nitekim alış-verişte para söylenmezse, alış-veriş sahih olmaz. Nikâhta sahih olmamalıydı. Çünkü mehir vaciptir" diye sorarsa; **"Mehrin vacip olması nikâhın sahih olması için değildir. Belki mahallin şerefi içindir. Bu takdirde nikâhın sahih olması için mehrin söylenmesine hacet yoktur."** diye cevap verilir.

Mehrin en az miktarı, on dirhem gümüştür. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لاَمَهْرَ اَقَلُّ مِنْ عَشَرَةِ دَرَاهِمَ

"Mehrin en az miktarı, on dirhem gümüştür." hadis-i şerifi buna delildir. Zira mehir mahallin şerefini meydana çıkarmak için vacip olarak şer'i bir haktır. Mehir, on dirhemden az olarak konulsa, yine on dirhem lâzımdır. On dirhem yahut on dirhemden daha fazla konulsa, kadına cinsî yakmakta bulunmak yahut ikisinden birinin ölmesiyle konulan mehir lâzım olur. Zira cinsî yakınlıkla kadın kendini teslim etmiş olduğundan karşılığı olan mehrin verilmesi lâzımdır. Birinin ölmesiyle de nikâh sona ermiştir. Bir şey sona erince engeller ortadan kalktığı için, o şey bütün lâzımlarıyla pekişmiş ve yerleşmiş olur. Kadına cinsi yakınlıkta bulunmadan veyahut halvet-i sahiha (karı ile kocanın hiç birinde cinsî yakınlığa mâni bir sebep bulunmadığı hâlde, kimsenin göremeyeceği bir yerde beraber bulunmalarıdır) dan önce kadını boşarsa, konulan mehrin yarısı lâzımdır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَ اِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَ قَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ

"Eğer siz, kadınları kendilerine cinsî yakınlıkta bulunmadan önce boşar (fakat daha önceden) **onlara bir mehir tayin etmiş bulunursanız, o hâlde tayin ettiğiniz (o mehir)in yarısı onlarındır."** (El-Bakara Suresi; 237) kavl-i kerimi buna delildir.

Biz Hanefilere göre; halvet-i sahiha, cinsî yakınlık yerine geçer. Nikâh kıyılırken mehir söylenmez yahut mehir olmamak üzere nikâh kıyılırsa, cinsî yakınlıkta yahut halvet-i sahîha'da bulunmakla mehr-i misil lâzım olur. Cinsî yakınlıkta bulunmadan yahut halvet-i sahîha'da bulunmadan önce kadını boşarsa sahih olan kavle göre; erkeğin hâli itibar edilerek kadına Mut'a verilmesi lâzımdır. Mut'anın lâzım olması Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَ عَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ

"Kadınları zengin olan(ınız) **kudretince, darda bulunan**(ınız) **da hâlince** (olmak üzere)- **maruf bir fayda ile faydalandırırız."** (El-Bakara

Suresi; 236) kavl-i kerimiyle sabittir. Mut'a beş dirhemden eksik mehr-i mislin yarısı üzerine de ziyade edilmez. Mut'a, lügatte faydalandırmak, kifayet miktarı azık manasınadır. Istılahta ise; kocası tarafından boşadığı karısına vereceği bir entari, başörtüsü bir de çarşaf olmak üzere üç parça elbiseden ibarettir. Mut'anın âlâsı ipekten; orta alanı yünlüden, aşağı olanı basmadandır. Şarap yahut domuz mehir olarak konulsa, mehr-i misil vacip olur. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; **"Şu küpteki sirkeyi mehir olarak verdim."** dese, hâlbuki küpteki şarap olsa, yine mehr-i misil lâzımdır. Zira şart geçerli değildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o şarabın miktarı sirke lâzımdır. Mehr-i misil lâzım değildir. İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; **"Şu köleyi mehir karşılığında verdim."** dese, hâlbuki o köle hür çıksa, yine mehr-i misil lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; şarabın miktarı sirke lâzım olduğu gibi bunda da kölenin kıymeti lâzım gelir. İnâye sahibi; **"İmam-ı Muhammed, birbirine benzeyen şeylerde Ebu Yusuf'la beraberdir. Zira hüküm, ismi söylenilen şeye bağlıdır. Kıymet sahiplerinde, İmam-ı A'zam'la beraberdir."** demiştir yahut cinslerini beyan etmediği hâlde bir elbiseyi yahut bir hayvanı mehir olarak koysa, yine mehr-i misil lâzımdır. Çünkü koyduğu elbiseyle hayvanın cinsi bilinmemektedir. Elbisenin ipekten, pamukludan, ketenden olma ihtimali bulunduğundan anlaşamayacakları kesindir. Aynı hüküm hayvanda da vardır. Kur'ân öğretmek üzere evlense, yine mehr-i misil lâzımdır. Zira Kur'ân öğretmek kıymet biçilen mal değildir. Hür olan koca mehir olarak kadına bir sene hizmet etmek şartıyla evlense, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yine mehr-i misil lâzımdır. Zira hizmet caiz olsa, kadının kocasına malik ve hizmet istemesi kocasının köle ve hizmetçi olması lâzım olurdu. Bu ise şer'i şerifin hilâfınadır. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Hizmet etmenin ve Kur'ân öğretmenin mehirden olmaları caizdir."** demiştir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir senelik hizmetin ücreti ne tutarsa, kadın onu alır. Yine nikâh-ı şigârda, mehr-i misil lâzımdır. Nikâh-ı şigâr; bir kimse kızım yahut kız kardeşini bir adama, o adam da kızını yahut kız kardeşini bu kimseye, bu kadınların mehri söylenmeden birbirine karşılık olmak üzere kıyılan nikâhtır. Bu takdirde yapılan nikâhlar sahihtir. Fakat kadınların mehir olarak birbirine karşılık olmaları şartı geçersizdir. Her bir kadına mehr-i misil lâzımdır. Bir köle, bir kadına bir sene hizmet etmek şartıyla evlense, kölenin kadına hizmet etmesi caizdir. Mehr-i misil yoktur. Kölenin hizmeti mal ile istenmektedir. Ama köle bunun gibi değildir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; bir kimse kendisiyle evlenmek şartıyla cariyesini azat etse o cariyenin azat edilmesi mehridir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), Safiye (r.a)'yi azat ettikten sonra, O'nunla evlenip; **"Azadın mehrin olsun."** buyurmuşlardır, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mehr-i misil lâzımdır. Zira mehir, elbette mal ol-

malıdır. Azat ise, mal değildir. Azat edilmesinin mehir olma şartı ise geçersiz olup, mehr-i misil vacip olur. Cariye azat edildikten sonra efendisiyle evlenmeyi kabul etmese, ittifakla efendisine kıymetini vermesi lâzımdır. Zira cariyenin efendisi, azadı karşılığında menfaati şart kılmıştır. Menfaat elden kaçınca kıymeti lâzımdır. Cariye hür olmakla, nikâha da cebrolunamaz.

Nikâh işini velisine bırakıp, mehirden bahsedilmeyerek nikâhı kıyılan kadın için, nikâh kıyıldıktan sonra mehir olarak bir şey söyleseler, o kadına cinsi yakınlıkta bulunurlar yahut kocası ölürse, o kadına sonradan mehir olarak konulan şey verilir.

Eğer, cinsî yakınlıkta bulunulmadan boşanırsa mut'a lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; nikâhtan sonra söylenen mehrin yarısı lâzımdır. Nikâh kıyıldıktan sonra mehrinden fazla konursa, o fazla lâzımdır, İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; nikâh kıyıldıktan sonra konulan hibedir, asıl nikâha dâhil olamaz, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; cinsî yakınlıktan önce boşanırsa, ziyade olan mehir düşer. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; ziyade olan mehir, yarıya bölünür.

Bir kadın, mehrinden kocasına indirim yapsa sahih olur. Zira mehir kadının bâki olan hakkıdır. Yani acele verilen mehir, sonra verilen mehir kadın için lâzım olan bir haktır. Mehrini indirmesi ise, bâki olan hakkını kocasına vermesidir.

Kocası, karısı ile kimsenin göremeyeceği bir yerde, hastalık, kadının tenasül uzvunun bitişik olması gibi hissi bir özür, Ramazan orucu, farz yahut nafile Hacc için ihramlı olması gibi şer'î bir özür, kadının âdet görmesi ve loğusa olması gibi tabiî bir özür bulunmaksızın, yani ikisinde de cinsî yakınlığa engel olan bir sebep olmadığı hâlde, bir arada bulunurlarsa erkek hadım, yahut tenasül uzvu mevcut bulunduğu hâlde cinsî yakınlıkta bulunamasa yahut tenasül uzuvları kesilmiş olsa bile, mehrin tamamı lâzım olur.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre tenasül uzvu kesilmiş olan kimsenin üzerine mehrin tamamı lâzım olmayıp, yarısı lâzımdır. Zira bunun cinsî yakınlıktan aciz olması, hastanın aciz olmasından da ziyadedir. Hasta olan kimsenin hastalığı geçtikten sonra cinsî yakınlıkta bulunur. Bunda ise, asla mümkün değildir. Hadım ve cinsî yakınlığa muktedir olamayan kimseye, bunu benzetmek münasip değildir. Zira onların tenasül uzuvları yerindedir, bunun ise tenasül uzvu yoktur. İmam-ı A'zam (r.a) tarafından; "Tenasül uzvu kesilmiş olan kimsenin evlenmesi, menisini getirmek ve kadından faydalanmak içindir. Hastanın evlenmesi ise, cinsî yakınlıkta bulunmak içindir. İmdi tenasül uzvu kesilmiş olanın hâli

böyle olunca, O'nun kadınla yalnız bir arada kalması halvet-i sâhiha olur." diye cevap verilir.

Esâh olan rivayette; Ramazan'ın kazası, halvet-i sahîhaya engel değildir. Zira bozulmasında kefaret yoktur. Bir rivayette, mânidir. Çünkü orucun bozulması, bir özür bulunmadan doğru değildir. Bu takdirde halvet-i sahîhaya mâni olur. Bir rivayette; adak orucu da halvet-i sahîhaya mâni değildir. Zira bozulmasında, kefaret yoktur. Bir rivayette, mânidir, zira şer'i bir özür bulunmadan, orucun bozulması doğru değildir. Bu takdirde, halvet-i sahîhaya mânidir. Farz namazı, halvet-i sahîhaya mânidir. Hidâye sahibi; **"Farz namaz, oruç yerindedir. Farz namaz, farz oruç gibidir. Nafile namaz, nafile oruç gibidir."** demiştir, ihtiyar sahibi; **"Sünnetler halvet-i sahîhaya mâni değildir. Ancak Sabah Namazının iki rekât sünnetiyle, Öğle Namazının dört rekâtlık ilk sünneti mânidir. Zira bunlar çok kuvvetli müekked sünnettirler."** demiştir.

Halvet-i sahiha, karıyla kocanın beraber bulundukları yerde hiç bir kimsenin onların hâllerine muttali olmamasıdır. Bundan dolayı mescitte, hamamda veya yolda hâlvet-i sâhiha olmaz. Aynı şekilde kadının yanında âmâ, akıllı, çocuk yahut deli bulunsa hâlvet-i sahîha olmaz. Kadının kudurmuş köpeği olsa, o da hâlvet-i sahîhaya mânidir.

Bir mâni olsa bile, hâlvet-i sahîha ile ihtiyaten iddet vacip olur. Yani, cinsi yakınlıkta bulunmaları ihtimali bulunduğu için iddet lâzımdır. İddet; şeriatın hakkı olup, karı-koca tarafından düşürülme imkânı yoktur. Mesela; **"Hidâye"** ve **"Kudûrî"** sahipleri kendi şerhlerinde;

"Halvet-i sahihaya mâni olan şey şer'i olursa, cinsî yakınlık mümkün olduğu için iddet vaciptir. Eğer mâni hastalık, küçüklük gibi hakikî olursa, cinsî yakınlığın imkânı olmadığı için iddet vacip olmaz." demişlerdir. Ama Beyâniye sahibi; **"Gerçekten cinsî yakınlık mümkün olan her yerde, bir mâni olsa bile, onda iddet vaciptir. Mesela; Kadının tenasül uzvu bitişik olsa bile, cinsî yakınlık düşünülebilir. Tenasül uzvu kesilmiş olan kimse de sürtmek suretiyle cinsî yakınlıkta bulunabilir. Ama hasta yahut çok zayıf veya kızla oğlanın küçük olması gibi cinsî yakınlığa bir mâni bulunursa, ittifakla iddet vacip değildir."** demiştir. Kendisi için mehir söylenmeden nikâhı kıyılan kadına, cinsî yakınlıkta bulunulmadan boşanılırsa, o kadın için mut'a vaciptir. Zira nikâhtan faydalanmanın, maldan ayrılması mümkün değildir. Kadın, mehirden bir şey almayınca mut'a lâzımdır.

Mehir; nikâh kıyılırken söylensin, söylenmesin kadın cinsî yakınlıktan sonra boşanırsa, O'nun için mut'a müstehaptır. Gerçi mut'a mehrin yerini tutmaktadır. Ama mehirsiz nikâhı kıyılan kadında, mehir ile mut'a

bir araya gelmez. Yani, mut'anın verilmesi vacip olarak lâzım değildir. Müstehap olması ihsan yolu iledir. Kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmadan ve kendisine mehir konmuş olan kadın boşanırsa, O'nun için mut'a müstehap değildir. **Sözün kısası, boşanan kadın dört kısımdır;**

1- Mehir konmamış ve kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmadan boşanan kadındır ki, ancak mut'a buna vaciptir.

2- Mehirle nikâhı kıyılmış fakat kendisine cinsi yakınlıkta bulunulmuş olarak boşanan kadındır ki, buna konulan mehrin verilmesi vaciptir. Fazla olarak mut'a vermek de müstehaptır.

3- Nikâh kıyılırken mehir söylenmemiş ve kendisine cinsî yakınlıkta bulunulduktan sonra boşanan kadındır ki, O'na mehr-i misil vermek ve fazla olarak mut'a vermek de müstehaptır.

4- Mehir konulup, kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmadan boşanan kadındır ki, O'na mehrin yarısını verdikten sonra fazla olarak mut'a vermek müstehap değildir.

Eğer bir kadına bin akçe mehir konsa, o mehri kadın aldıktan sonra kocasına hibe etse, sonra kocası O'na cinsî yakınlıkta bulunmadan boşasa, adam o bin akçenin yarısını kadından alır.

Ölçü ve tartıya giren mehir olarak verilen maddelerde de böyledir. Bir kadın, mehrinin yarısını aldıktan sonra mehrin hepsini yahut kalan yarısını kocasına hibe etse, kocası da cinsî yakınlıktan önce kadını boşasa, erkek kadından bir şey isteyemez.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kadın aldığı şeyin yarısını kocasından ister. Mesela; eğer hepsini alıp, hibe etmişse aldığı şeyin yarısını kocasından ister. Bir kısmını aldığında, aldığının yarısını ister Zira alınmayan mehrin hibesi ise; mehirden aşağı indirmektir, indirmek ise nikâh akdindevardır. Sanki nikâh kıyılırken alınan beş yüz dirheme evlenmiş olur. Eğer kadın mehrinin yarısından azını hibe edip; geri kalan kısmını alsa, kocası mehrin tamamının yarısını kadından alır. Mesea; bir kimse bin akçe üzerine evlense, iki yüz akçesini kadın kocasına hibe edip, sekiz yüz akçesini alsa, sonra kocası kendisine cinsî yakınlıkta bulunmadan boşasa, kadından üç yüz akçesini ister ki, mehrin yarısı tamamlanır. Zira kadının mehrinin yarısı beş yüz idi. Üç yüz akçeyi verince kendisinde olan beş yüz akçe hakkı olmuş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed(r.a)'egöre; verdiği sekiz yüz akçenin yarısı olan dört yüz akçeyi ister. Zira kadının hibe ettiği, asıl mehirden indirimdir. Bu takdirde, alınan akçenin yarısını kadından ister. Kadın mehrinden bir şey almayıp hepsini kocasına hibe etse, kocası da O'nu cinsî yakınlıktan önce boşasa birbirinden bir şey isteyemezler, eğer mehir para dışında mal olsa, ka-

dın almadan önce yahut aldıktan sonra kocasına hibe etse, birbirinden bir şey isteyemezler.

Bir kimse, kadını şehirden çıkarmamak yahut üzerine başka bir kadın almamak şartıyla bin akçe mehirle evlense; erkek sözünde durursa, kadın için bin akçe lâzımdır. Sözünde durmazsa, kadın için mehr-i misil lâzımdır. Şart geçersiz ise de, yine söylenen mehir lâzım olur.

İnâye sahibi; **"Mehr-i misil bin akçeden fazla ise, lâzım olur. Az ise, bin akçe lâzım olur."** demiştir.

Kadını şehirde oturtursa bin akçe; şehirden çıkartırsa iki bin akçe olmak üzere evlense, şehirde oturtursa bin akçe, şehirden çıkartırsa mehr-i misil lâzımdır. Fakat mehr-i misil, iki binden ziyade edilmez, binden de noksan verilmez.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; şartlar muteberdir, sözünde durursa bin akçe, durmazsa iki bin akçe lâzımdır. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; birinci şart geçerlidir, ikinci şart geçersizdir.

İmam-ı Züfer (r.a); **"Şartın ikisi de geçersizdir; şehirde oturtsun, şehirden çıkartsın mehr-i misil lâzımdır"** demiştir. Bir kimse, bir kadınla; **"Bu köle yahut şu köleyi vereceğim."** diye evlense, yani mehri kölenin birisi olmak üzere, iki kölesini göstererek evlense, fakat kölelerin kıymetleri birbirinden farklı olsa, kıymetli olan köle kadının mehr-i misline denk yahut mehr-i mislinden az olursa kadın için, o köle lâzımdır. Kıymeti az olan köle kadının mehr-i misline denk yahut mehr-i mislinden daha fazla olursa, kadın için bu köle lâzımdır.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kadının, mehri iki kölenin kıymetleri arasında bulunursa mehr-i misil lâzımdır.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kadının mehri, kıymeti yüksek olan kölenin kıymetinden fazla olsa bile, kadın için kıymeti az olan köle lâzım gelir. Kadını cinsî yakınlıktan önce boşarsa, ittifakla kıymeti az olan kölenin kıymetinin yarısı lâzımdır.

Bir kimse; bir kadına iki köleyi mehir vermek üzere evlense, iki köleden birisi hür olsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kölenin kıymeti on dirhem tutarında olursa, kadının köleyi alması lâzımdır. Kıymeti on dirheme eşit olmazsa, üzeri on dirheme tamamlanır. Zira mehir, dirhemden az olmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; hür köle olduğu takdirde, kıymeti ne tutarsa o lâzımdır, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; köle, kadının mehr-i mislinden az olursa, kadın için köle ve kölenin kıymetinin üstünde olan kadının mehr-i misli tamamlanır. Bir kimse, bir kadınla at yahut elbise mehir vermek üzere evlense, at ve elbisenin vasfının çok iyi olduğunu söylesin, söyleme-

sin; orta derecede bir at yahut orta derecede bir elbise mehir olarak verilmesi lâzım gelir. Bir kimse, bir kadınla ölçülen ve tartılan maddelerden mehir vermek üzere evlense, bu maddelerin sıfatını değil, cinsini açıklasa mesela; buğday, arpa yahut zaferân gibi bunlardan orta derecedeki olanların kendilerinin yahut kıymetlerinin mehir olarak verilmesi lâzım gelir. Eğer bunların sıfatları açıklanırsa, kıymetleri değil kendileri vacip olur. Zira ölçülen, tartılan maddelerin sıfatları beyan edilince; borç olarak kendileri sabit olur. Bundan dolayı, bunların ödünç alınması ve selem yapması sahih olur. Bazıları; **"Elbisenin iyi vasıfta olduğu açıklanırsa, ölçülen ve tartılan maddeler gibi elbisenin kendisi lâzım olur."** demişlerdir. Bu söz İmam-ı Züfer (r.a)'indir.

Bir kimse, almış olduğu kadının bakire olmasını şart koşsa, fakat o kadın dul çıksa şart geçersiz olup, hâlvet-i sahihada bulunduğu için mehrin hepsi lâzım olur. Evlenecek karıyla koca; mehri gizli olarak bin akçe, halk içinde iki bin akçe olarak ilân etseler, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; muteber olan ilân ettikleri mehirdir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; muteber olan, gizli olarak anlaştıkları mehirdir.

Şahitsiz kıyılan nikâh, karısını boşayıp karısının iddeti bitmeden karısının kız kardeşini nikâh, dördüncü karısını boşayıp, kadının iddeti bitmeden beşinci kadını nikâh etmek gibi caiz olmayan nikâhlarda; hâlvet-i sahîha'da bulunsalar bile, bu kadınlara cinsî yakınlıkta bulunmadan hiçbir şey vacip olmaz. Bunların nikâhları olmadığı için, nikâh kıyılmakla mehir vacip olmaz. Nikâhı caiz olmayan bir kadının nikâhı kıyılıp, o kadınla hâlvet-i sahîhada kalmaları ile kadına cinsî yakınlıkta bulunmak haram olduğu için cinsi yakınlığa imkân bulması sabit olmaz. Bu takdirde, böyle bir kadınla hâlvet-i sahîhada bulunulması cinsî yakınlık yerine geçmez. Hatta müsâhara hürmeti (evlenmek yoluyla haram olma) de sabit olmaz. Kadın iddet çekmez. Böyle nikâhı caiz olmayan bir kadının nikâhı kıyılıp; o kadına cinsî yakınlıkta bulunulursa, mehr-i misil vacip olur. Fakat mehir olarak konulanın üzerine ziyade edilmez. Bu kadının iddet beklemesi de lâzımdır, iddetin başlangıcı sahih olan kavle göre; son cinsî yakınlıktan başlamayıp, araları ayrıldığı zamandan itibarendir. Bu caiz olmayan nikâhta, çocuğun hayatını korumak için çocuğun nesebi de sabit olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; çocuğun nesebinin müddeti, erkeğin kadınla bir arada bulundukları zamandan itibarendir. Ama İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; nikâh vaktinden itibarendir. Sahih nikâhta olduğu gibi, caiz olmayan nikâh da hükmünü sahih olan nikâhtan alır. Fakat fetva, İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavli üzerinedir. Caiz olmayan nikâh, cinsî yakınlığa sebep değildir. Nikâhın cinsî yakınlık yerine geçmesi, nikâh cinsî yakınlığa sebep olduğu içindir. Caiz olmayan nikâh ise, cinsî yakın-

lığa sebep olmadığından, cinsî yakınlık yerine geçmez. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; nikâh kıyıldığı zamandan doğum yapılıncaya kadar olan zaman altı ay olursa, nesep sabit olur. Altı aydan az olursa, nesep sabit olmaz.

Kadın; yaş, güzellik, mal, akıl, dindarlık, belde, asır, bekârlık ve dulluk itibarîyle babasının kavmine eşit olursa, mehr-i misli babasının kavmi ile itibar olunur. Bir şeyin aslı, ancak cinsinin kıymetine bakmakla bilinir. Mehr-i misil, vasıfların değişmesiyle değişir. Zira mehr-i misil, kadından faydalanmanın kıymetidir. Bir şeyin kıymeti, o şeyin vasfı üzerine bulunan şey ile takdir edilir. Eğer babasının kavminde bu vasıflar üzere kimse bulunmazsa, babasının kabilesine denk olan uzak kabileden itibar edilir. İmam-ı A'zam (r.a)'dan bir rivayette; uzak olan kabile itibar edilmez. Zeylâi'de de böyledir. Hatta Zeylâi'de; **"Kızın ilim, edep, güzel ahlâkta da, kızın uzak olan kabileye denk olması da itibar edilir."** denilmiştir. Bu anlatılan vasıfların hepsi bulunmazsa, bu vasıflardan bulunan itibar edilir. Zira iki kadında bu kadar vasıfların toplanması güçtür. Böyle olunca bulunan miktarı itibar edilir. Kızın mehr-i misli babası kavminden olmazsa, anasının ve teyzesinin mehr-i misli itibar edilmez. Ama babası, amcasının kızını almışsa; kızın mehri yine babası kavminden itibar edilmiş olur. Ama Ibn-i Ebî Leylâ (r.a); **"Anasının kavmi itibar edilir. Zira mehir, kadından faydalanmanın kıymetidir. Bu takdirde anası tarafından da itibar edilir."** demiştir. Kadının velisinin, mehre kefil olması sahih olur. Mesela; Nikâh kıyılırken, kızın velisi olan kimse kıza; **"Senin mehrini ben öderim,"** dese sahih olur. Kız dilerse mehrini velisinden alır, dilerse kocasından alır. Velisi kocasının emriyle mehri kadına öderse, ödemiş olduğu parayı damattan alır. Veli, damattan emirsiz ödemiş ise, damattan alamaz. Kadın için mehrinin hepsi yahut bir kısmı acele olarak verilmek üzere açıklanan miktarı almadıkça cinsî yakınlıktan ve sefere çıkmaktan nefsini men etme hakkı vardır. Erkeğin hakkı, kadından faydalanmak olduğu gibi kadının hakkı da, mehir olmakla alışveriş gibi olmuştur. Satıcı parayı almadıkça, satılan malı vermediği gibi kadın da, satılmış olan nefsini mehrini almadıkça cinsî yakınlıktan ve sefere gitmekten kendini men etme hakkı vardır. Kadının cinsî yakınlıktan, adamla beraber sefere çıkmaktan kendini men etme hakkı olduğu gibi, izinsiz yolculuk etmeye ve evinden çıkmaya da hakkı vardır. Kadın mehrini almağı için cinsî yakınlıktan kendisini men ederse, kocasının nafakasını vermesi de lâzımdır. Kadın nefsini kocasına teslim etmemekle itaatsiz sayılamayacağı için nafakası lâzımdır. Ama kadın mehrini aldıktan sonra nefsini teslim etmezse, itaatsiz sayılacağından nafakası lâzım değildir, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; acele verilmesi lâzım olan mehri, kadın almadıkça cinsî yakınlıktan önce veya sonra olsun fark etmeksizin kadının nefsini kocasından men

etmeye ve kocasıyla beraber sefere gitmemeye hakkı vardır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kız küçük veyahut çıldırmış olmayıp, kendi rızasıyla cinsî yakınlıkta bulunulmuş ise, bundan sonra kendi nefsini men etmeye hakkı yoktur.

Acele olarak verilecek miktar açıklanmasa, âdet olarak acele verilen miktar verilir. Acele olarak verilen miktarın dörtte biri veya dörtte birine yakın miktar verilmez. Eğer mehrin hepsi sonra verilmek üzere nikâh kıyılsa; kadının nefsini men etme hakkı yoktur.

Beyâniyye sahibi; **"İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed'e göre; mehrin belirli bir zamanda verilmesi kararlaştırılırsa, kadın için o zamana kadar nefsini men etme hakkı yoktur. Fakat mehrin verileceği zaman orak, harman zamanı gibi belirsiz olursa, kadının nefsini menetme hakkı vardır."** demiştir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; iki surette de kadının nefsini men etme hakkı vardır. Nihâye sahibi "Valvaciyye'de, fetva Ebu Yusuf'un kavli üzeredir." demiştir. "Erkek, kadının acele verilecek mehrini verince, sefer müddeti dışında kadını istediği yere götürebilir."

Zahiri rivayette; **"Erkeğin, kadını sefere götürmesi vardır."** denilmiştir. Ama fetva, birinci kavle göredir. Yani, sefere götürememesidir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

"Kadınları, gücünüzün yettiği kadar oturduğunuz yerde oturtun." (Et-Talâk Suresi; 6) kavli kerimi, kadınların sefere götürüleceğine delildir.

Nihâye sahibi; **"Tecnis ile Tuhfe'den fetvanın, sefere götürülmemesi üzere olduğunu söylemişlerdir."** diye nakletmiştir. Fakih Ebu Leys (r.a), **"Ebu'l-Kâsım Saffar (r.a)'dan; kendi beldesinden başka yere çıkarmak yoktur. Zira gurbette zahmet çeker dediğini."** nakletmiştir.

Zahîrüddîn-i Mergînânî (r.a); Fakih Ebu Leys (r.a)'in kavlini almaktan Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın; **"Kadınları, gücünüzün yettiği kadar oturduğunuz yerde oturtun."** kavli kerimiyle amel etmek evlâdır. **Nihâye sahibi, Ebu'l Kasım Saffâr'dan**; "Bir kimse karısını şehirden köye; köyden şehre götürebilir mi? Onun hakkında ne dersiniz?" diye sorulduğunda; "Bu sefer değildir, yer değiştirmektir. Ama bir beldeden, bir beldeye götürmek mekân değiştirmek değil seferdir." diye cevap vermiştir." diye nakletmiştir. **Tarsûsî Enfeu'l-Vesâil'de**; "İmamların kavillerini naklettikten son-

ra, hâkime lâyık budur ki; kadının beldesinde akraba taallûkatı çok olup, onların arasında evlense, sonra kocası O'nu başka bir beldeye götürmek istese, hâkim iyice düşünüp kadının götürülmemesine hüküm vermesidir. Fakat kadının bulunduğu şehirde akraba taallûkatı olmayıp orada evlense, kadının asıl şehri orası olmayıp, kocası oradan kadını götürmek istese hâkime lâyık olan kadının götürülmesine mâni olmamasıdır." denilmiştir. Karıyla kocası mehrin miktarında ihtilâf etseler, mehr-i misli, kadının dediği gibi yahut kadının dediğinden daha çok olursa, yeminiyle beraber kadının sözü kabul edilir. Kadının mehr-i misli kocasının dediği gibi yahut daha az ise, yeminiyle beraber erkeğin sözü kabul edilir. Eğer kadının mehr-i misli, ikisinin dediğinin arasında bulunursa, ikisine de yemin teklif edilir. Hangisi yemin etmezse, diğerinin dediği kabul edilir, ikisi de yemin ederlerse, mehr-i misil lâzım olur. Kadını, cinsî yakınlıkta bulunmadan boşarsa mu'tay-i misil, kadının dediğinin yarısı yahut daha fazla olursa kadının dediği kabul edilir. Mut'ay-i misil, erkeğin dediğinin yarısı yahut yarısından az olursa erkeğin dediği kabul edilir. Mesela; bir kimse karısını cinsî yakınlıktan önce boşasa; kocası mehrin elli dirhem olduğunu, karısı yüz dirhem olduğunu dava etse, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; hükmen mut'ay-ı misil lâzım olur. Mut'ay-ı misil, kadının dediği yüz dirhemin yarısı yahut yarısından çok olursa, yeminiyle beraber kadının sözü kabul edilir. Eğer, erkeğin dediği elli dirhemin yarısı yahut yarısından az olursa, yeminiyle beraber erkeğin sözü kabul edilir. Zira mut'a bir kadın boşandıktan sonra, mehr-i misil gibi nikâhın gerektirdiğindendir. İmdi mut'ada, mehr-i misil gibi hükmolunur. Eğer mut'ay-ı misil kadınla erkeğin dediklerinin arasında olursa, yemin ederler ve mut'a lâzım olur. Hangisi yemin etmekten çekinirse, diğerinin dediği lâzım olur. Fukahâ; "Önce hangisinin yemin etmesi için kur'a çekilir. Bu takdirde birbirlerinden üstünlükleri yoktur." demişlerdir. Ama **Kudûrî (r.a)** "Önce erkek yemin eder." demiştir. **Beyâniyye'**de de böyledir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; **cinsi yakınlıktan önce olsun, sonra olsun; âdeten mehir olmayacak kadar az olan miktarı iddia etmedikçe, erkeğin sözü kabul edilir.** Zira kadın fazla dava eder, bu bâbta erkek inkâr edicidir, imdi yeminiyle, erkeğin sözü kabul edilir. Ancak erkeğin dava ettiği miktar mehir olmayacak kadar az olursa, bu takdirde kadının sözü kabul edilir. Karıyla kocadan hangisi şahit getirirse, O'nun sözü kabul edilir, ikisi de şahit getirirlerse, kadının sözü kabul edileceği yerde, erkeğin şahidi kabul edilir. Erkeğin sözü kabul edileceği yerde, kadının şahidi kabul edilir. Mesela; erkek bin akçe, kadın iki bin akçe iddia etse, mehr-i misil iki bin yahut daha çok olsa, erkeğin bin üzere iddia ettiğinin şahidi kabul edilir. Zira şahitler ortada olanın zıddını ispat içindir. Yemin ise, mevcut olan bir şeyi devam ettirmek içindir. Nikâhta ise, asıl olan mehr-i misildir. Bu takdirde addım id-

dia edenin şahidi kabul edilir. Eğer mehrin aslında ihtilâf etseler, icmâ-i mürekkeb ile mehr-i misil vaciptir, **icmâ-i mürekkeb**'in manası; hükümde birleşmek, kaynakta ayrılmaktır. Dürer sahibi; "Mehrin aslında ihtilâf etseler, mehr-i misil vacip olur. Mesela; karıyla kocadan birisi nikâh kıyılırken mehir konuldu, diğeri mehir konulmadı dese, hangisi şahit getirirse kabul edilir. Şahit getiren bulunmazsa, inkâr edene yemin verilir. Yemin etmezse, mehrin konulduğunu dava edenin davası sabit olur. Yemin ederse, mehr-i misil vacip olur." demiştir, ikisinden birisinin ölmesi, her cihetten hayatta olmaları gibidir. Zira mehr-i misil, ikisinden birinin ölmesiyle düşmez. Hem karı hem kocanın ölmesi hâlinde mehrin miktarında ihtilâf etseler, **İmam-ı A'zam (r.a)**'a göre; erkeğin vereselerinin sözü kabul edilir. Zira mehr-i mislin itibar edilmesi, kadının ölmesiyle düşer. Erkeğin vereseleri az iddia etseler bile tasdik edilir. Burada az ve çok müsavidir. Bu, İmam-ı A'zam (r.a)'in kavlidir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; az iddia ederlerse kabul edilmez.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; hayatta iken nasıl hüküm verilirse, ölünce de aynı hüküm tatbik edilir. Vereseler, nikâh kıyılırken mehrin konulup konulmamasında ihtilâf etseler, Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mehr-i misil vacip olur. Fetva da, bunun üzerinedir, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; nikâh kıyılırken mehir konulmadığım iddia edenin sözü kabul edilir. Diğer taraf şahit getirmedikçe, bir şey vacip olmaz. Zira kadın öldükten sonra mehr-i misil itibar edilmez. Erkek, kadına bir şey gönderse kadın, o şeyin hediye olduğunu erkek ise, mehir olduğunu iddia etse, gönderilen şey yenilecek şeylerden değil ise, erkeğin sözü kabul edilir. Eğer Müslüman memleketinde oturan Müslüman olmayan bir kimse, Müslüman olmayan bir kadın ile yahut dâr-ı harpte Müslüman olmayan bir kimse, kendi gibi Müslüman olmayan bir kadınla ölmüş hayvan üzerine veyahut mehir olmamak üzere evlense, onların dinînde bu caiz olduğu takdirde sonra ikisi de Müslüman olurlarsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kadına bir şey verilmesi lâzım olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; Müslüman memleketinde oturan Müslüman olmayanlar, evlendikleri zaman cinsî yakınlıkta bulunsun veya bulunmadan boşansın yahut ikisinden birisi ölsün mehrin lâzım olmasında beraberdir.

Hidâye sahibi demiştir ki; "Bir Hıristiyan, bir Hıristiyan kadını ölmüş hayvan üzerine veya mehir olmamak üzere nikâh etse, dinlerinde bu caiz ise kadına cinsî yakınlıkta bulunsa yahut cinsî yakınlıktan önce boşasa veya ikisinden birisi ölse kadın için mehir yoktur. **Dâr-ı harpte Müslüman olmayanların hâli de böyledir.** Bu kavil İmam-ı A'zam (r.a)'ındır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; **dâr-ı harpteki Müslüman olmayanların vaziyetleri de böyledir**. Ama Müslüman memleketindeki

Müslüman olmayanlar evlendiklerinde, mehr-i misil lâzımdır. Cinsî yakınlıktan önce boşarsa mut'a lâzımdır, İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; **dâr-ı harpte Müslüman olmayanlara da mehr-i misil lâzımdır,** İmam-ı Züfer (r.a)'in delili; şer'i şerif nikâhın olmasını ancak mala yakın kılmıştır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ

"Mallarınızla (mehir vermek veya satın almak suretiyle) **ara**(yıp nikâhla)**manız için size helâl edildi."** (En-Nisâ Suresi; 24) kavli kerimi buna delildir. Bu hüküm, umum üzere sabittir. Zira muamelâttandır. Kâfirlerde muamelat ile müstehaptır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; harp ehli Müslüman hükümlerini kabul etmemişlerdir. Hüküm ise, onlar hakkında ancak kabul etmeleriyle yürürlüğe girer. Hükmü kabul etmek ancak velayetle olur. Müslüman memleketiyle, dâr-ı harp birbirine zıt olmakla velayet kesilmiştir. Ama memleketimizde oturan Müslüman olmayanlar ise, onlar gibi değildir. Zira bunlar muamelelerde bizim hükmümüzü kabul etmişlerdir. Müslüman olmayanlar, Müslüman memleketinde oturmayı kabul ettiklerinde Müslüman hükümlerini kabul etmişlerdir. Hatta onlar, zina ve faizden men olunurlar, onlar üzerine şer'i hadler tatbik edilir, İmam-ı A'zam (r.a) için delil budur ki; Müslüman olmayanlar, Müslüman memleketinde oturmayı kabul ettiklerinde oruç, namaz gibi bizim hükümlerimizi kabul etmemişlerdir. Şarap ve domuz gibi şeylerin alınıp satılacağına inanırlar, bunlarla anlaşma yapıldığı için, "Biz, onları inandıkları dinleri üzerine bırakmakla emrolunduk" manası gereğince, bizim hükümlerimizi kabul etmemelerinde ve bizim onlara velayetimizin olmamasında onlar ehl-i harp gibi olmuşlardır. Zina, bunlar gibi değildir. Zira zina bütün dinlerde haramdır. Onların dinlerinde helâl değildir ki, hâlleri üzerine bırakılsınlar, faiz ise onların alışverişlerinden çıkarılmıştır.

Peygamberimiz (s.a.v)'in;

أَلاَ مَنْ رَابَى فَلَيْسَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ عَهْدٌ

"Dikkat edin, kim faizcilik yaparsa bizimle onlar arasında anlaşma yoktur." hâdis-i şerif ile faiz onların muamelâtından çıkarılmıştır.

İmam-ı Malik, İmam-ı Şafiî ve Ahmed b. Hanbel (r.a)'e göre; dâr-ı harpteki kâfirlerin nikâhlarının hükmü, Müslüman memleketindeki Müslüman olmayanların hükmü gibidir. Müslüman memleketinde oturan Müslüman olmayan bir erkek, kendi gibi Müslüman olmayan bir kadım şarap yahut domuz karşılığında nikâhlasa, kadın bunları almadan ikisi yahut bi-

risi Müslüman olsa, kadın için şarabı yahut domuzu almak yardır. Zira şarap yahut domuz nikâh kıyılırken belirlenmişti, İslâm ise belirlenen şeyin alınmasına mâni olmaz. Nitekim Müslüman olmayan bir kimse, Müslüman olsa bu kimsenin Müslüman olmayan kimsede alacağı şarap yahut domuz bulunsa alabilir. Eğer şarap yahut domuz nikâh kıyılırken belirlenmemiş ise, şarabın kıymeti lâzımdır. Domuzda mehr-i misil lâzımdır. Bu mesele İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Şarabın kıymetinin lâzım olması, belli olmayan mülkü almakla olur. Borç ise benzeriyle ödenir, İslâm ödemeye karşı değildir. Bu takdirde şarabın kıymeti lâzımdır. Zira nikâh kıyılırken şarabın mehir olarak konulması sahihtir. Şarabın kıymetini almak kendisini almak gibi değildir. Zira şarap benzeri ödenen şeylerdendir, ama domuzda mehr-i misil lâzımdır. Zira domuz kıymet sahiplerindendir. Müslüman olmayanlara göre; domuzun kıymetini almak, kendisini almak gibidir. Bundan dolayı mehr-i misil lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; şarap yahut domuz belirlenmiş olsun, olmasın iki surette de mehr-i misil lâzımdır, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; iki surette de kıymetleri lâzımdır. Zira nikâh kıyılırken onlarca şarap ile domuz mehir olmaya elverişli idi, fakat karıyla koca yahut yalnız kadın Müslüman olunca bunların alınması caiz olmadığından kıymetleri lâzımdır. Bu kimse cinsi yakınlıkta bulunmadan karısını boşarsa, mehr-i misil vacip olur, diyen zat'a göre mut'a vacip olur. Kıymeti vacip olur, diyen zat'a göre; kıymetinin yarısı vacip olur. Mehr-i misil vacip diyen, Ebu Yusuf (r.a)'tur; kıymeti vaciptir diyen İmamı Muhammed (r.a)'dir.

ـ بَابُ نِكَاحِ الرَّقِيقِ ـ

نِكَاحُ الْعَبْدِ وَالْاَمَةِ وَالْمُدَبَّرِ وَالْمُكَاتِبِ وَاُمِّ الْوَلَدِ بِلاَ اِذْنِ السَّيِّدِ مَوْقُوفٌ فَاِنْ اَجَازَ نَفَذَ وَاِنْ رَدَّ بَطَلَ. وَقَوْلُهُ طَلِّقْهَا رَجْعِيَّةً اِجَازَةٌ لاَطَلِّقْهَا اَوْ فَارِقْهَا. فَاِنْ نَكَحُوا بِاِذْنِهِ فَالْمَهْرُ عَلَيْهِمْ يُبَاعُ الْعَبْدُ فِيهِ. وَيَسْعَى الْمُدَبَّرُ وَالْمُكَاتَبُ وَلاَ يُبَاعَانِ. وَاِذْنُهُ لِعَبْدِهِ بِالنِّكَاحِ يَشْمُلُ جَائِزَهُ وَفَاسِدَهُ فَيُبَاعُ فِى الْمَهْرِ لَوْ نَكَحَ فَاسِدًا فَوَطِئَ وَيَتِمُّ الْاِذْنُ بِهِ حَتَّى لَوْ نَكَحَ بَعْدَهُ جَائِزًا تَوَقَّفَ عَلَى الْاِجَازَةِ. وَاِنْ زَوَّجَ عَبْدَهُ الْمَأْذُونَ صَحَّ وَهِىَ اُسْوَةُ الْغُرَمَاءِ فِى مَهْرِ مِثْلِهَا. وَمَنْ زَوَّجَ اَمَتَهُ لاَيَلْزَمُهُ تَبَوِّئُهَا وَيَطَأُ الزَّوْجُ مَتَى ظَفَرَ وَلاَ نَفَقَةَ عَلَيْهِ اِلاَّ بِالتَّبَوِّئَةِ وَهُوَ اَنْ يُخَلِّىَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الزَّوْجِ فِى مَنْزِلِهِ وَلاَ يَسْتَخْدِمَهَا. فَاِنْ بَوَّأَهَا ثُمَّ رَجَعَ صَحَّ وَسَقَطَتِ النَّفَقَةُ وَاِنْ خَدَمَتْهُ بِلاَ اِسْتِخْدَامِهِ لاَتَسْقُطُ. وَاِنْ زَوَّجَ اَمَتَهُ ثُمَّ قَتَلَهَا قَبْلَ الدُّخُولِ سَقَطَ الْمَهْرُ. بِخِلاَفِ مَالَوْ قَتَلَتِ الْحُرَّةُ نَفْسَهَا قَبْلَهُ. وَالْاِذْنُ فِى الْعَزْلِ عَنِ الْاَمَةِ لِلسَّيِّدِ وَعِنْدَهُمَا لَهَا. وَاِنْ تَزَوَّجَتْ اَمَةٌ اَوْ مُكَاتَبَةٌ بِالْاِذْنِ ثُمَّ عُتِقَتْ فَلَهَا الْخِيَارُ فِى الْفَسْخِ حُرًّا كَانَ زَوْجُهَا اَوْ عَبْدًا. وَاِنْ تَزَوَّجَتْ بِلاَ اِذْنٍ فَعُتِقَتْ نَفَذَ. وَكَذَا الْعَبْدُ وَلاَ خِيَارَ لَهَا وَالْمُسَمَّى لِلسَّيِّدِ اِنْ وُطِئَتْ قَبْلَ الْعِتْقِ وَلَهَا اِنْ وُطِئَتْ بَعْدَهُ. وَمَنْ وَطِئَ اَمَةَ اِبْنِهِ فَوَلَدَتْ فَادَّعَاهُ ثَبَتَ مِنْهُ وَلَزِمَهُ قِيمَتُهَا لاَمَهْرُهَا وَلاَ قِيمَةُ وَلَدِهَا وَتَصِيرُ اُمَّ وَلَدِهِ. وَالْجَدُّ كَالْاَبِ بَعْدَ مَوْتِهِ لاَقَبْلَهُ. وَاِنْ زَوَّجَ اَمَتَهُ اَبَاهُ جَازَ وَعَلَيْهِ مَهْرُهَا لاَقِيمَتُهَا فَاِنْ اَتَتْ بِوَلَدٍ لاَتَصِيرُ اُمَّ وَلَدٍ وَهُوَ حُرٌّ بِقَرَابَتِهِ. حُرَّةٌ قَالَتْ لِسَيِّدِ زَوْجِهَا اَعْتِقْهُ عَنِّى بِاَلْفٍ فَفَعَلَ فَسَدَ النِّكَاحُ وَلَزِمَهَا اَلْفٌ وَالْوَلاَءُ لَهَا. وَيَصِحُّ عَنْ كَفَّارَتِهَا لَوْ نَوَتْ بِهِ. وَاِنْ لَمْ تَقُلْ بِاَلْفٍ لاَيَفْسُدُ وَالْوَلاَءُ لَهُ خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُفَ. وَلِلْمَوْلَى اِجْبَارُ عَبْدِهِ وَاَمَتِهِ عَلَى النِّكَاحِ دُونَ مُكَاتَبِهِ وَمُكَاتَبَتِهِ.

KÖLENİN NİKÂHI

Efendilerinden izinsiz kıyılan köle, cariye, müdebber, mukâteb ve ümm-i veledin nikâhlarının sahih olması, efendilerinin iznine bağlıdır. Kölenin nikâhının efendisinin iznine bağlı olması, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

أَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ اِذْنِ مَوْلاَهُ فَهُوَ عَاهِرٌ

"Efendisinden izinsiz evlenen köle, zina edicidir" hadis-i şerifi

ile sabittir.

İmam-ı Malik (r.a)'e göre; **"Köle talâka malik olduğu gibi nikâha da maliktir. Cariyenin nikâhının efendisinin iznine bağlı olması, efendisinin para karşılığı cariyeye ve cariyeden faydalanmaya malik olduğu için, bundan izinsiz başkasının nikâhla cariyeden istifade etmesi mümkün değildir."**

Müdebber ve mükâtebde kölelik hükmü bakidir; ümm-ü veledde mülkiyet bulunmakla nikâhları efendilerinin iznine bağlıdır. Bunların nikâhına efendileri izin verirse, nikâh olur, izin vermezse olmaz. Efendisinin kölesine, "Ric'î talâk (dönüşlü boşamak)la boşa." demesi, kölenin evlenmesine izin vermesidir. Zira ric'î boşama, sahih nikâhta olur. Fakat efendisi kölesine; "O kadını boşa." yahut "Ondan ayrıl." demesi, evlenmesine izin vermek değildir. Çünkü bu sözde kölenin evlenmesini reddetme ihtimali vardır. Köle ve diğerleri efendilerinin izniyle evlenseler, mehirler kendilerine aittir. Mehir için köle satılır. Zira mehir borçtur. Mehir, efendinin izin vermesiyle önce kendi üzerine sabit olmuş sonra borçlulardan zararı gidermek için, köleye geçmiştir.

Müdebber ile mükâtebe çalışırlar. Fakat mehir için satılmazlar. Zira bu ikisinin kitabet ve tedbiri varken bir mülkten başka bir mülke geçmeleri mümkün değildir. Bu takdirde kazançlarından ödenir, yoksa kendileri satılarak ödenmez. Efendisinin kölesinin evlenmesine izin vermesi, caiz olan ve olmayan nikâha şamildir. Köle, geçersiz nikâhla evlenip, cinsî yakınlıkta bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; köle mehir için satılır. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, izin caiz olan nikâha aittir. Bu takdirde mehir, efendisi üzerine vacip olmayıp, köle üzerine vacip olur. Fakat köle, azat edildikten sonra istenir. Efendisi kölesine, evlenmesi için izin verse; köle de caiz olmayan nikâhla evlense, izin bitmiş olur. Hatta köle, bu caiz olmayan nikâhtan sonra, caiz olan nikâhla evlense, nikâhın sahih olması, efendisinin iznine bağlıdır. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; birinci nikâh caiz olmadığı için, izin sona ermediğinden, ikinci nikâh sahih olur.

Efendisi alış-veriş etmeye izinli ve borçlu olan kölesini evlendirse, nikâh sahih olur. Karısı mehr-i mislinde diğer borçlularla beraberdir. Köle satılınca diğer borçlularla beraber kadın da ortakçı olur. Efendisi cariyesini başkasıyla evlendirse, kocasının, cariye için bir yer hazırlaması lâzım değildir.

Kocası, fırsat buldukça cariyeye cinsî yakınlıkta bulunur. Efendisinin cariyeyi hizmetinde kullanma hakkı bakidir. Kocası cariye için yer hazırlamış olsa, efendinin hizmet hakkı zayi olmuş olur. Kocası, cariye ka-

rısına yer hazırlayamadığı için nafakası lâzım değildir. Zira nafaka kadının hapsedilmesi karşılığındadır. Cariye için yer hazırlamak kocanın evinde ikisini baş başa bırakmak ve efendisinin cariyeden hizmet istememesidir. Efendisi cariyeye yer hazırlasa sonra dönse sahih olur. Nikâh düşmediği gibi cariyeye yer hazırlamakla efendisinin mülk hakkı düşmez. Efendisinin hazırladığı yerden caymasıyla kocasından nafaka hakkı düşer. Fakat efendisi cariye için yer hazırladıktan sonra, efendisi hizmet istemeden cariye kendiliğinden hizmet ederse cariyenin nafakası kocası üzerine lâzımdır. Bir kimse cariyesini evlendirdikten sonra kocası cariyeye cinsî yakınlıkta, bulunmadan önce efendisi cariyesini öldürse İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kocasından cariyenin mehri düşer. Zira kocası karısına cinsî yakınlıkta bulunmadan nikâh yerleşmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a); "Ehl-i sünnet ve'l cemaat'e göre, öldürülen, kendi eceliyle ölmüştür manası gereğince cariyenin öldürülmesi mehrini düşürmez." demişlerdir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; hürre olan bir kadının nikâhı kıyılıp, kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmadan önce intihar etse, mehri düşmez İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; düşer.

İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; insanın kendi cinayeti dünya hükümlerinde asla muteber değildir. Hatta intihar eden kimse yıkanır, üzerine namaz kılınır. Ama efendinin öldürüldüğü cariye böyle değildir. Onda dünya hükümleri muteberdir. Efendisi üzerine kefaret vaciptir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; efendisi cariyesini evlendirse, cariyenin kocası cinsî yakınlıkta bulunurken menisini dışarı salmada izin efendiye aittir. Zira bu cariyeden doğacak çocuklar efendisinin olur. Bu takdirde efendinin rızası muteberdir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; izin cariyeye aittir Cinsi yakınlık cariyenin hakkıdır. Eğer bu hususta izin cariyeye ait olmasa, hakkının noksan olması lâzım gelir. Bu takdirde hürre olan kadın gib cariyenin rızası muteberdir.

İnâye sahibi; "Bu meselede erkeğin cinsî yakınlıkta bulunurken menisini dışarı salmasının caiz olduğuna delâlet vardır. Bu husus İbn-i Mes'ud (r.a)'dan sorulduğunda; "Beis yoktur. Allah-ü Teâlâ (c.c) var olacak bütün ruhlardan kuvvetli teminat almıştır. Eğer o çocuk dünyaya gelecekse meni sert bir kayanın üzerine akıtılsa bile yine yaratılır." diye cevap vermiştir. Ebu Saîdi'l-Hudrî (r.a) da bunun benzerini rivayet etmiştir.' demiştir.

Nihâye sahibi, Kerâhiyetü'l-Fetâvâ'da; **"Bir kimse huysuz ve fâsık bir çocuğu olacağından korksa, o kimse için cinsî yakınlıkta bulu-**

nurken menisini dışarı salmakta bir beis yoktur. Azaları teşekkül etmeden çocuğun ilâç kullanarak düşürülmesinde günah yoktur. Ama azaları belli olduktan sonra düşürülmesi caiz değildir." demiştir.

Bir cariye yahut mükâtebe efendisinin izniyle evlendikten sonra azat olsa; kocası hür olsun, köle olsun cariyenin nikâhı bozma hakkı vardır.

Cariye, efendisinin izni yokken evlense sonra, azat edilse, nikâhı geçerlidir. Köle için de bu geçerlidir. Mesela; Bir köle efendisinin izni yokken bir kadınla evlense sonra azat edilse, yine nikâhı eskisi gibi geçerlidir. Karısı için nikâhı bozma hakkı yoktur.

Evlenen cariyeye azat edilmeden önce cinsî yakınlıkta bulunulursa, cariye için konulan mehir efendisinindir. Azat edildikten sonra cinsî yakınlıkta bulunulursa konulan mehir cariyenin olur.

Bir kimse oğlunun cariyesine cinsî yakınlıkta bulunup, cariye de doğursa, o kimse çocuğun kendinden olduğunu iddia etse, çocuğun nesebi o kimseden sabit olur. Dava eden kimseye cariyenin kıymeti lâzım olur. Mehir ve çocuğun kıymeti lâzım olmaz. O cariye cinsî yakınlıkta bulunan kimsenin ümm-ü veled'i olur. Çünkü baba için oğlunun malına malik olma salâhiyeti vardır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'in;

وَلَدُ الرَّجُلِ مِنْ كَسْبِهِ فَكُلُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

"Erkeğin çocuğu kendi kazancıdır. Artık onların malından yiyiniz." ve yine;

إِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَطْيَبِ كَسْبِكُمْ فَكُلُوا مَنْ كَسْبِ أَوْلَادِكُمْ

"Şüphesiz ki, çocuklarınız en temiz kazancınızdır. Öyleyse evlâdınızın kazancından yiyiniz." hadis-i şerifleri, babanın çocuğun malına malik olma velayeti bulunduğuna delildir. Bir kimse yaşayabilmesi için oğlunun malına malik olduğu gibi oğlunun cariyesine de malını korumak için sahip olma hakkı vardır. Zira babanın neslini devam ettirmeye olan ihtiyacı kendi yaşamasını devam ettirmek için olan ihtiyacından aşağı olduğundan baba, oğlunun cariyesine kıymet ile malik olur. Ama yiyeceği şeye kıymetsiz malik olur.

Dede, babanın ölümünden sonra baba gibidir. Ama babanın ölümünden önce baba gibi değildir. Bundan dolayı baba varken, dede mirasçı olamaz. Bir kimse, cariyesini babasıyla evlendirse caizdir.

İmam-ı Şafiî (r.a); **"Oğlunun cariyesini babasıyla evlendirmesi**

caiz değildir. Zira baba için çocuğunun malında malik olma hakkı vardır. Hatta bir kimse oğlunun cariyesine haram olduğunu bilerek cinsî yakınlıkta bulunsa, hadd lâzım gelmez." demiştir.

Oğlu cariyesini, babasıyla evlendirse, cariyenin kıymeti değil babası üzerine mehri lâzımdır. Zira babası cariyenin kendisine malik olamaz. O cariye çocuk doğursa ümm-ü veled olmaz. O cariyenin çocuğu sahibinin yakınlığı sebebiyle hür olur. Çünkü sahibinin üvey kardeşi olur. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ مَلَكَ ذَارَحِمٍ مَحْرَمٍ مِنْهُ عَتَقَ عَلَيْهِ

"Kim, kendileriyle evlenmek haram olan yakın akrabasına malik olursa aleyhine azat olur." hâdis-i şerifiyle, azat olmuş olur. Bir hürre kadın, kocasının efendisine; "Kocamı benim namıma bin akçeye azat et," dese, efendisi de azat etse, aralarındaki nikâh bozulur. Kadının bin akçe vermesi lâzım olur. Azat edilen kocasının mirasçısı kadın olur. Kadın üzerinde bulunan kefareti yerine azat edilmesine niyet etse sahih olur. Eğer kadın, "O'nu azat et," diye söylendiğinde "Bin" demese, nikâh bozulmaz. Kölenin mirasçısı da efendisi olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; aralarındaki nikâh bozulur. Mirasçı kadın olur. Efendi için kölesini, cariyesini nikâha cebretmek vardır. İmam-ı Şafiî (r.a); "Cebrolunmazlar, zira bunlar efendilerinin mal olma cihetinden köleleridir. Yoksa insan oldukları cihetten değildir. Nikâh ise insanın hassasındandır, bu takdirde efendileri bunları icbara malik değildirler." demiştir, İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili budur ki; "Efendisi, köle ile cariyesini zina yapmasınlar diye mülkünü ıslah etmek için nikâha" cebreder. Bunlar zina yapınca, ayıplanıp malına noksanlık gelir. Böyle olunca mülkünü ıslah için nikâha icbar etmeye malik olur. Efendisi cariyesinden faydalanmaya malik olduğu gibi, başkasına da cariyeyi mülk olarak vermeye maliktir. Bundan dolayı cariyenin mehri efendisi içindir.

"Hakâyık" adlı kitapta; "Efendisinin köle veyahut cariyeyi nikâha cebretmesi bunlar büyük olduklarındandır. Ama küçük olsalar, o vakit İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre de; efendilerinin cebretmesi caizdir. Efendileri mükâteb yahut mükâtebeyi cebredemezler. Zira onlar tasarrufta hürlere katılmışlardır. Bundan dolayı mükâtebenin mehri kendisi içindir. Efendisi için değildir." denilmiştir.

ـ بَابُ نِكَاحِ الْكَافِرِ ـ

وَإِذَا تَزَوَّجَ كَافِرٌ بِلاَ شُهُودٍ اَوْ فِى عِدَّةِ كَافِرٍ اٰخَرَ وَذٰلِكَ جَائِزٌ فِى دِينِهِمْ ثُمَّ اَسْلَمَا اُقِرَّا عَلَيْهِ خِلاَفًا لَهُمَا فِى الْعِدَّةِ. وَلَوْ زَوَّجَ الْمَجُوسِيُّ مَحْرَمَهُ ثُمَّ اَسْلَمَا اَوْ اَحَدُهُمَا فُرِّقَ بَيْنَهُمَا. وَكَذٰا لَوْ تَرَافَعَا اِلَيْنَا وَبِمُرَافَعَةِ اَحَدِهِمَا لاَيُفَرَّقُ خِلاَفًا لَهُمَا. وَالطِّفْلُ مُسْلِمٌ اِنْ كَانَ اَحَدُ اَبَوَيْهِ مُسْلِمًا اَوْ اَسْلَمَ اَحَدُهُمَا وَكِتَابِيٌّ اِنْ كَانَ بَيْنَ كِتَابِيٍّ وَمَجُوسِيٍّ. وَلَوْ اَسْلَمَتْ زَوْجَةُ الْكَافِرِ اَوْ زَوْجُ الْمَجُوسِيَّةِ عُرِضَ الْاِسْلاَمُ عَلَى الْاٰخَرِ فَاِنْ اَسْلَمَ فَهِيَ لَهُ وَاِلاَّ فُرِّقَ بَيْنَهُمَا. فَاِنْ اَبَى الزَّوْجُ فَالْفِرْقَةُ طَلاَقٌ خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُفَ لاَ اِنْ اَبَتْ هِيَ وَلَهَا الْمَهْرُ لَوْ بَعْدَ الدُّخُولِ وَاِلاَّ فَنِصْفُهُ لَوْ اُبِى وَلاَ شَيْءَ لَوْ اَبَتْ. وَلَوْ كَانَ ذٰلِكَ فِى دٰارِهِمْ لاَتَبِينُ حَتَّى تَحِيضَ ثَلٰثًا قَبْلَ اِسْلاَمِ الْاٰخَرِ. وَاِنْ اَسْلَمَ زَوْجُ الْكِتَابِيَّةِ بَقِيَ نِكَاحُهُمَا. وَتَبَايُنُ الدَّارَيْنِ سَبَبُ الْفِرْقَةِ لاَ السَّبِى. فَلَوْ خَرَجَ اَحَدُهُمَا اِلَيْنَا مُسْلِمًا اَوْ اُخْرِجَ مَسْبِيًا بَانَتْ وَاِنْ سُبِيَا مَعًا لاَ. وَمَنْ هَاجَرَتْ اِلَيْنَا بَانَتْ وَلاَ عِدَّةَ عَلَيْهَا خِلاَفًا لَهُمَا. وَارْتِدَادُ اَحَدِ الزَّوْجَيْنِ فَسْخٌ فِى الْحَالِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ اِرْتِدَادُ الرَّجُلِ طَلاَقٌ وَلِلْمَوْطُوءَةِ الْمَهْرُ وَلِغَيْرِهَا نِصْفُهُ اِنِ ارْتَدَّ وَلاَ شَيْءَ لَهَا اِنْ اِرْتَدَّتْ. وَاِنْ اِرْتَدَّا مَعًا وَاَسْلَمَا مَعًا لاَتَبِينُ وَاِنْ اَسْلَمَا مُتَعَاقِبًا بَانَتْ. وَلاَ يَصِحُّ تَزَوُّجُ الْمُرْتَدِّ اَوِ الْمُرْتَدَّةِ اَحَدًا.

KÂFİR'İN NİKÂHI

Kâfir erkek, bir kâfir kadını şahitsiz yahut iddet beklerken nikâhlasa, şahitsiz yahut iddet içinde evlenilmesi dinlerinde caiz ise, bundan sonra kocayla karı Müslüman oldukları zaman İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; Müslüman olmadan dinlerinde kıyılan nikâh üzerinde bırakılmaları caizdir. Eğer Müslüman bir kadın iddet beklerken nikâhı kıyılsa, ittifakla nikâhı olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kâfir olan bir kadının da iddet içinde nikâhı caiz değildir, İmam-ı Züfer (r.a) "Gerek şahitsiz, gerek iddet içinde yapılan kâfirin nikâhı geçersizdir. Zira bu hususta ki deliller kâfirlere de şamildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لاَنِكَاحَ اِلاَّ بِشُهُودٍ

"Şahitsiz nikâh yoktur." hadis-i şerifi, şahitsiz kıyılan nikâhın caiz olmadığına delildir. Onlar bizim mahkemelerimizde duruşmada bulun-

salar yahut Müslüman olsalar, bu Müslüman olmayan yahut sonradan Müslüman olan karıyla kocanın nikâhı birbirine ebediyen haram olsa, aralarını ayırmak vacip olur.

Allah-û Teâlâ (c.c)'nın;

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللهُ وَلاَ تَتَّبِعْ اَهْوَائَهُمْ

"Aralarında Allah'ın indirdiği (vecih) **ile hükmet, onların keyiflerine uyma."** (El-Mâide Suresi; 49) kavl-i kerimi, buna delildir." demiştir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)**'in delili budur ki;** iddet içinde bekleyen kadının nikâhının haram olması üzerinde ittifak edilmiştir. Kâfirler iddet bekleyen kadının nikâhını caiz görürler. Ama şahitsiz kıyılan nikâhın haram olmasında ihtilâf vardır. Zira İmam-ı Malik (r.a) ile İbn-i Ebî Leylâ (r.a) kâfirler bizim hükümlerimizi bütün ihtilâflarıyla kabul etmişlerdir. Fakat Müslüman memleketinde oturup, Müslüman olmayanlara biz dokunmayız. Eğer bizim mahkemelerimizde duruşmada bulunsalar yahut biri bizim mahkememize müracaatta bulunsa veya iddeti bitmediği hâlde biri Müslüman olsa, nikâhı birbirine ebedî haram olanlar gibi araları ayrılır. Ama Müslüman olsalar yahut iddeti bittikten sonra bizim mahkemelerimizde duruşmada bulunsalar, ittifakla araları ayrılmaz." demişlerdir.

İmam-ı A'zam'ın delili; iddet içinde nikâhın haram olmasının sebebi iddettir. Zira iddet bekleyen bir kadın bir bakımdan nikâhlı olduğundan nikâh kıyılırsa nikâh üzerine nikâh kıyılmış olur. İddetin sabit olması ya şeriat içindir yahut kadının kocası içindir, iddetin şeriat için olmasına yol yoktur. Çünkü kâfirler şeriat hukuku ile muhatap değillerdir. Bundan dolayı onların şarap ve domuz alıp satmalarına dokunulmaz, iddetin kadının kocası için sabit olmasına da yol yoktur. Çünkü bu Müslüman olmayan koca, iddetin haram olduğuna inanmamaktadır. Bu takdirde nikâhın rüknü olan "İcab ile kabul" nikâha ehil olan erginlik çağında bulunan erkek ile kadından meydana geldiği için kıyılan nikâh sahihtir. Ama Müslüman bir kadın iddet beklerken, O'nun nikâhı sahih değildir. Müslüman olmayanların iddet beklerken kıydıkları nikâh sahihtir. Bunların nikâhı sahih olduğu için, bizim mahkemelerimizde duruşmada bulunsalar, araları ayrılmaz. Kâfirlerin nikâhlarının caiz olması şahitlerin bulunmasına bağlı değildir.

Bir Mecusi nikâhı kendisine haram olan bir kadınla evlense, bundan sonra ikisi veya ikisinden birisi Müslüman olsa, araları ayrılır. Bunlar Müslüman olmadıkları hâlde bizim mahkemelerimizde duruşmada bulunsalar, yine araları ayrılır. Çünkü birbirine haram oldukları için başlangıçta nikâhları caiz değildir. Bunların bir arada kalmaları da caiz değildir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bu Mecusilerden birisinin bizim mahkemelerimize müracaat etmesiyle araları ayrılmaz. Ebu Yusuf'a İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; araları ayrılır.

Annesi veya babasından birisi Müslüman olsa yahut sonradan annesi veya babasından birisi Müslüman olsa, bunların küçük çocukları Müslüman'dır. Müslümanlık arz edilmeden önce kadın çocuk doğursa, bu çocuk Müslüman'dır. Ehl-i kitaptan birisiyle Mecusi olan birisi evlense, çocukları Ehl-i kitaptan sayılır. Hatta çocuk kız olursa, bir Müslüman'ın bu kızı nikâhlaması caiz olur. Kestiği yenir.

Beyâniyye sahibi; **"Mecusi, Hıristiyan ve Yahudi'den daha kötüdür. Çünkü Hıristiyan ve Yahudi, Mecusi'den daha iyidir. Mecusilerin dinlerinde hayır yoktur. Kâfirin karısı yahut Mecusi kadının kocası Müslüman olsa, diğerine Müslümanlık teklif edilir. Müslüman olursa karı-koca olarak kalırlar. Tekrar nikâh kıyılmasına ihtiyaç yoktur. Eğer Müslüman olmazsa araları ayrılır."** demiştir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kadının kocası Müslüman olmazsa nikâh bozulur. Kadın Müslüman olmazsa, kendiliğinden boş olmayıp kadı tarafından araları ayrılır. Cinsî yakınlıkta bulunulduktan sonra ister erkek Müslüman olmasın, ister kadın Müslüman olmasın kadın için mehir lâzımdır. Cinsî yakınlıkta bulunmadan önce erkek Müslüman olmazsa mehrin yarısı lâzımdır. Eğer kadın Müslüman olmazsa hiçbir şey lâzım değildir.

Mecusi karı-kocadan birisi yahut kitap ehlinden olan karı-kocadan birisi kendi memleketinde Müslüman olsa, diğeri Müslüman olmadan kadın üç hayız görmedikçe kocasından boş olmaz. —cinsî yakınlıkta bulunulsun, bulunulmasın- Bizzat Müslümanlık, ayrılmanın sebebi değildir. Bunlar kendi memleketlerinde bulunduğundan Müslümanların velayeti bunlardan kesildiği için Müslüman olmayana Müslüman ol diye teklif etmek de mümkün değildir.

Kitap ehlinden olan karı-kocadan koca Müslüman olsa, nikâhları devam eder. Çünkü bir Müslüman'ın, kitap ehli olan bir kadınla evlenmesi caizdir. Karı-kocadan birisi Müslüman olduğu hâlde Müslüman memleketine gelse yahut esir edilerek Müslüman memleketine getirilse, Müslüman memleketiyle küfür memleketi birbirine zıt olduğu için karıyla kocanın ayrılmasına sebeptir. Eğer karı-koca beraber esir edilirlerse birbirinden boş olmazlar, İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; ayrılmalarına sebep esirliktir. Hatta karı-kocadan birisi Müslüman olarak İslâm memleketine gelse yahut haraç vermeyi kabul ederek Müslümanlarla anlaşma yapsa, karıyla koca birbirinden boş olmazlar. Zira esirlik bulunmamıştır. Ama karı ko-

cadan birisi esir edilse, araları ayrılmış olur. Fakat "Hanefi imamlarına göre; ayrılmanın sebebi iki ülkenin birbirine zıt olmasıdır.

İmam-ı Şafiî (r.a)'nin delili; Mekke'nin fethinden önce Peygamberimiz (s.a.v)'in kızı Zeynep'in kocası Ebu'l As (r.a)'ı Mekke'de bırakıp kendisi Medine'ye hicret etmiş olmasıdır. Peygamberimiz (s.a.v), Ebu'l As (r.a) Müslüman olunca Zeynep (r.a)'i birinci nikâhla Mekke'ye, O'nun yanına göndermiştir. Bundan iki memleketin birbirine zıt olması kadınla kocanın ayrılmasının sebebi olmadığı anlaşılmıştır, iki memleketin birbirine zıt olmasında birbirine sahip olmaları kesilir yoksa aralarındaki nikâh kesilmez. Bundan dolayı bir kâfir emân (pasaport)la Müslüman memleketine gelse yahut bir Müslüman emânla dâr-ı harbe gitse ailelerinden boş olmazlar. Hâlbuki iki memleket birbirine zıttır. Bu mesele; hükümete itaat edenlerle, etmeyenler arasındaki nikâhın devam ettiğini izah eder. Hâlbuki karı ile koca birbirine sahip değillerdir. Fakat esir bunun gibi değildir. Zira esir edilen, esir edenin mülkü olur. Esir edilenin, esir edenin mülkü olması için esir edilenin kocasından boş olması lâzımdır. Bundan dolayı esir edilen üzerinde kâfirlerin hakkı kalmaz. Buraya kadar İmam-ı Şafii (r.a)'nin delilidir

Biz Hanefîlerin delili; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

يَآأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِهِنَّ فَاِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلاَ تَرْجِعُوهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ

"Ey iman edenler (kendi ifadelerince) **mümin kadınlar muhacir olarak geldikleri zaman, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir. Fakat siz de mümin kadınlar olduklarına bilgi edinirseniz onları kâfirlere döndürmeyin."** (El-Mümtehine Suresi; 10) kavl-i kerimidir.

Bu ayet-i kerimenin indirilmesinin sebebi; Hudeybiye anlaşmasına göre kâfirlerin içinden müminlere gelecek olanlar geri verilecekti. Müslümanlardan Mekke'ye dönen olursa geri verilmeyecekti. Bu şekilde anlaşma yazılıp mühürlendikten sonra Peygamberimiz (s.a.v) Hudeybiye'de iken Sebia bint-i Haris (r.a) Müslüman olarak Peygamberimiz (s.a.v)'e geldi. Kâfir olan kocası da arkasından gelerek, "Ya Muhammed! Benim karımı geri ver. Zira anlaşmaya göre bizden size gelenler geri verilecekti. Henüz yazılan anlaşmanın mürekkebi kurumadı." demiş. Bunun üzerine bu ayet-i kerîme inmiştir.

Bundan, iki memleketin birbirine zıt olmasının, ayrılmayı gerektirdiği anlaşılmıştır.

Yine, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

لَاجُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ

"Sizin onları nikâhla almanızda mehirlerinizi verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günah yoktur." (El-Mümtehine Suresi; 10) kavl-i kerimi, iki memleketin birbirine zıt olmasının nikâhı keseceğine delildir.

İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bir kadın Müslüman memleketine gelirse, kocasından boş olur. Hamile olmazsa, iddet beklemesi de lâzım değildir. Hamile olursa, doğum yapıncaya kadar nikâhı caiz değildir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kadının hamile olmasa da iddet beklemesi lâzımdır. Zira o kadın Müslüman memleketine girdikten sonra boş olur. Bu takdirde, o kadına İslâmiyet'in hükmü lâzım gelir.

Karı-kocadan biri mürted olursa, derhâl aralarındaki nikâh bozulur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, erkek mürted olursa, kadın boş olur. Kadına cinsî yakınlıkta bulunulmuşsa, mehrin tamamı bulunulmamışsa, mehrin yarısı lâzım olur. Eğer kadın mürted olursa, günah O'nun tarafından geldiği için kadına mehirden bir şey verilmez. Karıyla koca beraber mürted olup, tekrar beraber Müslüman olsalar, nikâhları bozulmaz. İmam-ı Züfer'le İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre bozulur.

Bizim diğer imamlarımızın delili; Ebu Bekir (r.a) zamanında Araplardan Hanîf oğulları kabilesi zekât vermemek için mürted oldular. Ebu Bekir (r.a), üzerlerine asker gönderdiğinde hepsi Müslüman oldular. Fakat nikâh tazelemekle emrolunmadılar. Ashâb-ı Kirâm'dan hiçbir kimse nikâh tazelemelerini emretmemişlerdir. Beraber mürted olan karı-koca, ayrı ayrı Müslüman olsalar, aralarında nikâh bozulur. Mürted olan erkek, mürted olan kadın Müslümanlarla evlenemezler.

ـ بَابُ الْقَسْمِ ـ

يَجِبُ الْعَدْلُ فِيهِ بَيْتُوتَةً لاَ وَطْئًا. وَالْبِكْرُ وَالثَّيِّبُ وَالْجَدِيدَةُ وَالْقَدِيمَةُ وَالْمُسْلِمَةُ وَالْكِتَابِيَّةُ فِيهِ سَوَاءٌ. وَلِلْاَمَةِ وَالْمُكَاتَبَةِ وَالْمُدَبَّرَةِ وَاُمِّ الْوَلَدِ نِصْفُ الْحُرَّةِ. وَلاَ قَسْمَ فِى السَّفَرِ فَيُسَافِرُ بِمَنْ شَاءَ. وَالْقُرْعَةُ اَحَبُّ وَاِنْ وَهَبَتْ قَسْمَهَا لِضَرَّتِهَا صَحَّ وَلَهَا اَنْ تَرْجِعَ.

BİRDEN FAZLA EVLİ OLAN ERKEĞİN KADINLARININ HAKKINI ADALET ÜZERE VERMESİ

Bir erkek, nikâhı altında bulunan kadınlarına karşı adalete, eşitliğe riayet eder. Bunların arasında eşit olmak üzere birer veya ikişer yahut daha ziyade gece tayin ederek her biriyle kendi nöbetinde yanında gecelemesi vaciptir. Fakat cinsi yakınlıkta adalet vacip değildir. Yiyecek ve giyecek hususunda da adalet vaciptir. Herhangi bir şeyde, birini diğerine tercih etmek caiz değildir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَاِنْ خِفْتُمْ اَنْ لاَ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اِيمَانُكُمْ

"Adalet yapamayacağınızdan endişe ederseniz, o zaman bir (tane ile), yahut malik olduğunuz cariyeler (ile iktifa edin)" (En-Nisâ Suresi; 3) kavl-i kerimi, kadınlar arasında eşitliğin vacip olduğuna delâlet eder. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ كَانَ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ اِلٰى اِحْدَيهُمَا جَآءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ مَائِلٌ

"Bir kimsenin iki karısı olup, ikisinden birisine meyil ederse, Kıyamet gününde bir tarafı düşük olarak gelir." hadis-i şerifi tehdide şamil olmakla, kadınlar arasında eşitlik yapılmanın vacip olduğuna delâlet eder. Âişe (r.a)'den; Peygamberimiz (s.a.v) aileleri arasında adalet yapardı ve;

اَللّٰهُمَّ هٰذَا قَسْمِى فِيمَا اَمْلِكُ وَلاَ تُؤَاخِذْنِى فِيمَا لاَ اَمْلِكُ

"Allah'ım malik olduğum hususta, bu Benim taksimatımda, malik olmadığım hususta Beni cezalandırma." diye dua ederdi." şeklinde rivayet vardır. Kadınlar arasında vacip olan adalet; gece yanlarında kalmada, yenilecek, giyilecek şeylerde, bir arada bulunma ve sohbettedir. Yoksa, cinsî yakınlıkta değildir. Zira cinsî yakınlık neşeye bağlı bir iş

olup, onda eşitlik mümkün değildir. Eşitlikte kız, dul, yeni evlenilen kadın, eski ailesi, Müslüman olan, kitap ehli olan kadınların hepsi beraberdir. Zira eşitlik, nikâhın haklarındandır. Bu takdirde aralarında fark yoktur. Eğer kadınlar arasında yenilecek, giyilecek ve diğer hakları eşit yaptıktan sonra birinin üstün tutulması caiz olsa, ilk hanımın üstün tutulması, hürmet edilmesi lâzım olurdu. Nitekim, **"Yeni olan her şey için lezzet, eski olan her şey için hürmet vardır."** denilmiştir, İmam-ı Şafii (r.a) yeni evlendiği hanım dul ise, O'nun yanında üç gece kalmalı bakire ise, yedi gece kalmalıdır. Ondan sonra eşitlik yapılmalıdır. Enes b. Malik (r.a); **"Peygamberimiz** (s.a.v) **bakire ile evlendiklerinde yedi gece, dul ile evlendiklerinde üç gece kalırlardı."** diye rivayet etmiştir. Yine, Peygamberimiz (s.a.v);

لِلْبِكْرِ سَبْعٌ وَ لِلثَّيِّبِ ثَلَاثٌ

"Bakire kız için yedi, dul için üç (gece vardır)." buyururken işittim." diye rivayet etmiştir. Peygamberimiz (s.a.v) Ümm-ü Seleme (r.a) ile evlendiklerinde, yanında üç gece kalıp gitmek murâd ettiklerinde, Ümm-ü Seleme gitmelerine razı olmayıp, Peygamberimiz (s.a.v)'in hırka-i şeriflerini tuttuğunda Peygamberimiz (s.a.v);

اِنَّهُ لَيْسَ بِكِ عَلَى اَهْلِكِ هَوَانٌ اِنْ شِئْتِ سَبَّعْتُ لَكِ وَ سَبَّعْتُ لِنِسَائِى وَ اِلَّا فَثَلَّثْتُ ثُمَّ اَدُورُ

"Senin sebebinle ailen üzerine aşağılık yoktur. Yani, senin yanında üç gece kalmakla kavmin ve kabilene horluk ve aşağılık yoktur. Senin yanında fazla kalmamam, sana rağbet etmediğimden değildir ki, kavmine ve kabilene noksanlık gelsin. İstersen yedi gece yanında kalayım. Yedi gecede diğer ailelerimin yanında kalayım, istersen üç gece onların yanında kaldıktan sonra yine senin yanına döneyim." buyurmuşlardır.

Cariye, mükâtebe, müdebbere, ümm-ü veled için hürre olan kadının hakkının yarısı vardır. Hz. Ali (r.a); **"Hürre olan kadın için üçte iki, cariye için üçte bir vardır."** demiştir. Hiç bir kimseden, buna zıt olarak bir kavl rivayet edilmemiştir.

Seferde kadınlar arasında adalet gözetilmez. Dilediği kadın ile sefere gider. Fakat, kur'a çekmek müstehaptır. Kur'a çekmek, kadınların kalplerini has etmek içindir. Bu takdirde, kur'a çekmek iyi görülmüştür. Zira sefer zamanında kadının, kocası üzerinde hakkı yoktur. Hastalık hâlinde koca hasta olursa, aralarında adalet yine vaciptir. Hz. Aişe (r.a)'den;

"Peygamberimiz (s.a.v) hasta olunca ailelerini huzuruna davet edip, hepsine adalet hususunda; "Aranızda nöbetle dolaşmaya kudretim yoktur. Eğer izin verirseniz Aişe'nin yanında kalayım." diye izin istediklerinde, hepsi izin verdiler." diye rivayet edilmiştir.

Eğer hastalıkla kadınlar arasındaki adalet düşseydi, Peygamberimiz (s.a.v) hastalıktan sırasında ailelerinden izin istemezlerdi. Beyâniyye'de de böyledir.

Bir kadın, sırasını ortağına bağışlasa sahih olur. Zira Ümmü'l-Mü'minîn Sevde bint-i Zem'a (r.a), bir husus için Peygamberimiz (s.a.v) muğber olup, boşamak istediklerinde Sevde (r.a); Peygamberimiz (s.a.v)'e rica edip, kendi nöbetini Âişe (r.a)'ye hibe etti. Sevde bint-i Zem'a (r.a) Kıyamet gününde Peygamberimiz (s.a.v)'in aileleri arasında bulunmayı Peygamberimiz (s.a.v)'den rica ettiğinde, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اَعْرَاضًا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

"**Eğer bir kadın, kocasının uzaklaşmasından** (yatağını terk etmesinden, nafakasında ihmal göstermesinden), yahut (herhangi bir suretle kendisinden) **yüz çevirmesinden endişe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte ikisine de vebal yoktur. Sulh, daha hayırlıdır.**" (En-Nisâ Suresi; 128) kavl-i kerimi, nazil olmuştur. Nöbetini ortağına teslim eden bir kadın için, bu hibesinden dönme hakkı vardır.

ـ كِتَابُ الرَّضَاعِ ـ

هُوَ مَصُّ الرَّضِيعِ مِنْ ثَدْيِ الْآدَمِيَّةِ فِي وَقْتٍ مَخْصُوصٍ وَيَثْبُتُ حُكْمُهُ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيرِهِ فِي مُدَّتِهِ لَا بَعْدَهَا. وَهِيَ حَوْلَانِ وَنِصْفٌ وَعِنْدَهُمَا حَوْلَانِ. فَيَحْرُمُ بِهِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ إِلَّا جَدَّةُ وَلَدِهِ وَأُخْتُ وَلَدِهِ وَعَمَّةُ وَلَدِهِ وَأُمُّ أَخِيهِ أَوْ أُخْتِهِ وَأُمُّ عَمِّهِ أَوْ عَمَّتِهِ أَوْ خَالِهِ أَوْ خَالَتِهِ وَإِلَّا أَخَا ابْنَ الْمَرْأَةِ لَهَا وَقِسْ عَلَيْهِ. وَتَحِلُّ أُخْتُ الْأَخِ رَضَاعًا وَنَسَبًا كَأَخٍ مِنَ الْأَبِ لَهُ أُخْتٌ مِنْ أُمِّهِ تَحِلُّ لِأَخِيهِ مِنْ أَبِيهِ. وَلَا حِلَّ بَيْنَ رَضِيعَيْ ثَدْيٍ وَإِنِ اخْتَلَفَ زَمَانُهُمَا. وَلَا بَيْنَ رَضِيعٍ وَوَلَدِ مُرْضِعَتِهِ وَإِنْ سَفَلَ. وَوَلَدِ زَوْجٍ لَبَنُهَا مِنْهُ فَهُوَ أَبٌ لِلرَّضِيعِ وَابْنُهُ أَخٌ وَبِنْتُهُ أُخْتٌ وَأَخُوهُ عَمٌّ وَأُخْتُهُ عَمَّةٌ. وَلَا حُرْمَةَ لَوْ رَضِعَا مِنْ شَاةٍ أَوْ مِنْ رَجُلٍ وَلَا فِي الْاِحْتِقَانِ بِلَبَنِ الْمَرْأَةِ. وَلَبَنُ الْبِكْرِ وَالْمَيْتَةِ مُحَرِّمٌ وَكَذَا الْاِسْتِعَاطُ. وَاللَّبَنُ الْمَخْلُوطُ بِالطَّعَامِ لَا يُحَرِّمُ خِلَافًا لَهُمَا عِنْدَ غَلَبَةِ اللَّبَنِ. وَيُعْتَبَرُ الْغَالِبُ لَوْ خُلِطَ بِمَاءٍ أَوْ دَوَاءٍ أَوْ لَبَنِ شَاةٍ. وَكَذَا لَوْ خُلِطَ بِلَبَنِ امْرَأَةٍ أُخْرَى. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ تَتَعَلَّقُ الْحُرْمَةُ بِهِمَا. وَإِنْ أَرْضَعَتْ صَغِيرَتُهَا حُرِّمَتَا وَلَا مَهْرَ لِلْكَبِيرَةِ إِنْ لَمْ تُوطَأْ وَلِلصَّغِيرَةِ نِصْفُهُ وَيَرْجِعُ بِهِ عَلَى الْكَبِيرَةِ إِنْ عَلِمَتْ بِالنِّكَاحِ وَقَصَدَتِ الْفَسَادَ لَا إِنْ لَمْ تَعْلَمْ بِهِ أَوْ قَصَدَتْ دَفْعَ الْجُوعِ وَالْهَلَاكِ أَوْ لَمْ تَعْلَمْ إِنَّهُ مُفْسِدٌ وَالْقَوْلُ قَوْلُهَا فِيهِ. وَإِنَّمَا يَثْبُتُ الرَّضَاعُ بِمَا يَثْبُتُ بِهِ الْمَالُ. وَلَوْ قَالَ هٰذِهِ أُخْتِي مِنَ الرَّضَاعِ ثُمَّ ادَّعَى الْخَطَأَ صُدِّقَ.

SÜT EMME BAHSİ

Radâ'; Lügatte, mutlak surette meme emmektir. Şeriatte, memede olan bir çocuğun belirli zamanda, bir kadından süt emmesidir. Emmekten murâd; sütün ağız ve burundan mideye inmesidir.

Süt emme, evlenmeye mânidir. Bu sütün az veya çok olması arasında fark yoktur. Herhâlde, hürmet sabit olur. Bu, biz Hanefîlere göredir.

İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; hürmet çocuğun ayrı ayrı beş defa emmesiyle sabit olur. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لاَتُحَرِّمُ الْمَصَّةُ وَ الْمَصَّتَانِ وَلاَ الإِمَلاَجَةُ وَالإِمْلاَجَتَانِ

"Bir, iki defa emmek hürmeti ispat etmez. Bir ve iki defa emzirmek de hürmet ispat etmez." hadîs-i şerifi, bir ve iki defa emmek veya emzirmekle hürmetin sabit olmayacağına delildir.

Biz, Hanelilerin delili; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَ أُمَّهَاتُ اللاَّتِى أَرْضَعْنَكُمْ

"Sizi emziren (süt) **annelerinizle evlenmeniz, size haram kılındı."** (En-Nisâ Suresi; 23) kavl-i kerimi, mutlak olup sütün az veya çok olması arasında ayırım yapılmamıştır. Haber-i vahidle, Kitap üzerine bir hükmün ziyade edilmesi caiz değildir. Nitekim Usûl ilminde malûmdur. İmam-ı Şâfii (r.a)'nin rivayet ettiği, kitap ile reddedilmiştir yahut hükmü kaldırılmıştır.

İbn-i Ömer (r.a)'in yanında, İbn-i Zübeyr (r.a); **"Bir veya iki defa emmek, hürmeti ispat etmez."** hadisini rivayet edince; İbn-i Ömer; "Bu hâdis-i şerif, ayet-i kerimeye muhâlif olduğu için Allah'ın hükmü, Zübeyr'in hükmünden evlâdır." demiştir. .

Süt müddeti, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; çocuğun doğduğu zamandan itibaren iki buçuk yıldır.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; iki senedir.

İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; üç senedir. Bu müddet içinde emmek veya içmek suretiyle mideye inen süt, süt hürmetini sabit kılar. Bu müddetten sonra mideye giden bir sütle, süt hürmeti sabit olmaz. Bir sene içinde çocuk bir hâlden bir hâle değişir. Bu takdirde iki senenin üzerine ziyade olması lâzımdır. Zira kemikler, iki seneden sonra birden büyümeyip yavaş yavaş büyür, imdi çocuğun yeme, içmeye alışacağı bir müddet lâzımdır. Bu zaman içinde çocuk, sütü unutur. Bu yüzden, süt müddetinin üç sene olması lâzımdır.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا

"Onun, bu taşınması ile sütten kesilmesi (müddeti) **otuz aydır."** (El- Ahkâf Suresi; 15) kavl-i kerimidir. Gebeliğin, en az müddeti altı aydır. Sütten kesilme müddeti için de iki sene kalır. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لَارِضَاعَ بَعْدَ الْحَوْلَيْنِ

"İki seneden sonra çocuk için emme yoktur." hâdis-i şerifi de, buna delildir.

İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; yine bu ayet-i kerimedir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c), bu ayet-i kerime'de biri gebeliğin müddeti, diğeri çocuğun sütten kesilme müddeti olmak üzere iki şey zikretmiştir. Bu iki şey için bir müddet tayin etmiştir. Buna göre; bir müddette o iki şeyin tam bulunması lâzımdır, iki borç için, bir vakit tayin edilmesi gibi. Mesela; Bir kimse, "Falanca kimsenin, benim üzerimde iki aya kadar bin akçesi ve beş kilo buğday alacağı vardır." dese, bu takdirde zikrolunan iki ay iki borç için tayin edilmiş vakit olur. Ancak gebelik müddeti hakkında Âişe (r.a)'nin;

لَايَبْقَى الْوَلَدُ فِي بَطْنِ اُمِّهِ اَكْثَرَ مِنْ سَنَتَيْنِ وَلَوْ بِفَلْكَةِ مَغْزَلٍ

"Çocuk, annesinin karnında iki seneden fazla kalmaz, isterse kirman (el iği)in devri kadar büyüklükte olsun." hâdis-i şerifi vârid olmakla, çocuğun sütten kesilme müddeti otuz ay olmuş olur.

Süt ile meydana gelen etin, yiyecekle değişmesi için elbette uzun bir zaman lâzımdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in rivayet ettiği; "İki seneden sonra çocuk için emme yoktur." hadis-i şerifi, ücretin hak olma müddeti üzerine hamledilmiştir. Yani, bu hâdis-i şeriften murâd, babanın emzirme ücretini iki seneden fazla ödemeyeceğidir. Zira çocuğun

emzirilmesi için babanın ödeyeceği ücretin müddeti ittifakla iki sene olarak takdir edilmiştir. Boşanmış olan bir kadın iki seneden sonra emzirme ücretine ittifakla müstahak değildir. Çocuğun emme müddeti geçtikten sonra sütten kesilsin, kesilmesin bundan sonra bir kadından emmesiyle hürmet sabit olmaz. Ama süt müddeti geçmeden memeden kesilse bile, bir kadından emerse süt hürmeti sabit olur.

İnâye sahibi; "Bazılarına göre; on beş seneye kadar, bazılarına göre; kırk seneye kadar, bazılarına göre ise; ömür boyunca süt hürmeti sabit olur." demiştir.

İmdi nesep ile haram olan kadınlar, süt ile de haram olur. Ancak, süt çocuğunun ninesi haram değildir. Fakat öz çocuğunun ninesi kendinin ya anası yahut kaynanası olur. Bunlar ise haramdır. Ama süt çocuğunun kız kardeşi haram değildir. Yani bir kimsenin öz oğlu, başka bir kimsenin kızıyla beraber süt emseler; o baya, öz oğlunun süt kız kardeşi haram değildir. Oğlunun neseben kız kardeşi ya kendinin kızıdır yahut karısının kızıdır. Bunlar ise ebediyen haramdır. Fakat, öz oğlunun süt kız kardeşi haram değildir.

Bir kimsenin öz evlâdının süt hâlaları, o kimseye haram değildir. Ama nesebin kendi evlâdının hâlası, kendinin kız kardeşidir. Bundan dolayı, nikâhı ebediyen haramdır. Ama çocuğunun süt hâlası, böyle değildir.

Bir kimsenin, erkek kardeşinin veya kız kardeşinin sütannesiyle evlenmesi haram değildir. Neseben erkek veya kız kardeşinin annesi kendisinin ya öz veya üvey annesi olacağından nikâhı ebediyen haramdır. Ama erkek veya kız kardeşinin sütannesi böyle değildir.

Anneleri, babaları ayrı olan bir erkek çocuğu ile bir kız çocuğu başka bir kadından emseler, kız çocuğunun başka bir sütannesi daha bulunsa, bu kadın kızın süt erkek kardeşine helâldir.

Amcanın, hâlanın sütanneleri haram değildir. Ama neseben bunların anneleri, babasının öz annesi yahut üvey annesi olacağından nikâhları ebediyen haramdır.

Dayının, teyzenin sütanneleri haram değildir. Fakat neseben bunların anneleri, annesinin öz annesi veya üvey annesi olacağından nikâhı ebediyen haram olur.

Kadının kendi oğlunun sütkardeşi, bu kadına haram değildir. Bu ibare, tekrar edilmiştir. Zira yukarıda; **"Kardeşinin sütannesi o kimseye haram değildir."** denilmiştir.

"Kadının oğlunun sütkardeşi, bu kadına haram değildir." demekle lâfızlar ayrı olmuş olur, fakat manada ikisi birdir. Hatta Sadrü'ş-Şe-

rîa (r.a)'da bu ibarenin mükerrer olduğunu söylemiştir. Sarihlerden Şeyh İsmail Efendi; **"Ferâid-i Mültekâ'l-Ebhûr"** adlı kitabında; "Keşke, musannif İbrahim Halebî'nin bu lâfzı niçin zikrettiğini anlayabilseydim." demiştir.

Yakınlık itibariyle haram olup, süt itibariyle haram olmayan meseleleri bunun üzerine sen kıyas et.

Bir kimse, neseben baba bir kardeşinin, ana bir kız kardeşini alabileceği gibi, neseben kardeşinin süt kız kardeşini de alması helâl olur. Bu kadından emen iki kadının bir nikâh altında toplanmaları helâl değildir. Bu iki kadın ayrı zamanlarda emseler bile. Çünkü bunlar birbirinin sütkardeşleri olurlar. Erkek olsunlar, kız olsunlar. Fakat iki çocuk, bir hayvandan emseler süt hürmeti sabit olmaz. Hürmetin sübutu, keramet yoluyla ancak insan sütüne mahsustur. Ne kadar aşağı inerse insin, bir kadından emen çocukla emziren kadının çocuktan bir nikâh altında toplanamazlar ve birbirleriyle de evlenemezler. Bir kadından emen çocuklar ile süt kendisinden olan erkeğin çocukları bir nikâh altında toplanmaları caiz olmadığı gibi, birbirleriyle evlenmeleri de caiz değildir. Çünkü o erkek; emen çocuğun sütbabası, oğulları, kardeşleri, kızları, kız kardeşleri; adamın erkek kardeşleri, amcaları, kız kardeşleri, hâlaları olur. Bir erkek çocukla kız çocuğu bir koyundan emseler, süt hürmeti sabit olmadığından birbirleriyle evlenebilirler. Yukarıda süt hürmetinin keramet yoluyla insan sütüne mahsus olduğu zikredilmiştir, İnâye sahibi, Mebsut'ta; "Muhammed b. İsmail-i Buhârî hayvandan emen iki çocuk arasında da süt hürmeti sabit olur, dermiş. Şeyh Ebu Hafs-ı Kebir zamanında Buhârâ'ya gittiğinde Muhammed b. İsmail bir hayvandan emen iki çocuğun birbirine haram olduğuna dair fetva vermiş. Şeyh Ebu Hafs-ı Kebir, kendisine nasihat ederek, böyle şeyi söyleme diye tembih etmiş, Muhammed b. İsmail, nasihati kabul ettiği için halk toplanıp Muhammed b. İsmail'i Buhârâ'dan çıkartmışlardır." diye hikâye ettiğini" nakletmiştir.

Yahut bir erkekten iki çocuk emse, aralarında süt hürmeti sabit olmaz. Zira erkeğin sütü, hakikatte süt değildir. Bir kadının sütü, bir çocuğa aşağısından şırınga suretiyle verilse, süt hürmeti sabit olmaz. Bakire bir kızın ve ölmüş kadının sütleriyle süt hürmeti sabit olur. Zira bunlar hakikatte süttür. Bunlardan et ve kemik meydana gelerek, çocuk bunlardan gıda almakla, bunların bir parçası olma şüphesi sabit olur. Zira Peygamberimiz (s.a.v), süt hürmeti, içilen sütten meydana gelen kemiğe ve ete bağlı olduğunu beyan ederek;

اَلرَّضَاعُ مَا اَنْشَأَ الْعَظْمَ وَاَنْبَتَ اللَّحْمَ

"Emmek, kemiği meydana getirir ve eti bitirir" buyurmuşlardır.

Bir kadının sütünü, memedeki bir çocuğun burnuna dökmek ve çektirmek suretiyle de süt hürmeti sabit olur. Çünkü burundan mideye iner. Bu inen sütten çocuk büyür ve gelişir, ihtiyar sahibi; "Bir kadın memesinin ucunu, bir çocuğun ağzına soksa ama sütün çocuğun boğazına gidip gitmemesinden şüphesi olup hakikaten bilmese, süt hürmeti sabit olmaz. Bir kız çocuğunu, bir beldenin kadınlarının bazısı emzirse fakat hangi kadınların emzirdiği bilinmese, o belde halkından bir adam o kız ile evlense caizdir. Nikâhın mubah olması asıldır, mubah olan şey şüphe ile ortadan kalkmaz." demiştir.

Imam-ı A'zam (r.a)'a göre; bir kadının sütü yiyecek ile karıştırılmış olsa, süt hürmeti sabit olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sütün galip olmasında, süt hürmeti sabit olur. Suya, Haca, koyun sütüne katılmış olan kadın sütü hakkında galibiyete itibar olunur. Bu bakımdan bir kadının sütü karıştırıldığı suya ve diğerlerine galip veya eşit olursa, bununla süt hürmeti sabit olur. Bir kadının sütü başka bir kadının sütüyle karıştırılmış olsa, yine galibe itibar olunur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; cins cinse galip olamayacağından, maksut bir olduğu ve bir şey kendi cinsinde yok olamayacağı cihetle sütün ikisiyle hürmet sabit olur. İmam-ı A'zam (r.a)'dan bu maddede iki rivayet vardır. Bir rivayette; hürmet, gâtir. Diğer bir rivayette; hürmet her iki sütte de sabit olur. Bu söz, İmam-ı Muhammed (r.a)'in ve İmam-ı Züfer (r.a)'in sözüdür. Bir kadın memede olan ortağını emzirse, kocasına ikisi de haram olur. Zira anne ile süt kızını bir nikâh altında toplamak lâzım gelir ki, bu ise haramdır. Beyâniyye sahibi; **"Büyük olan kadını, ebediyen alması caiz değildir. Ama eğer büyüğe cinsî yakınlıkta bulunmamış ise, küçüğü alabilir. Eğer büyüğe cinsî yakınlıkta bulunmuşsa, küçüğü de alması caiz değildir."** demiştir. Büyük hanıma cinsî yakınlıkta bulunmamış ise, ayrılmak O'nun tarafından geldiği için O'na mehir lâzım gelmez. Büyük kadın, memede olan kız çocuğunun kocasına nikâhlı olduğunu bilip, nikâhı bozmak maksadıyla emzirmişse, bu kız çocuğunun mehrinin yarısını kocası verir. Bu vermiş olduğu mehri, büyük karısından alır. Fakat büyük hanım, küçük kız çocuğunun kocasına nikâhlı olduğunu bilmese yahut kız çocuğunun açlığını ve helâk olmasını gidermek için emzirmiş yahut emzirmenin nikâhı bozacağını bilmeyerek emzirse, kocası küçük ailesine vermiş olduğu mehrin yarısını, büyük karısından alamaz. Bu hususta, büyük karısının sözü kabul edilir. Yani, büyük karısı, **"Ben emzirmekle nikâhın bozulacağını bilmedim, çocuğun açlığını gidermek için emzirdim,"** dese, yeminiyle tasdik olunur. Malın sabit olduğu şeyle, süt de sabit olur. Mesela; Mal iki adamın yahut bir adamla iki kadının şahadetiyle sabit ol-

duğu için, süt de aynı şekilde iki adamın yahut bir adam ile iki kadının şahadetiyle sabit olur. İmam-ı Malik; **"Adaletli bir kadının şahadetiyle sabit olur. Zira süt şer'i haklardan bir haktır. Bir kişinin haberiyle sabit olur. Nitekim bir kimse et satın alsa, bir kimse o hayvanı Mecusi'nin kestiğini haber verse o et, alan kimseye haram olur."** demiştir. Bir kimse; **"Şu kadın benim süt kız kardeşimdir."** dese, sonra hata ettiğini, iddia etse, tasdik olunur. Mesela; Bir kimse, kendisiyle bir kadın arasında sütkardeşliği bulunduğunu zannederek, o kadının süt kız kardeşi olduğunu söylese, araştırıp soruşturduktan sonra aralarında sütkardeşliği olmadığını anlarsa; özrü makbul olup, sözü tasdik olunur.

ـ كتابُ الطَّلاَقِ ـ

هُوَ رَفْعُ الْقَيْدِ الثَّابِتِ شَرْعًا بِالنِّكَاحِ. اَحْسَنُهُ تَطْلِيقُهَا وَاحِدَةً فِى طُهْرٍ لاَجِمَاعَ فِيهِ وَتَرْكُهَا حَتَّى تَمْضِىَ عِدَّتُهَا. وَحَسَنُهُ وَهُوَ سُنِّىٌّ تَطْلِيقُهَا ثَلٰثًا فِى ثَلٰثَةِ اَطْهَارٍ لاَجِمَاعَ فِيهَا اِنْ كَانَتْ مَدْخُولاً بِهَا ولِغَيْرِهَا طَلْقَةً وَلَوْ فِى الْحَيْضِ وَالْاٰيِسَةُ وَالصَّغِيرَةُ وَالْحَامِلُ يُطَلَّقْنَ لِلسُّنَّةِ عِنْدَ كُلِّ شَهْرٍ وٰاحِدَةً. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَتُطَلَّقُ الْحَامِلُ لِلسُّنَّةِ اِلاَّ وَاحِدَةً وَجَازَ طَلاَقُهُنَّ عَقِيبَ الْجِمَاعِ. وَبِدْعِيُّهُ تَطْلِيقُهَا ثَلٰثًا اَوْ ثِنْتَيْنِ بِكَلِمَةٍ وَاحِدَةٍ اَوْ فِى طُهْرٍ وَاحِدٍ لاَرَجْعَةَ فِيهِ اِنْ كَانَتْ مَدْخُولاً بِهَا اَوْ فِى طُهْرٍ جَامَعَهَا فِيهِ. وَكَذَا تَطْلِيقُهَا فِى الْحَيْضِ وَيَجِبُ مُرَاجَعَتُهَا فِى الْاَصَحِّ وَقِيلَ تُسْتَحَبُّ. فَاِذَا طَهُرَتْ ثُمَّ حَاضَتْ ثُمَّ طَهُرَتْ طَلَّقَهَا اِنْ شَاءَ. وَقِيلَ يَجُوزُ اَنْ يُطَلِّقَهَا فِى الطُّهْرِ الَّذِى يَلِىَ تِلْكَ الْحَيْضَةَ. وَلَوْ قَالَ لِلْمَوْطُوئَةِ اَنْتِ طَالِقٌ ثَلٰثًا لِلسُّنَّةِ وَقَعَ عِنْدَ كُلِّ طُهْرٍ وَاحِدَةٌ وَاِنْ نَوَى الْوُقُوعَ جُمْلَةً صَحَّتْ نِيَّتُهُ. وَيَقَعُ طَلاَقُ كُلِّ زَوْجٍ عَاقِلٍ بَالِغٍ وَلَوْ مُكْرَهًا اَوْ سَكْرٰانَ اَوْ اَخْرَسَ بِاِشَارَتِهِ الْمَعْهُودَةِ. لاَطَلاَقُ صَبِىٍّ وَمَجْنُونٍ وَنَائِمٍ وَسَيِّدٍ عَلَى زَوْجَةِ عَبْدِهِ وَاِعْتِبَارُهُ بِالنِّسَاءِ. فَطَلاَقُ الْحُرِّ ثَلاَثٌ وَلَوْ تَحْتَ عَبْدٍ. وَطَلاَقُ الْاَمَةِ ثِنْتَانِ وَلَوْ تَحْتَ حُرٍّ.

BOŞAMA BAHSİ

Selâm; selâm verme manasına olduğu gibi, talâk da, boşama manasına isimdir. Talâk lügatte; mutlak bağı kaldırmaktan ibarettir. Nitekim bu kelimeyi Araplar nikâhta başka yerlerde (if'âl) babından kullanırlar; **"Atı veesîri itlâk ettim** (saldım)." Nikâhta ise tef'îl babından kullanarak; **"Seni tatlîk ettim** (boşadım)." dese niyete muhtaç olmaz. Ama if'âl babından kullansa, niyete muhtaç olur.

Asılda kadını boşamak haramdır. Zira boşamakta, Peygamberlerin sünneti olan nikâhı kesmek vardır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v);

اَبْغَضُ الْمُبَاحَاتِ عِنْدَ اللهِ تَعَالٰى الطَّلاَقُ

"Allah nezdinde mubah olanların en buğuzlusu boşamadır." buyurmuşlardır. Fakat kadınların çirkin işlerinden kurtulmak için boşamak meşru olmuştur.

Kadınların çokları görüşleri kısır, akılları noksan, safahata düşkün, düşünceleri az, idareleri fena, kocalarının nimetine karşı nankör, kıymetli malları zayi etme, namus ve şerefi yıkma, gizli sırları açıklama gibi kötü sıfatlardan hâli değillerdir.

Eğer boşama meşru olmasa idi, erkeklerin ebedî üzüntüde kalmaları lâzım gelip, bu belâlardan kurtulmaları mümkün olmazdı.

Talâk (boşama), Fıkıh Istılahınca; şer'ân nikâh ile sabit olan evlilik bağının kaldırılmasıdır. Karısını boşayan kimsenin akıllı, baliğ ve uyanık olması; kadının nikâhlısı olması yahut boşanmaya mahal sayılacak bir iddet içinde bulunması şarttır.

Bazıları; "Kadın boşama, ancak zaruret ve ihtiyaç karşısında mubahtır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v);

لَعَنَ اللهُ تَعَالٰى كُلَّ ذَوَّاقٍ مِطْلاَقٍ

"Allah-ü Teâlâ, her tadıcı ve boşayıcı (kimselere) lânet etsin."

buyurmuşlardır" demişlerdir. Âlimlerin çoğu, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ

"Eğer kadınları boşananız, üzerinize vebal yoktur." (El-Bakara Suresi; 236) ve yine;

يَآاَيُّهَا النَّبِىُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

"Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit iddetleri içinde boşayın." (Et-Talâk Suresi; 1) kavl-i kerimleri ile istidlâl ederek, boşamanın mubah olduğunu söylemişlerdir.

Talâk üç kısımdır;

1- Ahsen.

2- Hasen.

3- Bid'îdir.

Talâk-ı ahsen; Kadına cinsî yakınlıkta bulunmadığı bir temizlik devresinde, bir talâk boşayarak iddeti geçinceye kadar kadını terk etmektir. Zira Sahabe-i Güzin (r.a) bir talâktan fazla boşamamayı güzel görmüşlerdir. Böyle olunca kadına dönmek mümkün olup, sonra pişmanlık çekilmez.

Talâk-ı hasen; Eğer, boşayacağı kadın cinsî yakınlıkta bulunmuş olduğu kadın ise, içinde cinsî yakınlık bulunmayan üç temizlik devresinde birer defa boşamaktır.

İmam-ı Malik (r.a); **"İçinde cinsî yakınlık bulunmayan üç temizlik devresinde birer defa boşamak talâk-ı bid'îdir. Mubah olan talâk, bir talâkla boşamaktır. Talâkta asıl olan, haramdır. Mubah olması ezadan kurtulmak içindir. Bu ise bir talâkla hâsıl olur."** demiştir.

Biz Hanefilerin delili; "İbn-i Ömer (r.a) karısını âdet görürken boşadığında, Peygamberimiz (s.a.v);

مَا هَكَذَا اَمَرَ اللهُ تَعَالىٰ اِنَّمَا السُّنَّةُ اَنْ تَسْتَقْبِلَ الطُّهْرَ اسْتِقْبَالَةً فَتُطَلِّقَهَا لِكُلِّ قُرْءٍ تَطْلِيقَةً

"Allah-ü Teâlâ, sana (kadını boşama hususunda) **böyle emretmemiştir.** (Talâkta) **ancak sünnet olan** (kadının) **temiz olmasını beklersin.** (Sonra) **O'nu her temizlik devresinde birer defa boşarsın."** buyurmuşlardır." hâdis-i şerifidir. Kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmayan

bir kadını, âdet görürken olsa bile, bir talâkla boşamak talâk-ı hasendir. Âdet hâlinden kesilmiş, erginlik çağında olmayan hâmile olan kadınları her ayda bir talâkla boşamak talâk-ı sünnidir. Bunlar hakkında ay, âdet görme yerine geçer. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ

"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdetini görmemiş bulunanlar (in iddetlerin)**de, eğer şüphe edersen, onların iddeti üç aydır."** (Et-Talâk Suresi; 4) kavl-i kerimi, buna delildir.

Talâk-ı bid'î; Kadını, bir defada üç talâk ile yahut iki talâk ile veya boşanacak kadına cinsî yakınlıkta bulunulmuş ise, kendine dönüş yapmadan bir temizlik devresinde önce bir talâkla, birkaç gün sonra bir talâkla daha veyahut kendisine cinsî yakınlıkta bulunmuş olduğu temizlik içinde bir talâk ile veya âdet görürken boşamaktan ibarettir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bir defa da üç talâkla veya iki talâkla boşamak haram değildir. Fakat böyle yaparsa kadın boş olup, kendisine haram olur.

Talâk-ı bid'î iki nev'îdir;

1- Âdet cihetinden.

2- Vakit cihetinden.

Bir defada üç talâkla veya iki talâkla boşamak adet cihetinden talâk-ı bid'îdir.

Boşanacak kadına cinsî yakınlıkta bulunulmuş ise, kendisine dönüş yapmadan bir temizlik devresinde bir talâkla ve beş günden sonra, bir talâkla daha boşamak, cinsî yakınlıkta bulunduğu temizlik devesinde bir talâkla boşamak ve âdet görürken vakit cihetinden talâk-ı bid'idirler.

Âdet görürken boşamış olduğu kadın daha önce cinsî yakınlıkta bulunulmuş kadın ise, esâh olan kavle göre; o kadına dönüş yapmak vaciptir. Bazıları; "Müstehaptır." demişlerdir. "O kadına dönüş yapılması vaciptir." diyenlerin delili; "İbn-i Ömer (r.a), Peygamberimiz (s.a.v) zamanında karısını âdet görürken boşamıştı. Babası Hz. Ömer (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'e bunu sorduğunda Resul-ü Ekrem (s.a.v);

مُرْ ابْنَكَ فَلْيُرَاجِعْهَا ثُمَّ لِيُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ مِنَ الْحَيْضِ ثُمَّ إِنْ شَاءَ أَمْسَكَ بَعْدُ وَ إِنْ شَاءَ طَلَّقَهَا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّهَا

"Oğluna emret de kadına dönsün, sonra kadın âdet görüp temizlenınceye kadar yanında tutsun. Bundan sonra artık isterse nikâhı altında tutar, isterse cinsî yakınlıkta bulunmadan O'nu boşar." bu-

yurmuşlardır" hâdis-i şerifidir.

Âdet görürken boşadığı kadına döndüğünde, kadın temiz olsa, ondan sonra âdet görse, ondan sonra yine temizlense kocası isterse nikâhı altında tutar, isterse boşar. Zira iki talâkın arasını tam bir âdet hâliyle ayırmak sünnettir.

Bazıları; "Âdet hâlinde boşayıp, kendisine dönmüş olduğu kadını o âdet hâlinden temizlenince, o temizlikte kadını boşamak caizdir. Zira âdet görürken boşamış olup, sonra kadına dönüş yaptığında, sanki kadını boşamamış gibi olur. Bu âdet hâlinden temizlenmesinde boşamak sünnettir." demişlerdir. Bu kavl Tahâvi'nindir.

Bir kimse, cinsî yakınlıkta bulunduğu karısına; **"Sünnet vechi üzere üç talâkla boş ol."** dese ve niyet de etmese, her temizlik devresinde bir talâkla boş olur. İbn-i Hümam (r.a); "Sünnet üzere, deyince sünnet kemaline munsarıh olacağından âdet ve vakit cihetinden sünnet murâd edilerek âdet görenlerden ise, her temizlik devresinde âdet görenlerden değil ise, her ayda bir talâk boş olur. Yani, âdet gören kadın üç temizlik devresinde, üç talâkla, âdet görmeyen kadın ise üç ayda, üç talâkla boş olur. Eğer kendisine böyle söylenilen kadına hiç cinsî yakınlıkta bulunulmamış ise, hemen bir talâk boş olur. Bundan sonra boş olmaz. Çünkü bu kadın iddet beklemeyeceğinden, sünnet için vakit kalmamıştır. Ama cinsî yakınlıkta bulunulmuş kadın böyle değildir." demiştir.

Eğer bir kimse cinsî yakınlıkta bulunduğu karısına; **"Sünnet vechi üzere üç talâkla boş ol."** sözü ile üç talâkın birden boş olmasını niyet etse, o kimsenin niyeti sahih olur. Yani kadın üç talâkla birden boş olur. Cebren boşattırılsa bile her akıllı ve erginlik çağında bulunan kimsenin karısı boş olur.

İmam-ı Şafiî (r.a); **"Zorla karısı boşattırılan kimsenin karısı boş olmaz. Zira kadının boş olması için isteyerek ve kasten boşamak lâzımdır. Zorla boşattırmakta ise, istek ve kasıt yoktur. Ama şakayla boşamak bunun gibi değildir. Çünkü şaka ile boşamada talâk lâfzını kasten ve isteyerek söylemek vardır."** demiştir.

Biz Hanefîler, İmam-ı Şafiî (r.a)'ye cevap olarak; **"Karısını boşamak için kendisine cebredilen kimse, karısını boşamayı kastetmiştir. Çünkü kendisine cebredilen kimse ya karısını boşamak veya öldürülmek gibi iki şer arasında kaldığını bilmiştir.**

İki şerden ehven olanı, kadını boşamak olduğunda bu şahıs onu seçmiştir. Ehven-i şerri seçmeyi kastettiği açıktır." deriz.

Hanefî imamlarına göre; sarhoş karısını boşasa veya kölesini azat

etse karısı boş, kölesi azat olur.

İmam-ı Şafiî (r.a)'nin bir kavlindeki, Kerhî ve Tahâvî'nin kavillerinde; "Sarhoş; karısını boşarsa, karısı boş olmaz. Zira kadını boşamak istek ve kasta bağlıdır. Sarhoşun kasıt ve isteği yoktur. Bu takdirde sarhoş, uyuyan hükmünde olmuş olur. Belki uyuyandan daha fenadır. Çünkü uyuyanı uyarsalar, uyanır ama sarhoşu uyarsalar, uyanmaz." denilmiştir.

Hanefî imamlarının delili; sarhoş olan kimse akim gitmesine sebep ve günah olan hurma suyu ve şarap gibi haram şeyleri içmek suretiyle sarhoş olmuştur. Buna göre; O'nu, bu haram şeylerden men etmek için aklı var hükmünde tutulmuştur.

Dilsizin, bilinen işaretiyle karısı boş olur. Zira dilsizin bilinen işareti, ihtiyacını gidermede söylemek yerine geçer. Erginlik çağında bulunmayan, çıldırmış, uyuyan bu hâllerinde karılarını boşasalar, karıları boş olmaz. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

كُلُّ طَلَاقٍ جَائِزٌ اِلاَّ طَلَاقَ الصَّبِيِّ وَ الْمَجْنُونِ

"Her talâk caizdir, sabi ile çıldırmışın talâkı caiz değildir." buyurmuşlardır.

Uyuyanın karısının boş olmaması, konuşmasında kasıt ve isteği olmadığı içindir. Efendi, kölesinin karısını boşasa karısı boş olmaz.

İbn-i Abbas (r.a)'dan; "Bir adam, Peygamberimiz (s.a.v)'e gelerek; "Ya Resulullah! Efendim, beni cariyesiyle evlendirdi. Şimdi aramızı ayırmak istiyor." dediğinde, Resul-ü Ekrem (s.a.v); minbere çıkarak;

يَاَيُّهَا النَّاسُ مَابَالُ اَحَدِكُمْ يُزَوِّجُ عَبْدَهُ مِنْ اَمَتِهِ ثُمَّ يُرِيدُ اَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَهُمَا

اِنَّمَا الطَّلَاقُ لِمَنْ اَخَذَ بِالسَّاقِ

"Ey insanlar, sizden birinizin hâli nedir ki, kölesini, cariyesiyle evlendiriyor. Sonra aralarını ayırmak istiyor. Kadını boşamak ancak kadının inciğinden tutanın hakkıdır." buyurmuşlardır" diye rivayet olunmuştur. Bu hâdis-i şerif kölenin efendisinin, kölenin karısını boşamaya malik olduğuna delildir.

Talâkın sayısı, kadınlara bağlıdır. Hürre olan kadının talâkı, kölenin nikâhı altında bulunsa bile üçtür. Cariyenin talâkı, hür adamın nikâhı altında bulunsa bile ikidir.

İmam-ı Şafiî (r.a); **"Talâkın adeti erkeğe bağlıdır."** Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اَلطَّلاَقُ بِالرِّجَالِ وَالْعِدَّةُ بِالنِّسَآءِ

"Talâk, erkeklere aittir. İddet ise, kadınlara aittir." buyurmuşlardır. Çünkü malik olma sıfatı keramettir, insanlık ise kerameti gerektirmektedir. İnsanlığın manası, hür olan kimsede mükemmeldir. Öyleyse malik olmakta üstünlük vardır." demiştir.

Biz Hanefilere göre; talâkın sayısı kadınlara bağlıdır. Hürre olan kadının talâkı, hür olan kimsenin veya köle olan kimsenin nikâhında bulunsun üçtür. Cariyenin ise talâkı; hür olan veya köle olan kimsenin nikâhında bulunsun ikidir. Hatta Aişe (r.a)'den Peygamberimiz (s.a.v)'in;

طَلاَقُ الْاَمَةِ ثِنْتَانِ وَ عِدَّتُهَا حَيْضَتَانِ

"Cariyenin talâkı ikidir, iddet beklemesi ise iki âdet görmesidir." buyurduklarını rivayet etmiştir.

ـ بَابُ إِيقَاعِ الطَّلَاقِ ـ

صَرِيحُهُ مَااسْتُعْمِلَ فِيهِ خَاصَّةً وَلاَ يَحْتَاجُ إِلَى نِيَّةٍ. وَهُوَ اَنْتِ طَالِقٌ وَمُطَلَّقَةٌ وَطَلَّقْتُكِ وَتَقَعُ بِكُلِّ مِنْهَا وَاحِدَةٌ رَجْعِيَّةٌ وَإِنْ نَوٰى اَكْثَرَ اَوْ بَائِنَةً. وَقَوْلُهُ اَنْتِ الطَّلَاقَ اَوْ اَنْتِ طَالِقُ الطَّلَاقِ اَوْ اَنْتِ طَالِقٌ طَلَاقًا يَقَعُ بِكُلِّ مِنْهَا وَاحِدَةٌ رَجْعِيَّةٌ وَإِنْ نَوٰى ثِنْتَيْنِ اَوْ بَائِنَةً. وَإِنْ نَوٰى بِاَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً وَبِطَلَاقٍ اُخْرٰى وَقَعَتَا وَإِنْ نَوٰى الثَّلٰاثَ وَقَعْنَ. وَيَقَعُ بِإِضَافَتِهِ إِلَى جُمْلَتِهَا كَمَا مَرَّ. اَوْ إِلَى مَايُعَبَّرُ بِهِ عَنِ الْجُمْلَةِ كَالرَّقَبَةِ وَالْعُنُقِ وَالرَّأْسِ وَالْوَجْهِ وَالرُّوحِ وَالْبَدَنِ وَالْجَسَدِ وَالْفَرْجِ. اَوْ إِلَى جُزْءٍ شَائِعٍ مِنْهَا كَنِصْفِهَا وَثُلُثِهَا لَابِإِضَافَتِهِ إِلَى يَدِهَا اَوْ رِجْلِهَا اَوْ ظَهْرِهَا اَوْ بَطْنِهَا. وَلَوْ طَلَّقَهَا نِصْفَ تَطْلِيقَةٍ اَوْ سُدُسَهَا اَوْ رُبْعَهَا طُلِّقَتْ. وَيَقَعُ فِي اَنْتِ طَالِقٌ ثَلٰثَةَ اَنْصَافِ تَطْلِيقَتَيْنِ ثَلٰاثٌ وَفِي ثَلٰثَةِ اَنْصَافِ تَطْلِيقَةٍ ثِنْتَانِ وَقِيلَ ثَلٰاثٌ وَفِي مِنْ وَاحِدَةٍ إِلَى ثِنْتَيْنِ اَوْ مَابَيْنَ وَاحِدَةٍ إِلَى ثِنْتَيْنِ وَاحِدَةٌ وَعِنْدَهُمَا ثِنْتَانِ. وَفِي إِلَى ثَلٰاثٍ ثِنْتَانِ وَعِنْدَهُمَا ثَلٰاثٌ. وَفِي وٰاحِدَةٍ فِي ثِنْتَيْنِ وٰاحِدَةٌ إِنْ لَمْ يَنْوِ شَيْئًا اَوْ نَوٰى الضَّرْبَ وَالْحِسَابِ. وَإِنْ نَوٰى وٰاحِدَةً وَثِنْتَيْنِ اَوْ مَعَ ثِنْتَيْنِ فَثَلٰاثٌ. وَفِي غَيْرِ الْمَوْطُوئَةِ وٰاحِدَةٌ مِثْلَ وَاحِدَةٍ وَثِنْتَيْنِ. وَإِنْ نَوٰى مَعَ ثِنْتَيْنِ فَثَلَاثٌ فِيهَا اَيْضًا وَفِي ثِنْتَيْنِ فِي ثِنْتَيْنِ ثِنْتَانِ وَإِنْ نَوٰى الضَّرْبَ. وَفِي اَنْتِ طَالِقٌ مِنْ هُنَا إِلَى الشَّامِ فَوَاحِدَةٌ رَجْعِيَّةٌ. وَفِي اَنْتِ طَالِقٌ بِمَكَّةَ اَوْ فِي مَكَّةَ تُطَلَّقُ لِلْحَالِ حَيْثُ كَانَتْ. وَلَوْ قَالَ إِذَا دَخَلْتِ مَكَّةَ اَوْ فِي دُخُولِكِ لَايَقَعُ مَالَمْ تَدْخُلْهَا وَكَذَا الدَّارَ.

BOŞAMA BABI

Musannif İbrahim-i Halebî, talâkın aslını ve vasfını açıklayınca talâkın nevi'ne başladı.

Boşamada kullanılan tabirler; **sarih** (açık) ve **kinaye** (kapalı) olmak üzere iki nevi'dir.

Fıkıh usulcülerine göre; açık tabir hakikat olsun, mecaz olsun söylenildiğinde işiten kimsenin, o lâfızla ne anlatılmak istenildiğini hemen anlayacağı tabirdir.

Kadın boşamakta kullanılan açık tabirler, sadece kadınları boşamakta kullanılan ve niyete muhtaç olmayan lâfızlardır.

Kadın boşamakta kullanılan açık lâfızlarla; **"Sen boşsun."**, **"Sen**

boşanmışsın.", "Seni boşadım." gibi tabirlerden her biriyle bir talâk-ı ric'î (kadına dönüşlü boşama) vaki olur. Bu tabirler kadını boşamaktan başka yerlerde kullanılmaz. Açık lâfız ile boşama ise, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ

"Boşama, iki defadır (ondan sonrası) **ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır."** (El-Bakara Suresi; 229) kavl-i kerimiyle ric'ati celb eder. Zira bu kavl-i kerim açık lâfızla kadını boyadıktan sonra kocanın, karısına tekrar dönebileceğine delâlet eder. Âlimler; "Ya iyilikle tutmak" ile murâd kadına dönmektir. "Ya güzellikle salmak ile murâd kadını boşamaktır." demişlerdir. Allah-ü Teâlâ (c.c) kadını bir yahut iki talâkla boşadıktan sonra kadına dönmeye (geri almaya), "tutmak" ismini vermiştir. Zira tutmak; bir şeyi eski hâli üzerine devam ettirmektir. Kadını bir talâk yahut iki talâkla boşayıp kadın iddet beklerken kocası karısını geri alabilir.

Boşamak için kullanılan açık lâfızlar ile karısını bir yahut ki talâkla boşadıktan sonra yine nikâhın baki kaldığına Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ

"Kocaları, bu bekleme iddeti içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya (herkesten) **daha lâyıktırlar."** (El-Bakara Suresi; 228) kavl-i kerimi delâlet etmektedir. Zira kadını böyle bir, iki talâkla boşadıktan sonra erkeğe, yine kocası denilmiştir. Bundan anlaşıldı ki, talâk-ı ric'i karı-kocalığı ortadan kaldırmaz. Yukarıda, geçen kadın boşamada kullanılan açık lâfızlar ile bir talâktan fazla olmasını veya bâine (kadının rızası olmadan kocasının dönmesi mümkün olmayan boyamaya) niyet etse, yine bir talâk-ı ric'î vaki olur. Erkek karısına; **"Sen, talâksın", "Sen, talâkı boşsun", "Sen, bir talâkla boşsun"** tabirlerinden her biriyle, iki talâkın olmasına yahut talâk-ı bâîn olmasına niyet etse bile, yine bir talâk-ı ric'î olur. Çünkü boşamaya niyet etsin, etmesin bu lâfızlarda talâk kelimesi açık olarak söylenmiş olduğundan talâk-ı ric'i vaki olur. Eğer erkek; **"Sen, boşsun"** sözüyle bir talâk boşamaya, **"Bir talâk ile boş ol"** sözüyle de ikinci bir talâkla boşamaya niyet etse, iki talâk-ı ric'î vaki olur.

Hidâye'de; **"Bu tabirlerle sanki erkek,** "Sen, boş ol" **ve** "Sen boş ol" **demiş gibi oluyor. Eğer kadına cinsî yakınlıkta bulunulmuş ise iki talâk-ı ric'i vaki olur."** denilmiştir.

İnâye sahibi; **"Bir kimse karısına,** "Sen, talâk boşsun" **dese.** "Boşsun" **lafzıyla bir talâka,** "talâk" **sözüyle de ikinci bir talâka niyet etse**

ve karısına cinsî yakınlıkta bulunmuş, ise, iki talâk-ı ric'î vaki olur. İkinci talâk boşa gider." demiştir. Eğer erkek karısına, **"Sen, talâksın"** yahut **"Talâk, boşsun"** dese, bu lâfızlar ile üç talâkın olmasına niyet etse, üç talâk vaki olur. Erkek boşamayı karısının bütün vücûduna nispet etse, karısı boş olur. Mesela **"Sen, boşsun", "Sen boşanmışsın", "Seni boşadım"** ve buna benzer tabirler gibi. Yahut karısının bütün vücûdundan tabir olunan bir azasına boşamayı nispet etse, yine boş olur. Bütün vücûdu ifade eden azâlar şunlardır. Mesela; Bir kimse karısına; **"Senin boynun boştur."** dese talâk vaki olur. Boyun hakkında Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ

"Bir köle azat etmektir." (El-Mâide Suresi; 89) kavl-i kerimidir. Yahut **"Senin başın boştur."** dese, kadın boş olur. Çünkü **"Falan baştır"** sözüyle adamın bütün vücûdu murâd edilir veya **"Senin yüzün boştur."** dese, kadın boş olur.

Yüz hakkında Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ

"(Ancak) **azamet ve ikram sahibi olan Rabbinin zatı baki kalacaktır."** (Er-Rahman Suresi; 27) kavl-i kerimidir. Yahut **"Senin, ruhun boştur."** dese, kadın boş olur. Araplar, **"Falanın ruhu helâk oldu."** dediklerinde, bununla adamın kendisini murâd ederler. Yahut **"Senin, bedenin boştur"** veya **"Senin cesedin boştur."** dese, kadın boş olur. Çünkü bunlarda boş olmayı bütün kadının vücûduna nispet vardır. Yahut **"Senin tenasül uzvun boştur"** derse, kadın boş olur. Tenasül uzvu hakkında Peygamberimiz (s.a.v)'in;

لَعَنَ اللهُ الْفُرُوجَ عَلَى السُّرُوجِ

"Allah eyerler üzerindeki tenasül uzuvlarına lânet etsin." kavl-i şerifinden murâd olunan; at üzerindeki kadınların kendileridir. Ama bir kimse elini, karısının başına koyup, "Bu aza senden boş olsun" dese, kadın boş olmaz. Beyâniyye'de de böyledir.

Bir kimse, karısının yarısı, üçte biri gibi kadının yaygın olan parçasına talâkı nispet etse, kadın boş olur. Zira yaygın olan parça, alışveriş için muhâldir. Bu parçalar, talâka da mahaldir. Yalnız talâk bölünmeyi kabul etmediği için, zaruretten bütünde vaki olur. Fakat kadının eline, aya-

ğına, arkasına, karnına talâk nispet edilse boş olmaz. Çünkü bunların birisiyle bütün vücûd tabir olunmaz. Eğer bir kimse "Kur'ân-ı Kerim'de el ile bütün vücûd tabir edilmiş, hâdis-i şerifte de, el ile bütün vücûd tabir edilmiştir. Ne dersiniz?" diye sorarsa, "El ile ve kalp ile bütün vücûdun tabir edilmesi örfen bilinmiş değildir. Bu tabirler nadirdir. Nadir ise, yok kabilindendir. Ama bir kavmin el ve kalp ile bütün bedeni tabir etmeleri âdetleri ise, onlara göre talâk vaki olur." diye cevap verilir.

Kocası, karısını bir talâkın yarısı yahut dörtte biri yahut altıda biri ile boşasa, bir talâk boş olur. Zira talâk, parçalanmayı kabul etmez. Parçalanmayı kabul etmeyen bir şeyin parçasını söylemek, bütününü söylemek gibidir. Kısastan bir kısmını affetmek, hepsini affetmek olduğu gibi. Akıllı bir kimsenin sözünü, boş söz olmaktan korumak, haram kılan bir şeyi, mubah kılan bir şey üzerine üstün tutmak için böyle parça söylenen yerde bütün söylenmiş kabul edilir.

Bölünmeyi kabul etmeyen bir şeyin parçası üzerine delil getirilse, hüküm o şeyin bütünü üzerine vacip olur. Eğer hüküm bütün üzerine vacip olmasa, delili iptal etmek lâzım gelir.

Bir kimse, karısına; **"Sen iki talâkın üç yarısı boşsun"** dese, üç talâk boş olur. Zira iki talâkın yarısı, bir talâktır ve iki talâkın üç yarısı zaruretten üç talâk olur. İnâye sahibi diyor ki; "Bazı kimseler, **"Bu söz boş bir sözdür, hiçbir şey vaki olmaz."** demişlerdir. Bazıları, **"Bir talâk vaki olur. Sayının söylenmesi hükümsüz olup, ancak** "Sen boşsun!" **sözü kalır, bu sözle ise, bir talâk vaki olur."** demişlerdir."

Bir kimse karısına, **"Sen bir talâkın üç yarısı boş ol."** dese, iki talâk vaki olur. Bu kavi, İmam-ı Muhammed (r.a)'den menkuldür. Nâtifî (r.a), **"Ecnas"**da ve Attâbî (r.a), **"Câmiu's-Sağîr Şerhi"** nde böyle zikretmişlerdir. Zira bir talâkın üç yarısı demek, bir talâk ve bir talâkın yarısı demektir. Talâk ise bölünmeyi kabul etmediğinden, iki talâk vaki olur. Bazıları; "Bu sözle üç talâk vaki olur. Zira talâk bölünmeyi kabul etmediğinden, üç yarıdan her biriyle bir talâk vaki olur" demişlerdir.

Bir kimse karısına, **"Sen birden ikiye kadar boşsun."** veya **"Bir arasından ikiye kadar boşsun."** dese İmam-ı A'zam (r.a)'a göre: bir talâk vaki olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e iki talâk vaki olur.

Bir kimse karısına, **"Sen birden, üçe kadar boşsun."** dese İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; iki talâk vaki olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; üç talâk vaki olur. İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; **"Sen, birden ikiye kadar boşsun"** veya **"Bir arasından ikiye kadar boşsun."** sözleriyle talâk vaki olmaz. **"Sen, birden, üçe kadar boşsun"** sözüyle bir talâk vaki olur. Kıyas da budur. Zira bir kimse, **"Şu duvardan şu duvara ka-**

dar sattım." dese satılan yer iki duvar arasında vaki olmuş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in kavillerinin veçhi istihsândır. Örfte, böyle söz söylenince bütün murâd olunur. Nitekim Sen bir kimseye; **"Benim malımdan, bir dirhemden yüz dirheme kadar al."** demekle yüz dirhemin alınmasına razı olmuş olursun. Zira mutlak örf ve âdet üzerine hamledilir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın aklî delili; örf ve âdette bu gibi sözlerle azdan çok, çoktan az murâd olunur. Bu takdirde bir ile üç arasında iki vardır. Buna göre, murâd olunan ikidir.

Bu talâk hususunda İmam-ı Züfer (r.a)'in sözünden dolayı Esmaî (r.a), Harun Reşîd'in kapısında İmam-ı Züfer (r.a)'e "Bir kimseye kaç yaşındasın?" diye sorulduğunda, "Altmışla, yetmiş arasındayım" dese, "O adam dokuz yaşında mı olur, yoksa ziyade mi olur? Ne dersiniz?" diye sorduğunda İmam-ı Züfer (r.a) şaşırmıştır.

Bir kimse karısına, **"Sen ikide, bir boşsun."** dese ve hiç bir şeye niyet etmese veya çarpmaya niyet etse bir talâk vaki olur. Zira çarpma, çarpılanda bir şey ziyade etmez. Çarpmanın tesiri parçaları çoğaltmak içindir. Yoksa çarpılana tesiri yoktur. Bu takdirde, çoğalmayı gerektirmez. Kâfi sahibi; **"Eğer çarpılan maddeler, çarpma ile artsaydı, dünyada, hiç bir fakir kalmazdı."** demiştir.

İmam-ı Züfer (r.a) ile İmam-ı Şafiî (r.a); **"Çarpmayla, amel ederiz. Zira bir iki ile çarpılırsa iki olur. Buna göre; iki talâk vaki olur."** demişlerdir. Eğer bu sözle hem bir talâka hem de iki talâka niyet etse yahut bir talâkla beraber iki talâka niyet etse, üç talâk vaki olur. Zira o kimse, cümlenin ihtimali olan manaya niyet etmiştir.

Arapçadaki **"fi"** lafzı **"maa** (beraber)" manasına gelir. Allah-û Teâlâ (c.c)'nın;

فَٱدْخُلِى فِى عِبَادِى

"Haydi, gir kullarımla beraber." (El-Fecr Suresi; 29) kavl-i kerîminde olduğu gibi buna göre; üç talâk vaki olur.

Bu mesele, kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmuş kadın hakkındadır. Kendisine cinsi yakınlıkta bulunulmuş kadın hakkında; **"Sen bir boşsun ve iki boşsun."** gibi sözlerle bir talâk vaki olur. Zira bu kadın, bir talâkla boş olduktan sonra diğer talâklara mahal kalmaz. Eğer bir talâkla, iki talâkın da beraber olmasını niyet ederse, üç talâk vaki olur.

Eğer bir kimse karısına, **"Sen ikide, iki boşsun"** dese, iki talâk vaki olur. -Çarpmayı niyet etse bile-

Bir kimse karısına, **"Sen buradan Şam'a kadar boşsun."** dese, bir talâk-ı ric'i vaki olur. İmam-ı Züfer (r.a); **"Talâk-ı bâîn vaki olur. Zira talâkı uzunlukla vasıflanmıştır. Uzunluk ise kuvvette kullanılır. Bir şeyin kuvveti kolay kolay bozulmamada kendini gösterir. Bu ise talâk-ı ric'i değil, talâk-ı bâindir."** demiştir.

Eğer bir kimse, "Açık olarak, uzunlukla talâk vasıflandırılsa, mesela; **"Sen uzak bir talâk boş ol."** denilse, İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; bir talâk-t ric'î vaki olur. **"Uzunluk ile kinayede talâk-ı bâîn vaki olur."** demesi nasıl sahih olur?" diye sorarsa, **"Sen buradan Şam'a kadar boşsun."** diye uzunluk ile kinaye ise, açık söylemekten kuvvetlidir." diye cevap verilir. Diğer imamlarımızın delili; talâk'ın kısalığa ihtimali yoktur. Zira talâk cisim değildir ki, bizzat kısalığa ihtimali olsun. Belki murad hükmünün kısalığıdır. Bu ise, talâk-ı ric'î'dir. Talâk-ı bâin olmasının ihtimali yoktur. Bir kimse karısına, **"Sen Mekke'de boşsun"** dese, talâkın vaki olması bir yere mahsus olmadığından, kadın nerede olursa olsun hangi şehirde bulunursa bulunsun derhâl boş olur. Fakat bir kimse karısına; **"Sen Mekke'ye girersen boşsun."** yahut **"Mekke'ye girdiğinde, sen boşsun"** dese, kadın Mekke'ye girmedikçe boş olmaz. Ev de böyledir. Yani bir kimse karısına, **"Sen, eve girersen boşsun"** yahut **"Sen, eve girdiğinde boşsun."** dese, kadın eve girmedikçe boş olmaz.

— فَصْل —

قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ غَدًا اَوْ فِى غَدٍ يَقَعُ عِنْدَ الصُّبْحِ. وَاِنْ نَوَى الْوُقُوعَ وَقْتَ الْعَصْرِ صَحَّتْ دِيَانَةً وَفِى الثَّانِى قَضَاءً اَيْضًا خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ الْيَوْمَ غَدًا اَوْ غَدًا الْيَوْمَ يُعْتَبَرُ الْاَوَّلُ ذِكْرًا. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ قَبْلَ اَنْ اَتَزَوَّجَكِ فَهُوَ لَغْوٌ. وَكَذَا اَنْتِ طَالِقٌ اَمْسِ وَقَدْ نَكَحَهَا الْيَوْمَ وَاِنْ نَكَحَهَا قَبْلَ اَمْسِ وَقَعَ الْاٰنَ وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ مَالَمْ اُطَلِّقْكِ اَوْ مَتٰى لَمْ اُطَلِّقْكِ اَوْ مَتٰى مَالَمْ اُطَلِّقْكِ وَسَكَتَ طُلِّقَتْ لِلْحَالِ حَتّٰى لَوْ عَلَّقَ الثَّلاَثَ وَقَعْنَ بِسُكُوتِهِ. وَاِنْ وَصَلَ اَنْتِ طَالِقٌ وَقَعَ وَاحِدَةٌ. وَلَوْ قَالَ اِنْ لَمْ اُطَلِّقْكِ فَاَنْتِ طَالِقٌ لاَيَقَعُ مَالَمْ يَمُتْ اَحَدُهُمَا وَاِذَا بِلاَ نِيَّةٍ مِثْلُ اِنْ وَعِنْدَهُمَا مِثْلُ مَتٰى وَمَعَ نِيَّةِ الشَّرْطِ اَوِ الْوَقْتِ فَمَا نَوٰى وَالْيَوْمُ لِلنَّهَارِ مَعَ فِعْلٍ مُمْتَدٍّ وَلِمُطْلَقِ الْوَقْتِ مَعَ فِعْلٍ لاَيَمْتَدُّ فَلَوْ قَالَ اَمْرُكِ بِيَدِكِ يَوْمَ يَقْدِمُ زَيْدٌ فَقَدِمَ لَيْلاً لاَتَتَخَيَّرُ. وَقَالَ يَوْمَ اَتَزَوَّجُكِ فَاَنْتِ طَالِقٌ فَنَكَحَهَا لَيْلاً وَقَعَ. وَلَوْ قَالَ اَنَا مِنْكِ طَالِقٌ فَهُوَ لَغْوٌ وَاِنْ نَوٰى. وَلَوْ قَالَ اَنَا مِنْكِ بَائِنٌ اَوْ اَنَا عَلَيْكِ حَرَامٌ بَانَتْ اِنْ نَوٰى. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ مَعَ مَوْتِى اَوْ مَعَ مَوْتِكِ فَهُوَ لَغْوٌ. وَكَذَا لَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً اَوَّلاً خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ فِى رِوَايَةٍ. وَاِنْ مَلَكَ اِمْرَاَتَهُ اَوْ شِقْصَهَا اَوْ مَلَكَتْهُ اَوْ شِقْصَهُ بَطَلَ الْعَقْدُ فَلَوْ طَلَّقَهَا بَعْدَ ذٰلِكَ لَغَا. وَلَوْ قَالَ لَهَا وَهِىَ اَمَةٌ اَنْتِ طَالِقٌ ثِنْتَيْنِ مَعَ اِعْتَاقِ سَيِّدِكِ اِيَّاكِ فَاَعْتَقَهَا مَلَكَ الرَّجْعَةَ. وَاِنْ عَلَّقَ طَلْقَتَيْهَا بِمَجِيءِ الْغَدِ وَعَلَّقَ مَوْلاٰهَا عِتْقَهَا بِهِ فَجَاءَ لاَتَحِلُّ لَهُ اِلاَّ بَعْدَ زَوْجٍ اٰخَرَ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَمْلِكُ الرَّجْعَةَ وَتَعْتَدُّ كَالْحُرَّةِ اِجْمَاعًا.

FASIL

TALÂK'I ZAMANA NİSPET EDİP, ŞART KELİMELERİNİ KULLANMA

Talâk'ı zamana nispet etmekten murâd edilen mana; boşama vaktinde talâkın hükmünü geri bırakmaktır. Bir kimse karısına, **"Yarın sen boşsun"** yahut **"Yarında boşsun"** dese, talâk ertesi gün sabahleyin vaki olur, Zira o kadın, yarının hepsinde boşanmakla vasıflandırılmıştır. Yarın, söylediği günden sonra gelen günün hepsinin ismidir. Bu takdirde, gündüzün hepsinde kadın boştur. O günün ilk saati sabah vaktidir. O vakitte talâk vaki olur. Eğer birinci sözüyle ikindi vakti kadının boş olmasını niyet etse, diyâneten sahih olur. Kazaen, olmaz. Çünkü kocası umum olan lâfızda tahsise niyet etmiştir. Tahsis ise, muhtemeldir. Muhtemel

olan şeyde niyet, diyâneten tasdik olunur. Fakat zahire muhâliftir. Bu yüzden, kazaen tasdik olunmaz. Ama ikincide, yani **"Sen yarında boşsun."** lâfzında, yarının ikindi vaktinde boş olmasını niyet etse İmam-ı A'zam (r.a)'a göre diyâneten tasdik olunduğu gibi kazaen de tasdik olunur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; birinci söz gibi sadece diyâneten tasdik olunur. Kazaen, tasdik olunmaz. Zira o kimse, talâkı ertesi günün hepsinde olmakla vasıflandırmıştır. Bu takdirde **"Yarında"** ve **"Yarın"** sözleri arasında fark yoktur. **"Fi"** lâfzının söylenip söylenilmemesi müsavidir. Yarın kelimesi, iki hâlde de zarftır. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; kocanın niyeti, sözünün hakikatine uygun düşmektedir. **"fi"** lâfzı ise, zarf içindir. Zarf ise, bütün zamanı kaplamayı gerektirmez.

İnâye sahibi; **"Sözün kısası, bu söz zahire zıt olduğu için, niyet sözün hakikatine tesadüf etmedikçe kazaen tasdik olunmaz. Bu sözde ise, niyet sözün hakikatine tesadüf etmiştir. Bu takdirde, kazaen tasdik olunur. Bir kimse,** "Kadınlarla evlenmeyeceğim." **diye yemin edip, bütün kadınlara niyet etse, bu söz zahire muhâlif ise de, kazaen ve diyâneten tasdik olunur. Zira niyeti, sözünün hakikatine tesadüf etmiştir."** demiştir.

Hidâye sahibi; **"Bir kimse,** "Vallahi, ömrümü oruçlu geçireceğime yahut "Vallahi, ömrümde elbette oruç tutacağım." **diye yemin etse, birinci sözüne göre bütün ömrünü oruçla geçirmesi lâzım olur. İkinci sözüne göre, ömründe bir gün oruç tutsa, yeminini bozmuş olmaz."** demiştir.

Netice olarak **"fi"** lafzıyla olan söz, bütün zamanı kaplamaz. **"fi"** lafzıyla olmayan söz, bütün zamanı kaplar.

Bir kimse karısına, **"Sen bugün, yarın boşsun."** yahut **"Sen yarın, bugün boşsun."** dese, önce söylediği gün itibar edilerek kadın, o gün boş olur.

Bir kimse karısına, **"Ben, seni almazdan önce sen boşsun."** dese, bu söz hükümsüzdür. Zira bu kimse, talâkı boşamayacağı bir zamana nispet etmiş olduğundan karısı boş olmaz. Söylemiş olduğu söz deli saçması olur.

Bir kimse, bugün evlenmiş olduğu karısına; Sen dün boşsun dese, bu sözüyle karısı boş olmaz. Çünkü o kimse, dün o kadına sahip değildi. Talâkı kadına sahip olmadığı bir zamana nispet ettiğinden, sözü hükümsüzdür. Eğer o kadını, dünkü günden daha önce nikâhlamış ise, kadın derhâl boş olur.

Eğer bir kimse karısına, **"Ben seni boşamadıkça, sen boş ol."**

yahut **"Ben seni boşamadığım zaman, sen boşsun."** veya **"Ben, seni boşamadığım zaman müddetince sen boşsun."** dese ve sussa derhâl kadın boş olur. Hatta üç talâkı talik etmişse, mesela; **"Ben seni boşamadığım zaman üç talâkla sen boşsun."** dese, susmasıyla üç talâk vaki olur. Eğer, **"Ben seni boşamadığım müddetçe sen boşsun"** derken hiç susmadan **"Sen, boşsun"** dese, bir talâk vaki olur.

Bir kimse karısına, **"Ben seni boşamazsam, sen boş ol."** dese ikisinden birisi ölmedikçe boş olmaz. Çünkü erkek talâkı boşamamaya bağlamıştır. Bu şart ise, insanlarca geçerlidir. Bu takdirde nikâhları ölüme kadar devam eder.

Gündüz, gece ve gün olmak üzere vakit üç kısımdır. Gündüz yalnız aydınlık, gece yalnız karanlık içindir. Bu ikisinin gerçek lügat manaları budur. Ama gün, gündüzün aydınlığında ve mutlak vakitte ortak olarak kullanılır. Günün mutlak vakitte kullanılması mecazdır. Bir kelimeyi mecaz manada kullanmak, ortak manada kullanmaktan evlâdır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ اِلاَّ مُتَحَرِّفًا بِقِتَالٍ

"Tekrar muharebe için bir tarafa çekilenin yahut diğer bir fırkaya ulaşıp yer tutanın hâli müstesna olmak üzere, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse O, muhakkak ki Allah'ın gazabına uğramıştır." (El-Enfâl Suresi; 16) kavl-i kerimindeki gün, mutlak vakitte kullanılmıştır. Zira harpten kaçan kimse, gece olsun, gündüz olsun Allah (c.c)'ın gazabına uğrar. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığı(nız) **vakit hemen Allah'ı zikretmeye gidin."** (El-Cuma Suresi; 9) kavl-i keriminde günden murâd gündüzün aydınlığıdır. Buna göre; bunların her birinde günün kullanılması yaygın olduğundan kullanmada birini, diğerinden ayırmak için zapt edici bir kaide lâzımdır.

Eğer gün, gün boyu devam edecek bir işle beraber söylenirse, günle gündüzün aydınlığı murâd edilir. Giymek, binmek oruç tutmak gibi. Mesela; Bir gün giydim. Bir gün bindim. Bir gün oruç tuttum gibi.

Eğer gün, gün boyu devam etmeyecek yani, kısa bir işle beraber söylenirse, günle mutlak vakit murâd edilir. Talâk, evlenme, konuşma gibi. Bunlar vakitlendirmeyi kabul etmez. Çünkü **"Bir ay boşadım."** denilip, bu sözle boşamanın bir ay devam etmesinin veya boşamanın ay'ın

başından sonuna kadar uzamasının murâd edilmesi mümkün değildir. Yine, **"Bir gün evlendim."** deyip, evlenmenin bir gün devam etmesini murâd etmek mümkün değildir.

Bir kimse ailesine, **"Zeyd'in geldiği gün boşanma işini eline verdim"** dese de, Zeyd geceleyin gelse kadın kendini boşayamaz. Zira gelme, gitme işleri uzayan fiillerden olduğu için günle, gündüzün beyazlığı murâd edilir. Ama bir kimse karısına, **"Ben, seni aldığım gün sen boşsun."** dese de, geceleyin evlense kadın boş olur. Çünkü evlenme işi uzayan fiillerden olmadığı için mutlak vakit murâd edilir.

Bir kimse karısına; **"Ben senden boşum."** dese bununla boşamaya niyet etse bile bu söz hükümsüzdür. Çünkü o kimse, talâkı mahal olmayan yere nispet etmiştir. Erkek, kendisi talâka mahal değildir. Talâk ise bağı kaldırmak içindir. Talâka mahal olan kadındır. Bundan dolayı Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ

"Kadınları boşadığınız vakit iddetleri için boşayın." (El-Talâk Suresi; 1) kavl-i keriminde, talâkı kadın üzerine meşru kılmıştır. Koca ise kendi nefsini boşayıp, meşru olanı tağyir ettiğinden sözü boşa gitmiştir.

Bir kimse karısına, **"Ben senden bâînim** (ayrıyım)" yahut **"Ben senin üzerine haramım"** dese ve karısının boş olmasına niyet etse, aralarında talâk-ı bâîn (kadının rızası olmadan boşayan tarafından dönüşü mümkün olmayan talâk) vaki olur. Zira kadından ayrı olmalı ve haram olmak ikisinin arasında olan nikâh bağını yok eder. Bu lafızlardan her biri karı-koca arasında ortaktır. Bu lâfızların kadına veya erkeğe nispet edilmesi sahihtir.

Bir kimse karısına, **"Benim ölümümle, sen boşsun."** yahut **"Senin ölümünle, sen boşsun."** dese, bu sözler hükümsüzdür. O kimse, talâkı caiz olmayan yere nispet etmiştir. Kendisi ölmekle ehil değildir. Zaten ikisinden birisinin ölmesiyle nikâh bağı kendiliğinden ortadan kalkar. Boşamak ise nikâh bulunduğu zaman olur. Bu takdirde böyle sözler boştur.

Bir kimse karısına, **"Sen bir, önce bir boşsun"** dese, ailesi boş olmaz. İmam-ı Muhammed (r.a)'den bir rivayette **"Boş olur."** denilmiştir.

Bir kimse karısına yahut bir cüz'üne veya kadın kocasına veyahut bir cüz'üne malik olsa, aralarındaki nikâh bağı çözülür. Buna göre; bu hâllerden sonra erkek karısını boşasa boşaması geçersiz olur. Zira karı ile kocadan birisi diğerine malik olsa, başlangıçta nikâha mâni olur. Aralarında nikâh bulunmadığından boşamaya mahal kalmaz.

Bir kimse başkasının cariyesi olan karısına, "Efendinin, seni azat etmesiyle sen iki talâkla boş ol dese, cariyenin efendisi bu cariyeyi azat etse, kocası ric'ate (dönmeye) malik olur. Kıyasa göre, hürre olan kadının üç talâkla boşandığı zaman kocasına haram olması gibi bu cariye de kocasına haram olmalıydı. Fakat cariyenin boş olması için efendinin azat etmesi şart koşulmuştur. Efendisi azat edince, cariyenin talâkı üç olur. İki talâk boş olur. Kocası bir talâkla karısına malik olur.

Eğer bir kimse, başkasının cariyesi olan karısına, **"İki talâkla yarın boş ol"** dese, cariyenin efendisi de, **"Yarın azat ol"** dese. Ertesi gün, o kadın kocasına helâl olmaz. Ancak başka bir adama varıp, o adam bunu boşarsa iddet bittikten sonra tekrar bu adama gelebilir. Mesela; Bir adam cariye olan karısına, **"Yarın geldiğinde sen iki talâkla boş ol"** dese, efendisi de **"Yarın geldiğinde sen azat ol."** dese. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; adam dönüşe malik olamaz. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; dönüşe malik olur. Gerçi azat ile boşama ikisi de bir vakitte olmuştur. Fakat azat olma daha önce olacağından kadının talâkı üçe yükselmiştir. Çünkü azat etmek mendûbtur, boşamak ise haramdır. Hükümde ise haram, sonra olur. Fakat ihtiyaten ittifakla hürre kadın gibi iddet çeker.

ـ فَصْلٌ ـ

قَالَ لَهَا اَنْتِ طَالِقٌ هٰكَذَا مُشِيرًا بِاَصَابِعِهِ وَقَعَ بِعَدَدِهَا فَاِنْ اَشَارَ بِبُطُونِهَا تُعْتَبَرُ الْمَنْشُورَةُ وَاِنْ بِظُهُورِهَا تُعْتَبَرُ الْمَضْمُومَةُ . وَلَوْ وَصَفَ الطَّلَاقَ بِضَرْبٍ مِنَ الشِّدَّةِ بِاَنْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ بَائِنٌ اَوْ اَلْبَتَّةَ اَوْ اَفْحَشَ الطَّلَاقِ اَوْ اَخْبَثَهُ اَوْ اَشَدَّهُ اَوْ طَلَاقَ الشَّيْطَانِ اَوِ الْبِدْعَةِ اَوْ كَالْجَبَلِ اَوْ كَالْبَحْرِ اَوْ مِلْأَ الْبَيْتِ اَوْ تَطْلِيقَةً شَدِيدَةً اَوْ طَوِيلَةً اَوْ عَرِيضَةً وَقَعَ وَاحِدَةٌ بَائِنَةٌ بِلَا نِيَّةٍ. وَكَذَا اِنْ نَوَى الثِّنْتَيْنِ اِلَّا اِذَا نَوَى بِقَوْلِهِ طَالِقٌ وَاحِدَةً وَبِقَوْلِهِ بَائِنٌ اَوْ اَلْبَتَّةَ اُخْرٰى فَيَقَعُ بَائِنَانِ. وَصَحَّتْ نِيَّةُ الثَّلَاثِ فِى الْكُلِّ.

FASIL

TALÂKLA İLGİLİ BİR FASIL

Eğer bir kimse karısına parmaklarıyla işaret örterek, **"Sen şu kadar boş ol"** dese, parmaklarının içiyle işaret ederse, açık olan parmaklar itibar edilerek parmakların sayısınca talâk vaki olur. Zira işaret, söylemek yerine geçer. Peygamberimiz (s.a.v);

اَلشَّهْرُ هٰكَذَا وَ هٰكَذَا وَهٰكَذَا

"(İki elinin parmakları açık olduğu hâlde) **Ay'ın günlerine işaret ederek Ay böyle, böyle ve böyledir."** buyurmuşlardır. Bundan murâd, ayın otuz gün veya yirmi dokuz gün olmasına işarettir. Bundan malûm oldu ki, açık olan parmaklara itibar olunur, kapalı olanlara itibar olunmaz.

Örf ve âdette elin iç tarafı karşıdaki şahsa doğru döndürülür. Eğer parmaklarının dışıyla işaret ederek, **"Sen, şu kadar boşsun."** dese kapalı olan parmaklar itibar edilir. Eğer talâkı şiddetten bir nevî ile vasıflarsa, Mesela; **"Sen, bâîn boşsun."** yahut **"Sen, elbette boşsun."** yahut **"Sen, en çirkin talâkla boşsun."** yahut **"Sen en pis talâkla boşsun."** yahut **"Sen, en şiddetli talâkla boşsun."** yahut **"Sen şeytan talâkıyla boşsun."** yahut **"Sen, bidat talâkıyla boşsun"** yahut **"Seni dağ gibi boşsun."** yahut **"Sen, bir boşsun."** yahut **"Sen, ev dolusu boşsun."** yahut **"Sen, geniş talâkla boşsun."** yahut **"Sen, uzun talâkla boşsun."** yahut **"Sen, geniş bir talâkla boşsun."** dese, niyetsiz olarak bir talâk-ı bâîn vaki olur. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; bunların hepsinde bir talâk-ı ric'î vaki olur. Bu lâfızlar ile hürre kadın hakkında iki talâka niyet et-

se, yine bir talâk-ı bâîn boş olur. Ancak **"Boş ol!"** lafzıyla bir talâka, **"bâîn"** lafzıyla ikinci bir talâka niyet ederse iki talâk-ı bâîn vaki olur. Diğerleri de bunun gibidir. Yani **"Boş ol!"** sözüyle bir talâka **"elbette"** sözüyle ikinci bir talâka niyet etse, iki talâk-ı bâîn vaki olur. Bu lâfızların hepsinde üç talâkın vaki olmasına niyet etse üç talâk vaki olur.

ـ فَصْلٌ ـ

طُلِّقَ غَيْرُ الْمَدْخُولِ بِهَا ثَلٰثًا وَقَعْنَ وَإِنْ فَرَّقَ بَانَتْ بِالْأُولٰى وَلاَ تَقَعُ الثَّانِيَةُ. وَلَوْ قَالَ أَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً وَوَاحِدَةً وَقَعَ وَاحِدَةٌ. وَكَذَا لَوْ قَالَ وَاحِدَةً قَبْلَ وَاحِدَةٍ أَوْ بَعْدَهَا وَاحِدَةٌ. وَلَوْ قَالَ بَعْدَ وَاحِدَةٍ أَوْ قَبْلَهَا وَاحِدَةٌ أَوْ مَعَ وَاحِدَةٍ أَوْ مَعَهَا وَاحِدَةٌ فِثْنَتَانِ وَفِي الْمَوْطُوئَةِ ثِنْتَانِ فِي الْكُلِّ. وَلَوْ قَالَ إِنْ دَخَلْتِ الدَّارَ فَأَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً وَوَاحِدَةً فَدَخَلَتْ يَقَعُ وَاحِدَةً وَعِنْدَهُمَا ثِنْتَانِ. وَلَوْ أَخَّرَ الشَّرْطَ فَثِنْتَانِ إِتِّفَاقًا وَيَقَعُ بِعَدَدِ قُرِنَ بِالطَّلاَقِ لاَبِهِ. فَلَوْ مَاتَ قَبْلَ ذِكْرِ الْعَدَدِ فِي قَوْلِهِ أَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةً لاَتُطَلَّقُ.

FASIL

TALÂKLA İLGİLİ BİR FASIL

Bir kimse cinsî yakınlıkta bulunmadığı karısına, **"Sen, üç talâk boşsun."** dese, üç talâk boş olur. Eğer üç talâkı ayrı ayrı söylese, mesela; **"Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun."** yahut **"Sen boşsun, boşsun, boşsun."** dese, kadın birinci **"Boşsun"** sözüyle boş olur. Bu kadın iddet beklemeyeceği gibi ikinci talâka mahal olarak kalmamıştır. Eğer **"Bir boş ol, bir daha."** dese bir talâk boş olur. Zira kadına cinsî yakınlıkla bulunulmadığı için birinci talâkla boş olup, yabancı kadın vaziyetinde bulunacağından ikinci talâka mahal olmaz.

Eğer, **"Birden önce bir boş ol"** yahut **"Birden sonra bir boş ol,"** dese, yine bir talâk vaki olur. Eğer **"Sen, birden sonra bir boş ol."** yahut **"Sen, birden önce bir boş ol"** yahut **"Sen, birle beraber bir boş ol."** yahut **"Sen, bir boş ol, onunla beraber bir daha vardır."** dese, iki talâk vaki olur. Cinsî yakınlıkta bulunulan kadın hakkında bu lâfızların hepsiyle iki talâk vaki olur. Zira birinci talâk vaki olduktan sonra ikinci talâka mahal vardır. Çünkü cinsî yakınlıkta bulunulan kadın iddet çeker, iddet içinde henüz nikâh var olduğundan kadın ikinci talâka mahaldir. Eğer bir kimse karısına, **"Eve girersen, sen bir ve bir daha boş ol"** dese, kadın da girse, bir talâk boş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; iki talâk boş olur. Zira iki talâkın olmasını, mutlak cem' için olan (vav) ile şartın bulunmasına bağlamıştır, iki talâkın vaki olması tertip üzerine olmayıp, toplanmak üzerine olmuştur. Talâkta şart bulununca, iki talâk vaki olur. Şart sonra söylense, iki talâkın vaki olduğu gibi. Cem' için olan (vav) ile toplamak cem'i lafzıyla olan toplama gibidir. Mesela; bir

kimse cinsî yakınlıkta bulunmadığı karısına, **"Sen, üç talâkla boş ol."** dese, üç talâk vaki olur. Cem' için olan (vav) ile de böyledir, İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili (vav) mutlak cem'i içindir. Fakat mutlak için olan cem'i yakınlığa, tertibe ihtimali vardır. Ama vaaz edilme itibarîyle tertibe ve yakınlığa dokunulmamıştır. Fakat toplama meydana gelirken, iki işin birinden hâli değildir. Eğer talâk vaki olurken, iki talâk beraber vaki olursa, şart bulunduğunda iki talâk boş olur. Eğer talâklar vaki olurken sıra ile vaki olursa, ancak bir talâk vaki olur. Şart cümlesi önce söylendiği yerde şüphe ile ikinci talâk vaki olmaz. Ama şart cümlesi sonra söylendiği zaman böyle değildir. Eğer şart cümlesi sonra söylenirse ittifakla iki talâk vaki olur. Mesela; bir kimse karısına, **"Sen bir ve bir daha boş ol, eğer eve girersen."** dese, kadın eve girerse iki talâk, boş olur. Talâk kendisine yakın olan sayı ile vaki olur. Yoksa talâk ile değil. Mesela; bir kimse karısına, **"Sen bir boş ol."** dese talâk vaki olur. Bu cümlede talâk, (bir) sözüyle vaki olur. Yoksa (boş ol) sözüyle değil. Eğer erkek karısına, **"Sen boş ol!"** deyip bir lâfzını söylemeden ölse, kadın boş olmaz. Zira talâkın beraberindeki sayı söylenmemiştir.

ـ فَصْلٌ فِي الطَّلاَقِ بِالْكِنَايَاتِ ـ

وَكِنَايَتُهُ مَا احْتَمَلَهُ وَغَيْرَهُ وَلاَ يَقَعُ بِهَا اِلاَّ بِنِيَّةٍ اَوْ دَلاَلَةِ حَالٍ فَمِنْهَا اِعْتَدِّى وَاسْتَبْرِئِى رَحِمَكِ وَاَنْتِ وَاحِدَةٌ يَقَعُ بِكُلٍّ مِنْهَا وَاحِدَةٌ رَجْعِيَّةٌ وَمَا سِوَاهَا تَقَعُ بِهَا وَاحِدَةٌ بَائِنَةٌ اِلاَّ اَنْ يَنْوِىَ ثَلٰثًا فَيَقَعْنَ. وَلاَ تَصِحُّ نِيَّةُ الثِّنْتَيْنِ وَهِىَ بَائِنٌ بَتَّةٌ بَتْلَةٌ حَرَامٌ خَلِيَّةٌ بَرِيَّةٌ حَبْلُكِ عَلَى غَارِبِكِ، اِلْحَقِى بِاَهْلِكِ، وَهَبْتُكِ لِاَهْلِكِ، سَرَحْتُكِ، فَارَقْتُكِ، اَمْرُكِ بِيَدِكِ اِخْتَارِى، اَنْتِ حُرَّةٌ، تَقَنَّعِى، تَخَمَّرِى، اِسْتَتِرِى، اُغْرُبِى، اُخْرُجِى، اِذْهَبِى، قُومِى، اِبْتَغِى الْاَزْوَاجَ فَلَوْ اَنْكَرَ النِّيَّةَ صُدِّقَ مُطْلَقًا حَالَةَ الرِّضَاءِ. وَلاَ يُصَدَّقُ قَضَاءً عِنْدَ مُذَاكَرَةِ الطَّلاَقِ فِيمَا يَصْلَحُ لِلْجَوَابِ دُونَ الرَّدِّ. وَلاَ عِنْدَ الْغَضَبِ فِيمَا يَصْلَحُ لِلطَّلاَقِ دُونَ الرَّدِّ وَالشَّتْمِ وَيُصَدَّقُ دِيَانَةً فِى الْكُلِّ. وَلَوْ قَالَ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ اِعْتَدِّى وَنَوٰى بِالْاُولٰى طَلاَقًا وَبِالْبَاقِى حَيْضًا صُدِّقَ. وَاِنْ لَمْ يَنْوِ بِالْبَاقِى شَيْئًا وَقَعَ الثَّلاَثُ. وَتُطَلَّقُ بِلَسْتِ لِى بِاِمْرَاَةٍ اَوْ لَسْتُ لَكِ بِزَوْجٍ اِنْ نَوٰى الطَّلاَقَ. وَالصَّرِيحُ يَلْحَقُ الصَّرِيحَ وَالْبَائِنَ. وَالْبَائِنُ يَلْحَقُ بِالصَّرِيحِ لاَ الْبَائِنِ اِلاَّ اِذَا كَانَ مُعَلَّقًا بِالشَّرْطِ.

FASIL

KİNAYE FASLI

Talâkta kinaye tabirler; esasen talâk için konulmayıp hem talâkta hem de talâktan başka manalarda kullanılabilecek lâfızlar olduğundan, bunlar ile niyet yahut hâlin delâleti bulunmadıkça talâk vaki olmaz. Ancak kinayelerin bir kısmı vardır ki, talâkta kullanılmaları insanlar arasında bilinmiş olduğundan bunlar kadın boşamada kullanılan açık tabirler hükmündedirler. Bu itibarla, bunlar ile niyet ve hâlin delâleti gibi bir şeye muhtaç olmaksızın talâk vaki olur. **"Sen, bana haramsın."** denilmesi gibi.

Bu kinaye lâfızların talâka ve talâktan başka manalara ihtimali bulunduğundan, birisini diğerinden ayırmak için niyet ve hâlin delâleti lâzımdır.

İmam-ı Şafiî (r.a) ; **"Hâlin delâletine itibar yoktur. Elbette niyet lâzımdır. Zira karısını boşayan kimse bütün işlerinde serbest olup, istek ve irade sahibidir, sözünün açık manasının zıddını içinde gizleyebilir."** demiştir.

Biz Hanefilerin delili; hâlin delâleti niyetten daha kuvvetlidir.

Çünkü delâlet dıştadır. Niyet ise içtedir. Mesela; bir kimse, kılıç çe-

kip bir kimseye saldırsa, eğer saldıranın hâli şaka ve lâtifeye delâlet ederse, saldırılan kimsenin bu saldırmayı ciddiyete alarak, o kimseyi öldürmesi caiz değildir. Fakat saldıranın hâli ciddiyete delâlet ederse, saldırılan kimsenin nefsini kurtarmak için saldıranı öldürmesi caizdir. Buna göre; dıştaki hâl niyete ihtiyaç bırakmamaktadır.

Bir kimse karısına, **"Sen boşsun"** deyip, **"Benim niyetim, O'nu ipten salmaktı."** dese kazaen tasdik olunmaz. Bir kimse, başkasına, **"Benim, senin üzerinde bin liram var."** dese, öbürü de **"Evet!"** derse, bu bin lirayı ödemesi lâzımdır.

Bir kimse başkasına, **"Köleni azat ettin mi?"** dese, öbürü de **"Evet!"** derse, ikrarıyla köle azat edilmiş olur. Hâlin delâletinin niyetten daha kuvvetli olduğu açıktır.

Kinaye olan lâfızlardan bazıları şunlardır;

Bir kimse karısına; **"Sen say"**, **"Rahmini temizle"** veya **"Sen birsin"** dese ve bu lâfızlarla karısını boşamaya niyet etse, bu lâfızlardan her biri ile bir talâk-ı ric'î vaki olur. Zira **"Sen say"** lâfzının iki manaya gelme ihtimali vardır. Biri, **"Ben, seni boşadım, sen iddetini say"** diğeri **"Allah-ü Teâlâ'nın nimetlerini say"** yahut **"Allah-ü Teâlâ'nın, sana vermiş olduğu nimetlerini say"** manasıdır.

Eğer erkek birinci manaya niyet ederse, kapalılık lâfızdan kalkar ve kadın bir talâk-ı ric'i ile boş olur. Sanki o kimse, **"Ben, seni boşadım"** yahut **"Sen boşsun, iddetini bekle"** demiştir.

Zira Peygamberimiz (s.a.v), zevcât-ı tahirâttan Sevde bint-i Zem'a (r.a)'ya; **"Sen say"** demişti. Sonra ric'at etmişlerdir.

Kendisine cinsi yakınlıkta bulunmadığı kansına, bir kimse **"Sen, say"** dese, bununla kadını boşamak murâd etse, her ne kadar bu kadının iddet beklemesi olmasa bile talâktan mecaz olarak boş olur. **"Sen, rahmim temizle"** lâfzı, **"Ben, seni boşadım, iddet çekerek rahmini temizle."** demek manasına ihtimali olduğu gibi, **"Seni boşamak istiyorum, rahminin çocuktan beri olduğunu bil."** demek manasına da ihtimali vardır. Bu itibarla bu lâfızla niyetsiz talâk vaki olmaz. **"Sen, birsin"** lâfzı, **"Ben, seni bir talâk boşadım."** demek manasına ihtimali olduğu gibi, **"Sen, güzellikte birsin."** yahut **"Sen, çirkinlikte, ahlâksızlıkta birsin."** demek manasına ihtimali de vardır. Şu hâlde niyet ile yahut hâlin delaletiyle kapalılığı kaldırmakla talâk-ı ric'î vaki olur. Bu üç lâfızdan başka olan bazı kinaye lâfızlarıyla talâka niyet edilirse, bir talâk-ı bâîn vaki olur. Üçe niyet ederse, üç talâk-ı bâîn vaki olur.

Bu üç lâfızdan başka olan bazı kinaye lâfızları şunlardır;

"Sen bâînsin" lâfzı ayrılık manasınadır. Bu vaziyette hem **"Nikâhtan ayrılmışsın"** hem de **"Hayırdan berisin"** manasına gelme ihtimali vardır.

"Sen kesilmişsin" lâfzının da hem, **"Nikâhtan kesilmiş"** hem de **"Akrabalardan, komşulardan kesilme."** manasına ihtimali vardır. Bu tabirlerle boşamaya niyet edilirse, bir talâk-ı bâîn vaki olur.

"Sen haramsın" tabiriyle talâka niyet edilsin, edilmesin bir talâk-ı bâîn vaki olur. Yalnız, bu tabirle zıhâra ve ilâya niyet etmek de sahihtir. (İleride gelecektir).

"Sen hâliyesin" lâfzının hem, **"Nikâhtan hâli olma"** hem de **"Hayırdan hâli olma"** manasına gelme ihtimali vardır.

"Sen berîyesin" lâfzının hem **"Nikâhtan berisin"** hem de **"Övülmekten berisin"** manasına gelme ihtimali vardır.

"İstediğin yere git!" tabirinin, hem **"Sana izin verdim, istediğin gibi gidebilirsin"** hem de **"Seni boşadım, istediğin yere git"** manasına gelme ihtimali vardır.

"Ehline git!" lâfzının hem **"Sana müsaade ettim, ehline git"** hem de **"Seni boşadım, ehline git!"** manasına gelme ihtimali vardır.

"Seni ehline hibe ettim" lâfzının hem, **"Kavmin için senin günahlarını affettim"** hem de **"Seni boşadım, ehline git"** manasına gelme ihtimali vardır.

"Seni saldım" lâfzının hem **"Nikâhtan, seni serbest bıraktım"** hem de **"Meşakkatli işlerden seni serbest bıraktım."** manasına gelme ihtimali vardır.

"Senden müfarekât ettim" lâfzının hem **"Talâkla ayrıldım"** hem de **"Sûreten ayrıldım."** manasına gelme ihtimali vardır.

İmam-ı Şafiî (r.a); **"Bu iki lâfız açıktır, niyete muhtaç değildir"** demiştir.

Biz Hanefilere göre; açık olan lâfız kadınlarda kullanılması belirlenmiş olan lâfızlardır. Bu lâfızların ise, kadınlarda kullanılması belirlenmemiştir. Zira **"Develeri saldım"** ve **"Malımı, arkadaşlarımı dağıttım."** denilir. Bu takdirde, sahih olmayıp diğer kinaye lâfızları gibidir.

"Emrin elindedir" lâfzının **"Talâk işini sana verdim"** manası vardır. Bu takdirde, boşama işini kadına bırakmış olur. Ama **"Talâktan başka işlerde, istediğin gibi hareket edebilirsin"** manasına da gelebilir.

"Nefsini ihtiyar et" lâfzının hem **"Kendi nefsini nikâh bağından kurtarmayı ihtiyar et"** hem de **"Nefsinden başka bir şeyi ihtiyar et."** manasına gelme ihtimali vardır.

"Sen hürresin" lâfzının ya hakikaten **"Kölelikten azat ol"** yahut **"Nikâhtan azat ol"** manasına gelme ihtimali vardır.

"Başını ört!", "örtün!" lâfızlarının hem **"Ben, seni boşadım, ben sana yabancı oldum"** hem de **"Sen mesturesin"** manasına gelme ihtimali vardır.

"Benden uzak ol" lâfzının **"Ben, seni boşadım"** veya **"Ehlini ziyaret için şimdilik benden uzak ol."** manasına gelme ihtimali vardır.

"Çık!", "Kavmine git!" lâfızları hem **"Seni boşadım, git!"** hem de **"Enlini ziyaret için git"** manasına gelme ihtimali vardır.

Musannif İbrahim-i Halebî; **"Kinaye lâfızlarıyla talâk vaki olmaz. Ancak niyet yahut hâlin delâletiyle talâk-ı bâîn vaki olur."** demiştir.

Kinaye lâfızların kullanılması anında üç hâl vardır;

1- Rıza hâli.

2- Gazap hâli.

3- Talâkı karşılıklı konuşma hâli.

Kinaye lâfızları da üç kısımdır;

1- Talâk, isteyen kadının, istemesine cevap olmaya elverişli olup, sözün reddine ve tekdire ihtimali bulunmayan lâfızlar, **"İddet bekle"**, **"Emrin elindedir"**, **"Nefsini ihtiyar et"** ve **"Rahmini temizle"** gibi.

2- Talâk isteyen kadının istemesine cevap olmaya ve tekdire elverişli olup, sözün reddine ihtimali bulunmayan lâfızlar. **"Sen, hâliyesini"**, **"Sen, berîyesin!"**, **"Sen, kesilmişsin!"** ve **"Sen, bâînsin!"** gibi.

3- Talâk isteyen kadının istemesine cevap olduğu gibi sözün reddine de ihtimalleri bulunan lâfızlar. **"Çık!"**, **"Ehline git!"**, **"Benden uzaklaş!"** gibi.

Rıza hâlinde, bu lâfızlar ile talâk vaki olmaz, ancak niyetle vaki olur. Eğer koca rıza hâlinde niyeti inkâr etse, diyâneten ve kazaen tasdik olunur.

Tâlkı tartışırken redde değil, cevaba elverişli olan lâfızlarda, koca niyeti inkâr etse, kazaen tasdik olunmaz.

Gazap hâlinde talâka elverişli olup, redde ve tekdire ihtimali olma-

yan, **"Sen, iddet bekle"**, **"Nefsini seç"**, gibi lâfızlardan birini söylese ve talâka niyet ettiğini inkâr etse, kazaen tasdik olunmaz. Zira gazap hâli, talâk murâd ettiğine delâlet eder.

Kinaye lâfızlarının hepsi diyâneten tasdik olunur.

Sözün kısası; rıza hâlinde kinaye lâfızların üç kısmında da koca niyeti inkâr ederse, diyâneten ve kazaen tasdik olur.

Talâkı tartışma hâlinde kinaye lâfızlarından hem cevaba, hem redde ihtimali bulunanlarda koca niyeti inkâr ederse tasdik olunur.

Gazap hâlinde, kinaye lâfızlarından hepsinde tasdik olunur. Ancak talâka elverişli olup, redde ve tekdire ihtimali bulunmayan lâfızlarda tasdik olunmaz. Ama diyâneten üç kısımda da talâka niyet ederse, diyâneten tasdik olunur, işin hakikatini Allah-ü Teâlâ (c.c) bilir.

Bir kimse karısına, üç kere **"Sen say!"** dese, birinci **"Sen say!"** ile talâka diğer iki **"Sen say!"** lafzıyla âdet görmesine niyet etse, açık olan hâlin delâletiyle kazaen tasdik olunur. Çünkü o kimse, sözünün hakikate niyet etmiştir. Koca karısını boşadıktan sonra iddeti saymasını emredebilir. Diğer lâfızlarla bir şeye niyet etmese, üç talâk vaki olur. Zira o kimse, birinciyle talâka niyet etmiştir. Hâl, talâkı tartışma hâli olduğundan diğerleri de hâlin delâletiyle talâk için belirlenmiş olur. Ama bu tabirlerin hepsinde **"Bir şeye niyet etmedim."** dese, bir şey vaki olmaz. Zira O'nu, yalancı çıkaracak açık hâlin delâleti bulunmadığından talak vaki olmaz.

Koca **"Sen, benim karım değilsin"** yahut **"Ben, senin kocan değilim"** dese ve bunlarla talâka niyet etse, karısı boş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, boş olmaz. Zira erkek, bu lâfızlarla kadının nikâhını inkâr etmiş olur. Nikâhı inkâr ise, talâk değil, yalan olur. İmam-ı A'zam (r.a), **"Bu lâfızlar nikâhı inkâra ve talâka elverişlidir. Niyet ile talâk vaki olur."** demiştir.

Bir kimse talâkta kullanılan açık lâfızla kadını boşasa, sonra yine açık lâfızla kadını boşasa; mesela, karısına, **"Sen boşsun"** dedikten sonra, kadın iddet beklerken yine, **"Sen, boşsun"** dese, ikinci talâk vaki olur.

Bir kimse, karısına kinaye lâfızlarından **"Sen bâînsin"** sözünü dedikten sonra, iddet içinde **"Sen, boşsun"** dese ikinci talâk vaki olur. Zira talâk-ı bâînle iddet çeken bir kadını, iddet içinde açık lâfızla boşamak caizdir.

İmam-ı Şafii (r.a); **"Bir kimse karısını talak-ı bâînle yahut mal karşılığı talâk-ı hulu ile boşadıktan sonra iddet içinde,** "Sen boşsun" **dese, ikinci talâk vaki olmaz. Zira talâk, nikâh mülkünü kaldırmak**

için meşru olmuştur. Nikâh mülkü ise, hulu yahut mal karşılığında kaldırılmıştır. Sonra vaki olan "Sen boşsun" **lâfzı mahalline tesadüf etmeyip, iddet bittikten sonra olan talâk gibi olmuş olur.**" demiştir.

Hanefîlerin delili Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

"(Kadının serbest boşanması için) **fidye vermesinde ikisi üzerinde de vebal yoktur.**" (El-Bakara Suresi; 229) kavl-i kerimidir. Bununla murâd hulu olup, bundan sonra Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ

"**Yine, erkek zevcesini** (üçüncü defa olarak) **boşarsa ondan sonra kadın kendinden başka bir ere nikâhlanıp varıncaya kadar O'na** (birinci zevcine) **helâl olmaz.**" (El-Bakara Suresi; 230) kavl-i kerimi takip için olan **"fa"** ile vârid olmuştur, imdi bu ayet-i kerime hulu'dan sonra üçüncü talâkın vaki olacağına delildir. Bu bâbta, Peygamberimiz (s.a.v)'den de;

اَلْمُخْتَلِعَةُ يَلْحَقُهَا صَرِيحُ الطَّلاَقِ مَادَامَتْ فِي الْعِدَّةِ

"Mal karşılığında boşanan kadın, iddet içinde iken niyete muhtaç olmaksızın meydana gelen talâk ile bu kadın tekrar boşanır." hadis-i şerifi rivayet edilmiştir. Zira kadın, iddet beklerken nikâhın eseri bakidir. Ancak kadından faydalanmak yasaktır. Yoksa mahalde tasarruf etmekten yasak edilmez. Talâk-ı bâîn, açık talâka katılır. Fakat talâk-ı bâîn, talâk-ı bâîn'e katılmaz. Mesela; bir kimse cinsî yakınlıkta bulunduğu karısını, **"Sen boşsun"** diyerek boşadıktan sonra kadın iddet beklerken **"Sen, bâînsin"** dese, bir talâk-ı bâîn boş olur. Ama bir kimse karısına **"Sen, haramsın"** dedikten sonra kadın iddet beklerken **"Sen bâînsin"** dese, ikinci olarak talâk-ı bâîn vaki olmaz. Ancak talâk-ı bâînle boş olmasını şarta bağlayıp, sonra şart meydana gelmeden kadını talâk-ı bâînle boşarsa, talâk-ı bâînlerin ikisi de vaki olur. Mesela; bir kimse karısına, **"Eve girersen, sen bâînsin"** dese, bundan sonra karısına **"Sen bâînsin"** dese, kadın iddet beklerken eve girse, bir talâk-ı bâîn daha boş olur. Bu takdirde talâk-ı bâîn, talâk-ı bâîn'e katılmış olur. Zira iddet devam etmekle kocasının, karısını boşama hakkı bakidir.

ـ بَابُ تَفْوِيضِ الطَّلَاقِ ـ

وَإِذَا قَالَ لَهَا اِخْتَارِى يَنْوِى الطَّلَاقَ فَاخْتَارَتْ نَفْسَهَا فِى مَجْلِسِهَا الَّذِى عَلِمَتْ بِهِ فِيهِ بَانَتْ بِوَاحِدَةٍ. وَلاَ تَصِحُّ نِيَّةُ الثَّلاَثِ وَإِنْ قَامَتْ مِنْهُ أَوْ أَخَذَتْ فِى عَمَلٍ آخَرَ بَطَلَ وَلاَ بُدَّ مِنْ ذِكْرِ النَّفْسِ أَوِ الْاِخْتِيَارِ فِى أَحَدِ كَلاَمَيْهِمَا. وَإِنْ قَالَ لَهَا اِخْتَارِى فَقَالَتْ أَنَا أَخْتَارُ نَفْسِى أَوْ اِخْتَرْتُ نَفْسِى تُطَلَّقُ وَإِنْ قَالَ لَهَا ثَلٰثَ مَرَّاتٍ اِخْتَارِى فَقَالَتْ اِخْتَرْتُ الْأُولٰى أَوِ الْوُسْطٰى أَوِ الْآخِيرَةَ يَقَعُ الثَّلاَثُ بِلاَ نِيَّةٍ وَعِنْدَهُمَا وَاحِدَةٌ بَائِنَةٌ. وَلَوْ قَالَتْ اِخْتَرْتُ اِخْتِيَارَةً وَقَعَ الثَّلاَثُ اِتِّفَاقًا وَلَوْ قَالَتْ طَلَّقْتُ نَفْسِى أَوْ اِخْتَرْتُ نَفْسِى بِتَطْلِيقَةٍ بَانَتْ بِوَاحِدَةٍ فِى الْأَصَحِّ وَقِيلَ يَمْلِكُ الرَّجْعَةَ. وَلَوْ قَالَ أَمْرُكِ بِيَدِكِ فِى تَطْلِيقَةٍ أَوْ اِخْتَارِى تَطْلِيقَةً فَاخْتَارَتْ نَفْسَهَا وَقَعَ وَاحِدَةٌ رَجْعِيَّةٌ. وَلَوْ قَالَ أَمْرُكِ بِيَدِكِ يَنْوِى ثَلٰثًا فَقَالَتْ اِخْتَرْتُ نَفْسِى بِوَاحِدَةٍ أَوْ بِمَرَّةٍ وَاحِدَةٍ وَقَعَ الثَّلاَثُ. وَإِنْ قَالَتْ طَلَّقْتُ نَفْسِى وَاحِدَةً أَوْ اِخْتَرْتُ نَفْسِى بِتَطْلِيقَةٍ فَوَاحِدَةٌ بَائِنَةٌ. وَلَوْ قَالَ أَمْرُكِ بِيَدِكِ الْيَوْمَ وَبَعْدَ غَدٍ لاَيَدْخُلُ اللَّيْلُ فِيهِ وَإِنْ رَدَّتْهُ الْيَوْمَ لاَيَرْتَدُّ بَعْدَ غَدٍ. وَإِنْ قَالَ الْيَوْمَ وَغَدًا يَدْخُلُ اللَّيْلُ وَإِنْ رَدَّتْهُ الْيَوْمَ لاَيَبْقٰى غَدًا. وَلَوْ مَكَثَتْ بَعْدَ التَّفْوِيضِ يَوْمًا وَلَمْ تَقُمْ أَوْ كَانَتْ قَائِمَةً فَجَلَسَتْ أَوْ جَالِسَةً فَاتَّكَأَتْ أَوْ مُتَّكِئَةً فَقَعَدَ أَوْ عَلٰى دَابَّةٍ فَرَفَقَتْ أَوْ دَعَتْ أَبَاهَا لِلْمَشْوَرَةِ أَوْ شُهُودًا لِلْإِشْهَادِ لاَيَبْطُلُ خِيَارُهَا. وَإِنْ سَارَتْ دَابَّتُهَا بَطَلَ لأَنَّ سَيْرَ فُلْكٍ هِىَ فِيهِ. وَلَوْ قَالَ لَهَا طَلِّقِى نَفْسَكِ وَلَمْ يَنْوِ بِهِ أَوْ نَوٰى وَاحِدَةً فَطَلَّقَتْ وَقَعَتْ رَجْعِيَّةٌ وَكَذَا لَوْ قَالَتْ أَبَنْتُ نَفْسِى. وَإِنْ طَلَّقَتْ ثَلٰثًا وَنَوَاهُ وَقَعْنَ وَلَغَتْ نِيَّةُ الثِّنْتَيْنِ. وَلَوْ قَالَتْ اِخْتَرْتُ نَفْسِى لاَتُطَلَّقُ وَلاَ يَمْلِكُ الرُّجُوعَ بَعْدَ قَوْلِهِ طَلِّقِى نَفْسَكِ. وَيَتَقَيَّدُ بِالْمَجْلِسِ إِلاَّ إِذَا قَالَ مَتٰى شِئْتِ. وَلَوْ قَالَ لَهَا طَلِّقِى ضَرَّتَكِ أَوْ لِآخَرَ طَلِّقِ امْرَأَتِى يَمْلِكُ الرُّجُوعَ وَلاَ يَتَقَيَّدُ بِالْمَجْلِسِ إِلاَّ إِذَا زَادَ إِنْ شِئْتِ. وَلَوْ قَالَ لَهَا طَلِّقِى نَفْسَكِ ثَلٰثًا فَطَلَّقَتْ وَاحِدَةً وَقَعَ وَاحِدَةٌ وَفِى عَكْسِهِ لاَيَقَعُ شَيْءٌ وَعِنْدَهُمَا يَقَعُ وَاحِدَةٌ. وَفِى طَلِّقِى نَفْسَكِ ثَلٰثًا إِنْ شِئْتِ فَطَلَّقَتْ وَاحِدَةً لاَيَقَعُ شَيْءٌ. وَكَذَا فِى عَكْسِهِ وَعِنْدَهُمَا يَقَعُ وَاحِدَةٌ. وَلَوْ أَمَرَهَا بِالْبَائِنِ أَوِ الرَّجْعِى فَعَكَسَتْ وَقَعَ مَا أَمَرَ. وَلَوْ قَالَ أَنْتِ طَالِقٌ إِنْ شِئْتِ فَقَالَتْ شِئْتُ إِنْ شِئْتَ فَقَالَ شِئْتُ يَنْوِى الطَّلاَقَ لاَيَقَعُ شَيْءٌ. وَكَذَا لَوْ عَلَّقَتِ الْمَشِيَّةَ بِمَعْدُومٍ وَإِنْ عَلَّقَتْ بِمَوْجُودٍ وَقَعَ. وَلَوْ قَالَ أَنْتِ طَالِقٌ مَتٰى شِئْتِ أَوْ مَتٰى مَا شِئْتِ أَوْ إِذَا شِئْتِ أَوْ إِذَا مَا شِئْتِ فَرَدَّتِ الْأَمْرَ لاَيَرْتَدُّ وَلَهَا أَنْ تُطَلِّقَ وَاحِدَةً مَتٰى شَاءَتْ وَلاَ تَزِيدُ. وَلَوْ قَالَ لَهَا أَنْتِ طَالِقٌ كُلَّمَا

شِئْتِ فَلَهَا اَنْ تُطَلِّقَ ثَلٰثًا مُتَفَرِّقًا لاَمَجْمُوعًا وَلاَ بَعْدَ زَوْجٍ اٰخَرَ. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ حَيْثُ شِئْتِ اَوْ اَيْنَ شِئْتِ لاَتُطَلَّقُ مَالَمْ تَشَأْ فِى مَجْلِسِهَا. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ كَيْفَ شِئْتِ فَاِنْ شَاءَتْ مُوَافَقَةً لِنِيَّتِهِ رِجْعِيَّةً اَوْ بَائِنَةً اَوْ ثَلٰثًا وَقَعَ كَذٰلِكَ وَاِنْ تَخَالَفَا يَقَعُ رِجْعِيَّةٌ. وَكَذَا اِنْ لَمْ تَشَاءْ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَيَقَعُ شَىْءٌ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ نِيَّةٌ يَقَعُ مَا شَائَتْ. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ كَمْ شِئْتِ اَوْ مَاشِئْتِ طَلُقَتْ شَائَتْ فِى الْمَجْلِسِ لاَبَعْدَهُ. وَاِنْ قَالَ طَلِّقِى نَفْسَكِ مِنْ ثَلاَثٍ مَاشِئْتِ فَلَهَا اَنْ تُطَلِّقَ مَادُونَ الثَّلاٰثِ لاَ الثَّلاٰثِ خِلاٰفًا لَهُمَا.

TALÂK-I TEFVİZ

Bir kimse karısının talâkını bir vekile veya bir elçiye havale edebileceği gibi, bizzat kendi karısına da verebilir. İşte bu boşama işini, başkasına verme işine **"Talâk-ı Tefviz"** denilir.

Bir kimse, boşama işini kansına vermek üzere **"Sen, nefsini seç"** dese, kadın da boşama işinin kendisine verildiğini bildiği yerde **"Nefsimi seçtim"** dese, bir talâk-ı bâinle boş olur.

İnâye sahibi; **"Kıyas bu idi ki, bu tabirlerle boşamaya niyet etse bile bir şey vaki olmamalıydı. Zira boşayan kimse, bu lâfız ile karısını boşamaya sahip değildir. Hatta** "Ben, seni nefsimden seçtim." **yahut** "Nefsimi ben, senden seçtim." **dese bu tabirlerle kadını boşamaya niyet etse bile kadın boş olmaz. Bu sözlerle erkek kendi nefsinde karısını boşamaya malik olmayınca, bu lâfızlarla başkasına karısını boşattırmaya hiç malik olamaz. Fukâha, Ashâb-ı Kiramın icmâ bulunduğu için kıyası terk etmeyi güzel görmüşlerdir."** demiştir.

Ashâb-ı Kiram: **"Bir kimse karısına,** "Sen muhayyersin" **dese, kadın bulunduğu yerde muhayyerdir, dilerse kendini boşar, dilerse boşamaz. Kadın o yerden ayrıldıktan sonra kendini boşamakta muhayyer değildir."** demişlerdir.

Bu hususta başkaları; buna karşı çıkmadıkları için icmâ gibi olmuştur. Bir kimse kansına **"Sen nefsini seç"** dese, bu sözü ile üç talâka niyet etse, sahih olmaz. Zira **"Sen nefsini seç"** tabiri, nevilere ayrılmayı kabul etmez. Ancak kurtulmadan haber verir, kurtulmak ise ağır ve hafif kısımlara ayrılmaz. Ayırmak ise, bunun gibi değildir. Çünkü ayrılmanın ağır ve hafif kısımları vardır. Hangisine niyet ederse, niyet ettiği kısım vaki olur.

Kadına, kendi kendini boşama fırsatı verildiğinde kadın bulunduğu yerden kalksa yahut başka bir işe başlasa, kendisine verilen fırsatı kaçırmış olur. Kadın, o yerden kalkmakla kendini boşama işinden vazgeçmiş olur. Kadına, kendi kendini boşama fırsatı verildiğinde. Farz Namazında yahut Vitir Namazında bulunsa, bu namazları bittikten sonra Nafile Namaza başlasa yahut Nafile Namazda bulunup, iki rekât kıldıktan sonra üçüncü rekâta başlasa, kendisine verilen fırsat sona ermiş olur.

Kocası ile karısının sözlerinin birinde (Nefis) kelimesinin yahut (seçmek) kelimesinin söylenmesi lâzımdır. Mesela; kocası, karısına **"Sen nefsini seç"** dese, kadın da **"Seçtim"** derse yahut kocası, **"Sen seç"** dediğinde karısı da. **"Ben nefsimi seçtim"** dese talâk vaki olur. Kocası karısına **"Sen tam seç"** dediğinde kadın da, **"Ben seçtim"** dese yahut kocası **"Sen seç"** dediğinde kadın da, **"Ben tam seçtim"** dese, kadın boş olur.

Kocası, karısına **"Sen seç"** dese, kadın da **"Ben nefsimi seçiyorum"** dese veya **"Nefsimi seçtim"** dese, boş olur.

Kıyas bu idi ki; Kadın müzâri sığası olan **"Nefsimi seçiyorum"** demesi ile boş olmamalıydı. Zira kadın, bu tabiriyle gelecek zamanı murâd ederse, sadece vaatte bulunmuş olur. Gelecek zamanı murâd etmezse, yine bu sözün vade ihtimali vardır. İmdi böyle olunca, sanki kocası karısına **"Sen, nefsini boşa"** dediğinde kadın da, **"Ben, nefsimi boşuyorum"** demiş gibi olur. Bu sözle talâk vaki olmaz.

Koca karısına **"Nefsini seç"** dese, karısı da müzâri sığasıyla **"Ben, nefsimi seçiyorum"** dese **"İstihsân"** yoluyla kadın boş olur.

İstihsân Hz. Âişe (r.a)'nin hâdis-i şerifidir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

يَآأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ
اَلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَ اُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً

"Ey Peygamber, zevcelerine de ki; "Eğer siz dünya hayatını ve onun ziynet (ve ihtişam) **ini arzu ediyorsanız, gelin size boşanma bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim."** (El-Ahzâb Suresi; 28) kavl-i kerimi nazil olunca, Resul-ü Ekrem, Hz. Aişe (r.a)'ye hitap ederek;

اِنِّ مُخَيِّرُكِ بِشَيْءٍ فَلاَ تُجِيبَنِى حَتَّى تَسْتَأْمِرِى اَبَوَيْكِ

"Şüphe yok ki Ben, seni bir şey ile muhayyer kıldım. Annen ba-

bandan emir almadan bana cevap verme." buyurduktan sonra muhayyerlik ayetini kendisine okudu. Hz. Aişe (r.a) de;

أَلِهٰذَا اَسْتَأْمِرُ اَبَوَيَّ بَلْ اَخْتَارُ اللهَ تَعَالٰى وَرَسُوْلَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ

"Annem babamdan bunun için mi emir alacağım, bilakis Allah-ü Teâlâ'yı, O'nun Resulünü ve âhireti seçerim." diye cevap verdiğinde; Resul-ü Ekrem (s.a.v), Hz. Aişe (r.a)'nin müzâri sîgasıyla olan sözünü kendilerinin sorusuna derhâl cevap olarak kabul etmişlerdir. Bir de delilimiz; Müzâri sîğası, şimdiki zamanda kullanılması hakikat; gelecek zamanda kullanılması mecazdır.

Hakikatin murâd edilmesi mümkün olan yerde mecaza gidilmez. Kelime-i şahadette olduğu gibi. Mesela; Bir kimse, **"Eşhedü en la İlâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Rasûlühü"** dese, bu güzel kelimeyle, o kimse mümin sayılır. Yoksa vaatte bulunmuş sayılmaz. Yani, derhâl o kimse **"Allah'a ve Resulüne iman ettim"** demiş olur. Yoksa ileride iman edeceğini vaadde bulunmuş olmaz.

Şahitlerin de, şahadet ederken **"Şahadet ederim"** demesi, **"Şimdi şahadet ederim"** demektir. Yoksa **"Gelecekte şahadet etmeyi vaat ederim"** demek değildir.

Eğer koca, karısına üç kere; **"Sen seç"**, **"Sen seç"**, **"Sen seç"** dese kadın da, **"Birinciyi seçtim"**, veya **"İkinciyi seçtim"** yahut **"Üçüncüyü seçtim"** dese, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; **"Sen seç"** lâfzının tekrarı talâk üzerine delâlet eltiği için niyetsiz üç talâk vaki olur. Zira **"Sen seç"** talâk hakkında tekrarlanan şeydir. Bu yüzden talâk belirlenmiş olup, kapalılık kalkmakla **"Nefis"** kelimesini söylemeye ihtiyaç kalmaz.

Beyâniyye sahibi; **"Bu tabirlerle niyetsiz üç talâk boş olur."** denilmesi doğru değildir. Çünkü İmam-ı Muhammed (r.a) **"Mebsût"** unda, **"Câmîü's-Sâgîrinde "Niyete muhtaç değildir."** lâfzını zikretmediğinden dolayı Fahrü'l-İslâm (r.a)'da Câmîu's-Sâğîr Şerhinde zikir etmemiştir. Ama Sadrü'ş-Şehid (r.a) ve İnâye sahibi, **"Câmiü's-Sâğir şerhlerinde"** Niyeti zikredip, zahir olan niyet, şarttır. **"Sen seç"** lâfzı niyetsiz kadın boşamada kullanılan açık lâfızlardan değildir. Tekrar söylemek talâk üzerine delâlet etmeyip ancak tekidi ifade eder. Bundan dolayı İmam-ı Muhammed (r.a) **"Câmi-i Kebîr"**in mukaddimesinde râyyeti şart kılmıştır." demişlerdir. Ebu'l-Muinin-Nesefi (r.a) ve başkaları **"Câmi-i Kebîr Şerhi"**nde **"Sen seç"** lafzı tekrar söylenmişken niyetin şart olduğunu açıklamışlardır." demiştir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir kimse karısına üç defa **"Sen, seç"**, **"Sen seç"**, **"Sen seç"**, karısı da, **"Birinciyi"** veya

"İkinciyi" yahut **"Üçüncüyü seçtim"** dese, bir talâk-ı bâîn vaki olur. Zira birinci, ikinci ve üçüncü bir tek şeyin ismidir. Bu yer ise sıra yeri değildir. Bu yüzden tertip hükümsüz olur. Sanki kadın, **"Bir talâk seçtim"** demiş olur. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; bu lafızlarda tertip hükümsüz olduğundan kadının, **"Ben seçtim"** sözü hepsine cevap olacağından üç talâk vaki olur.

Koca, karısına üç defa, **"Sen, seç"**, **"Sen seç"**, **"Sen, seç"** dese karısı da. **"Ben tam seçtim"** dese, ittifakla üç talâk vaki olur. Eğer kadın **"Nefsimi boşadım"** yahut **"Bir talâk seçtim"** derse esâh rivayete göre, bir talâk-ı bâîn boş olur.

Bazıları, **"Kadının** "nefsimi boşadım" **yahut** "Bir talâk seçtim" **sözüyle erkek kadına geri dönebilir. Zira bu tabirler açık lâfızlardan olduğu için talâk-ı ric'î vaki olur. İddet bittikten sonra talâk-ı bâîn olur."** demişlerdir.

Bir kimse, karısına talâk hususunda, **"İşin elindedir"** yahut **"Sen talâkı seç"** dese, kadın da nefsini seçse bir talâk-ı ric'î vaki olur. Zira koca, talâk-ı ric'îyi gerektirecek talâk ile kendi kendini boşama işini karısına vermiştir.

Koca, karısına **"İşin elindedir"** deyip, üç talâka niyet etse, kadında, **"Ben birle nefsimi seçtim"** yahut **"Nefsimi bir defa seçtim"** dese, üç talâk vaki olur. Zira **"Emrin elindedir"** sözüne, **"Nefsimi seçtim"** sözü cevap olmaya elverişlidir. Ama üç üzerine delâlet etmesi, sanki kadın, **"Bana boşama hususunda bırakmış olduğun hepsini seçtim"** demekle, kocasının niyeti ne ise onu seçmiştir. Eğer kadın, kocasının kendisine **"İşin elindedir"** sözüne cevap olarak **"Nefsimi bir boşadım"** yahut **"Nefsimi bir talâkla seçtim"** dese, bir talâk-ı bâîn vaki olur. Bu hususta muteber olan, kocanın boşama işini karısının eline vermesidir. Yoksa kadının boşaması değildir. Koca, karısına **"İşin elindedir"** dediğinde, kadının cevabında **"Nefis"** kelimesinin zikredilmesi şarttır. Hatta kadına **"İşin elindedir"** denildiğinde, kadın (nefis) kelimesini söylemeden **"Ben boşadım"** dese, bir şey vaki olmaz.

Koca, karısına **"Bugün ve yarından sonra işin elindedir"** dese, gece girmez. Hatta karısı geceleyin **"Nefsimi seçtim"** dese, boş olmaz.

Çünkü gün, tek olarak zikredilmiştir. Tek gün ise, geceye şamil olmaz, İmam-ı Züfer (r.a), **"Geceye şamil olur."** demiştir.

Eğer kadın, bugün reddetse; yalnız o günü reddetmiş olur. Yarından sonra boşansa işi, yine elindedir.

Koca, karısına **"Bugün ve yarın işin elindedir"** dese, gece de gi-

rer. Kadın bugün reddetse, ertesi günün boşama hakkı da kalmaz. Gece ile gündüz bir zaman hükmünde olduğundan bir defa red hepsine şamildir.

Bazı zaman da istişare gece, gündüz kesilmeden devam eder. Yine **"Bugün istişare edildi"** denilir.

Kendisine boşama işi verilen kadın, oturduğu yerden bir gün kalkmasa veya ayakta iken otursa yahut otururken dayansa, dayanmışken otursa, hayvan üzerindeyken hayvanını durdursa veya istişare için babasını çağırsa veyahut şahitlik için iki kişi çağırsa, boşama işini kaçırmış olmaz. Hayvanını yürütse, fırsatı kaçırmış olur. Ama gemi içinde, geminin yürümesiyle fırsatı kaçırmış olmaz. Kocası, karısına **"Sen, nefsini boşa"** dese -niyet etsin etmesin-, kadın da, **"Ben nefsimi boşadım"** dese, talâk-ı ric'î vaki olur. Zira kadına talâk için kullanılan açık lâfızla boşama işi bırakıldığı için talâk-ı ric'i olur. Kocası, karısına **"Sen, nefsini boşa"** dediğinde kadın, **"Ben, nefsimi ayırdım"** dese yine talâk-ı ric'î olur. Çünkü erkek, kadına boşama işini talâk-ı bâîn olarak vermemiştir. Bu takdirde kadının isteği hükümsüz olup, talâk-ı ric'î vaki olur. Koca, karısına **"Sen, nefsini boşa"** dedikten sonra, kadın kendisini üç talâkla boşasa, kocası da üç talâka niyet etse, üç talâk vaki olur. Kocası iki talâka niyet etse iki talâka niyet etmek hükümsüzdür. Ancak karısı cariyeyse olur. Kocası karısına **"Sen, nefsini boşa"** dediğinde kadın cevabında, **"Ben, nefsimi seçtim"** derse talâk vaki olmaz. Zira **"Seçmek"** lâfzı, talâk lâfızlarından değildir. Koca, karısına **"Sen, nefsini boşa"** dedikten sonra kocasının bu sözden dönme hakkı yoktur. Bu söz ile ancak bulunduğu yerde kadın kendini boşayabilir. Oradan kalktıktan sonra boşama hakkı gider. Ancak koca karısına **"Dilediğin zaman kendi nefsini boşa"** derse, bu söz ile kadın kendisini dilediği zaman boşayabilir.

Koca, karısına **"Ortağını boşa"** yahut başka bir kimseye **"Benim karımı boşa"** dese kocası bu sözünden dönebilir. Bu söz, bulunduğu yere bağlı kalmaz. Ancak karısına, **"Dilersen ortağını boşa"** yahut başkasına, **"Dilersen, benim karımı boşa"** dese, bu takdirde kocası sözünden dönemez. Yalnız bu söz, toplantı yerine mahsus olup, oradan dağıldıklarında geçersiz olur. Eğer kocası, karısına **"Sen, nefsini üç talâkla boşa"** dese, kadın da bir talâkla kendini boşasa, bir talâk boş olur. Zira kadın, üç talâk boşamaya hakkı olunca, zaruretten bir talâk boşama hakkı da vardır.

Bir kimse, karısına **"Sen nefsini bir talâkla boşa"** dese, karısı da üç talâkla kendini boşasa İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; boş olmaz. Zira kadın, elinde olmayan şeyi boşamıştır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed

(r.a)'e göre; bir talâk boş olur. Zira kadın, bir talâk boşamaya sahipti. Kendini bir boşadı ve iki talâkta fazla boşadı demektir ki, fazla boşadığı iki talâk geçersiz olup, bir talâk boş olur. Bu takdirde karısını bir talâkla boşayan kimse gibi olup, üç talâk vaki olur. Üst tarafı hükümsüz olur.

Bir kimse, karısına **"Dilersen nefsini üç talâk boşa."** dese, kadında bir talâk boşasa, hiç bir şey vaki olmaz. Çünkü bunun manası, dilersen üç talâk boşa demektir, icadın ise, üç talâkı dilememiştir. Aynı şekilde kocası, karısına **"Dilersen bir talâk boşa"** dese, kadın da kendini üç talâkla boşasa İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bir şey vaki olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir talâk vaki olur.

Bir kimse, karısına **"Sen, nefsini bir talâk-ı bâînle boşa"** dese, kadın da **"Ben nefsimi talâk-ı ric'îyle boşadım"** dese, talâk-ı bâîn vaki olur. Kadının, talâk-ı ric'îyle boşadım sözü geçersiz olur. Zira kocası, karısına boşayacağı talâkın sıfatını tayin etmiştir. Imdi bundan sonra, kadına lâzım olan kendisini boşamasıdır. Yoksa talâkın vasfını tayin etmek değildir.

Kocası, karısına **"Sen, nefsini bir talâk-ı ric'iyle boşa"** dese, kadın da **"Ben nefsimi talâk-ı bâînle boşadım."** dese, kadın talâk-ı ric'iyle boş olur. Kadının ilâve ettiği bâîn vasfı geçersiz olur. Kocası, karısına **"Dilersen sen boş ol!"** dese, kadın da **"Sen, dilersen ben diledim!"** dese, kocası da talâka niyet ederek **"Diledim!"** dese, hiçbir şey vaki olmaz. Zira erkek, karısının talâkını kadının dilemesine bağladı, kadın dileseydi bir talâk-ı bâîn boş olurdu. Fakat kadın kocasına muhâlefet edip, kocasına **"Sen dilersen, ben de diledim"** gibi lüzumsuz sözlerle meşgul olduğundan, elindeki fırsatı kaçırmış olur.

Koca, karısına **"Dilersen boş ol!"** dese, kadın da **"Babam dilerse, ben de diledim"** dese yahut **"Şu iş olursa, diledim"** dese, babası istemese, o iş olmasa, kadın boş olmaz. Kadın dilemesini, var olan bir şeye bağlarsa boş olur. Mesela **"Gök yerin üstünde ise talâkımı diledim"** dese, boş olur.

Kocası, karısına **"İstediğin zaman boş ol"** yahut **"Her ne zaman dilersen boş ol"** yahut **"Dilediğin vakit boş ol"** dese, kadın kabul etmese, bu kendini boşama fırsatı elinden çıkmış olmaz. Dilediği zaman kendini bir talâkla boşayabilir, bir talâktan ziyade boşayamaz.

Bir kimse, karısına **"Her ne vakit dilersen boş ol"** dese, kadın için, ayrı ayrı üç talâkla kendini boşayabilir. Fakat üç talâkı birden boşayamaz. Üç talâkı birden boşasa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bir şey vaki olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir talâk boş olur.

Koca karısına **"Her nerede dilersen boş ol"** yahut **"Nerede dilersen boş ol"** dese, kadın bulunduğu yerde dilemedikçe boş olmaz.

Koca, karısına **"Nasıl dilersen boşsun"** dese, kadın da kocasının niyeti olan talâk-ı ric'îye yahut talâk-ı bâîne yahut üç talâka uygun olarak dilerse, dilediği talâk vaki olur. Kadının dilediği talâk, erkeğin niyetine ters düşerse, bir talâk-ı ric'î vaki olur. Kadın dilemese bile, yine bir talâk-ı ric'î vaki olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; talâk vaki olmaz. Erkeğin niyeti bulunmazsa, kadının dilediği vaki olur.

Kocası, karısına **"Ne kadar dilersen boş ol"** yahut **"Dilediğin kadar boş ol"** yahut **"Dilediğin sayı boş ol"** dese, kadın o yerde dilediği kadar kendini boşayabilir, o yerden kalkınca elindeki fırsat kaçmış olur.

Bir kimse, karısına **"Sen, nefsini üçten dilediğin kadar boşa"** dese, kadın için İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; iki talâk boşama hakkı vardır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; üç talâk boşama hakkı vardır.

ـــ بَابُ التَّعْلِيقِ ـــ

إِنَّمَا يَصِحُّ فِي الْمِلْكِ كَقَوْلِهِ لِمَنْكُوحَتِهِ إِنْ زُرْتِ فَأَنْتِ طَالِقٌ أَوْ مُضَافًا إِلَى الْمِلْكِ كَقَوْلِهِ لِأَجْنَبِيَّةٍ إِنْ نَكَحْتُكِ فَأَنْتِ طَالِقٌ فَيَقَعُ إِنْ نَكَحَهَا. وَلَوْ قَالَ لِأَجْنَبِيَّةٍ إِنْ زُرْتِ فَأَنْتِ طَالِقٌ فَنَكَحَهَا فَزَارَتْ لَاتُطَلَّقُ. وَأَلْفَاظُ الشَّرْطِ إِنْ وَإِذَا وَإِذَا مَا وَكُلٌّ وَكُلَّمَا وَمَتَى وَمَتَى مَا فَفِي جَمِيعِهَا إِذَا وَجَدَ الشَّرْطُ انْتَهَتِ الْيَمِينُ إِلَّا فِي كُلَّمَا فَإِنَّهَا تَنْتَهِي فِيهَا بَعْدَ الثَّلَاثِ مَالَمْ تَدْخُلْ عَلَى التَّزَوُّجِ. فَلَوْ قَالَ كُلَّمَا تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً فَهِيَ طَالِقٌ تُطَلَّقُ بِكُلِّ تَزَوُّجٍ وَلَوْ بَعْدَ زَوْجٍ آخَرَ. وَإِنْ قَالَ كُلَّمَا دَخَلْتِ الدَّارَ فَأَنْتِ طَالِقٌ لَاتُطَلَّقُ بَعْدَ الثَّلَاثِ وَزَوْجٍ آخَرَ. وَزَوَالُ الْمِلْكِ لَايُبْطِلُ الْيَمِينَ وَالْمِلْكُ شَرْطٌ لِوُقُوعِ الطَّلَاقِ لَا لِانْحِلَالِ الْيَمِينِ فَإِنْ وُجِدَ الشَّرْطُ فِيهِ انْحَلَّتِ الْيَمِينُ وَوَقَعَ الطَّلَاقُ وَإِلَّا انْحَلَّتْ وَلَا يَقَعُ. وَإِنِ اخْتَلَفَا فِي وُجُودِ الشَّرْطِ فَالْقَوْلُ لَهُ إِلَّا إِذَا بَرْهَنَتْ. وَفِي مَالَا يَعْلَمُ إِلَّا مِنْهَا الْقَوْلُ لَهَا فِي حَقِّ نَفْسِهَا لَافِي حَقِّ غَيْرِهَا. فَلَوْ قَالَ إِنْ حِضْتِ فَأَنْتِ طَالِقٌ وَفُلَانَةُ فَقَالَتْ حِضْتُ طَلُقَتْ هِيَ لَافُلَانَةُ. وَكَذَا لَوْ قَالَ إِنْ كُنْتِ تُحِبِّينَ عَذَابَ اللَّهِ فَأَنْتِ طَالِقٌ وَعَبْدِي حُرٌّ فَقَالَتْ أُحِبُّ طَلُقَتْ وَلَا يُعْتَقُ. وَلَا يَقَعُ فِي إِنْ حِضْتِ مَالَمْ يَسْتَمِرَّ الدَّمُ ثَلَاثًا فَإِذَا اسْتَمَرَّ وَقَعَ مِنْ ابْتِدَائِهِ. وَلَوْ قَالَ إِنْ حِضْتِ حَيْضَةً يَقَعُ إِذَا طَهُرَتْ. وَلَوْ قَالَ إِنْ وَلَدْتِ ذَكَرًا فَأَنْتِ طَالِقٌ وَاحِدَةٌ وَإِنْ وَلَدْتِ أُنْثَى فَأَنْتِ طَالِقٌ ثِنْتَيْنِ فَوَلَدَتْهُمَا وَلَمْ يُدْرَ الْأَوَّلُ تُطَلَّقُ وَاحِدَةً قَضَاءً وَثِنْتَيْنِ تَنَزُّهًا وَتَنْقَضِي الْعِدَّةُ. وَلَوْ عَلَّقَ لِشَرْطَيْنِ شُرِطَ لِلْوُقُوعِ وُجُودُ الْمِلْكِ عِنْدَ آخِرِهِمَا فَإِنْ وُجِدَا أَوْ آخِرِهِمَا فِيهِ وَقَعَ. وَإِنْ وُجِدَا أَوْ آخِرِهِمَا لَافِيهِ لَايَقَعُ. وَيُبْطَلُ تَنْجِيزُ الثَّلَاثِ تَعْلِيقُهُ فَلَوْ عَلَّقَهَا بِشَرْطٍ ثُمَّ نَجَّزَهَا قَبْلَ وُجُودِهِ ثُمَّ تَزَوَّجَهَا بَعْدَ التَّحْلِيلِ فَوَجَدَ لَايَقَعُ شَيْءٌ. وَلَوْ عَلَّقَ الثَّلَاثَ أَوِ الْعِتْقَ بِالْوَطْءِ لَايَجِبُ الْعُقْرُ بِاللَّبْثِ بَعْدَ الْإِيلَاجِ وَلَا يَصِيرُ بِهِ مُرَاجِعًا فِي الرَّجْعِيِّ مَالَمْ يَنْزِعْ ثُمَّ يُولِجُ خِلَافًا لِأَبِي يُوسُفَ. وَلَوْ قَالَ إِنْ نَكَحْتُهَا عَلَيْكِ فَهِيَ طَالِقٌ فَنَكَحَهَا عَلَيْهَا فِي عِدَّةِ الْبَائِنِ لَاتُطَلَّقُ. وَإِنْ وَصَلَ بِقَوْلِهِ أَنْتِ طَالِقٌ قَوْلَهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَوْ إِنْ لَمْ يَشَأِ اللَّهُ أَوْ مَاشَاءَ اللَّهُ أَوْ مَالَمْ يَشَأِ اللَّهُ أَوْ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ لَاتُطَلَّقُ وَكَذَا لَوْ مَاتَتْ قَبْلَ قَوْلِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَإِنْ مَاتَ هُوَ يَقَعُ. وَفِي أَنْتِ طَالِقٌ إِلَّا وَاحِدَةً يَقَعُ ثِنْتَانِ. وَفِي الِاثْنَتَيْنِ وَاحِدَةً وَفِي إِلَّا ثَلَاثًا ثَلَاثٌ.

TALAKI TALÎK BABI

(TALAKIN OLMASINI, BAŞKA BİR ŞEYİN OLMASINA BAĞLAMAK)

Talîk, ancak mülkte sahih olur. Mesela; bir kimsenin kölesine, **"Şu işi yaparsan azat ol"** yahut bir kimsenin karısına, **"Falancayı ziyaret edersen boş ol"** demesi.

Talîk ya mülkte olur, yukarıdaki misallerde olduğu gibi yahut mülke nispet etmekle olur. Bir kimsenin henüz evlenmediği bir kadına, **"Seninle evlenirsem boş ol"** demesi gibi. Buna göre; o kimse, o kadınla evlenirse kadın boş olur.

Bir kimse, henüz evlenmediği kadına, **"Falancayı ziyaret edersen boş ol!"** dese, bu sözden sonra o kadınla evlense, kadın da o kimseyi ziyaret etse, kadın boş olmaz. Zira boşama işi, mülke yahut mülkün sebebi olan evlenmeye nispet edilmemiştir. Talâkın vaki olması için, elbetle bu ikisinden birine nispet edilmesi lâzımdır.

Lügatçilere ve Fukâha'ya göre; yemin Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın ism-i şerifleriyle olur. Ama şarta talîk (bir cümlenin manasının meydana gelmesini, diğer bir cümlenin manasının meydana gelmesine bağlamak), Fukâha'ya göre yemindir, lügatçilere göre, yemin değildir.

Arapçada şart edatları; in, izâ izama, küll, küllemâ, meta, metâmâ, lev, men, eyyu, eyyâne, eyne, ennâ ve benzerleridir.

Türkçede, bugün şart edatı; (sa), (se) şeklindedir.

Şartlı cümlelerde, şart bulunduğu vakit yemin sona erer. Mesela; Bir kimse karısına **"Eve girersen boş ol"** dese, kadın da eve girse, boş olur. Bundan sonra erkek karısıyla tekrar evlendikten sonra, karısı o eve tekrar girse boş olmaz. Zira yemin, şart bulununca sona ermiştir. Ancak karısına, **"Her ne zaman eve girersen"** demişse, karısı üç talâkla boş olduktan sonra girerse, tekrar boş olmaz. Ama bir veyahut iki talâkla boş olduktan sonra kadını nikâhlasa, kadın tekrar o eve girse yine boş olur. Eğer bir kimse, **"Her ne zaman bir kadınla evlenirsem, o kadın boş olsun."** dese, her evlendiği kadın boş olur. Evlendiği kadın başka bir kocaya vardıktan sonra, tekrar o kadını alsa yine boş olur. Fakat bir kimse, karısına **"Her ne zaman eve girersen boş ol"** dese, kadın üç talâkla boş olup, başka bir kocaya vardıktan sonra tekrar bu adamla evlense ve o eve girse boş olmaz.

Mülkün ortadan kalkması yemini yok etmez. Mesela; Bir kimse ka-

rısına, **"Eve girdiğin zaman talâk-ı bâînle boş ol"** dese, kadın eve girmeden kadını boşasa, sonra o kadınla tekrar evlense, evlendikten sonra kadın o eve girse, yine boş olur. Zira mülk, talâkın olması için şarttır. Yeminin çözülmesi için şart değildir. Şart mülkte iken bulunursa, yemin çözülüp, talâk vaki olur. Şart mülkte olmadığı hâlde bulunursa yemin çözülür, talâk vaki olmaz.

Sözün kısası; bir kimse karısına, **"Şu eve girersen boş ol!"** dese, kadın eve girmeden önce kadını boşasa, sonra o kadınla tekrar evlense, kadın o eve tekrar girse yemin çözülür, hem de kadın boş olur. Ama karısına, **"Şu eve girersen boş ol"** deyip, kadın eve girmeden önce kadını boşasa; kadın boş iken o eve girse, yemin çözülür. Fakat talâk vaki olmaz. Bundan sonra tekrar o kadınla evlense, kadın da tekrar o eve girse, talâk vaki olmaz. Çünkü boş iken kadının o eve girmesiyle yemin çözülmüştür.

Şartın bulunmasında koca ile karısı ihtilâf etse, söz yeminle beraber kocanındır. Mesela; Erkek, **"Şart bulunmadı"** dese, kadın **"Şart bulundu"** dese, yeminiyle beraber erkeğin sözü kabul edilir. Zira erkek asıl olan şartın bulunmadığını iddia edip, talâkın bulunduğunu, mülkün ortadan kalktığım inkâr etmektedir. Ancak kadın iddiasında delil getirirse, O'nun sözü kabul edilir. Yalnız karısı tarafından bilinen bir şeye talîk olunursa, başkası hakkında değil ancak kendisi hakkında kadının sözü, şahitsiz kabul edilir. Mesela; Bir kimse karısına **"Âdet görürsen sen ve falanca kadın boş olunuz"** dese, kadın da **"Ben âdet gördüm"** dese, kendisi boş olur, fakat diğer kadın boş olmaz.

Yine bir kimse, karısına **"Sen Allah'ın azabını seviyorsan boş ol."** ve **"Kölem de azat olsun"** dese, karısı da **"Allah'ın azabını seviyorum"** dese, kendisi boş olur, fakat köle azat olmaz. Zira başkası hakkında şahitliği kabul edilmez. **"Hayız görürsen boş ol"** dediği kadının hayzı üç gün devam etmezse, boş olmaz. Zira hayzın en az müddeti üç gündür, üç günden az gelen kana hayız kanı denilmez. Hayzı üç gün devam edince, kadın ilk hayız gördüğü andan itibaren boş olur.

Bir kimse, karısına **"Tam bir hayız görürsen boş ol"** dese, hayız görüp, temizlendikten sonra boş olur.

Bir kimse, karısına **"Erkek doğurursan bir talâk boş ol, kız doğurursan iki talâk boş ol"** dese, kadın biri kız, biri erkek ikiz doğursa, hangisini önce doğurduğu bilinmese, kazaen bir talâk boş olur. Ama ihtiyaten, iki talâk boş olur. İddeti, ikinci çocukla biter.

Bir kimse talâkı iki şarta talîk etse, yani karısına **"Amr'ın babasıyla ve Yusuf'un babasıyla konuşursam, boş ol"** dese, kadının boş ol-

ması için son şartın, kadın mülkünde iken bulunması şarttır. Şartın ikisi veya son şart kadın mülkünde iken bulunursa talâk vaki olur.

Mesela; Kadın, zevcin mülkünde iken Amr'ın babasıyla ve Yusuf'un babasıyla konuşsa yahut kadını boşasa ve kadının iddeti bittikten sonra Amr'ın babasıyla konuşsa, kadınla tekrar evlense, bundan sonra Yusuf'un babasıyla konuşsa; bu iki surette talâk vaki olur. Eğer şartın ikisi kadını boşayıp, kadının iddeti bittikten sonra bulunsa, şartın birincisi kadın mülkünde iken bulunup, son şart kadın mülkünde değilken bulunsa, bu iki surette talâk vaki olmaz. Mesela; Onlarla konuşmadan önce karısını boşasa, karısının iddeti bittikten sonra Amr'ın babasıyla ve Yusuf'un babasıyla konuşsa yahut yalnız Amr'ın babasıyla konuştuktan sonra kadını boşasa, kadının iddeti bittikten sonra Yusuf'un babasıyla konuşsa, bu iki surette talâk vaki olmaz.

Bir kimse, karısının boş olmasını şarta talîk ettikten sonra; şart bulunmadan önce karısını üç talâkla boşasa, karısının iddeti bitip, hülle yapıldıktan sonra tekrar kadınla evlense, bu evlilik içinde şart bulunsa, kadın boş olmaz. Mesela; Bir kimse karısına **"Sen, şu eve girersen üç talâkla boş ol"** dese ve kadını eve girmeden önce üç talâkla boşasa, kadın iddetini bitirip, başka bir adamla evlense. sonra o adam da, o kadını boşasa, bu kadın ilk kocasıyla tekrar evlense, bu evlilikte kadın, o eve yine girse, kadın boş olmaz. Zira şarta bağlanmış olan üç talâkı, şart bulunmadan önce yapılan üç talâk iptal eder.

Bir kimse üç talâkı yahut kölesinin azadını cinsî yakınlığa talîk etse, tenasül uzvunu, kadının tenasül uzvuna idhâl ettikten sonra beklemekle, çıkarıp geri idhâl etmedikçe kadına mehr-i misil veya cinsî yakınlığın ücreti vacip olmaz ve talâk-ı ric'îyle ailesini boşayan kimse de, ailesine bu suretle dönmüş olmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre, tenasül uzvunun, kadının tenasül uzvunda kalmasıyla, çıkarıp tekrar idhâl etmese bile mehr-i misil vacip olur ve talâk-ı ric'îyle boşayan kimse de karısına dönmüş olur.

Bir kimse, karısına **"Eğer senin üzerine evlenirsem, o evlendiğim kadın boş olsun."** dese, eski karısını talâk-ı bâîn ile boşayıp, kadın iddet beklerken, başka bir kadınla evlense, yeni evlendiği kadın boş olmaz.

Zira şart, bulunmamıştır. Ama eski karısını talâk-ı ric'îyle boşayıp, kadın iddet beklerken evlense, yeni aldığı kadın boş olur.

Bir kimse, karısına **"Sen boşsun!"** deyip, hiç susmadan hemen **"İnşallah"** gibi istisna kelimelerini söylese, kadın boş olmaz. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ خَلَفَ بِطَلَاقٍ اَوْ عَتَاقٍ وَ قَالَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مُتَّصِلاً بِهِ فَلَا حِنْثَ عَلَيْهِ

"Her kim talâka, azada yemin edip, hiç susmadan "İnşallah!" **söylerse** (yemin ettiği şeyi yapmazsa), **yemini bozmuş olmaz."** buyurmuşlardır.

İnşallâh'ı derhâl söylediğinde, diğer şartlar yerinde olmuş olur. Bunda ise şart, malûm değildir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın dilemesini, kulları bilmez. Bu takdirde, bu şart yapılmamış gibi olur. Aynı şekilde bir kimse, karısına **"Sen, boşsun"** deyip, **"İnşallah"** demeden önce, kadın ölse talâk vaki olmaz. Eğer kocası ölürse, talâk vaki olur.

Bir kimse, karısına **"Üç talâkla boşsun, bir talâk müstesnadır."** dese, iki talâk boş olur. Eğer **"iki talâk müstesnadır."** dese, bir talâk boş olur. **"Üç talâk müstesnadır."** dese üç talâk boş olur. İstisnada asıl olan, geri kalanı söylemektir.

İmdi kocası. karısına **"Sen üç talâkla boşsun, bir talâk müstesnadır"** dediğinde, geriye iki talâk kalır ve bu iki talâk ile kadın boş olmuş olur. **"İki talâk müstesnadır"** dese, geriye bir talâk kalır, bu bir talâkla boş olur. **"Üç talâk müstesnadır"** dediğinde, geriye hiç talâk kalmamış olur. İmdi, söylediği şey kalmadığından üç talâk boş olur.

ـ بَابُ طَلاَقِ الْمَرِيضِ ـ

اَلْحَالَةُ الَّتِى يَصِيرُ بِهَا الرَّجُلُ فَارًّا بِالطَّلاَقِ وَلاَ يَنْفُذُ تَبَرُّعُهُ فِيهَا إِلاَّ مِنَ الثُّلُثِ مَا يَغْلِبُ فِيهَا الْهَلاَكُ كَمَرَضٍ يَمْنَعُهُ عَنْ إِقَامَةِ مَصَالِحِهِ خَارِجَ الْبَيْتِ وَمُبَارَزَتِهِ رَجُلاً وَتَقْدِيمِهِ لِيُقْتَلَ فِى قِصَاصٍ اَوْ رَجْمٍ. فَلَوْ اَبَانَ اِمْرَاَتَهُ وَهُوَ بِتِلْكَ الْحَالَةِ ثُمَّ مَاتَ عَلَيْهَا بِذٰلِكَ السَّبَبِ اَوْ بِغَيْرِهِ وَهِىَ فِى الْعِدَّةِ وَرِثَتْ. وَكَذَا لَوْ طَلَبَتْ رِجْعِيَّةً فَطَلَّقَهَا ثَلٰثًا. وَمُبَانَةً قَبَّلَتْ اِبْنَهُ بِشَهْوَةٍ. وَلَوْ اَبَانَهَا وَهُوَ مَحْصُورٌ اَوْ فِى صَفِّ الْقِتَالِ اَوْ مَحْبُوسٌ لِقِصَاصٍ اَوْ رَجْمٍ اَوْ يَقْدِرُ عَلَى الْقِيَامِ بِمَصَالِحِهِ خَارِجَ الْبَيْتِ لٰكِنَّهُ مُتَشَكٍّ اَوْ مَحْمُومٌ لاَتَرِثُ. وَكَذَا الْمُخْتَلِعَةُ وَمُخَيَّرَةٌ اِخْتَارَتْ نَفْسَهَا. وَمَنْ طُلِّقَتْ ثَلٰثًا بِاَمْرِهَا اَوْ بِغَيْرِ اَمْرِهَا لٰكِنْ صَحَّ ثُمَّ مَاتَ. وَلَوْ اِرْتَدَّتْ بَعْدَمَا اَبَانَهَا ثُمَّ اَسْلَمَتْ. وَكَذَا مُفَرَّقَةٌ بِسَبَبِ الْجَبِّ اَوِ الْعُنَّةِ اَوْ خِيَارِ الْبُلُوغِ اَوِ الْعِتْقِ وَلَوْ فَعَلَتْ ذٰلِكَ وَهِىَ مَرِيضَةٌ لاَتَقْدِرُ عَلَى الْقِيَامِ بِمَصَالِحِ بَيْتِهَا ثُمَّ مَاتَتْ وَهِىَ فِى الْعِدَّةِ وَرِثَهَا. وَلَوْ اَبَانَهَا بِاَمْرِهَا فِى مَرَضِهِ اَوْ تَصَادَقَا اَنَّهَا كَانَتْ حَصَلَتْ فِى صِحَّتِهِ وَمَضَتِ الْعِدَّةُ ثُمَّ اَوْصَى لَهَا اَوْ اَقَرَّ بِدِينٍ فَلَهَا الْاَقَلُّ مِنْ اِرْثِهَا وَمِمَّا اَوْصَى اَوْ اَقَرَّ. وَاِنْ عَلَّقَ الطَّلاَقَ بِفِعْلٍ اَجْنَبِىٍّ اَوْ بِمَجِيءِ الْوَقْتِ فَوُجِدَ فَاِنْ كَانَ التَّعْلِيقُ وَالشَّرْطُ فِى مَرَضِهِ وَرِثَتْ وَاِنْ كَانَ اَحَدُهُمَا فِى الصِّحَّةِ لاَتَرِثُ. وَاِنْ عَلَّقَ بِفِعْلِ نَفْسِهِ وَهُمَا فِى الْمَرَضِ اَوِ الشَّرْطِ فَقَطْ وَرِثَتْ. وَكَذَا لَوْ عَلَّقَ بِفِعْلِهَا وَلاَبُدَّ لَهَا مِنْهُ وَهُمَا فِى مَرَضِهِ وَكَذَا لَوْ كَانَ الشَّرْطُ فَقَطْ فِيهِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَاِنْ كَانَ لَهَا بِنْتٌ لاَتَرِثُ عَلَى كُلِّ حَالٍ. وَاِنْ قَذَفَهَا وَلاَ عَنْ وَهُوَ مَرِيضٌ وَرِثَتْ. وَكَذَا لَوْ كَانَ الْقَذْفُ فِى الصِّحَّةِ وَاللِّعَانُ فِى الْمَرَضِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَاِنْ اَلَى مِنْهَا وَبَانَتْ بِهِ فَاِنْ كَانَا فِى الْمَرَضِ وَرِثَتْ وَاِنْ كَانَ الْاِيلاَءُ فِى الصِّحَّةِ لاَ. وَفِى الرَّجْعِى تَرِثُ فِى جَمِيعِ الْوُجُوهِ اِنْ مَاتَ وَهِىَ فِى الْعِدَّةِ وَاِلاَّ لاَ.

HASTANIN TALÂKI

Bir kimse, evinin işlerini yapamayacak derecede hasta olsa yahut başka bir adamla karşı karşıya harp etmek için meydana çıksa yahut kısasen öldürülmek yahut taşlanmak için meydana çıkarılsa ki, bu hâllerde sözü ancak malının üçte birine geçer. İşte bir kimsenin böyle ölmesi kuvvetle muhtemel olan bir zamanda karısını boşamasına **"Talâk-ı Fâr"** denir ki, karısının mirasçı olmaması için O'nu boşamıştır. Bir kimse, bu vaziyette karısının rızası yokken O'nu boşasa, sonra o vaziyette iken; yani

hasta yahut o kimseyle çarpışırken yahut kısas yahut taşlamak gibi sebeplerden birisiyle ölüp, kadın da iddet içinde bulunursa, kadın kocasına mirasçı olur. Bir kadın hasta olan kocasından kendisini talâk-ı ric'îyle boşamasını istese, o adam da üç talâkla boşasa yahut hasta olan bir kimse talâk-ı bâînle karısını boşayıp, kadın, iddet beklerken kocasının oğlunu şehvetle öpse, kocasına mirasçı olur. Zira kadının kocasından ayrılması, kocasının karısını talâk-ı bâînle boşamasıyla olmuştur. Kadının kocasının oğlunu öpmesiyle olmamıştır. Eğer kadın kocasının oğlunu şehvetle öpüp, bu yüzden kadın boş olursa, o kadın kocasına mirasçı olamaz.

Bir kimse, düşmanlar tarafından kuşatılmış yahut savaş safında yahut kısas yahut taşla öldürülmek için hapsedilmiş iken yahut ev işlerini yaparken hasta olduğundan şikâyetçi yahut sıtmaya yakalanmış iken karısını talâk-ı bâîn ile boşasa, bu hâllerde boşanan kadın kocasına mirasçı olamaz. Zira bu hâllerde, ölüm ihtimali kuvvetli değildir, sıhhat ihtimali daha kuvvetlidir.

Kocasının hastalığında talâk-ı hulu ile boşanmış olan yahut kocası, karısını kendi kendisini boşamasını kadının iradesine bıraksa, kadın kendisini boşasa, kocasına mirasçı olamaz.

Bir kimse hastayken karısının emriyle yahut emirsiz karısını üç talakla boşasa, boşadıktan sonra iyileşse, iddet içinde ölse kadın mirasçı olamaz. İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; olur.

Bir kadını, kocası talâk-ı bâînle boşadıktan sonra kadın mürted olsa, sonra yine Müslüman olsa mirasçı olamaz. Zira kadın mirasçı olma ehliyetini mürted olmakla kaybetmiştir. Sonra Müslüman olmakla mirasçı olma sebebinin geri dönmesi mümkün değildir.

Kocasının tenasül uzvu kesik olması yahut ırnın hastalığı sebebiyle yahut kız erginlik çağına girmeden evlendirilmiş olup, erginlik çağına girince nikâhını bozması sebebiyle yahut cariyenin azat edilip; nikâhını bozması sebebiyle kocasından ayrılmış olan kadınlar da, kocalarına mirasçı olamazlar. Zira ayrılık kendileri tarafından gelmiştir. Bu kadınlar kendileri evin işlerini yapamayacak derecede hasta oldukları hâlde kocalarından ayrılsalar, iddet beklerken ölseler, kocaları bunlara mirasçı olur.

Bir kimse hastayken karısının emriyle karısını boşasa yahut kocasının sıhhatinde karısını talâk-ı bâînle boşadığı ve kadının iddetinin bittiği üzerinde karıyla koca anlaşsalar, bundan sonra kocası, kadın için vasiyet etse yahut kadına borcu olduğunu ikrar etse, kadın için mirastan yahut vasiyet ettiğinden yahut ikrar ettiği borçtan hangisi azsa onu alır. Kocası, karısının talâkını başka bir adamın işine yahut bir zamanın gelme-

sine talîk etse, eğer talîk ve şart adamın hastalığında olursa, kadın mirasçı olur. Mesela; kocası karısına, **"Falan kimse, Öğle Namazını kıldığında"** yahut **"Aybaşı geldiğinde sen boşsun"** dese, bu talîk ve şart adamın hastalığı hâlinde olursa, kadın mirasçı olur. Eğer talîk yahut şarttan birisi adam sıhhatte iken olursa kadın mirasçı olamaz. Kocası, kendi işine talâkı talîk etse mesela; **"Eğer eve girersem"** yahut **"Öğle Namazını kılarsam sen boşsun"** dese, şartla cezanın ikisi de adamın hastalığı hâlinde yahut yalnız şart adamın hastalığı hâlinde olursa, mirasçı olur. Kocası talâkı, karısının işlemesine talîk etse, hâlbuki talîk ettiği iş kadının mutlaka yapması lâzım olan fiillerden olursa ve şartla cezanın ikisi de adamın hastalığı hâlinde olursa, kadın mirasçı olur. Mesela; kocası, karısına **"Yemek yersen"** yahut **"Su içersen"** yahut **"Annen, babanla konuşursan"** yahut **"Borcunu ödersen boş ol"** dese ve talîk ile şart da adamın hastalığında olursa, kadın kocasına mirasçı olur. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yalnız şart adamın hastalığı hâlinde olsa, yine kadın mirasçı olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mirasçı olamaz. Eğer kadının yapması mutlaka lâzım olmayan işlerden bir işe talâk-ı talîk edilirse mesela; **"Eğer sen Zeyd'le konuşursan boş ol"** demesi gibi. Kadının Zeyd'le konuşması mutlaka lâzım değildir. Gerek talîk ile şart adamın hastalığı hâlinde olsun, gerek birisi adamın hastalığı hâlinde olsun, kadın mirasçı olamaz.

Adam hasta iken, karısına zina iftirasında bulunup, karşılıklı kendi nefislerine lânet okusalar, kadın mirasçı olur. Zira husumet zina için olan namusu def için olmuştur ve buna sebep ise, koca tarafından gelmiştir.

Erkek, karısını sıhhatte iken zina ile suçlayıp, kendi nefislerine lânet okumaları adamın hastalığında olsa, yine kadın mirasçı olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; olamaz.

Kocası, karısını ilâ eylese, yani **"Dört ay ben, sana cinsi yakınlıkta bulunmayacağım"** diye yemin etse, kadın da ilâ sebebiyle talâk-ı bâîn ile boş olsa; eğer ilâ ile ayrılık erkeğin hastalığı hâlinde olursa, kadın mirasçı olur. İlâ adam sıhhatte iken olursa, kadın mirasçı olamaz. Yukarıda anlatılanların hepsinde talâk-ı ric'îyle boşanan kadın, iddet beklerken kocası öse kadın, kocasına mirasçı olur. İddeti bittikten sonra ölürse, kadın kocasına mirasçı olamaz.

ـــ بَابُ الرَّجْعَةِ ـــ

هِيَ اِسْتِدَامَةُ النِّكَاحِ الْقَائِمِ فِي الْعِدَّةِ. فَمَنْ طَلَّقَ مَادُونَ الثَّلاثِ بِصَرِيحِ الطَّلاَقِ اَوْ بِالثَّلاثِ الْاَوَّلِ مِنْ كِنَايَاتِهِ وَلَمْ يَصِفْهُ بِضَرْبٍ مِنَ الشِّدَّةِ وَلَمْ يَكُنْ بِمُقَابَلَةِ مَالٍ فَلَهُ اَنْ يُرَاجِعَ مَادَامَتْ فِي الْعِدَّةِ بِقَوْلِهِ رَاجَعْتُكِ اَوْ رَاجَعْتُ اِمْرَاَتِي اَوْ بِفِعْلٍ مَايُوجِبُ حُرْمَةَ الْمُصَاهَرَةِ مِنْ وَطْيءٍ وَمَسٍّ وَنَحْوِهِ مِنْ اَحَدِ الْجَانِبَيْنِ. وَنُدِبَ الْاِشْهَادُ عَلَيْهَا وَاِعْلاَمُهَا بِهَا. وَلَوْ قَالَ بَعْدَ الْعِدَّةِ كُنْتُ رَاجَعْتُكِ فِيهَا فَصَدَّقَتْهُ صَحَّتْ وَاِلاَّ فَلاَ وَلَوْ قَالَ رَاجَعْتُكِ فَقَالَتْ مُجِيبَةً لَهُ اِنْقَضَّتْ عِدَّتِي فَالْقَوْلُ لَهَا وَلاَ تَصِحُّ الرَّجْعَةُ خِلاَفًا لَهُمَا. وَاِنْ قَالَ زَوْجُ الْاَمَةِ بَعْدَ الْعِدَّةِ كُنْتُ رَاجَعْتُ فِيهَا فَصَدَّقَهُ سَيِّدُهَا وَكَذَّبَتْهُ فَالْقَوْلُ لَهَا. وَعِنْدَهُمَا لِلسَّيِّدِ وَفِي عَكْسِهِ الْقَوْلُ لِلسَّيِّدِ وَاِذَا طَهُرَتْ مِنَ الْحَيْضِ الْاَخِيرِ لِعَشْرَةٍ اِنْقَطَعَتِ الرَّجْعَةُ وَاِنْ لَمْ تَغْتَسِلْ. وَاِنِ انْقَطَعَ لِاَقَلَّ لاَ مَالَمْ تَغْتَسِلْ اَوْ يَمْضِيَ عَلَيْهَا وَقْتُ صَلاَةٍ اَوْ تَيَمَّمَ وَتُصَلِّيَ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ تَنْقَطِعُ بِالتَّيَمُّمِ وَاِنْ لَمْ تُصَلِّ. وَفِي الْكِتَابِيَّةِ بِمُجَرَّدِ الْاِنْقِطَاعِ اِتِّفَاقًا. وَلَوْ اِغْتَسَلَتْ وَنَسِيَتْ اَقَلَّ مِنْ عُضْوٍ اِنْقَطَعَتْ وَاِنْ نَسِيَتْ عُضْوًا لاَ. وَكُلٌّ مِنَ الْمَضْمَضَةِ وَالْاِسْتِنْشَاقِ كَالْاَقَلِّ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ اَبِي يُوسُفَ كَتَمَامِ الْعُضْوِ. وَلَوْ طَلَّقَ حَامِلاً اَوْ مَنْ وَلَدَتْ مِنْهُ وَاَنْكَرَ وَطْئَهَا لَهُ اَنْ يُرَاجِعَ. وَاِنْ طَلَّقَ مَنْ خَلاَ بِهَا وَاَنْكَرَ وَطْئَهَا فَلَيْسَ لَهُ اَنْ يُرَاجِعَ فَاِنْ رَاجَعَهَا ثُمَّ وَلَدَتْ بَعْدَ الرَّجْعَةِ لِاَقَلَّ مِنْ عَلَمَيْنِ صَحَّتِ الرَّجْعَةُ. وَلَوْ قَالَ لِاِمْرَاَتِهِ اِنْ وَلَدْتِ فَاَنْتِ طَالِقٌ فَوَلَدَتْ وَلَدًا ثُمَّ اٰخَرَ مِنْ بَطْنٍ اٰخَرَ فَهُوَ رَجْعَةٌ. وَاِنْ قَالَ كُلَّمَا وَلَدْتِ فَاَنْتِ طَالِقٌ فَوَلَدَتْ ثَلٰثَةً فِي بُطُونٍ فَالثَّانِي وَالثَّالِثُ رَجْعَةٌ وَتَتَمُّ الثَّلاَثُ بِوَلاَدَةِ الثَّالِثِ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ بِالْاَقْرَاءِ. وَالْمُطَلَّقَةُ الرَّجْعِيَّةُ تَتَشَوَّفُ وَتَتَزَيَّنُ. وَنُدِبَ اَنْ لاَيَدْخُلَ عَلَيْهَا حَتَّى يُعْلِمَهَا اِنْ لَمْ يَقْصِدْ رَجْعَتَهَا. وَلَيْسَ لَهُ اَنْ يُسَافِرَ بِهَا حَتَّى يُرَاجِعَهَا. وَالطَّلاَقُ الرَّجْعِي لاَيُحَرِّمُ الْوَطْئَ. وَلَهُ اَنْ يَتَزَوَّجَ مُبَانَتَهُ بِمَا دُونَ الثَّلاَثِ فِي الْعِدَّةِ وَبَعْدَهَا وَلاَ تَحِلُّ الْحُرَّةُ بَعْدَ الثَّلاَثِ وَلاَ الْاَمَةُ بَعْدَ اثْنَتَيْنِ اِلاَّ بَعْدَ وَطْئِ زَوْجٍ اٰخَرَ بِنِكَاحٍ صَحِيحٍ وَمُضِيِّ عِدَّتِهِ وَلاَ تَحِلُّ لَهُ بِمِلْكِ يَمِينٍ وَيُحَلِّلُهَا وَطْئُ الْمُرَاهِقِ لاَ السَّيِّدُ وَالشَّرْطُ الْاِيلاَجُ دُونَ الْاِنْزَالِ. فَاِنْ تَزَوَّجَهَا بِشَرْطِ التَّحْلِيلِ كُرِهَ. وَتَحِلُّ لِلْاَوَّلِ وَعَنْ اَبِي يُوسُفَ اَنَّ النِّكَاحَ فَاسِدٌ وَلاَ تَحِلُّ لِلْاَوَّلِ وَعَنْ مُحَمَّدٍ اَنَّهُ صَحِيحٌ وَلاَ تَحِلُّ لِلْاَوَّلِ. وَالزَّوْجُ الثَّانِي يَهْدِمُ مَادُونَ الثَّلاَثِ اَيْضًا خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ فَمَنْ طُلِّقَتْ دُونَهَا وَعَادَتْ اِلَيْهِ بَعْدَ اٰخَرَ عَادَتْ بِثَلاَثٍ وَعِنْدَهُ بِمَا بَقِيَ. وَلَوْ قَالَتْ مُطَلَّقَةُ الثَّلاَثِ اِنْقَضَّتْ عِدَّتِي مِنْكَ وَتَحَلَّلْتُ وَانْقَضَّتْ عِدَّتِي والْمُدَّةُ تَحْتَمِلُ ذٰلِكَ فَلَهُ تَصْدِيقُهَا اِنْ غَلَبَ عَلَى ظَنِّهِ صِدْقُهَا.

TALÂK-I RİC'ÎYYE

Talâk-ı ric'i; Kadına cinsî yakınlıkta bulunduktan sonra vaki olup, açıktan veya işareten üç sayısına veya bir mal karşılığında boşanmayan tam ayrılığı gerektiren bir vasıf ile mevsuf ve bir şeye benzetilmiş bulunmayan talâktır. Gerek kadın boşamada kullanılan açık lâfızlardan ve gerek talâk-ı ric'îyi gerektiren kinaye lâfızlarından biriyle boşanmış olsun. Talâk-ı ric'înin hükmü, iddet içinde kocasının, karısının var olan nikâhını devam ettirebilmesidir.

Talâkın, ric'i olabilmesi için bir takım şartlar vardır;

1- Talâk, tam ayrılığı gerektiren bir lâfızla yapılmamalıdır.

2- Talâk, mal karşılığı yapılmış olmamalıdır.

3- Talâkın sayısı, üç olmamalıdır.

4- Talâk, kendisine cinsî yakınlıkta bulunulduktan sonra yapılmış olmalıdır.

5- İddet içinde kocası, karısına dönmüş olmalıdır.

6- Talâk, şiddetten bir nevi ile mevsuf olmamalıdır.

Bir kimse, karısını bu şartlar dairesinde boşarsa, talâk-ı ric'î vaki olmuş olur. Bu kimse, isterse iddet içinde karısına rücû edebilir, yani nikâhını devam ettirebilir.

Bir kimse karısını, kadını boşamakta kullanılan açık lâfızlarla yahut kinaye lâfızlarından üç evvelki lâfızlarla yani, **"Say"**, **"Rahmini temizle"**, **"Sen, birsin"** lâfızlarından biriyle üç talâktan az, yani bir yahut iki talâkla boşar, talâkı şiddetten bir nevi ile yani, **"Sen kuvvetli bir talâkla"** yahut **"Geniş bir talâkla boşsun"** gibi vasıflandırmaz ve talâk mal karşılığında, yani **"Ben, seni bin lira karşılığında boşadım"** gibi olmazsa, iddet içinde kadın istemese bile kocasının, karısına dönmesi vardır.

Bir kimse talâk-ı ric'îyle boşamış olduğu karısına iddet içinde belirli sözlerden mesela; kadın hazır ise, **"Sana döndüm"**, kadın hazır değil ise, **"Karıma döndüm"**, **"Karımı tuttum"**, kadın hazır ise, **"Sen, benim yanımda olduğum gibisin"**, **"Sen, benim karımsın"** ve buna benzer sözlerden biriyle dönebileceği gibi, cinsî yakınlıkta bulunma, şehvetle yapışma, öpme, kadının tenasül uzvuna bakma gibi musâhara hürmetini gerektiren bir fiil ile de kadına dönebilir. Kadına dönüşün sözle yapılması, döndüğüne dair şahit getirmesi ve bildirmesi mendûbtur. İddet bittikten sonra kocası, karısına **"Ben, sana iddet için dönmüştüm"** dese,

kadın da O'nu tasdik etse, dönüş sahih olur. Zira iki tarafın birbirini doğrulamalarıyla nikâh sabit olunca, dönüşün sabit olması daha evlâdır.

Eğer karısı, kocasını tasdik etmezse, dönüş sahih olmaz. Koca, karısına **"Ben, sana döndüm"** dese, karısı da cevap olarak, **"İddetim bitmiştir"** dese, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; yeminiyle kadın, tasdik edilir, dönüş sahih olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; dönüş sahihtir. Cariyenin kocası, iddet bittikten sonra **"İddet içinde ben, sana dönmüştüm"** dese, cariyenin efendisi kocasını tasdik edip, cariye yalanlasa İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; cariyenin sözü kabul edilir ve dönüş sahih olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; efendinin sözü kabul edilir. Zira cariye, efendinin mülküdür. Hâlis hakkını ikrar etmiş olduğundan, O'nun sözü muteberdir. Fakat kocasını cariye tasdik edip efendi yalanlasa, ittifakla söz efendinin olup, dönüş sahih olmaz.

Cariyenin kocası **"Sana döndüm."** dese, cariye **"İddetim bitmiştir"** dese, kocası ile efendisi iddetin bittiğini inkâr etseler, cariyenin sözü kabul edilir. Zira cariye, iddetin bittiğinden emin ve iddetin geçtiğini bilmektedir.

Talâk-ı ric'î ile boşanmış kadın son âdetinden, yani üçüncü âdetinden on günün tamamında temizlense, yıkanmasa bile erkeğin dönme hakkı bitmiş olur. On günden önce temizlenirse, kadın yıkanmadıkça yahut üzerinden bir namaz vakti geçmedikçe veya teyemmüm edip namaz kılmadıkça, kocasının dönme hakkı vardır, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; namaz kılmasa bile teyemmüm etmekle kocasının dönme hakkı bitmiş olur.

Kitap ehlinden olan bir kadın, âdetinden temizlenince ittifakla kocasının dönme hakkı bitmiş olur.

On günden önce temizlenen bir kadın yıkansa, bir azasından az bir yerini unutsa, kocasının dönme hakkı bitmiş olur. Ama bir azasını unutursa, kocasının dönme hakkı vardır.

Mazmaza ve istinşaktan her biri bir azadan az sayılır. Ebu Yusuf (r.a)'dan bir rivayette; **"Bir aza gibidir, yani kocası, kadın bunları unutursa dönebilir."** demiştir.

Bir kimse, hamile karısını yahut kendisinden çocuğu olan kadını boşasa ve kadına cinsî yakınlıkta bulunduğunu inkâr etse, kocası için karısına dönmek vardır. Kâfi sahibi "Bir kimse, hamile olan karısını boşasa ve **"Cinsî yakınlıkta bulunmadım"** diye inkâr etse, kadın boşadığı zaman hamile olmayıp altı aydan önce doğursa, çocuğun nesebi sabit olur ve kocası karısına dönmüş olur. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ

"Çocuk, döşeğe aittir." buyurmuşlardır" demiştir.

Bir kimse; hâlvet-i sahîhada bulunduğu karısını boşayıp, cinsi yakınlıkta bulunduğunu inkâr etse; kocasının, karısına dönme hakkı yoktur. Eğer kocası hâlvet-i sahîhada bulunup, cinsi yakınlıkta bulunduğunu da inkâr ettikten sonra karısına geri dönse, kocası döndükten sonra karısı iki seneden önce çocuk doğursa, dönüşü sahih olur.

Bir kimse, karısına **"Çocuk doğurursan boş ol"** dese, kadın da bir çocuk doğursa, bundan sonra yani altı aydan sonra bir çocuk daha doğursa, ikinci çocuk ile koca, karısına dönmüştür. Zira karısı, birinci çocuğu doğurmakla iddet vacip olmuştu. Hemen sonra ikinci çocuk, iddet içinde olan cinsî yakınlıktan meydana gelmiş olur.

Bir kimse, karısına; **"Her ne zaman çocuk doğurursan boş ol"** dese, kadın da ayrı ayrı zamanlarda üç çocuk doğursa ikinci, üçüncü çocuk geri dönüştür. Fakat her çocuğun arasında altı ay veya daha fazla zaman bulunmalıdır. Bir sene sonra doğursa bile kadın iddetinin bittiğini inkâr etmedikçe, birinci çocuk ile kadın boş olup, ikinci çocukla koca karısına dönmüş olur. Üçüncü çocukla da yine koca karısına dönmüş olur. Üçüncü çocuğun doğmasıyla üç talâk boş olur ve kadın kocasına haram olur. Kadın iddetini üç âdet görmekle bekler.

Talâk-ı ric'î ile boşanan kadın süslenir. Çünkü henüz aralarında nikâh vardır. Talâk-ı ric'î ile karısını boşayan kimse, karısına dönmek istemezse, karısına bildirmeden yanına girmemelidir. Habersiz kadının yanına girdiğinde, kadın çıplak bulunup, kadının tenasül uzvu gibi, geri dönmüş sayılacak bir uzvuna bakmasıyla, kadının üzerine iddetin uzaması lâzım geleceğinden kadına bu yüzden zarar vermiş olur.

Talâk-ı ric'i ile karısını boşayan kimse, kadına dönmedikçe O'nunla yolculuk edemez. Allah-û Teâlâ (c.c)'nın;

لَاتُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

"Kadınları, evlerinden çıkarmayınız." (Et-Talâk Suresi; 1) kavl-i kerimi talâk-ı ric'î ile iddet bekleyen kadınlar hakkında nazil olmuştur.

Talâk-ı ric'î, cinsi yakınlığı haram kılmaz. İmam-ı Şafiî ile İmam-ı Malık (r.a)'e göre; talâk-ı ric'î ile boşanmış olan kadına cinsi yakınlıkta bulunmak haramdır. Zira nikâh mülkü şarttır. O şart ise, talâkla ortadan kalkmıştır.

Hanefilerin delili; Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ

"Kocaları bekleme müddeti içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya herkesten çok lâyıktırlar." (El-Bakara Suresi; 228) kavl-i kerimidir. Bu ayet-i kerimede, kadınların kocaları denilmesi hakikat olunca, kadınla koca arasında evlilik bağının mevcut olduğunu göstermektedir. İkisinin arasında evlilik ittifakla mevcut olunca, cinsî yakınlık helâldir.

Karısını üç talâktan aşağısı ile boşayan kimsenin, karısını iddet içinde ve iddetten sonra alması caizdir. Zira iddet içinde kadının başkasına varmasının yasak olması, kocasının suyunu korumak içindir. Ama kendi kocası alınca bu mahzur yoktur.

Üç talâkla boşanan hürre kadın, iki talâkla boşanan cariye iddetlerini bitirip başka bir kocaya varıp, ikinci kocaları da bunları boşayıp, iddetlerini bitirdikten sonra birinci kocalarına dönmeleri helâl olur.

İki talâkla boşamış olduğu cariye olan karısını satın alan, O'na cinsî yakınlıkta bulunamaz. Mesela; bir kimse cariye olan karısını iki talâkla boşadıktan sonra, efendisinden cariyeyi satın alsa; cariye, başka bir adamla evlenmedikçe kocasına helâl olmaz.

Bir kimse karısını üç talâkla boşadıktan sonra, kadın mürted olup dâr-ı harbe gitse sonra esir edilip, kocası satın alsa, kadın başka kocaya varmadıkça ilk kocasına helâl olmaz.

Üç talâkla boşanan bir kadın, iddet bittikten sonra mürâhik (cinsi yakınlıkta bulunacak vaziyette olan erkek çocuk) ile evlense ve bu çocuk cinsî yakınlıkta bulunduktan sonra kadını boşasa, bu kadın ilk kocasına helâl olur. Ama bir cariyeyi, kocası iki talâkla boşayıp, iddeti bittikten sonra efendisinin cinsî yakınlıkta bulunması ile kocasına helâl olmaz.

Üç talâkla boşanan hürre kadın, iki talâkla boşanan cariye iddetlerini bitirdikten sonra sahih nikâhla başka bir adamla evlenip, ikinci evlendiği adam tarafından cinsî yakınlık (meninin gelmesi şart değil)ta bulunulmadıkça ve bunlar tarafından boşanıp iddetleri bitmedikçe, birinci kocalarına gelmeleri helâl olmaz.

Bir kimse, üç talâkla boşanmış olan kadını hülle şartıyla alsa mekruhtur. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

لَعَنَ اللهُ الْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ

"Allah, hülleciye ve kendisi için hülle yapılana lânet etsin." buyurmuşlardır.

Hidâye sahibi; **"İmam-ı Muhammed'e göre hadis-i şerifte hülle mekruhtur. Yoksa fâsid değildir."** demiştir.

İbn-i Melek (r.a); Menâr Şerhin'de; **"Nikâh, devamlı olarak meşru kılınmıştır. Ayrılmak kastıyla nikâh yapılırsa, ödünç elbise gibi olacağından, lânet hülleci içindir. Kendisine hülle yapılan için de lânet böyle bir nikâha sebep olduğundandır. Burada lânetten murâd bunların alçak olduklarını ortaya koymaktır. Zira iyi karakterli kimse, böyle işlerden nefret eder. Yoksa gerçek lânet değildir. Zira Peygamberimiz (s.a.v), lânet edici ve ayıplayıcı olarak gönderilmemiştir."** demiştir.

Bezzâziye'de; **"Hülleci sevaba nail olur. Lânetin tevili ücret şart kılındığı zamandır."** denilmiştir.

Hülle; mekruh olsa da, kadın birinci kocasına helâl olur. Ebu Yusuf (r.a)'dan: **"Hülle şartıyla kıyılan nikâh; muvakkat olacağından, nikâh fâsid olup, kadın birinci kocaya helâl olmaz."** diye rivayet edilmiştir. Imam-ı Muhammed (r.a)'den; **"Hülle şartıyla kıyılan nikâh sahihtir. Ama birinci kocasına, kadın helâl olmaz."** diye rivayet edilmiştir

İkinci koca, üç talâktan az olan talâkları yıkar. Nitekim üç talâkı yıktığı gibi. **Mesela;** bir kimse karısını bir talâk yahut iki talâk ile boşasa; iddeti bitip başka bir kocaya varsa, iki kocası da kadını boşasa, bu kocasından da iddetini çektikten sonra birinci kocasıyla tekrar evlense, birinci koca bu kadına üç talâkla sahip olur. Bu kocası, tekrar kadını bir talâk ile boşasa, iki talâkı kalmış olur. **İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre;** bu kadına ilk kocası üç talâkla malik olmayıp, önceden kaç talâk kaldıysa, o talâklarla sahip olur.

Bir kadın; üç talâktan az talâkla boşansa, iddetini bekleyip başka bir adamla evlenip, O'ndan da boşanıp iddetini bitirdikten sonra tekrar ilk kocasına gelse, birinci kocası bu kadına üç talâkla sahip olur. **İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre;** geri kalan talâklarla sahip olur. **Mesela;** ilk kocası bir talâkla boşandıktan sonra, başka bir kocayla evlense, daha sonra tekrar ilk kocasına gelse, Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kocası bu kadına iki talâkla sahip olur.

Üç talâkla boşanmış bir kadın, ilk kocasına; **"Senden iddetim bitip, başkasıyla evlendim. O da beni boşadı ve O'ndan da iddetim bitti"** dese, söylemiş olduğu zaman iki iddetin bitmesine yetecek kadar olursa; ilk kocası için kadını tasdik etmek vardır.

ـ بَابُ الْإِيلَاءِ ـ

هُوَ الْحَلِفُ عَلَى تَرْكِ وَطْءِ الزَّوْجَةِ مُدَّتَهُ وَهِيَ اَرْبَعَةُ اَشْهُرٍ لِلْحُرَّةِ وَشَهْرَانِ لِلْاَمَةِ فَلَا اِيلَاءَ لَوْ حَلِفَ عَلَى اَقَلَّ مِنْهَا. وَحُكْمُهُ وُقُوعُ طَلْقَةٍ بَائِنَةٍ اِنْ بَرَّ وَلُزُومُ الْكَفَّارَةِ اَوِ الْجَزْءِ اِنْ حَنِثَ. فَلَوْ قَالَ لِزَوْجَتِهِ وَاللّٰهِ لَا اَقْرَبُكِ اَوْ وَاللّٰهِ لَا اَقْرَبُكِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ كَانَ مُولِيًا. وَكَذَا لَوْ قَالَ اِنْ قَرِبْتُكِ فَعَلَيَّ حَجٌّ اَوْ صَوْمٌ اَوْ صَدَقَةٌ اَوْ فَاَنْتِ طَالِقٌ اَوْ عَبْدُهُ حُرٌّ فَاِنْ قَرِبَهَا فِي الْمُدَّةِ حَنِثَ وَسَقَطَ الْاِيلَاءُ وَاِلَّا بَانَتْ بِمُضِيِّهَا وَسَقَطَ الْيَمِينُ اِنْ حَلِفَ عَلَى اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ وَبَقِيَتْ اِنْ اَطْلَقَ. فَلَوْ نَكَحَهَا ثَانِيًا عَادَ الْاِيلَاءُ فَاِنْ مَضَتْ مُدَّةٌ اُخْرٰى بِلَا وَطْءٍ بَانَتْ بِاُخْرٰى. فَاِنْ نَكَحَ ثَالِثًا فَكَذٰلِكَ فَاِنْ تَزَوَّجَهَا بَعْدَ زَوْجٍ اٰخَرَ فَلَا اِيلَاءَ وَالْيَمِينُ بَاقِيَةٌ. فَاِنْ وَطِئَ لَزِمَتِ الْكَفَّارَةُ اَوِ الْجَزَاءُ وَلَا تَبِينُ بِمُضِيِّ الْمُدَّةِ وَاِنْ لَمْ يَطَأْ. وَكَذَا لَوْ اٰلَى مِنْ اَجْنَبِيَّةٍ اَوْ مِنْ مُبَانَتِهِ اَمَّا الرَّجْعِيَّةُ فَكَالزَّوْجَةِ. وَلَا اِيلَاءَ فِيمَا دُونَ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ. فَلَوْ قَالَ وَاللّٰهِ لَاَقْرَبُكِ شَهْرَيْنِ وَشَهْرَيْنِ بَعْدَهُمَا كَانَ اِيلَاءً وَلَوْ مَكَثَ يَوْمًا ثُمَّ قَالَ لَا اَقْرَبُكِ شَهْرَيْنِ بَعْدَ الشَّهْرَيْنِ الْاَوَّلَيْنِ فَلَيْسَ بِاِيلَاءٍ. وَكَذَا لَوْ قَالَ لَاَقْرَبُكِ سَنَةً اِلَّا يَوْمًا فَاِنْ قَرِبَهَا وَقَدْ بَقِيَ مِنَ السَّنَةِ اَرْبَعَةُ اَشْهُرٍ صَارَ اِيلَاءً. وَلَوْ قَالَ لَا اَدْخُلُ الْبَصْرَةَ وَامْرَاَتُهُ فِيهَا لَا يَكُونُ مُولِيًا وَاِنْ عَجَزَ الْمُولِي عَنْ وَطْئِهَا بِمَرَضِهِ اَوْ مَرَضِهَا اَوْ رَتْقِهَا اَوْ صِغَرِهَا اَوْ جَبِّهِ اَوْ لِاَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ مَسَافَةُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَغَايَتُهُ اَنْ يَقُولَ فِئْتُ اِلَيْهَا اِنِ اسْتَمَرَّ الْعُذْرُ مِنْ وَقْتِ الْحَلِفِ اِلٰى اٰخِرِ الْمُدَّةِ. فَلَوْ زَالَ فِي الْمُدَّةِ تَعَيَّنَ الْفَيْئُ بِالْوَطْءِ. وَاِنْ قَالَ لَهَا اَنْتِ عَلَيَّ حَرَامٌ كَانَ مُولِيًا اِنْ نَوَى التَّحْرِيمَ اَوْ لَمْ يَنْوِ شَيْئًا. وَاِنْ نَوٰى ظِهَارًا فَظِهَارٌ. وَاِنْ نَوَى الْكِذْبَ فَكِذْبٌ. وَاِنْ نَوَى الطَّلَاقَ فَبَائِنٌ. وَاِنْ نَوَى الثَّلَاثَ فَثَلٰثٌ وَالْفَتْوٰى عَلَى وُقُوعِ الطَّلَاقِ بِهِ وَاِنْ لَمْ يَنْوِ. وَكَذَا بِقَوْلِهِ كُلُّ حِلٍّ عَلَيَّ حَرَامٌ وَهَرْجِه بَدَسْتْ رَاسْتْ كِيرَمْ بَرْوَىْ حَرَامٌ لِلْعُرْفِ.

İLÂ BABI

İlâ lügatte; yemin etmek manasınadır. **Istılahta;** kocasının, karısına hüre olan kadın için ilâ müddeti olan dört ayda, cariye için ilâ müddeti olan iki ayda cinsi yakınlıkta bulunmamak üzere yaptığı yemindir. Hürre olan kadın için dört aydan az, cariye için iki aydan az bir zamanda cinsi yakınlıkta bulunmamak üzere yapılan yemin ilâ sayılmaz.

İlânın hükmü; kocası yemini bozmazsa, karısı talâk-ı bâinle boş

olur, yeminini bozarsa ya yemin kefareti lâzım olur veyahut talik suretiyle kabul edilen ceza lâzım olur.

Kocası karısına zaman tayin etmeyerek; **"Vallahi ben, sana cinsi yakınlıkta bulunmayacağım"** yahut **"Vallahi ben, sana dört ay cinsî yakınlıkta bulunmayacağım"** dese, ilâ etmiş olur.

Eğer kocası, karısına **"Ben, sana cinsî yakınlıkta!" "Bulunursam Hacc etmek"** yahut **"Oruç tutmak"** yahut **"Sadaka vermek üzerime lâzım olsun"** yahut **"Sen, boş ol"** yahut **"Kölem azat olsun"** dese, dört ay içinde karısına cinsi yakınlıkta bulunursa yemini bozulur, ne üzerine yemin etmiş ise, o şey lâzım olur ve ilâ düşer. Eğer dört ay içinde karısına cinsî yakınlıkta bulunmazsa, karısı bir talâk-ı bâînle boş olur. Eğer dört ay üzerine yemin etmiş ise, yemini sona ermiş olur. Eğer bir zaman tayin etmeyerek yemin etmiş ise, kadını ikinci defa alsa bile ilâ da geri döner.

İkinci evlendikten sonra, yine karısına dört ay cinsi yakınlıkta bulunmazsa, karısı tekrar bir talâk-ı bâînle boş olur. Üçüncü sefer kadınla evlenip, yine dört ay kadına cinsî yakınlıkta bulunmazsa, yine kadın talâk-ı bâînle boş olur ve üç talâkla kadın boş olduğu için, kadın kendisine haram olup, başka bir kocaya varmadıkça, o kadınla evlenemez. Kadın başka bir kocaya vardıktan sonra, tekrar birinci kocasına dönse ilâ yoktur. Ama yemin bakidir, eğer kadına cinsî yakınlıkta bulunursa ya kefaret veyahut cezası olan Hacc, Oruç ve Sadaka lâzım olur. Eğer kadına cinsî yakınlıkta bulunmazsa, dört ayın geçmesiyle kadın talâk-ı bâînle boş olmaz. Bir kimse, nikâhı altında bulunmayan bir kadına ilâ etse yahut talâk-ı bâinle boşamış karısına ilâda bulunsa, ilâ etmiş sayılmaz. Zira bu iki, kendisinin karısı hükmünde olmamakla, bu kadınlar ilâya mahal değillerdir. Ama ric'î talâkla boşamış olduğu karısına ilâsı sahihtir. Zira ric'î talâkta evlilik bağı henüz aralarında devam etmektedir.

Dört aydan azda ilâ yoktur, imdi kocası, karısına **"Vallahi ben, sana iki ay ve iki ay daha cinsî yakınlıkta bulunmayacağım."** dese, ilâ etmiş olur. Fakat **"Ben, sana iki ay cinsî yakınlıkta bulunmayacağım"** dedikten sonra, bir gün durup sonra **"Ben, sana iki aydan sonra iki ay daha cinsî yakınlıkta bulunmayacağım."** dese, bu sözle ilâ etmiş sayılmaz.

Bir kimse, karısına; **"Vallahi ben, sana bir sene cinsî yakınlıkta bulunmayacağım, ancak bir gün müstesnadır."** dese, bir gün belirsiz olduğu için bu sözle ilâ yapılmış olmaz. Fakat senenin dolmasına dört ay varken, karısına cinsi yakınlıkta bulunursa, ilâ etmiş olur. Basra'da karısı bulunan bir kimse, **"Ben, Basra'ya girmeyeceğim"** dese, bu sözle ilâ etmiş olmaz. Zira karısını Basra'dan çıkartıp, cinsi yakınlıkta bulunması

mümkündür.

İlâda bulunan kimse kendi hastalığı yahut kadının hastalığı yahut kadının tenasül uzvunun bitişik olması yahut adamın tenasül uzvunun kesik olması sebebiyle yahut kendi arası ile kadın arasında dört aylık mesafe bulunmasıyla yahut karısının küçük olması sebebiyle, karısına cinsi yakınlıkta bulunmaktan aciz olsa ve bu acizlik de yemin ettiği zamandan ilâ müddetinin sonuna kadar devam edecek olursa, bu kimsenin yaptığı ilâdan dönmesi söz ile **"Ben, ilâdan karıma döndüm."** demesyledir. Eğer müddet içinde özür ortadan kalkarsa, karısına cinsî yakınlıkla döner. Çünkü asıla kadir olunca, onun yerini tutan şey hükümsüz olur. Teyemmümlü kimse suyu gördüğünde, teyemmümünün bozulması gibi.

Bir kimse karısına, **"Sen, bana haramsın"** dese, harama niyet etsin yahut hiçbir şeye niyet etmesin ilâ yapmış olur.

Hanefîlerce helâli, haram kılmakta asıl olan yemindir. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

يَآأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ اَحَلَّ اللهُ لَكَ تَبْتَغِى مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَ وَ اللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Ey Peygamber, Sen zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak, Allah'ın Sana helâl kıldığı şeyi niçin (kendine) **haram ediyorsun?** (Bununla beraber üzülme) **Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir."** (Et-Tahrîm Suresi; 1) kavl-i kerimi, buna delildir.

Bir şeye niyet etmediğinde **"ilâ"** yapmış olmasına sebep; yemin ile sabit olan haram, haramların en aşağısıdır. Zira ilâda kefaret vermeden önce cinsi yakınlıkta bulunmak helâldir. Zıhâr'da, helâl değildir. Çünkü ilâ'da haram olma, dört ay geçmedikçe sabit olmaz. Ama zıhâr'da derhâl sabit olur. Eğer o kimse, **"Sen, benim üzerime haramsın."** dediğinde zıhâr'a niyet etse, İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf (r.a)'a göre; zıhâr olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; zıhâr olmaz.

Şemsü'l Eimme-i Serahsi (r.a); Nevâdir'inde; **"Zıhâr helâli, harama benzetmektir. Bu benzetmek, Zıhârda rükündür.** "Sen bana haramsın" **sözünde, benzetme yoktur. Bu takdirde, Zıhâr olmamış olur."** diye nakledilmiştir, İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf (r.a)'un delili; o kimse haramı mutlak olarak söyledi. Mutlak söylemek ise, haramın nevilerine ihtimali vardır. Zıhâr ise, o haramdan bir nevidir. Bu yüzden ihtimali olan bir şeye niyet etmek, sahih olur ve tasdik edilir.

Eğer o kimse, **"Sen, bana haramsın"** sözüyle yalana niyet etse, yalan olur. Zira o kimse, sözünün hakikatine niyet etmemiştir. Çünkü o kimsenin karısı, kendisine helâldi. Karısına, **"Sen, bana haramsın"** de-

mekle, gerçeğe uygun olmayan şeyi haber vermiş oldu. Gerçeğe uygun olmayan şeye niyeti yalan olmakla, söylediği şey de yalan olmuş olur.

Eğer o kimse, karısına **"Sen, bana haramsın."** sözüyle talâka niyet ederse, bir talâk-ı bâîn boş olur. Eğer üç talâka niyet ederse, üç talâk boş olur. Eğer **"Sen, bana haramsın."** sözüyle, niyetsiz bir talâk vaki olur. Fetva da bunun üzerinedir.

Bir kimse; **"Bütün helâller, bana haram olsun."** dese, niyetsiz talâk vaki olur. Yahut **"Sağ elimde tuttuğum her şey, bana haram olsun."** dese, örfe göre talâk vaki olur.

Hidâye sahibi ve Meşâyih'den, bazısı; **"Sen, bana haramsın, birini, örfün hükmüyle niyetsiz talâk vaki olur."** demişlerdir.

Ebu Câfer-i Hinduvâni (r.a) zamanında, **"Sen, bana haramsın."** sözü meydana gelip kendisine, müşkül olmuş, kendi kendine bununla talâk vaki olmaz, demiş ve pek çok gün üzülerek düşünürmüş, bir gün küçük kızı, **"Babacığım, üzüntünün sebebi nedir?"** diye sorduğunda babası, kızına meseleyi anlatmış. Kızı, **"Babacığım, insanların âdetine göre bununla talâk vaki olur. Çünkü erkekler bununla yemin ederler, kadınlar etmezler, eğer talâk olmasa kadınlar da yemin ederlerdi."** demiş, diye rivayet edilmiştir.

Ama İbn-i Hümâni (r.a) Hidâye Şerhinde; Pezdevi (r.a), Mebsût'unda **"Niyetsiz talâk vaki olmaz."** demişlerdir.

Amma Müteahhirin Uleması; **"Talâk vaki olur"** demişlerdir.

ـ بَابُ الْخُلْعِ ـ

هُوَ الْفَصْلُ عَنِ النِّكَاحِ وَقِيلَ اَنْ تَفْتَدِىَ الْمَرْأَةُ نَفْسَهَا بِمَالٍ لِيَخْلَعَهَا بِهِ. وَلاَ بَأْسَ بِهِ عِنْدَ الْحَاجَةِ. وَكُرِهَ لَهُ اَخْذُ شَىْءٍ اِنْ نَشَزَ وَاَخْذُ اَكْثَرَ مِمَّا اَعْطَاهَا اِنْ نَشَزَتْ. وَالْوَاقِعُ بِهِ وَبِالطَّلاَقِ عَلَى مَالٍ بَائِنٍ وَيَلْزَمُ الْمَالُ الْمُسَمَّى وَمَا صَلُحَ مَهْرًا صَلُحَ بَدَلاً لِلْخُلْعِ. وَاِنْ بَطَلَ الْعِوَضُ فِيهِ تَقَعُ بَائِنًا. وَالطَّلاَقُ يَقَعُ رَجْعِيًا بِلاَ شَىْءٍ كَمَا اِذَا خَالَعَهَا اَوْ طَلَّقَهَا وَهُوَ مُسْلِمٌ عَلَى خَمْرٍ اَوْ خِنْزِيرٍ اَوْ مَيْتَةٍ. اَوْ قَالَتْ خَالِعْنِى عَلَى مَا فِى يَدِى وَلاَ شَىْءَ فِى يَدِهَا. وَاِنْ قَالَتْ عَلَى مَافِى يَدِى مِنْ دَرَاهِمَ وَلاَ شَىْءَ فِيهَا لَزِمَهَا ثَلٰثَةُ دَرَاهِمَ وَاِنْ قَالَتْ مِنْ مَالٍ لَزِمَهَا رَدُّ مَهْرِهَا وَاِنْ خَالَعَهَا عَلَى عَبْدِهَا الْاٰبِقِ عَلَى اَنَّهَا بَرِيئَةٌ مِنْ ضَمَانِهِ لاَتَبْرَأُ وَلَزِمَهَا تَسْلِيمُهُ اِنْ اَمْكَنَ وَاِلاَّ فَقِيمَتُهُ. وَلَوْ قَالَتْ طَلِّقِنِى ثَلٰثًا بِاَلْفٍ فَطَلَّقَ وَاحِدَةً فَلَهُ ثُلُثُ الْاَلْفِ وَبَانَتْ. وَفِى عَلَى اَلْفٍ يَقَعُ رَجْعِيًّا بِلاَ شَىْءٍ وَعِنْدَهُمَا كَالْبَاءِ. وَلَوْ قَالَ لَهَا طَلِّقِى نَفْسَكِ ثَلٰثًا بِاَلْفٍ اَوْ عَلَى اَلْفٍ فَطَلَّقَتْ وَاحِدَةً لاَيَقَعُ شَىْءٌ وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ بِاَلْفٍ اَوْ عَلَى اَلْفٍ فَقَبِلَتْ بَانَتْ وَلَزِمَهَا الْمَالُ وَلَوْ قَالَ اَنْتِ طَالِقٌ وَعَلَيْكِ اَلْفٌ اَوْ قَالَ لِعَبْدِهِ اَنْتَ حُرٌّ وَعَلَيْكَ اَلْفٌ طَلُقَتْ وَعُتِقَ مَجَّانًا وَاِنْ لَمْ يَقْبَلاَ وَعِنْدَهُمَا لاَ مَالَمْ يَقْبَلاَ وَاِذَا قَبِلاَ لَزِمَ الْمَالُ. وَالْخُلْعُ مُعَاوَضَةٌ فِى حَقِّهَا فَيَصِحُّ رُجُوعُهَا قَبْلَ قَبُولِهِ بَعْدَمَا اَوْجَبَتْ. وَشَرْطُ الْخِيَارِ لَهَا وَيَبْطُلُ بِالْقِيَامِ عَنِ الْمَجْلِسِ قَبْلَ قَبُولِهِ وَيَمِينٌ فِى حَقِّهِ فَلاَ يَرْجِعُ بَعْدَمَا اَوْجَبَ. وَلاَ يَصِحُّ شَرْطُ الْخِيَارِ لَهُ وَلاَ يَبْطُلُ بِالْقِيَامِ عَنِ الْمَجْلِسِ قَبْلَ قَبُولِهَا. وَجَانِبُ الْعَبْدِ فِى الْعِتْقِ عَلَى مَالٍ كَجَانِبِهَا. وَلَوْ قَالَ لَهَا طَلَّقْتُكِ اَمْسِ بِاَلْفٍ فَلَمْ تَقْبَلِى فَقَالَتْ بَلْ قَبِلْتُ فَالْقَوْلُ لَهُ. وَلَوْ قَالَ الْبَائِعُ كَذٰلِكَ فَالْقَوْلُ لِلْمُشْتَرِى. وَالْمُبَارَأَةُ كَالْخُلْعِ وَيَسْقُطُ كُلُّ مِنْهُمَا كُلُّ حَقٍّ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الزَّوْجَيْنِ عَلَى الْاٰخَرِ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالنِّكَاحِ فَلاَ تُطَالِبُ هِىَ بِمَهْرٍ وَلاَ نَفَقَةٍ مَاضِيَةٍ مَفْرُوضَةٍ وَلاَ هُوَ بِنَفَقَةٍ عَجَّلَهَا وَلَمْ تَمْضِ مُدَّتُهَا وَلاَ بِمَهْرٍ سَلَّمَهُ وَخَلَّعَ قَبْلَ الدُّخُولِ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَيَسْقُطُ اِلاَّ مَا سَمَّيَاهُ فِيهِمَا وَاَبُو يُوسُفَ مَعَ الْاِمَامِ فِى الْمُبَارَأَةِ وَمَعَ مُحَمَّدٍ فِى الْخُلْعِ. وَلَوْ خَلَعَ صَغِيرَتَهُ مِنْ زَوْجِهَا بِمَالٍ لاَيَلْزَمُ الْمَالُ وَلاَ يَسْقُطُ مَهْرُهَا وَطُلِّقَتْ فِى الْاَصَحِّ وَفِى الْكَبِيرَةِ يَتَوَقَّفُ عَلَى قَبُولِهَا وَلَوْ عَلَى اَنَّهُ ضَامِنٌ لَزِمَهُ الْمَالُ وَطُلِّقَتْ. وَلَوْ شَرَطَ لْمَالَ عَلَيْهَا طُلِّقَتْ بِلاَ شَىْءٍ اِنْ قَبِلَتْ وَاِلاَّ فَلاَ تُطَلَّقُ. وَخُلْعُ الْمَرِيضَةِ مَرَضَ الْمَوْتِ مُعْتَبَرٌ مِنَ الثُّلُثِ.

HULÜ BABI

O (hulû), nikâhtan ayrılmaktır. Zevcinin boşaması için kadının mal ile kendini feda etmesidir de denildi. (Hulû'a) ihtiyaç olunduğunda beis yoktur.

Eğer haksızlık zevç tarafından olursa, zevcin (Hulû mukabilinde zevcesinden) bir şey alması (tahrimen) mekruhtur. Şayet haksızlık ve geçimsizlik zevce tarafından olursa, zevç için zevcesine verdiği şeyden (mehir vesaire olarak verdiği maldan) fazla alması da mekruhtur.

Hulû ile ve (sarih) talâkla vaki olan şey (mal karşılığında hulû suretiyle verilen nikâh ayrılığı ve **"Sen bin dirhemle boşsun"** gibi mal mukabilinde verilen talâk) bâyin talâktır ve konuşulan mal lâzımdır. Mehir için muvafık olan şey (mal vesaire) hulû karşılığı olarak muvafık olur.

Eğer, hulûda ivaz (talâk karşılığındaki mal) batıl olursa (hınzır, şarap ve murdar hayvan gibi şeyler olursa) bâin bir talâk vaki olur (gayrimeşru mal üzerine) talâkta bir şeysiz ric'î talâk vaki olur. Nitekim zevç Müslüman olduğu hâlde zevcesini şarap veya hınzır veya murdar iaşe üzerine talâk vermesi veya hulû etmesi hâlinde olduğu gibi veya kadın zevcine **"Benim elimde olan bir şey üzerine hulû et"** dese, hâlbuki kadının elinde de bir şey olmasa, talâkı ric'î vaki olur.

Eğer, kadın "dirhemlerden elimde olan şey üzerine **"Beni hulû et"** dese ve elinde de bir şey olmasa, (dirhemler kelimesi cemî olduğundan ve ceminin en aşağısı üç olduğundan) kadına üç dirhemi (zevcine) vermesi lâzım olur. Eğer, kadın **"Mutlak mal üzerine beni hulû et"** derse, bu takdirde mehrini (kocasına) red etmesi (vermesi) lâzım olur.

Eğer zevç, zevcesinin kaçak kölesinin üzerine zevcesini kaçak kölesini tazmin etmekten beri olarak hulû etse, kadın köleyi tazmin etmekten beri olamaz ve kölesini zevcine teslim etmesi mümkün ise teslim etmesi lâzımdır. Şayet teslim mümkün değilse, kölenin kıymetini vermesi lâzımdır. (Eğer kadın zevcin **"Bin mukabilinde beni üç** (talâkla) **boşa"** dese ve zevç de bir talâkla boşasa, zevç için binin üçte birini almak vardır ve zevç de bâin talâk vaki olur, zevç "beni bin üzerine talâk ver" der (zevç de) bin üzerine (bir talâk verirse İmam-ı Azam (r.a)'a göre) bir şeysiz ric'î bir talâk vaki olur. İmâmeyne göre "ba" ile olan gibidir. (Bâyin bir talâk vaki olur ve binin üçte biri lâzım olur).

Eğer zevç, zevcesine **"Kendini bin ile veya bir üzerine üç talâkla boşa"** dese, zevce de (kendini) bir talâkla boşasa, (talâktan) bir şey

vaki olmaz. Eğer zevç, zevcesine **"Sen bin** (akçe veya lira) **ile veya bin üzerine boşsun"** dese, kadın da kabul etse, bâin bir talâk vaki olur ve kadına (kocasına) mal vermesi lâzım olur.

Eğer zevç, zevcesine **"Sen boşsun ve üzerinde bin** (akçe veya lira) **lâzımdır"** veya kölesine **"Sen hürsün ve üzerine bin lâzımdır"** dese, (İmam'ı Azam (r.a) göre) kadın ve köle kabul etmeseler dahi meccânen kadın boş olur ve köle azat olunur. İmameyne göre (kadın ve köle) kabul etmedikleri müddetçe kadın boş olmaz ve köle azat olunmaz. (Kadın ve köle) kabul ettikleri vakit mal lâzım olur.

Hulû, kadın hakkında (mal karşılığında talâk gibi) mal karşılığıdır. Binâenaleyh mal karşılığını (kadın) kendine vacip kıldıktan sonra (mesela; **"Beni şu kadar mal ile hulû et"** dedikten sonra) zevcin kabulünden evvel kadının rucû'u sahih olur ve kadın için muhayyerlik şartı da sahih olur.

Hulû, (zevcin kabulünden evvel) kadının meclisten kalkması ile batıl olur. (Hulû) zevç hakkında yemindir. Binaenaleyh kendi üzerine vacip kıldıktan (kabul ettikten) sonra ruc'û edemez. Zevç için muhayyerlik şartı da sahih olmaz ve kadının kabulünden evvel (zevcin) meclisten kalkmasıyla (hulû) batıl olmaz.

Mal üzerine kölenin azadındaki taraf, kadının hulû'daki tarafı gibidir (köle tarafından mal karşılamak ağa tarafından yemindir).

Zevç zevcesine **"Dün seni bin** (akçe veya lira) **ile boşamıştım ve sen kabul etmemiştin"** dese, kadın da **"Belki kabul etmiştim"** dese, söz zevcindir.

Eğer, satıcı da böyle (zevç gibi) dese, (alıcı da kadın gibi dese) söz alıcınındır. (Mübaree; (Zevç ve zevceden biri nikâhın sabitliğini iddia ve ispat edip diğerinin de kabul etmesi) hulû gibidir. Mübaree ve hulû'dan her biri zevceyinden (karı-kocadan) her birinin nikâha taalluk eden hakkını (mehir ve geçmiş nafaka gibi şeyleri) iskât eder.

Binaenaleyh o (kadın) mehri ve geçmişteki takdir edilmiş nafakayı isteyemez. O da (zevçte) nafakasının müddeti geçmese dahi acele olarak verdiği nafakayı isteyemez ve (zevç) duhulden (cimadan) evvel hulû ettiği (kadına) teslim ettiği mehri de isteyemez. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre (zevç ve zevceden her biri haklarını) ispat etmez, ancak mübâree ve hulû hakkında konuştuklarını iskât eder. İmam-ı Ebu Yusuf (r.a) mübâree İmam'ı Azam (r.a)'la ve hulû da İmam-ı Muhammed (r.a) beraberdir.

Eğer (baba) küçük kızını kocasından mal karşılığı ile hulû etse, mal lâzım olmaz, mehri sakıt olmaz ve esah olan rivayette (küçük kız) boş

olur. Büyük kadında ise (ulu) büyük kadının kabulü üzerine bağlı olarak durur. Eğer (baba küçük kızı) üzerine (kızının hulû bedelini kendi üzerine tazminatı tekeffül ederse, tekeffül eden) babaya (tekeffül ettiği) mal lâzım olur ve küçük kız boş olur.

Eğer (zevç) küçük kadın üzerine mal (vermesini) şart koşarsa, küçük kız (kadın) kabul ederse boş olur, kabul etmediği takdirde boş olmaz.

Ölüm hastalığında hasta olan kadının hulû'u (hasta kadının malının) üçte birin (1/3)den muteberdir.

ـ بَابُ الظِّهَارِ ـ

هُوَ تَشْبِيهُ زَوْجَتِهِ اَوْ عُضْوٍ مِنْهَا يُعَبَّرُ بِهِ عَنْ جُمْلَتِهَا اَوْ جُزْءٍ شَائِعٍ مِنْهَا بِعُضْوٍ يَحْرُمُ عَلَيْهِ النَّظَرُ اِلَيْهِ مِنْ مَحَارِمِهِ وَلَوْ رَضَاعًا. فَلَوْ قَالَ لَهَا اَنْتِ عَلَيَّ كَظَهْرِ اُمِّي اَوْ رَأْسُكِ وَنَحْوِهِ اَوْ نِصْفُكِ وَشِبْهُهُ اَوْ كَبَطْنِهَا اَوْ فَخْذِهَا اَوْ كَظَهْرِ اُخْتِي اَوْ عَمَّتِي وَنَحْوِهِمَا حَرُمَ عَلَيْهِ وَطْئُهَا وَدَوَاعِيهِ حَتَّى يُكَفِّرَ. فَلَوْ وَطِئَ قَبْلَ التَّكْفِيرِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ غَيْرُ الْاِسْتِغْفَارِ وَالْكَفَّارَةِ الْاُولٰى وَلاَ يَعُودُ حَتَّى يُكَفِّرَ. وَالْعَوْدُ الْمُوجِبُ لِلْكَفَّارَةِ عَزْمُهُ عَلَى وَطْئِهَا. وَيَنْبَغِي لَهَا اَنْ تَمْنَعَ نَفْسَهَا مِنْهُ وَطَالَبَهُ بِالْكَفَّارَةِ وَيُجْبِرُهُ الْقَاضِي عَلَيْهَا وَاللَّفْظُ الْمَذْكُورُ لاَيَحْتَمِلُ غَيْرَ الظِّهَارِ. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ عَلَيَّ مِثْلُ اُمِّي اَوْ كَاُمِّي فَاِنْ نَوَى الْكَرَامَةَ صُدِّقَ اَوِ الظِّهَارَ فَظِهَارٌ اَوِ الطَّلاَقَ فَبَائِنٌ فَاِنْ لَمْ يَنْوِ شَيْئًا فَلَيْسَ بِشَيْءٍ. وَلَوْ قَالَ اَنْتِ عَلَيَّ حَرَامٌ كَاُمِّي وَنَوٰى ظِهَارًا اَوْ طَلاَقًا فَكَمَا نَوٰى. وَلَوْ قَالَ حَرَامٌ كَظَهْرِ اُمِّي وَنَوٰى طَلاَقًا اَوْ اِيلاَءً فَهُوَ ظِهَارٌ وَعِنْدَهُمَا مَانَوٰى. وَلاَ ظِهَارَ اِلاَّ مِنَ الزَّوْجَةِ فَلاَ ظِهَارَ مِنْ اَمَتِهِ وَلاَ مِمَّنْ نَكَحَهَا بِلاَ اَمْرِهَا وَظَاهَرَ مِنْهَا فَاَجَازَتِ النِّكَاحَ. وَلَوْ قَالَ لِنِسَائِهِ اَنْتُنَّ عَلَيَّ كَظَهْرِ اُمِّي كَانَ مُظَاهِرًا مِنْهُنَّ وَعَلَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ كَفَّارَةٌ. وَاِنْ ظَاهَرَ مِنْ وَاحِدَةٍ مِرَارًا فِي مَجْلِسٍ اَوْ مَجَالِسَ فَعَلَيْهِ لِكُلِّ ظِهَارٍ كَفَّارَةٌ. وَهِيَ عِتْقُ رَقَبَةٍ يَجُوزُ فِيهَا الْمُسْلِمُ وَالْكَافِرُ وَالذَّكَرُ وَالْاُنْثٰى وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ وَالْاَعْوَرُ وَالْاَصَمُّ الَّذِي اِذَا صِيحَ يَسْمَعُ وَمَقْطُوعُ اِحْدَى الْيَدَيْنِ وَاِحْدَى الرِّجْلَيْنِ مِنْ خِلاَفٍ وَمُكَاتَبٍ لَمْ يُؤَدِّ شَيْئًا. وَلاَ يَجُوزُ الْاَعْمٰى وَالْاَصَمُّ الَّذِي لاَيَسْمَعُ اَصْلاً وَالْاَخْرَسُ وَمَقْطُوعُ الْيَدَيْنِ اَوْ اِبْهَامَيْهِمَا اَوِ الرِّجْلَيْنِ اَوْ يَدٍ وَرِجْلٍ مِنْ جَانِبٍ وَاحِدٍ وَمَجْنُونٌ مُطْبِقٌ وَمُدَبَّرٌ وَاُمُّ وَلَدٍ وَمُكَاتَبٌ اَدّٰى بَعْضًا وَمُعْتَقٌ بَعْضُهُ. وَلَوِ اشْتَرٰى قَرِيبَهُ بِنِيَّتِهَا صَحَّ. وَكَذَا لَوْ حَرَّرَ نِصْفَ عَبْدِهِ عَنْهَا ثُمَّ بَاقِيهِ قَبْلَ وَطْئٍ مَنْ ظَاهَرَ مِنْهَا وَلَوْ حَرَّرَ نِصْفَ عَبْدٍ مُشْتَرَكٍ وَضَمِنَ بَاقِيهِ لاَيَجُوزُ خِلاَفًا لَهُمَا. وَكَذَا لَوْ حَرَّرَ نِصْفَ عَبْدِهِ ثُمَّ جَامَعَ الْمُظَاهِرُ مِنْهَا ثُمَّ حَرَّرَ بَاقِيهِ. فَاِنْ لَمْ يَجِدْ مَايُعْتِقُ صَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ لَيْسَ فِيهِمَا رَمَضَانُ وَلاَ شَيْءَ مِنَ الْاَيَّامِ الْمَنْهِيَّةِ. فَاِنْ وَطِئَهَا فِيهِمَا لَيْلاً عَامِدًا نَهَارًا نَاسِيًا اِسْتَأْنَفَ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ. وَاِنْ اَفْطَرَ بِعُذْرٍ اَوْ بِغَيْرِ عُذْرٍ اِسْتَأْنَفَ اِجْمَاعًا. فَاِنْ لَمْ يَسْتَطِعِ الصَّوْمَ اَطْعَمَ هُوَ اَوْ نَائِبُهُ سِتِّينَ مِسْكِينًا كُلَّ مِسْكِينٍ كَالْفِطْرَةِ اَوْ قِيمَةَ ذٰلِكَ وَيَصِحُّ اِعْطَاءُ مَنَّ بُرٍّ مَعَ مَنَوَيْ شَعِيرٍ اَوْ تَمْرٍ. وَتَصِحُّ الْاِبَاحَةُ فِي الْكَفَّارَاتِ وَالْفِدْيَةِ دُونَ الصَّدَقَاتِ وَالْعُشْرِ. فَلَوْ غَدَّاهُمْ عَشَّاهُمْ اَوْ غَدَّاهُمْ غَدَائَيْنِ اَوْ عَشَّاهُمْ عَشَائَيْنِ وَاَشْبَعَهُمْ جَازَ وَاِنْ قَلَّ مَا اَكَلُوا وَلاَبُدَّ مِنَ الْاِدَامِ

فِي خُبْزِ الشَّعِيرِ دُونَ الْحِنْطَةِ. وَلَوْ اَطْعَمَ فَقِيرًا وَاحِدًا سِتِّينَ يَوْمًا اَجْزَاَهُ. وَاِنْ اَعْطَاهُ طَعَامَ الشَّهْرَيْنِ فِي يَوْمٍ لَايَجْزِئُ اِلاَّ عَنْ يَوْمٍ وَاحِدٍ. فَاِنْ جَامَعَهَا فِي خِلاَلِ الْاِطْعَامِ لَايَسْتَأْنِفُ. وَلَوْ اَطْعَمَ سِتِّينَ فَقِيرًا كُلَّ فَقِيرٍ صَاعًا عَنْ ظِهَارَيْنِ لَايَصِحُّ اِلاَّ عَنْ وَاحِدٍ وَلَوْ عَنْ ظِهَارٍ وَاِفْطَارٍ صَحَّ عَنْهُمَا. وَكَذَا لَوْ حَرَّرَ عَبْدَيْنِ عَنْ ظِهَارَيْنِ اَوْ صَامَ عَنْهُمَا اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ اَوْ اَطْعَمَ مِائَةً وَعِشْرِينَ فَقِيرًا صَحَّ عَنْهُمَا وَاِنْ لَمْ يُعَيِّنْ. وَاِنْ حَرَّرَ عَنْهُمَا رَقَبَةً وَاحِدَةً اَوْ صَامَ شَهْرَيْنِ ثُمَّ عَيَّنَ عَنْ اَحَدِهِمَا صَحَّ وَلَوْ عَنْ ظِهَارٍ وَقَتْلٍ لاَ. وَاِنْ ظَاهَرَ الْعَبْدُ لَايُجْزِئُهُ اِلاَّ الصَّوْمُ وَاِنْ اَعْتَقَ عَنْهُ سَيِّدُهُ اَوْ اَطْعَمَ.

ZIHÂR BABI

Zıhâr lügatte; iki şey arasında bir uygunluk ve benzerlik meydana getirmek manasınadır. Arka manasına olan, zarh'tan alınmıştır. Hatta iki kişinin arasında düşmanlık bulunsa, **"Mukabeletü'z-zahrı bı'z-zahrı"** denilir. Yani, **"Yüz yüze durmayıp, birbirine arkalarını verdiler"** demektir.

Nikâh ıstılahınca, Zıhâr; bir kimsenin kendi karısını, nesep süt veya müsâharet suretiyle nikâhı ebedi kendisine haram olan bir kadına veya o kadının bütün bedeninden tabir edilen ve kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, tenasül uzvu, boynu, uyluğu gibi bir azasına yahut yarısı, üçte biri, dörtte biri gibi yaygın olan bir cüz'üne benzetmektir. Mesela; koca, karısına **"Sen, bana anamın arkası gibisin."** yahut **"Senin başın, anamın başı gibidir."** yahut **"Senin yarı kısmın, anamın yarısı gibidir."** yahut **"Senin karnın, anamın karnı gibidir."** yahut **"Senin uyluğun, anamın uyluğu gibidir."** yahut **"Senin arkan, kız kardeşimin arkası gibidir."** yahut **"Senin arkan, hâlamın arkası gibidir."** dese, kefaret vermedikçe karısına cinsî yakınlık şehvetle yapışmak ve öpmesi haram olur.

Zıhârın kefareti; Kudreti olur ve bulabilirse köle azat etmek, köle azat etmeye kudreti olmak veya köle bulamazsa arka arkaya iki ay oruç tutmak, buna da gücü yetmezse sabahlı akşamlı altmış fakiri doyurmaktır. Eğer kefaret vermeden önce ailesine cinsî yakınlıkta bulunursa, o kimse üzerine bu hareketinden dolayı istiğfar etmekten ve birinci kefaretten başka bir şey lâzım gelmez, fakat kefareti vermedikçe bir daha o yolda hareket etmemesi icab eder, eğer zıhâr mutlak ise.

Kefareti gerektiren, kocasının cinsî yakınlığa dönmeyi kastetmesi-

dir. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Kefareti gerektiren dönmekten murâd zıhârdan sonra talâktan susmaktır."** demiştir.

Karısı, kendisine zıhâr yapmış olan kocası kefaret verinceye kadar kendisiyle cinsî yakınlıkta bulunmaktan men edebilir. Kocası kefaret vermediği takdirde, mahkemeye müracaatla kocasının kefaret vererek karı-kocalık münasebetlerine devam veya kendisini boşamasını isteyebilir. Bu hâlde hâkim, kocasına kefaret verip, ailesiyle münasebete devam etmesini veya O'nu boşamasını icbar eder. Yukarıda geçen, yani **"Sen, bana annemin arkası gibisin."** tabirleri, zıhârdan başkasına ihtimali yoktur. Bir kimse, karısına **"Sen, bana annem gibisin."** dese ve bu tabirle annesi gibi iyi olduğuna niyet etse, tasdik olunur. Zıhâra niyet etse, zıhâr olur. Talâka niyet etse, talâk-ı bâîn vaki olur. Hiçbir şeye niyet etmese, hiçbir şey olmaz. Bir kimse karısına **"Sen, bana anam gibi haramsın"** dese, zıhâra niyet ederse, zıhâr olur. Talâka niyet ederse, niyet ettiği gibi olur. Benzetme itibarîyle zıhâra şamildir.

Haram itibarîyle, talâka ihtimali vardır. İmdi niyete ihtimali bulunan şey'in ikisinden birini tayin etmiş olur. Böyle olunca, talâk olursa bâîn olur. Zira **"haram"** kinaye lâfızlarından olup, haramı açık söylemekle, annesi gibi iyi olma ihtimali ortadan kalkar. Niyeti bulunmazsa, haramın en aşağı derecesi olan zıhâr sabit olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre ilâ olur.

Bir kimse, karısına **"Sen, bana anamın arkası gibi haramsın."** dese, talâka yahut ilâ'ya niyet etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; bu söz zıhârdır. Zira arkanın söylenmesi, zıhâr tarafını tercih eder. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; niyet ettiği şey vaki olur.

Zıhâr ancak evli bulunanlar arasında olur. Cariyeye zıhâr yapılamaz. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ

"Kadınlarından zıhâr ile ayrılmak isteyen kimseler." (El-Mücadile Suresi; 3) buyurmuşlardır.

Cariyeye cinsi yakınlıkta bulunmak mülke bağlıdır. Zıhâr ise talâktan nakledilmiştir. Talâk, cariyede düşünülemez. Bir kimse bir kadını izinsiz olarak nikâhlayıp kadın nikâha izin vermeden O'na zıhârda bulunsa, sonra kadın nikâha izin verse, yapmış olduğu zıhâr sahih olmaz. Zira zıhâr yaparken kadın kendi mülkünde olmadığından, yabancı kadın hükmünde olmuş olur. Bir kimsenin bir kaç tane karısı bulunsa, onlara **"Siz, bana anamın arkası gibisiniz."** dese, hepsine zıhâr yapmış olur ve o kimse üzerine her bir karısı için bir kefaret lâzım gelir. Zira zıhâr talâktan nakledilmiştir. Talâk hepsine nispet edilse, hepsinde talâk vaki olur.

Zıhâr da talâk gibidir. Bir kimse karısına bir kaç defa bir mecliste yahut birkaç mecliste zıhârda bulunsa, o kimse üzerine her zıhâr için bir kefaret lâzımdır. Zıhârın kefareti; bir köle azat etmektir. Bu azat edilen kölenin Müslüman, kâfir, erkek, dişi, küçük, büyük, bir gözlü, bağırıldığı zaman işiten, sağır, çaprazvari eli ve ayağı kesik, hiçbir şey ödememiş mükâteb olması caiz olur. Fakat kör, hiç işitmeyen, sağır, dilsiz, iki elleri kesik iki başparmağı kesik, iki ayağı kesik, bir taraftan bir eli bir ayağı kesik, ayılmayan deli, müdebbir, ümm-ü veled, parasının bir kısmını ödemiş mükâteb, bir kısmı azat edilmiş kölenin kefaret için azat edilmeleri caiz değildir. Bir kimse, kefaret niyetiyle akrabası olan köleyi satın alsa caiz olur. Bir kimse, kölesinin yarısını azat eylese, bundan sonra zıhâr yaptığı karısına cinsî yakınlıkta bulunmadan önce kölenin diğer yarısını da azat etse sahih olur. Bir kimse ortak bulunan kölenin yarısını karısına cinsî yakınlıktan önce azat etse, sonra geri kalan kısmını da kıymetini ödeyip azat etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; caiz olmaz. Ebu Yusuf'la İmamı Muhammed (r.a)'e göre; caiz olur. Bir kimse kölesinin yarısını azat etse, bundan sonra ailesine cinsî yakınlıkta bulunduktan sonra kölenin diğer yarısını da azat etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; caiz olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; caiz olur

Zıhâr yapan kimse köle azat edecek güçte olmaz yahut azat edecek köle bulamazsa, Ramazan-ı Şerif ve yasak olan günler dışında arka arkaya iki ay oruç tutar. Yasak olan günlerden murâd; Ramazan Bayramının birinci günü ile Kurban Bayramından dört gündür.

Zıhâr kefareti olarak oruç tutan kimse, oruç tutarken geceleyin kasten yahut gündüzleyin unutarak karısına cinsî yakınlıkta bulunursa orucu baştan tutar. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; baştan tutmaz. Eğer yolculuk ve hastalık gibi bir özür sebebiyle yahut özürsüz olarak orucu bozarsa ittifakla tekrar baştan tutar.

Eğer zıhâr yapan kimse oruç tutmaya gücü yetmezse, kendisi yahut vekili altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurur yahut altmış fakire birer Sadaka-i Fıtır verir yahut Sadaka-i Fıtır'ın kıymetini verir. Sadaka-i Fıtır; buğdaydan yarım sa' (520 dirhem 1.667 kg.) hurma ve arpadan bir sa'dır. Bir batman buğday ile iki batman arpa yahut bir batman buğday ile iki batman hurma vermek sahih olur. Bir batman buğday sa'nın dörtte biri (260 dirhem); iki batman arpa olursa yine sa'ın yarısı olmuş olur.

Kefaretlerde fidyede ibâha, yani altmış fakiri doyurmak sahih olur. Fakat bu; zekâtlarda, öşürlerde sahih olmaz. Altmış fakiri sabahlı akşamlı doyursa yahut iki sabah doyursa yahut iki akşam doyursa, yedikleri az olsa bile caizdir. Lâzım olan altmış fakiri doyurmaktır. Yiyecekleri miktar değildir. Arpa ekmeğinin yanında katığın bulunması lâzım değildir. Eğer

bir fakiri, altmış gün sabahlı akşamlı doyursa kifayet eder. Zira maksut olan, fakirin ihtiyacını gidermektir. Hacet ise, her gün yenilenir. Bu takdirde ikinci günde o fakire yedirmek başka bir fakire yedirmek gibi olur. Eğer bir günde iki Ay'ın yiyeceğini bir fakire verirse, kifayet etmez. Ancak bir günün yiyeceğinden kifayet eder.

Zıhâr yapan kimseye farz olan, altmış fakiri sabahlı akşamlı doyurmaktır. Altmış fakire vermeyip, bir fakire altmış fakire verilecek yiyeceği vermekle bir günün yiyeceğini vermiş gibi olur. Zıhâr kefareti için altmış fakire yemek yediren kimse, fakirler yemek yerken karısına cinsi yakınlıkta bulunsa, yemeği tekrar yedirmesi icab etmez.

Bir kimsenin üzerinde iki zıhâr kefareti bulunsa, bu iki kefaret için altmış fakire yüz yirmi Fıtır Sadakası verse, ancak bir zıhârın kefaretini vermiş olur. Fakat bir kimsenin üzerinde hem zıhâr kefareti hem de Ramazan kefareti bulunsa, bu iki kefaret için altmış fakire yüz yirmi Fıtır Sadakası verse sahih olur.

Bir kimsenin üzerinde iki zıhâr kefareti bulunup, bu kefaretlerden dolayı iki köle azat etse yahut dört Ay oruç tutsa yahut yüz yirmi fakiri akşamlı sabahlı doyursa ve bu kefaretleri öderken tayin etmese, iki kefaretten sahih olur. Zira ikisi de zıhârdır. Bu takdirde tayine hacet yoktur. Bir kimse üzerinde iki zıhâr kefareti bulunup, iki zıhâr kefaretinden bir köle azat etse yahut iki Ay oruç tutsa, bundan sonra azat edilen köleyi yahut tutulan orucu iki zıhâr kefaretinden birisi için tayin etse sahih olur.

Eğer o kimse üzerinde bir zıhâr kefareti bulunsa, bunlardan dolayı bir köle azat etse yahut iki Ay oruç tutsa, bu azat edilen köleyi ve tutulan orucu birisi için tayin etse sahih olmaz. Evli olan köle zıhâr yapsa, kölenin zıhâr kefareti yerine efendisi köle azat etse yahut altmış fakiri akşamlı sabahlı doyursa, kifayet etmeyip ancak kölenin oruç tutması lâzımdır. Çünkü köle ve kölenin sahip olduğu her şey efendisinindir. Kefaret ise ibadettir, başkasının yapmış olduğu ibadet onun yerine geçmez. Bu takdirde efendisi tarafından kölesi namına azat ettiği köle ve altmış fakiri doyurması caiz olmaz. Kitâb-ı Dürer'de Zeylâî'den naklederek cezalara kıyasla, köle bir ay oruç tutar, diye yazılıdır.

ـــ بَابُ اللِّعَانِ ـــ

هُوَ شَهَادَاتٌ مُؤَكَّدَةٌ بِالْإِيمَانِ مَقْرُونَةٌ بِاللَّعْنِ قَائِمَةٌ مَقَامَ حَدِّ الْقَذْفِ فِي حَقِّ الزَّوْجِ وَمَقَامَ حَدِّ الزِّنَا فِي حَقِّهَا. فَلَوْ قَذَفَ زَوْجَتَهُ بِالزِّنَا وَكُلٌّ مِنْهُمَا أَهْلٌ لِلشَّهَادَةِ وَهِيَ مِمَّنْ يُحَدُّ قَاذِفُهَا. أَوْ نَفَى نَسَبَ وَلَدِهَا وَطَالَبَتْهُ بِمُوجِبِهِ وَجَبَ عَلَيْهِ اللِّعَانُ. فَإِنْ أَبَى حُبِسَ حَتَّى يُلَاعِنَ أَوْ يُكَذِّبَ نَفْسَهُ فَيُحَدُّ. فَإِنْ لَاعَنَ وَجَبَ اللِّعَانُ عَلَيْهَا. فَإِنْ أَبَتْ حُبِسَتْ حَتَّى تُلَاعِنَ أَوْ تُصَدِّقَهُ. فَإِنْ لَمْ يَكُنِ الزَّوْجُ مِنْ أَهْلِ الشَّهَادَةِ بِأَنْ كَانَ عَبْدًا أَوْ كَافِرًا أَوْ مَحْدُودًا فِي قَذْفٍ وَهِيَ مِنْ أَهْلِهَا حُدَّ. وَإِنْ كَانَ أَهْلًا وَهِيَ أَمَةٌ أَوْ صَغِيرَةٌ أَوْ مَجْنُونَةٌ أَوْ مَحْدُودَةٌ فِي قَذْفٍ أَوْ كَافِرَةٌ أَوْ مِمَّنْ لَا يُحَدُّ قَاذِفُهَا فَلَا حَدَّ وَلَا لِعَانَ. وَصِفَتُهُ أَنْ يَبْدَأَ بِالزَّوْجِ فَيَقُولُ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ: أَشْهَدُ بِاللَّهِ أَنِّي صَادِقٌ فِيمَا رَمَيْتُهَا بِهِ مِنَ الزِّنَا. وَفِي الْخَامِسَةِ. لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ كَاذِبًا فِيمَا رَمَيْتُهَا بِهِ مِنَ الزِّنَا. يُشِيرُ إِلَيْهَا فِي جَمِيعِ ذَلِكَ ثُمَّ تَقُولُ هِيَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ: أَشْهَدُ بِاللَّهِ أَنَّهُ كَاذِبٌ فِيمَا رَمَانِي بِهِ مِنَ الزِّنَا. وَفِي الْخَامِسَةِ. غَضَبُ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ صَادِقًا فِيمَا رَمَانِي بِهِ مِنَ الزِّنَا. تُشِيرُ إِلَيْهِ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ. وَإِنْ كَانَ الْقَذْفُ بِنَفْيِ الْوَلَدِ ذَكَرَاهُ عِوَضَ ذِكْرِ الزِّنَا وَإِنْ كَانَ بِالزِّنَا وَنَفْيِ الْوَلَدِ ذَكَرَاهُمَا. فَإِذَا تَلَاعَنَا فَرَّقَ الْحَاكِمُ بَيْنَهُمَا وَهُوَ طَلْقَةٌ بَائِنَةٌ وَيَنْفِي نَسَبَ الْوَلَدِ إِنْ كَانَ الْقَذْفُ بِهِ وَيَلْحَقُهُ بِأُمِّهِ. فَإِنْ أَكْذَبَ نَفْسَهُ بَعْدَ ذَلِكَ حُدَّ وَحَلَّ لَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا خِلَافًا لِأَبِي يُوسُفَ. وَكَذَلِكَ إِنْ قَذَفَ غَيْرَهَا بَعْدَ التَّلَاعُنِ فَحُدَّ أَوْ زَنَتْ فَحُدَّتْ. وَلَا لِعَانَ بِقَذْفِ الْأَخْرَسِ وَلَا بِنَفْيِ الْحَمْلِ وَعِنْدَهُمَا يُلَاعِنُ إِنْ أَتَتْ بِهِ لِأَقَلَّ مِنْ سِتَّةِ أَشْهُرٍ. وَلَوْ قَالَ زَنَيْتِ وَهَذَا الْحَمْلُ مِنْهُ لَاعَنَ اتِّفَاقًا وَلَا يَنْفِي الْقَاضِي الْحَمْلَ. وَلَوْ نَفَى الْوَلَدَ عِنْدَ التَّهْنِئَةِ وَإِبْتِيَاعِ آلَةِ الْوِلَادَةِ صَحَّ وَلَاعَنَ. وَإِنْ نَفَى بَعْدَ ذَلِكَ لَاعَنَ وَلَا يَنْتَفِي وَعِنْدَهُمَا يَصِحُّ النَّفْيُ فِي مُدَّةِ النِّفَاسِ. وَإِنْ كَانَ غَائِبًا فَحَالُ عِلْمِهِ كَحَالِ وِلَادَتِهَا. وَإِنْ نَفَى أَوَّلَ تَوْأَمَيْنِ وَأَقَرَّ بِالْآخَرِ حُدَّ وَإِنْ عَكَسَ لَاعَنَ وَيَثْبُتُ نَسَبُهُمَا فِيهِمَا.

LİÂN İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Liân, laan maddesinden alınmıştır. Laan ise; kovmak, uzaklaştırmak manasınadır. Liân sövüşmek, birbirine lânet okumak demektir. Liân lafzı; lânetin cem'i de olabilir.

Fıkıh ıstılahınca liân; yemin ile pekiştirilmiş, laan ve gazap lafızlarına yakın olarak koca ile karısı tarafından –aşağıda beyan edileceğine göre- yapılan dörder şahadetten ibarettir ki, koca hakkında kazf (iftira) haddi (cezası) yerine; kadın hakkında da zina haddi (cezası) yerine geçer.

Kazf; sövmek, zina isnat etmek manasınadır.

İmdi, bir kimse namuslu karısına; **"Zina ettin!"** dese veya çocuğunun kendisinden olmadığını söylese, karı ile kocadan her biri şahadet ve yemine ehil, yani akıl baliğ, hür, Müslüman, kendilerine daha önce had vurulmamış, karısının kendisine iftira edene had vurulanlardan bulunması gibi, liânın yapılması için lâzım olan şartlar bulunsa; kadın da kendisine isnat edilen kazfın haddini istese, kocası üzerine liân vacip olur. Zira kadının iffet, namusunu korumak ve kendisine nispet edilen iftirayı gidermek için liân istemesi hakkıdır. Eğer kocası liândan çekinirse; liân okuyuncaya kadar veya nefsini yalanlayıp kendisine had vuruluncaya kadar hapsedilir. Liânda affetmek, sulh olmak ve anlaşmak caiz değildir. Çünkü liân; koca tarafında iftira cezası yerine, kadın tarafında zina cezası yerine geçer. Bunlarda ise af, beri kılma, sulh ve anlaşma ihtimali yoktur.

Erkek liânda bulunursa, kadın üzerine de liân vacip olur. Eğer kadın liân yapmaktan çekinirse, liân yapıncaya kadar yahut kocasını tasdik edinceye kadar hapsedilir. Eğer koca, köle yahut kâfir veya had vurulmuş olmak suretiyle şahadet ehlinden olmayıp, karısı şahadet ehlinden olursa, kocasına had (seksen sopa) vurulur. Koca şahadet ehlinden olup, karısı küçük, deli, had vurulmuş veya kâfir veyahut kendisine iftira edene had vurulmayanlardan olursa bunların arasında had ve liân yoktur.

Bir kimse karısına zina isnat etse veya çocuğunun nesebinin kendisinden olmadığını söylese; kadın da kendisine isnat edilen kazfın haddini istese. hâkimin huzurunda toplanarak liân şu şekilde yapılır;

Önce koca; **"Karısına zina isnadı"** veya **"Karısının doğurduğu çocuğun kendisinden olmadığı hususunda doğrulardan olduğuna."** dört defa **"Eşhedü billâh"** diyerek şahadet eder. Beşinci defada; **"Eğer zina isnadında"** veya **"Çocuğun kendinden olmadığı hususunda yalancılardan isem, Allah-ü Teâlâ'nın lâneti üzerime olsun."** diyerek her defasında karısına işarette bulunur.

Bundan sonra karısı da; **"Kocasının kendisine zina isnadında"** veya **"Çocuğun kendisinden olmadığı hususunda, yalancılardan olduğuna"** dört defa **"Eşhedü billâh"** diye şahadet eder. Beşinci defada, **"Eğer kocam zina isnadında"** veya **"Çocuğun nesebinin kendisinden olmadığı hususunda doğrulardan ise Allah-ü Teâlâ'nın gazabı üzerime olsun."** diyerek her defasında kocasına işarette bulunur.

Bir kimse karısına, hem **"Zina isnadı"** hem de **"Çocuğun kendisinden olmadığını"** ileri sürerek kafzde bulunursa, mesela; karısına, **"Sen zâniyesin, bu doğurduğun çocuk da benden değildir."** derse şu şekilde liân yapılır;

Önce koca, **"Eşhedü billâh, ben bu kadına zina isnadında ve çocuğun benden olmadığı hususunda doğrulardanım."** diye dört defa şahadet eder. Beşinci defada, **"Eğer bu zina isnadında ve çocuğun benden olmadığı hususunda yalancılardan isem, Allah'ın lâneti üzerime olsun"** diye kendisine lânet okur.

Bundan sonra kadın, **"Eşhedü billâh, bu kocam bana zina isnadında ve çocuğun kendisinden olmadığı hususunda yalancılardandır."** diye dört defa şahadet eder. Beşinci defada; **"Eğer kocası, kendisine zina isnadında ve çocuğun kendisinden olmadığı hususunda doğrulardan ise, kendi üzerine Allah'ın gazabı olsun."** diye bedduada bulunur.

Şu şekilde birbirine lânet okuduktan sonra hâkim aralarını ayırır. Zira Peygamberimiz (s.a.v) zamanında, bir kimse karısıyla birbirine lânet okumuşlar. Aralarını ayırıp, çocuğu annesine vermiştir. Hâkim tarafından araları ayrılmadan, birbirinden ayrılmış olmazlar ve ayrılmadan önce birisi ölse, diğeri ona mirasçı olur.

Karı ile koca birbirine lânet okuyunca meydana gelen ayrılma ile bir talâk-ı bâîn gerçekleşmiş olur. Çünkü kocasının sebebiyet verdiği ayrılıklar, talâk kabilindendir. Bununla nikâh mülkü tamamıyla ortadan kalkar.

Koca veya karisi nefsini yalanlamadıkça, evliliğin tekrar devam etmesi caiz değildir. Çocuğun nesebini kabul etmemek suretiyle olan kazften dolayı liân yapılınca, Hâkim, **"Bu çocuğu, annesine verdim, bunu kocasının nesebinden çıkardım."** diyerek çocuğun nesebini kocasından kesmekle annesine ilhak eder. Fakat liân yapılmadıkça, nesebin kesilmesine hüküm edilemez.

Liân yapıldıktan sonra kocası nefsini yalanlarsa; haddi gerektiren şeyi ikrar ettiği için, kocasına had (seksen sopa) vurulur. Ama had vurulmadan önce talâk-ı bâîn ile boşarsa, had vurulmaz liân da yapılmaz. Mesela; **"Ey zâniye, sen talâk-ı bâîn ile boşsun."** dese, bir şey lâzım gelmez. Ama **"Sen, talâk-ı bâîn ile boşsun, ey zâniye"** dese, had vurulur. Zira kazf, talâk-ı bâîn ile boşadıktan sonra yapılmıştır.

Liân yapıldıktan sonra kocası nefsini yalanlarsa, kendisine had vurulur ve kadınla tekrar evlenmesi helâl olur. Ebu Yusuf'a göre; liân yapıldıktan sonra o kadını geri alması asla helâl olmaz. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْمُتَلَاعِنَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ اَبَدًا

"Birbirine lânet okuyan karı ile koca ebedi birleşemezler" buyurmuşlardır.

İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a); **"Liân okuyan karı koca kendilerini yalanlamadıkça birleşmeleri caiz değildir. Ama kocası nefsini yalanladıktan sonra liân baki kalmaz. Kocası sözünden dönmekle üzerine had vacip olduğundan, liân bozulmuştur. Çünkü had ile onun yerini tutan liân ikisi bir yerde toplanamaz."** demişlerdir.

Kadının, kocası kendini yalanlayıp had vurulduktan sonra liânda bulunduğu karısını alması helâl olduğu gibi, başka bir kadına kazfde bulunup, kendisine had vurulsa yahut karısı başkasına zina isnat edip had vurulsa, tekrar evlenmesi helâl olur. Çünkü o kadına vurulmakla liâna ehil olmaktan çıkar. Zira karı koca arasında liân ömürlerinde bir defa meşru olup, tekrarı meşru değildir.

Kadın başkasına zina isnadında bulunup, kendisine had vurulmakla kendi iffet ve namusunu düşürmüş olur. Bu yüzden liâna ehil olmaktan çıkar.

Dilsizin kazfi ile liân yapılmaz. Zira dilsizin işareti ile kazfi şüpheden hâli değildir. Şüphe ile hadler kaldırılır. Bir kimse karısına, **"Karnındaki çocuk, benim değildir."** dese, bu sebeple liân yapılmaz. Kadının karnında çocuk olmayıp, şişlik olma ihtimalinden dolayı, adam karısına kazf etmemiş olur.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kadın bu söz söylendikten sonra altı aydan önce doğurursa, liân yapılır. Bir kimse karısına, **"Sen zina ettin, bu gebeliğin zinadandır."** dese, ittifakla liân yapılır, zira **"Sen zina ettin"** lâfzı açıktır, bu söz ile kazf etmiş olur. Fakat hâkim, gebeliğin nesebini kadının kocasından kesmez. Çünkü liân **"Çocuk, benden değildir."** sözüyle yapılmayıp, **"Sen, zina ettin"** sözüyle yapılmıştır. Bir kimsenin çocuğu olup; kendisine çocuğun oldu diye tebrik edilirken, **"O çocuk, benden değildir."** dese, -Tebrik Günü, çocuk doğduktan sonra yedi gündür- yahut çocuğa beşik ve benzeri gibi eşyaları satın alırken, çocuğun kendisinden olmadığını söylese, bu zaman içinde çocuğun nesebini kendisinden kesmesi caiz olur ve liân yapılır. Eğer çocuğun nesebinin, Tebrik Günleri geçtikten ve çocuk için beşik ve benzeri eşyaları olduktan sonra, kendisinden olmadığını söylerse, liân yapılır. Fakat çocuğun nesebi, o kimseden kesilmez. Zira bu zamana kadar susması, çocuğun kendisinden olduğuna ikrardır. Liân vacip olur, fakat çocuğun nesebi babasından kesilmez.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; loğusalık müddeti bitinceye kadar çocuğun kendisinden olmadığını söylemesi sahih olur.

Bir kimse, karısı doğum yaptığında başka yerde bulunsa, sonra karısının doğum yaptığını öğrense, öğrendiği zaman kadının yeni doğum yaptığı zaman gibidir.

Bir kimse ikiz olan çocuklardan ilk doğan çocuğun kendisinden olmadığını söyleyip, sonraki çocuğun kendisinden olduğunu söylese, o kimseye had vurulur. Zira ikinci çocuğun kendisinden olduğunu söylemekle nefsini yalanlamış olur. Fakat birinci çocuğun kendisinden olduğunu söyleyip, ikinci çocuğun kendisinden olmadığını söylese liân yapılır. Zira birinci çocuğun kendisinden olduğunu söylemekle, kadının iffet ve namuslu olduğunu ikrar etmiş olup, ikinci çocuğun kendisinden olmadığını söylemekle kazfde bulunmuş olur. İster birinci çocuğun nesebinin, ister ikinci çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu söylesin, iki surette de çocukların ikisinin nesebi de kendisinden sabit olur. Zira çocukların ikisi de bir sudan yaratılmışlardır. Birinin nesebi sabit olunca, diğerinin nesebinin de sabit olması zaruridir.

ـــ بَابُ الْعِنِّينِ ـــ

هُوَ مَنْ لاَيَقْدِرُ عَلَى الْجِمَاعِ اَوْ يَقْدِرُ عَلَى الثَّيِّبِ دُونَ الْبِكْرِ. فَلَوْ اَقَرَّ اَنَّهُ لَمْ يَصِلْ زَوْجَتَهُ يُؤَجِّلُهُ الْحَاكِمُ سَنَةً قَمَرِيَّةً هُوَ الصَّحِيحُ. وَيُحْتَسَبُ مِنْهَا رَمَضَانُ وَاَيَّامُ حَيْضِهَا لاَمُدَّةُ مَرَضِهِ اَوْ مَرَضِهَا. فَاِنْ لَمْ يَصِلْ فِيهَا فَرَّقَ بَيْنَهُمَا اِنْ طَلَبَتْهُ وَهُوَ طَلْقَةٌ بَائِنَةٌ. فَلَوْ قَالَ وَطِئْتُ وَاَنْكَرَتْ اِنْ كَانَ قَبْلَ التَّأْجِيلِ فَاِنْ كَانَتْ ثَيِّبًا اَوْ بِكْرًا فَنَظَرْنَ اِلَيْهَا فَقُلْنَ هِيَ ثَيِّبٌ فَالْقَوْلُ لَهُ مَعَ يَمِينِهِ وَاِنْ قُلْنَ هِيَ بِكْرٌ اُجِّلَ. وَكَذَا اِنْ نَكَلَ وَاِنْ كَانَ بَعْدَ التَّأْجِيلِ وَهِيَ ثَيِّبٌ اَوْ بِكْرٌ وَقُلْنَ ثَيِّبٌ فَالْقَوْلُ لَهُ وَاِنْ قُلْنَ بِكْرٌ خُيِّرَتْ. وَكَذَا اِنْ نَكَلَ وَمَتَى اِخْتَارَتْهُ بَطَلَ خِيَارُهَا وَالْخَصِيُّ كَالْعِنِّينِ وَالْمَجْبُوبِ يُفَرَّقُ لِلْحَالِ. وَحَقُّ التَّفْرِيقِ فِي الْاَمَةِ لِلْمَوْلَى عِنْدَ الْاِمَامِ وَلَهَا عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ. وَلاَ خِيَارَ لَهَا اِنْ وَجَدَتْ بِهِ جُنُونًا اَوْ جُذَامًا اَوْ اَبْرَصًا خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ وَلَوْ لَهُ لَوْ وَجَدَ بِهَا ذٰلِكَ اَوْ رَتْقًا اَوْ قَرْنًا.

İNNİN BABI

İnnîn; erkeklik tenasül uzvu mevcut olduğu hâlde bir hastalıktan dolayı cinsî yakınlıkta bulunamayan yahut hür olan kadına cinsî yakınlıkta bulunduğu hâlde, bakire kızlara cinsî yakınlıkta bulunamayan kimse-

dir. Böyle bir hastalığa müptelâ olan bir kimsenin karısı; kocasının kendisine cinsî yakınlıkta bulunamadığını iddia edip, kocası da tasdik ederse, Hâkim kendisinin huzurunda davada bulundukları tarihten itibaren gökteki Ay senesiyle davayı bir sene geri bırakır. Sahih olan kavi de budur. Gökteki Ay'a göre bir sene; üç yüz elli dört gün ve sekiz saattir. Hasan b. Ziyâd (r.a); **"İmam-ı A'zam Hazretleri zamanında Milâdî seneyle de geri bırakılmıştır."** diye rivayet etmiştir. Milâdî sene, üç yüz altmış beş gün, altı saattir. Davanın bir sene geri bırakılmasının sebebi, cinsî mukarenette bulunamayan kimsenin hastalığı iyileşecek kabilden ise, dört mevsimin birinde iyi olur. Zira hastalık;

1) Soğuk, 2) Sıcak, 3) Kurak, 4) Yaşlılık olmak üzere dört şeydendir. Senenin mevsimleri ise, bunları içine almaktadır. İmdi ilkbahar, sıcak ve rutubetlidir. Yaz, sıcak ve kuraktır. Sonbahar, soğuk ve kuraktır. Kış ise, soğuk ve rutubetlidir.

Bu bir sene içinde innîn hastalığına müptela olan kimseye hâkim tedavi olmasını da tembih eder. Bir senede hastalığı iyi olmazsa hastalığının iyileşemeyeceği anlaşılmış olur. Ramazan-ı Şerif Ay'ı, kadının âdet günleri bu bir seneden sayılır. Fakat erkeğin hastalığı yahut kadının hastalığı zamanları bu bir seneden sayılmaz. Bu bir sene içinde kocası, karısına cinsî yakınlıkta bulunamazsa ve karısı da aralarının ayrılmasını hâkimden isterse, hâkim onların aralarını ayırır. Hâkimin aralarını ayırması, nikâhı bozma değil, talâk-ı bâîndir. Çünkü hâkimin yaptığı iş kadını, kocasına nispet edilmekle sanki kocası bizzat kendisi karısını boşamış gibi olur. Zira hâkimin aralarını ayırmasından maksat, kadından zulmü gidermek içindir, innîn hastalığına müptela olan bir kimse, karısına cinsî yakınlıkta bulunduğunu söylese, karısı da inkâr etse, eğer bu ihtilâf hâkime müracaat edip, hâkim tarafından dava bir sene geride bırakılmadan önce olursa, karısı ya dul yahut bakiredir. Karısı dul olsun veya bakire olsun, kadınlar bu kadının tenasül uzvuna bakarlar; bakan kadınlar kadının dul olduğunu söylerlerse yemini ile beraber erkeğin sözü kabul edilir. Zira karısı, kocası üzerine ayrılma davasında bulunur. Kocası ise bunu inkâr etmektedir. Söz, yemini ile beraber inkâr edenindir.

Eğer kadınlar, o kadının bekâr olduğunu söylerlerse, bir sene dava geri bırakılır yahut erkek yemin etmezse, yine bir sene dava geri bırakılır. Eğer dava bir sene geri bırakıldıktan sonra karıyla, koca ihtilâf ederlerse, kadın dul olsun, bakire olsun; kadınlar dul olduğunu söylerlerse yeminiyle beraber erkeğin sözü kabul edilir.

Kadının bekâr olduğunu anlamak için Fukahâ bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir; Bazıları; **"Tavuğun küçük yumurtasını, kadının tena-**

sül uzvuna sokarlar. Eğer yumurta kolayca girerse, kadın duldur, girmezse bakiredir." demişlerdir. Bazıları; **"Kadın duvara işer, eğer sidiği duvara ulaşırsa bakiredir, ulaşmazsa duldur."** demişlerdir. Bazıları da; **"Güvercin yumurtası pişirilip, kadının tenasül uzvuna sokulur, eğer girerse duldur, girmezse bakiredir."** demişlerdir.

Bakan kadınlar, baktıkları kadının bakire olduğunu söylerlerse yahut cinsî yakınlıkta bulunduğunu iddia eden kocası yemin etmekten çekinirse, karısı serbest olup, kocasının nikâhı altında kalır. Dilerse hâkime müracaat ederek, kocasından ayrılır. Kadın her ne zaman kocasının nikâhı altında bulunmayı seçerse, bir daha kocasından ayrılma isteğinde bulunamaz.

Hasiy; hadım olan yani erkeklik tenasül uzvu bulunduğu hâlde, husyeleri çıkarılmış kimse, hükümlerin hepsinde innîn hastalığına müptela kimse gibidir. **Mecbûb;** erkeklik tenasül uzvu kesilmiş olan kimsedir. Bu kimsenin karısı, kocasından ayrılmak için hâkime davada bulunursa, derhâl hâkim aralarını ayırır. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; cariyenin kocasından ayrılma hakkı efendisine aittir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; ayrılma hakkı cariyenindir. Zira cinsî yakınlık, cariyenin hakkıdır

Bir kadın evlendiği kocasını cünûn yahut cüzzam yahut baras hastalığına müptela bulsa, kocasından ayrılma hakkı yoktur, Imam-ı Muhammed (r.a) 'e göre; vardır.

Erkek, evlendiği karısını cünûn (delilik, bir akü bozukluğudur ki sözlerin akıl dairesinde meydana gelmesini men eder), yahut cüzzam (bedenin içersinde meydana gelen bir hastalıktır ki, arız olduğu azâ önce kızarır, sonra kararır daha sonra koparak dökülür), yahut baras (mizâcın bozukluğundan dolayı bedenin dışında görülen bir beyazlıktır ki, azânın kanını yok eder) hastalığına müptela bulsa yahut retak (kadının tenasül azâsında biterek, tenasül uzvunu kapayan bir et parçası olup, cinsî yakınlığa mâni olur), yahut karn (kadının tenasül azâsında bulunup kendisine cinsî yakınlıkta bulunmayı men eden bir kemiktir) gibi arızalara müptela bulsa, erkek için bu kadınlardan ayrılma hakkı yoktur.

ـ بَابُ الْعِدَّةِ ـ

هِيَ تَرَبُّصٌ يَلْزَمُ الْمَرْأَةَ. عِدَّةُ الْحُرَّةِ لِلطَّلاَقِ اَوِ الْفَسْخِ ثَلٰثَةُ قُرُوءٍ اَىْ حَيْضٍ وَكَذٰا مَنْ وُطِئَتْ بِشُبْهَةٍ اَوْ بِنِكَاحٍ فَاسِدٍ وَفُرِّقَتْ اَوْ مَاتَ عَنْهَا وَاُمُّ وَلَدٍ عُتِقَتْ اَوْ مَاتَ مَوْلاَهَا. وَلاَ يُحْسَبُ حَيْضٌ طُلِّقَتْ فِيهِ وَاِنْ كَانَتْ لاَتَحِيضُ لِكِبَرٍ اَوْ صِغَرٍ اَوْ بَلَغَتْ بِالسِّنِّ وَلَمْ تَحِضْ فَثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَلِلْمَوْتِ فِى نِكَاحٍ صَحِيحٍ اَرْبَعَةُ اَشْهُرٍ وَعَشَرَةُ اَيَّامٍ. وَعِدَّةُ الْاَمَةِ حَيْضَتَانِ وَفِى الْمَوْتِ وَعَدَمِ الْحَيْضِ نِصْفُ مَا لِلْحُرَّةِ. وَعِدَّةُ الْحَامِلِ وَضْعُ الْحَمْلِ مُطْلَقًا. وَلَوْ مَاتَ عَنْهَا صَبِيٌّ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ اِنْ مَاتَ عَنْهَا صَبِيٌّ فَعِدَّتُهَا بِالْاَشْهُرِ وَاِنْ حَمَلَتْ بَعْدَ مَوْتِ الصَّبِيِّ فَعِدَّتُهَا بِالْاَشْهُرِ اِجْمَاعًا وَلاَ نَسَبَ فِى الْوَجْهَيْنِ وَمَنْ طُلِّقَتْ فِى مَرَضِ مَوْتٍ رَجْعِيًّا كَالزَّوْجَةِ. وَاِنْ بَائِنًا تَعْتَدُّ بِاَبْعَدِ الْاَجَلَيْنِ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ كَالرَّجْعِيِّ. وَمَنْ عُتِقَتْ فِى عِدَّةِ رَجْعِيٍّ تُتِمُّ عِدَّتُهَا كَالْحُرَّةِ وَاِنْ فِى عِدَّةِ بَائِنٍ اَوْ مَوْتٍ فَكَالْاَمَةِ. وَاِنْ اِعْتَدَّتِ الْاٰيِسَةُ بِالْاَشْهُرِ ثُمَّ عَادَ دَمُهَا عَلَى عَادَتِهَا بَطَلَتْ عِدَّتُهَا وَتَسْتَأْنِفُ بِالْحَيْضِ وَهُوَ الصَّحِيحُ. وَكَذَا تَسْتَأْنِفُ الصَّغِيرَةُ اِذَا حَاضَتْ فِى خِلاَلِ الْاَشْهُرِ. وَمَنْ اِعْتَدَّتْ الْبَعْضَ بِالْحَيْضِ ثُمَّ اَيِسَتْ تَعْتَدُّ بِالْاَشْهُرِ. وَاِذَا وَطِئَتِ الْمُعْتَدَّةُ بِشُبْهَةٍ وَجَبَتْ عَلَيْهَا عِدَّةٌ اُخْرٰى وَتَدَاخَلَتَا وَمَا رَاٰهُ يَحْتَسِبُ بِهِمَا وَتُتِمُّ الثَّانِيَةَ اِنْ تَمَّتِ الْاُولٰى قَبْلَ تَمَامِهَا. وَاِبْتِدَاءُ الْعِدَّةِ فِى الطَّلاَقِ وَالْمَوْتِ عَقِيبَهُمَا وَاِنْ لَمْ تَعْلَمْ بِهِمَا. وَفِى النِّكَاحِ الْفَاسِدِ عَقِيبَ التَّفْرِيقِ اَوِ الْعَزْمِ عَلَى تَرْكِ الْوَطْىِ. وَمَنْ قَالَتْ اِنْقَضَتْ عِدَّتِى بِالْحَيْضِ فَالْقَوْلُ لَهَا مَعَ الْيَمِينِ اِنْ مَضَى عَلَيْهَا سِتُّونَ يَوْمًا وَعِنْدَهُمَا اِنْ مَضَى تِسْعَةٌ وَثَلٰثُونَ يَوْمًا وَثَلاٰثُ سَاعَاتٍ. وَاِنْ نَكَحَ مُعْتَدَّتَهُ مِنْ بَائِنٍ ثُمَّ طَلَّقَهَا قَبْلَ الدُّخُولِ لَزِمَ مَهْرٌ كَامِلٌ وَعِدَّةٌ مُسْتَأْنَفَةٌ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ نِصْفُ مَهْرٍ وَاِتْمَامُ الْاُولٰى. وَلاَ عِدَّةَ فِى طَلاَقٍ قَبْلَ الدُّخُولِ وَلاَ عَلَى ذِمِّيَّةٍ طَلَّقَهَا ذِمِّيٌّ اَوْ حَرْبِيَّةٍ خَرَجَتْ اِلَيْنَا مُسْلِمَةً خِلاَفًا لَهُمَا.

İDDETİN HÜKÜMLERİ

İddet, lügatte saymak manasınadır. Fıkıh ıstılahınca; boşanan veya kocası ölen yahut hâlvet-i sahîhada bulunulan veyahut nikâhı bozulmuş olan yahut şüphe ile kendisine cinsî yakınlıkta bulunulan veya bozuk olan nikâhla (Mesela; Muvakkat nikâh, şahitsiz nikâh) cinsî yakınlıkta bulunulan kadınların baki kalan nikâhlarının eserlerinin bitmesi için şer'an

belirlenmiş olan bir zamandır. Bu zaman, sona ermedikçe kadın başkasıyla ve bazı hâllerde kendi kocasıyla tekrar evlenemez.

Hürre olan bir kadın cinsî yakınlıkta veya hâlvet-i sahîhada bulunulduktan sonra boşansa yahut erginlik çağında olmayan bir kızı evlendirip, kız erginlik çağına girince nikâhı bozsa veyahut efendisinin evlendirdiği cariye azat olunca, nikâhı bozsa yahut erginlik çağında bulunan kız, dengi olmayan birisiyle evlendikten sonra velisi tarafından nikâh bozdurulsa veya karı-kocadan birisi köle olup, diğeri O'na malik olmak suretiyle nikâhları bozulsa veyahut kadının, kocasının üvey oğlunu şehvetle öpmesi suretiyle nikâh bozulsa yahut karı-kocadan birisinin mürted olmasıyla nikâh bozulsa, bu kadınlara iddet -üç âdet görmeleri- lâzım olur. Evvelki âdet kocalarından ayrıldıkları için ikinci âdet nikâhın hürmeti için, üçüncü âdet hürriyetin fazileti kindir.

Bir kadına şüphe ile cinsî yakınlıkta bulunulsa, Mesela; bir kimse karısı zannederek başka bir kadına cinsî yakınlıkta bulunsa, o kadına üç âdet görmek suretiyle iddet beklemesi lâzım olur.

Bir kadına muvakkat, şahitsiz, bozuk olan nikâh kıyılıp, cinsî yakınlıkta bulunulduktan sonra, araları ayırt edilirse veya bu nikâhı bozuk olan kadının kocası ölürse, bu kadınlar da üç âdet görmek suretiyle iddet beklerler.

Ümm-ü veled azat edilse yahut efendisi ölse, bu da üç âdet görmek suretiyle iddet çeker.

Âdet görürken boşanan kadının, içinde bulunduğu âdet iddetten sayılmaz. Eğer kadın yaşlılık yahut küçüklük yahut erginlik çağına girdiği hâlde, âdet görmezse bu kadınların iddetleri üç aydır. Allah-ü Teâlâ (c.c) her Ay'ı, âdetten kesilen kadınlar hakkında bir âdet görme yerine sayarak;

وَالّٰٓئِۦ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ اَشْهُرٍ

"Âdetten kesilen kadınlarınızın iddeti hakkında şüphe ederseniz, onların iddeti üç aydır." (Et-Talâk Suresi; 4) buyurmuştur,

Bundan sonra, henüz âdet görmeyen küçükler hakkında;

وَاللّٰٓئِى لَمْ يَحِضْنَ

"Hayız görmeyen küçüklerin de (iddeti üç aydır)." (Et-Talâk Suresi; 4) buyurmuştur.

Sahih nikâh ile nikâhlı olup; gebe bulunmayan hürre kadınların kocaları ölünce, kendilerine cinsî yakınlıkta bulunulsun, bulunulmasın, bü-

yük olsun, küçük olsun, kitap ehlinden olsun, Müslüman olsun iddetleri dört ay on gündür. Bu müddet cariye olan kadınlar hakkında, iki ay beş gündür. Cariyelerin kocaları boşarlarsa, âdet gören takımından olurlarsa, iddetleri iki aydır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

طَلَاقُ الْاَمَةِ تَطْلِيقَتَانِ وَ عِدَّتُهَا حَيْضَتَانِ

"Cariyenin talâkı iki boşamaktır, iddeti ise, iki âdet görmesidir." buyurmuşlardır. Cariyeler hayız görmeyen takımından bulunurlarsa, iddeti bir buçuk aydır.

Hâmile olan kadınların iddeti; gerek boşanmış olsunlar, gerek kocaları ölmüş olsun, gerek hürre, gerek cariye olsunlar doğum yapmalarıyladır.

İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; hamile olan kadının ölen kocası çocuk olsa bile iddeti doğum yapmasıyladır.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o kadının iddeti dört ay on gündür.

Kocası çocuk olan kadın, kocasının ölümünden sonra hamile olsa, mesela; çocuğun ölümünden altı Ay yahut daha ziyade zamanda doğurmakla hamile olsa, o kadının iddeti Ay iledir, yani dört ay on gündür. Zira o kadın, ölüm zamanında hamile olmamıştır. O kadın gerek çocuk olan kocasının ölümünden önce hamile olsun, gerek ölümünden sonra hamile olsun. İki surette de çocuğun nesebi babasından sabit olmaz. Çünkü çocuk olan, babasının suyu olmadığı için çocuğun ondan olması düşünülemez. Bir kimse, "Nikâh, suyun (meninin) yerine geçer. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ

"Çocuk döşeğe aittir." buyurmuşlardır." diye sorarsa; bu kimseye; **"Suyun** (meninin) **bulunduğu yerde nikâh, su yerine geçer, çocukta ise su, mümkün değildir."** diye cevap verilir.

Bir kimse, ölüm hastalığında karısını talâk-ı ric'î ile boşasa, o kadının iddeti hiç boşanmamış kadının iddeti gibidir. Yani, ric'î iddeti yıkılır vefat iddeti lâzım gelir. Hamile ise doğum yapmasıyla, değil ise dört ay on gündür.

Eğer bir kimse karısını ölüm hastalığında talâk-ı bâinle boşarsa, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; eb'adü'l-eceleyne yani, talâk ile vefat iddetlerinden hangisi daha uzun ise, ona göre iddet bekler. Mesela talâk-ı bâînle boşanan kadının iddeti üç âdettir. O iddet içindey-

ken kocası ölse, bu kadının âdeti uzun olsa, yani elli günde bir âdet görmekle vefat iddeti olan dört ay on gün tamam olduğu hâlde boşanma iddeti tamamlanmasa, o kadın eb'adü'l-eceleyn olan boşanma iddetini bekler. Ama her ayda bir âdet görse, vefat iddeti tamamlanmadan boşanma iddeti tamamlansa, bu takdirde eb'adül-eceleyn olan vefat iddetini bekler.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; talâk-ı bâinle boşanan kadın, talâk-ı ric'îyle boşanan kadın gibidir. Üç âdetle iddet çeker. Talâk-ı ric'î'de azat edilen cariye, hürre kadın gibi iddet bekler. Cariyelik iddeti, hürre kadın iddetine çevrilir. Zira talâk-ı ric'î'de nikâh henüz bakidir. Eğer cariye talâk-ı bâînle azat edilse yahut ölüm iddetinde azat edilse, O'nun iddeti cariyenin iddeti gibidir, O'nun iddeti hürre kadının iddetine çevrilmez. Zira talâk-ı bâînle boşanmakla ve ölümle nikâh ortadan kalkmıştır.

Âdetten kesilen bir kadın, ay ile iddet beklese sonra o kadın tekrar âdet görmeye başlasa, o kadının ay ile çektiği sayılmaz, yeniden âdetle iddetini bekler. Sahih olan kavi de budur.

Kadınların âdetten kesilme zamanı elli beş yaştır. Fetva da bunun üzerinedir. Aynı şekilde Ay ile iddet bekleyen küçük kadın da âdet görse, iddetini yeni baştan âdetle bekler.

İddetinin bir kısmını âdetle beklese sonra âdetten kesilse, yeni baştan iddetini Ay'la bekler. Mesela; bir kadın iddetini üç âdetle çekerken, iki aydan az bir zamanda iki âdet görse, bundan sonra âdetten kesilse, bir ay daha geçmekle iddeti tamamlanmaz. Bilakis yeni baştan üç ay iddet bekler. Önce âdet zamanındaki geçen günler iddetten sayılmaz. Islâhü'l-îzâh'da da böyledir.

İddet bekleyen bir kadın, şüphe ile kendisine cinsi yakınlıkta bulunulsa, o kadın üzerine ikinci bir iddet daha vacip olur ve iki iddet birbirine girer. Yani, kendisine cinsî yakınlıkta bulunulduktan sonra gördüğü âdetler, iki iddetten sayılır. Birinci iddet bitince, ikinci iddetin dolmasını bekler.

Bir kadın, kocasının kendisini boşadığını veyahut kocasının öldüğünü bilmese bile iddeti boşandığı andan veya kocasının öldüğü zamandan itibaren başlar. Mesela; bir kadının kocası seferde ölse yahut kendisini, kocası seferde boşasa ve kadına ölüm haberi dört ay on günden sonra gelse, haber geldiği zaman başka bir adamla evlenmesi caizdir. Çünkü iddeti bitmiştir. Boşanma haberini duyduğu zaman üç âdet görmüş bulunsa, başka biriyle evlenmesi caiz olur. Çünkü bunun da iddeti bitmiştir. Caiz olmayan nikâhla evlenen kadının iddetinin başlangıcı, hâkimin aralarını ayırmasından itibaren başlar veya kocasının cinsî yakınlığı bıraktığı zamandan itibaren başlar.

Bir kadın; **"Âdet görmekle, iddetim bitti."** dese, altmış, gün geçmiş ise; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre, yemini ile beraber kadının sözü kabul edilir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; iddet üzerinden otuz dokuz gün, üç saat geçmiş ise, kadının sözü kabul edilir.

Bir kimse, talâk-ı bâîn ile boşadığı karısı iddet beklerken tekrar nikâhlasa, bundan sonra cinsî yakınlıkta bulunmadan boşansa İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o kimseye tam bir mehir vermesi, karısına da yeniden iddet beklemesi lâzım olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mehrin yarısı, birinci iddeti tamamlaması lâzım olur. Çünkü cinsi yakınlıkta bulunulmamıştır.

Bir kadın nikâh edilip; kendisine cinsi yakınlıkta veya hâlvet-i sahihada bulunulmadan önce boşanırsa, o kadının iddet beklemesi lâzım değildir. Çünkü iddet beklemenin sebebi, cinsî yakınlık ile pekiştirilmiş nikâhtır yahut cinsî yakınlık yerine geçen hâlvet-i sahiha ile kuvvetlendirilmiş nikâhtır. Bunların ikisi de bulunmadığı için, kadın üzerine iddet beklemek yoktur.

Zimmî olan bir erkek, Zimmîye olan karısını boşasa, iddete inanmıyorsa, bu Zimmî'ye kadın üzerine iddet lâzım değildir. Zira bunlar şeriatın füru (ibadet) ile muhatap değillerdir, iddet, şeriatın hakkı için vacip değildir. Bunların inançları yoktur. Eğer inançları olursa, Zimmîye olan kadın üzerine ittifakla iddet vacip olur. Zira iddet, kocanın hakkıdır.

Kâfirler de kul hakkıyla muhataptırlar. Kâfir memleketinden Müslüman olarak, İslâm memleketine gelen bir kadın üzerine de iddet lâzım değildir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o kadın üzerine iddet lâzımdır. Eğer o kadın hamileyse, doğum yapıncaya kadar iddet bekler. Çünkü karnındaki çocuğun nesebi sabittir.

ـ فَصْلٌ ـ

تُحِدُّ مُعْتَدَّةُ الْبَائِنِ وَالْمَوْتِ اِنْ كَانَتْ مُكَلَّفَةً مُسْلِمَةً بِتَرْكِ الزِّينَةِ وَلُبْسَ الْمُزَعْفَرِ وَالْمُعَصْفَرِ والطِّيبِ وَالدُّهْنِ وَالْكُحْلِ وَالْحِنَّاءِ اِلاَّ مِنْ عُذْرٍ وَلاَ مُعْتَدَّةُ الْعِتْقِ وَالنِّكَاحِ الْفَاسِدِ. وَلاَ تُخْطَبُ الْمُعْتَدَّةُ وَلاَ بَأْسَ بِالتَّعْرِيضِ. وَلاَ تَخْرُجُ مُعْتَدَّةُ الطَّلاَقِ مِنْ بَيْتِهَا اَصْلاً وَمُعْتَدَّةُ الْمَوْتِ تَخْرُجُ نَهَارًا وَبَعْضَ اللَّيْلِ وَلاَ تَبِيتُ فِي غَيْرِ مَنْزِلِهَا. وَالاَمَةُ تَخْرُجُ فِي حَاجَةِ الْمَوْلٰى. وَتَعْتَدُّ الْمُعْتَدَّةُ فِي مَنْزِلٍ يُضَافُ اِلَيْهَا وَقْتَ الْفِرْقَةِ اَوِ الْمَوْتِ اِلاَّ اَنْ تَخْرُجَ جَبْرًا اَوْ خَافَتْ عَلَى مَالِهَا اَوِ انْهِدَامِ الْمَنْزِلِ اَوْ لَمْ تَقْدِرْ عَلَى كِرَائِهِ وَلاَ بَأْسَ بِكَيْنُونَتِهِمَا مَعًا بِمَنْزِلٍ. وَاِنْ كَانَ الطَّلاَقُ بَائِنًا اِذَا كَانَ بَيْنَهُمَا سُتْرَةٌ اِلاَّ اَنْ يَكُونَ فَاسِقًا. وَاِنْ كَانَ فَاسِقًا اَوِ الْبَيْتُ ضَيِّقًا خَرَجَتْ وَالاَوْلٰى خُرُوجُهُ وَاِنْ جَعَلاَ بَيْنَهُمَا اِمْرَأَةً ثِقَةً تَقْدِرُ عَلَى الْحَيْلُولَةِ فَحَسَنٌ. وَلَوْ اَبَانَهَا اَوْ مَاتَ عَنْهَا فِي سَفَرٍ وَبَيْنَهَا وَبَيْنَ مِصْرِهَا اَقَلُّ مِنْ مُدَّتِهِ رَجَعَتْ وَاِنْ كَانَتْ مَسَافَتُهُ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ تَخَيَّرَتْ مَعَهَا وَلِيٌّ اَوْلاَ وَالْعَوْدُ اَحْمَدُ. وَاِنْ كَانَ ذٰلِكَ فِي مِصْرٍ لاَتَخْرُجُ مِنْهُ مَالَمْ تَعْتَدَّ ثُمَّ تَخْرُجُ اِنْ كَانَ لَهَا مَحْرَمٌ وَقَالاَ اِنْ كَانَ مَعَهَا مَحْرَمٌ جَازَ الْخُرُوجُ قَبْلَ الْاِعْتِدَادِ.

KADININ YAS TUTMASI

Talâk-ı bâînle boşanan veya kocası ölen bir kadın, Müslüman ve erginlik çağında bulunursa, elinden nikâhın nimetinin gitmesine üzülerek, iddet içinde bulundukça süslenmeyi, ipekli, safranla boyanmış, sarı, kırmızı gibi çöze çarpıcı elbiseyi, güzel kokuları, yağlanmayı, eline kına yakmayı, bir özrü bulunmadıkça gözüne sürme çekmeyi, başını sık tarakla taramayı, ziynet eşyalarını terk eder.

Efendisi ölenin veya efendisi tarafından azat edilen Ümm-ü veledin veyahut şahitsiz, muvakkat nikâh gibi caiz olmayan nikâhlardan dolayı iddet bekleyen kadının ziyneti terk ederek, yas tutması lâzım değildir.

İddet bekleyen kadına, dünür olunmaz. Tariz (çıtlatmak) de, bir beis yoktur. İbn-i Abbas (r.a); "Tarizin manası; bir kimsenin iddet bekleyen kadına, **"Ben, seninle evlenmek istiyorum, zira sen güzelsin, salihasın."** diye yumuşakça söylemesidir." diye tefsir etmiştir. Bu tariz, talâk-ı bâînle boşanıp veya kocası ölüp iddet bekleyen kadınlar hakkındadır. Talâk-ı ric'îyle boşanmış kadınlar hakkında mümkün değildir. Zira talâk-ı ric'îde nikâhın eseri henüz bakidir.

İbn-i Melek (r.a); **"Tariz, ancak kocası ölüp iddet bekleyen kadınlar hakkında mümkündür. Talâk-ı bâînle boşanıp, iddet bekleyen kadınlar hakkında mümkün değildir. Zira O'na tarizde bulunmak, eski kocasıyla düşmanlığa sebep olur."** demiştir.

Boşanma iddetini bekleyen kadın, gece-gündüz evinden dışarı çıkmaz. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ

"Onlar (boşanmış kadınlar)ı **evlerinden çıkarmayınız ve onlar da çıkmasınlar."** (Et-Talâk Suresi; 1) kavl-i kerimi, evlerinden çıkmayacaklarına delildir.

Ölüm iddeti çeken kadın, gündüz ve gecenin bazısında evinden dışarı çıkabilir. Zira ölüm iddeti çeken kadın için nafaka yoktur. Bundan dolayı yiyeceğini temin etmek için gündüzlerin dışarı çıkmaya izin vardır. Bazen işi uzayıp geceye kalabilir. Fakat evinden başka yerde yatamaz. Ama boşanma iddeti çeken, bunun gibi değildir. Zira O'nun nakafası, kocası üzerine olduğundan evinden çıkmaya ihtiyaç yoktur. İddet bekleyen cariye, efendisinin haceti için evinden çıkabilir.

İddet bekleyen kadın, iddetini kocasından ayrıldığı veyahut kocasının öldüğü vakit kendisine nispet edilen evde geçirir. Zira Müfessirler, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَلَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

"Onlar (boşanmış kadınlar)ı **evlerinden çıkarmayın."** (Et-Talâk Suresi; 1) kavl-i kerimini, kadınların içlerinde kaldıkları evlerle tefsir etmişlerdir. Ancak mirasçılar kadını cebren kaldığı evden çıkartırlarsa yahut kadın kendi malının zayiinden korkarsa başka. Mesela; kadın, kocasından ayrıldığı yahut kocasının öldüğü vakitte bulunduğu evde malının zayi olmasından korkarsa, kadın o evden çıkabilir. Yine, evin yıkılmasından korkulursa yahut kirasını veremezse, bu takdirde de o evden çıkabilir. Çünkü bunların hepsi özürdür.

İddet bekleyen kadın, isterse talâk-ı bâinden dolayı olsun; kocasıyla kendi arasında perde bulunursa, bir evde bulunmalarında beis yoktur. Ancak kocası fâsık olursa, o zaman bir yerde kalmaları caiz değildir. Eğer kocası fâsık veya ev dar olursa, kadın evden çıkar. İkisinin bir yerde bulunmaları, bu durumlarda lâyık değildir. Fakat kocanın evden çıkması daha evlâdır. Çünkü kadının, kocasının evinde iddet geçirmesi va-

ciptir. Fakat kocasının evde durması mubahtır. İmdi vacibe riayet etmek, mubaha riayetten daha evlâdır.

Fâsık olan erkekle, iddet bekleyen kadın arasında vaziyete hâkim olacak bir kadının bulunması güzeldir.

Kâfi sahibi; **"Kadı ikisinin arasına itimat edilecek bir kadın korsa, mümkün mertebe vaciple amel etmek için güzel olur."** demiştir.

Bir kimse, karısını seferde talâk-ı bâînle boşasa yahut seferde kadının kocası ölse, hâlbuki kadınla, kadının şehri arasında sefer müddetinden az mesafe bulunsa, kadının yanında mahremi olsun olmasın, şehrine döner ve iddeti şehrinde bekler. Eğer kadınla şehri arasında sefer müddeti mesafe bulunursa, kadınla beraber velisi olsun, olmasın kadın iddet beklemekte serbesttir. Dilerse bulunduğu yerde, isterse şehrinde iddetini bekler. Fakat kocasının evinde iddetini geçirmek için şehrine dönmesi daha iyidir.

Kocasının öldüğü yahut talâk-ı bâînle boşadığı yer şehir olursa, iddetini çekmeden o şehirden çıkmaz, iddeti tamamlandıktan sonra kendisiyle beraber mahremi bulunursa, o şehirden çıkabilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a); **"Kendisiyle beraber mahremi bulunursa iddeti bitmeden o şehirden çıkması caizdir."** demelerdir.

ـ بَابُ ثُبُوتِ النَّسَبِ ـ

اَقَلُّ مُدَّةِ الْحَمْلِ سِتَّةُ اَشْهُرٍ وَاَكْثَرُهَا سَنَتَانِ. وَمَنْ قَالَ اِنْ نَكَحْتُ فُلاَنَةَ فَهِيَ طَالِقٌ فَنَكَحَهَا فَوَلَدَتْ لِسِتَّةِ اَشْهُرٍ مُنْذُ نَكَحَهَا لَزِمَهُ نَسَبُهُ وَمَهْرُهَا. وَاِذَا اَقَرَّتِ الْمُطَلَّقَةُ بِانْقِضَاءِ الْعِدَّةِ ثُمَّ وَلَدَتْ لِاَقَلَّ مِنْ سِتَّةِ اَشْهُرٍ مِنْ وَقْتِ الْاِقْرَارِ ثَبَتَ نَسَبُهُ وَاِنْ لِسِتَّةٍ لاَ. وَاِنْ لَمْ تُقِرَّ يَثْبُتُ اِنْ وَلَدَتْ لِاَقَلَّ مِنْ سَنَتَيْنِ وَاِنْ لِسَنَتَيْنِ اَوْ اَكْثَرَ لاَ اِلاَّ فِي الرَّجْعِي وَيَكُونُ رِجْعَةً بِخِلاَفِ الْبَائِنِ اِلاَّ اَنْ يَدَّعِيَهُ فَيَثْبُتُ فِيهِ اَيْضًا وَيُحْمَلُ عَلَى الْوَطْءِ بِشُبْهَةٍ فِي الْعِدَّةِ. وَاِنْ كَانَتِ الْمُبَانَةُ مُرَاهِقَةً فَاِنْ اَتَتْ بِهِ لِاَقَلَّ مِنْ تِسْعَةِ اَشْهُرٍ ثَبَتَ وَاِلاَّ فَلاَ. وَعِنْدَ اَبِي يُوسُفَ يَثْبُتُ فِيمَا دُونَ سَنَتَيْنِ. وَمَنْ مَاتَ عَنْهَا اِنْ اَتَتْ بِهِ لِاَقَلَّ مِنْ سَنَتَيْنِ وَاِنْ كَانَتْ مُرَاهِقَةً فَلِاَقَلَّ مِنْ عَشَرَةِ اَشْهُرٍ وَعَشَرَةِ اَيَّامٍ وَاِلاَّ فَلاَ. وَلاَ يَثْبُتُ وِلاَدَةُ الْمُعْتَدَّةِ اِلاَّ بِشَهَادَةِ رَجُلَيْنِ اَوْ رَجُلٍ وَامْرَاَتَيْنِ. وَعِنْدَهُمَا يَكْفِي شَهَادَةُ امْرَاَةٍ وَاحِدَةٍ. وَاِنْ كَانَ حَبَلٌ ظَاهِرٌ اَوْ اِعْتَرَفَ الزَّوْجُ بِهِ يَثْبُتُ بِمُجَرَّدِ قَوْلِهَا وَعِنْدَهُمَا لاَبُدَّ مِنْ شَهَادَةِ امْرَاَةٍ. وَاِنْ ادَّعَتْهَا بَعْدَ مَوْتِهِ لِاَقَلَّ مِنْ سَنَتَيْنِ فَصَدَّقَهَا الْوَرَثَةُ صَحَّ فِي حَقِّ الْاِرْثِ وَالنَّسَبِ هُوَ الْمُخْتَارُ. وَمَنْ نَكَحَ فَاَتَتْ بِوَلَدٍ لِسِتَّةِ اَشْهُرٍ فَصَاعِدًا ثَبَتَ مِنْهُ اِنْ اَقَرَّ بِالْوِلاَدَةِ اَوْ سَكَتَ وَاِنْ جَحَدَ فَبِشَهَادَةِ امْرَاَةٍ فَاِنْ نَفَاهُ لاَعَنَ وَاِنْ لِاَقَلَّ مِنْ سِتَّةِ اَشْهُرٍ لاَيَثْبُتُ فَاِنْ ادَّعَتْ نِكَاحَهَا مُنْذُ سِتَّةِ اَشْهُرٍ وَادَّعَى الْاَقَلَّ فَالْقَوْلُ لَهَا مَعَ الْيَمِينِ وَعِنْدَ الْاِمَامِ بِلاَ يَمِينٍ. وَاِنْ عَلَّقَ طَلاَقَهَا بِالْوِلاَدَةِ فَشَهِدَتْ بِهَا امْرَاَةٌ لاَتُطَلَّقُ خِلاَفًا لَهُمَا وَاِنْ اعْتَرَفَ بِالْحَبَلِ تُطَلَّقُ بِمُجَرَّدِ قَوْلِهَا وَعِنْدَهُمَا لاَبُدَّ مِنْ شَهَادَةِ امْرَاَةٍ. وَمَنْ نَكَحَ اَمَةً فَطَلَّقَهَا فَاشْتَرَاهَا فَوَلَدَتْ لِاَقَلَّ مِنْ سِتَّةِ اَشْهُرٍ مُنْذُ شَرَاهَا لَزِمَهُ وَاِلاَّ فَلاَ. وَمَنْ قَالَ لِاَمَتِهِ اِنْ كَانَ فِي بَطْنِكِ وَلَدٌ فَهُوَ مِنِّي فَشَهِدَتْ امْرَاَةٌ بِالْوِلاَدَةِ فَهِيَ اُمُّ وَلَدِهِ. وَمَنْ قَالَ لِغُلاَمٍ هُوَ اِبْنِي وَمَاتَ فَقَالَتْ اُمُّهُ اَنَا امْرَاَتُهُ وَهُوَ اِبْنُهُ يَرِثَانِهِ فَاِنْ جُهِلَتْ حُرِّيَّتُهَا وَقَالَتِ الْوَرَثَةُ اَنْتِ اُمُّ وَلَدِهِ فَلاَ مِيرَاثَ لَهَا.

NESEBİN SABİT OLMASININ HÜKÜMLERİ

Nesep; esasen bir şehre veya bir kabileye yahut bir mesleğe olan nispettir.

Nesep tabiri, akrabalık manasında kullanıla gelmiştir. Bu vaziyette nesep; baba ve ana cihetlerinden olan ortaklık ve bağlılıktır. Bununla beraber nesep çok defa, baba tarafından olan akrabalıkta kullanılır.

Neseplerin sübutu için sınırlanmış zamanlar vardır. Gebeliğin en az müddeti, altı aydır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلاَثُونَ شَهْرًا

"Çocuğun taşınma ve sütten ayrılma (müddeti) **otuz aydır."** (El-Ahkâf Suresi; 15) kavl-i kerimiyle;

وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ

"Çocuğun sütten ayrılma (müddeti), **iki senedir."** (Lokman Suresi; 14) kavl-i kerimi, gebelik müddetinin altı ay olduğuna kesin delildir. Bu kavl, Hz. Ali ve İbn-i Abbas (r.a)'dan nakledilmiştir. Hanefî Mezhebine göre; gebelik müddeti, en çok iki senedir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; gebelik müddeti, en çok dört senedir. Meşhur olan kavi de budur.

İmam-ı Malik (r.a)'e göre; beş senedir. Bir rivayette, yedi senedir.

Dahhâk'ın dört sene annesinin karnında kaldığı, doğduğu zaman dişleri çıkmış olup, güldüğü ve bundan dolayı kendisine "Dahhâk" isminin verildiği rivayet edilmiştir.

İbn-i Aclân ve İbn-i Rabîa da anaları karnında dört sene kalmışlardır, İbn-i Aclân'dan; **"Çocuk, anasının karnında dört sene, bazen yedi sene kalır."** diye rivayet edilmiştir. Ama Hanefî imamlarının delili, Hz. Aişe (r.a)'den;

لاَيَبْقَى الْوَلَدُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَكْثَرَ مِنْ سَنَتَيْنِ وَلَوْ بِظِلِّ مِغْزَلٍ

"Çocuk, annesinin karnında iğin gölgesi (döneceği kadar bir zaman olsun), **iki seneden fazla kalmaz."** diye rivayet edilen hadis-i şeriftir.

Bir kimse, **"Falanca kadınla evlenirsem, o kadın boş olsun."** dese ve o kadınla evlense, o kadın nikâh kıyıldığı zamandan itibaren altı ay sonra bir çocuk doğursa, o çocuğun nesebi o kimseden sabit olup, kadının mehri, o kimseye lâzım olur.

Boşanan bir kadın iddetin bittiğini söylese, bundan sonra altı aydan önce çocuk doğursa, çocuğun nesebi boşayan adamdan sabit olur. Kadının yalan söylediği anlaşılmış olur, eğer altı ayda çocuk doğurursa, çocuğun nesebi sabit olmaz. Boşanan bir kadın iddetinin bittiğini söylemeyip, iki seneden evvel bir çocuk doğursa, çocuğun nesebi sabit olur. Zira boşandığı zaman, gebe cima ihtimali vardır, eğer iki senede yahut iki seneden daha fazla zamanda doğurursa, çocuğun nesebi sabit olmaz. Çünkü boşandıktan sonra haram olan cinsî yakınlıktan gebe kalma ihti-

mali vardır. Ancak talâk-ı ric'î'de çocuğun nesebi sabit olur. Çocuğun doğması ric'at (karışma dönmüş) sayılır.

Talâk-ı bâin bunun gibi değildir. Talâk-ı bâinde kocası iddia ederse, çocuğun nesebi sabit olur ve şüphe ile cinsî yakınlıkta bulunmuş olduğuna hüküm olunur.

Talâk-ı bâin ile boşanan kadın mürâhika (küçük olup, onun gibilere cinsi yakınlıkta bulunulması mümkün olan takımından) olsa, bu mürâhika dokuz aydan önce çocuk doğursa, çocuğun nesebi sabit olur, eğer dokuz ayda yahut daha fazla zamanda doğururursa, çocuğun nesebi sabit olmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; iki seneden önce doğururursa, çocuğun nesebi sabit olur.

Mürâhika olan bir kadının kocası ölüp, bu kadın iki seneden önce çocuk doğursa, nesebi sabit olur. Kocası ölmüş olan mürâhika, ölüm tarihinden itibaren on ay on günden azda çocuk doğursa, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre nesebi sabit olur. Bu müddetten daha fazla zamanda doğursa, nesebi sabit olmaz. Fakat Ebu Yusuf (r.a)'a göre; iki seneye kadar nesebi sabit olur. İddet bekleyen bir kadının doğurması İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; iki erkeğin yahut bir erkekle iki kadının şahadetiyle sabit olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir kadının şahadeti kifayet eder.

Eğer kadının gebe olduğu açık olur yahut kocası karısının gebe olduğunu itiraf ederse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; yalnız kadının sözüyle doğurması sabit olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir kadının şahadet etmesi lâzımdır.

Eğer bir kadın, kocasının ölümünden sonra iki seneden az bir zamanda doğurduğunu iddia etse, vereseleri de kadını tasdik etseler, doğan çocuğun mirasçı olması ve nesebinin sabit olması hususunda vereselerin tasdiki sahih olur. Muhtar olan kavl de budur.

Bir kimse, bir kadınla evlense, evlendiği tarihten itibaren altı ayda yahut daha ziyade zamanda bir çocuk doğursa, kocası doğurmayı ikrar eder veya susarsa, çocuğun nesebi o kimseden sabit olur. Eğer kocası doğurmayı inkâr ederse bir kadının şahadetiyle sabit olur. Eğer çocuğun kendisinden olmadığını söylerse, ligan yapılır. Zira nesep, döşekle sabit olur. Nikâhlı bulunan ailesinin çocuğunun nesebi, iddiasız sabit olur. Çocuğun nesebi, babasından ancak ligan yapmak suretiyle kesilir.

Eğer evlendiği kadın, nikâh kıyıldığı zamandan itibaren altı aydan az zamanda doğururursa, çocuğun nesebi o kimseden sabit olmaz. Eğer kadın; **"Nikâh kıyılalı altı ay oldu"** diye, iddia etse, kocası da; **"Altı ay**

olmadı." diye, iddia etse, yeminiyle beraber kadının sözü kabul edilir, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; yeminsiz kadının sözü kabul edilir. Çocuk, nikâhtandır, zinadan değildir.

Bir kimse, karısına; **"Doğurursan, boş ol!"** dese, başka bir kadın karısının doğurduğuna şahitlik etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; karısı boş olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; boş olur. Eğer kocası, karısının gebe olduğunu itirâf ederse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; karısının **"Doğurdum!"** demesiyle, boş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; başka bir kadının şahitlik etmesi lâzımdır. Bir kimse, bir cariyeyle evlense; cariyeye cinsi yakınlıkta bulunduktan sonra talâk-ı bâînle boşasa, iddet beklerken cariye satın alsa, satın aldığı zamandan itibaren altı aydan önce doğurduğu takdirde, o çocuğun nesebi, o kimseden sabit olur. O kimse ister o çocuğun kendisinden olduğuna ikrar etsin, isterse ikrar etmesin. Eğer altı ayda yahut daha fazla zamanda doğurursa, adam iddia etmeden çocuğun nesebi, o kimseden sabit olmaz. Mesela; o cariyeyi satın aldığı zamandan itibaren altı aydan önce çocuk doğurursa, o cariye satın alınmadan önce iddet beklerken gebe olmuş olur. Buna göre, iddia etmeden çocuğun nesebi sabit olur. Çünkü hükmen döşek vardır. Ama cariye altı ayda yahut daha ziyade zamanda doğurursa, doğan çocuk köle olur. Köle olan çocuk ise, iddiasız talâkla ve gerek hulu ile boşanmış olsun müsavidir. Bir kimse, cariyesine; **"Karnında çocuk varsa, o çocuk bendendir."** dese, başka bir kadın da cariyenin doğurduğuna şahitlik etse, cariye o kimsenin ümm-ü veledi olur. Çocuk, kendinin iddiasıyla sabit olur. Doğurma ise bir kadının şahadetiyle sabit olur. Velev ki, altı aydan önce doğurmuş olsun.

Bir kimse, bir çocuk için; **"Bu benim oğlumdur."** dese ve sonra ölse, o çocuğun anası da; **"Ben, O'nun karışıydım"** dese, o oğlan ölen adamın oğlu olur, anasıyla beraber o kimseye mirasçı olurlar. Fakat bu kadının hürre olup olmadığı bilinmese, ölen adamın mirasçıları kadına, **"Sen ölen adamın ümm-ü veledisin."** deseler, kadın ölen adama mirasçı olamaz. Ama çocuk, mirasçı olur.

ـ اَلْحِضَانَةُ ـ

اَلاُمُّ اَحَقُّ بِحِضَانَةِ وَلَدِهَا قَبْلَ الْفِرْقَةِ وَبَعْدَهَا ثُمَّ اُمُّهَا وَاِنْ عَلَتْ ثُمَّ اُمُّ الاَبِ ثُمَّ اُخْتُ الْوَلَدِ لِاَبَوَيْنِ ثُمَّ لاُمٍّ ثُمَّ لِاَبٍ ثُمَّ خَالَتُهُ كَذٰلِكَ ثُمَّ عَمَّتُهُ كَذٰلِكَ. وَبَنَاتُ الْاُخْتِ اَوْلٰى مِنْ بَنَاتِ الْاَخِ وَهُنَّ اَوْلٰى مِنَ الْعَمَّاتِ. وَمَنْ نَكَحَتْ غَيْرَ مَحْرَمِهِ سَقَطَ حَقُّهَا لاَ مَنْ نَكَحَتْ مَحْرَمَهُ كَاُمٍّ نَكَحَتْ عَمَّهُ وَجَدَّةٍ نَكَحَتْ جَدَّهُ وَيَعُودُ الْحَقُّ بِزَوَالِ نِكَاحٍ سَقَطَ بِهِ وَالْقَوْلُ قَوْلُهَا فِي نَفْيِ الزَّوْجِ. وَيَكُونُ الْغُلاَمُ عِنْدَهُنَّ حَتّٰى يَسْتَغْنِيَ بِاَنْ يَاْكُلَ وَيَشْرَبَ وَيَلْبِسَ وَيَسْتَنْجِيَ وَحْدَهُ وَقُدِّرَ بِتِسْعٍ اَوْ سَبْعٍ ثُمَّ يُجْبَرُ الاَبُ عَلَى اَخْذِهِ وَالْجَارِيَةُ عِنْدَ الاُمِّ اَوِ الْجَدَّةِ حَتّٰى تَحِيضَ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ حَتّٰى تُشْتَهٰى كَمَا عِنْدَ غَيْرِهِمَا وَبِهِ يُفْتٰى لِفَسَادِ الزَّمَانِ. وَمَنْ لَهَا الْحِضَانَةُ لاَتُجْبَرُ عَلَيْهَا. فَاِنْ لَمْ تَكُنْ اِمْرَاَةٌ فَالْحَقُّ لِلْعَصَبَاتِ عَلَى تَرْتِيبِهِمْ لٰكِنْ لاَتُدْفَعُ صَبِيَّةٌ اِلَى عَصَبَةٍ غَيْرِ مَحْرَمٍ كَابْنِ الْعَمِّ وَمَوْلاَ الْعِتَاقَةِ وَلاَ اِلَى فَاسِقٍ مَاجِنٍ. وَاِنْ اِجْتَمَعُوا فِي دَرَجَةٍ فَاَوْرَعُهُمْ اَوْلٰى ثُمَّ اَسَنُّهُمْ. وَلاَ حَقَّ لِاَمَةٍ وَاُمِّ وَلَدٍ فِي الْحِضَانَةِ قَبْلَ الْعِتْقِ. وَالذِّمِّيَّةُ اَحَقُّ بِوَلَدِهَا الْمُسْلِمِ مَالَمْ يُخَفْ عَلَيْهِ اِلْفُ الْكُفْرِ. وَلَيْسَ لِلْاَبِ اَنْ يُسَافِرَ بِوَلَدِهِ حَتّٰى يَبْلُغَ حَدَّ الْاِسْتِغْنَاءِ. وَلاَ لِلْاُمِّ اِلاَّ اِلَى وَطَنِهَا وَقَدْ تَزَوَّجَهَا فِيهِ اِنْ لَمْ يَكُنْ دَارَ الْحَرْبِ وَلَيْسَ ذٰلِكَ لِغَيْرِ الْاُمِّ. وَاِنْ كَانَ بَيْنَ الْمِصْرَيْنِ اَوِ الْقَرْيَتَيْنِ مَايَمْنَعُ لِلْاَبِ اَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ وَيَبِيتَ فِي مَنْزِلِهِ فَلاَ بَاْسَ بِهِ وَكَذَا النُّقْلَةُ مِنَ الْقَرْيَةِ اِلَى الْمِصْرِ بِخِلاَفِ الْعَكْسِ وَلاَ خِيَارَ لِلْوَلَدِ.

HIDÂNENİN HÜKÜMLERİ

Hidâne lügatte; küçük erkek veya kız çocuklarını, analarının kocalarından ayrılmadan önce olsun, sonra olsun hıfz ve terbiye etmeleridir.

Fıkıh ıstılâhınca hıdâne; Çocukları veya çocuk hükmünde olan deli, bunamış gibi âcizleri salâhiyetli kimselerin koruma ve terbiye etmeleri, onların yiyeceklerine, giyeceklerine bakmaları, temizliklerini istirahatlerini temine çalışmaları, onları zarar verecek şeylerden korumalarıdır.

Kocasından -Kocasından ayrılmadan önce olsun, sonra olsun- ayrıldıktan sonra çocuğuna, mahrem olmayan bir kimseyle evlenmedikçe, çocuğu korumaya ve terbiye etmeye en lâyık olan annesidir. Annesinden sonra ne kadar yukarı çıkarsa çıksın, anneannesidir. Bundan sonra, babaannesidir. Bundan sonra, çocuğun anne, baba bir kız kardeşidir. Bunlardan sonra, çocuğun anne bir kız kardeşidir. Bunlardan sonra, baba bir

kız kardeşidir. Bundan sonra, teyzeleridir. Zira ana tarafından olan akrabalar çocuğa bakma hususunda, baba tarafından olan akrabalardan daha lâyıktır. Anne, baba bir olan teyze çocuğa bakar. Bundan sonra anne bir teyze, daha sonra baba bir teyze gelir.

Bunlardan sonra hâlası bakar. Bundan sonra çocuğa bakmaya, kız kardeşinin kızları, erkek kardeşinin kızlarından daha lâyıktır. Erkek kardeşinin kızları, hâlalardan çocuğa bakmaya daha lâyıktır. Hala kızları, teyze kızları için çocuğa bakma, çocuğu terbiye hakları yoktur. Zira onlar, mahrem değildir.

Bir kadın çocuğunun mahreminden başkasıyla evlenirse, o kadının çocuğa bakma hakkı düşer. Fakat kadın çocuğun amcası yahut çocuğun anneannesi çocuğun baba tarafından dedesiyle evlenirse, bu kadınların çocuğa bakma hakları düşmez. Zira bu kimseler, baba yerine geçerler. Çocuğun mahremi olmayan bir kimseyle evlenen bir annenin, çocuğuna bakma hakkı düşmüş olsa, sonra vardığı adam da ölse veya boşansa, tekrar çocuğuna bakma hakkına sahip olur.

Çocuğuna bakma hakkı olan annesi için, çocuğun akrabaları; **"Evlendin!"** diye. iddia etseler, kadın da inkâr etse, kadının sözü kabul edilir.

Çocuk, kendisine bakanların yanında kendi başına yiyip, içip, giyinip, taharetini yapıncaya kadar kalır. Zira erkek çocuk bu hâle gelince, erkeklerin ahlâkıyla ahlâklanmaya, ilim ve sanat tahsiline muhtaç olur. Bunları temin etmeye babaları daha salâhiyetlidir. Çocuğa bakılma müddeti yedi veya dokuz yaş ile takdir edilmiştir. Erkek çocuğu bu yaşa gelince, babasına zorla verilir. Çünkü çocuğu, nafakası babası üzerine vaciptir. Kız çocuğu ise, kadınlara mahsus edep ile ahlâklanmaya, ev işlerini öğrenmeye muhtaçtır. Bu cihetleri öğretmeye anneler daha salâhiyetlidirler. Bu itibârla annesinin ve ninesinin yanında âdet görünceye kadar kalır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, ana ile ninesinden başkasının yanında kaldığı gibi, anne ile ninesinin yanında da kendi başına yiyip, içip, elbisesini giyecek ve taharetini yapacak vakte kadar kalır. Çünkü zaman bozuktur. Fetva da bunun üzerinedir.

Çocuğa bakma hakkı olan kadın, bakması için cebrolunmaz. Çünkü, bakmaktan âciz olma ihtimali vardır. Ancak çocuk başkasını emmezse yahut çocuğun bu kadından başka bakacak akrabası bulunmazsa, bu takdirde kadın cebrolunur.

Kadınlardan çocuğu koruyacak ve terbiye edecek kimse bulunmadığı takdirde, çocuğa bakma hakkı miras tertibi üzere asebelerine geçer.

Nesep itibâriyle asebatta asıl olan şunlardır;

Bir çocuğa bakma hakkı önce babasına, sonra ne kadar yukarı çıkarsa çıksın dedelerine; bunlardan sonra sırasıyla ana, baba bir erkek kardeşine, baba bir erkek kardeşine, ana baba bir erkek kardeşin oğluna, baba bir erkek kardeşin oğluna, ana baba bir amcaya, baba bir amcaya, ana-baba bir amca oğluna, baba bir amca oğluna geçer. Fakat kız çocuğu amca oğlu azat edilen cariyenin efendisi gibi mahremi olmayan asebeye verilmez ve yine kız çocuğu din işlerine ehemmiyet vermeyen fâsığa verilmez. Çocuğa bakma hususunda aynı derecede olan kimseler toplansalar takvâ sahipleri tercih edilir. Bunlardan sonra yaşlılar tercih edilir.

Azat edilmeden önce cariye ve ümm-ü veledin çocuğuna bakma hakkı yoktur.

Zimmiye olan bir kadın, Müslüman olan çocuğuna bakabilir. Ancak böyle bir çocuk, küfre alışmasından ve ahlâkının değişmesinden korkulmadıkça Zimmiye olan annenin yanında kalabilir. Eğer böyle bir korku hissedilirse, annesinin yanında bırakılmaz.

Çocuk kendini idare edecek bir hâle gelmedikçe, babasının O'nu sefere götürmeye hakkı yoktur. Zira yola götürmekte, annesinin bakma hakkını iptal vardır. Annesi için de, çocuğu sefere götürmek yoktur. Çünkü bunda da babaya zarar vardır. Ancak dâr-ı harp olmazsa, kadın evlenmiş olduğu yere gitmek için çocuğu sefere götürebilir. Çocuğu annesinden başkası, mesela; çocuğun kız kardeşi o yere babasından izinsiz götüremez. Eğer o evlendikleri yer iki şehir yahut iki köy arasında bulunurda, çocuğun babası gidip çocuğu görecek, akşam evine dönebilecek bir mesafede olursa, anasının o yere çocuğu götürmesinde bir beis yoktur. Yine çocuğu, köyden şehre götürmekte bir beis yoktur. Fakat şehirden, köye götürmesi caiz değildir. Zira çocuğun, köye gitmekle ilim ve sanattan mahrum olarak zarar görmesi vardır. Çocuğun bakılması hususunda, çocuğun seçme hakkı yoktur, İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; vardır.

ـــ بَابُ النَّفَقَةِ ـــ

تَجِبُ النَّفَقَةُ وَالْكِسْوَةُ وَالسُّكْنٰى لِلزَّوْجَةِ عَلَى زَوْجِهَا وَلَوْ صَغِيرًا مُسْلِمَةً كَانَتْ اَوْ كَافِرَةً كَبِيرَةً اَوْ صَغِيرَةً تُوطَأُ اِذَا سَلَّمَتْ اِلَيْهِ نَفْسَهَا فِى مَنْزِلِهِ اَوْ لَمْ تُسَلِّمْ لِحَقٍّ لَهَا اَوْ لِعَدَمِ طَلَبِهِ وَتُفْرَضُ النَّفَقَةُ كُلَّ شَهْرٍ وَتُسَلَّمُ اِلَيْهَا. وَالْكِسْوَةُ كُلَّ سِتَّةِ اَشْهُرٍ وَتُقَدَّرُ بِكِفَايَتِهَا بِلاَ اِسْرَافٍ وَلاَ تَقْتِيرٍ وَيُعْتَبَرُ فِى ذٰلِكَ حَالُهُمَا فَفِى الْمُوسِرَيْنِ حَالُ الْيَسَارِ وَفِى الْمُعْسِرَيْنِ حَالُ الْاِعْسَارِ وَفِى الْمُخْتَلِفَيْنِ بَيْنَ ذٰلِكَ وَقِيلَ يُعْتَبَرُ حَالُهُ فَقَطْ. وَالْقَوْلُ لَهُ فِى اِعْسَارِهِ فِى حَقِّ النَّفَقَةِ وَالْبَيِّنَةِ لَهَا وَتُفْرَضُ عَلَيْهِ نَفَقَةُ خَادِمٍ وَاحِدٍ لَهَا لَوْ مُوسِرًا وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ نَفَقَةُ خَادِمَيْنِ وَلَوْ مُعْسِرًا لاَتَلْزَمُهُ نَفَقَةُ الْخَادِمِ فِى الْاَصَحِّ. وَلَوْ فُرِضَتْ لِعَسَارِهِ ثُمَّ اَيْسَرَ فَخَاصَمَتْهُ تُمِّمَ لَهَا نَفَقَةُ الْيَسَارِ وَبِالْعَكْسِ تَلْزَمُ نَفَقَةُ الْعَسَارِ. وَلاَ نَفَقَةَ لِنَاشِزَةٍ خَرَجَتْ مِنْ بَيْتِهِ بِغَيْرِ حَقٍّ وَمَحْبُوسَةٍ بِدَيْنٍ وَمَرِيضَةٍ لَمْ تَزُفَّ وَمَغْصُوبَةٍ وَصَغِيرَةٍ لاَتُوطَأُ وَحَاجَّةٍ لاَمَعَهُ وَلَوْ حَجَّتْ مَعَهُ فَلَهَا نَفَقَةُ الْحَضَرِ لاَ السَّفَرِ وَلاَ الْكِرَاءِ. وَلَوْ مَرِضَتْ فِى مَنْزِلِهِ فَلَهَا النَّفَقَةُ لاَ لَوْ مَرِضَتْ فِى بَيْتِهَا وَزَفَّتْ مَرِيضَةً. وَلاَ يُفَرَّقُ لِعَجْزِهِ عَنِ النَّفَقَةِ وَتُؤْمَرُ بِالْاِسْتِدَانَةِ لِتُحِيلَ عَلَيْهِ. وَلاَ تَجِبُ نَفَقَةُ مُدَّةٍ مَضَتْ اِلاَّ اَنْ تَكُونَ قُضِىَ بِهَا اَوْ تَرَاضِيَا عَلَى مِقْدَارِهَا. وَلَوْ مَاتَ اَحَدُهُمَا اَوْ طُلِّقَتْ بَعْدَ الْقَضَاءِ اَوِ التَّرَاضِى قَبْلَ قَبْضِهَا سَقَطَتْ اِلاَّ اَنْ يَكُونَ اِسْتَدَانَتْ بِاَمْرِ قَاضٍ وَلَوْ عَجَّلَ لَهَا النَّفَقَةَ اَوِ الْكِسْوَةَ لِمُدَّةٍ ثُمَّ مَاتَ اَحَدُهُمَا قَبْلَ تَمَامِهَا فَلاَ رُجُوعَ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَاِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ بِالْاِذْنِ فَنَفَقَتُهَا دَيْنٌ عَلَيْهِ يُبَاعُ فِيهِ مَرَّةً بَعْدَ اُخْرٰى وَلاَ يُبَاعُ فِى دَيْنٍ غَيْرِهَا اِلاَّ مَرَّةً. وَعَلَى الزَّوْجِ اَنْ يُسْكِنَهَا فِى بَيْتٍ خَالٍ عَنْ اَهْلِهِ وَاَهْلِهَا وَلَوْ وَلَدِهِ مِنْ غَيْرِهَا. وَيَكْفِيهَا بَيْتٌ مُفْرَدٌ مِنْ دَارٍ اِذَا كَانَ لَهُ غَلَقٌ. وَلَهُ مَنْعُ اَهْلِهَا وَلَوْ وَلَدَهَا مِنْ غَيْرِهِ عَنِ الدُّخُولِ عَلَيْهَا لاَ مِنَ النَّظَرِ اِلَيْهَا وَالْكَلاَمُ مَعَهَا مَتٰى شَاؤُا. وَالصَّحِيحُ اَنَّهُ لاَ يَمْنَعُهَا مِنَ الْخُرُوجِ اِلَى الْوَالِدَيْنِ وَدُخُولُهُمَا عَلَيْهَا فِى الْجُمُعَةِ مَرَّةً وَفِى غَيْرِهِمَا فِى السَّنَةِ مَرَّةً. وَتُفْرَضُ نَفَقَةُ زَوْجَةِ الْغَائِبِ وَطِفْلِهِ وَاَبَوَيْهِ فِى مَالٍ لَهُ مِنْ جِنْسِ حَقِّهِمْ عِنْدَ مُودَعٍ اَوْ مُضَارِبٍ اَوْ مَدْيُونٍ يُقِرُّ بِهِ وَبِالزَّوْجِيَّةِ اَوْ يَعْلَمُ الْقَاضِى ذٰلِكَ. وَيُحَلِّفُهَا اَنَّهُ لَمْ يُعْطِهَا النَّفَقَةَ وَيَاْخُذُ مِنْهَا كَفِيلاً. فَلَوْ لَمْ يُقِرُّوا بِالزَّوْجِيَّةِ وَلَمْ يَعْلَمِ الْقَاضِى بِهَا فَاَقَامَتْ بَيِّنَةً لاَيَقْضِى الْقَاضِى بِهَا. وَكَذَا لَوْ لَمْ يُخَلِّفْ مَالاً فَاَقَامَتِ الْبَيِّنَةَ عَلَى الزَّوْجِيَّةِ لِيَفْرِضَ لَهَا النَّفَقَةَ وَيَاْمُرَهَا بِالْاِسْتِدَانَةِ عَلَيْهِ لاَيَسْمَعُ بَيِّنَتَهَا وَعِنْدَ زُفَرَ يَسْمَعُهَا لِيَفْرِضَ النَّفَقَةَ لاَ لِثُبُوتِ

الزَّوْجِيَّةِ وَهُوَ الْمَعْمُولُ بِهِ الْيَوْمَ وَالْمُخْتَارُ. وَتَجِبُ النَّفَقَةُ وَالسُّكْنٰى لِمُعْتَدَّةِ الطَّلَاقِ وَلَوْ بَائِنًا وَالْمُفَرَّقَةِ بِلاَ مَعْصِيَةٍ كَخِيَارِ الْعِتْقِ وَالْبُلُوغِ وَالتَّفْرِيقِ لِعَدَمِ الْكَفَاءَةِ لاَ لِمُعْتَدَّةِ الْمَوْتِ وَالْمُفَرَّقَةِ بِمَعْصِيَةٍ كَالرِّدَّةِ وَتَقْبِيلِ ابْنِ الزَّوْجِ. وَلَوْ ارْتَدَّتْ مُطَلَّقَةُ الثَّلاَثِ تَسْقُطُ نَفَقَتُهَا لاَ لَوْ مَكَّنَتْ ابْنَهُ.

NAFAKA BABI

Nafaka lügatte; çıkmak, gitmek, nafaka vermek; bir malı, bir mahalle sarf etmek manasına olan infaktan isimdir.

Fıkıh Istılâhınca; yiyecek, elbise ve içinde durulacak ev ile bunlara tâbi olan şeylerden ibarettir. Örfte, yalnız yiyeceğe denilir.

Müslüman olsun, kâfir olsun, büyük olsun, kendisine cinsî yakınlıkta bulunacak derecede küçük olsun, kocasının evinde nefsini teslim ederse yahut acele verilecek mehri kocası vermediği için teslim etmezce yahut kocası istemediği için nefsini teslim etmezse, kocası küçük olsa bile, kocası üzerine karısının yiyeceği, içeceği, elbisesi, oturacağı ev vacip olur. Kadının nafakası, her ay için takdir edilir ve kadına teslim olunur. Mebsût'ta; "Kadının nafakasının takdiri hususunda. erkeğin hâli itibâr edilir. Mesela; kocası zanaat ehlinden olursa, karısının nafakasını her gün vermesi; tüccardan olursa, her ay vermesi, rençper olursa, senede vermesi lâzımdır. Zira bunların hâllerine uygun olan budur." denilmiştir.

Elbiseye gelince, soğuk ve sıcak mevsimlerin değişmesiyle her altı ayda bir kat elbise takdir edilir. Kadının nafakası, israf edilmezsizin ve fazla kısılmaksızın kadına yetecek kadar takdir edilir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v); Ebu Süfyan'ın karısı Hind'e;

خُذِىَ مِنْ مَالِ زَوْجِكِ مَايَكْفِيكِ وَ وَلَدَكِ بِالْمَعْرُوفِ

"Kocanın malından, iyilikle sana ve çocuğuna yetecek kadar al." diye buyurmuşlardır. İnsanların karakterleri ve tabiatları çeşitli olduğu zaman ve mevsimler de değişik olduğu için nafakanın takdiri hususunda belirli bir ölçü yoktur. Buna göre, nafakanın takdirinde orta bir yol tutulur.

Nafakanın takdiri hususunda karı ile kocanın hâlleri itibâr edilir. Zengin olurlarsa, zenginlik hâli; fakîr olurlarsa, fakirlik hâli itibâr edilir. Karı ile kocanın hâlleri çeşitli olursa, yani erkek zengin olup, kadın fakir olursa yahut kadın zengin olup, erkek fakir olursa ikisinin ortası itibâr edilir.

Bazıları; **"Nafakanın takdiri hususunda, ancak erkeğin hâli itibâr edilir."** demişlerdir.

Nafaka hakkında erkek fakir olduğunu iddia ederse, O'nun sözü kabul edilir. Kadın zengin olduğunu iddia ederse, kadının şahit getirmesi lâzımdır. Eğer kocası zengin olursa, kadının bir hizmetçisinin nafakası da O'nun üzerine lâzımdır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; iki hizmetçisinin nafakası lâzımdır.

Kadının kocası, fakir olursa esâh olan rivayete göre; hizmetçinin nafakası, kocası üzerine lâzım olmaz. Kadının nafakası erkeğin fakirlik hâlinde takdir edilse, sonra kocası zengin olsa, kadın dava etse, hakim zenginlik nafakasının verilmesini takdir eder. Zira önce nafakanın takdiri, fakirliğe göre takdir edilmişti, zengin olunca bu takdir hükümsüz olmuştur. Fakat zenginlik nafakası takdir edilse sonra adam fakir düşse, fakirlik nafakası lâzım olur.

Kocasının evinden izni olmaksızın çıkan, kendi borcu sebebiyle hapsedilmiş, zifaf yapılmayacak derecede hasta olan, cinsi yakınlıkta bulunulmayacak derecede küçük olan, kocası yanında olmadığı hâlde Hacca giden kadınların nafakaları, kocaları üzerine lâzım değildir. Eğer kadın, kocası ile Hacca giderse, kadın için her zamanki evinde oturduğu nafaka lâzımdır. Yolculuk nafakası, kira kocası üzerine vacip değildir.

Kadın kocasının evinde hasta olsa, kadın için nafaka vardır. Fakat kadın kendi evinde hasta olursa, kadın hasta olduğu hâlde zifaf yapılsa bile, kadının nafakası kocası üzerine vacip değildir.

Zahidi Bahr-i Muhît'den; **"Bir kadın nefsini gündüz teslim edip, gece teslim etmese yahut gece teslim edip, gündüz teslim etmese, nafakaya müstahak değildir. Çünkü teslim noksandır."** diye naklet-miştir.

Bir kadının kocası, kadının nafakasını temîn etmekten âciz olsa. kocasına havale etmek üzere, kadının borç almasıyla emredilir ve araları ayrılmaz. Mesela; hakim kocanın nafakadan aczi için karısını ayırmaz, belki karısına veresiye yiyecek alıp, parasını kocasının üzerine havale etmesini emreder.

Bir kadının geçen zamanın nafakası, kocası üzerine vacip olmaz. Ancak o nafaka kadın için hükmedilmiş yahut o nafakanın miktarı üzerine iki taraf anlaşmış olurlarsa, o nafakayı vermesi kocası üzerine lâzım olur. Zira belirli bir nafaka üzerine anlaşmak, hakim tarafından hükmedilmiş, gibidir. Belki daha kuvvetlidir.

Nafaka hükmedildikten veya karı ile koca belirli bir ölçü üzerine an-

laştıktan sonra, fakat kadın nafakayı almadan önce, karı veya kocadan biri ölse yahut kadın boşansa, almamış olduğu nafakanın verilmesi lâzım gelmez.

Nafaka hediye, ihsan kabîlindendir. Hediyenin, ölümle verilmesi lâzım olmaz. Boşanma da ölüm gibidir. Ancak gerek ölümle olsun, gerek boşanmayla olsun, hakimin emri ile kadın borçlanmış ise, o nafakanın verilmesi lâzım olur.

Bir kimse, karısının nafakasını yahut elbisesini belirli bir zaman için peşin verse, bundan sonra ikisinden birisi peşin verilen müddetin tamamından önce ölse, verilen şey geri alınmaz, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kalan zaman hesap edilerek geri alınır.

Köle efendisinin izniyle evlense, karısının nafakası köle üzerine borçtur. Köle borç için bir defa satıldıktan sonra tekrar satılır. Mesela; bir köle, efendisinin izniyle evlenip, üzerine nafakadan bin dirhem toplanmış olsa ve bir kimse bu kölenin üzerinde nafakadan bin dirhem olduğunu bilse ve köleyi beş yüz dirheme satın alsa, üzerinde kalan beş yüz dirhem için köle tekrar satılır. Bundan sonra tekrar nafaka için köle borçlarsa üç defa, dört defa köle satılır. Köle, nafakadan başka borç için ancak bir defa satılır. Karısının, kocası üzerine karısını kendi ehlinden ve karısının ehlinden ayrı bir evde oturtmak vacip olur. Zira ev de, kadının nafakası gibi zaruri ihtiyaçlardandır. Allah-ü Teâlâ (c.c); kadının oturacağı evi de nafakayla beraber zikrederek vacip kılmıştır, İbn-i Mes'ûd (r.a);

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَ أَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ مِنْ وُجْدِكُمْ

"O -boşanan- **kadınları gücünüzün yettiği kadar oturduğunuz yerin bir kısmında oturtun ve gücünüzün yettiği kadar onlara nafaka veriniz."** (Et-Talâk Suresi; 6) diye, okumuştur.

Eğer kocanın eski karısından çocuğu olursa, yeni evlendiği karısının rızasıyla o çocuğu yanlarında oturtabilir.

Kadın için, evden kilidi bulunan bir oda kifayet eder. Zira bununla, maksat hâsıl olur.

Koca için, kadının ehlini ve kadının eski kocasından olan çocuğunu karısının yanına girmekten men etme hakkı vardır. Ancak nikâhı ebedi haram olan kimselerin diledikleri zaman karısıyla görüşüp, konuşmalarını men etme hakkı yoktur. Sahih olan kavle göre; kadının kocası, karısını her Cuma gününde bir defa, annesinin babasının evine gitmesinden veya annesinin babasının karısının yanına gelmelerinden men etme hakkı yoktur. Kadının, annesiyle babasından başka diğer nikâhı haram olan akrabalarına da, senede bir defa gitmesine veya onların karısının yanına

bir defa gelmelerini de men etme hakkı yoktur.

Kâdîhân da; **"Koca, karısını her Cuma günü annesini, babasını ziyaretten men edemez. Ancak onların yanında gecelemesini men edilir. Bütün âlimler de bu kavli almışlardır. Fetva da bunun üzerinedir"** denilmiştir.

Seferde olan kimsenin akçe, yiyecek, giyecek gibi nafaka cinsinden olan malı emanetçide, ortakçıda veya borçluda olsa; bu kimselerde bu malın seferde olan kimsenin olduğunu ve o kimsenin karısını ikrar etseler yahut hakim bunları bilse; hakim, o kimsenin karısına, kocasının kendisine nafaka vermediğine dâir yemin ettirerek kadından kefil alır. Bundan sonra o kimsenin karısı, çocuğu, anası, babası için o maldan nafaka takdir eder. Eğer emanetçi, ortakçı veya borçlu bu kimsenin karısı olduğunu bilmese; kadın, o kimsenin karısı olduğuna dâir şahit getirse bile, hakim o kadın için nafaka takdir edemez. Çünkü, bulunmayan bir insan üzerine hüküm vermek caiz değildir. Aynı şekilde bir kimse sefere (yola) giderken karısı için mal bırakmasa, o kimsenin karısı kendisine hakimin nafaka takdir etmesi veya borç alıp, o adam üzerine havale etmesi için kendisinin, o kimsenin karısı olduğuna dâir şahit getirse, hakim o kadının şahitlerini dinleyerek, o kadın için nafaka ve borç almasına hükmetmez. İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; hakim, bu kadının o kimsenin karısı olduğunu ispat için şahitleri dinlemez fakat, nafaka takdir etmek için şahitleri dinler ve kadın için nafaka takdir eder. Bugüne kadar İmam-ı Züfer (r.a)'in kavli ile amel edilmiştir ve muhtar olan da budur.

İsterse talâk-ı bâin ile boşanmış olsun iddet bekleyen, evli olup da azat edilince kocasından nikâhı bozarak ayrılan bir cariye, babası ile dedesinden başka velisinin erginlik çağından önce yaptığı nikâhı, erginlik çağına girince bozan, dengi olmayan bir erkekle evlendikten sonra nikâhı bozdurulan kadınlar iddet beklerken nafakaları ve oturacakları evi temin etmek, kocaları üzerine vaciptir. Bu suretle kadınların, kocalarından ayrılmaları şer'an günah değildir. Nafaka ve oturacağı evi temin etmek ise, kadınların evlerine kapanmalarının karşılığıdır, îddet içinde kadınların dışarı çıkmamaları lâzımdır. Fakat ölüm iddeti bekleyen, mürted olarak boş olup iddet bekleyen veya kocasının eski karısından olan oğlunu öperek boş olup, iddet bekleyen kadınlar için nafaka ve oturacakları yeri temîn etmek, kocaları üzerine vacip değildir. Kocası ölüp, iddet bekleyen kadın için nafakanın lâzım olmamasının sebebi; kadının kendisini eve kapatarak iddet beklemesi kocasının hakkı olmayıp, şeriatın hakkı olduğundandır. Mürted olarak veya kocasının oğlunu öperek boş olan kadınlar için nafakanın vacip olmamasının sebebi ise, kendi günahlarından dolayı boş olduklarındandır. Mürted olarak boş olan kadının nakafasının lâ-

zım olmaması hususunda Şeyhü'l-İslâm, Mebsût'unda; **"Eğer mürted olan kadın kocasının evinden çıkıp giderse, kocasının nafakasını vermesi lâzım değildir. Eğer bu kadın iddetini kocasının evinde geçirirse, nafakası kocası üzerine lâzım olur"** demiştir. İnâye'de de böyledir.

Üç talâkla boşanmış olan kadın mürted olursa, nafakası düşer. Fakat üç talâkla boşanmış olan kadın, kocasının eski karısından olan oğlunu öperse, nafakası düşmez. Bu ikisinin arasındaki fark; gerek üç talâkla boşanmış olduktan sonra kadının mürted olması, gerekse üç talâkla boşanmış kadının kocasının eski karısından olan oğlunu öpmesinin ayrılmakta hiç tesirleri yoktur. Ancak mürted olan kadın tevbe edinceye kadar hapsedilir. Hapiste bulunan bir kadının nafakası, kocası üzerine lâzım değildir. Fakat kocasının oğlunu öpen kadın hapsolunmaz. O'nun nafakası kocası üzerine lâzımdır. Eğer mürted olan kadın, kocasının evinden çıkmayıp orada hapsolunursa, nafakasının kocası üzerine lâzım olduğu yukarıda zikredilmiştir.

ـ فَصْلٌ ـ

وَنَفَقَةُ الطِّفْلِ الْفَقِيرِ عَلَى اَبِيهِ لاَيَشْرَكُهُ فِيهَا اَحَدٌ كَنَفَقَةِ الْاَبَوَيْنِ وَالزَّوْجَةِ وَلاَ تُجْبَرُ اُمُّهُ عَلَى اِرْضَاعِهِ اِلاَّ اِذَا تَعَيَّنَتْ وَيَسْتَأْجِرُ مَنْ تُرْضِعُهُ عِنْدَهَا. وَلَوْ اِسْتَأْجَرَهَا وَهِيَ زَوْجَتُهُ اَوْ مُعْتَدَّتُهُ مِنْ رَجْعِيٍّ لِتُرْضِعَ وَلَدَهَا لاَيَجُوزُ وَفِي مُعْتَدَّةِ الْبَائِنِ رِوَايَتَانِ. وَبَعْدَ الْعِدَّةِ يَجُوزُ وَهِيَ اَحَقُّ اِنْ لَمْ تَطْلُبْ زِيَادَةً عَلَى الْغَيْرِ. وَلَوْ اِسْتَأْجَرَهَا وَهِيَ زَوْجَتُهُ لِاَرْضَاعِ وَلَدِهِ مِنْ غَيْرِهَا صَحَّ. وَنَفَقَةُ الْبِنْتِ بَالِغَةً وَالْاِبْنِ زَمِنًا عَلَى الْاَبِ خَاصَّةً وَبِهِ يُفْتَى. وَقِيلَ عَلَى الْاَبِ ثُلُثَاهَا وَعَلَى الْاُمِّ ثُلُثُهَا. وَعَلَى الْمُوسِرِ يَسَارًا يُحَرِّمُ الصَّدَقَةَ نَفَقَةُ اُصُولِهِ الْفُقَرَاءِ بِالسَّوِيَّةِ بَيْنَ الْاِبْنِ وَالْبِنْتِ. وَيُعْتَبَرُ فِيهَا الْقُرْبُ وَالْجُزْئِيَّةُ لاَ الْاِرْثُ. فَلَوْ كَانَ لَهُ بِنْتٌ وَابْنُ ابْنٍ فَنَفَقَتُهُ عَلَى الْبِنْتِ مَعَ اَنَّ اِرْثَهُ لَهُمَا وَلَوْ كَانَ لَهُ بِنْتُ بِنْتٍ وَاَخٌ فَنَفَقَتُهُ عَلَى بِنْتِ الْبِنْتِ مَعَ اَنَّ كُلَّ اِرْثِهِ لِلْاَخِ. وَعَلَيْهِ نَفَقَةُ كُلِّ ذِي رَحِمٍ مَحْرَمٍ مِنْهُ اِنْ كَانَ فَقِيرًا صَغِيرًا اَوْ اُنْثَى اَوْ زَمِنًا اَوْ اَعْمَى اَوْ لاَيَحْسِنُ الْكَسْبَ لِخُرْقِهِ اَوْ لِكَوْنِهِ مِنْ ذَوِي الْبُيُوتَاتِ اَوْ طَالِبَ عِلْمٍ وَيُجْبَرُ عَلَيْهَا وَتُقَدَّرُ بِقَدْرِ الْاِرْثِ. حَتَّى لَوْ كَانَ لَهُ اَخَوَانِ مُتَفَرِّقَاتٌ فَنَفَقَتُهُ عَلَيْهِنَّ اَخْمَاسًا كَمَا يَرِثْنَ مِنْهُ. وَيُعْتَبَرُ فِيهَا اَهْلِيَّةُ الْاِرْثِ لاَحَقِيقَتُهُ. وَنَفَقَتْ مَنْ لَهُ خَالٌ وَابْنُ عَمٍّ عَلَى خَالِهِ. وَنَفَقَةُ زَوْجَةِ الْاَبِ عَلَى اِبْنِهِ. وَنَفَقَةُ زَوْجَةِ الْاِبْنِ عَلَى اَبِيهِ اِنْ كَانَ صَغِيرًا اَوْ زَمِنًا. وَلاَ تَجِبُ نَفَقَةٌ لِلْغَيْرِ عَلَى فَقِيرٍ اِلاَّ لِلزَّوْجَةِ وَالْوَلَدِ وَلاَ مَعَ اِخْتِلاَفِ الدِّينِ اِلاَّ لِلزَّوْجَةِ وَقَرَابَةِ الْوِلاَدِ اَعْلَى وَاَسْفَلَ. وَلِلْاَبِ بَيْعُ عَرْضِ اِبْنِهِ لِنَفَقَتِهِ لاَبَيْعُ عَقَارِهِ وَلاَ بَيْعُ الْعَرْضِ لِدَيْنٍ لَهُ عَلَى الْاِبْنِ سِوَاهَا وَلاَ لِلْاُمِّ بَيْعُ مَالِهِ لِنَفَقَتِهَا. وَعِنْدَهُمَا لاَيَجُوزُ لِلْاَبِ اَيْضًا وَلاَ ضَمَانَ عَلَيْهِمَا لَوْ اَنْفَقَا مِنْ مَالِ لِلْاِبْنِ عِنْدَهُمَا. وَلَوْ اَنْفَقَ الْمُودَعُ مَالَ الْاِبْنِ عَلَيْهِمَا بِغَيْرِ اَمْرِ قَاضٍ ضَمِنَ وَلاَ يَرْجِعُ عَلَيْهِمَا. وَلَوْ قَضَى بِنَفَقَةِ غَيْرِ الزَّوْجَةِ وَمَضَتْ مُدَّةٌ بِلاَ اِنْفَاقٍ سَقَطَتْ اِلاَّ اَنْ يَكُونَ الْقَاضِي اَمَرَ بِالْاِسْتِدَانَةِ عَلَيْهِ وَعَلَى الْمَوْلَى نَفَقَةُ رَفِيقِهِ فَاِنْ اَبَى اِكْتَسَبُوا وَاَنْفَقُوا. وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ كَسْبٌ اُجْبِرَ عَلَى بَيْعِهِمْ وَفِي غَيْرِهِمْ مِنَ الْحَيَوَانِ يُؤْمَرُ دِيَانَةً.

FASIL
KÜÇÜK ÇOCUĞUN NAFAKASI

Bir kimse üzerine annesinin, babasının ve karısının nafakası lâzım olduğu gibi, fakir olan küçük çocuğunun nafakası da lâzım olur. Bu küçük çocuğun nafakasını temin etmekte kimse, babasına ortak olmaz. Bu kü-

çük çocuğun nafakasının, yalnız baba üzerine lâzım olduğu **"Zâhirü'r-Rivâye"**nin kavlidir. Ama İmâm-ı A'zam (r.a)'dan; **"Küçük çocuğun nafakasının üçte ikisini babasının, üçte birini annesinin vermesi lâzımdır."** diye rivayet edilmiştir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

"Vâris üzerine de, onun misli vardır." (El-Bakara Suresi; 233) kavl-i kerimi, İmâm-ı A'zam (r.a)'in bu kavlini teyit eder. Ama **"Zâhirü'r-Rivâye"**nin delili, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ

"Çocukların, annelerinin nafakaları ve elbiseleri kendileri için çocuk doğurdukları kimseler (kocaları) **üzerinedir."** (El-Bakara Suresi; 233) kavl-i kerimidir. Bu ayet-i kerimenin delil olması; çocukların annelerinin, nafakaları ve elbiseleri, kocaları üzerine çocuklar sebebiyle lâzım olursa, çocukların nafakaları babaları üzerine evleviyetle vacip olur.

Bir kimse; **"Kadının nafakasının, kocası üzerine lâzım olmasının sebebi, kadının evde hapsedilmesinin karşılığıdır. Bunda başka bir şeyin sebep olması caiz değildir. Sen ise, kadının nafakasının doğurduğu çocuk yüzünden lâzım olduğunu söylüyorsun."** derse, **"Evlenmede asıl sebep, çocuk yetiştirmektir. Çünkü çocuk, kadının nafakasının vacip olmasında müessirdir. Zira karıyla, koca arasında meydana gelen çocuk ikisinin parçasıdır. Kendisine bakmak vacip olunca, kendi parçası olan çocuğuna bakmak da vacip olur. Kadının evde hapsedilmesi ise sebebin, sebebidir."** diye cevap verilir.

Eğer çocuk fakir olursa, babası üzerine o çocuğa bakmak vacip olur. Fakat çocuğunun malı bulunursa, nafakası kendi malından verilir. Eğer çocuğun malı yanında bulunmazsa babasına, **"Sen çocuğun nafakasını ver; sonra çocuğun malından vermiş olduğun miktarı al."** diye emredilir. Eğer kadının emri olmadan, babası zengin olan çocuğa nafaka verirse, sonra geri alamaz. Ancak babası, şahitlerin huzurunda; **"Ben bu çocuğa, sonra malından almak üzere veriyorum."** derse, vermiş olduğu nafakayı geri alabilir.

Eğer çocuğun babası köle olursa, çocuğun nafakası babası üzerine vacip olmaz. Çocuk köle olursa, babası hür olsun, köle olsun, müdebber olsun, çocuğun nafakası efendisi üzerine lâzımdır.

Bir anneye; **"Doğurduğun çocuğunu emzir!"** diye cebrolunmaz.

Ancak çocuk anasından başka kadınları emmezse, annesine emzirmesi için cebrolunur.

Eğer, "Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ

"Anneler çocuklarını tam iki sene emzirirler." (El-Bakara Suresi; 233) kavl-i kerimi, annelerin çocuklarını emzireceklerine delildir." denilirse, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

يُرْضِعْنَ

kavl-i keriminin manası; annelerin yapacakları işten haber vermektedir. Yani anneler, çocuklarını emzirirlerse böylece emzirirler, demektir. **"Eğer ayet, emir manasına ise, emir tekit içindir. Yani annelerin çocuklarını emzirmeleri mendübtur."** diye, cevap verilir.

Annesi çocuğunu emzirmediği takdirde, çocuğun babası ücretle bir süt annesi tutup, annesinin yanında çocuğu emzirir. Zira çocuğu koruma ve terbiye etme hakkı annenindir. Baba, bu hakkı kaldırmaya yetkili değildir. Çocuğun babası, çocuğunu emzirtmek için karısına yahut talâk-ı ric'î ile boşayıp, iddet çeken karısına ücret verse, bu ücret caiz olmaz.

Çocuğunu emzirmek, anne üzerine diyâneten lâzımdır. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın; **"Anneler, çocuklarını tam iki sene emzirirler."** kavl-i kerimi haber sîgasıyla tekitli emirdir.

Anneler emzirmekten âciz oldukları vakit veyahut herhangi bir sebepten dolayı emzirmezlerse baba çocuğu için ücretle süt annesi tutar. Fakat çocuğun kendi annesi ücretle emzirince, emzirmeye kudreti olduğu meydana çıkıp, emzirme işi annesi üzerine vacip olur ve ücret alması lâzım olmaz.

Talâk-ı bainle boşadığı karısı iddet beklerken, çocuğunu emzirmek için ücret verilse, bir rivayette; ücret caizdir, bir rivayette; caiz değildir. İddeti biltikten sonra diğer kadınlardan fazla ücret istemezse. O'nu ücretle tutmak daha lâyıktır.

Bir kimse, ücretle tutsa sahih olur. Çünkü bu kadına, kocasının çocuğunu emzirmesi diyâneten vacip değildir, bu takdirde bu kadın yabancı kadınlar gibi olur.

Erginlik çağında bulunan kızın kötürüm olan oğlunun nafakası yalnız babaları üzerine lâzımdır. Fetva da bu kavle göredir. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın; **"Çocukların nafakaları, babaları üzerinedir,"** kavl-i kerimi, bu sözü teyit edicidir. Bu sözde bunamış, azâları sakat, ilim tahsilin-

de bulunup çalışmaktan âciz olan kimselerin nafakalarının da babalarının üzerine lâzım olduğuna işaret vardır. Hassaf ve Hasan b. Ziyad (r.a) **"Bunların nafakalarının üçte ikisi, babaları üzerine, üçte biri de anneleri üzerine lâzımdır."** diye rivayet etmişlerdir.

Kendisine sadaka almak haram olacak derecede zengin olan evlât üzerine, fakir olan usûl (babaların, dedelerin, annelerin, ninelerin)ün nafakaları vacip olur. Bu nafakanın vacip olması hususunda, yalnız cüziyyet ve yakınlık itibâr edilir. Mirasçı olması itibâr olunmaz. Bu takdirde kız çocuğuyla, oğlan çocuğu beraberdir. Mesela: muhtaç olan bir kimsenin bir oğlu ile bir kızı olsa, bu kimsenin nafakası oğluyla, kızına eşit olarak vacip olur. Bir kimsenin bir kızı ve bir de oğlunun oğlu olsa, bu kimsenin mirası ikisine de düştüğü hâlde, nafakasını yalnız kızının vermesi icab eder. Oğlunun oğluna lâzım gelmez.

Bir kimsenin, kızının kızı ile kardeşi olsa, o kimsenin mirasının hepsi kardeşi için olduğu hâlde, nafakası kızının kızı üzerine lâzım olur. Bu bâbta mirasçılığa itibâr edilmeyip, yakınlığa itibâr edilmektedir.

Zengin olan kimse üzerine zî-rahm-i mahrem (nikâhları birbirine haram olan) kimselerin nafakaları vacip olur. Yani; zi-rahm-i mahrem, fakir yahut küçük yahut kadın yahut kötürüm yahut âmâ yahut ahmak yahut çok şerefli yahut faydalı ilim tahsilinde bulunduğu için çalışmaktan aciz olurlarsa, bunların nafakaları zengin olan zi-rahm-i, mahrem üzerine vacip olur. Zengin olan kimse bunların nafaksını vermezse, zorla alınır. Nafaka, mirasa göre takdir edilir. Hatta bir fakir kimse için çeşitli kız kardeşleri, mesela; anne baba bir kız kardeşi, anne bir kız kardeşi, baba bir kız kardeşi olsa, bu kız kardeşler, bu kimseye mirasçı oldukları gibi, bu kimselerin nafakası bu kız kardeşleri üzerine beş kısım olarak taksim edilir. Üç kısmını anne baba bir olan kız kardeşi verir. Birini anne bir kız kardeş verir, birini de baba bir kız kardeş verir. Nafakanın verilmesinde muteber olan, mirasa ehil olmalarıdır. Hakîkaten mirasçı olmasalar bile. Mirasa ehil olmalarından murâd, mirasçı olmalarına mâni olan sebeplerden biriyle mirastan mahrum olmamalarıdır.

Mirastan mahrum olma sebepleri dörttür;

1- Öldürmek,

2- Kölelik,

3- Dinlerin ayrı olması,

4- Memleketlerin ayrı olmasıdır.

Fakir olan bir kimsenin dayısı ile amcasının oğlu olsa, o kimsenin bütün mirası amcasının oğlunun olduğu hâlde, nafakası dayısı üzerine

lâzım olur. Fakir olan babasının, karısının nafakası zengin olan oğlunun üzerine lâzımdır. Küçük veya kötürüm olan oğlunun karısının nafakası da, babası üzerine lâzımdır. Mebsût'da; **"Oğlunun, karısının nafakası için babasına cebrolunmaz. Ama eğer babası muhtaç olursa, babasının hizmetçisinin nafakası oğlunun üzerine vaciptir. Çünkü babanın hizmeti, oğlu üzerine vaciptir."** diye zikredilmiştir. **"İhtiyar"** adlı kitapta da böyle yazılıdır.

Fakir olan bir kimse üzerine annesinin, babasının ve diğer akrabalarının nafakası vacip olmayıp, ancak karısının ve küçük çocuğunun nafakası vaciptir. Birbirine mirasçı olamadıkları için, dinlerinin ayrı olmasıyla da nafaka vacip değildir. Ancak karısı için veyahut ne kadar yukarı çıkarsa çıksın ve ne kadar aşağı inerse insin doğum yakınlığı için dinleri ayrı olsa bile nafaka vaciptir. Karısının nafakasının vacip olması, nikâhla hapsolunduğu içindir. Ama babaların, dedelerin, anaların, ninelerin nafakasının vacip olması, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفاً

"Onlar (ana-baban)**a dünyada marûf veçhile iyilik et."** (Lokman Suresi; 15) kavl-i kerimi iledir. Peygamberimiz (s.a.v), bu ayet-i kerimeyi güzel geçinmekle tefsir etmişlerdir.

Evlâtlar ve torunların nafakalarının vacip olması, bunlar kendilerinin cüz'leridir. Kâfirlik cüz'ün nafakasına mâni olmaz.

Baba kendi nafakası için uzakta olsun, yakında olsun, yanında bulunmayan çocuğunun taşınılan eşyalarını satması caizdir. Fakat tarla, bağ, bahçe gibi akârını satması caiz değildir. Nafakadan olan babasının borcu için, oğlu üzerine taşınılan malını satması vacip değildir. Ama nafakası için satması vaciptir. Annesi için, başka yerde bulunan oğlunun taşınabilen malını nafakası için satması caiz değildir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; annesi için caiz olmadığı gibi, babası için satmak da caiz değildir. Kıyas da budur. Eğer baba ve ana oğullarının kendi yanlarında bulunan mallarını harcasalar, ödemeleri lâzım değildir. Çünkü ana-babanın nafakaları oğulları üzerine vaciptir. Aldıkları mal kendi hakları cinsinden olmuş olur.

Emanetçi yanına konulan oğlunun malını hakimden emirsiz, o kimsenin ana ve babasına harcasa; emanetçi harcadığı malı öder, ödediği malı o kimsenin ana-babasından geri alamaz, o mal teberru olmuş olur. Çünkü emanetçi, malı korumak için vekildir, yoksa başkasının malını harcamaya ehliyeti yoktur. Ama hakimin emriyle olursa başkadır, çünkü hakimin ehliyeti herkese umûmidir.

Eğer hakim, bir kimseye karısından başkasının nafakasını vermeden bir müddet geçse, o geçen zamanın nafakası, o kimseden düşer. Ancak hakimin emriyle o kimse nâmına borç alınmış ise, o kimse, o borcu öder. Zira hakimin velayeti vardır. O, velayet bulunmayan kimsenin izni yerine geçer. Bu takdirde, o kimse nâmına alınan borç zaman geçmekle, o kimsenin üzerinden düşmez.

Kölelerin nafakası, efendilerinin üzerine lâzımdır. Eğer efendileri kölelerinin nafakalarını vermezlerse, köleler çalışıp kendilerini beslerler. Eğer köleler çalışamazlarsa, hakim efendilerini kölelerini satmak üzere cebreder. Köleden başka diğer hayvanların yiyeceğini vermesi üzerine sahipleri diyâneten emrolunur. Çünkü hayvanlar istihkaka ehil olanlardan değildir. Bu itibârla onların nafakasını vermek üzere sahipleri cebrolunmaz. Ancak kendisiyle Allah (c.c) arasında diyâneten emrolunur. Zira Peygamberimiz (s.a.v), hayvanlara eziyet etmekten nehyetmişlerdir.

ـ كِتَابُ الْإِعْتَاقِ ـ

هُوَ اِثْبَاتُ الْقُوَّةِ الشَّرْعِيَّةِ فِى الْمَمْلُوكِ اِنَّمَا يَصِحُّ مِنْ مَالِكٍ حُرٍّ مُكَلَّفٍ بِصَرِيحِهِ وَاِنْ لَمْ يَنْوِ كَاَنْتَ حُرٌّ اَوْ مُحَرَّرٌ اَوْ عَتِيقٌ اَوْ مُعْتَقٌ اَوْ حَرَّرْتُكَ اَوْ اَعْتَقْتُكَ اَوْ هٰذَا مَوْلاَىَ اَوْ يَامَوْلاَىَ اَوْ هٰذِهِ مَوْلاَتِى اَوْ يَاحُرُّ اَوْ يَاعَتِيقُ اِنْ لَمْ يَجْعَلْ ذٰلِكَ اِسْمًا لَهُ. وَكَذَا لَوْ اَضَافَ الْحُرِّيَّةَ اِلَى مَايُعَبَّرُ بِهِ عَنِ الْبَدَنِ كَرَأْسِكَ حُرٌّ وَنَحْوِهِ. وَكَقَوْلِهِ لِاَمَتِهِ فَرْجُكِ حُرٌّ. وَبِكِنَايَتِهِ اِنْ نَوَى كَلاَ مِلْكَ لِى عَلَيْكَ اَوْ لاَسَبِيلَ لِى اَوْ لاَرِقَّ اَوْ خَرَجْتَ مِنْ مِلْكِى اَوْ خَلَّيْتُ سَبِيلَكَ. اَوْ قَالَ لاَمَتِهِ اَطْلَقْتُكِ وَلَوْ قَالَ طَلَّقْتُكِ لاَتُعْتَقُ وَاِنْ نَوَى. وَكَذَا سَائِرُ اَلْفَاظِ صَرِيحِ الطَّلاَقِ وَكِنَايَتِهِ. وَلَوْ قَالَ اَنْتَ لِلّٰهِ لاَيُعْتَقُ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ قَالَ هٰذَا اِبْنِى اَوْ اَبِى عُتِقَ بِلاَ نِيَّةٍ وَكَذَا هٰذِهِ اُمِّى. وَعِنْدَهُمَا لاَيُعْتَقُ اِنْ لَمْ يَصْلَحْ اَنْ يَكُونَ اِبْنًا لَهُ اَوْ اَبًا اَوْ اُمًّا. وَلَوْ قَالَ لِصَغِيرٍ هٰذَا جَدِّي لاَيُعْتَقُ فِى الْمُخْتَارِ. وَكَذَا لَوْ قَالَ هٰذَا اَخِى اَوْ لِعَبْدِهِ هٰذَا ابْنِى وَلاَ يُعْتَقُ بِلاَ سُلْطَانٍ لِى عَلَيْكَ وَاِنْ نَوَى. وَلا بِيَا اِبْنِى وَيَا اَخِى اَوْ اَنْتَ مِثْلُ الْحُرِّ وَقِيلَ يُعْتَقُ. وَلَوْ قَالَ مَا اَنْتَ اِلاَّ حُرٌّ عُتِقَ وَمَنْ مَلَكَ ذَا رَحْمٍ مَحْرَمٍ مِنْهُ عُتِقَ عَلَيْهِ وَلَوْ كَانَ الْمَالِكُ صَغِيرًا اَوْ مَجْنُونًا. وَالْمُكَاتَبُ يُكَاتَبُ عَلَيْهِ قَرَابَةُ الْوِلاَدِ فَحَسْبُ خِلاَفًا لَهُمَا وَمَنْ اَعْتَقَ لِوَجْهِ اللّٰهِ عُتِقَ. وَكَذَا لَوْ اَعْتَقَ لِلشَّيْطَانِ اَوْ لِلصَّنَمِ وَاِنْ عَصَى. وَكَذَا لَوْ اَعْتَقَ مُكْرَهًا اَوْ سَكْرَانَ. وَلَوْ اَضَافَ الْعِتْقَ اِلَى مِلْكٍ اَوْ شَرْطٍ صَحَّ وَلَوْ خَرَجَ عَبْدٌ حَرْبِيٌّ اِلَيْنَا مُسْلِمًا عُتِقَ. وَالْحَمْلُ يُعْتَقُ بِعِتْقِ اُمِّهِ. وَصَحَّ اِعْتَاقُهُ وَحْدَهُ وَلاَ تُعْتَقُ اُمُّهُ بِهِ وَالْوَلَدُ يَتْبَعُ اُمَّهُ فِى الْمِلْكِ وَالرِّقِّ وَالْحُرِّيَّةِ وَالتَّدْبِيرِ وَالْاِسْتِيلاَدِ وَالْكِتَابَةِ. وَوَلَدُ الْاَمَةِ مِنْ سَيِّدِهَا حُرٌّ وَمِنْ زَوْجِهَا مِلْكٌ لِسَيِّدِهَا. وَوَلَدُ الْمَغْرُورِ حُرٌّ بِقِيمَتِهِ.

KÖLE VE CARİYE AZAT ETME BAHSİ

İ'tak; lügatte mutlak surette kuvveti ispat etmek manasınadır.

Fıkıh ıstılâhınca î'tâk; köle veya cariyede şer'î kuvveti ispat etmek suretiyle, o köle veya cariyeyi diğer hür kimseler gibi her şeye ehil kılmaktan ibarettir.

İslâmiyet hürriyet nimetinden mahrum kalanlara karşı büyük bir şefkat ve himaye göstererek; onları yaratılışlarında hâiz oldukları hürriyetlerine kavuşturmak için, İslâm hukukunda köle veya cariye azat etmek suretiyle kefârette bulunmak vecibesini koymuştur. Nitekim bu hakikati teyit ederek Peygamberimiz (s.a.v);

أَيُّمَا مُسْلِمٍ اَعْتَقَ مُؤْمِنًا اَعْتَقَ اللهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْوًا مِنَ النَّارِ

"**Herhangi bir Müslüman; bir mümin şahsı azat ederse, Allah-ü Teâlâ, O'nun her azâsı karşılığında, o azat eden kimsenin bir azâsını ateşten azat eder.**" buyurmuşlardır.

Köle veya cariye azat etmenin rüknü; azâda delâlet eden lâfızlar ile lâfız yerine geçen bazı işlerdir.

Köle veya cariyenin azat edilmesinde kullanılan lâfızlar iki kısımdır;

1- Açık lâfızlardır. Açık olan lâfızlar ile yapılan azatlarda niyete ve kölelerin, cariyelerin kabul etmesine muhtaç olmaksızın azat meydana gelir. Mesela; hür, mükellef malik olan bir kimsenin kölesine **"Sen, hürsün!"** yahut **"Hürriyetine kavuşturulmuşsun!"** yahut **"Sen, azatsın!"** yahut **"Sen, azat edilmişsin!"** veya **"Sana, hürriyetini verdim!"** yahut **"Seni, azat ettim!"** veya **"Sen, benim Mevlâ'msın!"** yahut kölenin ismi olmazsa **"Ey hür!"** yahut **"Ey azat!"** demesi yahut bütün bedenden tabir edilen bir azâya hürriyeti nispet etmesidir. Mesela; bir kimse köle veya cariyesine **"Senin başın, hürdür!"** yahut **"Senin yüzün, hürdür!"** yahut **"Senin boynun, hürdür!"** yahut cariyesine, **"Senin tenasül azân hürdür!"** demesidir.

Bu gibi açık lâfızlar ile yapılan azatlarda, niyete muhtaç olmadan köle ve cariyeler azat olmuş olur.

Bir kimse köle veya cariyesine **"Senin, yarın hürdür!"** yahut **"Üçte birin, hürdür,"** dese, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; yarısı yahut üçte biri azat olur, köle veya cariye kalan kısmın azadı için çalışır. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; köle veya cariye tamamen azat olur. **"İhtiyar"** adlı kitapta da böyledir.

Bir kimse köle veya cariyesine **"Elin hürdür!"** yahut **"Ayağın hürdür"** dese, Şafiî Mezhebine göre; azat olur.

Bir kimse kölesine. **"Senin, tenasül azân hürdür!"** dese, azat olmaz. **"Nâzım"** ve **"Muhît"**de böyledir. Ebu Yusuf (r.a)'tan bir rivayete göre; azat olur.

2- Kinâye lâfızlardır. Bu lâfızların hem azâda hem de manalara gelme ihtimali olduğu için bu lâfızlardan biriyle azadın olması niyete muhtaçtır. Efendi. kölesine veya cariyesine, **"Benim, senin üzerinde mülküm yoktur."** dese, bunun kinayesi. **"Ben, seni sattım."** yahut **"Ben, seni azat ettim"** demektir. Yahut **"Senin yolunu, tahliye ettim."** yahut **"Senin üzerinde, benim kölelik hakkım yoktur."** yahut **"Sen, benim mülkümden çıktın."** yahut cariyesi için **"Ben, seni salıverdim"** dese; bu lâfızlarla azada niyet ederse, kölesi veya cariyesi azat olur. Bir kimse kölesine, **"İstediğin yere git!"** yahut **"Allah'ın beldelerinden dilediğin tarafa yönel!"** dese, bu lâfızlarla kölesinin azat olmasına niyet etse bile, köle azat olmaz. Bu lâfızlar kölenin elden çıkmasını ifâde eder. Fakat azat olmasına delâlet etmez. Mükâteb'de olduğu gibi. **"Dürer"**de de böyledir.

Bir kimse cariyesine, **"Ben, seni boşadım."** dese; bu lâfızla azada niyet etse bile, azat olmaz. Zira o kimse lâfzın ihtimali olmayan şeye niyet etmiştir. Çünkü azat etmek, şer'î bir kuvveti ispat etmektir. Boşamaksa, nikâh bağını kaldırmaktan ibarettir. Köle, cansız varlıklara katılmıştır. Azat edilmekle hayât bulur. Ama nikâhlı bulunan kadın böyle değildir. O her şeye kadirdir. Fakat O'nun kudretine nikâh bağı engel olmaktadır. Boşanmakla, o engel ortadan kalkıp, kudret ve kuvveti ortaya çıkar. Bu takdirde azat etmek, boşamaktan daha kuvvetlidir. Bu sebeple aşağı olan bir şey, yüksek olan bir şeyden istiare edilmeye elverişli değildir.

Satın alınarak malik olunan köle ve cariyenin mülkü, nikâh mülkünden daha kuvvetlidir. Bundan dolayı, boşamak sözüyle azat etme caiz olmaz. Fakat azat etme sözüyle, boşamak caiz olur. Mesela; bir kimse cariyesine **"Sen, boşsun!"** yahut **"Sen, ayrısın!"** yahut **"Başını ört!"** dese; bu lâfızlarla azat olmasına niyet etse, biz Hanefîlerce cariye azat edil-

miş olmaz.

Bir kimse kölesine, **"Sen, Allah içinsin"** dese, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; azat olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; azat olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili; **"Lillâhi"**de olan **"lâm"** ihtisas içindir. Buna göre; bir mülkün başka bir varlığa mahsus olması, ancak başka bir kimsenin mülkünden çıkmak suretiyle mümkündür. Bu takdirde, o köle azat olmuş olur. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; bu kimsenin **"Sen, Allah içinsin."** sözünden anlaşılan, o kölenin Allah (c.c) için olmasıdır. Zira bütün varlıklar yaratılma itibâriyle Allah (c.c) içindir. İmdi o kimse, bu sözüyle kölesinin azat olduğunu haber vermeyip, Allah (c.c)'ın manlûku olduğunu haber vermiş olur. Bu takdirde, köle azat olmaz.

Eğer bir kimse küçük yahut büyük bir kölesine, **"Bu, benim oğlumdur"** yahut **"Bu, benim babamdır"** derse yahut cariyesine, **"Bu, benim anamdır"** derse. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; köle ve cariye azat olur. -İsterse bu köle ile cariye küçük veya büyük olsun- Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu köle veya cariye azat eden kimsenin oğlu veya babası yahut anası olacak yaşta bulunmazsa, azat olmaz.

Bir kimse. küçük olan kölesine **"Bu, benim dedemdir."** dese, muhtar olan kavle göre azat olmaz. Zira **"Bu, benim babımdır."** tabirindeki **"baba"** lâfzı vasıtasıyla mecaz olarak, **"Mülkte, sen hürsün."** denilmiş gibidir. **"Bu, benim dedemdir"** tâbirini böyle mecaz kılmak mümkün değildir. Ama **"Bu, benim babalığımdır"** yahut **"Bu, benim oğulluğumdur."** dese, bu tabirler ile hürriyetten mecaz kılınarak, köle azat olur. İnâye sahibi; "Vâsıta söylenirse; Mesela, **"Bu, benim babamın babası, dedemdir"** denirse, köle azat olur." demiştir.

Bir kimse kölesine, **"Bu, benim kardeşimdir."** dese, azat olmaz. Bazıları, **"İttifakla azat olur."** demişlerdir.

"Mebsût'da; **"Eğer "Bu, benim kardeşimdir"** diye mutlak söylenirse, kölenin azat olmasında ihtilâf vardır. Ama **"Bu, benim baba bir kardeşimdir"** yahut "**Ana bir kardeşimdir"** diye mukayyed olarak söylerse, kesin olarak azat olur." denilmiştir. Ama mutlak olarak, **"Bu, benim kardeşimdir."** dese azat olmaz. Zira kardeşlik müşterektir. Bazen din kardeşliği manasına kullanılır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c);

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ

"Müminler, muhakkak ki, kardeştirler." (Hucurat Suresi; 10) buyurmuştur. Bazen, **"Kardeş"**, kabile manasına kullanılır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c);

وَ اِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًا

"Ad kavmine de, kardeşleri Hûd'u (Peygamber) **gönderdik."** (Hûd Suresi; 50) buyurmuştur.

Bazen **"kardeş"** neseben kardeş manasına kullanılır. Bu takdirde müşterek olan söz delil olmaya elverişli değildir. Bu yüzden **"Bu, benim kardeşimdir."** sözüyle köle azat olmaz.

Bir kimse kölesine, **"Bu, benim oğlumdur."** dese; bu söz hem öz oğlu hakkında, hem de süt oğlu hakkında müşterek olduğu için kölenin azat olmaması lâzım gelir." denilirse, **"Bir kimsenin süt oğlu mecazen oğludur. Mecaz ise hakikate muarız olamaz."** diye cevap verilir.

Bir kimse kölesine, **"Bu, benim kızımdır."** dese, azat olmaz. Zira gösterdiği kadın cinsinden değil, erkek cinsindendir. Bu takdirde, köle ne hakîkaten ne mecazen kadın cinsinden itibâr edilmez. Aralarında hiçbir münasebet yoktur. Bazıları, **"Bu meselede ihtilâf vardır."** demişlerdir.

Bir kimse kölesine, **"Benim, Senin üzerinde sultam yoktur."** dese, bununla kölenin azat olmasına niyet etse bile, köle azat olmaz. Zira sulta (sultan) delil manasınadır. Sulta (sultan) lâfzı söylenir, kudret ve bir yeri zaptetme manası murâd olunur. Burada **"Benim, senin üzerinde sultam yoktur."** lafzıyla, **"Benim, senin üzerinde gücüm yoktur."** manası murâd edilir ki, bu lâfız ile kölenin azat olmasına niyet edilse bile, köle azat olmaz. Fakat bir kimse kölesine, **"Benim için, senin üzerinde yol yoktur."** dese, yol mülkten kinaye olacağı için, köle azat olur. Bir kimse kölesine, **"Ey oğlum!"** yahut **"Ey kardeşim!"** dese, köle azat olmaz. Zira bu tâbirlerle kölenin kendisine yönelmesi istenilir. Bir kimse kölesine. **"Sen, hür gibisin!"** dese, azat olmaz. Bazıları, **"Azat etmeye niyet ederse, azat olur."** demişlerdir. Efendisi kölesine **"Sen, ancak hürsün."** dese, azat olur. Bir kimse zî-rahm-i mahremine malik olsa, malik olan ister küçük, ister deli olsun malik olduğu köle veya cariye derhâl azat olur.

Zî-rahm-i mahrem; Bir kimsenin kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşleri, kız kardeşlerinin oğullan ne kadar aşağı inerse insin ve babası, babasının babası ne kadar yukarı çıkarsa çıksın amcaları, hâlaları, dayıları, teyzeleridir. Fakat bunların çocukları zî-rahm-i mahrem değildir.

Sözün kısası, yakınlık üç nev'îdir;

1- Zi-rahm-i mahremdir ki, doğum yoluyla olan yakınlıktır. Bunun hükmü; biz Hanefîlerle Şâfiîlere göre; azat olmasıdır. Yani, bir kimse zi-rahm-i mahremine malik olursa, çocuk veya deli olsa da, takdiren akıllı ve baliğ sayılarak satın aldığı akrabası derhâl azat olur. Ama ehl-i zevahire

göre; satın alan kimse azat etmedikçe, kendi aleyhine azat olmaz.

2- Süt yahut musallata (evlilik) yoluyla yakınlık ve hısımlıktır ki, bunun hükmü ittifakla azat olmamasıdır. Yani, bir kimse süt veyahut evlilik cihetinden yakını ve hışmı olan bir kimseyi satın alsa, azat etmedikçe kendi aleyhine satın aldığı yakını azat olmaz.

3- Doğum yoluyla olmayan zî-rahm-i mahrem olan yakını ve akrabasıdır ki, bunun hükmü; biz Hanefîlerce azat olmaktır, İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; azat olmaz.

Mükâteb doğum yoluyla yakınını satın alsa, aleyhine mükâteb olmuş olur. Mesela; mükâteb olan kimse babasını yahut anasını satın alsa, babası ve anası kendi üzerine mükâteb olur. Ama kardeşini ve kardeşi yerinde olanları satın alsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; o kimsenin kendi üzerine mükâteb olmaz. Çünkü mükâtebin mülkü noksandır, azat etmeye muktedir değildir. Kendi aleyhine azat olmanın vacip olması, azat etmeye kudreti olduğu zamandır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; mükâteb olan kimse kardeşini veyahut kardeşi yerinde olan kimseleri satın alırsa, doğum yoluyla olan yakını gibi kendi aleyhine mükâteb olurlar.

Bir kimse, kölesini Allah (c.c) rızâsı için azat etse, o köle azat olur. Bir kimse, kölesini Şeytan için yahut Put için azat etse, köle azat olur. Fakat günahkâr olur. Çünkü Şeytan ve Put için azat etmek kâfirlerin ve Puta tapanların işidir.

Bir kimse ve zorla kölesi azat ettirilse yahut sarhoş olduğu hâlde kölesini azat etse, kölesi azat olur. Çünkü zorla kölesini azat ettirmede, azat eden kimse kendi kasıt ve iradesiyle azat etmektedir. Şaka ile kölesini azat etse bile, köle azat olur. Zira bu kimseler azat etmeye ehil olup, azat edilmeye mahal olan kölelerinde tasarruf etmişlerdir. Talâkta olduğu gibi.

Bir kimse, kölenin azat olmasını mülke yahut şarta nispet etse, sahih olur. Mesela; bir kimse **"Eğer bir köleye malik olursam, o köle hür olsun"** yahut **"Şu eve girersem, sen hürsün"** dese, o kimse bir köleye malik olsa yahut o eve girse, kölesi azat olur. Kâfir olan bir köle Müslüman olup İslâm memleketine gelse, azat olur.

Hz. Ali (r.a)'den; "Hudeybiye günü Mekkelilerle anlaşma yapılmadan önce Tâiften. bir kaç köle kaçıp Resûl-ü Ekrem (s.a.v)'e gelmişlerdi. Bu kölelerin efendileri, Peygamberimiz (s.a.v)'e mektup yazarak; "Yâ Muhammed (s.a.v), bizim kölelerimizin yanınıza kaçmaları, Sizin dîninizi sevdikleri için değildir. Ancak kölelikten kurtulmak içindir." dediklerinde, Peygamberimiz (s.a.v)'in huzurunda bulunanlar, "Efendilerinin yazdıkları

gerçek olup, hâl dedikleri gibidir. Bu köleleri efendilerine geri vermek lâzımdır." diye söylediklerinde Nebiyyil Ekrem (s.a.v) gazap ile hitap ederek; "Tâif'in köleleri, Müslüman olarak Müslüman halka katılmışlardır ve onlar Allah-ü Teâlâ'nın azatlısıdırlar." diye, buyurmuşlardır" diye rivayet edilmiştir.

Gebe olan bir cariye azat edilse, karnındaki yavru da azat edilmiş olur. Yalnız cariyenin karnındaki çocuğun azat edilmesi de sahih olur. Fakat çocuğun azat edilmesi sebebiyle annesi azat edilmiş olmaz. Eğer cariyenin karnındaki çocuğun azat edilmesiyle anası da azat edilmiş olsa. annenin çocuğa tâbi olmasıyla mevzûyu tersine çevirmek lâzım gelirdi. Mesele ise tamamen bunun aksinedir. Çocuk; mülkte, kölelikte, tedbirde, istilâdda, kitabette, annesine tâbidir. Cariyenin, efendisinden olan çocuğu hürdür. Efendisinin evlendirdiği cariyesinin kocasından olan çocuğu, cariyenin efendisinin mülküdür. Aldatılmış çocuk, kıymetiyle hürdür. Mesela, bir kimse satıcının mülkü zannederek, satıcıdan bir cariye satın alsa ve satın aldığı cariye doğurduktan sonra, bu cariye başka bir kimsenin cariyesi olduğu ortaya çıksa, bu doğan çocuk kıymetiyle hür olur.

ـ بَابُ عِتْقِ الْبَعْضِ ـ

وَمَنْ اَعْتَقَ بَعْضَ عَبْدِهِ صَحَّ وَسَعَى فِي بَاقِيهِ وَهُوَ كَالْمُكَاتَبِ اِلاَّ اَنَّهُ لاَيَرُدُّ فِي الرِّقِّ لَوْ عَجَزَ وَقَالاَ يُعْتَقُ كُلُّهُ وَلاَ يَسْعَى. وَاِنْ اَعْتَقَ شَرِيكٌ نَصِيبَهُ فَلِلْاٰخَرِ اَنْ يُعْتِقَ اَوْ يُدَبِّرَ اَوْ يُكَاتِبَ اَوْ يَسْتَسْعِيَ وَالْوَلاَءُ لَهُمَا اَوْ يُضَمَّنَ الْمُعْتِقُ لَوْ مُوسِرًا وَيَرْجِعُ بِهِ الْمُعْتِقُ عَلَى الْعَبْدِ وَالْوَلاَءُ لَهُ. وَقَالاَ لَيْسَ لِلْاٰخَرِ اِلاَّ الضَّمَانُ مَعَ الْيَسَارِ وَالسِّعَايَةُ مَعَ الْاِعْسَارِ. وَلاَ يَرْجِعُ الْمُعْتِقُ عَلَى الْعَبْدِ لَوْ ضَمِنَ وَالْوَلاَءُ لَهُ فِي الْحَالَيْنِ. وَلَوْ شَهِدَ كُلٌّ مِنْهُمَا بِاِعْتَاقِ شَرِيكِهِ سَعَى لَهُمَا فِي حَظِّهِمَا وَالْوَلاَءُ بَيْنَهُمَا كَيْفَ مَا كَانَا وَقَالاَ يَسْعَى لِلْمُعْسِرِينَ لاَ لِلْمُوسِرِينَ. وَلَوْ اَحَدُهُمَا مُوسِرًا وَالْاٰخَرُ مُعْسِرًا يَسْعَى لِلْمُعْسِرِ فَقَطْ وَالْوَلاَءُ مَوْقُوفٌ فِي الْاَحْوَالِ حَتَّى يَتَصَادَقَا. وَلَوْ عَلَّقَ اَحَدُهُمَا عِتْقَهُ بِفِعْلٍ غَدًا وَالْاٰخَرُ بِعَدَمِهِ فِيهِ فَمَضَى وَلَمْ يُدْرَ عَتَقَ نِصْفُهُ وَسَعَى فِي نِصْفِهِ لَهُمَا مُطْلَقًا. وَعِنْدَهُمَا اِنْ كَانَا مُوسِرَيْنِ فَلاَ سِعَايَةَ وَاِنْ كَانَا مُعْسِرَيْنِ فَفِي نِصْفِهِ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ وَفِي كُلِّهِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ وَاِنْ كَانَا مُخْتَلِفَيْنِ سَعَى لِلْمُوسِرِ فَقَطْ فِي رُبْعِهِ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ وَفِي نِصْفِهِ عِنْدَ مُحَمَّدٍ. وَلَوْ حَلَفَ كُلٌّ بِعِتْقِ عَبْدِهِ وَالْمَسْأَلَةُ بِحَالِهَا لاَيُعْتَقُ وَاحِدٌ. وَمَنْ مَلَكَ اِبْنَهُ مَعَ اٰخَرَ بِشِرَاءٍ اَوْ هِبَةٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ وَصِيَّةٍ عَتَقَ حَظُّهُ وَلاَ يَضْمَنُ وَلِشَرِيكِهِ اَنْ يُعْتِقَ اَوْ يَسْتَسْعِيَ سَوَاءٌ عَلِمَ الشَّرِيكُ اَنَّهُ اِبْنُهُ اَوْ لاَ. وَقَالاَ يَضْمَنُ الْاَبُ اِنْ كَانَ مُوسِرًا وَعِنْدَ اِعْسَارِهِ يَسْعَى الْاِبْنُ. وَكَذَا الْحُكْمُ وَالْخِلاَفُ لَوْ عَلَّقَ عِتْقَ عَبْدٍ بِشِرَاءِ بَعْضِهِ ثُمَّ اشْتَرَاهُ مَعَ اٰخَرَ اَوِ اشْتَرَى نِصْفَ اِبْنِهِ مِمَّنْ يَمْلِكُ كُلَّهُ. وَلَوْ اِشْتَرَى الْاَجْنَبِيُّ نِصْفَهُ ثُمَّ الْاَبُ بَاقِيهِ مُوسِرًا ضَمَّنَ الشَّرِيكُ اَوِ اسْتَسْعَى. وَقَالاَ يُضَمَّنُ فَقَطْ. وَلَوْ مَلَكَاهُ بِالْاِرْثِ فَلاَ ضَمَانَ اِجْمَاعًا. عَبْدٌ لِمُوسِرِينَ دَبَّرَهُ اَحَدُهُمْ وَاَعْتَقَهُ اٰخَرُ ضَمَّنَ السَّاكِتُ مُدَبِّرَهُ. وَالْمُدَبِّرُ مُعْتِقَهُ ثُلُثَهُ مُدَبَّرًا لاَ مَا ضَمِنَ وَالْوَلاَءُ ثُلُثَاهُ لِلْمُدَبِّرِ وَثُلُثُهُ لِلْمُعْتِقِ وَقَالاَ ضَمِنَ مُدَبِّرُهُ لِشَرِيكَيْهِ وَلَوْ مُعْسِرًا وَالْوَلاَءُ كُلُّهُ لَهُ. وَقِيمَةُ الْمُدَبَّرِ ثُلُثَا قِيمَتِهِ قِنًّا. وَلَوْ قَالَ لِشَرِيكِهِ هِيَ اُمُّ وَلَدِكَ وَاَنْكَرَ تَخْدُمُهُ يَوْمًا وَتَوَقَّفُ يَوْمًا وَقَالاَ لِلْمُنْكِرِ اَنْ يَسْتَسْعِيَهَا فِي حَظِّهِ اِنْ شَاءَ ثُمَّ تَكُونُ حُرَّةً. وَمَا لِاُمِّ وَلَدٍ تُقَوَّمُ. فَلاَ يُضَمَّنُ مُوسِرًا اَعْتَقَ نَصِيبَهُ مِنْهَا وَعِنْدَهُمَا هِيَ مُتَقَوَّمَةٌ فَيَضْمَنُ حِصَّةَ شَرِيكِهِ مِنْهَا.

KÖLENİN BİR KISMININ AZAT EDİLMESİNİN HÜKÜMLERİ

Bir kimse kölesinin bir kısmını azat etse, **İmam-ı A'zam (r.a)'a göre;** kölenin o kısmı derhâl azat olur. Diğer kısmı mükâteb gibi muvakkaten köle olarak kalır. Bu azat eden kimse, dilerse bu kölenin diğer yarısını da azat eder. Dilerse bu kısmı hakkında kitabette veya tedbirde bulunur yahut dilerse bu kısmı kıymetini almak için, bu köleyi kazanç sahasına sevk eder. Köle de kitabet bedelini veya kalan kısmına ait olan kıymeti kazanıp, bir kısmını azat eden efendisine verince tamamen hürriyetine kavuşmuş olur. Fakat köle olarak bırakılamaz. Çünkü bir kısmında hürriyet sabit olan bir insandan malikiyet yoluyla faydalanmak caiz olmayacağı gibi, bir malın faydalanmadan hâli üzere bırakılması da caiz değildir. Bu bir kısmı azat edilen köle bütün hâllerde, kitabete kesilmiş köle gibidir. Ancak bu bir kısmı azat edilen köle, çalışarak kalan kısmının kıymetini ödemekten âciz olsa bile tekrar köleliğe döndürülemez. Ama mükâteb, kitabet bedelini ödemekte âciz olduğunda tekrar köleliğe döndürülebilir. Çünkü kitabet bir akid, yani alış-veriş anlaşmasıdır. Bundan dolayı, bozulması caizdir. Azat etmek ise; efendinin kendi hakkını düşürüp kölesini hürriyetine kavuşturmaktan ibaret olduğu için, bunu bozmak mümkün değildir.

Bir kölenin bir kısmını azat etmenin caiz olup, olmaması müçtehitler arasında ihtilaflıdır, **İmam-ı A'zam (r.a)'a göre;** azat etmek bölünmeyi kabul eder. Çünkü azat etmek, mülkü kaldırmaktan ibarettir. Mülk ise, gerek kaldırılma ve gerek kaldırılmama bakımından bölünmeyi kabul eder.

Ebu Yusuf'la İmâm-ı Muhammed (r.a)'e göre; azat etmek bölünmeyi kabul etmez. Azat eden gerek zengin olsun gerek fakir olsun Bu itibârla bir kimse kölesinin bir kısmını azat etse, kölenin tamamı azat olur. Çünkü azat etmek, köleliği kaldırmaktan ibarettir. Yahut hürriyeti ispat etmekten ibarettir. Bunlardan her biri bölünmeyi kabul etmez. Bir köleye ortak olan iki kimseden birisi; kendi hissesini azat etse, köle o hisse nispetinde azat olmuş olur. Bu vaziyette diğer ortağı bir kısmı azat olmuş olan köle hakkında serbesttir; dilerse O da kendi hissesini azat eder, dilerse hissesi nispetinde tedbirde bulunur, dilerse, bu hisseyi kitabete keser veyahut hissesinin kıymetini elde etmek için köleyi kazanç sahasına sevk eder.

Velâ; Azat edilen bir kölenin mirasa sebep olan hükmen yakın ve hısım olması, kendisini azat eden kimseye ve O'nun bizzat asabesinden

olan yakınlarına aittir ki; bu velâ, azat sebebiyle sabit olmaktadır. Bu itibârla cariye ve kölenin efendisi, bu azattan dolayı velâ hakkına sahiptir. Azat ettiği köle ve cariyenin daha yakın akrabası bulunmadığı takdirde mirasına hak sahibi olur. Azatlısı da kısası gerektiren bir cinayette bulunmazsa, lâzım gelen diyet Mevlâ'sı ve Mevlâ'sının kabilesi tarafından ödenir. Velâ hususunda azat etmenin, gerek efendi kendi isteğiyle azat etsin, gerek istemeyerek azat etsin fark etmez. Yani her surette velâ hakkı azat eden kimse içindir. Müşterek olan bir köle azat edilince, vefa hakkı ikisi içindir. Bir kimse müşterek olan kölenin kendi hissesini azat etse, ortağı bu kölenin kendi hissesini azat etmek yahut tedbirde bulunmak, yahut kitabete kesmek veyahut kendi hissesinin kıymetini almak için köleyi kazanç sahasına sevk eder yahut bir kısmını azat eden ortağına, kendi hissesini de ödettirir,- eğer ortağı zengin ise-. Bu ödeyen ortak ödediği parayı köleden alır. Velâ hakkı yalnız bu ortağın olur.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir köle iki kimse arasında müşterek olsa, ortaklardan birisi kendi hissesini azat edince köle tamamen azat olur. Bu takdirde azat eden zengin ise, ortağının hissesini öder. Fakir ise, köle çalışıp kalan kısmının kıymetini diğer efendisine öder. Eğer bir kısmını azat eden kimse ortağının hissesini öderse, köleden ödemiş olduğu parayı alamaz, iki surette de, yani kalan hissenin parasını ödediği hâlde veya köle çalışarak kalan hisseyi ödediği hâlde, velâ hakkı Ik olarak hissesini azat eden içindir.

İki kimse bir köleye malik olup, her birisi ortağına; **"Sen, hisseni azat ettin"** diye şahadet etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; köle çalışarak ikisine de kıymetini öder. Velâ hakkı ikisinindir. Kölenin efendileri zengin olsunlar, fakir olsunlar veya biri zengin, diğeri fakir olsun beraberdir. Ebu Yusuf'la Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu kölenin efendileri fakir olursa köle, kıymetini ödemek için çalışır. Eğer zengin olurlarsa çalışmaz. Eğer efendilerinden biri zengin diğeri fakir olursa, yalnız zengin olan için kıymetin ödemeye çalışır. Bu hâllerde ortaklardan biri, **"Velâ, benim hakkım değil, diğer ortağımın hakkıdır"** demedikçe, velâ hakkı hiçbirisinin değildir.

Bir köle iki kimse arasında ortak olup, ortaklardan biri; **"Falan kimse, yarın şu eve girerse, kölem azat olsun."** dese, diğer ortağı da aynı kimse için; **"Falan kimse, yarın şu eve girmezse, kölem azat olsun."** dese, yarınki gün gelip, geçse, fakat O kimsenin eve girip, girmediği bilinmese, kölenin yarısı azat olur, gerek ortaklar zengin olsun, gerek fakir olsun, gerekse biri zengin diğeri fakir olsun; köle yarı kıymetini ödemek için çalışır.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, ortaklar zengin olurlarsa, köle çalışmaz. Eğer ortaklar fakir olurlarsa, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; köle yarı kıymetini ödemek için çalışır, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bütün kıymetini ödemek için çalışır. Eğer ortaklardan birisi zengin, diğeri fakir olursa, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; zengin için köle kıymetinin dörtte birini ödemek için çalışır.

İki kişi kölelerinin azadına yemin etseler, yani birisi, **"Falan kimse, şu eve varır girerse, kölem azat olsun."** dese, diğeri de aynı kimse için, **"Falan kimse, şu eve, yarın girmezse, kölem azat olsun."** dese, yarın gelip geçse, O kimsenin eve girip girmediği bilinmese, kölelerden hiç biri azat olmaz. Bir kimse, başka bir kimseyle beraber kendi oğluna satın alma yahut hibe veya sadaka veyahut vasiyet yoluyla malik olsa, kendinin hissesi derhâl azat olur. Çünkü bir kimse zî-rahm-i mahreminin yarısına malik olsa, malik olduğu yarısı azat olur. Azat olmasına, Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ مَلَكَ ذَارَحِمٍ مَحْرَمٍ مِنْهُ عَتَقَ عَلَيْهِ

"Bir kimse, kendinin zî-rahm-i mahremine malik olsa, o yalanı aleyhine azat olur." hâdis-i şerifi delildir.

Hissesi azat olan kölenin babası, ortağının hissesini ödemez. Zira bazı surette ortağının hissesini bozmakla ödemek lâzım gelir. Fakat bu surette ödemek lâzım gelmez. Ortakçı kendi hissesini ister azat eder, isterse bu hissenin kıymetini almak için köleyi kazanç sahasına sevk eder, -gerek ortağının oğlu olduğunu bilsin, gerek bilmesin beraberdir.-

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; eğer kölenin babası zengin olursa, ortağının hissesini öder. Fakir olursa köle kalan hissesini ödemek için babasının ortağına çalışır. Zira baba, ortağının hissesini yakınını satın almakla iptal etmiştir. Diğer ortakçıların ödediği gibi, babası da zengin olduğu takdirde ortakçısının hissesini öder. Bir kimse, kölenin bir kısmının azat olmasını satın almaya talîk etse; yani bir kimse, bir köleye **"Senin, yarını satın alırsam azat ol!"** dese sonra başka bir kimseyle, O köleyi satın alsa yahut oğlunun yarısını oğlunun tamamına malik olan kimseden satın alsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ortağına satın aldığı kölenin diğer yarısını ödemez. Diğer ortağı için kendi hissesini dilerse azat eder, dilerse hissesini ödettirmek için çalıştırır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; babası zengin ise, ortağının hissesini öder. Fakir ise, köle diğer efendisinin hissesini kıymetini ödemek için çalışır.

Bir kimse akrabası bir kölenin yarısını satın alsa; bundan sonra o kölenin zengin olan babası diğer yarısını satın alsa, ilk satın alan kimse

dilerse kölenin babasına hissesini ödettirir, dilerse köleyi kendi hissesini ödettirmek için çalıştırır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu kimse hissenin kıymetini babasına ödettirir. Zira kölenin babası zengin olunca, köle diğer ortakçının hissesinin kıymetini ödemek için çalışmaz, iki kimse miras yoluyla bir köleye malik olsalar, ittifakla ödeme yoktur. Mesela; bir kadın ölüp, bir köle bıraksa, o köle kocasının oğlu olsa, ölen kadının mirasçısı da kocasıyla kadının bir kardeşi bulunsa, buna göre kölenin yarısına kadının kardeşi ve yarısına da kadının kocası, yani kölenin babası mirasçı olur. Babası oğluna malik olunca, oğlunun yarısı derhâl azat olmuş olur. Bu surette baba ortakçısının hissesini ödemez. Zira miras zaruridir, ortağının hissesini bozmada babanın tesiri yoktur.

Üç zengin kimsenin bir ortak köleleri olup, içlerinden birisi; **"Benim hissem, müdebber olsun"** dese, birisi de; **"Benim hissem, azat olsun!"** dese, diğeri de sussa; susan kimse, hissesini müdebber eden kimseye ödettirir. Müdebber eden kimse de, azat eden kimseye köle müdebber edildikten sonraki kıymetinin üçte birini ödettirir. Yoksa kendisi ödediğini azat edene ödettiremez. Mesela; üç kimse dokuzar altın vererek yirmi yedi altına bir köle satın alsalar, birisi hissesini tedbirde bulunsa, birisi de hissesini azat etse, diğeri de sussa; o susan kimse, tedbirde bulunan kimseye dokuz altınını ödeltirir. Tedbirde bulunan kimse de, köle müdebber olduğunda kölenin bahası on sekiz altın kalmış olur. İşte bu on sekiz altının üçte biri olan, altı altını azat eden kimseye ödettirir. Bu kölenin velâ hakkı, üçte ikisi tedbirde bulunan kimsenin, üçte biri de azat eden kimsenindir. Zira kölenin üçte biri hür olup, üçte ikisi müdebber olmuş olur. Bu takdirde azat edenin velâ hakkı üçte bir olmuş olur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; müdebber olan kimse fakir olsa bile diğer iki ortağının hissesini öder. Velâ'nın hepsi müdebber için olur. Müdebber olan kölenin kıymeti köle olduğu hâlde kıymetinin üçte ikisidir.

Bir kimse, ortak olan cariye için ortakçısına; **"Bu cariye, senin ümm-ü veledindir."** dese, ortakçısı da inkâr etse, cariye inkâr eden efendisine bir gün hizmet eder. **"Bu cariye, senin ümm-ü veledindir."** diye, ikrar eden efendisinin nöbetinde istirahat eder. Zira ikrar eden efendisi, **"Benim bu cariye üzerinde hakkım yoktur. Ortakçımın ümm-ü veledidir."** demiş oldu.

Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; cariye inkâr eden kimsenin hissesinin kıymetini ödemek için çalışır ve sonra azat olur. Mesela; bir kimse cariyesi için, **"Bu, benim ümm-ü veledimdir."** diye ikrar etse, sahih olur, eğer ortağı için, **"Bu cariye, ortakçımın ümm-ü veledidir."** dese, ortakçısı da inkâr etse, ortakçısı üzerine olan ikrarı kendi üzerine döner ve kendisi sanki **"Bu cariye, benim ümm-ü veledimdir."** de-

miş olur.

İki kimsenin ortak bir cariyeleri olup, cariye aralarında bir çocuk doğursa; ikisi de çocuğun kendilerinden olduğunu iddia etseler, cariye ikisinin de ümm-ü veledi olur.

Bundan sonra zengin olan ortakçı hissesini azat etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diğer ortakçısının hissesini ödemez. Çünkü ümm-ü veled; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kıymet biçilen mal değildir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; ümm-ü veled kıymet biçilen maldır. Bu takdirde zengin olan ortakçısı diğer ortakçının hissesinin kıymetini öder. Zira ümm-ü veled cariyedir. Kendisine cinsî yakınlıkta bulunulmak, kiraya vermek, hizmet ettirmek bakımından müdebbere gibi kendisinden istifade edilir. Bundan dolayı bir kimse, **"Benim malik olduğum her şey azat olsun."** dese, ümm-ü veledi de malik olduğu şeyler arasına girer.

ـ بَابُ الْعِتْقِ الْمُبْهَمِ ـ

لَهُ ثَلٰثَةُ اَعْبُدٍ قَالَ لِاثْنَيْنِ عِنْدَهُ اَحَدُكُمَا حُرٌّ فَخَرَجَ اَحَدُهُمَا وَدَخَلَ الْاٰخَرُ فَاَعَادَ الْقَوْلَ ثُمَّ مَاتَ مِنْ غَيْرِ بَيَانٍ عُتِقَ ثَلٰثَةُ اَرْبَاعِ الثَّابِتِ وَنِصْفُ الْخَارِجِ وَكَذَا نِصْفُ الدَّاخِلِ وَقَالَ مُحَمَّدٌ رُبْعُهُ. وَلَوْ فِي مَرَضِهِ وَلَمْ يُجِزِ الْوَارِثُ جُعِلَ كُلُّ عَبْدٍ سَبْعَةً كَسِهَامِ الْعِتْقِ وَعُتِقَ مِنَ الثَّابِتِ ثَلٰثَةٌ وَيَسْعَى فِي اَرْبَعَةٍ وَمِنْ كُلٍّ مِنَ الْاٰخَرَيْنِ اِثْنَانِ وَسَعَى كُلٌّ مِنْهُمَا فِي خَمْسَةٍ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يُجْعَلُ كُلُّ عَبْدٍ سِتَّةً كَسِهَامِ الْعِتْقِ عِنْدَهُ وَيُعْتَقُ مِنَ الثَّابِتِ ثَلٰثَةٌ وَيَسْعَى فِي ثَلٰثَةٍ وَمِنَ الْخَارِجِ اِثْنَانِ وَيَسْعَى فِي اَرْبَعَةٍ وَمِنَ الدَّاخِلِ وَاحِدٌ وَيَسْعَى فِي خَمْسَةٍ وَلَوْ طَلَّقَ كَذٰلِكَ قَبْلَ الدُّخُولِ وَمَاتَ بِلاَ بَيَانٍ سَقَطَ ثَلٰثَةُ اَثْمَانِ مَهْرِ الثَّابِتَةِ وَرُبْعُ مَهْرِ الْخَارِجَةِ وَثُمُنُ مَهْرِ الدَّاخِلَةِ بِالْاِتِّفَاقِ هُوَ الْمُخْتَارُ. وَالْبَيْعُ بَيَانٌ فِي الْعِتْقِ الْمُبْهَمِ. وَكَذَا الْعَرْضُ عَلَى الْبَيْعِ وَالْمَوْتِ وَالتَّحْرِيرُ وَالتَّدْبِيرُ وَالْاِسْتِيلاَدُ وَالْهِبَةُ وَالصَّدَقَةُ مُسَلَّمَتَيْنِ وَالْوَطْءُ لَيْسَ بِبَيَانٍ فِيهِ خِلاَفًا لَهُمَا. وَفِي طَلاَقِ الْمُبْهَمِ هُوَ وَالْمَوْتُ بَيَانٌ. وَاِنْ قَالَ لِاَمَتِهِ اَوَّلُ وَلَدٍ تَلِدِينَهُ ذَكَرًا فَاَنْتِ حُرَّةٌ فَوَلَدَتْ ذَكَرًا وَاُنْثٰى وَلَمْ يُدْرَ اَوَّلُهُمَا فَالذَّكَرُ رَقِيقٌ وَيُعْتَقُ نِصْفُ كُلٍّ مِنَ الْاُمِّ وَالْاُنْثٰى. وَلاَ تُشْتَرَطُ الدَّعْوٰى لِصِحَّةِ الشَّهَادَةِ عَلَى الطَّلاَقِ وَعِتْقِ الْاَمَةِ مُعَيَّنَةً. وَفِي عِتْقِ الْعَبْدِ وَغَيْرِ الْمُعَيَّنَةِ تُشْتَرَطُ خِلاَفًا لَهُمَا فَلَوْ شَهِدَا بِعِتْقِ اَحَدِ عَبْدَيْهِ اَوْ اَمَتَيْهِ لاَتُقْبَلُ اِلاَّ فِي وَصِيَّةٍ وَعِنْدَهُمَا تُقْبَلُ. وَاِنْ شَهِدَا بِطَلاَقِ اِحْدٰى نِسَائِهِ قُبِلَتْ اِتِّفَاقًا.

KAPALI OLARAK AZAT EDİLEN KÖLE VEYA CARİYE

Bir kimsenin üç kölesi olup, yanında bulunan iki kölesi için; **"İkinizden birisi, hürdür."** dese, sonra bu kölelerden birisi dışarı çıkıp, dışarıda olan köle içeri girse; efendi tekrar, **"İkinizden birisi, hürdür."** dese, hangisinin hür olduğunu açıklamadan efendileri ölse, İmam-ı A'zam ile Ebu Yusuf (r.a)'a göre; dışarı çıkmayan kölenin dörtte üçü, dışarı çıkanın yarısı, içeri girenin de yarısı azat olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; girenin dörtte biri azat olur. Eğer **"İkinizden birisi, hürdür"** sözü, ölüm hastalığında olsa, mirasçıları da caiz görmeseler; azat sehimleri gibi her köle yedi sehim kılınır; Dışarı çıkmayan köleden üç sehim azat olup, dört sehminin kıymetini çalışarak öder diğer iki köleden ikişer sehim azat olup, bunlar da beşer sehimlernin kıymetlerini ödemek için çalışırlar. Zira ölüm hastalığındaki azat, vasiyettir. Vasiyet ise, malının üçte birinden muteberdir. Bu takdirde yirmi bir sehim olup, yedi sehmi azat edilmiş, on dört

sehmin kıymetini ödemek için köleler çalışmakla mesele sahih olur. Dışarı çıkmayan köleden üç sehim, diğer kölelerden ikişer sehimden, dört sehim olmak üzere toplamı yedi sehim eder. Bu suretle üçte biri itibar edilmiş olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; azat sehim gibi altı sehim kılınır; Dışarı çıkmayandan üç sehim azat olup, üç sehmin kıymetini ödemek için çalışır. Dışarı çıkandan iki sehim azat olup, dört sehmin kıymetini ödemek için çalışır, içeri girenden bir sehim azat olup, beş sehmin bedelini ödemek için çalışır.

Bir kimsenin üç karısı olup, kendilerine cinsî yakınlıkta bulunmasa ve üçünün de mehri beraber olsa, yanında bulunan ikisi için **"İkinizden birisi, boştur"** dese, bu kadınlardan birisi dışarı çıkıp, dışarıda olan içeri girse, yine bu kimse; **"İkinizden birisi, boştur"** dese ve hangisini boşadığını açıklamadan ölse, dışarı çıkmayanın mehrinin sekizde üçü; dışarı çıkanın mehrinin dörtte biri; girenin mehrinin sekizde birini alamaz. Zira **"İkinizden biri, boştur"** sözüyle birisi mehrinin yarısını alamaz. Fakat bu mehrin yarısı içerden çıkmayan ile dışarı çıkan arasında taksim edilince, iki kadından her biri mehirlerinin dörtte birini alamazlar. Bundan sonra dışarıda olan kadın içeri girip. onlara da, **"İkinizden birisi, boştur."** demesi ile mehrin dörtte birini alamaz. Fakat bu dörtte bir, bu sefer de dışarı çıkmayan kadın ile içeri giren kadın arasında taksim edilince; içerden çıkmayan kadın mehrinin sekizde üçünü, dışardan giren kadın sekizde birini, içeriden dışarı çıkan kadın ise, dörtte birini alamaz.

Bir kimse, iki kölesine, **"İkinizden birisi, hürdür."** dese, hangisinin hür olduğunu açıklamasa, fakat sonra birisini satsa yahut birisini satılığa çıkarsa yahut birisi ölse yahut birisini azat etse yahut birisini tedbirde bulunsa yahut bu iki köle cariye olup, birisini ümm-ü veled edinse yahut birisini hibe etse yahut birisini sadaka olarak verse diğer kölenin azat edilmiş olduğu açıklanmış olur. Bir kimse iki cariyesi için, **"İkinizden biriniz, hürdür."** dedikten sonra, birisine cinsî yakınlıkta bulunsa diğer cariyenin azat edilmiş olduğu açıklanmış olmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; açıklanmış olur.

Bir kimse iki karısına, **"İkinizden birisi, boştur."** dese, hangisini boşadığını açıklamasa fakat sonra ikisinden birisine cinsî yakınlıkta bulunsa yahut birisi ölse, diğerinin boş olduğu açıklanmış olur.

Bir kimse cariyesine, **"Erkek çocuk doğurursan, sen hürresin."** dese, cariyesi de biri erkek biri kız olmak üzere ikiz doğursa ve hangisinin önce doğduğu bilinmese, erkek çocuk köledir. Kız çocuğu ile cariyenin her birinin yarısı azat olmuş olur.

Bir kimse karısını boşasa yahut cariyesini azat etse, mahallesinden

olan komşuları davasız hâkime gidip, o kimsenin karısını boşadığına ve cariyesini azat ettiğine şahadet etseler, şahadetleri kabul edilir.

Bir kimse kölesini yahut belli olmayan cariyesini azat etse, mahallesinden olan komşuları davasız hâkime gidip, o kimsenin kölesini yahut belli olmayan cariyesini azat ettiğine şahadet etseler, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; davasız şahadetleri kabul edilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e köre; kabul edilir. Zira şahadet edilen şey, şeriatın hakkıdır. Davasız şahadetleri kabul edilir.

İki kimse, bir şahsın iki kölesinden birisini yahut iki cariyesinden birini azat ettiğine dair şahadet etseler, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kabul edilmez. Ancak vasiyetinde kabul edilir. Mesela; iki kimse hâkime gidip, **"Falan şahıs ölüm hastalığında iki kölesinden birisini azat etmiştir. Yahut birisini müdebber kılmıştır."** diye şahadet etseler, istihsânen şahadetleri kabul edilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vasiyetinde ve diğer yerlerde de şahadetleri kabul edilir.

İki kimse, bir adamın karılarından birisini boşadığına dair şahadet etseler; davasız, ittifakla şahadetleri kabul edilir. Şahadet etmeseler; boşadığı kadın, o kimseye haram olur. O kadının haram olması Allah (c.c)'ın hakkıdır. Allah (c.c)'ın hakkında ise, dava şart olmayıp, dava Allah (c.c) için lâzımdır.

ـ بَابُ الْحَلْفِ بِالْعِتْقِ ـ

مَنْ قَالَ اِنْ دَخَلْتُ الدَّارَ فَكُلُّ مَمْلُوكٍ لِى يَوْمَئِذٍ حُرٌّ يُعْتَقُ بِدُخُولِهِ مَنْ فِى مِلْكِهِ عِنْدَ الدُّخُولِ سَوَاءٌ كَانَ فِى مِلْكِهِ وَقْتَ الْحَلْفِ اَوْ تَجَدَّدَ بَعْدَهُ. وَلَوْ لَمْ يَقُلْ يَوْمَئِذٍ لَايُعْتَقُ اِلاَّ مَنْ كَانَ فِى مِلْكِهِ وَقْتَ الْحَلْفِ. وَكَذَا لَوْ قَالَ كُلُّ مَمْلُوكٍ لِى حُرٌّ بَعْدَ غَدٍ. وَالْمَمْلُوكُ لَايَتَنَاوَلُ الْحَمْلَ. وَلَوْ قَالَ كُلُّ مَمْلُوكٍ لِى ذَكَرٍ حُرٌّ وَلَهُ اَمَةٌ حَامِلٌ فَوَلَدَتْ ذَكَرًا لِاَقَلَّ مِنْ نِصْفِ حَوْلٍ مُنْذُ حِلْفٍ لَايُعْتَقُ وَلَوْ لَمْ يَقُلْ ذَكَرًا عُتِقَ تَبَعًا لِاُمِّهِ. وَلَوْ قَالَ كُلُّ مَمْلُوكٍ لِى حُرٌّ بَعْدَ مَوْتِى صَارَ مَنْ فِى مِلْكِهِ عِنْدَ الْحَلْفِ مُدَبَّرًا لَامَنْ مَلَكَهُ بَعْدَهُ لٰكِنْ يُعْتَقُ الْجَمِيعُ مِنَ الثُّلُثِ عِنْدَ مَوْتِهِ.

AZADA YAPILAN YEMİN BABI

Fukahâ'ya göre; şartlar yemindir.

Bir kimse, **"Eve girersem, o gün malik olduğum her şey azat olsun."** dese, yemin eden kimsenin o eve girmesiyle mülkünde bulunan köleleri azat olur. Gerek yemin ettiğinde köleleri ve cariyeleri mülkünde olsun, gerek sonra satın alsın müsavidir. Yani, o eve girdiği vakit mülkünde bulunan bütün köleleri ve cariyeleri azat olur. Eğer, **"O gün"** lâfzını söylemezse, ancak yemin ettiği vakit mülkünde bulunan köle ve cariyeleri azat olur.

Bir kimse, **"Yarından sonra, malik olduğum bütün köle ve cariyeler azat olsun."** dese, yine yemin ettiği zaman mülkünde bulunan cariye ve köleler azat olur. Yemin ettikten sonra aldığı köle ve cariyeler azat olmaz. **"Malik olduğum cariye"** lâfzı, cariyenin karnında bulunan çocuğa şamil olmaz. Çünkü annesinin karnındaki çocuk, annesine tâbi olarak köle veya cariyedir. Annesinin karnındaki çocuk, sanki annesinin bir azasıdır. Malik olunan köle ve cariye ise nefislere şamildir. Yoksa azaya şamil değildir.

Bir kimse, **"Eve girersem, malik olduğum erkek kölelerim azat olsun."** dese, o kimsenin hâmile cariyesi olup, bu cariye efendisinin yemin ettiği zamandan itibaren altı aydan önce bir oğlan doğursa; o kimse eve girse, bu yeni doğan çocuk azat olmaz. Fakat o kimse, **"Malik olduğum, her şey azat olsun."** dese, bu yeni doğan çocuk da annesine tebaan azat olur. Çünkü **"Malik olduğum her şey, azat olsun"** tabirinin içine, köle ve cariyeler hatta müdebber, ümm-ü veledler de girer. Eğer ye-

min eden kimse, **"Ben, bu sözümle yalnız kölelere niyet edip, cariyelere niyet etmedim."** dese, kazaen tasdik olunmaz.

Bir kimse, **"Ben öldükten sonra, bütün köle ve cariyelerim azat olsun."** dese, yemin ettiği vakit mülkünde bulunan bütün köle ve cariyeler müdebber olur. Fakat yemin ettikten sonra malik oldukları müdebber olmaz. Ama yemin eden kimsenin öldüğü zamanda, yemin ettiği vakitte bulunan köleleri ve yemin ettikten sonra satın aldığı kölelerin üçte biri azat olur. Çünkü azadı, ölüme nispet etmiştir. Bir bakımdan azat olmayı malik bulunduğu köle ve cariyelere şamil olmakla, mevcut olanlar müdebber olur. Bir bakımdan ölüme nispet edilen azat olma, ölümden sonra olacaktır. Bu ise vasiyet olur. Vasiyet olunca, yemin ettiği vakitten sonra satın aldığı köle ve cariyelere de şamil olur. Vasiyetlerde muteber olan ölüm zamanında mülkünde bulunanlardır. Bu kavl, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'indir. Ama Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin ettikten sonra malik olduğu köle ve cariyeler azat olmaz. Zira o kimsenin, **"Ben öldükten sonra bütün köle ve cariyelerim azat olsun."** lâfzı, yemin ettiği vakitte bulunar köle ve cariyelere şamil olup, yeminden sonra malik olduklarına şamil olmaz. Bundan dolayı, yemin vaktinde mülkünde olanlar müdebber olur. Sonradan malik oldukları müdebber olmaz.

ـ بَابُ الْعِتْقِ عَلٰى جُعْلٍ ـ

وَمَنْ أُعْتِقَ عَلَى مَالٍ أَوْ بِهِ فَقَبِلَ عُتِقَ وَالْمَالُ دَيْنٌ عَلَيْهِ تَصِحُّ الْكَفَالَةُ بِهِ بِخِلَافِ بَدَلِ الْكِتَابَةِ. وَإِنْ قَالَ إِنْ أَدَّيْتَ إِلَيَّ أَلْفًا فَأَنْتَ حُرٌّ أَوْ إِذَا أَدَّيْتَ صَارَ مَأْذُونًا لَا مُكَاتَبًا. وَيُعْتَقُ إِنْ أَدَّى فِي الْمَجْلِسِ أَوْ خَلَّى بَيْنَ الْمَوْلَى وَبَيْنَ الْمَالِ فِيهِ فِي التَّعْلِيقِ بِإِنْ وَمَتَى أَدَّى أَوْ خَلَّى فِي التَّعْلِيقِ بِإِذَا وَيُجْبَرُ الْمَوْلَى عَلَى الْقَبْضِ. وَإِنْ أَدَّى الْبَعْضَ يُجْبَرُ عَلَى الْقَبْضِ أَيْضًا إِلَّا أَنَّهُ لَا يَعْتِقُ مَا لَمْ يُؤَدِّ الْكُلَّ كَمَا لَوْ حَطَّ عَنْهُ الْبَعْضَ فَأَدَّى الْبَاقِيَ. ثُمَّ إِنْ أَدَّى أَلْفًا كَسَبَهُ قَبْلَ التَّعْلِيقِ رَجَعَ الْمَوْلَى عَلَيْهِ بِمِثْلِهَا وَيُعْتَقُ وَإِنْ كَسَبَهُ بَعْدَهُ لَا يَرْجِعُ. وَلَوْ قَالَ أَنْتَ حُرٌّ بَعْدَ مَوْتِي بِأَلْفٍ فَإِنْ قَبِلَ بَعْدَ مَوْتِهِ وَأَعْتَقَهُ الْوَارِثُ عَتَقَ وَإِلَّا فَلَا. وَلَوْ حَرَّرَهُ عَلَى أَنْ يَخْدِمَهُ سَنَةً فَقَبِلَ عَتَقَ وَعَلَيْهِ أَنْ يَخْدِمَهُ تِلْكَ الْمُدَّةَ فَإِنْ مَاتَ الْمَوْلَى قَبْلَهَا لَزِمَتْهُ قِيمَةُ نَفْسِهِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ قِيمَةُ خِدْمَتِهِ. وَكَذَا لَوْ بَاعَ الْمَوْلَى الْعَبْدَ مِنْ نَفْسِهِ بِعَيْنٍ فَهَلَكَتْ قَبْلَ الْقَبْضِ يَلْزَمُهُ قِيمَةُ نَفْسِهِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ قِيمَةُ الْعَيْنِ. وَمَنْ قَالَ لِآخَرَ أَعْتِقْ أَمَتَكَ بِأَلْفٍ عَلَى أَنْ تَزَوَّجِيهَا فَفَعَلَ وَأَبَتْ أَنْ تَزَوَّجَهُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ. وَلَوْ ضَمَّ عَبْدِي فُلَانٌ أَلْفًا عَلَى قِيمَتِهَا وَمَهْرِ مِثْلِهَا وَلَزِمَهُ حِصَّةُ الْقِيمَةِ وَسَقَطَ مَا يَخُصُّ الْمَهْرَ. وَلَوْ تَزَوَّجَتْهُ فَحِصَّةُ الْمَهْرِ لَهَا فِي الْوَجْهَيْنِ وَحِصَّةُ الْقِيمَةِ لِلْمَوْلَى فِي الثَّانِي وَهَذَا فِي الْأَوَّلِ.

BİR KÖLE VEYA CARİYEYİ BİR MAL VEYA MUAYYEN BİR HİZMET KARŞILIĞINDA AZAT ETME

Bir kimse kölesine, **"Sen, bin dirhem üzerine hürsün."** yahut **"Sen, bir dirhem karşılığında hürsün."** dese, kölesi de bunu kabul etse, azat olur. Söylenilen bin dirhem, kölenin üzerinde borç olmuş olur. Bu paraya başka birisinin kefil olması sahihtir. Zira o para, sahih olan borçtur. Kefalet ise, sahih olan borçta caizdir. Kitabet bedeline, kefalet sahih değildir. Çünkü kitabette, köleliğin eseri devam ettiği için kitabet bedeli sahih borç değildir. Mesela; kitabetin bedelini, kitabete kesilen köle ödemekten aciz olunca, tekrar köleliğe döner. Bu takdirde kitabete kesilen köle üzerindeki borç, sahih borç olmayınca kefalet caiz olmaz.

Bir kimse kölesine, **"Bana bin dirhem ödersen, sen hürsün."** yahut **"Bana bin dirhem eda ettiğin vakit, sen hürsün."** dese, köle mükâteb olmayıp, mal karşılığında köleye izin verilmiş olur. Köle, bu malı ödemeden önce efendisi, köleyi satsa, caiz olur. Ama mükâtebini satsa

caiz olmaz. Ancak mükâtebin kendisi satılmaya razı olursa, caiz olur ve aralarındaki, kitabet anlaşması bozulmuş olur.

Efendisi, kölesine, **"Bana bin akçe ödersen, sen hürsün."** dese, kölesi de o parayı efendisine, o anda ödese yahut efendisinin alması mümkün olan bir yere o parayı koysa azat olur. O parayı efendisinin söylediği yerde vermese, azat olmaz. Fakat efendisi kölesine, **"Bana, şu kadar meblâğı ödediğin vakit, sen hürsün."** dese, köle her ne zaman o belirli malı efendisine verse yahut efendisinin yanına koysa, efendisinin o malı alması üzerine cebrolunur. Eğer o belirli malın bir kısmını efendisine öderse, yine o malı alması için cebrolunur. Fakat o belirli paranın hepsini ödemedikçe köle azat olmaz. Efendisi, o belirli paradan bir kısmını indirse, köle kalan kısmını ödediğinde azat olmadığı gibi. Mesela; bir kimse, kölesine, **"Bana bin dirhem ödersen, sen hürsün."** dese, bu bin dirhemden bir miktarını efendisi indirse, köle bin dirhemi tamamen ödemedikçe azat olmaz. Hatta efendisi paranın hepsini indirse, köle yine azat olmaz. Zira şart, bin dirhemin ödenmesidir. Bin dirhem ödenmedikçe köle azat olmaz. Fakat mükâteb, bunun gibi değildir. Çünkü mükâteb üzerine kitabetin bedeli olan parayı ödemek vaciptir. Vacip olan maldan, bir kısmının veyahut hepsinin indirilmesi caizdir.

İnâye sahibi; **"Köle, dirhem yerine efendisine, altın ödese yine azat olmaz."** demiştir

Eğer köle efendisine azat edilmeden önce kazanmış olduğu bin dirhemi ödese, azat olur. Fakat efendi, kölesinden tekrar bir dirhem ister. Zira kölenin verdiği bin dirhem, köle iken kazanılmış olmakla, **"Köle ve kölenin malik olduğu efendisinindir."** manası gereğince, mal efendisinin olmuş olur. Bundan dolayı efendisi, kölesinden tekrar bin dirhem ödemesini ister.

Bir kimse kölesine, **"Ben öldükten sonra bin dirhem karşılıda, sen hürsün."** dese; efendisinin ölümünden sonra, köle kabul etse mirasçısı da aynı şartla azat etse, köle azat olur. Fakat efendisinin ölümünden sonra köle kabul etmese yahut mirasçısı razı olmasa, köle azat olmaz.

Bir kimse kölesine, **"Bana, bir sene hizmet etmek üzere hürsün."** deyip, kölesi de bunu kabul etse, köle hemen azat olur. Fakat üzerine, efendisine bir sene hizmet etmek lâzım olur. Zira bu mal karşılığında yapılan, bir anlaşmadır. Mal karşılığında yapılan anlaşmalarda azat olma kölenin kabul etmesiyle derhâl vaki olur, yoksa bedeli hemen vermesine veya hizmetin bitmesine bağlı değildir. Ancak efendisi, kölesine, **"Bana, gelecek senenin Ramazan Bayramına kadar hizmet edersen, hürsün."** dese, köle derhâl azat olmayıp, şart olan müddet tamamlandık-

tan sonra azat olur. Birinci surette, hizmet karşılığında azat edilmiştir, ikinci surette ise, şarta talîk suretiyle azat edilmiştir.

Efendisi kölesine, **"Bana, bir sene hizmet etmek üzere, sen hürsün"** deyip, köle kabul etse, derhâl azat olur. Efendisi bir sene tamamlanmadan ölse, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; köle kendi kıymetini, mirasçılara ödemesi lâzımdır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; hizmetinin kıymetini ödemesi lâzımdır.

Bir kimse, kölesini kölenin kendisine muavyen bir şey karşılığında satsa, o belirli şeyi almadan önce helâk olursa, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o köleye, kendi nefsinin kıymetini efendisine vermesi lâzım olur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; helâk olan muayyen şeyin kıymetini efendisine vermesi lâzım olur. Zira o belirli şey, mal olmayan şeyin (kölenin) karşılığıdır. Kölenin nefsi, kendi hakkında mal değildir ve köle kendi nefsine malik değildir. Buna misal; bir kadın mehir olmak üzere bir köle karşılığında evlense, sonra kölenin başkalarının hakkı olduğu meydana çıksa, kadın kocasından kölenin kıymetini alır. Yoksa kendisinden faydalanmanın, kıymeti olan mehr-i mislini alamaz. Bu takdirde helâk olan muayyen şeyin (kölenin) kıymeti lâzım olur.

İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un aklî delili; bu muayyen şey, mal karşılığındadır. Zira köle, efendisi hakkında maldır.

Bir kimse, bir cariye karşılığında, köle olan babasını satın alsa ve babayı satan kimse cariyeyi almadan önce cariye ölse; babasını satın alan kimseden, babasının kıymetini alır. Yoksa cariyenin kıymetini almaz. Zeylâi'de de böyledir.

Bir kimse, başka bir kimseye, **"Cariyeni, benimle evlendirmek üzere bin dirhem karşılığında azat et!"** dese, o kimse de cariyesini azat etse, emreden kimse cariyeyle evlenmese, bin dirhemi vermesi kendisine lâzım gelmez. Ama bir kimse, başka bir kimseye, **"Karını boşa, ben sana bin dirhem vereceğim!"** dese, o kimse de karısını boşasa, emreden kimsenin bin dirhem vermesi lâzımdır. Boşama hususunda, başkası üzerine bedeli şart kılmak caizdir. Ama azat etmekte, bedeli şart koşmak caiz değildir. Bu mahal, söz götürür, Fakat bir kimse, diğer bir kimseyi, **"Cariyeni, benden dolayı bin lira karşılığında azat et!"** dese, bu bin lira cariyenin kıymetine ve mehr-i misline taksim olunur. Emredene, cariyenin kıymeti lâzım olup, mehr-i misil lâzım olmaz. Mesela; cariyenin kıymeti iki bin ve mehr-i misli bin akçe olsa, **"Cariyeni, benim namıma bin akçeye azat et!"** lâfzındaki bin akçe, üç bin akçeye taksim olunur. Altı yüz altmışaltı akçe kölelik hissesi ve üç yüz otuz üç akçe mehr-i misil hissesi olur. **"Cariyeni, benim namıma bin akçeye azat et!"** diye

emreden kimse, bin akçeyi biri cariyeyi satın alma, diğeri nikâh karşılığı olmak üzere iki sene karşılık kılmıştır. Azadın olabilmesi için, önce iktiza yoluyla, bu emreden kimsenin cariyeyi satın alması lâzımdır. Bu emreden kimse, sanki **"O cariyeyi bana sat, sonra benim namıma o cariyeyi azat et!"** demiştir. Bu takdirde iktiza yoluyla cariye satın alınmış olur. Cariyenin kıymeti olan altı yüz altmışaltı akçe emredene lâzım olur ki, kendisine teslim edilen azat edilme karşılığındadır. Üç yüz otuz üç akçe olan mehr-i misil cariyeyle evlenmediği için kendisine lâzım gelmez. Bu mesele, cariye evlenmekten çekindiği takdirdedir. Eğer cariye emredenle evlenirse, emreden kimse ister, **"Cariyeni, benimle evlendirmek üzere bin akçe karşılığında azat et!"** desin, isterse, **"Cariyeni, benimle evlendirmek üzere, benim namıma bin akçeye azat et!"** desin, her iki surette de mehr-i misil cariyenin hakkıdır. Eğer emreden, **"Cariyeni, benimle evlendirmek üzere, benim namıma bin akçeye azat et!"** dese, bu surette cariyenin kıymeti efendisi içindir. Ama **"Cariyeni, benimle evlendirmek üzere, bin akçeye azat et!"** dese, emreden kimsenin cariyenin efendisine bir şey vermesi lâzım gelmez. Yani, cariyenin kıymetinin hissesi hederdir.

ـ بَابُ التَّدْبِيرِ ـ

اَلْمُدَبَّرُ الْمُطْلَقُ مَنْ قَالَ لَهُ مَوْلاَهُ اِذَا مِتُّ فَاَنْتَ حُرٌّ اَوْ اَنْتَ حُرٌّ عَنْ دُبُرٍ مِنِّى اَوْ يَوْمَ اَمُوتُ اَوْ مَعَ مَوْتِى اَوْ عِنْدَ مَوْتِى اَوْ فِى مَوْتِى اَوْ اَنْتَ مُدَبَّرٌ اَوْ قَدْ دَبَّرْتُكَ اَوْ اِنْ مِتُّ اِلَى مِائَةِ سَنَةٍ وَغَلَبَ مَوْتُهُ فِيهَا اَوْ اَوْصَيْتُ لَكَ بِنَفْسِكَ اَوْ بِرَقَبَتِكَ اَوْ بِثُلُثِ مَالِى. فَلاَ يَجُوزُ اِخْرَاجُهُ عَنْ مِلْكِهِ اِلاَّ بِالْعِتْقِ وَيَجُوزُ اِسْتِخْدَامُهُ وَكِتَابَتُهُ وَاِيجَارُهُ وَالاَمَةُ تُوطَأُ وَتُزَوَّجُ. وَاِذَا مَاتَ سَيِّدُهُ عُتِقَ مِنْ ثُلُثِ مَالِهِ وَاِنْ لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الثُّلُثِ فَبِحِسَابِهِ وَاِنْ لَمْ يَتْرُكْ غَيْرَهُ سَعَى فِى ثُلُثَيْهِ وَاِنْ اِسْتَغْرَقَهُ دَيْنُ الْمَوْلَى سَعَى فِى كُلِّ قِيمَتِهِ. وَلَوْ دَبَّرَ اَحَدُ الشَّرِيكَيْنِ وَضَمِنَ نِصْفَ شَرِيكِهِ ثُمَّ مَاتَ عُتِقَ نِصْفُهُ بِالتَّدْبِيرِ وَسَعَى فِى نِصْفِهِ خِلاَفًا لَهُمَا. وَالْمُقَيَّدُ مَنْ قَالَ لَهُ اِنْ مِتُّ فِى مَرَضِى هٰذَا اَوْ سَفَرِى هٰذَا اَوْ مِنْ مَرَضٍ كَذَا اَوْ اِلَى عَشَرَ سِنِينَ اَوْ اِلَى مِائَةِ سَنَةٍ وَاحْتَمَلَ عَدَمَ مَوْتِهِ فِيهَا فَيَجُوزُ بَيْعُهُ وَاِنْ وُجِدَ الشَّرْطُ عُتِقَ عِتْقَ الْمُدَبَّرِ.

TEDBİRİN HÜKMÜ

Musannif İbrahim-i Halebî; köle ve cariyenin mutlak olarak azat edilmesini bitirince, mukayyet (şartlı) olarak azat edilmesini anlatmaya başladı.

Tedbir; lügatte, işin sonunu düşünmek manasınadır. Fıkıh ıstılahınca; efendinin köle veya cariyesinin azat olmasını, kendi ölümüne bağlamasıdır.

Tedbir; geçerli bir anlaşma olup, geri dönülmesi caiz değildir.

Tedbir; iki nevidir;

1- Mutlak tedbir; Bu, mutlak surette efendinin köle veya cariyesinin azat olmasını, kendi ölümüne bağlamasından ibarettir. Mesela; efendinin kölesine, **"Ben öldüğüm zaman, sen hürsün."** yahut **"Benden sonra, sen hürsün"** , **"Ben öldüğüm gün, sen hürsün"**, **"Benim ölümümle, sen hürsün"**, **"Sen, benim ölümüm anında hürsün"**, **"Sen, müdebbersin"**, **"Seni, müdebber kıldım."** demesi yahut efendisinin kölesine, **"Yüz seneye kadar ölürsem, sen hürsün."** demesi bu kabildendir. Hâlbuki efendisinin yüz senede öleceği kesin olarak bilinirse, yani efendisi seksen yaşında olsa bu tabir, surette mukayyet ama manada mutlaktır. Zira ölüm, kesindir. Bu söz, Hasan b. Ziyâd (r.a)'ın İmam-ı A'zam (r.a)'dan rivayetidir.

Fakîh Ebu Leys (r.a) "**Nevazil**"inde; "Bir kimse kölesine, **"Ben, yüz seneye kadar ölürsem, sen hürsün"** dese, hâlbuki ölümü kesin olsa, yani ihtiyar olsa, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o köle mukayyet müdebber olmuş olur. Efendisi, bu kölesini satabilir. Hasan b. Ziyâd (r.a)'a göre; o köle mutlak müdebber olmuş olur. Efendisi, bu kölesini satamaz. Zira yüz seneye kadar yaşamayacağını, efendisi bilir. Bu takdirde, **"Eğer ölürsem, sen hürsün."** demiş gibi olur." demiştir.

Efendisi kölesine, **"Seni, kendi nefsine vasiyet ettim."** veya **"Seni, kendi hâline vasiyet ettim."** veyahut **"Malımın üçte birini, sana vasiyet ettim."** dese, kölesini mutlak müdebber kılmış olur. Mutlak tedbir ile müdebber kıldığı kölesini, efendisinin mülkünden azattan başka bir suretle çıkarması caiz değildir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; müdebberin satılması, hibe edilmesi caizdir. Zira mutlak tedbir, bir şarta bağlanmış tedbir gibidir. Şarta bağlanmış tedbir ise, kölenin satılmasına ve hibe edilmesine mâni olmaz. Diğer şarta bağlanan şeylerde olduğu gibi.

Biz Hanefilerin delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْمُدَبَّرُ لَا يُبَاعُ وَلَا يُوهَبُ وَلَا يُورَثُ وَهُوَ حُرٌّ مِنَ الثُّلُثِ

"Müdebber satılmaz, hibe edilmez, miras olarak kalmaz. Müdebber (ölen efendisinin malının), **üçte birinden hürdür."** hâdis-i şerifidir.

Efendisi müdebberini, kendi işlerinde kullanabilir. Kitabete kesebilir. Kirâye verebilir. Müdebberesine, cinsî yakınlıkta bulunabilir. Başkasına kocaya verebilir. Çünkü henüz müdebber ve müdebberede efendisinin mülkü devam etmektedir.

Müdebber ve müdebbere, efendisi ölünce malının üçte birinden azat olurlar. Zira müdebber ve müdebbere, vasiyet hükmündedir.

Ölenin malının üçte biri müsait olduğu takdirde, müdebber veya müdebbere azat olmuş olur. Malının üçte biri; müdebber ve müdebberenin kıymetinden az olursa, malının üçte biri miktarı nispetinde müdebber veya müdebbere azat olmuş olur. Geri kalan kıymetini de mirasçılar namına çalışarak öder ve hürriyetine kavuşur. Mesela; ölen efendisinin üç bin akçesi kalsa, müdebber olan kölenin kıymeti de altı bin akçe olsa, hepsi dokuz bin akçe eder. Dokuz binin üçte biri, üç bin akçe olacağından, müdebber olan kölenin yarısı azat edilmiş olur. Geri kalan üç bin akçe için, köle kazanç sahasına atılır. Bu üç bin akçeyi mirasçılara verince, tamamen azat olmuş olur. Eğer efendisi müdebber olan köleden başka miras bırakmamışsa; mirasçılar da kölenin azat olmasına razı olmazlar-

sa, müdebber olan köle kıymetinin üçte ikisini kazanıp, mirasçılara ödeyince, hürriyetine tamamen kavuşur. Mesela; müdebber olan kölenin kıymeti altı bin akçe olsa, iki bin akçenin karşılığı azat olmuş olur. Dört bin akçesi için çalışır ve mirasçılara ödeyerek tamamen hür olur.

Müdebber olan köleyi efendisinin borcu kaplarsa, köle efendsinin ölmesiyle azat olur. Fakat kendi kıymeti kadar parayı kazanıp, alacaklılara vermeye mecbur tutulur.

Bir kimse, başkasıyla ortak olduğu köleyi müdebber kusa, yalnız kendisinin hissesi nispetinde o köle müdebber olur. Diğer ortağının hissesi köle olarak kalır. Bu takdirde o ortakçı serbesttir; dilerse hissesini azat eder, dilerse müdebber kılar, dilerse kitabete keser, dilerse hissesinin kıymetini ortağından alır veya dilerse köleyi tedbirde bulunan ortakçısının ölümüne kadar olduğu gibi bırakır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; köle tamamen müdebber olur. Zira kölenin bir kısmı tedbir edilmekle, tamamı müdebber olur. Bu hâlde, ortakçısına ait olan hissesinin kıymeti ödemesi lâzımdır -gerek zengin olsun, gerek fakir olsun- Bu mesele, kölenin bir kısmının azat edilmesinin caiz olup olmamasının ferʻidir. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; azat edilme bölünmeyi kabul eder Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre azat edilme bölünmeyi kabul etmez.

2- Mukayyet tedbir; Bu, efendinin bir vasıf ile kayıtlanmış olan ölümüne kölesinin veya cariyesinin azat edilmesini bağlamasıdır. Mesela; efendisinin, kölesine, **"Ben, bu hastalığımdan ölürsem, azat ol."** yahut **"Ben, bu yolculuğumda ölürsem, azat ol!"** yahut **"Şu hastalıktan ölürsem, sen hürsün."** veya **"Yirmi seneye kadar ölürsem, hür ol!"** demesi bu kabildendir. Yine, **"Yüz seneye kadar ölürsem, sen hürsün."** dese ve yüz senede ölmemesi ihtimali bulunsa, mesela; bu sözü söyleyen on beş yaşında olsa, bu suretlerde efendi köle veya cariyesini mukayyet tedbir ile müdebber kılmış, olur.

Mukayyet tedbir ile müdebber kılan efendi, müdebber olan kölesini veya cariyesini satabilir. Başkasına bağışlayabilir ve rehin verebilir.

Zira yukarda geçen sıfatlarda efendinin ölmesi kesin olarak bilinmediğinden derhâl sebep bağlanmış olmaz. Bir şeyin varlığı ile yokluğu arasındaki tereddüdden dolayı sebebin manası bulunmayınca, bir şarta bağlanmış olan diğer talîk edilen meseleler gibi bu mukayyet tedbir de, talîk edilmiş olur. Bu takdirde, efendinin kölesinin müdebber olmasını bağladığı kayıt bulunmadan önce, bu suretle müdebber olan kölesini satması, bağışlaması ve rehin vermesi caizdir.

Eğer şart bulunursa mukayyet tedbir ile müdebber olan köle mutlak

müdebber olan kölenin azat olması gibi azat olur. Çünkü bu sıfat, hayatının cüz'lerinden son cüz'ünde belirlenmiş olup, mutlak müdebberin hükmünü almıştır. Zira ölüme nispet edilerek tereddüt ortadan kaldırılmış ve hüküm kesinleşmiştir.

ـ بَابُ الْاِسْتِيلَادِ ـ

لَايَثْبُتُ نَسَبُ وَلَدِ الْاَمَةِ مِنْ مَوْلاَهَا اِلاَّ اَنْ يَدَّعِيَهُ وَاِذَا ثَبَتَ صَارَتْ اُمَّ وَلَدِهِ لَايَجُوزُ اِخْرَاجُهَا عَنْ مِلْكِهِ اِلاَّ بِالْعِتْقِ وَلَهُ وَطْئُهَا وَاِسْتِخْدَامُهَا وَاِجَارَتُهَا وَتَزْوِيجُهَا وَكِتَابَتُهَا. وَتُعْتَقُ بَعْدَ مَوْتِهِ مِنْ جَمِيعِ مَالِهِ وَلاَ تَسْعَى لِدَيْنِهِ. وَيَثْبُتُ نَسَبُ وَلَدِهَا بَعْدَ ذٰلِكَ بِلاَ دَعْوَةٍ وَاِنْ نَفَاهُ اِنْتَفَى. وَلَوْ اِسْتَوْلَدَهَا بِنِكَاحٍ ثُمَّ مَلَكَهَا فَهِيَ اُمُّ وَلَدٍ لَهُ. وَكَذَا لَوْ اِسْتَوْلَدَهَا بِمِلْكٍ ثُمَّ اشْتَجَقَّتْ ثُمَّ مَلَكَهَا بِخِلاَفِ مَالَوْ اِسْتَوْلَدَهَا بِزِنًا ثُمَّ مَلَكَهَا. وَلَوْ اَسْلَمَتْ اُمُّ وَلَدِ النَّصْرَانِي عُرِضَ عَلَيْهِ الْاِسْلاَمُ فَاِنْ اَسْلَمَ فَهِيَ لَهُ وَاِنْ اَبَى سَعَتْ فِي قِيمَتِهَا وَهِيَ كَالْمُكَاتَبَةِ. وَلاَ تُرَقُّ بِعَجْزِهَا وَاِنْ مَاتَ عُتِقَتْ بِلاَ سِعَايَةٍ وَمَنِ ادَّعَى وَلَدَ اَمَةٍ لَهُ فِيهَا شِرْكَةٌ ثَبَتَ نَسَبُهُ مِنْهُ وَصَارَتْ اُمُّ وَلَدِهِ وَضَمِنَ نِصْفَ قِيمَتِهَا وَنِصْفَ عُقْرِهَا لاَقِيمَةَ وَلَدِهَا. وَاِنِ ادَّعَيَاهُ مَعًا ثَبَتَ مِنْهُمَا وَهِيَ اُمُّ وَلَدٍ لَهُمَا وَعَلَى كُلِّ نِصْفَ عُقْرِهَا وَتَقَاصَا وَيَرِثُ مِنْ كُلِّ مِنْهُمَا مِيرَاثَ اِبْنٍ وَيَرِثَانِ مِنْهُ مِيرَاثَ اَبٍ وَاحِدٍ. وَاِنِ ادَّعَى وَلَدَ اَمَةِ مُكَاتَبِهِ فَصَدَّقَهُ الْمُكَاتَبُ ثَبَتَ نَسَبُهُ مِنْهُ وَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ وَعُقْرُهَا وَلاَ تَصِيرُ اُمُّ وَلَدِهِ وَاِنْ لَمْ يُصَدِّقْهُ لَايَثْبُتُ النَّسَبُ اِلاَّ اِنْ دَخَلَ الْوَلَدُ فِي مِلْكِهِ وَقْتًا مَا.

ISTİLÂDIN HÜKMÜ

İstîlâd lügatte, çocuk istemek manasınadır. **Fıkıh ıstılahınca istilâd**; bir kimse malik olduğu bir cariyenin dünyaya diri veya ölü olarak getirmiş olduğu çocuğun nesebini iddia etmesinden ibarettir.

Zira istîlâdın yani bir cariyeyi efendisinin ümm-ü veled kılmasının rüknü, nesep iddiasıyla ilgili bazı tabirleri söylemesi lâzımdır. Mesela; **"Bu cariyenin çocuğu, bendendir."** yahut **"Bu cariyenin gebeliği, bendendir."** demesi, gibi tabirler istilâdın rüknünü teşkil eder. Bir kimse, cariyesinin çocuğunun nesebini, **"Bendendir."** diye dava edip, çocuğun nesebi, o kimseden sabit olsa, cariye ümm-ü veled olur. Efendisi, sonra bu iddiasından geri dönemez. Çünkü efendisinin bu iddiasıyla cariyesi için hürriyet hakkı sabit olmuştur. Artık efendisinin bunu düşürmeye hakki yoktur. Böyle ümm-ü veled olan bir cariyeyi, efendisi mülkünden azattan başka bir suretle mesela; satmak, bağışlamak, vakfetmek, rehin vermek gibi bir yol ile çıkaramaz. Hatta Resul-ü Ekrem (s.a.v) Efendimizin **"Mariye"** adındaki cariyeleri, İbrahim (r.a) adındaki mahdum-u mükerremelerini doğurunca, Resul-ü Ekrem (s.a.v)'den, **"Ya Resulullah, Mariye'yi azat etmez misiniz?"** diye sordular. Bunun üzerine Resul-ü Ekrem

(s.a.v) Efendimiz;

أَعْتِقْهَا وَلَدَهَا

"Çocuğu, O'nu azat etti." diye cevap vermişlerdir ve bir yerde de;

مَنْ وَطِئَ اَمَةً فَوَلَدَتْ لَهُ فَهِيَ مُعْتَقَةٌ عَنْ دُبُرٍ مِنْهُ

"Bir kimse cariyesine cinsi yakınlıkta bulunup da, cariye O'nun için çocuk doğurursa, o cariye, o kimseden müdebbere olarak azat edilmiş olur." hâdis-i şerifi vârid olmuştur.

Bir kimse, kendi ümm-ü veledine cinsî yakınlıkta bulunabilir. Kendisine hizmet ettirebilir. Başkasına kiraya verebilir, başkasına kocaya verip, mehrini alabilir. Kitabete kesebilir. Çünkü ümm-ü veled, efendisi hayatta bulundukça efendisinin mülküdür. Ümm-ü veled olan cariye, efendisinin ölümünden sonra bütün malından azat olup, efendisinin borcu için çalıştırılamaz. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'den; Ümm-ü veled, efendisinin bütün malından azat olup, efendisinin borcu için çalıştırılamayacağına dair hâdis-i şerif vârid olmuştur.

Bir cariye ümm-ü veled olunca, sonra doğurduğu çocukların nesebi davasız efendisinden sabit olur. Çünkü birinci çocuğun nesebi dava ile efendisinden sabit olunca, efendisinin cariyesine cinsî yakınlıkta bulunması şehvet için değil, çocuk istemek için olduğu meydana çıkmış olur. Bu takdirde;

اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ

"Çocuk, döşeğe aittir." hadis-i şerifinin manası gereğince, sonraki çocukların nesepleri davasız efendisinden sabit olur. Ancak **"İkinci çocuk, benden değildir."** diyerek, çocuğun nesebinin kendisinden olmadığını söylerse, o çocuğun nesebi efendisinden sabit olmaz.

Döşek, üç nevi'dir;

1- Zayıf döşek (Cinsî münasebet)**;** Bu, cariyenin döşeği olup, iddiasız cariyeden doğan çocuğun nesebi, efendisinden sabit olmaz.

2- Orta döşek; Bu da, cariyenin döşeği olup, fakat birinci çocuğun nesebinin kendisinden olduğunu efendisi iddia ettikten sonra, bu çocuktan sonraki çocukların nesepleri iddiasız efendilerinden sabit olur. Ancak efendileri, "Bunlar, benden değildir." diye bunların neseplerinin kendisinden olmadığını söylerse başka.

3- Kuvvetli döşek; Bu da, nikâhlısının döşeğidir. Doğan çocuğun nesebi, davasız karının kocasından sabit olur. Böyle bir çocuğun nesebinin kendisinden olmadığını söylerse, bu takdirde liân yapılması vacip olur. Eğer lîân yapılırsa, çocuğun nesebi o kimseden kesilmiş olur.

Bir kimse başkasının cariyesini nikâhlayıp; o cariyeden çocuğu olsa, bundan sonra o cariyeye malik olsa, o cariye, o kimsenin ümm-ü veledi olur. Bir kimse bir cariye satın alıp, o cariyeyi ümm-ü veled yapsa, bundan sonra o cariye başkasının olduğu meydana çıksa, sonra o cariyeye malik olduğu takdirde cariye, o kimsenin ümm-ü veledi olur. Fakat zina ile bir cariyeden çocuğu olan kimse, o cariyeye sonra malik olsa, bu cariye o kimsenin ümm-ü veledi olmaz. -Çünkü zinadan nesep sabit olmaz. Hıristiyan olan bir kimsenin ümm-ü veledi Müslüman olsa; Hıristiyan'ın, Müslüman olması istenir. Müslüman olursa cariye o'nundur. Müslüman olmazsa, bu cariye mükâtebe gibi kıymetinin bedelini ödemek üzere çalışır, kıymetinin bedelim ödeyince tamamen hürriyetine kavuşur. Kıymetinin bedelini ödemekten aciz olursa, tekrar cariyeliğe dönmez, İmam-ı Züfer (r.a)'e göre; bu cariye derhâl azat olup, kıymetinin bedelini ödemek cariye üzerine borç olur. **"Hidâye"**nin azat babının bir yerinde, ümm-ü veled kıymetli mal sayılıp sayılmaması hususunda ihtilâf vardır; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kıymetli mal sayılmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kıymetli maldır. Çünkü ümm-ü velede cinsî yakınlıkta bulunmak, kiraya vermek, hizmet ettirmek ile kendisinden faydalanılması, kıymetli mal olduğuna delâlet eder. Fakat satılmaması, kıymetli mal olmasına mâni değildir. Müdebberede olduğu gibi. Görmez misin ki; Hıristiyan'ın ümm-ü veledi Müslüman olsa, cariye olduğu hâlde kıymetinin bedelini ödemek için çalışır. Âlimlerin sözü üzerine böyle olması, efendisinin ölümünden sonra ümm-ü veled'in çalışması olmadığı içindir. Müdebber bunun gibi değildir. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; bir şeyin kıymetli olması o şeyi korumak içindir. Ümm-ü veled ise, nesebi için korunur. Yoksa kıymetli mal sayıldığı için değildir. Müslüman olan ümm-ü veledin, Hıristiyan olan efendisi ölse, ümm-ü veled kıymetinin bedeli için çalışması lâzım olmayıp, derhâl azat olur. Bir cariye, iki kişi arasında ortak olup, ortakçılardan birisi cariyenin doğurduğu çocuğun kendisinden olduğunu iddia etse, yani **"Çocuk, bendendir."** dese, çocuğun nesebi iddia eden kimseden sabit olup, cariye o kimsenin ümm-ü veledi olur ve kıymetinin yarısıyla onda birini ortakçısına öder. Yoksa çocuğunun kıymetini ödemez. Eğer ortakçılardan ikisi beraber, çocuğun kendilerinden olduğunu dava ederlerse, çocuğun nesebi ikisinden sabit olur ve cariye de ikisinin ümm-ü veledi olur. Her birinin üzerine cariyenin kıymetinin onda birinin yarısı lâzım olur ve ödeşirler. Yani, **"Senin bana vereceğini, benim sen-**

den alacağıma hesap et." diyerek, birbiriyle helâlleşirler. Çocuk ikisinden de, bir erkek mirasına vâris olur ve iki efendi de çocuktan bir baba mirasına vâris olurlar. Hatta böyle bir vaka Kadı Şüreyh zamanında meydana gelmiş, kesin hüküm verilemeyerek Ömer (r.a) Hazretlerine mektup gönderilmiş; "Ortak bir cariyenin çocuğunda, ortakçılardan her birisi, **"Çocuk bendendir."** diye dava etmektedirler." diye sorulmuş. Hz. Ömer (r.a) bunun üzerine mektup yazarak;

"İş içinden çıkılamaz hâle gelmiştir. Eğer onlar açıklarlarsa, sen de onlara açıkla. O çocuk, ikisinin de çocuğudur; o çocuk, ikisine de mirasçı olur. Onlar da, çocuğa mirasçı olurlar; o iki kimseden biri ölürse, çocuk hayatta kalan kimsenin olur ve çocuğun bütün mirasına hayatta kalan baba vâris olur." demiştir. Hz. Ömer (r.a), bu mektubu yazarken yanında Ashâb-ı Kiram mevcut olup, hiç birisi bu mektuba itiraz etmemişlerdir. Bu mektup, Kadı Şüreyh'e varınca; mektuba göre hüküm vermiştir.

Bir kimse, mükâtebinin çocuğu, **"Bendendir."** diye dava etse, mükâteb de efendisini tasdik etse, çocuğun nesebi efendisinden sabit olur. Çocuğun kıymeti ile cariyenin kıymetinin onda biri efendisi üzerine lâzım olur. O cariye, mükâtebin efendisinin ümm-ü veledi olmaz. Çünkü gerçekte, o cariye efendisinin mülkü değildir. Eğer mükâteb, efendisini tasdik etmezse, çocuğun nesebi efendisinden sabit olmaz. Ebu Yusuf (r.a); **"Nesebin sabit olmasında, mükâtebin tasdikine ihtiyaç yoktur. Zira efendinin mükâtebinin cariyesinde olan hakkı, oğlunun cariyesinde olan hakkından daha kuvvetlidir. Oğlunun cariyesinde, oğlunun tasdiki olmaksızın babasının nesebi sabit olunca, mükâtebin cariyesinde efendisinin nesebi evleviyetle sabit olur."** demiştir.

Diğer imamlarımızın delili; Babanın ihtiyacı olunca, oğlunun malına malik olmasıdır. Bundan dolayı baba, oğlunun cariyesinin kıymetinin onda biri ile doğan çocuğun kıymetini ödemez ve cariye de ümm-ü veled olur. Ama efendi, mükâtebinin malına malik olamaz. Zira efendi, kölesini kitabete kesmekle kendi nefsinden ayırıp, kölesini yabancılara katmıştır. Bundan dolayı çocuğunun kıymeti ile cariyenin kıymetinin onda birisi kendisine vacip olur ve cariye de ümm-ü veled olmaz. Bir efendi, kitabete kestiği kölesinin cariyesinden doğan çocuğun kendisinden olduğunu iddia etse, kitabete kesmiş olduğu kölesi efendisini tasdik etmezse, çocuğun nesebi efendisinden sabit olmaz. Ancak çocuk herhangi bir zamanda efendisinin mülküne girerse, o vakit çocuğun nesebi efendisinden sabit olur.

ـ كِتَابُ الْاَيْمَانِ ـ

اَلْيَمِينُ تَقْوِيَةُ اَحَدِ طَرَفَىِ الْخَبَرِ بِالْمُقْسَمِ بِهِ وَهِىَ ثَلاَثٌ. غَمُوسٌ وَهِىَ حَلْفُهُ عَلَى اَمْرِ مَاضٍ اَوْ حَالٍ كَذِبًا عَمْدًا. وَحُكْمُهَا الْاِثْمُ وَلاَ كَفَّارَةَ فِيهَا اِلاَّ التَّوْبَةُ. وَلَغْوٌ وَهِىَ حَلْفُهُ عَلَى اَمْرِ مَاضٍ يَظُنُّهُ كَمَا قَالَ وَهُوَ بِخِلاَفِهِ. وَحُكْمُهَا رَجَاءُ الْعَفْوِ. وَمُنْعَقِدَةٌ وَهِىَ حَلْفُهُ عَلَى فِعْلٍ اَوْ تَرْكٍ فِى الْمُسْتَقْبَلِ وَحُكْمُهَا وُجُوبُ الْكَفَّارَةِ اِنْ حَنِثَ. وَمِنْهَا مَايَجِبُ فِيهِ الْبَرُّ كَفِعْلِ الْفَرَائِضِ وَتَرْكِ الْمَعَاصِى. وَمِنْهَا مَايَجِبُ فِيهِ الْحِنْثُ كَفِعْلِ الْمَعَاصِى وَتَرْكِ الْوَاجِبَاتِ. وَمِنْهَا مَايُفَضَّلُ فِيهِ الْحِنْثُ كَهِجْرَانِ الْمُسْلِمِ وَنَحْوِهِ وَمَا عَدَا ذٰلِكَ يُفَضَّلُ فِيهِ الْبَرُّ حِفْظًا لِلْيَمِينِ. وَلاَ فَرْقَ فِى وُجُوبِ الْكَفَّارَةِ بَيْنَ الْعَامِدِ وَالنَّاسِى وَالْمُكْرَهِ فِى الْحَلْفِ اَوِ الْحِنْثِ وَهِىَ عِتْقُ رَقَبَةٍ اَوْ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ كَمَا فِى عِتْقِ الظِّهَارِ وَاِطْعَامِهِ اَوْ كِسْوَتُهُمْ كُلُّ وَاحِدٍ ثَوْبًا يَسْتُرُ عَامَّةَ بَدَنِهِ هُوَ الصَّحِيحُ فَلاَ يُجْزِئُ السَّرَاوِيلُ فَاِنْ عَجَزَ عَنْ اَحَدِهَا عِنْدَ الْاَدَاءِ صَامَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ. وَلاَ يَجُوزُ التَّكْفِيرُ قَبْلَ الْحِنْثِ. وَلاَ كَفَّارَةَ فِى حَلْفِ كَافِرٍ وَاِنْ حَنِثَ مُسْلِمًا. وَلاَ يَصِحُّ يَمِينُ الصَّبِىِّ وَالْمَجْنُونِ وَالنَّائِمِ.

YEMİNLER BAHSİ

Eymân; yeminin cem'idir.

Yemin lügatte; kuvvet manasınadır. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

"Onu elbette kuvvet ve kudretle tutarak hemen cezasını verirdik." (El-Hakkâ Suresi; 45) kavl-i kerimi; Yemimin kuvvet manasına olduğuna delildir. Zira **"bi'l-yemin"** kavl-i kerimini **"bi'l-kuvve"** ile tefsir etmişlerdir.

Yemin şeriatta; bir işi yapmak veya yapmamak hususunda iki taraftan birisini kuvvetlendirmek için Allah-ü Teâlâ (c.c) namına yapılan kasem veya kadın boşama, köle ve cariye azat etme gibi bir şeye talîk (bağlamak) suretiyle yapılan anttan ibarettir. **"Vallahi, şu işi yapmayacağım!"** yahut **"Şu işim olursa, hür olsun!"** denilmesi gibi.

Yeminin şartı; yemin eden kimsenin akıllı, erginlik çağında, Müslüman ve mükellef olmasıdır. Delinin, iyi ve kötüyü seçebilen çocuğun yemini sahih olmaz. Müslüman olmayan kimsenin de yeminine itibar edilmez. Müslüman olmayan bir kimse yemin etse, sonra Müslüman olup yeminini bozsa, kefaret lâzım gelmez.

Yeminin sebebi; yapmak veya yapmamak istediği işin gerçekleşmesini istemektir.

Yeminin rüknü; yemin etmede kullanılan lâfızlardır ki; Allah (c.c)'ın isimlerine ve sıfatlarına veya cezanın şarta talîki (bağlanması) ne şamildir.

Yeminin hükmü; yemin eden kimsenin vacip olan yerde yeminini bozmaması ve bozduğu takdirde kefaretin vacip olmasıdır. Zaten bir iyilik yapılmaması için yapılan yeminin bozulması ve kefaret verilmesi vaciptir.

Yemin iki nevi'dir;

1- Allah'ü Teâlâ (c.c)'nın zatının isimlerine ve sıfatının isimlerine yapılan yemin.

2- Allah (c.c)'tan başkasına yapılan yemindir. Bu yemin, cezanın şarta tâliki (bağlanması)dır ki; bu yemin de meşrudur.

Birinci nevi, Kitap ve Sünnet ile meşrudur; Kitaptan delil; Allah'û Teâlâ (c.c);

تَاللّٰهِ لَاَكِيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ

"Vallahi, siz dönüp gittikten sonra putlarınıza bir hilede bulanacağım" (Enbiya Suresi; 57) ve;

تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ

"Dediler ki; Vallahi sen helâke yüz tutuncaya kadar veya helâk oluncaya değin Yusuf'u anıp durmaktan geri kalmayacaksın" (Yusuf Suresi; 85) ve;

تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا

"Dediler ki; Allah'a and olsun; Allah, seni bizim üzerimize elbette üstün kılmıştır" (Yusuf Suresi; 85)

Sünnetten delil; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

وَاللّٰهِ لَاَغْزُوَنَّ قُرَيْشًا

"Vallahi Kureyş ile elbette savaşacağım" hadis-i şerifidir.

Sahabe-i Güzin (r.a), yemin ederlerdi.

Allah (c.c)'tan başkasına olan yemin de meşrudur. Bu yemin ise, cezanın şarta bağlanmasıdır. Mesela; bir kimsenin kölesine, **"Şu eve girersem, sen azat ol!"** yahut karısına, **"Şu eve girersen, boş ol!"** veya **"Şu eve girersem. Haccetmek bana lâzım olsun!"** veyahut **"Şu işi yaparsam, Umre yapmak bana lâzım olsun!"** demesi ve bunlara benzeyen cezanın şarta bağlanması gibi.

Cezanın şarta bağlanması, vasıf itibarîyle yemin değildir. Fakat Fukahâ'ya göre; Allah (c.c)'a yapılan yemin ile meydana gelen şey; cezanın şarta bağlanmasıyla da meydana geldiği için, bu cezanın şarta bağlanmasına da yemin adı verilmiştir. Hatta bir kimse yemin etmemeye yemin etse, bundan sonra talâka yahut talâka benzeyen bir şeye yemin ederse, yeminini bozmuş olur. Gerçi yemin etmek kitap ve sünnet ile meşrudur. Fakat az yemin etmek, çok yemin etmekten evlâdır. Çünkü Allah-ü Teâlâ

(c.c)'nın ism-i şerifinin hürmetinin yıkılması, ihtimali vardır. Bazılarına göre; "Allah-ü Teâlâ (c.c)'dan başkasına yemin etmek mekruhtur. Buna Peygamberimiz (s.a.v) 'in;

مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللهِ

"**Kim yemin edecek olursa, Allah'a yemin etsin.**" hâdis-i şerifini delil getirmişlerdir.

Fukahâca, yeminin altı ismi vardır;

1- Kasem.

2- Yemin.

3- Halif. Bu kelime "hilf" şeklinde de kullanılır.

4- And.

5- Misâk.

6- İlâ.

Allah (c.c)'in zat ve sıfatlarına yapılan yeminler üç nevi'dir. Esasen, yeminler sayılamayacak kadar çoktur. Fakat Musannif İbrahim-i Halebî burada yeminlerin nevi'ni murâd etmiştir.

1) Yemin-i gamûs. Geçmiş zamandaki veyahut şimdiki zamandaki olan veya olmayan bir iş üzerine bile bile yalan yere yapılan yemindir Mesela; bir kimsenin borcunu vermediğini bildiği hâlde **"Vallahi, borcumu verdim!"** veya yazı yazdığı hâlde **"Vallahi, yazı yazmıyorum!"** demesi.

Yemin-i gamûs'un hükmü; büyük günahlardan olup, buna kefaret kifayet etmez. Bundan dolayı, tevbe ve istiğfar etmek lâzımdır.

Eğer bir kimsenin hakkına dokunmuşsa, onu da ödemesi gerekir. Böyle bir yemin, sahibinin her türlü felâketine sebep olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ حَلَفَ كَذِبًا اَدْخَلَهُ النَّارَ

"**Kim** (kasten) **yalan yere yemin ederse Allah-ü Teâlâ, O'nu Cehenneme sokar.**" buyurmuşlardır. Bu yeminden çok sakınmalıdır. Zaten yemin-i gamûs'un manası; sahibini günaha sokan demektir, İmam-ı Şafiî (r.a); **"Yemin-i gamûs'da kefaret vardır. Çünkü kefaret Allah (c.c)'ın isminin hürmetini yıkan kimsenin günahını gidermek için meşru olmuştur. Yemin-i gamûs'da da yalan yere, kasten Allah (c.c)'ın ismi şerifi şahit getirilerek, günahkâr olunduğu muhakkaktır. Yemin-i Mü-**

nakide de olduğu gibi, Yemin-i gamûs'da da kefaret lâzımdır." Biz Hanefîlerin delili; Yemin-i gamûs, büyük günahlardandır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

خَمْسٌ مِنَ الْكَبَائِرِ لَا كَفَّارَةَ فِيهِنَّ

"Büyük günahlardan beş şey vardır ki, onlarda kefaret yoktur." buyurduklarında; yemin-i gamûsu da, beş şeyden saymışlardır. Büyük günah olan şeylerde kefaret yoktur. Çünkü kefaret, hadd-i zatında ibadettir. Zira kefaret Oruç ile de ödenir. Eğer kefaret ibadet olmasaydı, Oruç ile kefaretin ödenmesi caiz olmazdı. Peygamberimiz (s.a.v)'in; **"Büyük günahlardan olup, kendilerinde kefaret yoktur"** buyurdukları, beş şey şunlardır;

a) Allah (c.c)'a ortak koşmak.

b) Anne, babaya karşı gelmek.

c) Haksız yere adam öldürmek.

d) Yemin-i gamûs.

e) Akraba ve hısımlarla alâkayı kesmek.

2) Yemin-i lâğv; Yemin-i lâğv, yemin eden kimsenin geçmiş zamanda bir işi yaptığını veyahut bir şeyin dediği gibi olduğunu zannederek veyahut yanlışlıkla yalan yere yapılan yemindir. Mesela; bir kimse, bir şahsın borcunu ödememiş olduğu hâlde ödemiş olduğunu zannederek, **"Vallahi, borcumu ödedim!"** yahut başka bir kimseyi, Zeyd zannederek **"Vallahi, Zeyd geldi!"** yahut bir kimsenin başka bir şey söylemek isterken kastı olmayarak **"Vallahi!"** diye yemin etmesi gibi. İşte bu kabil yapılan yeminlerin, yani yemin-i lâğv'ın hükmü; af olunması umut edilir.

Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

"Allah-ü Teâlâ, sizleri yeminlerinizdeki lâğvdan dolayı mesul tutmaz." kavl-i kerimi; yemin-i lâğvdan dolayı muaheze olunmayacağına delildir. Eğer bir kimse, **"Yemin-i lâğv için mesul tutulmayacağı, ayet-i kerimeyle sabittir. Mesul tutulmayı umuda bağlamanın manası nedir?"** diye sorarsa; **"Yemin-i lâğvdan dolayı mesul tutulmayacağı kesindir. Fakat şüphe, yemin-i lâğvın açıklanmasındadır."**

Yemin-i lağv için bazı kaviller vardır. İmam-ı Buhari (r.a) Hak Subhanehü ve Teâlâ'nın;

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

"Allah-ü Teâlâ, sizi yeminlerinizdeki lâğvden dolayı cezalandırmaz." (El-Bakara Suresi; 225) kavl-i kerimindeki; yemin-i lağvın manasını, Hz. Aişe (r.a)'den: "Bir kimse konuşurken **"Vallahi!"** ve **"Billâh!"** demesidir." diye rivayet etmiştir. Bu rivayet, İmam-ı A'zam (r.a) Hazretlerinindir. Ama İmam-ı Muhammed ile İmam-ı Şafiî (r.a); **"Yemin-i lâğv; haram olan bir şeyi yapmamak üzere yapılan yemindir. Bu haram şeyi yapmamakla Allah-ü Teâlâ (c.c) o kimseyi cezalandırmaz."** demişlerdir.

İmam-ı Nehâî ile Hasan b. Ziyâd (r.a)'dan **"Yemin-i lâğv; bir kimse bir işi yapmak veya yapmamak üzerine yemin edip, sonra o yemini unutmasıdır. Bu yemininden dolayı Allah-ü Teâlâ (c.c), o kimseyi mesul tutmaz, bu kabil olan yemin, yemin-i lâğvdır."** diye rivayet edilmiştir. Zira yemin-i lâğvda, muaheze olunmayacağı hususunda ittifak vardır. Bunda şüphe yoktur. Şüphe ancak yemin-i lağvın tefsirindedir. Yemin-i lağvın açıklanmasında çeşitli kaviler vardır.

3) Yemin-i münakide; Bu yemin, gelecek zamanda mümkün olan bir şeyin yapılması veya yapılmaması üzerine edilen yemindir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ

"Allah-ü Teâlâ, sizi yeminlerinizdeki lâğv sebebiyle muaheze etmez. Fakat sizi (bile bile) **yaptığınız yeminler ile cezalandırır."** (Mâide Suresi; 89) kavl-i kerimiyle murâd; gelecek zamana ait bir şey için yapılan yemin olduğuna, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ

"Yeminlerinizi muhafaza ediniz." (Mâide Suresi; 89) ayet-i kerimesi delâlet eder. Yemini korumak. ancak gelecek zamandaki bir işi yapmak veya yapmamak için edilen yemin hakkında düşünülebilir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ

"Fakat sizi (bile bile) **akdettiğiniz yeminler ile muaheze eder."** (Mâide Suresi; 89) kavl-i keriminde olan **"akd";** bir hüküm meydana getirmek için bir sözü, başka bir söze bağlamaktan ibarettir. Bu takdirde diğer şer'i akidler gibi yemin de şer'i bir akid olur. Allah-ü Teâlâ (c.c) diğer bir ayet-i kerimesinde de;

وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا

"Yeminlerinizi tekit ettikten sonra bozmayınız." (Nahl Suresi; 91) buyurmuştur. Bu ayet-i kerimedeki **"bozmak"** akid yerinde olur. Bozmak ise, gelecek zamana ait olan yemin hakkında mümkündür.

Sözün kısası; yemin-i münakide gelecek zamana ait olan bir şey hakkında yapılan yemindir. Mesela; bir kimse **"Vallahi, yarın geleceğim!"** veyahut **"Vallahi, ben falan kimseyle konuşmayacağım!"** dese, bu kabil bir yeminde bulunmuş olur. Bu kimse sözünde durursa, kendisine kefaret lâzım gelmez. Eğer sözünde durmayıp, o gün gitmezse veya o kimseyle konuşursa, yeminini bozmuş olacağından kendisine yemin kefareti lâzım gelir.

Yemin-i münakidenin bazı kısımlarında yemini bozmak vacip olur. Günah işleyeceğine yahut vacibi yapmayacağına dair yemin edilmesi gibi. Mesela; bir kimse **"Vallahi, bugün elbette şarap içeceğim!"** yahut **"Vallahi bugün Öğle Namazını kılmayacağım!"** dese, o kimsenin şarabı içmemesi ve namazı kılması lâzım olup, kefaret vermesi vacip olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ حَلَفَ اَنْ لاَ يُطِيعَ اللهَ فَلْيُطِعْهُ وَ مَنْ حَلَفَ اَنْ يَعْصِيَهُ فَلاَ يَعْصِه

"Her kim Allah'a itaat etmemeye yemin ederse, Allah'a itaat etsin (ve yemininin kefaretini versin) **ve her kim Allah'a asi olmaya yemin ederse, Allah'a asi olmasın** (ve yemininin kefaretini versin)" hâdis-i şerifi, buna delâlet etmektedir.

Yemin-i münakidenin bir kısmında da yemini bozmak, yeminde durmaktan daha üstündür. Müslüman kardeşiyle dargın durmaya ve buna benzer şeylere yemin etmek gibi. Mesela; bir kimse Müslüman bir kimseyle konuşmayıp, selâmlaşmayacağım diye yemin etse, o kimsenin yeminini bozması ve kefaret vermesi, yemininde durmasından daha efdaldir. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ وَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَأْتِ بِالَّتِي هِيَ خَيْرٌ وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ

"Kim bir (şey) **üzerine yemin eder de başka bir şeyi yemin ettiği şeyden daha hayırlı görürse, hayırlı olan şeyi yapsın, yemininden dolayı kefaret versin."** buyurmuşlardır.

Bir kimse günah işleyeceğine veyahut vacibi yapmayacağına yahut Müslüman kardeşine dargın duracağına veya bunlara benzer şeylere yemin ederse, yeminini bozup kefaret vermesi lâzımdır. Fakat bunlar dışında herhangi bir şeyi yapacağına veyahut yapmayacağına dair yemin

ederse, yeminini muhafaza için bozmaması efdaldir. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ

"Yeminlerinizi muhafaza ediniz." (Mâide Suresi; 89) kavl-i kerimi, emirdir. Emir ise, vücûb içindir. Buna göre, yemini hıfzetmek vaciptir.

Yemin gerek kasten (bile bile), gerek unutarak yapılsın bozulduğu takdirde kefaret vaciptir. Mesela; bir kimse **"Bana, su getirin,"** diyeceği yerde **"Vallahi, su içmeyeceğim!"** dese, yemin etmiş olur. Suyu içtiği zaman yemini bozulup, kefaret vacip olur.

Molla Hüsrev **"Dürer"** kitabının metninde; **"Zorla kendisine yemin ettirilen veya unutarak yemin eden kimsenin yeminleri, yemindir."** dedikten sonra şerhinde; unutanı, hata edenle açıklamıştır. Molla Hüsrev'in unutanı, hata eden ile tefsir etmesi aralarında fark olmadığını belirtmek içindir. Fakat unutmak ile hata arasında fark olabilir. Mesela; bir kimsenin kalbi yemin etmemek üzere kastedici iken ağzından yemin çıksa, buna hata denilir. Fakat kalbi yemin etmemek üzere bulunmayıp, lisanından yemin çıkarsa buna unutma denir.

Bir kimse **"Yemin, bir işin yapılması veya yapamamasından birini kuvvetlendirmek için yapılır. Bu takdirde yemin istek ve arzu ile yapılan işlerdendir.** "Unutan, kasten yemin eden gibidir." **demek nasıl caiz olur?"** diye sorarsa, **"Kıyasa göre; unutularak yapılan yemin, yemin olmaz. Fakat delil ile kıyas terkedilmiştir."** diye cevap veririz.

Bir kimseye zorla yemin ettirilse, yemin ölür ve bir kimseye yapmış olduğu yemini zorla bozdurulsa, kefaret vacip olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَهَزْلُهُنَّ جِدٌّ

"Üç şey vardır ki, ciddileri de ciddidir. Şakaları da ciddidir." buyurmuştur. Üçten murâd; **1)** Nikâh, **2)** Talâk, **3)** Yemin'dir. Bu yere uygun bir kaide vardır. Mesela; bir kimseye yemini zorla bozdurulursa yahut unutarak kendisi bozsa, bu iki surette de o kimsenin kefaret vermesi vacip olur. Zira gerçek bir iş zorla yaptırılmakla değişmez. Bundan dolayı bir kimse bir işi yapmamaya yemin etse, sonra yemin eden kimse bayılsa yahut çıldırsa bu hâlde iken o işi yapsa, yemini bozulmuş olur. Çünkü şart olan üzerine yemin edilen işin yapılmamasıydı. Fakat o iş, gerçekte yapılmıştır. Gerçi yemin korunmadığı takdirde hükmü, günahkâr olunmak ise de, fakat yeminin hükmü; yemin edilen şey üzerine dönmesidir. Yok-

sa gerçek günah üzerine dönmesi değildir. Zira Fıkıh usulcüleri **"Hükme, her fertte değil cinste riayet edilir."** manası gereğince bir kaide koymuşlardır. Bu takdirde, üzerine yemin edilen şeyi, yemin eden kimse ne suretle bozarsa bozsun, yemini bozulmuş olur.

Yemin-i münakide'den dolayı lâzım olan kefaret; Bu yemini bozan kimsenin, eğer mümkün ise Müslüman veya kâfir, büyük olsun küçük olsun, erkek olsun, dişi olsun bir köle azat etmesi veya zıhâr kefaretinde ve zıhâr yedirmesinde olduğu gibi sabahlı akşamlı on fakiri doyurması veyahut on fakire bütün bedenini örtecek orta hâlde birer elbise almasıdır. On fakire birer don alsa, kifayet etmez. Sahih olan kavle göre; aldığı elbisenin fakirin bütün bedenini örtmesi şarttır. Veyahut on fakire Fıtır Sadakası miktarı birer fidye vermesi lâzımdır. Bunlardan birini yapmaya gücü yetmezse, arka arkaya üç gün oruç tutar. Yemin bozulmadan önce kefaret verilmesi caiz değildir.

Müslüman olmayan bir kimse yemin etse, sonra Müslüman olup kâfir iken yapmış olduğu yemini bozsa, o kimseye kefaret lâzım gelmez. Çünkü Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَقَاتِلُوا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ اِنَّهُمْ لاَ اَيْمَانَ لَهُمْ

"Artık o küfür önderlerini öldürünüz. Şüphe yok ki onların yeminleri yoktur." (Et-Tevbe Suresi; 12) kavl-i kerimi, kâfirlerin yeminlerinin muteber olmadığına delildir. Zira yemin, Allah-ü Teâlâ (c.c)'ya tazim için yapılır. Kâfir ise, küfrü ile Allah-ü Teâlâ (c.c)'yı tazim edici değildir ve yemine de ehil değildir. Çünkü kefaret ibadettir. Çocuğun" delinin ve uyuyanın yeminleri sahih değildir.

ـ فَصْلٌ ـ

وَحُرُوفُ الْقَسَمِ: اَلْوَاوُ وَالْبَاءُ وَالتَّاءُ وَقَدْ تُضْمَرُ كَاللّٰهِ اَفْعَلُهُ. وَالْيَمِينُ بِاللّٰهِ اَوْ بِاِسْمٍ مِنْ اَسْمَائِهِ كَالرَّحْمٰنِ وَالرَّحِيمِ وَالْحَقِّ وَلاَ يَفْتَقِرُ اِلٰى نِيَّةٍ اِلاَّ فِيمَا يُسَمّٰى بِهِ غَيْرُهُ كَالْحَكِيمِ وَالْعَلِيمِ. اَوْ بِصِفَةٍ مِنْ صِفَاتِهِ يُحْلَفُ بِهَا عُرْفًا كَعِزَّةِ اللّٰهِ وَجَلاَلِهِ وَكِبْرِيَائِهِ وَعَظَمَتِهِ وَقُدْرَتِهِ لاَبِغَيْرِ اللّٰهِ كَالْقُرْاٰنِ وَالنَّبِيِّ وَالْكَعْبَةِ وَلاَ بِصِفَةٍ لاَيُحْلَفُ بِهَا عُرْفًا كَرَحْمَتِهِ وَعِلْمِهِ وَرِضَائِهِ وَغَضَبِهِ وَسَخَطِهِ وَعَذَابِهِ وَقَوْلُهُ لَعَمْرِاللّٰهِ يَمِينٌ وَكَذَا وَاَيْمُ اللّٰهِ وَ (سَوْ كَنْد مِي خُورَمْ بَخُدَايْ). وَكَذَا قَوْلُهُ وَعَهْدُاللّٰهِ وَمِيثَاقُهُ وَاُقْسِمُ وَاَحْلِفُ وَاَشْهَدُ وَاِنْ لَمْ يَقُلْ بِاللّٰهِ. وَكَذَا عَلَيَّ نَذْرٌ اَوْ يَمِينٌ اَوْ عَهْدٌ وَاِنْ لَمْ يُضَفْ اِلَى اللّٰهِ. وَكَذَا قَوْلُهُ اِنْ فَعَلَ كَذَا فَهُوَ كَافِرٌ اَوْ يَهُودِيٌّ اَوْ نَصْرَانِيٌّ اَوْ بَرِيءٌ مِنَ اللّٰهِ وَلاَ يَصِيرُ كَافِرًا بِالْحِنْثِ فِيهَا سَوَاءٌ عَلَّقَهُ بِمَاضٍ اَوْ مُسْتَقْبَلٍ اِنْ كَانَ يَعْلَمُ اَنَّهُ يَمِينٌ وَاِنْ كَانَ عِنْدَهُ اَنَّهُ يَكْفُرُ يَصِيرُ بِهِ كَافِرًا وَقَوْلُهُ اِنْ فَعَلَهُ فَعَلَيْهِ غَضَبُ اللّٰهِ اَوْ سَخَطُهُ اَوْ لَعْنَتُهُ اَوْ هُوَ زَانٍ اَوْ سَارِقٌ اَوْ شَارِبُ خَمْرٍ اَوْ اٰكِلُ رِبًا لَيْسَ بِيَمِينٍ وَكَذَا قَوْلُهُ حَقًّا اَوْ وَحَقِّ اللّٰهِ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ. وَكَذَا قَوْلُهُ (سَوْ كَنْد خُورَمْ بَخُدَايْ يَا بَطَلاَقِ زَنْ) وَمَنْ حَرَّمَ مِلْكَهُ لاَيَحْرُمُ وَاِنِ انْتَاحَهُ اَوْ شَيْئًا مِنْهُ فَعَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ. وَقَوْلُهُ كُلُّ حَلاَلٍ عَلَيَّ حَرَامٌ عَلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَالْفَتْوٰى عَلَى اَنَّهُ تُطَلَّقُ اِمْرَاَتُهُ بِلاَ نِيَّةٍ وَمِثْلُهُ قَوْلُهُ (حَلاَلْ بَرْوَيْ) حَرَامٌ. وَقَوْلُهُ (هَرْچه بَدَسْت رَاسْت كِيرَمْ بَرْوَيْ) حَرَامٌ. وَمَنْ نَذَرَ نَذْرًا مُطْلَقًا اَوْ مُعَلَّقًا بِشَرْطٍ يُرِيدُهُ كَاِنْ قَدِمَ غَائِبِي وَوُجِدَ لَزِمَهُ الْوَفَاءُ. وَلَوْ عَلَّقَهُ بِشَرْطٍ لاَيُرِيدُهُ كَاِنْ زَنَيْتُ خُيِّرَ بَيْنَ الْوَفَاءِ وَالتَّكْفِيرِ هُوَ الصَّحِيحُ. وَمَنْ وَصَلَ بِحَلْفِهِ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ فَلاَ حِنْثَ عَلَيْهِ.

FASIL

YEMİN HARFLERİ

Yemin harfleri; اَلْوَاوُ **"Vav"** اَلْبَاءُ **"Bâ"** ve اَلتَّاءُ **"Tâ"**dır. Zira bu harflerden her biri yeminde kullanılır ve Kur'ân-ı Kerimde zikredilmiştir.

Yeminde asıl olan **"Bâ"** harfidir. Çünkü **"Bâ"** harfi hem isimlere, hem de zamirlere dâhil olur;

بِاللّٰهِ وَبِكَ لاَاَفْعَلَنَّ

"Allah'a ve senin (hayatına) **yemin ederim ki, elbette** (o işi) **ya-**

pacağım" denilir. **"Vav"** harfi ise **"Bâ"** harfinden bedeldir. Bundan dolayı isme dâhil olup, zamire dâhil olmaz. **"Tâ"** harfi **"Vav"** harfinden bedeldir. Bunun için ancak, bir isme dâhil olur;

تَاللّٰهِ لَأَفْعَلَنَّ

"Tallâhi (bu işi) **elbette yapacağım"** denilir. Fakat

تَرَبِّ الْكَعْبَةِ

"Terabbi'l-ka'beti" denilmez.

Bazen yemin harfleri, gizli bırakılır;

اَللّٰهِ اَفْعَلَنَّهُ

"Allâhi (Vallâhi) **onu yapacağım"** denilir. Yemin harflerini düşürmek, Arapların âdetidir.

Basra halkına göre; yemin harfi düşürüldüğünde, düşürülen harfe delâlet etmesi için, o isim üstün okunur.

Kûfe halkına göre, yemin harfi düşürüldüğünde düşürülen harfe delâlet etmesi için, o isim (esre) okunur.

Yemin;

تَاللّٰهِ ، بِاللّٰهِ ، وَاللّٰهِ

"Vallahi, billâhi, tallahi" gibi Allah (c.c) ismi şerifine yahut

وَالرَّحْمَنِ ، وَالرَّحِيمِ ، وَالْحَقِّ

"Ve'r Rahmâni, Ve'r-Rahîmi, Ve'l-Hakkı" gibi Allah-û Teâlâ (c.c)'nın diğer isimlerinden bir ismi şerifine yapılır. Allah (c.c) için kullanılan ismi şeriflerde niyete muhtaç olmadan yemin olur. Fakat Allah-ü Teâlâ (c.c)'dan başkasına da ad verilen isimlerde yemine niyet etmeden yemin olmaz;

وَالْحَكِيمِ ، وَالْعَلِيمِ

"Ve'l Hâkimi, Ve'l-Âlimi" gibi. Yahut örf ve âdette kendisine yemin edilen Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın sıfatlarından bir sıfata da yemin edilir;

وَعِزَّةِ اللّٰهِ ، وَجَلَالِ اللّٰهِ ، وَكِبْرِيَاءِ اللّٰهِ ، وَعَظَمَةِ اللّٰهِ ، وَقُدْرَةِ اللّٰهِ

"Ve izzeti'llâhi, Ve celâli'llâhi, Ve kibriyâi'llâhi, Ve azameti'llahi, Ve kudreti'llâhi" gibi.

Âlimlerden bazıları **"Allah (c.c)'ın zatının sıfatlarına yapılan yemin, yemindir "Ve kudreti'llâhi, Ve azameti'llahi"** gibi.

Allah (c.c)'ın fiil, sıfatlarına yemin; yemin değildir **"Ve rahme-ti'llâhi, Ve gazâbi'llâhi" gibi"** demişlerdir. Ama sahih olan kavle göre; yeminler örf ve âdete bağlıdır.

Kur'ân-ı Kerim, Peygamber (s.a.v) ve Kâbe-i Muazzama gibi Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın isimlerinden başka isimlere yemin edilmez. Çünkü İmam-ı Malik (r.a) **"Muyattâ"**da Nafî (r.a)'den; "Peygamberimiz (s.a.v), Hz. Ömer (r.a)'le beraber konuşan bir kaç kişinin yanına uğradı. Onlar babalarının isimlerine yemin ediyorlardı. Bunun üzerine Resul-ü Ekrem (s.a.v), onlara hitap ederek;

اِنَّ اللّٰهَ نَهَاكُمْ اَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللّٰهِ اَوْلِيَصْمُتْ

"Şüphe yok ki, Allah-ü Teâlâ, babalarınıza yemin etmenizi yasaklamıştır. Artık kim yemin edecek olursa, Allah'a yemin etsin. Yahut sussun." buyurmuşlardır." diye rivayet etmiştir.

Hidâye sahibi, **"Hâşâ, eğer bir kimse, "Ben Peygamber (s.a.v)' den uzağım." yahut** "Ben Kur'ân-ı Kerim'den beriyim." **dese, kâfir olur. Çünkü - Allah (c.c) (bizleri) korusun - bu ikisinden beri olmak küfürdür."** demiştir.

وَعِلْمِ اللّٰهِ،وَرِضَاءِ اللّٰهِ،وَغَضَبِ اللّٰهِ،وَسَخَطِ اللّٰهِ،وَرَحْمَةِ اللّٰهِ،وَعَذَابِ اللّٰهِ

"Ve ilmi'llâhi. Ve rızâi'llâhi, Ve gazâbi'llâhi, Ve sahâti'llâhi, Ve rahmeti'llâhi, Ve azâbi'llâhi" gibi kendisine örf ve âdette yemin edilmeyen sıfatlarla, yemin edilmez.

Yemin eden kimsenin;

لَعَمْرُ اللّٰهِ **"Leamru'llâhi"** demesi yemindir. Zira"

عَمْرُ اللّٰهِ = بَقَاءُ اللّٰهِ **"Amru'llâhi"; "Bakâu'llâhi"** demektir.

"Bakâ" ise Allah (c.c)'ın sıfatlarındandır. Takdiri;

لَعَمْرُ اللّٰهِ قَسَمِى **"Leamru'llâhi kasemi"** dir. Manası; **"Allah (c.c)'ın bekasına ve devamına yemin ederim."** demektir. Zira baka, Allah (c.c)'ın zatının sıfatlarındandır. **"Leamru'llâhi"** gibi.

اَيْمُنُ اللّٰهِ **"Eymu'llâhi"** de yemindir. Manası; اَيْمُ اللّٰهِ **"Eymunu'llâhi"** demektir..

Küfe halkına göre; **"Eymun",** yeminin cem'idir. Çok kullanıldığı için "nün" düşmüştür.

Basra halkına göre; kasem edatıdır. Manası; **"Vallahi"** demektir.

"Allah'a yemin ederim.","Ahdu'llâhi", "Misâku'llâhi", "Allah"

lâfzını söylemeden **"Yemin ederim"**, **"şahadet ederim"** tabirleri de yemindir. Çünkü bu lâfızlar, yeminde kullanılır.

Bir kimse **"Falancayla konuşursam, üzerime nezr olsun"** yahut **"Üzerime yemin olsun."** yahut **"Üzerime ahd olsun"** dese **'Nezr"**, **"Yemin"** ve **"Ahid"** kelimelerini Allah (c.c) lâfzına nispet etmesebile, yine yemin etmiş olur. O kimseyle konuştuğu takdirde yemin kefareti vacip olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ نَذَرَ نَذْرًا وَلَمْ يُسَمِّ فَعَلَيْهِ كَفَّارَةُ يَمِينٍ

"Kim nezreder ve bir şey söylemezse, O'nun üzerine yemin kefareti lâzımdır." hâdis-i şerifi, yemin olduğuna delildir.

Bir kimse **"Şöyle yapan kâfir olsun"** yahut **"Yahudi olsun"** yahut **"Hıristiyan olsun"** yahut **"Allah'tan beridir"** dese, bu kimse bu lâfızların yemin olduğunu ve küfür olmadığını bilirse, bu lâfızlarla yemin etmiş olur. O söylediği işi yapmakla kâfir olmayıp üzerine kefaret vacip olur. Eğer bu sözleri söyleyen kimse, söylediği işi yaptığı takdirde kâir olacağına inanır ve böyle inandığı hâlde o işi yaparsa, küfre razı olduğu için kâfir olur.

Bir kimse **"Şu işi yapanın üzerine Allah'ın gazabı olsun."** yahut **"Allah'ın sanatı olsun."** yahut **"Allah'ın lâneti olsun."** yahut **'O, zina edici olsun."** yahut **"O, şarap içici olsun."** yahut **"O, faiz yiyici olsun."** dese, bu tabirlerle yemin etmiş olmaz. Bu lâfızlar örf ve âdette yeminde kullanılmaz

Aynı şekilde bir kimse; **"Şu işi yaparsam, üzerime Allah'ın hakkı olsun."** dese İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yemin olmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin olur. Zira Hakk, Allah (c.c)'ın sıfatlarındandır. O kimse **"Vallâhi'l-Hakkı"** demiş olur. Bununla da örfve âdette yemin edilir.

Bir kimse kendi mülkünü haram kılsa; mesela; **"Şu elbisemi"** yahut **"Şu yiyeceğimi kendime haram kıldım."** dese, haram olmaz. Fakat o kimse, kendisine haram kıldığı elbiseyi giyse yahut haram kıldığı yiyeceği yese, o kimsenin üzerine kefaret vacip olur.

Bir kimse, **"Helâl olan her şey, benim üzerime haram olsun."** dese, bu sözü yiyecek ve içecek üzerine hamlolunur. Şayet bunlardan başkasına niyet etmemiş ise, fakat zamanımızda bu söz örf ve âdete göre yemin lâfızlarından olduğu için niyetsiz, karısı boş olur. Fetvada bunun üzerinedir.

Bir kimse **"Sağ elimle tuttuğum helâl olan her şey bana haram olsun"** dese -yukarıda geçen mesele gibi- niyetsiz, karısı boş olur. Bu söz de yeminde kullanılan lâfızlardandır.

Bir kimse mutlak olarak nezretse, mesela; **"Bir ay oruç tutmak için nezrindir."** dese, bir ay oruç tutmak o kimseye vacip olduğu gibi, istediği bir şarta tâlîk ederek nezredip mesela; **"Falan kimse gelirse, on fakiri doyurmak Allah için nezrim olsun."** dese, o dediği kimse geldiği takdirde nezrini yerine getirmesi kendisine lâzım olur. Yani on fakiri doyurması icab eder. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

مَنْ نَذَرَ وَسَمَّى فَعَلَيْهِ الْوَفَاءِ بِمَا سَمَّى وَ مَنْ نَذَرَ وَلَمْ يُسَمِّ فَعَلَيْهِ كَفَّارَةُ يَمِينٍ

"Kim nezredip (şu şeyin yapılması bana lâzım olsun) **diye bir şey söylerse, söylediği şeyi yerine getirmesi lâzımdır. Kim de nezreder ve bir şey söylemezse, o kimse üzerine yemin kefareti lâzımdır."** buyurmuşlardır.

Bir kimse istemediği bir şarta tâlîk etse; mesela; **"Eğer zina edersem, bir ay oruç tutmak üzerime nezrim olsun."** derse, bu günahı işlediği takdirde tâlikının zahiri nezir ise de; manası yemin olduğundan, bir ay oruç tutmakla yemin kefareti arasında muhayyerdir. Yani dilerse bir ay oruç tutar, isterse yemin kefareti verir. Sahih olan kavl de budur.

Bir kimse yemin edip susmadan hemen yemininin arkasından "İnşallah" derse, yemin etmemiş olur. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

وَمَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَقَالَ اِنْشَاءَ اللهُ فَلاَ حِنْثَ عَلَيْهِ

"Her kim (bir şey) **üzerine yemin eder de, hemen** (susmadan) **İnşallah derse, yemin etmemiş olur."** buyurmuşlardır.

ـ بَابُ الْيَمِينِ فِي الدُّخُولِ وَالْخُرُوجِ وَالْإِتْيَانِ وَالسُّكْنٰى وَغَيْرِ ذٰلِكَ ـ

حَلَفَ لَايَدْخُلُ بَيْتًا فَدَخَلَ الْكَعْبَةَ اَوِ الْمَسْجِدَ اَوِ الْبيعة اَوِ الْكَنِيسَةَلَايَحْنَثُ. وَكَذَا لَوْ دَخَلَ دِهْلِيزًا اَوْ ظُلَّةَ بَابِ دَارٍ اِنْ كَانَ لَوْ اُغْلِقَ يَبْقٰى خَارِجًا وَاِلاَّ حَنِثَ كَمَا لَوْ دَخَلَ صُفَّةً وَقِيلَ لَايَحْنَثُ فِي الصُّفَّةِ اَيْضًا. وَفِي لَايَدْخُلُ دَارًا فَدَخَلَ دَارًا خَرِبَةً لَايَحْنَثُ. وَلَوْ قَالَ هٰذِهِ الدَّارِ فَدَخَلَهَا خَرِبَةً صَحْرَاءَ اَوْ بَعْدَمَا بُنِيَتْ دَارًا اُخْرٰى حَنِثَ. وَكَذَا لَوْ وَقَفَ عَلٰى سَطْحِهَا وَقِيلَ لَايَحْنَثُ بِهِ فِي عُرْفِنَا. وَلَوْ دَخَلَ طَاقَ بَابِهَا اَوْ دِهْلِيزَهَا اِنْ كَانَ لَوْ اُغْلِقَ يَبْقٰى خَارِجًا لَايَحْنَثُ وَاِلاَّ حَنِثَ. وَلَوْ جعلت مَسْجِدًا اَوْ حَمَّامًا اَوْ بُسْتَانًا اَوْ بَيْتًا بَعْدَمَا خَرِبَتْ فَدَخَلَهَا لَايَحْنَثُ. وَكَذَا لَوْ دَخَلَ بَعْدَ اِنْهِدَامِ الْحَمَّامِ وَاَشْبَاهِهِ. وَفِي لَايَدْخُلُ هٰذَا الْبَيْتَ فَدَخَلَهُ بَعْدَمَا اِنْهَدَمَ وَصَارَ صَحْرَاءَ اَوْ بَعْدَمَا بُنِيَ بَيْتًا آخَرَ لَايَحْنَثُ بِخِلَافِ مَالَوْ سَقَطَ السَّقْفُ وَبَقِيَ الْجُدْرَانُ. وَفِي لَايَدْخُلُ هٰذِهِ الدَّارَ وَهُوَ فِيهَا لَايَحْنَثُ مَالَمْ يَخْرُجْ ثُمَّ يَدْخُلُ. وَفِي لَايَلْبَسُ هٰذَا الثَّوْبَ وَهُوَ لَابِسُهُ اَوْ لَايَرْكَبُ هٰذِهِ الدَّابَّةَ وَهُوَ رَاكِبُهَا اَوْ لَايَسْكُنُ هٰذِهِ الدَّارَ وَهُوَ سَاكِنُهَا اِنْ اَخَذَ فِي النَّزْعِ وَالنُّزُولِ وَالنُّقْلَةِ مِنْ غَيْرِ لَبْثٍ لَايَحْنَثُ وَاِلاَّ حَنِثَ. ثُمَّ فِي لَايَسْكُنُ هٰذَا الْبَيْتَ اَوْ هٰذِهِ الدَّارَ لَابُدَّ مِنْ خُرُوجِهِ بِجَمِيعِ اَهْلِهِ وَمَتَاعِهِ حَتّٰى لَوْ بَقِيَ وَتِدٌ حَنِثَ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ يُعْتَبَرُ نَقْلُ الْاَكْثَرِ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ نَقْلُ مَاتَقُومُ بِهِ كَذْخُدَائِيَّتُهُ وَهُوَ الْاَحْسَنُ وَالْاَرْفَقُ. ثُمَّ لَابُدَّ مِنْ نُقْلَتِهِ اِلٰى مَنْزِلٍ اٰخَرَ حَتّٰى لَايَبَرَّ بِنُقْلَتِهِ اِلَى السُّكَّةِ اَوِ الْمَسْجِدِ. وَكَذَا فِي لَايَسْكُنُ هٰذِهِ الْمَحَلَّةَ وَفِي لَايَسْكُنُ هٰذِهِ الْبَلْدَةَ اَوِ الْقَرْيَةَ يَبَرُّ بِخُرُوجِهِ وَتَرْكِ اَهْلِهِ وَمَتَاعِهِ فِيهَا. وَفِي لَايَخْرُجُ فَاَمَرَ مَنْ حَمَلَهُ وَاَخْرَجَهُ حَنِثَ. وَلَوْ حُمِلَ وَاُخْرِجَ بِلَا اَمْرِهِ مُكْرَهًا اَوْ رَاضِيًا لَايَحْنَثُ وَمِثْلُهُ لَايَدْخُلُ. وَفِي لَايَخْرُجُ اِلاَّ اِلٰى جَنَازَةٍ فَخَرَجَ اِلَيْهَا ثُمَّ اَتٰى حَاجَةً اُخْرٰى لَايَحْنَثُ. وَفِي لَايَخْرُجُ اِلَى مَكَّةَ فَخَرَجَ يُرِيدُهَا ثُمَّ رَجَعَ حَنِثَ. وَفِي لَايَاْتِيهَا لَايَحْنَثُ مَالَمْ يَدْخُلْهَا. وَالذَّهَابُ كَالْخُرُوجِ فِي الْاَصَحِّ. وَفِي لَيَاْتِيَنَّ فُلَانًا فَلَمْ يَاْتِهِ حَتّٰى مَاتَ حَنِثَ فِي اٰخِرِ اَجْزَاءِ حَيَاتِهِ. وَاِنْ قَيَّدَ الْاِتْيَانَ غَدًا بِالْاِسْتِطَاعَةِ فَهُوَ عَلٰى سَلَامَةِ الْاٰلَاتِ وَعَدَمِ الْمَوَانِعِ فَلَوْ لَمْ يَاْتِ وَلَا مَانِعَ مِنْ مَرَضٍ اَوْ سُلْطَانٍ حَنِثَ. وَلَوْ نَوَى الْحَقِيقَةَ صُدِّقَ دِيَانَةً لَاقَضَاءً فِي الْمُخْتَارِ. وَفِي لَاتَخْرُجُ اِلاَّ بِاِذْنِي شُرِطَ الْاِذْنُ لِكُلِّ خُرُوجٍ. وَفِي اِلاَّ اَنْ اٰذَنَ يَكْفِي الْاِذْنُ مَرَّةً. وَفِي لَاتَخْرُجُ اِلاَّ بِاِذْنِي لَوْ اَذِنَ لَهَا فِيهِ مَتٰى شَاءَتْ ثُمَّ نَهَاهَا فَخَرَجَتْ لَايَحْنَثُ عِنْدَ اَبِي يُوسُفَ خِلَافًا لِمُحَمَّدٍ. وَلَوْ اَرَادَتِ الْخُرُوجَ فَقَالَ اِنْ خَرَجْتِ

اَوْ ضَرْبَ الْعَبْدِ فَقَالَ اِنْ ضَرَبْتِ تَقَيَّدَ الْحِنْثُ بِالْفِعْلِ فَوْرًا فَلَوْ لَبِثَتْ ثُمَّ فَعَلَتْ لَايَحْنَثُ. قَالَ لِاٰخَرَ اِجْلِسْ فَتَغَدَّ مَعِى فَقَالَ اِنْ تَغَدَّيْتُ فَكَذَا لَايَحْنَثُ بِالتَّغَدِّى لَامَعَهُ وَلَوْ فِى ذٰلِكَ الْيَوْمِ اِلاَّ اَنْ قَالَ اِنْ تَغَدَّيْتُ الْيَوْمَ. وَفِى لَايَرْكَبُ دَابَّةَ فُلاٰنٍ فَرَكِبَ دَابَّةَ عَبْدٍ لَهُ مَاْذُونٍ لَايَحْنَثُ اِلاَّ اِنْ نَوَاهُ وَهُوَ غَيْرُ مُسْتَغْرَقٍ بِالدَّيْنِ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ يَحْنَثُ مُطْلَقًا اِنْ نَوَاهُ. وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَحْنَثُ مُطْلَقًا وَاِنْ لَمْ يَنْوِهِ.

GİRME, ÇIKMA, GELME, OTURMA VE BUNLARA BENZER SÖZLERLE YAPILAN YEMİNİN HÜKÜMLERİ

Yeminlerde asıl olan, örf ve âdete bakılır. Lügatteki gerçek manasına göre, değildir. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; lügatteki gerçek manası üzerinedir, İmam-ı Malik (r.a)'e göre; Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan kelimeler nazar-ı itibara alınır. Ahmed İbn-i Hanbel (r.a)'e göre; mutlak surette niyete bakılır.

Biz Hanefîlerce; yeminlerde ancak sözlere ve insanların örf ve âdette kullandıklarına bakıldığı için, bir kimse **"Sırac** (kandil) **ile aydınlanmam"** yahut **"Yaygı üzerine oturmam"** diye yemin etse de Güneş ile aydınlanıp yeryüzünde otursa, yemini bozulmaz. Her ne kadar Kur'ân-ı Kerim'de, Güneş sırac (kandil), yerde, yaygı denilmişse de, örf ve âdette Güneş'e kandil; yere, yaygı denilmez.

Bir kimse **"Ben, eve girmeyeceğim."** diye yemin etse, Kâbe-i Muazzama'ya yahut mescide yahut havraya yahut kiliseye girse, yemini bozulmaz. Kapı aralığına girse, kapı kapandığında içte kalırsa yemini bozulur. Yahut evin kapısı önünde olan gölgeliğe girerse, kapı kapandığında dışta kalırsa, yemini bozulmaz, içte kalırsa yemini bozulur. Evin sofasına girerse, yemini bozulur. Bazılarına göre, bozulmaz.

Bir kimse, **"Bir eve girmem."** dese de, harap olan bir eve girse, yemini bozulmaz. Fakat **"Şu eve girmem."** dese, o eve harap olduktan sonra yahut yıkılıp, yerine başka bir eş yapıldıktan sonra girse, yemini bozulur.

Bir kimse **"Şu eve girmem."** dese de, o evin üstüne çıksa yemini bozulur. Çünkü üstü de evden sayılır. Hatta itikâfta bulunan bir kimse, mescidin üstüne çıksa itikâfı bozulmaz.

Fakih Ebu Leys (r.a); **"Evin üstüne çıksa, yemini bozulmaz. Zira evin üstü örf ve âdete göre, evden sayılmaz."** demiştir. Eğer girmeyeceğine dair yemin ettiği evin kapısının kemerine yahut kapı aralığına gi-

rer de kapı kapandığında dışta kalırsa, yemini bozulmaz, içte kalırsa yemini bozulur. Eğer o ev mescit yahut hamam yahut bahçe yahut oda yapıldıktan sonra, oraya girse yemini bozulmaz. Bunlar yıkılıp harap olduktan sonra o yere girse, yine yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Şu odaya girmem."** diye yemin ettikten sonra, orası yıkılıp arsa olsa yahut başka bir oda yapılsa da oraya girse, yemini bozulmaz. Fakat üstü çöküp davarları yıkılmadan o odaya girse, yemini bozulur. Bir kimse, **"Şu eve girmem."** diye yemin etse, hâlbuki kendisi evin içinde bulunsa, evden çıkıp tekrar eve girmedikçe yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Şu elbiseyi giymem."** diye yemin etse, hâlbuki elbise üzerinde olsa yahut **"Şu hayvana binmem."** diye yemin etse hâlbuki hayvanın üstünde bulunsa yahut **"Şu evde oturmam"** diye yemin etse, hâlbuki evin içinde oturur bulunsa, eğer o kimse yemin ettikten sonra elbiseyi çıkarır, hayvandan derhâl iner, hiç durmadan evi taşırsa yemini bozulmaz. Fakat yemin ettikten sonra hemen elbiseyi çıkarmaz, hayvandan inmez, evden taşınmazsa, yemini bozulur.

Bir kimse, **"Şu odada oturmam."** yahut **"Şu evde oturmam."** diye yemin etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; o kimsenin bütün ehlini ve eşyasını o evden veya o odadan çıkartması lâzımdır. Hatta o evde veya o odada bir kazığı kalsa, yemini bozulur.

"Veciz" adlı kitapta; **"Az bir şey kalırsa, yemini bozulur; fakat süpürge gibi kıymetsiz bir şey bırakırsa, yemini bozulmaz."** denilmiştir.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; eşyasının çoğunu nakletmesine itibar edilir. Zira eşyanın çoğunu taşımak, hepsini taşımak yerine geçer. Fetva da bunun üzerinedir.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; evin demirbaş eşyasını taşıması kifayet eder. İnsanların hâline uygun olan da budur. O kimsenin başka bir eve taşınması gerekir. Hatta eşyalarını sokağa yahut mescide taşısa, yemini bozulur.

Bir kimse, **"Şu mahallede oturmam!"** diye yemin etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; o mahalleden bütün ehli ve eşyasıyla çıkması lâzımdır.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; eşyasının ekserisini taşıması lâzımdır.

İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; evin demirbaş eşyasını taşıması kifayet eder.

Bir kimse, **"Şu şehirde"** yahut **"Şu köyde oturmam"** diye yemin etse, o kimse ehlini, eşyasını o şehirde yahut o köyde bırakıp, kendisi çıkıp gitse, yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Şu mahalleden"** yahut **"Şu köyden."** yahut **"Şu şehirden çıkmam."** diye yemin etse ve bir kimseye kendisini o yerden çıkartması için emretse, emrettiği kimse de o kimseyi oradan çıkarsa, yemini bozulur. Fakat kendisi emretmeden, başka birisi O'nu zorla oradan çıkarsa; çıkarılırken, kalbinden razı olsa bile yemini bozulmaz. Girme de bunun gibidir. Yani bir kimse **"Bir eve"** yahut **"Bir mahalleye"** veya **"Bir şehre"** veyahut **"Bir köye girmem."** diye yemin etse, başka bir kimse o yemin eden kimseyi sırtına yükleyip zorla, girmeyeceğim diye yemin ettiği eve, mahalleye, şehre veya köye soksa, yemin edenin yemini bozulmaz.

Bir kimse **"Cenazeden başkası için evden çıkmayacağım."** diye yemin etse, cenazeye çıktıktan sonra başka işine gitse, yemini bozulmaz. Çünkü ilk çıkması cenaze içindir. Cenaze için çıktıktan sonra, başka işine gitmesi hakikî çıkış değildir.

Bir kimse, **"Mekke'ye çıkmayacağım."** diye yemin etse ve Mekke'ye gitmeyi murâd ederek çıksa, sonra geri dönse, yemini bozulur. Çünkü ilk önce Mekke'ye gitmek maksadıyla çıkış bulmuştur. Fakat bir kimse **"Mekke'ye varmayacağım."** diye yemin etse, Mekke'ye gitmek maksadıyla çıktıktan sonra geri dönerse, yemini bozulmaz. Çünkü Mekke'ye varmamıştır. Gitmek de, esah olan kavle göre; çıkmak gibidir. Mesela; Bir kimse "Mekke'ye gitmeyeceğim" diye yemin etse, gitmek lâfzı hükümlerin hepsinde, çıkmak lâfzı gibidir.

Sözün kısası, bu yerde üç mesele vardır;

1- Çıkmak meselesi. Mesela; Bir kimse, "Mekke'ye çıkmayacağım." diye yemin etse, Mekke'ye gitmek maksadıyla bulunduğu yerden ayrılmakla, yemini bozulur. Gerek Mekke'ye varsın, gerek varmasın. Çünkü çıkmak bulunduğu yerden ayrılmaktan ibarettir. Yoksa oraya ulaşmak değildir. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ

"Ve her kim hanesinden Allah-ü Teâlâ'ya ve Resulüne muhacir olarak çıkarsa, sonra da kendisine ölüm yetişirse, muhakkak O'nun mükâfatını vermek Cenâb-ı Hakk'a aittir." (Nisa Suresi; 100) kavl-i kerimindeki;

ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ

"Sonra kendisine ölüm yetişirse." (Nisa Suresi; 100) ayet-i kerimesinden murâd; hicret eden kimsenin, hicret etmek istediği yere varma-

dan önce ölmüş olduğu muhakkaktır.

2- Bir kimse, **"Mekke'ye varmayacağına."** diye yemin etse, Mekke'ye gitmek maksadıyla çıktıktan sonra geri dönse, yemini bozulmaz.

Çünkü varmak, oraya ulaşmaktan ibarettir. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَأْتِيَاهُ فَقُولاَ اِنَّا رَسُولاَ رَبِّكَ

"Haydin O'na varıp da deyiniz ki, şüphe yok ki, biz senin Rabbimin iki elçisiyiz." (Tâhâ Suresi; 47) kavl-i kerimi varmanın, ulaşma olduğuna delâlet eder.

3- Bir kimse, **"Mekke'ye gitmem."** diye yemin etse, **"Gitme"** lâfzında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bazıları, **"Varma lâfzı tâbidir. Mekke'ye varmadıkça yemini bozulmaz."** demişlerdir. Bazıları da; **"Çıkma lâfzı gibidir. Mekke'ye gitmek maksadıyla evinden çıkınca, yemini bozulur."** demişlerdir. Zira gitmek lâfzı iki manada da kullanılmıştır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِذْهَبْ اِلَى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى

"Firavun'a gidiver, muhakkak ki; o pek azmıştır." (En-Nâziât Suresi; 17) kavl-i keriminde olan **"Gitmek"** lâfzı, varmak manasınadır. Diğer bir yerde Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَا اِنَّا مَعَكُمَا مُسْتَمِعُونَ

"Artık ikiniz de bizim ayetlerimizle gidiniz. Şüphesiz ki, biz işiticiler olduğumuz hâlde sizinle beraberiz." (Şuarâ Suresi; 15) kavl-i keriminde olan **"gitmek"** lâfzı, yönelmek manasınadır. **"Gitmek"** lâfzının iki manası olduğundan, âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâf niyet edildiğine göredir. Mesela; Bir kimse, **"Kâbe'ye gitmem"** diye yemin edip de çıkmaya niyet ederse, çıkmanın hükmü gibi olur. Eğer varmaya yemin ederse, varmanın hükmü gibi olur. Çünkü o kimse, gitme lafzının ihtimali olduğu şeye niyet etmiştir.

Fahrü'l-İslâm Pezdevî (r.a), "Bana göre, gitmenin, çıkmak manasına olması daha üstündür. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ

"Ey ehl-i beyt! Allah, sizden ancak kiri götürmek ve sizi terte-

miz kılmak dilemektedir." (Ahzâb Suresi; 33) kavl-i keriminde olan **"gidermek"** nazm-ı şerifi yok etmek, ayırmak ve ayrılmak manasınadır." demiştir.

Bir kimse **"Falanca kimseye gideceğim,"** diye yemin etse; ölünceye kadar o kimsenin yanına gitmese, ölümünün son anında yemini bozulmuş olur. Çünkü ölmeden önce gitmesi mümkün olduğu için yemini bozulmaz. Fakat ölmesiyle, gitmemesi kesinleştiği için hayatının son saatinde yemini bozulmuş olur.

Bir kimse, **"Falanca kimseye gideceğim."** diye yemin etse; ölün diye yemin ederse, kudret; azalarının ve bedeninin selâmet üzerine ve gitmesi için bir engelin bulunmaması üzerine hamlolunur. Yoksa hakikî kudret üzerine hamlolunmaz. Kudretin iki manası vardır;

1- Sebeplerin ve azaların selâmette olmasıdır. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلاً

"Ve onun yoluna gücü yeten kimseler üzerine de, o beyti haccetmek Allah-ü Teâlâ için bir haktır." (Âl-i İmrân Suresi; 97) kavl-i keriminde, vaki olmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v); bu ayet-i kerimedeki kudreti; gidip gelecek orta derecede bir vasıta ve bu arada harcayacağı masraf ile tefsir etmiştir.

2- Gerçek kudrettir. Gerçek kudret; kul bir işi yapmak istediği zaman Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın o işi halk etmesidir. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ

"Onların, işitmeye kudreti yoktur." kavl-i şerifinde vaki olmuştur. Buna göre; **"Kudretim olursa, yarın falancanın yanına gideceğim."** deyip, azaları selâmette, hastalık ve padişahtan bir mâni olmadığı hâlde gitmezse, yemini bozulur. Bu kimse, **"Gerçek kudrete niyet ettim,"** dese, diyâneten tasdik olunur, fakat muhtar olan kavle göre, kazaen tasdik olunmaz.

Bir kimse karısına; **"Dışarıya, ancak benim iznimle çıkacaksın."** diye yemin etse, karısının her çıkışı için izin şarttır. Eğer karısı izinsiz dışarı çıkarsa, o kimsenin yemini bozulmuş olur.

Bir kimse, karısına, **"Ben, sana izin verinceye kadar dışarı çıkma."** diye yemin etse, bundan sonra bir defa çıkması için izin verse kifa-

yet eder. Bir defa izin verdikten sonra kadın dışarı çıkarsa, kocasının yemini bozulmaz.

Bir kimse karısına, **"Benden izinsiz katiyen dışarı çıkmayacaksın."** diye yemin etse, sonra karışma **"Her ne zaman dilersen dışarı çık."** diye izin verse, sonra karısının dışarı çıkmasını yasaklasa ve kadın da dışarı çıksa; Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemini bozulmaz. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yemini bozulur.

Bir kimse, dışarı çıkmak isteyen karısına, **"Eğer dışarı çıkarsan boşsun."** yahut kadın kölesini dövmek istese, karısına, **"Köleyi döversen boşsun."** dese bu yemin yalnız o çıkışa ve köleyi o andaki dövmeye hamlolunur. Karısı o anda çıkmasa veya o anda köleyi dövmese fakat biraz bekledikten sonra çıksa veya köleyi dövse, yemin bozulmaz,

Bir kimse, başka bir şahsa **"Otur, beraber yemek yiyelim."** dese, o şahıs da **"Eğer yemek yersem, kölem azat olsun."** dese yemin eden şahıs isterse o gün olsun, o kimseyle beraber yemeyip kendi başına yerse, yemini bozulmaz. Çünkü bu yemin eden şahsın sözü cevap yerinde vaki olmuştur. Yani, **"Ben, seninle beraber şu anda davet ettiğin yemekten yemem."** demiş gibidir. Ancak **"Eğer bu gün yersem, kölem azat olsun."** der de, o gün tek başına olsun yemek yerse, yemini bozulmuş olur.

Bir kimse **"Filanın hayvanına binmeyeceğim."** diye yemin etse, yemin ettiği kimsenin ticaret etmeye izin verilmiş kölesinin hayvanına binse, yemini bozulmaz. Ancak ticarete izin verilmiş kölesinin hayvanına da niyet ederse ve köleyi de borç kaplamamış olursa, bu takdirde kölenin hayvanına binerse, yemini bozulur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kölenin hayvanına niyet ederse; köle borçlu olsun, olmasın borç köleyi kaplasın, kaplamasın mutlak suretle yemini bozulur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kölenin hayvanına niyet etmediyse, mutlak surette yemini bozulur.

ـ بَابُ الْيَمِينِ فِى الْاَكْلِ وَالشُّرْبِ وَاللُّبْسِ وَالْكَلَامِ ـ

لَايَأْكُلُ مِنْ هٰذِهِ النَّخْلَةِ فَهُوَ عَلَى ثَمَرِهَا اَوْ دِبْسِهَا غَيْرَ الْمَطْبُوخِ لَانَبِيذِهَا وَخَلِّهَا وَدِبْسِهَا الْمَطْبُوخِ اَوْ مِنْ هٰذِهِ الشَّاةِ فَهُوَ عَلَى اللَّحْمِ دُونَ اللَّبَنِ وَالزُّبْدِ. وَفِى لَايَأْكُلُ مِنْ هٰذَا الْبُسْرِ فَاَكَلَهُ رُطَبًا لَايَحْنَثُ. وَكَذَا مِنْ هٰذَا الرُّطَبِ اَوِ اللَّبَنِ فَاَكَلَهُ تَمْرًا اَوْ شِيرَازًا. بِخِلَافِ لَايَتَكَلَّمُ هٰذَا الصَّبِيَّ فَكَلَّمَهُ شَابًّا اَوْ شَيْخًا. اَوْ لَايَأْكُلُ لَحْمَ هٰذَا الْحَمَلِ فَاَكَلَهُ كَبْشًا. وَفِى لَايَأْكُلُ بُسْرًا فَاَكَلَ رُطَبًا لَايَحْنَثُ وَلَوْ اَكَلَ مُذَنَّبًا حَنِثَ. وَكَذَا لَوْ اَكَلَهُ بَعْدَمَا حَلَفَ لَايَأْكُلُ رُطَبًا وَقَالَا لَايَحْنَثُ فِيهِمَا. وَلَوْ اَكَلَهُ بَعْدَ حَلْفِهِ لَايَأْكُلُ رُطَبًا وَلَا بُسْرًا حَنِثَ اِتِّفَاقًا. وَفِى لَايَشْتَرِي رُطَبًا فَاشْتَرٰى كِبَاسَةَ بُسْرٍ فِيهَا رُطَبٌ لَايَحْنَثُ. كَمَا لَوْ اِشْتَرٰى بُسْرًا مُذَنَّبًا. وَفِى لَايَأْكُلُ لَحْمًا اَوْ بَيْضًا فَاَكَلَ لَحْمَ سَمَكٍ اَوْ بَيْضَهُ لَايَحْنَثُ. وَكَذَا فِى الشِّرَاءِ. وَلَوْ اَكَلَ لَحْمَ اِنْسَانٍ اَوْ خِنْزِيرٍ حَنِثَ. وَكَذَا لَوْ اَكَلَ كَبِدًا اَوْ كَرِشًا وَالْمُخْتَارُ اَنَّهُ لَايَحْنَثُ بِهِمَا فِى عُرْفِنَا كَمَا لَوْ اَكَلَ اَلْيَةً. وَفِى لَايَأْكُلُ شَحْمًا يُنَفِّذُ بِشَحْمِ الْبَطْنِ فَلَا يَحْنَثُ بِشَحْمِ الظَّهْرِ خِلَافًا لَهُمَا. وَلَوْ اَكَلَ اَلْيَةً اَوْ لَحْمًا لَايَحْنَثُ اِتِّفَاقًا. وَفِى لَايَأْكُلُ مِنْ هٰذِهِ الْحِنْطَةِ يَتَقَيَّدُ بِاَكْلِهَا قَضْمًا فَلَا يَحْنَثُ بِاَكْلِ خُبْزِهَا خِلَافًا لَهُمَا. وَفِى لَايَأْكُلُ مِنْ هٰذَا الدَّقِيقِ يَحْنَثُ بِخُبْزِهِ لَابِسَفِّهِ فِى الصَّحِيحِ. وَالْخُبْزُ يَقَعُ عَلَى مَا اعْتَادَهُ اَهْلُ مِصْرِهِ كَخُبْزِ الْبُرِّ اَوِ الشَّعِيرِ فَلَا يَحْنَثُ بِخُبْزِ الْقَطَايِفِ اَوْ خُبْزِ الْاُرْزِ بِالْعِرَاقِ اِلَّا اِذَا نَوَاهُ. وَالشِّوَاءُ عَلَى اللَّحْمِ لَا عَلَى الْبَاذِنْجَانِ وَالْجَزَرِ وَالْبَيْضِ اِلَّا اِذَا نَوَاهُ. وَالطَّبِيخُ عَلَى مَايُطْبَخُ مِنَ اللَّحْمِ بِالْمَاءِ وَعَلَى مَرَقِهِ اِلَّا اِذَا نَوٰى غَيْرَ ذٰلِكَ وَالرَّأْسُ عَلَى مَايُبَاعُ فِى مِصْرِهِ وَيُكْبَسُ فِى التَّنَانِيرِ. وَالْفَاكِهَةُ عَلَى التُّفَّاحِ وَالْبَطِّيخِ وَالْخِشْمِشِ وَعِنْدَهُمَا عَلَى الْعِنَبِ وَالرُّطَبِ وَالرُّمَّانِ اَيْضًا وَلَا يَقَعُ عَلَى الْقِثَّاءِ وَالْخِيَارِ اِتِّفَاقًا. وَالْاِدَامُ عَلَى مَايُصْطَبَغُ بِهِ كَالْخَلِّ وَالزَّيْتِ وَاللَّبَنِ. وَكَذَا الْمِلْحُ لَا اللَّحْمُ وَالْبَيْضُ وَالْجُبْنُ اِلَّا بِالنِّيَّةِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ هِيَ اِدَامٌ اَيْضًا وَالْعِنَبُ وَالْبَطِّيخُ لَيْسَا بِاِدَامٍ فِى الصَّحِيحِ. وَالْغَدَاءُ الْاَكْلُ فِيمَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَالزَّوَالِ وَالْعَشَاءُ فِيمَا بَيْنَ الزَّوَالِ وَنِصْفِ اللَّيْلِ وَالسَّحُورُ فِيمَا بَيْنَ نِصْفِ اللَّيْلِ وَطُلُوعِ الْفَجْرِ وَفِى اِنْ اَكَلْتُ اَوْ شَرِبْتُ اَوْ لَبِسْتُ اَوْ كَلَّمْتُ اَوْ تَزَوَّجْتُ اَوْ خَرَجْتُ وَنَوٰى مُعَيَّنًا لَايُصَدَّقُ وَلَوْ زَادَ طَعَامًا اَوْ شَرَابًا وَنَحْوِهِ صُدِّقَ دِيَانَةً لَاقَضَاءً. وَفِى لَايَشْرَبُ مِنْ دِجْلَةَ لَايَحْنَثُ بِشُرْبِهِ مِنْهَا بِاِنَاءٍ مَالَمْ يَكْرَعْ خِلَافًا لَهُمَا وَاِنْ قَالَ مِنْ مَاءِ دِجْلَةَ حَنِثَ بِالْاِنَاءِ اِتِّفَاقًا. وَكَذَا فِى الْجُبِّ وَالْبِئْرِ وَفِى الْاِنَاءِ

بِعَيْنِهِ. وَإِمْكَانُ الْبَرِّ شَرْطُ صِحَّةِ الْحَلْفِ خِلاَفًا لِأَبِي يُوسُفَ. فَمَنْ حَلَفَ لَيَشْرَبَنَّ مَاءَ هٰذَا الْكُوزِ الْيَوْمَ وَلاَ مَاءَ فِيهِ أَوْ كَانَ فَصُبَّ قَبْلَ مَضِيِّهِ لاَيَحْنَثُ خِلاَفًا لَهُ. وَكَذَا إِنْ لَمْ يَقُلْ الْيَوْمَ إِلاَّ إِنْ كَانَ فَصُبَّ فَإِنَّهُ يَحْنَثُ بِالْإِتِّفَاقِ. وَفِي لَيَصْعَدَنَّ السَّمَاءَ أَوْ لَيَطِيرَنَّ فِي الْهَوَاءِ أَوْ لَيَقْلِبَنَّ هٰذَا الْحَجَرَ ذَهَبًا أَوْ لَيَقْتُلَنَّ زَيْدًا عَالِمًا بِمَوْتِهِ إِنْعَقَدَتْ وَحَنِثَ لِلْحَالِ وَإِنْ لَمْ يَعْلَمْ بِمَوْتِهِ فَلا خِلاَفًا لِأَبِي يُوسُفَ. وَفِي لاَيَتَكَلَّمُ فَقَرَأَ الْقُرْآنَ أَوْ سَبَّحَ أَوْ هَلَّلَ أَوْ كَبَّرَ لاَيَحْنَثُ سَوَاءٌ فِي الصَّلاَةِ أَوْ خَارِجِهَا هُوَ الْمُخْتَارُ. وَفِي لاَيُكَلِّمُهُ فَكَلَّمَهُ بِحَيْثُ تَسْمَعُ وَهُوَ نَائِمٌ حَنِثَ إِنْ أَيْقَظَهُ وَقِيلَ مُطْلَقًا. وَلَوْ كَلَّمَ غَيْرَهُ وَقَصَدَ إِسْمَاعَهُ لاَيَحْنَثُ. وَلَوْ سَلَّمَ عَلَى جَمَاعَةٍ هُوَ فِيهِمْ حَنِثَ وَإِنْ نَوَاهُمْ دُونَهُ لاَيَحْنَثُ، وَلَوْ قَالَ إِلاَّ بِإِذْنِهِ فَأَذِنَ وَلَمْ يَعْلَمْ فَكَلَّمَهُ حَنِثَ خِلاَفًا لِأَبِي يُوسُفَ. وَفِي لاَيُكَلِّمُهُ شَهْرًا فَهُوَ مِنْ حِينِ حَلَفَ. وَيَوْمَ أُكَلِّمُهُ لِمُطْلَقِ الْوَقْتِ وَتَصِحُّ نِيَّةُ النَّهَارِ فَقَطْ وَلَيْلَةً أُكَلِّمُهُ عَلَى اللَّيْلِ فَحَسْبُ. وَفِي إِنْ كَلَّمْتُهُ إِلاَّ أَنْ يَقْدُمَ زَيْدٌ أَوْ حَتَّى يَقْدُمَ أَوْ إِلاَّ أَنْ يَأْذَنَ زَيْدٌ أَوْ حَتَّى يَأْذَنَ فَكَلَّمَهُ قَبْلَ ذٰلِكَ حَنِثَ وَإِنْ مَاتَ زَيْدٌ سَقَطَ الْحَلْفُ. وَفِي لاَ يَأْكُلُ طَعَامَ فُلاَنٍ أَوْ لاَيَدْخُلَ دَارَهُ أَوْ لاَيَلْبَسُ ثَوْبَهُ أَوْ لاَيَرْكَبُ دَابَّتَهُ أَوْ لاَيُكَلِّمُ عَبْدَهُ إِنْ عَيَّنَ وَزَالَ مِلْكُهُ وَفَعَلَ لاَيَحْنَثُ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ فِي الْعَبْدِ وَالدَّارِ وَفِي الْمُتَجَدِّدِ لاَيَحْنَثُ إِتِّفَاقًا وَإِنْ لَمْ يُعَيِّنْ لاَيَحْنَثُ بَعْدَ الزَّوَالِ وَيَحْنَثُ بِالْمُتَجَدِّدِ. وَفِي لاَيُكَلِّمُ إِمْرَأَتَهُ أَوْ صَدِيقَهُ يَحْنَثُ فِي الْمُعَيَّنِ بَعْدَ الْإِبَانَةِ وَالْمُعَادَاتِ وَفِي غَيْرِهِ لاَ إِلاَّ فِي رِوَايَةٍ عَنْ مُحَمَّدٍ وَيَحْنَثُ بِالْمُتَجَدِّدِ حِينًا أَوْ زَمَانًا أَوِ الْحِينِ أَوِ الزَّمَانِ وَلاَ نِيَّةَ فَهُوَ عَلَى سِتَّةِ أَشْهُرٍ وَمَعَهَا مَنْوِيٌّ. وَإِنْ قَالَ الدَّهْرَ أَوِ الْأَبَدَ فَهُوَ عَلَى الْعُمْرِ وَلَوْ قَالَ دَهْرًا فَقَدْ تَوَقَّفَ الْإِمَامُ وَعِنْدَهُمَا هُوَ كَالزَّمَانِ. وَلَوْ قَالَ أَيَّامًا أَوْ شُهُورًا أَوْ سِنِينَ فَعَلَى ثَلٰثَةٍ وَإِنْ عَرَّفَ فَعَلَى عَشَرَةٍ كَأَيَّامٍ كَثِيرَةٍ وَقَالاَ عَلَى جُمْعَةٍ فِي الْأَيَّامِ وَسَنَةٍ فِي الشُّهُورِ وَالْعُمْرُ فِي السِّنِينِ.

YEME, İÇME, GİYME ve KONUŞMA HAKKINDAKİ YEMİN

Bir kimse, **"Şu hurma ağacından yemeyeceğim."** diye yemin etse bu yeme, ağacın meyvesine ve kaynatılmamış olan pekmezine hamlolunur. Fakat o ağacın hurmasının içkisini, sirkesini, kaynatılmış pekmezini yerse, yemini bozulur.

Bir kimse, **"Şu koyundan yemem"** diye yemin etse, o koyurun etini yerse yemini bozulur, fakat süt ve kaymağını yerse, bozulmaz. Çünkü koyunun kendisi yenilir, bu takdirde yemin yalnız koyunun etine yapılmış

olur. Yoksa süt, kaymak ve yağına yapılmış olmaz.

Bir kimse, **"Şu hurma koruğundan yemem."** diye yemin etse, olgunlaştıktan sonra yese, yemini bozulmaz. Aynı şekilde bir kimse, **"Şu yaş hurmadan"** yahut **"Şu sütten yemem."** diye yemin etse, yaş hurma kuruduğu, süt de yoğurt olduğu zaman yese, yemini bozulmaz. Çünkü yeminlerde yaşlık, kuruluk sıfatları muteber olup, onlarla yemin yapılır. Sütün de kendisi yenildiğinden, süte yemin edilir. **"Süt yemeyeceğim."** diye yemin edilince, sütten yapılan yoğurdu yemekle yemini bozulmaz. Fakat bir kimse, **"Şu çocukla konuşmayacağım."** diye yemin etse, o çocuk delikanlı yahut yaşlı olduğu vakit konuşsa, yemini bozulur. Yahut **"Şu kuzunun etinden yemeyeceğim."** diye yemin etse, o kuzu koç olduğu vakit yese, yemini bozulur. Bir kimse **"Koruk yemeyeceğim."** diye yemin etse, olgunlaştıktan sonra yerse, yemini bozulmaz. Alaca olduğunda yerse, yemini bozulur. Bir kimse, **"Hurma olgunlaşınca yemeyeceğim."** diye yemin etse, sonra alaca düştüğünde yerse, yemini bozulur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; her iki surette de yemini bozulur. Mesela; **"Hurma koruğu yemeyeceğim"** diye yemin ettikten sonra, olgunlaşınca yahut alaca olunca yese, yemini bozulmaz. Eğer, **"Hurma koruk iken"** yahut **"Olgunlaşınca yemeyeceğim."** diye yemin ettikten sonra, alaca olunca yerse, iltifakla yemini bozulur.

Bir kimse, **"Olgun hurma satın almayacağım."** diye yemin ettikten sonra, bir salkım hurma koruğu satın alsa, o salkımda olgunlaşmış hurma olsa, yemini bozulmaz. Çünkü bir şey içinde az olan şey, çok olana tâbidir. Ama **"Yemeyeceğim!"** diye yemin edip de, içinde olgun hurma bulunsa ve olgun hurmayı yemekle yemini bozulur. Zira yemek işi, teker teker olacağından her birini ayrı ayrı yemiş olur.

Bir kimse, **"Olgun hurma satın almayacağım."** diye yemin etse ve alaca düşmüş olan hurmayı satın alsa, yemini bozulmaz.

Bir kimse **"Et"** yahut **"Yumurta yemeyeceğim."** diye yemin etse, balıketi, balık yumurtasını yese, yemini bozulmaz. Kıyasa göre; yemini bozulmalıydı, çünkü Kur'ân-ı Kerim'de;

لَحْمًا طَرِيًّا

"Taze bir et yiyesiniz." (En-Nahl Suresi; 14) buyurulmuştur. Fakat balıketine, et denilmesi mecazdır. Zira etin kaynağı kandır, balıkta ise kan yoktur. Eğer kan olsa, suda yaşaması mümkün olmaz. Mutlak olarak **"Et yemeyeceğim"** diye yemin edilince, örf ve âdetteki tam ete hamlolunur. Balıketi gibi noksan olan ete şamil olmaz. "Et yemeyeceğim diye yemin edilince; balıketi yenildiğinde yemin bozulmadığı gibi, **"Et satın almaya-**

cağım." diye yemin edildiğinde de balık satın alınsa, yemin bozulmaz. Bir kimse, "Et yemeyeceğim diye yemin ettikten sonra insan yahut domuz etini yese, yemini bozulur. Zira bunlar gerçekten ettir. Kandan meydana gelir. Ciğer yahut işkembe yese, yine yemini bozulur.

Muhit sahibi; **"Bu yemin Kûfe halkının örf ve âdetidir. Bizlerin örf ve âdetimize göre, yemin bozulmaz. Bizim örf ve âdetimizde ciğer ve işkembeye et adı verilmez."** demiştir. Muhtar olan kavle göre; bizim örf ve âdetimizde **"Et yemeyeceğim!"** diye yemin eden kimse, ciğer veya işkembe yese, yemini bozulmaz. Nitekim kuyruk yese de yemini bozulmaz. Bir kimse, **"İç yağı, yemeyeceğim."** diye yemin etse, koyun ve diğer hayvanların etlerinin üzerinde olan yağı yemekle, yemini bozulmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yemin bozulur.

Bir kimse; **"İç yağı yemeyeceğim."** diye yemin ettikten sonra kuyruk yağı yahut et yese, ittifakla yemini bozulmaz. Bir kimse, **"Şu buğdaydan yemeyeceğim."** diye yemin etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; buğdayı çiğnemek ile yerse, yemini bozulur. O buğdayın ekmeğinden yerse, yemini bozulmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed'e göre; o, buğdayın ekmeğinden yerse, yemini bozulur. Buğdayı çiğnemekle yerse, yemini bozulmaz. Bir lâfzında hem hakikat manası kullanılsa ve hem mecaz manası örf ve âdet olsa, İmam-ı A'zam (r.a) Hazretleri, o lâfzın hakikat manası üzerine hamledilmesini tercih eder.

Bir kimse, **"Şu undan yemem."** diye yemin etse, o unun ekmeğinden yese, yemini bozulur. Ama o unu yalamak suretiyle yese, yemini bozulmaz. Bir kimse, **"Ekmek yemeyeceğim."** diye yemin etse, o kimsenin bulunduğu şehrin örf ve âdetine göre; buğday yahut arpa ekmeği gibi ekmeklere hamlolunur. O kimse kadayıf yese yahut Irak'ta pirinç ekmeği yese, mutlak surette yemini bozulmaz. Çünkü orada pirinç ekmeği âdet değildir. Ama pirinç ekmeği âdet olan bir şehirde yese, yemini bozulur. Yahut yemin ederken, pirinç ekmeğini de; yememeye niyet ederse. bu takdirde yemini bozulur.

Bir kimse, **"Kebap yemeyeceğim,"** diye yemin etse, et yerse yemini bozulur. Patlıcan, havuç, yumurta yerse, yemini bozulmaz. Ancak bunları da yememeye niyet eder de, yerse yemini bozulur. Bir kimse; pişmiş yemeyeceğim." diye yemin etse, su ile etten pişirilmiş yemeğe hamledilir. Bunlardan bankasını yerse, yemini bozulmaz. Ancak niyet ederse, bozulur. Bir kimse **"Baş yemeyeceğim."** diye yemin etse, şehirlerde satılan hayvan başları murâd edilir. Böyle başları yerse, yemini bozulur. Çekirge ve serçe başı yerse, yemini bozulmaz. Bir kimse, **"Meyve yemeyeceğim."** diye yemin etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; elma, karpuz, zerdali, üzerine hamlolunur. Bunları yerse, yemini bozulur. Ebu Yusuf'la İmam-

ı Muhammed (r.a)'e göre; elma, karpuz, zerdaliye şamil olduğu gibi üzüm, hurmanın tazesi ve nara da şamil olur. Fakat acur, hıyar üzerine şamil olmaz.

Bir kimse **"Ekmeğin yanında katık yemeyeceğim."** diye yemin etse sirke, zeytinyağı ve süt gibi ekmeğe bulaşanlardan birini yese, yemini bozulur. Tuz yese, yine yemini bozulur. Fakat et, yumurta, peynir yese, yemini bozulmaz. Çünkü bunlar katık değildir. Ancak bunları da yememeye niyet eder de, yerse yemini bozulur, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; et, yumurta, peynir de sirke, zeytinyağı, süt ve tuz gibi katıktırlar. Çünkü bunlar ekmekle yenile gelmişlerdir. Ama sahih olan kavle göre; üzüm, karpuz katık değillerdir. Sözün kısası **katık üç kısımdır**;

1- Ekmeğe yapışıp, bulaşanlar; Bunlar ittifakla katıktır. Sirke, zeytinyağı, süt ve benzerleri gibi.

2- Karpuz, üzüm, kuru hurma ve bunlara benzeyenler. Bunlar daha ziyade yalnız olarak yenir.

3- Et, yumurta, peynir gibi olanlardır. Bunların katık olup olmaması ihtilâflıdır. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; katıktır. İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; katık değildir.

Bir kimse, **"Kahvaltı etmeyeceğim."** diye yemin etse, Fecrin doğmasıyla zeval vakti arasında yerse, yemini bozulur. Bir kimse, **"Akşam yemeği yemeyeceğim."** diye yemin etse, zeval vaktiyle gece yarısı arasında yerse, yemini bozulur. **"Sahur yemeği yemeyeceğim."** diye yemin etse, gece yarısı ile fecrin doğması arasında yerse, yemini bozulur. Gada Yemeği; Fecrin doğmasından, zeval vakti arasında yenilen yemeğin adıdır. Aşa Yemeği; Zeval vakti ile gece yarısı arasında yenilen yemeğin adıdır. Sahur Yemeği; Gece yarısı ile fecrin doğması arasında yenilen yemeğin adıdır.

Bir kimse, **"Yersem!"**, **"İçersem!"**, **"Giyersem!"**, **"Konuşursam!"**, **"Evlenirsem!"**, **"Çıkarsam!"** lâfızlarıyla yemin edip ve belirli bir şeye niyet ederse, hem diyâneten hem de kazaen tasdik olunmaz. Çünkü niyet, söylenen lâfızlarda sahih olur. Yeme, içme, elbise ve diğerleri söylenmemiştir. Yeme, içme, elbise ve diğerleri iktiza yoluyla sabit olur. Fıkıh usulünde muktazâ için, umum yoktur. Bu takdirde belirli bir şeye niyet etmek hükümsüz olur. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; bu kimse bir şeye niyet etse tasdik olunur. Çünkü O'na göre; muktazâ için umum vardır. Eğer o kimse, **"Yenilecek bir şey yerseler,"** **"İçilecek bir şey içersem"** der veya bunlara benzer bir şey ziyade ederek yemin ederse, diyaneten tasdik olunur, kazaen tasdik olunmaz. Zira **"Yenilecek bir şey"** ve **"İçilecek bir şey"** nekre (belirsiz) olarak, şart yerinde meful vaki olmuşlardır. Şarl

yerinde olan ve menfi (olumsuz) yerde vaki olan nekre (belirsiz) mefuller, umum ifade eder. Bu yüzden tahsis (belirli bir şey)e niyet etmek, sahih olacağından diyâneten tasdik edilir, fakat kazaen tasdik olunmaz.

Bir kimse, **"Dicle'den su içmeyeceğim"** diye yemin etse, bir kap ile içse Imam-ı A'zam (r.a)'a göre; ağzını dayayıp Dicle'den içmedikçe yemini bozulmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kap ile içse de yemini bozulur. Eğer, "Dicle suyundan içmem." diye yemin etse, her ne ile içerse içsin ittifakla yemini bozulur. Çünkü yemin, Dicle'nin suyu üzerine yapılmıştır.

Bir kimse, **"İçi yapılmamış kuyudan"** yahut **"İçi yapılmış, kuyudan su içmem"** diye yemin edip, kap ile içse, yemini bozulur. Çünkü kuyuların suyu, kap ile içilir. **"Şu kaptan içmem"** diye yemin etse, o kaptan içerse yemini bozulur. Çünkü örf ve âdet, o kabın kendisinden içilmesidir.

İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yeminin sahih olabilmesi için, yemin edilen şeyin yapılmasının mümkün olması şarttır. Gerek Allah (c.c)'a yemin olsun, gerek talâk ve köle azat etmeye yemin olsun. Yemin edilen şeyin yapılabilecek kabilden bulunması lâzımdır. Çünkü yeminin mahalli, doğru bulunması umut edilen bir haberdir. Zira bir şeyin mahalli (yeri), hükmü kabul edici olmalıdır. Yeminin hükmü; yapılan yeminde durmaktır. Yapılan yeminde durmak ise; durulması umut edilen şeylerde olur. Yapılması mümkün olmayan şeylere edilen yemin, yemin olmaz.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yeminin sahih olabilmesi için, yemin edilen şeyin yapılmasının mümkün olması şart değildir. Çünkü yemin diğer şer'i akid (alış-veriş)ler gibi bir akiddir ve yemin için bir mahal (yer) lâzımdır Mahâl ise, gelecek zamanda olacak bir işten haber vermektir. Gerek yemin eden kimsenin o işi yapmaya gücü yetsin, gerek gücü yetmesin; yapılan yemin, yemin olur. Mesela; Bir kimse, **"Bugün, şu bardağın suyunu elbette içeceğim"** diye yemin etse, hâlbuki bardakta su olmasa yahut yemin ederken bardakta su olsa, fakat gün geçmeden önce su dökülse, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o kimsenin yemini bozulmaz. Çünkü o kimsenin bu suretlerde yemininde durması mümkün değildir.

İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yeminin sıhhatinin şartı; yemin edilen şeyin yapılmasının mümkün olmasıdır. Bu suretlerde ise şart bulunmamakla, yemin bozulmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin bozulur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yeminin sıhhatinin şartı; yemin edilen şeyin yapılmasının mümkün olması lâzım değildir. Eğer yemin eden kimse, **"Bugün"** lâfzını söylemese yine yemini bozulmaz. Ancak, **"Bugün"** lâf-

zını söylemese ve bardak içinde su bulunup, yemin ettikten sonra su dökülse, ittifakla yemini bozulur.

Bir kimse, **"Elbette göğe çıkacağım"** yahut **"Elbette havada uçacağım"** yahut **"Elbette şu taşı, altına çevireceğim"** yahut Zeyd'in öldüğünü bildiği hâlde **"Elbette Zeyd'i öldüreceğim"** diye yemin etse, bu suretlerde yemini olur. Fakat derhâl yemin bozulmuş olur. Eğer o kimse, **"Elbette Zeyd'i öldüreceğim"** diye yemin ederken Zeyd'in öldüğünü bilmezse yemini, yemin olmaz. Bu yüzden de yemini bozulmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemini, yemin olur. Zira Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yeminde durulmasının mümkün olması, yeminin olmasının şartı değildir.

Bir kimse, **"Konuşmayacağım!"** diye yemin etse de, Kur'ân okusa, **"Sübhanallâh"** yahut **"Lâ ilâhe illâllah"** veya **"Allah-ü Ekber"** dese, gerek namazda olsun, gerek namazın dışında olsun; muhtar olan kavle göre; o kimsenin yemini bozulmaz. Çünkü bunları söylemek, örfen ve şer'an konuşmak değildir. Bunları yapana okuyucu, teşbih edici, tehlîl edici denilir.

Bir kimse, **"Falan kimse ile konuşmayacağım."** diye yemin etse de, konuşmayacağım diye yemin ettiği insan uyurken, O'nun işiteceği şekilde, onunla konuşsa; eğer bu konuşması onu uyandırırca yemini bozulur.

Hidâye sahibi; **"Mebsût"**un bir rivayetini naklederek, o sözün uyuyanı uyandırması şarttır ve âlimlerimiz de bunu tercih etmişlerdir." demiştir.

Bazıları, **"O söz, uyuyanı gerek uyandırsın gerek uyandırmasın yemin bozulur."** demişlerdir.

Fakat başkasına söylese, konuşmayacağım diye yemin ettiği kimseye de işittirmeyi kastetse, yemini bozulmaz. Zira yemin eden kimsenin, başkasıyla konuşması gerçekte yemin ettiği kimse ile konuşmak değildir. Eğer yemin eden kimse, konuşmayacağım diye yemin ettiği kimsenin içinde bulunduğu bir cemaate selâm verse, yemini bozulur. Fakat yemin ettiği kimseye niyet etmeyip, cemaate selâm vermeye niyet ederse, diyâneten yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Falanca şahısla, izin vermeden konuşmayacağım."** diye yemin etse, o şahıs da kendisiyle konuşması için, yemin edene izin verse, yemin eden kimse o şahsın izin verdiğini bilmediği hâlde konuşsa, yemini bozulur. Zira izin, bildirmek manasına olan ezandan yahut müsaade etmekten türetilmiştir. Bunların her birisi ancak işitmekle mümkün olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Falancayla bir ay konuşmayacağım."** diye yemin etse, bir ay yemin ettiği vakitten itibaren hesap olunur.

Bir kimse, **"Falanca şahısla bir gün konuşursam, karım boş olsun!"** diye yemin etse de, geceleyin veya gündüzleyin konuşsa yemini bozulur. Yani karısı, boş olur. Zira gün ismi, uzayan bir fiille beraber söylenirse, mutlak vakit (Gece ile Gündüz) murâd edilir. Eğer yemin eden kimse, **"Ben yalnız gündüze niyet ettim."** derse, gündüze niyet etmesi sahih olur. Gün kelimesi, gündüz manasında zikroluna gelmiştir.

Bir kimse, **"Falanca kimseyle geceleyin konuşmayacağım.'** diye yemin etse, ancak gece murâd edilir. Hatta gündüz söylese, yemini bozulmaz. Zira gece, mutlak vakit için kullanılmaz. Gündüz, yalnız aydınlıktan ibaret olduğu gibi, gece de yalnız karanlığın adıdır.

Bir kimse, **"Falancayla, Zeyd gelinceye kadar konuşmayacağım."** yahut **"Zeyd izin verinceye kadar konuşmayacağım."** diye yemin etse, Zeyd gelmeden yahut Zeyd izin vermeden önce, o şahısla konuşsa, yemini bozulur. Zeyd ölse, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; yemin düşer. Yani, yemin etmemiş gibi olur. Zira bunlara göre; yemin edilen şeyde durulması, yani yemin edilen şeyin yapılmasının mümkün olması, yemin olmasının şartıdır. Burada ise; Zeyd'in ölmesyle, yeminde durmanın imkânı kalmamıştır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yemin düşmez. Çünkü yeminde durmanın mümkün olması, Ebu Yusuf (ra)'a göre; yeminin olmasının şartı değildir. Bu takdirde; Zeyd'in ölmesiyle yemin ebedî olarak kalır.

Bir kimse, **"Falanca şahsın yemeğini yemeyeceğim."** yahut **"Evine girmeyeceğim."** yahut **"Elbisesini giymeyeceğim."** yahut **"Hayvanına binmeyeceğim."** yahut **"Kölesiyle konuşmayacağım."** diye yemininde; **"Falanın şu yemeğini"**, **"Şu evine"**, **"Şu elbisesni"**, **"Şu kölesine"** demekle tayin etse, tayin ettiği bu eşyalar satılmak yahut hibe edilmek suretiyle, o kimsenin mülkünden çıksa, yemin eden kimse; o yemekten yese, o eve girse, o elbiseyi giyse, o hayvana binse, o köleyle konuşsa, yemini bozulmaz. Çünkü o şeyleri tayin etmekle, bu şeyer o kimsenin mülkünde olduğu müddetçe, **"O yemekten yemeyeceğim"**, **"O eve girmeyeceğim"**, **"O elbiseyi giymeyeceğim"**, **"O hayvana binmeyeceğim"**, **"O köleyle konuşmayacağım."** demiş gibi olmuştur, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; köle ile evde işaretle tayin etse bile. yemin ettiği kimsenin mülkünden çıktıktan sonra o köleyle konuşsa yahut o eve girse, yemini bozulur.

Bir kimse, falanca kimsenin, **"Şu yemeğini yemeyeceğim."**, **"Şu evine girmeyeceğim"**, **"Şu elbisesini giymeyeceğim"**, **"Şu hayvanına binmeyeceğim."** diye işaret ederek, yemin ettikten sonra yemin ettiği kimse yeni yiyecek yahut yeni ev yahut yeni elbise yahut yeni hayvan satın alsa, bu yemin eden kimse, yemin ettiği kimsenin yeni aldığı yiye-

ceğinden yese, yeni aldığı evine girse, yeni aldığı elbisesini giyse, yeni aldığı hayvanına binse, ittifakla yemini bozulmaz. Çünkü yemini işaret ederek tayin ettiği şeyler üzerine yapılmış olur. Tayin etmeyerek, **"Falancanın yemeğini yemeyeceğim."** yahut **"Evine girmeyeceğim."** yahut **"Elbisesini giymeyeceğim."**, **"Hayvanına binmeyeceğim."** diye yemin etse, yemin ettiği kimse evini, elbisesini hayvanını, yenecek şeyi satsa ve o kimsenin mülkünden çıkan yiyecekten yese, sattığı eve girse, sattığı elbiseyi giyse, satmış olduğu hayvana binse yemini bozulmaz. Yemeğini yemeyeceğine, evine girmeyeceğine, elbisesini giymeyeceğine, hayvanına binmeyeceğine dair yemin ettiği kimse; yemin ettikten sonra yeni yiyecek, yeni ev, yeni elbise, yeni hayvan alsa ve yemin ettiği kimsenin yeni aldığı yiyeceğinden yese, yeni aldığı evine girse, yeni aldığı elbisesini giyse, yeni aldığı hayvanına binse, yine yemini bozulur.

Bir kimse, **"Falan şahsın karısıyla"** yahut **"Dostuyla konuşmayacağım"** diye yemin etse, bu yemininde, **"Falancanın şu karısıyla"** yahut **"Şu dostuyla"** diye tayin ederek yemin etmişse, yemin ettiği kimse o karısını boşasa yahut o dostuyla düşman olsa, yemin eden kimse, o kimsenin boşadığı o karısıyla yahut düşman olduğu o dostuyla konuşsa, yemini bozulur. Eğer yemin eden kimse tayin etmeyerek, **"Falancanın karısıyla"** yahut **"Dostuyla konuşmayacağım."** diye yemin ettikten sonra, o adam karısını boşasa yahut dostuyla, düşman olsa, yemin eden kimse O'nun boşamış olduğu karısıyla yahut düşman olduğu dostuyla, konuşsa yemini bozulmaz, İmam-ı Muhammed (r.a)'den bir rivayette; yemini bozulur. Eğer yemin ettiği kimse, yeni bir karı alsa yahut yeni bir dost edinse, yemin eden bunlarla konuşursa, yemini bozulur.

Bir kimse, **"Şu taylesân"** (baş ve boyun şalı) **sahibiyle konuşmayacağım."** diye yemin etse; yemin ettiği kimse taylesanı satsa, bundan sonra yemin eden kimse, taylesânı satan kimseyle konuşsa, yemini bozulur. Çünkü yemin, o kimsenin zatına yapılmıştır, taylesâna yapılmamıştır.

Bir kimse, **"Falanca kimseyle bir zaman"** yahut **"Bir vakit konuşmayacağım."** diye yemin etse, belirli bir zamana da veyahut vakte de niyet etmese, bu yemin altı ay üzerine vaki olur. Yani yemin eden kimse, yemin ettiği andan itibaren altı aydan önce konuşursa, yemini bozulur. Altı aydan sonra konuşursa, yemini bozulmaz. Eğer bu yeminiyle belirli bir zamanı yahut belirli bir vakti niyet ederse, yemini niyet ettiği şey üzerine vaki olur.

Bir kimse **"Falan şahıs ile dehir boyunca"** yahut **"Ebedi konuşmayacağım."** dese, bu yemin ömre hamledilir. Yani, **"Ömür boyunca konuşmayacağım."** demiş olur. Eğer nekre olarak, **"Dehren konuşmayacağım."** diye yemin etse, İmam-ı A'zam (r.a); nekre (belirsiz) olan **"De-**

hir" kelimesinin manasında tevakkuf (duraklama) yapmıştır. İmam-ı A'zam (r.a)'a **"Dehr"**in manası sorulduğunda; **"Miktarını bilmiyorum."** diye cevap vermiştir.

İmam-ı A'zam (r.a) Hazretleri, sekiz şey hakkında tevakkuf etmiştir;

1- Nekre (belirsiz) olan dehir.

2- Çocukların sünnet olma zamanı.

3- Eşeğin artığı.

4- Melekler ile Peygamberlerden hangisinin üstün olması.

5- Müşkül (erkekliği dişiliği belli olmayan) hünsâ.

6- İnsan pisliği yiyen hayvanın eti.

7- Eğitilmiş köpeğin bilinmesi.

8- Allah (c.c)'a ortak koşan kimselerin, erginlik çağına varmadan ölen çocuklarının nereye gidecekleri.

Bu sekiz şey İmam-ı A'zam (r.a)'dan sorulduğunda cevap vermeyip durmuşlardır.

Bir kimse, **"Falanca kimseyle dehren konuşmayacağım."** diye yemin etse, Ebu Yusuf'la Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre; altı aya hamledilir. Bunlara göre **"Dehir"** kelimesi, **"Zaman"** kelimesi gibidir.

Bir kimse, **"Falanca kimseyle günlerce konuşmayacağım."** yahut **"Aylarca konuşmayacağım."** yahut **"Senelerce konuşmayacağım."** diye yemin etse; günler diye yemininde üç gün üzerine; aylar diye yemininde, üç ay üzerine; seneler üzerine yemininde, üç sene üzerine hamlolunur. Yani birincide, üç günden önce; ikincide, üç aydan önce: üçüncüde, üç seneden önce konuşursa, yemini bozulur. Bu zamanlardan sonra konuşursa, yemini bozulmaz.

Eğer, **"Çok günler konuşmayacağım."** yahut **"Çok aylar konuşmayacağım."** yahut **"Çok seneler konuşmayacağım."** diye yemin etse, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; birincide, on gün; ikincide, on ay; üçüncüde, on sene üzerine hamledilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; birincide, bir haftaya; ikincide seneye; üçüncüde ömre hamlolunur. Yani günlerde, haftaya; aylarda, seneye; senelerde, ömre hamlolunur.

ـ بَابُ الْيَمِينِ فِي الطَّلَاقِ وَالْعَتَاقِ ـ

قَالَ اِنْ وَلَدْتِ فَاَنْتِ كَذَا حَنِثَ بِالْمَيِّتِ وَلَوْ قَالَ فَهُوَ حُرٌّ فَوَلَدَتْ مَيِّتًا ثُمَّ حَيًّا عُتِقَ الْحَيُّ خِلَافًا لَهُمَا. وَفِي اَوَّلِ عَبْدٍ اَمْلِكُهُ فَهُوَ حُرٌّ فَمَلَكَ عَبْدًا عُتِقَ وَلَوْ مَلَكَ عَبْدَيْنِ مَعًا ثُمَّ اٰخَرَ لَايُعْتَقُ وَاحِدٌ مِنْهُمْ وَلَوْ زَادَ وَحْدَهُ عُتِقَ الْاٰخَرُ. وَلَوْ قَالَ اٰخِرُ عَبْدٍ اَمْلِكُهُ فَمَاتَ بَعْدَ مِلْكِ عَبْدٍ وَاحِدٍ لَايُعْتَقُ وَلَوْ بَعْدَ مِلْكِ عَبْدَيْنِ مُتَفَرِّقَيْنِ عُتِقَ الْاٰخَرُ مُنْذُ مَلَكَهُ مِنْ كُلِّ مَالِهِ وَعِنْدَهُمَا عِنْدَ مَوْتِهِ مِنَ الثُّلُثِ. وَعَلَى هٰذَا اٰخِرُ اِمْرَأَةٍ اَتَزَوَّجُهَا فَهِيَ طَالِقٌ ثَلٰثًا فَلَا تَرِثُ خِلَافًا لَهُمَا. وَفِي كُلِّ عَبْدٍ بَشَّرَنِي بِكَذَا فَهُوَ حُرٌّ فَبَشَّرَهُ ثَلٰثَةٌ مُتَفَرِّقُونَ عُتِقَ الْاَوَّلُ وَاِنْ بَشَّرُوهُ مَعًا عُتِقُوا. وَلَوْ قَالَ مَنْ اَخْبَرَنِي عُتِقُوا فِي الْوَجْهَيْنِ وَلَوْ نَوٰى كَفَّارَتَهُ بِشِرَاءِ اَبِيهِ سَقَطَتْ لَابِشِرَاءِ اَمَةٍ اِسْتَوْلَدَهَا بِالنِّكَاحِ اَوْ عَبْدٍ حَلَفَ بِعِتْقِهِ اِلَّا اِنْ قَالَ اِنْ اِشْتَرَيْتُكَ فَاَنْتَ حُرٌّ عَنْ كَفَّارَتِي. وَفِي اِنْ تَسَرَّيْتُ اَمَةً فَهِيَ حُرَّةٌ اِنْ تَسَرّٰى مَنْ فِي مِلْكِهِ وَقْتَ الْحَلْفِ عَتَقَتْ وَاِنْ تَسَرّٰى مَنْ مَلَكَهَا بَعْدَهُ لَايُعْتَقُ وَفِي كُلِّ مَمْلُوكٍ لِي حُرٌّ عَتَقَ عَبِيدُهُ وَمُدَبَّرُوهُ وَاُمَّهَاتُ اَوْلَادِهِ لَامُكَاتَبُوهُ اِلَّا اِنْ نَوَاهُمْ. وَفِي هٰذِهِ طَالِقٌ اَوْ هٰذِهِ وَهٰذِهِ طُلِّقَتِ الْاَخِيرَةُ وَخُيِّرَ فِي الْاُولَيَيْنِ وَكَذَا الْعِتْقُ وَالْاِقْرَارُ.

TALÂK, KÖLE VEYA CARİYE AZAT EDİLMESİNE DAİR YAPILAN YEMİNİN HÜKÜMLERİ

Bir kimse, karısına, **"Çocuk doğurursan, boş ol!"** dese, karısı da ölü bir çocuk doğursa, boş olur. Çünkü ölü olarak doğan çocuğa hakikaten örlen, hükmen çocuk denildiği gibi şer'an da çocuk denilir. Zira şer'i şerif, ölü olarak doğan çocuğa çocuk itibar etmiştir. Hatta onunla iddet bekleyen kadının, iddeti bitmiş olur ve ölü olarak doğan çocuktan sonra gelen kan loğusalık kanı sayılır. Ölü çocuk doğuran cariye ise ümm-ü veled olur.

Bir kimse, cariyesine, **"Çocuk doğurursan, o çocuk hür olsun."** der de, cariyesi de ölü olarak bir çocuk doğurduktan sonra bir de diri olarak çocuk doğurursa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diri olarak doğan çocuk azat olur. Zira akıllı kimsenin sözünü hükümsüz kalmaktan korumak için, çocuk ismini diri vasfıyla kayıtlamak lâzımdır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; diri olarak doğan çocuk azat olmaz. Zira ölü olarak doğan çocukla, yemin çözülmüş olup, fakat ölü çocuk hür olmaya mahal olmadığı için şart cezasız çözülmüş olur.

Bir kimse, **"İlk malik olduğum, köle azat olsun."** dese ve bir köleye malik olsa, o köle azat olur. Eğer iki köleye beraber malik olsa, bu iki köleden sonra bir köle daha satın alsa, üç köleden hiç birisi azat olmaz. O kimse, **"Tek olarak malik olduğum köle azat olsun"** dese de, iki köleyi beraber satın aldıktan sonra, üçüncü bir köle daha satın alsa, üçüncü köle azat olur.

Bir kimse **"Son malik olacağım köle azat olsun."** dese bir köle satın aldıktan sonra ölse, o köle azat olmaz. Zira bir kölenin son olabilmesi için, o köleden önce bir kölenin bulunması lazımdır Eğer ayrı ayrı köleye malik olduktan sonra ölse, son aldığı köle azat olur. Son köleyi sıhhatte iken almışsa, bütün malından azat olur. Ebu Yusuf'la Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre; malının üçte birinden azat olur. Gerek sağlam iken, gerek hasta iken satın alsın. Zira bu kölenin azat edilmesi, kendisinden sonra başka kölenin satın alınamamasına bağlıdır. Bu ise efendinin ölmesine bağlıdır. Bu yüzden malının üçte birinden azat olur.

Bir kimse, **"Son evleneceğim kadın, üç talâkla boş olsun!"** dese, sonra aldığı karısı İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; evlendiği andan itibaren boş olmuş olur. Bu takdirde o kadın, kocasına mirasçı olamaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; öldüğü anda boş olur ve mirasçı da olur.

Bir kimse, **"Bana falan şeyi müjdeleyen her köle azat olsun dese, üç köle ayrı ayrı zamanlarda o şeyi müjdeleseler. İlk müjdeleyen köle azat olur. Eğer üçü beraber müjdelemeler, üçü de azat olur Çünkü müjde üçünden beraber vaki olmuştur.**

Bir kimse **"Bana talan şeyi haber veren her köle azat olsun."** dese, üç kök haber verseler, üçü de azat olur. Gerek beraber, gerek ayrı ayrı haber versinler. Zira her birinden ihbar bulunmuştur. Bir kimsenin üzerinde kefaret bulunup, kefareti için babasını satın alsa, kefareti düşer. Fakat nikâh ile çocuk talep ettiği bir cariyeyi kefaretinden dolayı satın alsa kefareti düşmez. Mesela; Bir kimse nikâh ile çocuk istediği bir cariyeye, **"Seni satın alırsam, yemin kefaretinden dolayı azat ol."** dese, bundan sonra o cariyeyi satın alsa, satın alma şartı bulunmakla cariye azat olur. Ama kefaret yerine geçmez. Zira cariye, hürriyetini çocuk istenmekle kazanmış, olup, yemine rüşvet edilmez. Yahut bir kimse, **"Şu köleyi satın alırsam, azat olsun."** dese, satın alırken yemin kefaretine niyet etse, köle azat olur, fakat kefaret yerine geçmez. **"Eğer seni satın alırsam, kefaretimden dolayı azat ol."** dese sonra, o köleyi satın alsa, kefaret yerine geçer.

Bir kimse, **"Odalık edindiğim cariye azat olsun."** diye yemin et-

se, yemin ettiği vakit mülkünde olan cariyelerden hangisini odalık edinirse, azat olur. Eğer yemin ettikten sonra satın aldığı cariyeyi odalık edinirse, azat olmaz.

Bir kimse, **"Malik olduğum bütün köle ve cariyelerimin hepsi azat olsun."** dese, köleleri, ,müdebberleri. ümm-ü veledleri azat olur. Niyet etmedi ise mükâtebleri azat olmaz.

Üç karısı olan bir kimse **"Şu boştur!"** yahut **"Şu boştur!"** ve **"Şu boştur!"** dese, üçüncü karısı boş olur. Evvelki iki karısı hakkında muhayyerdir. Sanki o kimse, ilk iki karısı için, **"İkinizden biriniz boşsunuz."** üçüncü için de, **"Sen boşsun!"** demiştir. Azat etme ile ikrar etme de böyledir. Mesela; Bir kimse, üç kölesi için, **"Şu hürdür!"** yahut **"Şu hürdür!"** ve **"Şu hürdür!"** dese, üçüncü köle azat olur. Evvelki iki kölesi hakkında muhayyerdir. Yani, onlardan dilediğini azat etmekte serbesttir.

Bir kimse, **"Falan kimsenin"** yahut **"Falan kimsenin ve falan kimsenin bende bin dirhem alacağı var."** dese, üçüncü kimse için beş yüz dirhem olup, evvelki iki şahısta muhayyerdir. Yani onlardan birisini tayin etmekte serbesttir.

ـ بَابُ الْيَمِينِ فِي الْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ وَالتَّزَوُّجِ وَغَيْرِ ذٰلِكَ ـ

يَحْنَثُ بِالْمُبَاشَرَةِ دُونَ التَّوْكِيلِ فِي الْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ وَالْإِجَارَةِ وَالْإِسْتِيجَارِ وَالصُّلْحِ عَنْ مَالٍ وَالْقِسْمَةِ وَالْخُصُومَةِ وَضَرْبِ الْوَلَدِ. وَبِهِمَا فِي النِّكَاحِ وَالطَّلَاقِ وَالْخُلْعِ وَالْعِتْقِ وَالْكِتَابَةِ وَالصُّلْحِ عَنْ دَمِ عَمْدٍ وَالْهِبَةِ وَالصَّدَقَةِ وَالْقَرْضِ وَالْإِسْتِقْرَاضِ. وَإِنْ نَوَى الْمُبَاشَرَةَ خَاصَّةً صُدِّقَ دِيَانَةً لَاقَضَاءً. وَكَذَا ضَرْبُ الْعَبْدِ وَالذَّبْحِ وَالْبِنَاءِ وَالْخِيَاطَةِ وَالْإِيدَاعِ وَالْإِسْتِيدَاعِ وَالْإِعَارَةِ وَالْإِسْتِعَارَةِ وَقَضَاءُ الدَّيْنِ وَقَبْضُهُ وَالْكِسْوَةُ وَالْحَمْلُ إِلَّا أَنَّهُ لَوْ نَوَى الْمُبَاشَرَةَ يُصَدَّقُ قَضَاءً وَدِيَانَةً. وَفِي لَايَتَزَوَّجُ فَزَوَّجَهُ فُضُولِيٌّ فَأَجَازَ بِالْقَوْلِ حَنِثَ وَبِالْفِعْلِ لَايَحْنَثُ. وَفِي لَايُزَوِّجُ عَبْدَهُ أَوْ أَمَتَهُ يَحْنَثُ بِالتَّوْكِيلِ وَالْإِجَازَةِ. وَكَذَا فِي ابْنِهِ وَبِنْتِهِ الصَّغِيرَيْنِ وَفِي الْكَبِيرَيْنِ لَايَحْنَثُ إِلَّا بِالْمُبَاشَرَةِ وَدُخُولُ اللَّامِ عَلَى الْبَيْعِ كَإِنْ بِعْتُ لَكَ ثَوْبًا يَقْتَضِي اخْتِصَاصُ الْفِعْلِ بِالْمَحْلُوفِ عَلَيْهِ بِأَنْ كَانَ بِأَمْرِهِ سَوَاءٌ كَانَ مِلْكُهُ أَوْلَا. وَمِثْلُهُ الشِّرَاءُ وَالْإِجَارَةُ وَالصِّيَاغَةُ وَالْبِنَاءُ. وَعَلَى الْعَيْنِ كَإِنْ بِعْتُ ثَوْبًا لَكَ يَقْتَضِي اخْتِصَاصُهَا بِهِ بِأَنْ كَانَ مِلْكُهُ سَوَاءٌ أَمَرَهُ أَوْلَا. وَكَذَا دُخُولُهَا عَلَى الضَّرْبِ وَالْأَكْلِ وَالشُّرْبِ وَالدُّخُولِ. وَإِنْ نَوَى غَيْرَهُ صُدِّقَ فِيمَا عَلَيْهِ. وَفِي إِنْ بِعْتُهُ أَوِ اشْتَرَيْتُهُ فَهُوَ حُرٌّ فَعَقَدَ بِالْخِيَارِ عَتَقَ. وَكَذَا لَوْ عَقَدَ بِالْفَاسِدِ أَوِ الْمَوْقُوفِ وَلَوْ بِالْبَاطِلِ لَايَعْتِقُ. وَفِي إِنْ لَمْ أَبِعْهُ فَكَذَا فَأَعْتَقَهُ أَوْ دَبَّرَهُ حَنِثَ. قَالَتْ تَزَوَّجْتَ عَلَيَّ فَقَالَ كُلُّ امْرَأَةٍ لِي طَالِقٌ طُلِّقَتْ هِيَ أَيْضًا إِلَّا فِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي يُوسُفَ وَإِنْ نَوَى غَيْرَهَا صُدِّقَ دِيَانَةً لَاقَضَاءً. وَمَنْ قَالَ عَلَيَّ الْمَشْيُ إِلَى بَيْتِ اللّٰهِ أَوْ إِلَى الْكَعْبَةِ لَزِمَهُ حَجٌّ أَوْ عُمْرَةٌ مَشْيًا فَإِنْ رَكِبَ فَعَلَيْهِ دَمٌ. وَلَوْ قَالَ عَلَيَّ الْخُرُوجُ أَوِ الذَّهَابُ إِلَى بَيْتِ اللّٰهِ أَوِ الْمَشْيُ إِلَى الصَّفَا أَوِ الْمَرْوَةِ لَايَلْزَمُهُ شَيْءٌ. وَكَذَا لَوْ قَالَ عَلَيَّ الْمَشْيُ إِلَى الْحَرَمِ أَوْ إِلَى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ خِلَافًا لَهُمَا. وَفِي عَبْدِهِ حُرٌّ إِنْ لَمْ يَحُجَّ الْعَامَ فَشَهِدَا بِكَوْنِهِ يَوْمَ النَّحْرِ بِكُوفَةَ لَايَعْتِقُ خِلَافًا لِمُحَمَّدٍ. وَفِي لَايَصُومُ فَصَامَ سَاعَةً بَيَّتَ حَنِثَ. وَإِنْ ضَمَّ صَوْمًا أَوْ يَوْمًا لَا مَالَمْ يُتِمَّ يَوْمًا. وَفِي لَايُصَلِّي يَحْنَثُ إِذَا سَجَدَ سَجْدَةً لَاقَبْلَهُ وَإِنْ ضَمَّ صَلَاةً فَشَفْعٍ لَا بِأَقَلَّ. وَفِي إِنْ لَبِسْتُ مِنْ غَزْلِكِ فَهُوَ هَدْيٌ فَمَلَكَ قُطْنًا فَغَزَلَتْهُ وَنَسَجَ فَلَبِسَهُ فَهُوَ هَدْيٌ خِلَافًا لَهُمَا. وَإِنْ لَبِسَ مَاغَزَلَتْ مِنْ قُطْنٍ فِي مِلْكِهِ وَقْتَ الْحَلْفِ فَهَدْيٌ بِالْإِتِّفَاقِ. خَاتَمُ الْفِضَّةِ لَيْسَ بِحُلِيٍّ بِخِلَافِ خَاتَمِ الذَّهَبِ وَعِقْدِ اللُّؤْلُؤِ إِنْ رُصِّعَ فَحُلِيٌّ وَإِلَّا فَلَا وَقَالَا حُلِيٌّ مُطْلَقًا وَبِهِ يُفْتَى. وَفِي لَايَجْلِسُ عَلَى الْأَرْضِ فَجَلَسَ عَلَى بِسَاطٍ

أَوْ حَصِيرٍ لَايَحْنَثُ وَإِنْ حَالَ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ ثِيَابُهُ حَنِثَ. وَفِي لَايَنَامُ عَلَى هٰذَا الْفِرَاشِ فَجُعِلَ فَوْقَهُ فِرَاشٌ آخَرُ فَنَامَ لَايَحْنَثُ وَإِنْ جُعِلَ فَوْقَهُ بِرَامٌ يَحْنَثُ. وَفِي لَايَجْلِسُ عَلَى هٰذَا السَّرِيرِ إِنْ جُعِلَ فَوْقَهُ سَرِيرٌ فَجَلَسَ لَايَحْنَثُ وَإِنْ جُعِلَ فَوْقَهُ بِسَاطٌ أَوْ حَصِيرٌ حَنِثَ.

ALIŞ-VERİŞ EVLENME VE BUNLARDAN BAŞKALARI HAKKINDA YAPILAN YEMİNİN HÜKÜMLERİ

Bır kimse, **"Alış-veriş yapmayacağım!"** yahut **"Kiraya vermeyeceğim!"** yahut **"Kiralamayacağım!"** yahut **"Maldan, kısmetten, husumetten dolayı sulh yapacağım!"** yahut **"Çocuğumu dövmeyeceğim."** diye yemin etse, bu işleri kendisi yaparsa, yemini bozulur. Bu işleri yapmak için başkasını vekil yaparsa, yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Evlenmeyeceğim!"** yahut **"Boşamayacağım!"** yahut **"Mal karşılığında boşamayacağım!"** yahut **"Köle ve cariye azat etmeyeceğim!"** yahut **"Kitabete kesmeyeceğim!"** veya **"Kasten adam öldürmeden dolayı sulh olmayacağım!"** veyahut **"Hibe etmeyeceğim!"** yahut **"Sadaka vermeyeceğim!"** yahut **"Ödünç vermeyeceğim!"** yahut **"Ödünç almayacağım!"** diye yemin etse, bu işleri kendisi bizzat yaparsa veyahut yapması için vekil tayin ederse, yemini bozulur. Zira bu işlerde olan hakkın hepsi, yemin eden kimseye aittir. Bu takdirde vekil, sırf elçi olmuş olur.

Dürer'de; **"Ödünç vermeyeceğim!"** diye yemin ettikten sonra yerine vekil tayin etse, bu hususta vekil tayin etmek geçersizdir. Buna göre, yemin eden kimsenin, yemininin bozulmaması lâzım gelir." denilmiştir.

Yemin eden kimse, bu işleri bizzat kendisi yapmamaya niyet etse; diyâneten tasdik edilir. Kazaen tasdik edilmez.

Bir kimse; **"Kölemi dövmeyeceğim!"**, **"Hayvan kesmeyeceğim!"**, **"Bina yapmayacağım!"**, **"Dikiş dikmeyeceğim!"**, **"Emanet vermeyeceğim!"**, **"Emanet almayacağım."**, **"İare vermeyeceğim!"**, **"İâre almayacağım!"**, **"Borcumu ödemeyeceğim!"**, **"Borcumu almayacağım;"**, **"Şu elbiseyi giymeyeceğim!"**, **"Şu ata yüklemeyeceğim!"** diye yemin etse; bu işleri ister kendisi yapsın ister vekil tayin etsin, yemini bozulur. Fakat bizzat kendisi yapmamaya niyet ederse hem diyâneten, hem kazaen tasdik olunur.

Bir kimse, **"Evlenmeyeceğim!"** diye yemin etse, başka birisi yemin edenden habersiz olarak onu evlendirse, yemin edene haber verildiğinde, sözü ile izin verirse, yemini bozulur. Çünkü sonunda izin vermek

iptidasında, izin verme gibidir. Eğer işiyle izin verirse, yemini bozulmaz. Zira muameleler, sözlere mahsustur. Yemin edenin işi, ancak rıza olmuş olur. Yeminin bozulmasının şartı ise; muameledir, rıza değildir.

Bir kimse, **"Kölemi veya cariyemi evlendirmeyeceğim!"** diye yemin etse, ister kendi evlendirsin, ister vekil tayin ederek evlendirsin yemini bozulur. Çünkü bunların evlenmeleri, efendilerinin isteğine bağlıdır. Bir kimse küçük kızını veyahut küçük oğlunu evlendirmeyeceğine dair yemin etse, gerek kendi evlendirsin gerekse bunları evlendirmek için vekil tayin etsin, yine iki surette de yemini bozulur. Fakat büyük oğlunu veyahut büyük kızını evlendirmeyeceğine dair yemin etse, kendisi bizzat evlendirirse yemini bozulur. Bunları evlendirmek için, vekil tayin etse, yemini bozulmaz.

Bir kimse, başka bir şahsa; **"Senin için şu elbiseyi satarsam şöyle okun,"** diye yemin ettiğinde, o elbise gerek yemin ettiği şahsın mülkü olsun, gerek mülkü olmasın, o yemin ettiği şahsın emriyle, yemin eden şahıs satarsa, yemini bozulur. Eğer o şahsın emri olmadan yemin eden şahıs satarsa, yemini bozulmaz. O kimse, o şahsa, **"Senin mülkün olan elbiseyi satarsam şöyle olsun!"** diye yemin ettiğinde, yemin eden kimse, yemin ettiği şahsın mülkü olan elbiseyi satarsa, yemini bozulur. Gerek yemin ettiği şahsın emri olsun, gerek olmasın.

Bir kimse, başka bir adama, **"Senin için elbise satın almam!"** yahut **"Senin için evi kiraya vermem!"** yahut **"Senin için elbise boyamam!"** yahut **"Senin için ev yapmam!"** diye yemin etse; yemin ettiği adamın emriyle bu işleri yaparsa, yemini bozulur. Gerek bu şeyler o adamın olsun, gerek olmasın müsavidir.

Bir kimse, başka bir şahsa, **"Senin için şu çocuğu dövmem!"** yahut **"Senin için şu yemeği yemem!"** yahut **"Senin için şu suyu içmem!"** yahut **"Senin için şu eve girmem!"** diye yemin etse; bu şeyler yemin ettiği şahsın mülkü ise; bu şahsın emri olsun, olmasın yemin eden kimse bunları yaparsa yemini bozulur.

Yemin eden kimse, **"Senin için şu elbiseyi satarsam, şöyle olsun!"** diye yemin ettiğinde, o elbisenin yemin ettiği şahsın mülkü olan elbiseye **"Niyet ettim!"** dese, yemin edenin aleyhinde olan yerde, hem diyâneten hem kazaen tasdik olunur. Kendi lehinde olan yerlerdeki niyeti tasdik olunmaz. Teshil sahibi; **"Gerek lehinde olsun, gerek aleyhinde olsun; hepsinde diyâneten tasdik olunur."** demiştir.

Bir kimse, **"Köle satarsam!"** yahut **"Köle satın alırsam, o köle azat olsun!"** diye yemin ettikten sonra muhayyer olarak satsa yahut alsa, sattığı yahut aldığı köle azat olur. Zira alma-satma bulunmuştur. Mu-

hayyerlik günlerinde köleye malik olur. Eğer fâsid yahut mevkuf olarak satsa veyahut alsa yine köle azat olur. Fakat batıl olarak alsa veyahut satsa, köle azat olmaz.

Bir kimse, **"Kölemi satmazsam, şöyle olsun!"** diye yemin etse, sonra o köleyi azat etse yahut müdebber kılsa, yemini bozulur. Çünkü satmaya mahal kalmayıp, şart bulunmuş olur.

Bir kadın, kocasına, **"Benim üzerime evlendin!"** dese, kocası da, **"Benim ne kadar karım varsa, boş olsun!"** dese, benim üzerime evlendin diyen kadın da diğer kadınlar gibi boş olur. Ancak Ebu Yusuf (r.a)'tan bir rivayette; bu benim üzerime evlendin diyen kadın, boş olmaz. Çünkü o kimsenin maksadı, diğer karılarım boşamakla benim üzerime evlendin diyen kadını razı etmektir. Eğer o kimse, benim üzerime evlendin diyen kadından başka karılarını boşamaya niyet etmiş ise, diyâneten tasdik edilir. Fakat kazaen tasdik edilmez.

Bir kimse **"Yaya olarak Beytullâh'a yahut Kâbe-i Muazzama'ya varmak üzerime nezr olsun."** dese, o kimseye yaya olarak Hacc yahut Umre etmek lâzım olur. Eğer vasıtaya binerse, o kimsenin kurban kesmesi lâzım olur. Bir kimse, **"Beytullâh'a çıkmak yahut Safa ile Merve'ye gitmek üzerime olsun."** dese, bir şey lâzım gelmez. Zira bu tabirlerle ihrama girmeyi kabul etmek, örf ve âdet değildir. Bir kimse, **"Harem-i Şerife yahut Mescid-i Haram'a gitmek üzerime olsun."** dese, yine o kimseye bir şey lâzım gelmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o kimseye Hacc yahut Umre etmek lâzım olur.

Çünkü Harem-i Şerif ve Mescid-i Haram, Hacc ve Umre'yi söylemek gibidir. Ama Safa ile Merve'yi söylemek, bunları söylemek gibi değildir.

Bir kimse **"Bu sene Haccetmezsem, kölem hür olsun."** dese ve **"Haccettim"** dese, o kimsenin Bayram Günü Kûfe'de olduğuna iki kimse şahitlik etseler, o kimsenin kölesi azat olmaz. Zira şahitler, Haccın yapılmadığına şahadet etmişlerdir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o kimsenin kölesi azat olur. Çünkü şahitler, o kimsenin Bayram Günü Kûfe'de kurban kesmiş olduğuna şahadet etmişlerdir. Haccın yapılmamış olması ise, bunun zaruretindendir. Bu takdirde, şart bulunmamıştır. Yani, Hacc yapılmamıştır.

Bir kimse **"Ben oruç tutmayacağım!"** diye yemin etse, bir saat niyet ederek oruç tutsa, yemini bozulur. Zira oruç, ibadet kastıyla yemekten, içmekten, cinsî yakınlıktan men olunmaktan ibarettir. Bu ise bulunmuştur Eğer o kimse, **"Tam oruç tutacağım"** yahut **"Bir gün oruç tutacağım"** diye yemin etse, bir gün tam oruç tutmadıkça, yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Namaz kılmayacağım."** diye yemin etse, secde ettik-

ten sonra namazı bozsa, yemini bozulur. Secde etmeden önce namazı bozsa yemini bozulmaz. Kıyas, bu idi ki, oruç gibi namaza başamakla yemini bozulmalıydı. Fakat namaz çeşitli rükünlerden ibarettir. Bu rükünlerin hepsi bulunmayınca namaza, namaz denilmez. Ama oruç bir rükünden ibarettir ki, o da yemek, içmek, cinsî yakınlıktan men olunmaktır. Bundan dolayı oruca başlamakla yemin bozulur. Namaza başlamakla yemin bozulmaz. Eğer yemin eden kimse, **"Tam bir namaz kılmayacağım."** diye yemin etse, iki rekât kılmadıkça yemini bozulmaz. İnâ/e sahibi; **"İki rekât kılıp, Tahiyyâtı okursa, yemini bozulur. Eğer Tahiyyâtı okumadan namazı bozarsa, yemini bozulmaz."** demiştir.

Bir kimse, karısına, **"Senin eğirdiğinden giyersem hediy olsun."** dese, sonra biraz pamuğa sahip olsa, o pamuğu karısı eğirip elbise dokusa, kocası o elbiseyi giyse; o elbise İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; hediy olur. Hediy; Mekke'de verilen sadakadır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o elbise hediy olmaz. Zira nezir, mülke yahut mükün sebebine nispet etmekle sahih olur. Eğer o kimse, yemin ettiği zaman mülkünde olan pamuktan karısının eğirip, dokuduğu elbiseyi giyse, itifakla o elbise hediy olur.

Bir kimse, **"Ziynet takınmayacağım!"** diye yemin etse, gümüşten yüzük takınsa, yemini bozulmaz. Çünkü gümüşten olan yüzük, örfen ve şer'an ziynet değildir. Hatta erkeklerin kullanması mubah olmuşur. Ama Zâhiriyye'de; **"Eğer gümüşten olan yüzük; kadınların yüzüğü şeklinde taşlı olursa, yemini bozulur. Sahih olan da budur."** denilniştir. Altın yüzük, ziynettendir; altın yürüğün kullanılması erkeklere helâl değildir, inci gerdanlık, işlenmiş ise ziynettir, işlenmemiş ise ziynet değidir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; inci gerdanlık işlensin, işlenmesin ziynettir. Fetva da bunun üzerinedir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَتَسْتَخْرِجُونَ مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

"(Allah-ü Teâlâ denizi musahhar etmiştir) **Ondan, giyeceğiniz bir ziynet çıkarırsınız.** (En-Nahl Suresi; 14) kavl-i kerimi, incinin gerçekten ziynet olduğuna delâlet edicidir.

Bir kimse, **"Yer üzerine oturmayacağım!"** diye yemin etse, yaygı yahut hasır üzerine otursa, yemini bozulmaz. Zira yaygı yahut hasır üzerine oturan kimseye, yer üzerine oturdu denilmez. Eğer o kimse yere otursa, kendisiyle yer arasında üzerindeki elbise perde olsa, yemini bozulur. Zira elbisesi, kendisine tâbidir, perde sayılmaz.

Bir kimse, **"Şu döşek üzerinde uyumayacağım!"** diye yemin etse, yemin ettiği döşeğin üzerine başka bir döşek koyup, onun üzerinde

uyuşa, yemini bozulmaz. Eğer yemin ettiği döşek üzerine çarşaf serip, onun üzerinde uyuşa, yemini bozulur. Zira çarşaf, döşeğe tâbi olup, arada perde olarak itibar edilmez. Bir kimse **"Şu karyola üzerine oturmam!"** diye yemin etse, o karyolanın üzerine başka bir karyola koyup, onun üzerine otursa, yemini bozulmaz. Eğer yemin ettiği karyolanın üzerine yaygı yahut hasır koyup, onun üzerine otursa yemini bozulur.

ـ بَابُ الْيَمِينِ فِي الضَّرْبِ وَالْقَتْلِ وَغَيْرِ ذٰلِكَ ـ

اَلضَّرْبُ وَالْكِسْوَةُ وَالْكَلاَمُ وَالدُّخُولُ يَخْتَصُّ فِعْلُهَا بِالْحَيِّ فَلاَ يَحْنَثُ مَنْ قَالَ اِنْ ضَرَبْتُهُ اَوْ كَسَوْتُهُ اَوْ كَلَّمْتُهُ اَوْ دَخَلْتُ عَلَيْهِ بِفِعْلِهَا بَعْدَ مَوْتِهِ بِخِلاَفِ الْغُسْلِ وَالْحَمْلِ وَالْمَسِّ وَلاَ يَضْرِبُهَا فَمَدَّ شَعْرَهَا اَوْ حَنَقَهَا اَوْ عَضَّهَا حَنِثَ. لَيَضْرِبَنَّهُ حَتَّى يَمُوتَ فَهُوَ عَلٰى اَشَدِّ الضَّرْبِ. لَيَقْضِيَنَّ دَيْنَهُ قَرِيبًا فَمَا دُونَ الشَّهْرِ قَرِيبٌ وَالشَّهْرُ بَعِيدٌ. لَيَقْضِيَنَّهُ الْيَوْمَ فَقَضَاهُ زُيُوفًا اَوْ بَهْرَجَةً اَوْ مُسْتَحَقَّةً اَوْ بَاعَهُ بِهِ شَيْئًا وَقَبَضَهُ بَرَّ. وَلَوْ رَصَاصًا اَوْ سَتُّوقَةً اَوْ وَهَبَهُ اَوْ اَبْرَاَهُ مِنْهُ لاَيَبَرُّ. لاَيَقْبِضُ دَيْنَهُ دِرْهَمًا دُونَ دِرْهَمٍ لاَيَحْنَثُ بِقَبْضِ بَعْضِهِ مَالَمْ يَقْبِضْ كُلَّهُ مُتَفَرِّقًا وَاِنْ فَرَّقَهُ بِعَمَلٍ ضَرُورِيٍّ كَالْوَزْنِ لاَيَحْنَثُ. اِنْ كَانَ لِي اِلاَّ مِائَةً اَوْ غَيْرُ مِائَةٍ اَوْ سِوٰى مِائَةٍ لاَيَحْنَثُ بِهَا اَوْ بِاَقَلَّ مِنْهَا لاَيَفْعَلُ كَذَا تَرَكَهُ اَبَدًا. وَفِي لَيَفْعَلَنَّهُ يَكْفِي فِعْلُهُ مَرَّةً. حَلَفَهُ وَاٍلٍ لَيُعْلِمَنَّهُ بِكُلِّ دَاعٍ تُقَيَّدُ بِحَالٍ وَلاٰتِيهِ. لَيُهَنِّئَنَّهُ فَوَهَبَ وَلَمْ يَقْبَلْ بَرَّ وَكَذَا الْقَرْضُ وَالْعَارِيَةُ وَالصَّدَقَةُ بِخِلاَفِ الْبَيْعِ. لاَيَشُمُّ رَيْحَانًا فَهُوَ عَلٰى مَالاَ سَاقَ لَهُ فَلاَ يَحْنَثُ بِشَمِّ الْوَرْدِ وَالْيَاسَمِينِ وَقِيلَ يَحْنَثُ. لاَيَشُمُّ وَرْدًا اَوْ بَنَفْسَجًا فَهُوَ عَلٰى وَرَقِهِ. لاَيَدْخُلُ دَارَ فُلاَنٍ تَتَنَاوَلُ الْمِلْكَ وَالْاِجَارَةَ. حَلَفَ اَنَّهُ لاَمَالَ لَهُ وَلَهُ دَيْنٌ عَلٰى مُفْلِسٍ اَوْ مَلِيٍّ لاَيَحْنَثُ.

DÖVME, ÖLDÜRME VE BUNLARDAN BAŞKA ŞEYLERE YAPILAN YEMİNİN HÜKÜMLERİ

Bir kimse **"Falanca şahsı döversem!"** yahut **"O'na elbise giydirirsem!"** yahut **"Yanına girersem!"** veya **"O'na selâm verirsem!"** yahut **"Onunla konuşursam, şöyle olsun!"** diye yemin etse, yemin eden kimse, yemin ettiği şahıs öldükten sonra bu işleri yaparsa, yemini bozulmaz. Çünkü bu işler, hayatta olanlara mahsustur.

Dövme, bedene elem ve acı veren bir fiilin adıdır. Ölü ise, acı duymaz. Bu takdirde dövme, hayatta olana mahsustur. "Ama dövmenin bedene elem ve acı veren bir fiilin adı olmasını Allah-û Teâlâ (c.c)'nın;

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلاَ تَحْنَثْ

"(Eyyûb'a) **emrolundu ki; eline otlardan bir küçük demet al, sonra onunla vur ve yeminini bozmuş olma.**" (Saffât Suresi; 44) kavli kerimi bozar. Çünkü Eyyûb (a.s), bir demet otla refikasına vurmakla, ye-

minini bozmamış oldu. Hâlbuki bir demet otla vurmak, acıtıcı değildir." denilirse, **"Eyyûb (a.s)'ın yemininin mesuliyetinden kurtulması için kendisine ikrâmen ve refikası hakkında kolaylık göstermek için büyük bir Merhamet-i ilâhiye olarak ayet-i kerimeyle sabit olmuş bir ruhsattır. Bu takdirde, başka dövme hükümleri buna kıyas edilemez."** diye cevap verilir

Giydirme ile murâd, elbiseyi başkasına mülk olarak vermekten ibarettir. Bir elbise, mülkü olmak üzere ölüye verilemez. Ancak yemin eden kimse, giydirmekle örtmeyi murâd ederse; buna göre; yemin ettiği şahıs öldükten sonra, O'na elbise giydirirse yemini bozulur.

Konuşmakla murâd, anlatmaktır. Ölüler de ise; anlamak düşünülemez.

Eğer **"Peygamberimiz** (s.a.v), **Eshâb-ı Kâlîbe isimleriyle hitap ederek;**

هَلْ وَجَدْتُمْ مَاوَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا فَقَدْ وَجَدْتُ مَاوَعَدَ رَبِّ حَقًّا

"Rabbinizin vaad (azab)**ini hak olarak buldunuz mu? Ben, Rabbimin vaadini hak olarak buldum."** buyurduklarında; Hz. Ömer (r.a), **"Ya Resulullah, ölülere mi söylüyorsunuz?"** dediğinde Resul-ü Ekrem (s.a.v);

فَقَالَ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ مِنْ هَؤُلَاءِ

"Siz bunlardan daha ziyade işitici değilsiniz. Fakat bunlar cevap veremezler." buyurmuşlardır." denilirse;

"Peygamberimiz (s.a.v)'in ölülere hitap etmesi ve ölülerin, Peygamberimiz (s.a.v)'in hitabını dürerden daha ziyade işitici olmaları bir mucizedir." diye cevap verilir.

"İnâye"de Peygamberimiz (s.a.v)'in hitabı, böylece zikredilmiştir.

Allâme-i Neseîî (r.a) **"Kâfi"**sinde; "Bu hâdis-i şerif sabit değildir Bu hâdis-i şerif, Hz. Âişe (r.a)'ye eriştiğinde, "Resul-ü Ekrem (s.a.v) üzerine iftira ediyorsunuz. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اِنَّكَ لَاتُسْمِعُ الْمَوْتَى مَا اَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِى الْقُبُورِ

"Şüphe yok ki, Allah dilediğine işittirir ve sen kabirlerde bulunanlara işittirici değilsin." (Fâtır Suresi; 22) kavl-i kerimi, buna muhâliftir." demiştir." diye cevap vermiştir.

Ama Zeylâi (r.a); "Peygamberimiz (s.a.v)'in ölülere bu hitabının, diriler için bir vaaz ve öğüt olması caizdir. Bunun benzeri, Hz. Ali (r.a)'den rivayet edilmiştir ki, Peygamberimiz (s.a.v) kabristana vardığında; "Ey müminler diyarı, selâm size, karılarınız nikâhlanmıştır. Mallarınız taksim edilmiştir. Evlerinizde oturulmaktadır, işte bizim, size haberlerimiz bunlardır. Sizin, bize haberleriniz nelerdir?" buyurdular. Yine Peygamberimiz (s.a.v);

"Yere sor! Irmaklarını kim akıttı? Ağaçlarını kim dikti? Meyvelerini kim topladı? Eğer yer sana cevap vermezse, senin cevabın ibret almaktır." buyururlardı." demiştir.

Bir kimse, **"Falanca adamı yıkarsam!"** yahut **"O'nu taşırsam!"** yahut **"O'na dokunursam, şöyle olsun!"** diye yemin etse, o adam öldükten sonra O'nu yıkasa, kaşısa veya O'na dokunsa, yemini bozulur. Zira bu fiiller, hayatta olanlara mahsus değildir.

Bir kimse, karısını dövmeyeceğine dair yemin etse, karısının saçını çekse yahut boğazını sıksa yahut ısırsa, yemini bozulur. Zira bu işler ile karısına acı vermiş olur. İmdi, acı veren bir şey dövme sayılır. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; karısıyla sevişirken bu işleri yapsa, yemini bozulmaz. Zira örfen bu işlere mizah, adı verilir. Dövme, adı verilmez.

Bir kimse, **"Falanca şahsı, elbette ölünceye kadar döveceğim!"** diye yemin etse, bu yemin şiddetli dövmeye hamlolunur.

Bir kimse, **"Falanca kimsenin borcunu, elbette yakında vereceğim!"** diye yemin etse, bir aydan az zaman yakındır. Bir ay uzaktır. Bir ayda öderse, yemini bozulur. Bir aydan önce öderse, yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Falanın borcunu, elbette bugün ödeyeceğim!"** diye yemin etse; o borcu düşük kaliteli yahut kalp para ile yahut başkasının parasıyla ödese yahut yemin eden borçlu; alacaklısına borcu karşılığında bir şey satsa, alacaklı da o şeyi alsa, yemin eden kimsenin yemini bozulmamış olur. Zira düşük kaliteli ve kalp para, paradır. Bunların düşük kaliteli ve kalp olmaları para ismini kendilerinden kaldırmaz. Bu iki sıfat, ayıptır. Ayıp ise, para cinsiyetini yok etmez. Eğer yemin eden kimse, alacaklısına kalay yahut iki yüzü gümüş, içerisi bakır olan akçe verse veya alacaklı, alacağını borçlusuna bağışlasa yahut borçlusunu, borcundan beri kılsa, yemin eden borçlunun yemini bozulur. Zira kalay ve iki yüzü gümüş, içerisi bakır olan akçe, dirhem cinsinden değildir. Alacaklının, alacağını borçlusuna bağışlaması veya borçluyu, borcundan beri kılması ödeme değildir. Borcun ödenmesi, borçlunun ödemesi ile olur. Hibe etmek, borçtan beri kılmak ise, alacaklının işidir.

Bir kimse, **"Falancada olan borcumu taksitle almayacağım!"** diye yemin etse, bir kısmını taksitle alsa, hepsini alıncaya kadar yemini bozulmaz. Hepsini taksitle alınca, yemini bozulur. Fakat alacağını, bölmeden alması mümkün olmayıp, ancak tartma gibi zarurî olarak bölünmesi gerekirse, bu takdirde yemini bozulmaz.

Bir kimse, **"Benim için ancak yüz"** yahut **"Yüzden başka olursa, karım boş olsun!"** yahut **"Kölem, azat olsun"** diye yemin etse, o kimsenin yüz ve yüzden az parası olursa, yemini bozulmaz. Zira örf ve âdetle bu söz ile yüzden ziyade olmadığını söylemek istemiştir.

Bir kimse, **"Şöyle yapmayacağım!"** diye yemin etse, o yemin ettiği işi ebedî yapmaması lâzımdır.

Bir kimse, **"Falan işi, elbette yapacağım!"** diye yemin etse, o işi ebedî bir defa işlemesi kifayet eder.

Bir kimseye, Vâli her fenalığı ve kötülüğü kendisine bildirmesi için yemin ettirse; bu yemin Valinin, vali olduğu müddetçe geçerlidir. Vâli, valilikten çıkarıldıktan veya öldükten sonra bildirmemekle yemini bozulmaz

Bir kimse, **"Falan şahsa, şu şeyi hibe edeceğim."** diye yemin etse ve o şeyi, o şahsa hibe etse, o şahıs hibeyi kabul etmese, hibe edenin yemini bozulmaz. Zira hibe, karşılıksız bir şeyi başkasına mülk edindirmektir. Bu ise, bizzat hibe ile tamamlanmıştır. Kabul etmek ise, mülkün sabit olmasının şartıdır. Mülk, hibenin hükmüdür. Yeminin bozulmasının şartı ise, hibedir. Yoksa hibenin hükmü değildir.

Bir kimse **"Ödünç vereceğim!"** yahut **"Ariyet vereceğim!"** yahut **"Sadaka vereceğim"** diye yemin etse; ödünç, ariyet, sadaka verse fakat kabul etmeseler, yemin eden kimsenin yemini bozulmaz. Ama satma işi, bunlar gibi değildir. Satma işi karşılıklı olup, iki taraftan yapılan bir muameledir.

Bir kimse, **"Reyhan koklamayacağım!"** diye yemin etse, sapı olmayan şeye hamlolunur. Gül yahut yasemin koklamakla yemini bozulmaz. Zira bu ikisinin sapı vardır. Bazıları, **"Bunları koklamakla yemini bozulur. Çünkü örf ve âdette reyhan, güzel kokulu bitkiye denilir. Bu takdirde gül ve yasemin koklamakla yemini bozulur."** demişlerdir.

Bir kimse **"Gül, menekşe koklamayacağım!"** diye yemin etse, her birinin yaprağı üzerine hamlolunur. Hatta bir kimse, **"Menekşe, gül satın almayacağım!"** diye yemin etse, bunların yapraklarını satın alsa, yemini bozulur. Ama bunların saplarını satın alsa, yemini bozulmaz. Kâfî'de de böyle yazılıdır. Ama Mebsût'da bunun aksidir. Yani yaprağını satın alsa, yemini bozulmaz. Sapını satın alsa, yemini bozulur. Bu ise Kûfe halkının

örf ve âdetidir. Ama bizim örf ve âdetimize göre, yaprağı üzerine hamlolunur. Bir kimse, **"Falanın evine girmeyeceğim!"** diye yemin etse, bu yemin o kimsenin mülkü olan eve ve kirada oturduğu eve şamil olur. Yemin eden kimse, yemin ettiği şahsın gerek mülkü olan evine, gerek kirada oturduğu evine girerse, yemini bozulur. İmam-ı Şafiî (r.a); **"Kirada oturduğu eve girerse, yemini bozulmaz."** demiştir, İmam-ı Şafii (r.a) hakikat ile mecaz arasını cem'eder. Biz Hanefiler umum, mecaz itibarîyledir, deriz. Zira oturmak, her ikisinde de mevcuttur. Bu yüzden yemin eden kimse, yemin ettiği şahsın oturduğu eve girerse, yemini bozulur.

Bir kimse, **"Malım yoktur!"** diye yemin etse, hâlbuki müflis yahut zengin üzerinde alacak borcu olsa, yemini bozulmaz. Çünkü borç, elinde olan mal değildir. Ancak zimmetinde bir vasıftır.

Her şeyin hakikatini Allah-ü Teâlâ (c.c) Hazretleri bilir.

ـ كِتَابُ الْحُدُودِ ـ

اَلْحَدُّ عُقُوبَةٌ مُقَدَّرَةٌ تَجِبُ حَقًّا لِلَّهِ تَعَالَى فَلاَ يُسَمَّى تَعْزِيرٌ وَلاَ قِصَاصٌ حَدًّا. وَالزِّنَا وَطْئُ مُكَلَّفٍ فِي قُبُلِ خَالٍ عَنْ مِلْكِهِ وَشبهته. وَيَثْبُتُ بِشَهَادَةِ اَرْبَعَةِ رِجَالٍ مُجْتَمِعِينَ بِالزِّنَا لاَ بِالْوَطْءِ اَوِ الْجِمَاعِ اِذَا سَأَلَهُمُ الْاِمَامُ عَنْ مَاهِيَةِ الزِّنَا وَكَيْفِيَّتِهِ وَبِمَنْ زَنِيَ وَاَيْنَ زَنِيَ وَمَتَى زَنِيَ فَبَيَّنُوهُ وَقَالُوا رَاَيْنَاهُ وَطْئَهَا فِي فَرْجِهَا كَالْمِيلِ فِي الْمُكْحَلَةِ وَعُدِّلُوا سِرًّا وَعَلاَنِيَةً. اَوْ بِالْاِقْرَارِ عَاقِلاً بَالِغًا اَرْبَعَ مَرَّاتٍ فِي اَرْبَعَةِ مَجَالِسَ كُلَّمَا اَقَرَّ رَدَّهُ حَتَّى يَغِيبَ عَنْ بَصَرِهِ ثُمَّ سَأَلَ كَمَا مَرَّ سِوَى الزَّمَانِ فَبَيِّنْهُ حَدَّهُ وَنُدِبَ تَلْقِينُهُ لِيَرْجِعَ بِلَعَلَّكَ قَبَّلْتَ اَوْ لَمَسْتَ اَوْ وَطِئْتَ بِشُبْهَةٍ فَاِنْ رَجَعَ قَبْلَ الْحَدِّ اَوْ فِي اَثْنَائِهِ تُرِكَ. وَالْحَدُّ لِلْمُحْصَنِ رَجْمُهُ فِي فَضَاءٍ حَتَّى يَمُوتَ. يَبْدَاُ بِهِ الشُّهُودُ فَاِنْ اَبَوْا اَوْ غَابُوا اَوْ مَاتُوا سَقَطَ ثُمَّ الْاِمَامُ ثُمَّ النَّاسُ. وَفِي الْمُقِرِّ يَبْدَاُ الْاِمَامُ ثُمَّ النَّاسُ. وَيُغَسَّلُ وَيُصَلَّى عَلَيْهِ وَلِغَيْرِ الْمُحْصَنِ جَلْدُهُ مِائَةً وَلِلْعَبْدِ نِصْفُهَا بِسَوْطٍ لاَثُمَرَةَ لَهُ ضَرْبًا وَسَطًا مُفَرَّقًا عَلَى بَدَنِهِ اِلاَّ الرَّأْسَ وَالْوَجْهَ وَالْفَرْجَ وَعِنْدَ اَبِي يُوسُفَ يُضْرَبُ الرَّأْسُ ضَرْبَةً. وَيُضْرَبُ الرَّجُلُ قَائِمًا فِي كُلِّ حَدٍّ بِلاَ مَدٍّ وَيُنْزَعُ ثِيَابُهُ سِوَى الْاِزَارِ. وَالْمَرْاَةُ جَالِسَةً وَلاَ تُنْزَعُ ثِيَابُهَا اِلاَّ الْفَرْوَ وَالْحَشْوَ وَيُحْفَرُ لَهَا فِي الرَّجْمِ لاَ لَهُ. وَلاَ يَحُدُّ سَيِّدٌ مَمْلُوكَهُ بِلاَ اِذْنِ الْاِمَامِ. وَاِحْصَانُ الرَّجْمِ الْحُرِّيَّةُ وَالتَّكْلِيفُ وَالْاِسْلاَمُ وَالْوَطْئُ بِنِكَاحٍ صَحِيحٍ حَالَ وُجُودِ الصِّفَاتِ الْمَذْكُورَةِ فِيهِمَا. وَلاَ يَجْمَعُ بَيْنَ جَلْدٍ وَرَجْمٍ وَلاَ بَيْنَ جَلْدٍ وَنَفْيٍ اِلاَّ سِيَاسَةً. وَالْمَرِيضُ يُرْجَمُ وَلاَ يُجْلَدُ مَالَمْ يَبْرَاْ وَالْحَامِلُ اِنْ ثَبَتَ زِنَاهَا بِالْبَيِّنَةِ تُحْبَسُ حَتَّى تَلِدَ وَتُرْجَمُ اِذَا وَضَعَتْ وَلاَ تُجْلَدُ مَالَمْ تَخْرُجْ مِنْ نِفَاسِهَا وَاِنْ لَمْ يَكُنْ لِلْوَلَدِ مَنْ يُرَبِّيهِ لاَتُرْجَمُ حَتَّى يَسْتَغْنِيَ عَنْهَا.

HADLER BAHSİ

Musannif İbrahim-i Halebî, ibadetler ile cezalar arasında dolaşan yemin kefaretini bitirince, yalnız ceza olanlara başladı.

Hudûd; lügatte, men etmek manasına olan haddin cem'idir. Cenâb-ı Hakk (c.c)'ın haram kıldığı şeylere ve Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın hükümlerinin hepsine **"Hudûdullah"** denilir. Çünkü bunlara tecavüz etmek dinen yasaktır.

Bu bahse hudûd adı verilmesinin sebebi, insanları bunları yapmaktan men etmek içindir. Hadlerin iyilikleri, pek çoktur. Zina haddinin meşru olmasındaki hikmet, nesebi korumaktır. Kazf (iftira) haddinin meşru olmasının hikmeti, şeref, haysiyet ve namusu korumaktır. Yol kesmenin haddinin meşru olmasındaki hikmet; yol emniyetini korumaktır, içki haddinin meşru olmasının hikmeti. akılları korumaktır. Hırsızlığın haddinin meşru olmasındaki hikmet, Müslümanların mallarını korumaktır.

Şer'i ıstılah'ta had; Allah (c.c)'ın hakkı olmak üzere yerine getirilmesi icab eden, ölçüsü belirlenmiş cezadır. Tazîr'e ve kısasa, had adı verilmez. Çünkü tazîrde, kitap ve meşhur sünnet ile sabit belirli bir ölçü yoktur. Belki hâkimin reyine bırakılmıştır.

Hadler altı nevi'dir;

1- Zina haddi.

2- İçki haddi.

3- Sarhoşluk haddi.

4- Kazf (iftira) haddi.

5- Hırsızlık haddi.

6- Yol kesme haddi.

Zina edenler hakkındaki cezaya, zina haddi denilir. Zina, cinayeti salâhiyetli olan bir hâkimin huzurunda usulü dairesinde sabit olmadıkça, bu hususlaki ceza tatbik edilemez. Zina haddinin yapılabilmesi için bir takım şartlar vardır.

Zina; Mükellef yani akıllı, erginlik çağında bulunan bir şahsın, kendisine zorla yaptırılmış olmaması, nikâh mülkü, satın alma (cariye) mülkü, talâk-ı bâinle boşanan kadın iddet çekerken devam eden nikâh mülkü gibi şüphelerden uzak bulunan bir kadının ön tarafından cinsî yakınlıkta bulunmasıdır. Bu itibarla bir kimse, kendi oğlunun cariyesine cinsî yakınlıkta bulunsa yahut bir âmâ kendisinin karışıdır diye teslim edilen kadına, cinsî yakınlıkta bulunsa, sonra kendi karısı olmadığı anlaşılsa, bunlara zina haddi vurulmaz.

Zina, hâkimin huzurunda toplu oldukları hâlde dört şahidin zinaya şahadet etmesiyle sabit olur. Âlimlerden bazıları "Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ

"Kadınlarınızdan zinada bulunmuş olanların aleyhine sizden dört şahit getiriniz." (En-Nisâ Suresi; 15) kavl-i keriminde, dört şahidin şart kılınması bu işi örtmek manasına delâlet vardır. Çünkü böyle bir işi dört şahsın görmesi çok azdır." demişlerdir.

Hâkim, dört şahide zinanın hakikatinden (erkeğin tenasül uzvunun, kadının tenasül uzvuna dâhil olmasından) sorar. **"Kâfi"**de; şöyle denmiştir; Hâkim zinanın hakikatin sorar. Zira insanlardan çokları her haram olan cinsî yakınlığın zina olduğuna inanırlar. Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَلْعَيْنَانِ تَزْنِيَانِ وَالْيَدَانِ وَالرِّجْلاَنِ تَزْنِيَانِ

"Gözler zina eder, eller ve ayaklar zina eder." hâdis-i şerifi, cinsî yakınlıktan başka işlere de zina adı verildiğine delildir. Fakat zina haddi yalnız cinsî yakınlıktan dolayı lâzım gelir.

Hâkim, dört şahide zinanın nasıl olduğunu sorar. Bir kimseye zorla zina yaptırılsa, o kimseye zorla zina yaptırılırsa, o kimseye zina haddi vurulmaz. Bir kimse, kendisine helâl olan bir kadına cinsî yakınlıkta bulunur. Fakat şahitler, o kadının, o kimseye helâl olduğunu bilmeyebilirler.

Hâkim, dört şahide zina eden kimsenin hangi kadınla zina ettiğini sorar. Zina etti dedikleri kimse, kendisine helâl olan veyahut nikâh mülkü gibi şüpheli olan bir kadına cinsî yakınlıkta bulunmuş olabilir. Fakat şahitler bunu bilmezler.

Hâkim, dört şahide nerede zina ettiğini sorar, dâr-ı harpte zina etmiş olabilir. Dâr-ı harpteki zina, haddi gerektirmez.

Hâkim, dört şahide ne vakit zina ettiğini sorar. Çocukken yahut çıldırmışken yahut uzun zaman önce yapmış olabilir. Zira uzun zaman ön-

ce yapılan zinadan dolayı, had vurulmaz. Ama uzun zaman önce zina ettiğini, şahsın kendisi ikrar ederse, zina haddi vurulur. Uzun zaman sahih olan rivayete göre; bir aydır.

Şahitler, hâkimin sorduğu soruları açıklarlar ve o şahsın tenasül azasını, o kadına zina ederken sürmedanın içindeki mil gibi gördüklerine şahadet ederlerse, zina sabit olmuştur. Şahitlerin gizlice ve açıktan adaletli olup, olmadıkları sorulur.

Akıllı, erginlik çağında bulunan mükellef bir kimsenin zina ettiğini dört defa ikrar etmesiyle zina sabit olur. Zira Peygamberimiz (s.a.v), Maiz (r.a) zina ettiğini dört defa ikrar edinceye kadar zina haddini tehir etmişlerdir.

İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; zina suçunu diğer haklar gibi bir defa ikrar etmek kifayet eder.

Zina ettiğini ikrar eden bir kimseye hâkim, dört mecliste zinanın mahiyetinden, zinanın nasıllığından, kime zina ettiğinden, nerede zina ettiğinden sorar. Fakat ne zaman zina ettiğini sormaz. Çünkü uzun zaman önce yaptığı zinayı ikrar eden bir kimseye had vurulur. Ama esas olan kavle göre; zinanın zamanından da sorar. Zira küçükken yahut çıldırmış iken zina etmiş olabilir. Zina ettiğini ikrar eden kimseye, dört mecliste zinanın mahiyetinden, nasıllığından, kime zina ettiğinden, nerede zina ettiğinden, ne zaman zina ettiğinden sorup, her defasında gözden kaboluncaya kadar gidecek ve sonra zinayı tekrar ikrar edecektir, bu surette dört defa, dört mecliste ikrar ederse, zina suçu sabit olur. Fakat hâkimin, zina ettiğini ikrar eden kimseye **"Sen, O'nu öpmüşsündür!"** yahut **"Sen, O'na yapışmışsındır!"** yahut **"Şüphe ile cinsi yakınlıkta bulunmuşsundur!"** diye zina suçundan dönmesi için etkinde bulunması mendûbtur.

Zina ettiğini ikrar eden kimse, had vurulmadan önce yahut had vurulurken sözünden dönerse, had vurma bırakılır. Çünkü O'nun dönmesi, doğru olma ihtimali bulunan bir haberdir. Bu takdirde, araya şüphe girer. Böyle olunca Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اِدْرَؤُا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ مَا اسْتَطَعْتُمْ

"Gücünüzün yettiği kadar şüphelerle hadleri gideriniz." hâdis-i şerifiyle amel olunur.

Muhsan ve muhsana, yani evli bulunan veya başından nikâh geçmiş olan erkek ve kadın hakkında zina suçu sabit olunca, zina haddi sahada ölünceye kadar recm (taşlamak)dir. Önce şahitler taşlarlar. Eğer şa-

hitler, taşlamaktan çekinirler yahut kaybolurlarsa veya ölmüşlerse had düşer. Çünkü önce şahitlerin taşlaması şarttır. Onların bulunmamasıyla, şart bulunmamış olur. Şahitler taşladıktan sonra, ikinci olarak hâkim taşlar. Hâkimden sonra halk taşlar.

Zina ettiğini ikrar eden kimseye zina haddi yapılırken, önce hâkim başlar. Ondan sonra halk devam eder.

Hakkında zina haddi tatbik edilen ve Müslüman olan bir erkek veya bir kadın ölünce yıkanır, kefenlenir, Cenaze Namazı kılınır ve İslâm mezarlığına defnedilir. Çünkü Maiz (r.a), taşlanarak öldürüldüğünde amcası, Resul-ü Ekrem (s.a.v)'a gelerek; **"Ya Resulullah! Maiz, köpekler gibi öldürülmüştür. Ölüsünü ne yapalım?"** diye sorduğunda, Resul-ü Ekrem (s.a.v); Maiz (r.a)'in amcasına; **"Böyle söz söyleme, Maiz öyle bir tevbe etmiştir ki, O'nun tevbesi yeryüzündeki insanlara taksim edilmiş olsa, hepsine kifayet ederdi. O'nu yıka, kefenle ve namazını kıl."** buyurmuşlardır.

Evli bulunmayan ve başından nikâh geçmiş olmayan bir erkek veya bir kadın hakkında zina suçu sabit olunca, zina haddi yüz celde (değnek)dir. Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

"Zina eden kadın, ilk zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun." (Nur Suresi; 2) kavl-i keriminin, evli bulunan veyahut başından nikâh geçmiş bulunanlar hakkındaki hükmü kaldırılmış olup, evli olmayan ve başından nikâh geçmemiş bulunanlar hakkında hükmü bakidir. Diğer bir rivayette; recm (taşlayarak öldürme) ayetinin, tilâveti kaldırılmış ve hükmü baki kalmıştır.

Köleler ile cariyeler hakkında zina haddi, hür olanlara tatbik edilen cezanın yarısıdır. Yani her birine, ellişer değnek vurulur. Zira Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ

"Eğer onlar evlendikten sonra bir zina suçu işlerlerse o vakit onların üzerlerine hür kadınların (zina ettikleri vakit) **üzerlerine lâzım gelen cezanın yarısı lâzım gelir."** (Nisa Suresi; 15) kavl-i kerimi, buna delildir. Bu ayet-i kerimedeki yarısı ile murâd, celde (değnek)dir Zira recm yarıya bölünmez. Bu ayet-i kerime, cariyeler hakkında nazil olmuştur. Köleler, cariyelerin hükmü altına dâhildir. Bu, bilinene muhâliftir. Zira esas bilinen kadınların, erkeklerin hükmü altına dâhil olmalarıdır. İşin ha-

kikatini Allah bilir, ama bu ayet-i kerime'de erkek kölelerin, cariyelerin hükmü altına dâhil olmalarının sebebi; zinanın kadınlardan daha çok meydana gelmesi olsa gerekir. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي

"Zina eden kadın ve zina eden erkek" kavl-i keriminde kadının önce zikredilmesi de bunu teyit eder.

Celde (değnek); orta hâlde budaksız ve acıtıcı bir surette olmalıdır. Zira Hz. Ali (r.a) had yapmak istediğinde, değneğin budaklarını keserdi." diye rivayet edilmiştir.

Celde vurulacak erkek veya kadının bir yerine vurulmayıp, bedenlerinin ayrı ayrı yerlerine orta derecede vurulur. Şiddetli vurulursa, ölüme vardırır. Celdeden asıl maksat; bu suçu işleyene acı vermek ve bir daha böyle bir suçu işlemekten men etmektir. Hafif vurulursa, bu maksat hâsıl olmamış olur. Bundan dolayı, orta bir şekilde vurulur. Ancak O'nun başına, yüzüne, karnına, tenasül azalarına vurulmaz. Baş, bütün duyuların toplandığı yerdir. Yüz, bütün güzelliklerin toplandığı yerdir. Tenasül azaları ise, ölüme sürükleyecek nazik yerdir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; başına bir defa vurulur. Çünkü Ebu Bekir (r.a) "Başına vurunuz. Çünkü orada Şeytan vardır." demiştir. "Fakat bu, öldürülmesi mubah olan kimse hakkındadır." diye cevap verilir

Bütün hadler, erkeğe sürüklenmeden ayakta iken vurulur. Gömleğinden başka elbiseleri çıkartılır. Kadına, oturduğu hâlde had vurulur. Elbisesi çıkarılmaz. Ancak kürkü ve pamuklu olan hırkası çıkartılır. Kadın için recm (taşlayarak öldürmek)de, bir çukur kazılır. Erkek için, çukur kazılmaz. Zira Peygamberimiz (s.a.v) Gâmidîye (r.a) için, göğsüne kadar çukur kazdırmıştır.

Hâkimden izinsiz, efendi; köle ve cariyesine had vuramaz, İmam-ı Şafiî (r.a); "Efendi köle veya cariyesine hâkimden izinsiz had vurabilir. Zira efendi, köle ve cariyesi üzerine hâkim gibi mutlak velayeti vardır. Belki daha üstündür. Çünkü efendinin köle ve cariyesi hakkındaki tasarrufu gibi hâkimin tasarrufu yoktur. Had vurması tazîr etmesi gibidir." demiştir.

Biz Hanefîlerin delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اَرْبَعٌ اِلَى الْوُلَاةِ

"Dört şey hâkimlere aittir." hâdis-i şerifidir. Hâdis-i şerifte geçen, dördün biri had'dir. Had; Allah (c.c)'ın hakkıdır. Had'den maksat, dünyayı bozgunculuktan korumaktır. Bundan dolayı şeriatın vekili tarafından izin

verilmeyince, kulun düşürmesiyle hadler düşmez. Tazîr ise; bunun gibi değildir. Çünkü tazîr kula bırakılmıştır.

Recm edilecek olan erkek veya kadının muhsan veya muhsana olmalarının şartları yedidir;

1- Hür ve hürre olmaları.

2- Akıllı olmaları.

3- Erginlik çağında bulunmaları.

4- Müslüman olmaları.

5- Cinsi yakınlıkta bulunmuş olmaları.

6- Bu cinsî yakınlığın sahih nikâhla olması.

7- Zina ettiği vakitte, zina eden erkek veya kadında bu şartların bulunması.

Hatta bekâr olan bir kimse, kâfir olan nikâhlı bir kadına yahut çıldırmış olan cariyeye yahut erginlik çağında bulunmayan bir kıza cinsî yakınlıkta bulunsa; o kimse muhsan olmamış olur. Erkekte bu sıfatlar bulunup karısı akıllı, erginlik çağında veya Müslüman olmazsa, bu kadın muhsana olmamış olur. Eğer bir kimse, **"Kocasının, kâfir; karısının, Müslüman olması nasıl düşünülebilir?"** diye sorarsa; **"Karı, koca ikisi de kâfir olup, kadın Müslüman olsa, bu kadının kocasına,** "Müslüman ol!" **diye teklif edilmeden önce Müslüman olan karısına cinsî yakınlıkta bulunabilir. Zira bunların arasını Kadı ayırmadıkça karı, kocadırlar."** diye cevap verilir.

Celd (dayak) ve recm (taşlayarak öldürme) birleştirilmez. Fakat Sultan, siyaseten lüzum görürse, celd ile "sürgünü birleştirebilir. Çünkü Hz. Ebu Bekir (r.a); iki kişiye celd (dayak) vurdu ve ikisini de sürgüne gönderdi. Hz; Ömer (r.a) de, Nasr b. Haccac'ı Medine-i Münevvere'den Basra'ya sürdü. Zira Nasr, çok yakışıklı bir genç olduğundan, kadınlar fitneye düştüler. Bu yüzden Medine'den sürülmüştür. Gerçi güzellik, sürgünü gerektirmez. Fakat siyaseten lüzum görülürse, sürgün caizdir. Hatta Hz. Ömer (r.a), bu şahsı sürgüne gönderdiğinde, bu şahıs, **"Ey Müminlerin Emiri! Benim günahım nedir?"** diye sormuş. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a), **"Senin için iftira yoktur. Medine'yi temizlemediğim cihetten günah ancak benimdir."** diye cevap vermiştir.

Zina suçu sabit olan hastaya recmi tatbik edilir. Fakat iyi olmadıkça celd (dayak), vurulmaz. Çünkü celd (dayak) haddi, O'nu bu kötülükten men etmek için meşru olmuştur. Yoksa öldürmek için meşru kılınmamıştır. Hasta olan kimseye celd vurmak, ölüme yol açar.

Hamile olan bir kadın hakkında zina suçu sabit olursa, çocuğunu

doğurmadıkça zina haddi tatbik edilmez. Doğuma kadar hapsedilir. Çocuğunu doğurunca, loğusalığının bitmesine kadar tehir edilmeyip recmolunur. Bu meselede Hz. Ömer (r.a) ile Hz. Ali (r.a) arasında hoş bir hâdise geçmiştir.

Hz. Ömer (r.a) zamanında hamile olan bir kadının zina suçu sabit olmuş, Hz. Ömer (r.a), kadının recm edilmesini emretmiş. Hz. Ali (r.a); **"Ya Ömer, kadının öldürülmesi hakkındaki hükmün şeriatın emridir. Fakat çocuk hakkındaki hüküm geçersizdir."** deyince, kadın doğuruncaya kadar recm edilmesi geri bırakılmış ve Hz. Ömer (r.a), **"Ali olmasaydı. Ömer helâk olurdu."** demiştir.

Eğer hâmile olan kadının zina haddi celde ise doğurup, loğusalıktan çıkıncaya kadar dayak vurulmaz. Çünkü loğusalık da bir nevi hastalıktır. Eğer çocuğa bakacak bir kimse bulunmazsa, çocuk kendisine bakacak hâle gelinceye kadar recm (taşlayarak öldürme) geri bırakılır.

Gâmîdiye (r.a) Resul-ü Ekrem (s.a.v)'e gelerek zina ettiğini ikrar etliğinde, hamile imiş. Resul-ü Ekrem (s.a.v), **"Çocuğunu doğur"** diye emretmiş. Bir zaman sonra çocuğunu doğurmuş. Yine zina suçunu ikrar etmiş. Bunun üzerine Resul-ü Ekrem (s.a.v), **"Çocuğun, kendisini idare edinceye kadar O'na bak."** diye emrettiğinde; **"Ya Resulullah, had tatbik edilmeden ölürsem cezanın ahirete kalmasından korkarım."** demiş. Bunun üzerine Resul-ü Ekrem (s.a.v)'in huzurunda bulunanlardan birisi; **"Ben, çocuğa bakarım."** diyerek çocuğun terbiyesini üzerine almış ve Gâmidîye (r.a) recm edilmiştir.

İhtiyar sahibi; **"Diğer bir rivayette, Gâmidîye (r.a) oğluna baktı ve oğlu ile Resul-ü Ekrem (s.a.v)'in huzuruna geldi. Oğlunun elinde ekmek vardı.** "Ya Resulullah, işte çocuğumun bana ihtiyacı kalmamıştır." **diyerek kendisine recm yapılmasını istedi ve recmolundu."** demiştir.

ـ بَابُ الْوَطْئِ الَّذِى يُوجِبُ الْحَدَّ وَالَّذِى لاَيُوجِبُهُ ـ

اَلشُّبْهَةُ دَارِئَةٌ لِلْحَدِّ وَهِىَ نَوْعَانِ شُبْهَةٌ فِى الْفَعْلِ وَهِىَ ظَنُّ غَيْرِ الدَّلِيلِ دَلِيلاً. فَلاَ يُحَدُّ فِيهَا اِنْ ظَنَّ الْحِلَّ وَاِلاَّ يُحَدُّ كَوَطْئِ مُعْتَدَّتِهِ مِنْ ثَلاَثٍ اَوْ مِنْ طَلاَقٍ عَلَى مَالٍ اَوْ اُمِّ وَلَدٍ اَعْتَقَهَا اَوْ اَمَةِ اَصْلِهِ وَاِنْ عَلاَ اَوْ اَمَةِ زَوْجَتِهِ اَوْ سَيِّدِهِ. وَكَذَا وَطْئُ الْمُرْتَهِنِ الْمَرْهُونَةَ فِى الْاَصَحِّ. وَشُبْهَةٌ فِى الْمَحَلِّ وَهِىَ قِيَامُ دَلِيلٍ نَافٍ لِلْحُرْمَةِ فِى ذَاتِهِ فَلاَ يُحَدُّ فِيهَا وَاِنْ عَلِمَ بِالْحُرْمَةِ كَوَطْئِ اَمَةِ وَلَدِهِ وَاِنْ سَفَلَ اَوْ مُشْتَرَكَةٍ اَوْ مُعْتَدَّتِهِ بِالْكِنَايَاتِ دُونَ الثَّلاَثِ اَوِ الْبَايِعِ الْمَبِيعَةَ اَوِ الزَّوْجِ الْمَهْمُورَةَ قَبْلَ تَسْلِيمِهَا. وَالنَّسَبُ يَثْبُتُ فِى هٰذِهِ عِنْدَ الدَّعْوَةِ لاَ فِى الْاُولٰى وَاِنْ اِدَّعَاهُ. وَيُحَدُّ بِوَطْئِ اَمَةِ اَخِيهِ اَوْ عَمِّهِ وَاِنْ ظَنَّ حِلَّهَا. وَكَذَا بِوَطْئِ اِمْرَاَةٍ وَجَدَهَا عَلَى فِرَاشِهِ وَاِنْ كَانَ اَعْمٰى اِلاَّ اِنْ دَعَاهَا فَقَالَتْ اَنَا زَوْجَتُكَ. لاَبِوَطْئِ اَجْنَبِيَّةٍ زُفَّتْ اِلَيْهِ وَقُلْنَ هِىَ زَوْجَتُكَ وَعَلَيْهِ الْمَهْرُ. وَلاَ بِوَطْئِ بَهِيمَةٍ وَزِنَى فِى دَارِ حَرْبٍ اَوْ بَغْىٍ. وَلاَ بِوَطْئِ مَحْرَمٍ تَزَوَّجَهَا اَوْ مَنْ اِسْتَاْجَرَهَا لِيَزْنِىَ بِهَا خِلاَفًا لَهُمَا. وَمَنْ وَطِئَ اَجْنَبِيَّةً فِى مَادُونَ الْفَرْجِ يُعَزَّرُ. وَكَذَا لَوْ وَطِئَهَا فِى الدُّبُرِ اَوْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوطٍ وَعِنْدَهُمَا يُحَدُّ. وَاِنْ زَنَى ذِمِّيٌّ بِحَرْبِيَّةٍ فِى دَارِنَا حُدَّ الذِّمِّيُّ فَقَطْ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ يُحَدَّانِ وَفِى عَكْسِهِ حُدَّتِ الذِّمِّيَّةُ لاَ الْحَرْبِيُّ وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ يُحَدَّانِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَيُحَدَّانِ. وَاِنْ زَنَى مُكَلَّفٌ بِمَجْنُونَةٍ اَوْ صَغِيرَةٍ حُدَّ وَفِى عَكْسِهِ لاَحَدَّ عَلَيْهَا اِلاَّ فِى رِوَايَةٍ عَنْ اَبِى يُوسُفَ. وَلاَ حَدَّ بِزِنَا الْمُكْرَهِ وَلاَ اِنْ اَقَرَّ اَحَدُهُمَا بِالزِّنَا وَادَّعَى الْاٰخَرُ النِّكَاحَ. وَمَنْ زَنَى بِاَمَةٍ فَقَتَلَهَا بِهِ لَزِمَهُ الْحَدُّ وَالْقِيمَةُ. وَعِنْدَ اَبِى يُوسُفَ الْقِيمَةُ فَقَطْ. وَالْخَلِيفَةُ يُؤْخَذُ بِالْمَالِ وَبِالْقِصَاصِ لاَ بِالْحَدِّ.

ZİNA HADDİNİ GEREKTİREN VE GEREKTİRMEYEN CİNSİ YAKINLIĞIN HÜKÜMLERİ

Had cezaları, şüphe ile düşer. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in;

اِدْرَؤُا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ مَااسْتَطَعْتُمْ

"Hadleri, gücünüzün yettiği kadar düşürmeye çalışınız" hadis-i şerifini ümmet-i Muhammed kabul etmişlerdir.

Haddi düşüren şüphe iki nevi'dir;

1) Cinsî yakınlıkta olan şüphedir. Buna şüphelenme, şüphesi adı verir. Bu cinsî yakınlıkta olan şüphede, delil olmayan bir şeyi delil zannet-

mektir. Bu itibarla, bu cinsî yakınlıkta bulunan kimse, bu cinsî yakınlığın helâl olduğunu sanırsa, kendisine had vurulmaz. Fakat bu cinsî yakınlığın haram olduğunu bilirse, kendisine had vurulur. Delil olmayan bir şeyi, delil zannolunarak cinsî yakınlıkta bulunulan şüpheli yerler sekizdir.

a) Bir kimsenin üç talâkla boşamış olduğu karısına iddet içinde cinsî yakınlıkta bulunmasıdır.

b) Bir kimsenin mal karşılığında boşamış olduğu karısına iddet içinde cinsî yakınlıkta bulunmasıdır.

c) Bir kimsenin azal etmiş olduğu ümm-ü veledine cinsî yakınlıkta bulunmasıdır.

d) Bir kimsenin ne kadar yukarı çıkarsa çıksın baba ve dedelerinin cariyelerine cinsi yakınlıkta bulunmasıdır.

e) Bir kimsenin anasının cariyesine cinsi yakınlıkta bulunmasıdır.

ı) Bir kimsenin karısının cariyesine cinsi yakınlıkta bulunmasıdır.

g) Bir kölenin efendisinin cariyesine cinsi yakınlıkta bulunmasıdır.

h) Bir kimsenin kendisine rehin olarak verilen cariyeye cinsi yakınlıkta bulunmasıdır.

Bu sekiz yerde cinsî yakınlıkta bulunan kimse, **"Helâl zannettim!"** derse, kendisine had vurulmaz. Ama **"Haram olduğunu biliyordum!"** dese, kendisine had vurulur.

2) Mahâl (yer) de olan şüphedir. Bu şüphe bizzat haramlığını kaldıran bir delilin bulunmasıdır. Bu takdirde, bu cinsi yakınlıkta bulunan kimse, **"Haram olduğunu bilerek, bu işi işledim."** dese bile, bu mahalde olan şüpheden dolayı kendisine zira haddi tatbik edilmez. Mesela; Bir kimsenin ne kadar aşağı inerse insin oğlunun cariyesine cinsi yakınlıkta bulunmasıdır. Bu kimse haram olan cinsî yakınlıkta bulunmuştur. Bununla beraber hakkında zina haddi lâzım gelmez. Çünkü çocuğun malı üzerinde, babasının büyük bir alâkası vardır.

أَنْتَ وَ مَالُكَ لِأَبِيكَ

"Sen de, malın da babana aitsiniz." hadis-i şerifi, bu hususta bir delil teşkil ediyor. Bu delile bakarak çocuğun malı babasına ait olmuş oluyor. Bu cihetle bir mülk şüphesi bulunmuş oluyor. Bu şüphe ise, haddin düşmesi için kâfidir. Bir kimsenin ortak olan cariyeye yahut kinaye lâfızlarıyla bir veya iki talâkla boşamış olduğu karışma yahut satmış fakat henüz teslim etmemiş olduğu cariyeye yahut mehir olarak karısına verdiği fakat henüz karısına teslim etmediği cariyeye cinsi yakınlıkta bulunmasıdır. Bu

kimse, bu suretlerde haram olan cinsî yakınlıkta bulunmuştur. Fakat kendisine zina haddi lâzım gelmez. Çünkü bu meselelerin her birinde mülk şüphesi, nikâh şüphesi mevcuttur ve bu mahalde olan şüphelerde cinsî yakınlıkta bulunan kimse, nesep iddiasında bulunsa, yani doğan çocuğun kendisinin olduğunu iddia etse, nesebi sabit olur. Ama cinsî yakınlıkta olan şüphelerde nesep iddiasında bulunan kimsenin, nesebi sabit olmaz.

Bir kimse kardeşinin cariyesine yahut amcasının cariyesine helâl olduğunu zannetse bile cinsî yakınlıkta bulunursa, kendisine had vurulur. Bir âmâ kendi yatağında bulduğu bir kadına cinsi yakınlıkta bulunsa, kendisine had vurulur. Zira âmâ kendi karısının hareketini ve vaziyetini diğer kadınlardan ayırt edebilir. Ancak âmâ karısını döşeğe davet ettiği zaman **"Ben, senin karınım."** diye cevap verirse, bu takdirde had vurulmaz.

Bir kimse karısı olacak kadını görmeden evlenmiş olup, kadınlar; **"İşte bu, senin karındır."** diyerek, yabancı bir kadını bu adamın yanına zifafa soksalar, bu suretle meydana gelen bir şüpheden dolayı, o kimse hakkında had lâzım gelmez. O kimsenin, bu kadının mehrini vermesi icap eder. **"Ali (r.a), böyle hükmetmiş ve iddet beklemesini emretmiştir"** ve Hidâye, Kâfi, Kenz şerhinde, İbn-i Melek'de böyle zikredilmiştir. Ama İhtiyâr'da, **"Ömer (r.a) hükmetmiş ve iddet beklemesini emretmiştir."** diye yazılıdır.

Bir kimse, bir hayvana cinsî yakınlıkta bulunsa, o kimseye had vurulmaz. Bu, bir cinayettir, yoksa zina değildir. Bu hayvan eti yenmeyen hayvanlardan ise, boğazlandıktan sonra yakılır. Bu hayvana cinsi yakınlıkta bulunan kimseden hayvanın kıymeti alınır. Eğer bu hayvan eti yenen hayvanlardan ise, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kesilir ve eti yenir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; başkalarını bu gibi çirkin işlerden men etmek için, bu et herhâlde yakılmalıdır.

Bir kimse dâr-ı harpte yahut İslâm hükümetine karşı gelen azgınların bulunduğu yerde zina etse, kendisine had vurulmaz.

Bir kimse, kendisine nikâhı ebediyen haram olan herhangi bir kadınla evlenip de, O'na cinsi yakınlıkta bulunsa, hakkında - bu çirkin hareketinden dolayı - had cezası lâzım gelmez. Ancak bu kadının kendisine haram olduğunu bilirse, kendisine tazîr suretiyle ağır ceza tatbik edilir. Bu. İmam-ı A'zam (r.a)'a göredir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir kimse başkasının karısıyla veya kendisine nikâhı ebediyen haram olan herhangi bir kadınla bilerek evlenip ve cinsi yakınlıkta bulunursa o kimseye had cezası vurulur. Çünkü O'nun bu çirkin işi, zinadan başka şey değildir. Fetva da bunun üzerinedir. Ancak, bu kadının haram olduğunu bilmeyip, helâl olduğunu zannetmiş olursa, hakkında yalnız tazîr

ile iktifa olunur.

Bir kimse, zina etmek için kiraladığı bir kadına cinsî yakınlıkta bulunsa. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; her ikisine de bu çirkin hareketlerinden dolayı had cezası lâzım gelmez. Çünkü bu kiralama, bir çeşit mehir karşılığında nikâh akdine benzer. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bu cinsî yakınlıktan dolayı, zina haddi her ikisine de vurulur. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre de böyledir. Çünkü erkek ile bu kadın arasında mülk ve mülk şüphesi yoktur. Bu takdirde hâlis zina olmuş olur. İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili şudur; Bir kadın, bir adamdan para istedi. Adam, kadın nefsini kendisine teslim etmeyince parayı vermedi. Hz. Ömer (r.a); **"Bu para kadının mehridir."** diyerek her ikisine de zina haddini tatbik etmedi.

Bir kimse, nikâhlısı olmayan bir kadının ön tarafı dışında uyluğu gibi herhangi bir azasına yahut arkasına veya bir erkeğin arkasına cinsî yakınlıkta bulunsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; en ağır tazir cezası verilirse de, zina cezası tatbik edilmez.

"Hidâye" sahibi; **"Câmiü's-Sağîr"den, "Bu çirkin işi yapan kimse hapsedilir."** diye nakletmiştir

Ebu Yusuf'la Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre, bu kimseye had vurulur. Bu kavl İmam-ı Şafiî (r.a)'nin, iki kavlinden biridir. Diğer kavli ise; bu fena fiili hem yapan hem yaptıran, her ikisi de öldürülür. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v);

اُقْتُلُوا الْفَاعِلَ وَالْمَفْعُولَ

"(Lût kavminin çirkin olan işini) **yapanı da, yaptıranı da öldürünüz."** ve yine Peygamberimiz (s.a.v);

فَارْجُمُوا الْاَعْلَى وَالْاَسْفَلَ

"Üsttekini de, alttakini de taşlayarak öldürünüz." buyurmuşlardır.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in aklî delili; Arkadan cinsi yakınlıkta bulunma, zina manasınadır. Zira bu çirkin iş, şehvet yerinde, şehveti tam olarak tatmin etmektir.

İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; Bu suretle cinsî yakınlık, zinadan başka bir kepazelik olup, zina gibi değildir.

Ashâb-ı Kiram böyle çirkin işi yapan kimse hakkında ihtilâf etmişlerdir; Bazıları, **"O kimse, ateşte yakılır."** demişlerdir. Bazıları, **"Üzerine duvar yıkılır."** demişlerdir. Bazıları da; **"Yüksek yerden taşlar üzerine, baş aşağı atılır."** demişlerdir. Bu çirkin işte, zina manası yoktur, iki taraf-

tan istek olmayıp, ancak bir taraftan vardır. Ama zinada istek iki taraftandır.

İslâm memleketinde oturan ve Müslüman olmayan bir kimse, kâfir memleketinden gelen bir kadınla zina etse, yalnız İslâm memleketinde oturan kimseye had vurulur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; her ikisine de zina haddi vurulur. Zira müste'min (pasaportla gelenler) ve Müslüman olmayanlar, İslâm hükümlerini kabul etmiştir.

Müslüman memleketine pasaportla gelen ve Müslüman olmayan bir kimse, Müslüman olmayan bir kadınla zina ederse, İslâm memleketinde oturan kadına had vurulur. Müslüman memleketine pasaportla gelen ve Müslüman olmayan erkeğe had vurulmaz. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; her ikisine de had vurulur, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; her ikisine de had vurulmaz.

Mükellef olan bir kimse, deli yahut küçük olan bir kıza zina ederse, yalnız mükellefe had vurulur. Bir çocuk veya deli, akıllı ve erginlik çağında olan bir kadına zina etse, hiçbirine had vurulmaz. Zira deli ile çocuk mükellef değildirler, bunların cinsî yakınlığı tam bir zina kepazeliği sayılmaz. Kadın ise, bunlara tâbi sayılacağından, O'nun hakkında da had tatbik edilemez. Ancak Ebu Yusuf (r.a)'tan bir rivayette; kadın hakkında had icra edilir. Çünkü O, mükelleftir. O'nun nefsini teslim etmesi zinadan sayılır.

Bir erkek veya kadına zorla zina yaptırılsa, bunlara zina haddi tatbik edilmez. Zina eden erkek ile kadından birisi zina ettiklerini ikrar edip, diğeri nikâhlı olduklarını iddia etse, her ikisine de had vurulmaz. Erkeğin üzerine mehir lazım olur.

Bir kimse, başka bir şahsın cariyesine zina etse ve zina işiyle o cariyeyi öldürse, zina eden kimseye hem had ve hem cariyenin kıymeti lâzım gelir. Zira o kimse, iki cinayet işlemiştir. Bu takdirde, o kimsenin üzerine zina için had ve öldürdüğü için cariyenin kıymeti icab eder, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; had lâzım olmayıp, ancak cariyenin kıymeti lâzımdır.

Halife, mal ve kısas ile muaheze olunur. Ama had vurulmaz, zira mal ile kısas, kul haklarından olduğu için tatbik olunur. Fakat had Allah (c.c) hakkıdır. Hakları yerine getirmek ise Halife'ye bırakılmıştır. Bu takdirde Halife'nin kendi nefsine had vurması mümkün değildir.

ـ بَابُ الشَّهَادَةِ عَلَى الزِّنَا وَالرُّجُوعُ عَنْهَا ـ

لاَتُقْبَلُ الشَّهَادَةُ بِحَدٍّ مُتَقَادِمٍ مِنْ غَيْرِ بُعْدٍ عَنِ الْاِمَامِ اِلاَّ فِى الْقَذْفِ وَفِى السَّرِقَةِ يَضْمَنُ الْمَالَ وَيَصِحُّ الْاِقْرَارُ بِهِ اِلاَّ بِالشُّرْبِ. وَتَقَادُمُ غَيْرِ الشُّرْبِ بِشَهْرٍ فِى الْاَصَحِّ. وَالشُّرْبُ بِزَوَالِ الرِّيحِ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ بِشَهْرٍ اَيْضًا. وَاِنْ شَهِدُوا بِزِنَاهُ بِغَائِبَةٍ قُبِلَتْ بِخِلاَفِ سَرِقَتِهِ مِنْ غَائِبٍ. وَاِنْ اَقَرَّ بِالزِّنَا بِمَجْهُولَةٍ حُدَّ وَاِنْ شَهِدُوا كَذٰلِكَ لاَيُحَدُّ. وَكَذَا لَوْ اِخْتَلَفُوا فِى طَوْعِ الْمَرْاَةِ وَعِنْدَهُمَا يُحَدُّ الرَّجُلُ. وَلاَ يُحَدُّ اَحَدٌ لَوْ اِخْتَلَفَ الشُّهُودُ فِى بَلَدِ الزِّنَا اَوْ شَهِدَ اَرْبَعَةٌ بِهِ فِى بَلَدٍ فِى وَقْتٍ وَاَرْبَعَةٌ بِهِ فِى ذٰلِكَ الْوَقْتِ بِبَلَدٍ اٰخَرَ كَذٰلِكَ لَوْ شَهِدَ اَرْبَعَةٌ عَلَى اِمْرَاَةٍ بِهِ وَهِىَ بِكْرٌ وَهُمْ فَسَقَةٌ اَوْ شُهُودٌ عَلَى شُهُودٍ وَاِنْ شَهِدَ بِهِ الْاُصُولُ بَعْدَ ذٰلِكَ وَحُدَّ الْمَشْهُودُ عَلَيْهِ لَوْ اِخْتَلَفَ الشُّهُودُ فِى زَوَايَا الْبَيْتِ وَالشُّهُودُ فَقَطْ لَوْ كَانُوا عُمْيَانًا اَوْ مَحْدُودِينَ فِى قَذْفٍ اَوْ اَقَلَّ مِنْ اَرْبَعَةٍ اَوْ اَحَدُهُمْ عَبْدٌ اَوْ مَحْدُودٌ وَكَذَا لَوْ وُجِدَ اَحَدُهُمْ عَبْدًا اَوْ مَحْدُودًا بَعْدَ حَدِّ الْمَشْهُودِ عَلَيْهِ. وَدِيَتُهُ فِى بَيْتِ الْمَالِ اِنْ رُجِمَ وَاَرْشُ جَرْحِ ضَرْبِهُ اَوْ مَوْتِهِ مِنْهُ هَدَرٌ وَقَالاَ فِى بَيْتِ الْمَالِ اَيْضًا. وَكَذَا الْخِلاَفُ لَوْ رَجَعَ الشُّهُودُ. وَلَوْ رَجَعُوا بَعْدَ الرَّجْمِ حُدُّوا وَغَرِمُوا الدِّيَةَ. وَكُلُّ وَاحِدٍ رَجَعَ حُدَّ وَغَرِمَ رُبْعَهَا. وَلَوْ رَجَعَ اَحَدُ خَمْسَةٍ فَلاَ شَىْءَ عَلَيْهِ فَاِنْ رَجَعَ اٰخَرُ حُدَّا وَغَرِمَا رُبْعَهَا. وَلَوْ رَجَعَ وَاحِدٌ قَبْلَ الْقَضَاءِ حُدُّوا كُلُّهُمْ وَلَوْ بَعْدَهُ قَبْلَ الْحَدِّ فَكَذٰلِكَ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ الرَّاجِعُ فَقَطْ. وَلَوْ شَهِدُوا فَزُكُّوا فَرُجِمَ ثُمَّ ظَهَرُوا كُفَّارًا اَوْ عَبِيدًا فَالدِّيَةُ عَلَى الْمُزَكِّينَ اِنْ رَجَعُوا عَنِ التَّزْكِيَةِ وَاِلاَّ فَعَلَى بَيْتِ الْمَالِ وَقَالاَ عَلَى بَيْتِ الْمَالِ مُطْلَقًا. وَلَوْ قَتَلَ اَحَدٌ الْمَاْمُورَ بِرَجْمِهِ فَظَهَرَ كَذٰلِكَ فَالدِّيَةُ فِى مَالِ الْقَاتِلِ. وَلَوْ اَقَرَّ الشُّهُودُ بِتَعَمُّدِ النَّظَرِ لاَتُرَدُّ شَهَادَتُهُمْ. وَلَوْ اَنْكَرَ الْاِحْصَانَ يَثْبُتُ بِشَهَادَةِ رَجُلَيْنِ اَوْ رَجُلٍ وَامْرَاَتَيْنِ اَوْ وِلاَدَةِ زَوْجَتِهِ مِنْهُ.

ZİNA ÜZERİNE ŞAHADET VE O ŞAHADETTEN DÖNME

Hâkimden uzak olmayan bir yerde, uzun zaman önce haddi gerektiren bir suçun işlendiğine dair yapılan şahitlik kabul edilmez. Ancak, kazf hakkındaki şahitlik kabul edilir.

Hırsızlık hadd (ceza)i, zina haddi, şarap içme haddi, hâlis Allah-û Teâlâ (c.c)'nın hakları olan hadlerdir. Bu hadler hakkında uzun zaman sonra yapılan şahitlikler geçersizdir. Ama bu suçları yapan kimseler, ken-

dileri ikrar ederlerse, kabul edilir. Ancak şarap içtiğini ikrar eden kimsenin ikrarı, İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kabul edilmez. Uzun zaman geçtikten sonra yapılan şahitlik töhmeti gerektirir.

Bir kimse, bu şahsın zina ettiğini veya içki içtiğini görse, bu gören kimse isterse o şahsa had vurulması için şahitlik yapar, isterse Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ سَتَرَ عَلَى اَخِيهِ الْمُسْلِمِ عَوْرَةً سَتَرَاللهُ عَلَيْهِ عَوْرَاتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Her kim Müslüman kardeşinin bir ayıbını örterse, Allah-ü Teâlâ'da o kimsenin ayıplarını Kıyamet gününde örter." hadis-i şerifinin manası gereğince, şahitlik yapmaz. Bu kimse şahitlik yapıp, yapmama arasında serbesttir.

Bir kimse haddi gerektiren bir suçu gördüğünde şahitlik etmezse, maksadı gizlemektir. Mümine yakışan da budur. Ama bundan sonra o suça şahitlik yapsa, önce üzerine vacip olan şeyi geri bırakmıştır, imdi vacibi geri bırakmak, fâsıklıktır. Fâsığın şahadeti kabul olunmaz. Fakat kazf haddinde, zamanın uzamasıyla şahitlik geçerlidir. Çünkü kazf haddi, kul hakkıdır, kendisine zina nispet edilen kimsenin dava etmesi şarttır. Hırsızlık haddinde şahitlik, zamanın uzamasıyla düşer. Fakat hırsız, çaldığı şeyi öder. Zira malın vacip olması, zamanın uzamasıyla düşmez. Çünkü mal, kul hakkıdır. Uzun zaman geçtikten sonra haddi gerektiren bir suçu ikrar etmek sahih olur. Ancak, şarap içme suçunu ikrar etmek sahih olmaz. Şarap içmeden başka hadlerdeki uzun zaman, bir ay ile takdir edilmiştir. Şahitler, haddi gerektiren bir suça dair şahadetlerini bir aydan önce yaparlarsa şahitlikleri kabul edilir. Ama bir ay veya bir aydan sonra şahitlik yaparlarsa, şahitlikleri kabul edilmez. Ancak mesafenin uzaklığı, şahitlerin hastalığı veya yolların korkunç bir hâlde bulunması gibi bir sebepten dolayı olursa, kabul edilir.

Şarap içmedeki uzun zaman ise, şarap içen kimsenin ağzının kokuşunun gitmesiyle takdir edilmiştir. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; diğer suçlar gibi, bir aydır. Şahitler, bir kimsenin kaybolan bir kadına zina ettiğine şahadet etseler, kabul edilir ve had vurulur. Ama kaybolan bir kimsenin malını çaldığına şahitlikte bulunsalar kabul edilmez ve hırsızın eli kesilmez. Zira hırsızlıkta, malı çalınan kimsenin dava etmesi şarttır.

Bir kimse, bilinmeyen bir kadına zina ettim, diye ikrar etse, had vurulur. Zira zina ettim, diye ikrar ettiği kadının bilinmemesi haddin vurulmasına mâni değildir. Fakat şahitler, bir kimse bilinmeyen bir kadına zina etti diye, şahitlik etseler, kimseye had vurulmaz. Çünkü o kadın kendisinin nikâhlısı yahut cariyesi olması ihtimali vardır. Şahitlerden ikisi kadına zor-

la zina etti, ikisi de rızasıyla zina etti diye, şahadette ihtilâf etseler, yine ikisine de had vurulmaz. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; erkeğe had vurulur. Zira şahitler, erkek hakkında haddin icap ettiği üzerine ittifak edip, ikisi kadının rızasıyla, ikisi de zorla diye şahitlik yapmışlardır, ihtilâf, kadın tarafında bulunmuştur. Kadına da hadd vurulabilmesi için razı olması şarttır. Kadının rızası ise, bulunmamıştır. Bu takdirde kadına, had vurulmaz, İmam-ı A'zam (r.a)'ın delili; Kendisi hakkında şahitlik yapılan şey zinadır. Bunda ise, ihtilâf edilmiştir. Zira zina, erkek ile kadın arasında bulunan çirkin bir iştir, iki kimse ile bulunan her iş, iki zıt vasıf ile sıfatlanamaz. Zira zinada rıza, iki kimsenin ortaklığını gerektirir. Zorla yapmaksa, erkeğin yalnızlığını gerektirip, ikisinin toplanması mümkün olmaz. Bu takdirde, başkasına zıt olan bir işi işlemiş olur. Her biri hakkında şahitlik nisabı tamamlanmamış olur. Kadının rızası vardı, diye şahitlik yapanlar, kadına zina isnat etmiş olurlar. Kadına zina isnat edenler ise; kadının hasmıdır. Hasmın şahitliği, caiz değildir. Kadının rızası vardı, diye şahitlik eden şahitler üzerine had vurulması gerekirdi. Fakat kadının rızası yoktu, diyen şahitlerin şahadeti, bu kazf haddini düşürmüştür.

Şahitler, zina edilen şehirde ihtilâf etseler yahut dört şahit aynı vakitte filan şehirde, dört şahit de aynı vakitte filan şehirde zina eltiler, diye şahitlik etseler; gerek zina edenlerden olsun ve gerek şahitlerden olsun hiçbirine had vurulmaz. Dört şahit, bir kadının zina ettiğine şahitlik etseler, kadınlar zina isnat edilen kadına bakıp, bekâr olduğunu söyleseler, yine kadına da şahitlere de had vurulmaz. Zira kadının bekâretiyle zina gerçekleşemez. Bu bâbta, kadınların şahitlikleri haddi düşürmede delildir.

Zina hususunda şahitlik eden şahitler fasık olurlar yahut başkalarından işitmeleri üzere şahitlik etseler, yine hiçbirine had vurulmaz. Zina suçunu görenler, sonradan şahitlik yapsalar kabul edilmez. Çünkü önce bunlardan duyanların şahitlikleri reddedilmekle bir bakıma asıl görenlerin şahitlikleri reddedilmiştir. Bir hadisede, şahitlerin şahadeti reddedildikten sonra bir daha kabul edilmez.

Hadlerde ve kısasta ağızdan duyma şahitlik kabul edilmez. Âmâ fasıkın şahadetinin kabul edilmemesinin sebebi, şahadeti yerine getirmede kusurları olduğu içindir. Zira onların şahadeti yüklenmeye ehil oldukları Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا

"Ey iman edenler, eğer bir fâsık size bir haber getirirse onu araştırın." (El-Hücurat Suresi; 6) kavl-i kerimiyle sabittir. Zira araştırmakla emir, fasığın şahadete ehil olduğuna delildir. Eğer ehil olmasa, araştırmakla emir olunmazlardı. Şahadetleri ancak noksan ve kusurlar için ka-

bul edilmez.

Kâdîhân'da "Şahit üç nevi'dir;

1- şahadeti yüklenmeye ve yerine getirmeye ehil olan adaletli kimsenin şahitliğidir.

2- şahadeti yüklenmede ve yerine getirmede kusuru olan fasığın şahitliğidir.

3- şahadeti yüklenmeye ehil olup, ama yerine getirmeye ehl olmayan âmâ ve kendisine kazf haddi vurulmuş olan kimselerin şahitliğidir. Bunlar şahadeti yüklenmeye ehil olduklarından dolayı, bunların şahadetleriyle nikâh yapılır." denilmiştir.

Şahitler evin köşelerinde ihtilâf etseler, zina edenlere had vurulur. Kıyas; şahadette ihtilâf edilmekle haddin vurulmaması icap eder. Fakat istihsânen had vurulur. Zira birleştirmek mümkündür. Mesela; evin bir köşesinde zinaya başlayıp, hareket ederek diğer köşesinde son bulabilir. **"Dürer"**de; **"Kâfi"den oda küçük olursa, birleştirmek mümkündür. Büyük ise, mümkün değildir."** diye nakledilmiştir.

Şahitler âmâ olurlar yahut kendilerine kazf haddi vurulmuş olurlarsa, şahitlere kazf haddi vurulup, zina isnat ettikleri kimselere had vurulmaz. Âmâlar ile kendilerine kazf haddi vurulan kimseler şahadeti yüklenmeye ehildirler. Fakat şahadeti yerine getirmeye ehil değillerdir Bunlar şahadeti yerine getirmeyen tam ve noksan olarak ehil olmadıkları için şahitlikleri kazfa çevrilir. Bundan dolayı kendilerine had vurulur.

Zina hususunda şahitlik eden şahitler dörtten az olurlar yahut dörtten biri köle olur yahut kazf haddi vurulmuş olursa şahitlere had vurulur. Zira bu şahitler, şahadet ettikleri kimselere kâzif (zina isnat edici) olmuş olurlar. Zina ettiğine dair şahitlik yaptıkları kimseye had vurulduktan sonra şahitlerden birinin köle veya âmâ veya kazften dolayı kendisine had vurulmuş olduğu anlaşılsa, şahitler hakkında kazf haddi lâzım gelir. Çünkü şahadete ehil olmadıkları cihetle, bu şahadetleri kazf mahiyetinde olunca Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً

"Namuslu ve hür kadınlara (zina isnadıyla) **iftira atan sonra** (bu bâbta) **dört şahit getirmeyen kimseler**(in her birine)**e seksen değnek vurun."** (En Nur Suresi; 4) kavl-i keriminin manası gereğince, üzerlerine kazf haddi lâzım gelir.

Eğer zina haddi, taşlayarak öldürme yoluyla yapılmış ise, öldürülen

kimsenin diyetini Beyt'ül-mal öder. Mesela; şahitlerin şahadetiyle zina eden kimse taşlanarak öldürüldükten sonra şahitlerden birisi köle yahut kazf haddi vurulmuş bulunursa, öldürülenin diyetini Beyt'ül-mal öder. Zira bu hüküm, hâkimin hatasından şahitlerin vasıflarını incelemedeki kusurundan meydana gelmiştir. Hâkimin hükmü ise, Müslümanların menfaati içindir. Bu takdirde hâkimin hatasından dolayı icab eden ödeme, Müslümanların malından vacip olur ki bu da Beyt'ül-mal'dır. Vurulan hadden yaralanan ve kesilen azalardan veyahut ölmesinden dolayı lâzım gelen diyet İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; verilmez. Mesela; zina için şahitlerin şahadetiyle had vurulduktan sonra, şahitlerin birisi kör, köle veya kazf haddi vurulmuş bulunursa ve bunların şahadetiyle had vurulan kimse yaralanır yahut ölürse, bu yarasından ve ölmesinden dolayı İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyet verilmez. Zira yaralanma, şahadete nispet edilmez. Şahitler, şahadetleriyle acıtıcı dayak vurmayı gerektirmişlerdir. Bundan dolayı çok sıcak günde yahut çok soğuk günde hadlerin yapılması helâl değildir. Hasta olan kimseye de had vurulması caiz değildir. Çünkü hasta olan kimse ölebilir. Ebu Yusuf la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; taşlanarak öldürülmedeki diyet gibi, dayak vurulurken yaralanan veya kesilen azalarından dolayı lâzım gelen diyet Beyt'ül-mal'dan verilir. Şahitler şahadetlerinden dönseler, ihtilâf yine böyledir. Mesela; dayak vurulurken yaralansa yahut ölse Imam-ı A'zam (r.a)'a göre; diyet verilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; Beyt'ül-mal'dan verilir. Eğer şahitler, taşlanarak öldürüldükten sonra şahadetlerinden dönerlerse, kendilerine kazf haddi vurulur ve diyeti de kendilerinden alınır. Zira dönmeleriyle şahadetleri bozulmuştur. Taşlanarak öldürüldükten sonra şahitlerden birisi şahitliğinden dönse, kendisine kazf haddi vurulur. Zira dönmesiyle öldürülen kimseye zina iftirasında bulunmuş olur ve diyetin dörtte birini öder. Zira şahadetiyle telef olur. Diyetin dörtte birini ödemesi icab eder.

Beş kişi zina hususunda şahitlik etseler, birisi şahitliğinden dönse, O'nun üzerine bir şey lâzım gelmez. Çünkü şahadet nisabı bakidir. Eğer biri daha dönerse, ikisine kazf haddi vurulur ve diyetin dörtte birini de öderler, zira şahadetleriyle kazfe çevrilmiştir. Had ise bölünmeyi kabul etmez. Bundan dolayı ikisine de kazf haddi vurulur. Eğer şahitlerden biri, hâkim hüküm vermezden önce veya hâkim hüküm verip, had tatbik edilmeden önce şahitliğinden dönerse, şahitlerin hepsine kazf haddi vurulur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, ancak dönene had vurulur. Zira şahitlik, hâkimin hükmüyle tekit edilmiş olup, ancak dönen hakkında bozulmuş olur. Zina hususunda şahitler şahadet etseler ve tezkiye olunduktan sonra "Zina etti!" diye şahadet ettikleri kimse taşlanarak öldürülse, bundan sonra şahitlerin kâfir yahut köle oldukları anlaşılsa, şahitleri tezkiye edenler, tezkiyelerinden dönerlerse, öldürülenin diyetini onlar verir. Eğer tezki-

yelerinden dönmezlerse, öldürülenin diyetini Beyt'ül-mal öder. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; tezkiye edenler gerek dönsün gerek dönmesin öldürülenin diyeti Beyt'ül-mal'dan alınır.

Bir kimse, taşlanarak öldürülmesi emredilen kimseyi öldürse, sonra şahitlerin kâfir olduğu anlaşılsa, öldürülen kimsenin diyeti katilin malından alınır. Kıyasa göre; katilin kısasen öldürülmesi vaciptir. Zira haksız olarak günahsız bir kimseyi öldürmüştür. Fakat istihsân yoluyla hâkimin hükmü, öldürülen kimsenin öldürülmesinin mubah olması şüphesini meydana getirmiştir. Bu takdirde katilin malından diyet vacip olur. Zira katil, o kimseyi âmmden öldürmüştür. Âmmden öldürmede, kabilesi üzerine bir şey lâzım gelmez. Bu diyetin ödenmesi üç seneye kadar vacip olur.

Eğer şahitler zina hususundaki şahadetlerini yerine getirirken, kasten baktıklarını ikrar etseler, şahadetleri reddolunmaz. Zira şahitlerin şahadeti yüklenmeleri için zina eden erkek ile kadının tenasül azalarına bakmaları mubahtır. Çünkü onlar, tabip yerindedirler. Bazıları, **"Başkasının avret mahalline bakmak fâsıklıktır. Şahadetleri kabul edilmez."** demişlerdir. Eğer şahitler, lezzet almak için kasten baktıklarını ikrar ederlerse, ittifakla şahadetleri kabul edilmez.

Bir kimsenin zina ettiğine dair aleyhine şahitlik yapılsa; bu kimse muhsan olduğunu inkâr etse, o kimsenin muhsan olduğu iki erkek yahut bir erkek ile iki kadının şahadetiyle yahut o kimsenin karısının kendisinden çocuk doğurmasıyla sabit olur. Mesela; bir kimsenin karısı olup, fakat şahitler o kimsenin karısı olduğuna dair şahadet ettiklerinde, karısına cinsî yakınlıkta bulunduğunu inkâr etse, ama karısı çocuk doğursa, o kimsenin muhsan olduğu sabit olmuş olur.

ـ بَابُ حَدِّ الشُّرْبِ ـ

مَنْ شَرِبَ خَمْرًا وَلَوْ قَطْرَةً فَأُخِذَ وَرِيحُهَا مَوْجُودٌ أَوْ جَاؤُا بِهِ سَكْرَانَ وَلَوْ مِنْ نَبِيذٍ وَشَهِدَ بِذٰلِكَ رَجُلاَنِ أَوْ أَقَرَّ بِهِ مَرَّةً وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ مَرَّتَيْنِ لَوْ عَلِمَ شُرْبُهُ طَوْعًا حُدَّ إِذَا صَحَّا ثَمَانِينَ سَوْطًا لِلْحُرِّ وَأَرْبَعِينَ لِلْعَبْدِ مُفَرَّقًا عَلَى بَدَنِهِ كَمَا فِي الزِّنَا. وَإِنْ أَقَرَّ بِهِ أَوْ شَهِدَ عَلَيْهِ بَعْدَ زَوَالِ رِيحِهَا لاَ لِبُعْدِ الْمَسَافَةِ لاَيُحَدُّ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَلاَ يُحَدُّ مَنْ وُجِدَ فِيهِ رَائِحَةُ الْخَمْرِ أَوْ تَقَيَّأَهَا أَوْ أَقَرَّ ثُمَّ رَجَعَ أَوْ أَقَرَّ سَكْرَانَ. وَالسُّكْرُ الْمُوجِبُ لِلْحَدِّ أَنْ لاَيَعْرِفَ الرَّجُلَ مِنَ الْمَرْأَةِ وَالأَرْضَ مِنَ السَّمَاءِ وَعِنْدَهُمَا أَنْ يَهْذِيَ وَيَخْلِطَ كَلاَمَهُ وَبِهِ يُفْتَى وَلَوْ ارْتَدَّ السُّكْرَانُ لاَتَبِينُ امْرَأَتُهُ.

ŞÜRB (İÇKİ) HADDİNİN HÜKÜMLERİ

Şürb (içki) iki kısımdır;

1) Hamr (şarap)dır. Bunun azı da, çoğu da, sarhoşluk versin vermesin kesinlikle haram olup, bir damlası bile olsa, haddi gerektirir.

2) Şaraptan başka sarhoşluk veren diğer içkilerdir.

Hamr (Şarap); "**Pişirilmeksizin kendi kendine kaynayıp kabaran, kuvvetlenip sarhoş edici bir hâle gelen yaş üzüm suyudur. Köpüğünü atmış olsun, olmasın.**" Bu tarif, Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göredir, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; böyle bir üzüm suyu, köpüğünü atmadıkça had hususunda harar sayılmaz.

Şürb haddi; Az veya çok miktarda kendi iradesiyle şarap içilmesinden dolayı vurulması gereken bir cezadır. Sarhoşluk vermiş olsun, olmasın. Buna, "hamr (şarap) haddi" de denilir.

Bir kimse, bir damla olsun şarap içer ve kokusu var iken yakalanırsa yahut diğer haram içkilerden içip, sarhoş olarak getirilirse ve bu kimsenin içtiğine dair iki erkek şahitlik yaparsa yahut o kimse içki içtiğini İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; bir defa, Ebu Yusuf (r.a)'a göre; iki defa ikrar ederse ve içkiyi, kendi rızasıyla içtiği de bilinirse; bu kimse ayılınca hür ise zina haddinde olduğu gibi bedeninin çeşitli yerlerine seksen değnek; köle ise kırk değnek vurulur. Ancak yüzüne, başına, tenasül azalarına ve nazik yerlerine vurulmaz. Bu kimsenin üzerinden, kendisini başından ayağına kadar örten entari gibi elbisesinden başka elbiseleri çıkartılır. Kadınların, kürk gibi kalınca elbisesinden başkası

üzerlerinden çıkarılmaz. Mesafe uzak olmadığı hâlde şarabın kokusu gittikten sonra, bir kimse şarap içtiğini ikrar etse yahut iki erkek şarap içtiğine dair şahitlik etseler; İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'a göre; o kimseye had vurulmaz. Çünkü uzun zaman önce haddi gerektiren bir suç işlenirse had vurulmaz. Şarap içmede uzun zamanın müddeti; şarap kokusunun gitmesiyle takdir edilmiştir, İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, o kimseye had vurulur. Çünkü İmam-ı Muhammed (r.a), diğer hadlerde olduğu gibi, şarap içmedeki zamanın geçme müddetini de bir ay olarak itibar etmiştir. Zira kokunun bulunması, şarap içtiğine delil olamaz. Şarap içen kimse, karnında şarap varken, şarabın kokusunu giderebilir. Ve bazı meyvelerde şarap kokusu bulunur. Bir kimse çok ayva yese, o kimsede şarap kokusu bulunur. Nitekim Şairin beytinde;

"Bana, sen mutlaka şarap içmişsin dediler,

Ben, onlara hayır şarap içmedim, bilakis ayva yedim," dedim, diye gelmiştir.

İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un aklî delili; İbn-i Mes'ûd (r.a)'un;

فَاِنْ وَجَدْتُمْ رَائِحَةَ الْخَمْرِ فَاجْلِدُوهُ

"(Bir kimsede) **şarap kokusu bulursanız, hemen O'na dayak vurunuz."** kavl-i şerifidir.

Bir kimsede şarap kokusu bulunsa yahut şarap kussa yahut şarap içtiğini ikrar ettikten sonra; ikrarından dönse yahut sarhoşken ikrar etse, sarhoşun ikrarına itibar edilmez. Çünkü bu sarhoşluk, mubah bir şeyi kullanmasıyla veya zorla içirilmek suretiyle meydana gelmiş olabilir. Aynı şekilde, kusan kimseye de zorla içirilme ihtimali vardır. Bu suretlerde, o kimseye had vurulmaz.

Haddi gerektiren sarhoşluk; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; kadını erkekten ve yeri gökten ayırt edemeyecek derecede olan sarhoşluktur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; saçma sapan sözler söyleyen ve sözlerini karıştıracak derecedeki sarhoşluktur. Fetva da bunun üzerinedir. İnâye sahibi; **"Sarhoş olan kimsenin sözlerinin çoğu saçmadır. Eğer sözünün yarısı doğru olursa, o kimse sarhoş değildir. Âlimlerin çoğu bu kavli kabul etmişlerdir."** demiştir. İbn-i Velid (r.a)'den; "Ebu Yusuf'tan haddi gerektiren sarhoşluktan sorduğumda; **"Sarhoş olan kimseye, El-Kâfirûn suresi okutturulur. Eğer yanılırsa sarhoştur."** diye cevap verdi. Ben; **"Bu surede, sarhoş olmayan da yanılır. Bu takdirde, bu sure okutulmakla sarhoşluk nasıl tayin edilir."** diye sorduğumda, Ebu Yusuf; **"Bir kimse şarap için başladı ve namazda bu sureyi okuyamadı, bunun üzerine şarabı haram kılan ayet-i kerime bu**

kimse hakkında nazil oldu." diye cevap verdi." diye rivayet edilmiştir.

Şarabın haram kılınmasının sebebi; Bir gün Abdurrahman b. Avf (r.a); şarap haram kılınmazdan önce bir ziyafet vermiş, Ashâb-ı Kirâm'dan bazıları da, o ziyafette hazır bulunmuştu. Onlara yedirmiş, içirmişti. Akşam namazının vakti gelince biri İmam olmuş, El-Kâfirûn suresini yanlış okumuştu. Bunun üzerine içkinin haram olduğuna dair ayet-i kerime nazil olmuştu. Bu sarhoşluk hakkındaki ihtilâf şaraptan başka sarhoş edici içkilerden birinin kendi rızasıyla içilmesinden meydana gelen sarhoşluktur. Yoksa şarabın bir damlasının içilmesiyle had vurulur. Sarhoş olmaya hacet yoktur. Sarhoş olan kimse (Allah (c.c)'a sığınırız) mürted olsa, karısı boş olmaz. Çünkü küfür inanç babından olduğu için, o kimsenin kastı ve inancı yoktur. Sarhoşlukla, küfür gerçekleşemez. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; mürted olmak küfürdür.

Zahîriyye'de; "(Allah (c.c)'a sığınırız) **bir kimse mürted olsa, ondan sonra şarap içse veya şaraptan başka sarhoş edici içkilerden biriyle sarhoş olsa yahut hırsızlık yapsa yahut zina etse, ondan sonra tevbe etse veya İslâm'a gelse, şarap ile şaraptan başka sarhoş edici içkilerden sarhoşluğundan dolayı kendisine had vurulmaz. Diğer suçlardan dolayı kendisine had vurulur."** denilmiştir.

ـــ بَابُ حَدِّ الْقَذْفِ ـــ

هُوَ حَدُّ الشُّرْبِ كَمِيَّةً وَثُبُوتًا. فَمَنْ قَذَفَ مُحْصَنًا اَوْ مُحْصَنَةً بِصَرِيحِ الزِّنَا حُدَّ بِطَلَبِ الْمَقْذُوفِ مُتَفَرِّقًا وَلاَ يُنْزَعُ عَنْهُ غَيْرُ الْفَرْوِ وَالْحَشْوِ. وَاِحْصَانُهُ كَوْنُهُ مُكَلَّفًا حُرًّا مُسْلِمًا عَفِيفًا عَنِ الزِّنَا. وَلَوْ نَفَاهُ عَنْ اَبِيهِ بِاَنْ قَالَ لَسْتَ لِاَبِيكَ اَوْ لَسْتَ بِابْنِ فُلاَنٍ اِنْ فِي غَضَبٍ حُدَّ وَلاَّ فَلاَ. وَلاَ يُحَدُّ لَوْ نَفَاهُ عَنْ جَدِّهِ اَوْ نَسَبَهُ اِلَيْهِ اَوْ اِلَى عَمِّهِ اَوْ خَالِهِ اَوْ رَابَةِ اَوْ قَالَ يَااِبْنَ مَاءِ السَّمَاءِ اَوْ قَالَ لِعَرَبِيٍّ يَانَبَطِيُّ اَوْ لَسْتَ بِعَرَبِيٍّ. وَيُحَدُّ بِقَذْفِ الْمَيِّتِ الْمُحْصَنِ اِنْ طَالَبَ بِهِ الْوَالِدُ اَوْ وَلَدُهُ اَوْ وَلَدُ وَلَدِهِ وَلَوْ مَحْرُومًا عَنِ الْاِرْثِ وَكَذَا وَلَدُ الْبِنْتِ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَلاَ يُطَالِبُ وَلَدٌ اَبَاهُ وَلاَ عَبْدٌ سَيِّدَهُ بِقَذْفِ اُمِّهِ. وَيَبْطُلُ بِمَوْتِ الْمَقْذُوفِ لاَ بِالرُّجُوعِ عَنِ الْاِقْرَارِ. وَلاَ يَصِحُّ الْعَفْوُ وَلاَ الْاِعْتِيَاضُ عَنْهُ. وَلَوْ قَالَ زَنَأْتَ فِي الْجَبَلِ وَعَنَى الصُّعُودَ حُدَّ خِلاَفًا لِمُحَمَّدٍ. وَاِنْ قَالَ يَازَانِي وَعَكَسَ حُدَّا. وَلَوْ قَالَ لِاِمْرَأَتِهِ وَعَكَسَتْ حُدَّتْ وَلاَ لِعَانَ. وَلَوْ قَالَ زَنَيْتُ بِكَ بَطَلَ الْحَدُّ اَيْضًا. وَاِنْ اَقَرَّ بِوَلَدِهِ ثُمَّ نَفَاهُ يُلاَعِنُ وَاِنْ عَكَسَ حُدَّ وَلَوْلَدُ لَهُ فِي الْوَجْهَيْنِ. وَلاَ شَيْءَ اِنْ قَالَ لَيْسَ بِاِبْنِي وَلاَ بِاِبْنِكَ. وَلاَ حَدَّ بِقَذْفِ اِمْرَأَةٍ لَهَا وَلَدٌ لاَيَعْلَمُ لَهُ اَبٌ اَوْ لاَعَنَتْ بِوَلَدٍ بِخِلاَفِ مَنْ لاَعَنَتْ بِغَيْرِهِ. وَلاَ بِقَذْفِ رَجُلٍ وَطِئَ حَرَامًا لِعَيْنِهِ كَوَطْيءٍ فِي غَيْرِ مِلْكِهِ مِنْ كُلِّ وَجْهٍ اَوْ مِنْ وَجْهٍ كَوَطْيِ اَمَةٍ مُشْتَرَكَةٍ اَوْ مَمْلُوكَةٍ حَرُمَتْ اَبَدًا كَاُمَّتِهِ الَّتِي هِيَ اُخْتُهُ رَضَاعًا وَلاَ بِقَذْفِ مُسْلِمٍ زَنَى فِي كُفْرِهِ اَوْ مُكَاتَبٍ وَاِنْ كَانَ مَاتَ عَنْ وَفَاءٍ. وَيُحَدُّ بِقَذْفِ مَنْ وَطِئَ حَرَامًا لِغَيْرِهِ كَوَطْيِ اَمَتِهِ الْمَجُوسِيَّةِ اَوْ اِمْرَأَتِهِ وَهِيَ حَائِضٌ وَكَذَا وَطِئُ مُكَاتَبَتِهِ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى وَيُحَدُّ مَنْ قَذَفَ مُسْلِمًا كَانَ قَدْ نَكَحَ مَحْرَمَهُ فِي كُفْرِهِ خِلاَفًا لَهُمَا. وَيُحَدُّ مُسْتَأْمِنٌ قَذَفَ مُسْلِمًا فِي دَارِنَا. وَيَكْفِي حَدٌّ لِجِنَايَاتٍ اِتَّحَدَ جِنْسُهَا لاَ اِنْ اِخْتَلَفَ.

KAZF HADDİ BABI

Kazf lügatte; almak manasınadır. Sonra, başkasına hoş olmayan şeyleri isnat etmek manasında kullanılmıştır.

Kazf şeriatte; bir kimseye ayıplama ve sövme maksadıyla zina isnat etmektir. Bir kimseye zina isnat etmek, icma-i ümmet ile büyük günahlardandır. Nitekim Allah'û Teâlâ (c.c)'nın;

اِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلاَتِ الْمُؤْمِنَاتِ

لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Namuslu, (kötülüklerden) **habersiz mümin kadınlara iftira atanlar dünyada da, ahirette de lânete uğratıldılar. Onlar için büyük de bir azap var."** (En-Nûr Suresi; 23) kavl-i keriminde vaki olmuştur.

"Fethu'l-Kadir"de de büyük günahlardan olduğu zikredilmiş, fakat mutlak olarak değildir, iftira ettiği kimsenin huzurunda olduğunda büyük günahlardandır. Ama zina isnat ettiği kimse yanında bulunmazsa, büyük günahlardan olmaz.

İmam-ı Şafii (r.a)'ye göre; küçük günahlardandır. Nitekim **"Cem'ul-Cevâmî Şerhi"**nde zikredilmiştir.

Biz Hanefilerin kaidesi de, bu sözden uzak değildir. Zira kazfte sebep, kendisine zina isnat edilen kimseye ayıp yapışmasıdır. Bu ise, kendisine zina isnat edilen kimsenin bulunmadığı yerde yoktur. Ama kendisine zina isnat edilen kimsenin muhsan ve muhsana yani; akıllı, erginlik çağında, hür, Müslüman ve namuslu olması şarttır.

"Cem'ul Cevâmi şerhi"nin haşiyesinde; **"Kendisine zina isnat edilen kimse muhsan ve muhsana olmazsa, bu zina isnadını yapan kimseye had vurulmasa da yine büyük günah işlemiş olur."** denilmiştir.

Kazf haddi; adet bakımından şürb (içki) haddi gibidir. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً

"Namuslu ve hür kadınlara (zina isnadıyla) **iftira atan, sonra** (bu bâbta) **dört şahit getiremeyen kimseler**(in her birin)**e de seksen değnek vurun."** (En-Nûr Suresi; 4) kavl-i keriminde, vaki olmuştur.

Sabit olma bakımından da, içki haddi gibidir. Mesela; Bir defa ikrar ile yahut iki erkeğin şahadetiyle sabit olur. Diğer hadlerde olduğu gibi, bunda da kadınların şahitlikleri kabul edilmez.

Bir kimse, muhsan veya muhsanaya açık zina ile kazfte bulunsa, kendisine zina isnat edilen kimsenin isteğiyle had vurulur. Zira kendisine zina isnat eden kimseye had vurdurmak, kendisine zina isnat edilen kimsenin hakkıdır. Kendisine zina isnat eden kimseye had vurdurmakla, kendisine yapıştırılmış olan ayıbı ortadan kaldırır.

Dürer'de; **"Kendisine zina isnat edilen kimse, zina isnat eden kimsenin meclisinde bulunmasa bile yine zina isnat eden kimseye had vurulur."** denilmiştir.

Kazf haddi; zina isnat eden kimsenin belirli azalarına dağınık bir surette ve orta bir hâlde vurulur. Ancak yüzüne, başına, tenasül azalarına ve nazik yerlerine vurulmaz. Had vurulan kimsenin üzerindeki kürk, yamuklu gibi kalın elbisesinden başkası çıkarılmaz. Kalın olan elbiseler çıkarılır. Zira bu kalın elbiseler bedene acının ulaşmasına mâni olurlar. Diğer elbiseler çıkarılmaz. Çünkü sebebi kesin değildir. Zina isnat eden kimsenin doğru olma ihtimali de vardır. Ama zina haddi ile içki haddi bunun gibi değildir.

Kendisine zina isnat edilen kimsenin, muhsan ve muhsana olması şarttır. Yani akıllı, erginlik çağında, hür, Müslüman ve namuslu olmasıdır. Bu beş şart Hakk Sübhânehu ve Teâlâ'nın;

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ

"Namuslu ve hür kadınlara iftira atan." (En-Nûr Suresi; 4) âyet-i kerimesinde vardır. Bu beş şarttan biri bulunmazsa; o kimse muhsan olmamış olur ve muhsan olmayan kimseye zina isnat edilirse, zina isnat eden kimseye iftira haddi vurulmaz. Zira akıllı ve erginlik çağında bulunmayan kimseye utanma lâhik olmaz. Köle de böyledir. Kendisine zina isnat edilen kimse Müslüman olmalıdır. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'ir;

مَنْ اَشْرَكَ بِاللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُحْصَنٍ

"Kim Allah'a ortak koşarsa, artık o kimse muhsan değildir" hâdis-i şerifi, buna delildir. Zinadan iffetli olmayana da ar lâhik olmaz.

Bir kimse, bir şahsa; **"Bu, senin baban değildir!"** yahut **"Sen, falanın oğlu değilsin!"** demek suretiyle; nesebini inkâr etse, eğer bu söz gazap hâlinde söylenmişse, had vurulur. Fakat kızgınlık hâlinde söylenmişse, had vurulmaz. Eğer o şahsın nesebinin dedesinden olduğunu inkâr etse yahut nesebinin dedesinden olduğunu söylese yahut nesebini amcasına veya dayısına veyahut bakıcısına nispet etse, had vurumaz. Zira bunlara örf ve âdette baba adı verilmez.

Bir kimse, birisine; **"Ey gök suyunun oğlu!"** dese, yine had vurulmaz. Zira bu sözü söyleyen kimse, bu sözüyle o kimsenin babasını göğe, kendisini yağmura benzetmiştir.

Bir kimse, bir Arap'a; **"Ey Nebatî!"** yahut **"Sen, Arap değilsin."** dese, had vurulmaz. Nebat; (m.ö.) yedinci asırda Filistin civarındayaşayan Sâmî ırkına bağlı bir millet olup, kötü ahlâklarıyla meşhurdur.

Bir kimse, ölmüş olan bir şahsa zina isnadında bulunsa, ölmüş olan kimsenin babası, oğlu veya oğlunun oğlu isterse mirastan mahrum olsun-

lar; kazf haddini talep etseler, o kimseye had vurulur. Kızının oğlu had talebinde bulunursa, yine had vurulur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; had vurulmaz.

Baba, kendi oğlunun; efendi, kendi kölesinin muhsana olan analarına zina isnadında bulunsa; oğul, babasına; köle de efendisine karşı kazf haddi davasında bulunamaz. Çünkü babaya; evlâdından; efendiye, kölesinden dolayı had vurulmaz. Hatta baba, evlâdını; efendi, kölesini öldürse, bunlardan dolayı kısas da olunmazlar.

Kendisine zina isnat edilen kimsenin ölmesiyle, kazf haddi düşer.

Hatta had vurulurken ölse, haddin geri kalan kısmı vurulmaz. İmam-ı Şafiî (r.a)'ye göre; had düşmeyip, miras olarak vârislere geçer.

Bir kimse, birisine zina isnadında bulunduktan sonra, bu sözünden dönse kabul edilmeyip, kendisine had vurulur.

Zina isnadından dolayı dava açmamak evlâdır. Buna rağmen böyle bir dava açılınca, hâdise usulü dairesinde takip edilir. Hatta zina isnadı şahitle sabit olduktan sonra, kendisine zina isnat edilen kimsenin suçluyu affetmesi veya O'nunla bir para karşılığı sulh olması sahîh değildir.

Bir kimse, bir şahsa; **"Sen dağda zen'e ettin!"** dese, bu sözüyle dağa çıkmak manasını kastetse, yine had vurulur. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; vurulmaz. Zira **"Zen'e"**, zina manasına gelse de şüphe vardır. Şüphe ile hadler düşünülür.

Bir kimse, birisine; **"Ey zina edici!"** deyip, O da, **"Zina edici sensin!"** dese, ikisine de kazf haddi vurulur. Çünkü ikisi de birbirine zina isnat etmiş olurlar.

Bir kimse, karısına; **"Ey zina edici!"** deyip, kadın da; **"Hayır, zina edici sensin!"** dese, kadına had, erkeğe liân lâzım gelir. Erkeğin karısına zina isnadında bulunmasıyla liân, kadının kocasına zina isnadında bulunmasıyla kazf haddi lâzım gelir. Ancak bu kazften dolayı kadın hakkında önce kazf haddi tatbik edilince, liân düşer. Eğer kadın, kocasına; **"Seninle zina ettim!"** dese hem had hem de liân düşer. Bu meselede iki ihtimal vardır;

1- Kadın, bu sözüyle nikâhtan önce zina etmiş olduklarını ikrar etmiş olur. Bu takdirde had lâzım olup, liân lâzım olmaz. Zira kadın, kocasını tasdik etmiştir. Fakat koca, karısını tasdik etmemiştir.

2- Kadının zina ile muradı, nikâhtan sonra cinsi yakınlık olabilir. Bu takdirde, liân vacip olur. Çünkü muhsanaya zina isnadında bulunmuştur ve bunlardan her birisine bir hâlde had bir hâlde de liân vacip olur. Buna göre; şüphe arız olmakla hem liân, hem de had düşer.

Bir kimse; kendi karısının doğurduğu çocuğun, kendisinden olduğunu ikrar etse; bundan sonra çocuğun kendisinden olmadığını söylese, hakkında liân lâzım gelir. Zira çocuğun kendisinden olduğunu söylemekle nesebi sabit olduktan sonra, **"Benden, değildir!"** demesiyle karısına zina isnadında bulunmuş olacağından liân lâzım gelir. Eğer önce çocuğun kendisinden olmadığını söylese, bundan sonra **"Bendendir!"** diye ikrar etse, liân batıl olup, kazf haddi lâzım gelir. Her iki surette de, çocuğun nesebi kendisinden sabit olur. Eğer, **"Bu çocuk banim ve senin oğlun değildir!"** dese, bununla doğurmayı inkâr etmiş olup, zina isnadında bulunmadığı için hakkında bir şey lâzım gelmez.

Bir kadının, babası bilinmeyen bir çocuğu olsa yahut çocuğundan dolayı liân yapılmış olsa, birisi bu kadına zina isnadında bulunsa, o kimseye had vurulmaz. Ama liân çocuktan dolayı yapılmasa, zina şüphesi bulunmadığı için kazf haddi vurulur. Zira liân, erkek tarafından kazf haddi yerine geçer. Bu takdirde kadının namusu tekitlenmiş olur.

Her bakımdan mülkü olmayan ve liaynîhi haram (hadd-i zatında herkese haram olan şey) olan bir kadına yahut ortak olan bir cariyeye veya nikâhı ebedi haram olan süt kız kardeşine cinsi yakınlıkta bulunan kimseye zina isnat eden şahsa had vurulmaz.

Müslüman olmayan bir kimse zina ettikten sonra Müslüman olsa, birisi bu kimseye yahut kitabet bedeli tam olduğu hâlde ölen bir mükâtebe zina isnadında bulunsa, hakkında kazf haddi tatbik edilmez. Zira zina, bütün dinlerde haramdır. Ashâb-ı Kiram böyle mükâtebin hür mü yahut köle mi olarak öldüğünde ihtilâf etmişlerdir. Buna göre, şüphe bulunduğundan zina isnat edene kazf haddi lâzım gelmez

Mecusi olan cariyesine yahut âdet hâlinde ailesine ligayrîhî haram (hadd-i zatında helâl olup, başkasının hakkından dolayı haram olan şey) olarak cinsî yakınlıkta bulunan kimseye zina isnat eden şahsa, kazf haddi vurulur. Zira bunlarda, mülk bulunmakla haram olmaları geçicidir. Bu takdirde ligayrîhî olan haram, zina olmamış olur.

Bir kimse cariyesini kitabete kesip, cariye kitabet bedelini vermeden O'na cinsi yakınlıkta bulunsa, bu kimseye zina iftirası atan şahsa had vurulur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; had vurulmaz. Mükâtebeye cinsî yakınlıkta bulunmak, muhsan olmayı düşürür.

Kâfir iken, nikâhı kendisine ebedi haram olan bir kadınla evlenmiş sonra Müslüman olmuş kimseye zina isnadında bulunan şahsa had vurulur. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; had vurulmaz. Zira mahremiyle olan nikâh geçersiz olup, Müslüman olmakla muhsan olmamış olur. Bu takdirde O'na zina isnat eden şahsa, had vurulmaz.

Müslüman memleketine pasaportla gelen bir kâfir; bir Müslüman'a zina isnadında bulunsa, kazf haddi vurulur. Zira zina isnadında kul hakkı vardır. Pasaportla gelen kimse, kul haklarına riayeti kabul etmiştir. Sözün kısası, pasaportla Müslüman memleketine gelen kâfire kazf haddi, ittifakla vurulur. Ama içki haddi, ittifakla vurulmaz. Zina ve hırsızlık haddi; Ebu Yusuf (r.a)'a göre; tatbik edilir. İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; tatbik edilmez, içki haddinden başka bütün hadlerin tatbiki vaciptir. **"Beyâniyye"** ile **"Kâfi"**de de böyledir.

Aynı cinsten olan cinayetler için, bir had kifayet eder. Cinayetlerin cinsi çeşitli olursa, bir had kifayet etmez. Mesela; Zina, hırsızlık, kazf, içki hadleri bir kimsede toplansa, her biri için ayrı ayrı had vurulur. Ama hepsi birden vurulmaz. Eğer hepsi birden vurulsa, o şahıs ölebilir. Hatta haddin birisi vurulup, acısı geçtikten sonra diğer had vurulur. Bu hadler bir kimsede toplandığında önce kazf haddi vurulur. Bundan sonra imam muhayyerdir. Dilerse zina haddini, isterse hırsızlık haddini vurur. Zira ikisi de kuvvette eşittir, ikisi de kitapla sabittir, içki haddi en sonra vurulur. Çeşitli cinayetlerin karşılığında bir haddin kifayet etmemesi, her birinin haddiyle ayrı bir maksat hâsıl olması içindir. Mesela; Zina haddinin vurulmasındaki maksat; nesebi korumaktır. Kazf haddinin vurulmasındaki maksat; ırz ve namusu korumaktır. Hırsızlık haddinin tatbik edilmesindeki maksat; malları korumaktır. Içki haddinin tatbik edilmesindeki maksat; akılları korumaktır. Bu takdirde, bir had ile bu maksatların hepsi elde edilemez.

İbn-i Ebî Leylâ (r.a); Kûfe'de kadı iken, mescit kapısında bir adamın, bir şahsa; **"Ey, iki zinâcının oğlu!"** diye kazfettiğini işittiğinde, zina iftirasında bulunan kimseyi yakalayıp, mescit içinde iki had vurmuş. Kadı'nın bu işini İmam-ı A'zam (r.a)'a haber verdiklerinde; **"Şaşılacak şey! Şehrimizin kadısı bu meselede beş vecihle hata etmiştir;**

1- Kendisine zina isnat edilen kimsenin dava etmesi lâzım iken, dava etmeden kazfte bulunana had vurmuş.

2- Bir had vurulacak yerde, iki had vurmuş.

3- İki haddin arası, en az bir gün veya daha ziyade zamanla ayrılması lâzım iken, arka arkaya vurmuş.

4- Mescidin içinde had vurmuş. Hâlbuki Peygamberimiz (s.a.v);

جَنِّبُوا مَسَاجِدَكُمْ عَنْ صِبْيَانِكُمْ وَمَجَانِينِكُمْ وَسَلِّ سُيُوفِكُمْ وَإِقَامَةَ حُدُودِكُمْ

"Siz, mescitlerinizi çocuklardan, delilerden, yalın kılıçtan, had vurmaktan uzak tutunuz." buyurmuştur.

5- Kendisine zina isnat edilen kimsenin ana babası hayatta mıdır yoksa ölü müdür araştırmak lâzımdı ki, bu kazfte bulunan kimseyi dava etmek; anne, babasının hakkı mıdır yoksa oğullarının hakkı mıdır? Açığa çıkmalıydı." demiştir.

ـ فَصْلٌ فِي التَّعْزِيرِ ـ

يُعَزَّرُ مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكًا أَوْ كَافِرًا بِالزِّنَا أَوْ قَذَفَ مُسْلِمًا بِيَافَاسِقُ يَاكَافِرُ يَاخَبِيثُ يَالِصُّ يَافَاجِرُ يَامُنَافِقُ يَالُوطِي يَا مَنْ يَلْعَبُ بِالصِّبْيَانِ يَا آكِلَ الرِّبَا يَا شَارِبَ الْخَمْرِ يَا دَيُّوثُ يَامُخَنَّثُ يَاخَائِنُ يَا اِبْنَ الْقَحْبَةِ يَا اِبْنَ الْفَاجِرَةِ يَازِنْدِيقُ يَاقِرْطَبَانُ يَا مَأْوَى الزَّوَانِي أَوِ اللُّصُوصِ يَاحَرَمْ زَادَهُ. لَا بِيَا حِمَارُ يَاكَلْبُ يَاقِرَدُ يَاتَيْسُ يَاخِنْزِيرُ يَابَقَرُ يَاحَيَّةُ يَاحَجَّامُ يَا اِبْنَ الْحَجَّامِ وَأَبُوهُ لَيْسَ كَذٰلِكَ يَا بُغَاءُ يَامُوَاجِرُ يَا وَلَدَ الْحَرَامِ يَا عَيَّارُ يَا نَاكِسُ يَا مَنْكُوسُ يَاسُحَرَةُ يَاضُحَكَةُ يَاكَشْخَانُ يَا أَبْلَه يَامُوَسْوِسُ. وَاسْتَحْسَنُوا تَعْزِيرَهُ إِذَا كَانَ الْمَقُولُ لَهُ فَقِيهًا أَوْ عَلَوِيًّا. وَلِلزَّوْجِ أَنْ يُعَزِّرَ زَوْجَتَهُ لِتَرْكِ الزِّينَةِ وَتَرْكِ الْإِجَابَةِ إِذَا دَعَاهَا إِلَى فِرَاشِهِ وَتَرْكِ الصَّلَاةِ وَتَرْكِ الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ وَلِلْخُرُوجِ مِنْ بَيْتِهِ. وَأَقَلُّ التَّعْزِيرِ ثَلَاثَةُ أَسْوَاطٍ وَأَكْثَرُهُ تِسْعَةٌ وَثَلَاثُونَ وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ خَمْسَةٌ وَسَبْعُونَ وَيَجُوزُ حَبْسُهُ بَعْدَ الضَّرْبِ. وَأَشَدُّ الضَّرْبِ التَّعْزِيرُ ثُمَّ حَدُّ الزِّنَا ثُمَّ الشُّرْبِ ثُمَّ الْقَذْفِ. وَمَنْ حُدَّ أَوْ عُزِّرَ فَمَاتَ فَدَمُهُ هَدَرٌ بِخِلَافِ تَعْزِيرِ الزَّوْجِ زَوْجَتَهُ.

FASIL

TA'ZÎR

Ta'zîr ceza, te'dîb men, red, icbar ve tahkirden ibaret olduğu için, bu hususta hür ile köle, erkek ile kadın, Müslüman ile kâfir, baliğ ile çocuk müsavidir. Ancak çocuğun, iyi ile kötüyü ayırt edecek derecede olması lâzımdır.

Fıkıh ıstılahınca ta'zîr; Hakkında belirli bir ceza, bir şer'i had mevcut olmayan suçlardan dolayı verilecek tedip ve cezadır. Ta'zir, çirkin iş işleyen kimseyi kötülükten men eder.

Köleyi yahut kâfiri zina ile suçlayan ta'zîr olunur. Köle ve kâfir muhsan (hür ve Müslüman) olmadıkları için bunlara zina nispet eden kimseye kazf haddi vurulmayıp ta'zîr olunur.

Bir kimse bir Müslüman'a, **"Ey fâsık, ey kâfir, ey habis, ey hırsız, ey fâcir, ey münafık, ey lûtî** (oğlancı), **ey çocuklarla oynayan, ey ribâ** (faiz) **yiyen, ey şarap için, ey deyyus** (ehlinin zina etmesinden utanmayan kimse), **ey muhannes** (alçak, kadın tabiatlı), **ey hâin, ey kahpe çocuğu, ey fâcire** (bütün kötülükleri işleyen)**nin çocuğu, ey Kartaban** (karısını veya yakın akrabasını yabancı bir erkekle görüp hâli üzerine bırakan kimse), **ey zındık** (dıştan Müslüman, içten kâfir olan kimse), **ey ker-**

haneci, ey hırsızların sığınağı veya ey haramzade" dese, ta'zîr olunur. Fakat **"Ey hımar** (eşek), **ey kelb** (köpek), **ey maymun, ey teke, ey domuz, ey sığır, ey yılan, ey kan alan, ey kan alıcının oğlu** (babası kan alıcı olmasa), **ey boğa** (sığırın erkeğinin adı olup, fakat halk arasında haram ile helâl; iyi ile kötü arasını ayırmaksızın cinsî yakınlığa düşkün olan kimse manasınadır.) (Sadru'ş-Şarîa"da; **"Boğa", cahillerin sövmelerindendir. Cahiller bu sözü söylerler fakat ne dediklerini** bilmezler." denilmiştir.), **ey kiraya veren** (ehlini, zinaya kiraya veren kimse fakat bilinen hakikî manası bu değildir yahut zina edenlerin ücretlerini alan kimse), **ey haramın çocuğu,- ey ayyâr** (hilekâr, dolandırıcı), **ey nâkes** (cimri, alçak), **ey menkûs** (baş aşağı çevrilmiş, tersine dönmüş), **ey maskara veya ey keşhân** (karısını, erkeklerle oynarken görüp susan kimse)" dese ta'zîr olunmaz. Ancak bu sözleri söyleyen kimsenin ta'zîr edilmesini güzel görmüşlerdir.

Erkeğin; süslenmeyi terk eden, yatağa davet edince gelmeyen, namaz kılmayan, cünüplükten yıkanmayan, kocasından izinsiz evinden çıkan, karısını ta'zîr etme hakkı vardır. Koca. karısını yatağa davet ettiği vakit, kadının icabet etmesi vaciptir. Namaz kılmak ve cünüplükten yıkanmak farzdır. Bunları terk eden bir kadın, kocası tarafından ta'zîre müstahik olur.

Ta'zîrin en azı, üç kamçıdır; en çoğu otuz dokuz kamçıdır. Ta'zîrin had derecesine varması, lâyık değildir. Eğer ta'zîr, had mertebesine ulaşırsa, Resul-ü Ekrem (s.a.v)'in;

مَنْ بَلَّغَ حَدًّا فِي غَيْرِ الْحَدِّ فَهُوَ مِنَ الْمُعْتَدِينَ

"Her kim had olmayan (ta'zîri); **had derecesine ulaştırırsa, o kimse** (şeriatın koyduğu ölçüyü) **aşanlardandır."** hâdis-i şerifinin cezasına uğramış olur.

Ebu Yusuf (r.a)'a göre; yetmiş beş kamçıdır. Kendisine tazîr vurulan kimsenin hapsedilmesinde hâkim bir fayda görürse hapseder.

Hadler içinde en şiddetli dayak, ta'zîr dayağıdır. Zira sayı cihetnden hafif ama vasıf cihetinden şiddetli olması lâzımdır. Âlimler, ta'zîr dayağının şiddetin olmasında ihtilâf etmişlerdir. Tahâvî Şerhinde; "Bazıları, **"Bir azaya vurulmasındadır. Diğer hadlerde bedenin çeşitli yerlerine vurulur."** demişlerdir. Bazıları ise; **"Ta'zîrin şiddetli olması dayağın şiddetli vurulmasıdır, yoksa bir azaya vurulması değildir."** denilmştir. Ta'zîrden sonra en şiddetli dayak, zina haddidir. Zira kitap ile sabitir. Bundan sonra, içki haddidir, sonra, kaza haddidir.

Bir kimseye had vurulsa yahut ta'zîr olunsa, o kimse had veya ta'zîrden ölse diyeti ödenmez. Çünkü had vurmak, vaciptir. Had veya ta'zîr eden kimse bu işleri şeriatın emriyle yapmıştır. Kan alan kimse gibi had ve ta'zîri tatbik eden kimsenin işi selâmetle neticelenmesi gibi had ve ta'zîri tatbik eden kimsenin işi selâmetle neticelenmesi şart değildir. Fakat erkeğin, karısını ta'zîr ettiğinde, karısının ölmesi bunun gibi değildir. Çünkü kocanın, karısını ta'zîr etmesi mubah olan bir tedip olduğu için selâmetle bitmesi şarttır. Bu takdirde erkek üzerine diyet vaciptir.

ـ كِتَابُ السَّرِقَةِ ـ

هِيَ اَخْذُ مُكَلَّفٍ خُفْيَةً قَدْرَ عَشَرَةِ دَرَاهِمَ مَضْرُوبَةٍ مِنْ حِرْزِ لاَمِلْكَ لَهُ فِيهِ وَلاَ شُبْهَةَ. وَتَثْبُتُ بِمَ يَثْبُتُ بِهِ الشُّرْبُ. فَاِنْ سَرِقَ مُكَلَّفٌ حُرٌّ اَوْ عَبْدٌ ذٰلِكَ الْقَدْرَ مُحْرِزًا بِمَكَانٍ اَوْ حَافِظٍ وَاَبَرَّ بِهَا اَوْ شَهِدَا عَلَيْهِ وَسَاَلَهُمَا الْاِمَامُ عَنِ السَّرِقَةِ مَاهِيَ وَكَيْفَ هِيَ وَاَيْنَ هِيَ وَكَمْ هِيَ وَمِمَّنْ سَرِقَ وَبَيَّنَاهَا قُطِعَ. وَاِنْ كَانُوا جَمْعًا وَاَصَابَ كُلاًّ مِنْهُمْ قَدْرُ نِصَابِهَا قُطِعُوا وَاِنْ تَوَلَّى الْاَخْذَ بَعْضُهُمْ. وَيُقْطَعُ بِسَرِقَةِ السَّاجِ وَالْاَبْنُوسِ وَالصَّنْدَلِ وَالْقِنَاه وَالْفُصُوصِ مِنَ الْخَضَرِ وَالْيَاقُوتِ وَالزَّبَرْجَدِ وَالْاِنَاءِ وَالْبَابِ الْمُتَّخَذِينَ مِنَ الْخُشُبِ. لاَبِسَرِقَةِ شَيْءٍ تَافِهٍ يُوجَدُ مُبَاحًا فِي دَارِنَا كَخُشُبٍ وَحَشِيشٍ وَقَصَبٍ وَسَمَكٍ وَطَيْرٍ وَزِرْنِيخٍ وَمَغْرَةٍ وَنُورَةٍ. وَلاَ بِمَا يَسْرُعُ فَسَادُهُ كَلَبَنٍ وَلَحْمٍ وَفَاكِهَةٍ رَطْبَةٍ وَبِطِّيخٍ وَكَذَا ثمر عَلَى شَجَرٍ وَزَرْعٍ لَمْ يُحْصَدْ. وَلاَ بِمَ يُتَاَوَّلُ فِيهِ الْاِنْكَارُ كَاَشْرِبَةٍ مُطْرِبَةٍ وَاٰلاَتِ لَهْوٍ كَدُفٍّ وَطَبْلٍ وَبَرْبَطٍ وَمِزْمَارٍ وَطَنْبُورٍ وَصَلِيبِ ذَهَبٍ اَوْ فِضَّةٍ وَشِطْرَنْجٍ وَنَرْدٍ. وَلاَ بِسَرِقَةِ بَابِ مَسْجِدٍ وَكُتُبِ عِلْمٍ وَمُصْحَفٍ وَصَبِيٍّ حُرٍّ وَلَوْ عَلَيْهِمَا حُلِيٌّ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ وَعَبْدٌ كَبِيرٌ وَدَفْتَرٍ بِخِلاَفِ الصَّغِيرِ وَدَفْتَرِ الْحُسَّابِ. وَلاَ بِسَرِقَةِ كَلْبٍ وَفَهْدٍ وَلاَ بِجِنَايَةٍ وَنَهْبٍ وَاِخْتِلاَسٍ وَكَذَا نَبْشٍ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ. وَلاَ بِسَرِقَةِ مَالِ عَامَّةٍ اَوْ مُشْتَرَكٍ اَوْ مِثْلَ دِيَتِهِ اَوْ اَزْيَدَ حَالاًّ كَانَ اَوْ مُؤَجَّلاً. وَاِنْ كَادَ دَيْنُهُ نَقْدًا فَسَرِقَ عَرْضًا قُطِعَ خِلاَفًا لِاَبِي يُوسُفَ وَاِنْ كَانَ دَنَانِيرَ فَسَرِقَ دَرَاهِمَ اَوْ بِالْعَكْسِ لاَيُقْطَعُ وَقِيلَ يُقْطَعُ وَلاَ بِمَا قُطِعَ فِيهِ مَرَّةً وَلَمْ يَتَغَيَّرْ وَاِنْ كَانَ قَدْ تَغَيَّرَ قُطِعَ ثَانِيًا كَغَزْلٍ نُسِجَ.

HIRSIZLIK BAHSİ

Serikat lügatte; az olsun, çok olsun; haddi icabetsin, etmesin başkasının malını gizlice almaktır.

Şeriatta serikat; Mükellef, yani akıllı, erginlik çağında bulunan bir kimsenin kendisinin mülkü olmadığı gibi mülk şüphesi de bulunmayan en az darp edilmiş, damgalanmış on dirhem miktarı gümüşü veya bu miktar değerinde bir malı mahfuz bulunduğu yerden gizlice almasıdır.

Hırsızlık, içkinin sabit olduğu şey ile sabit olur. Mesela; Adaletli, asaletti en az iki mükellef erkeğin hırsızlık hakkında yapacaktan şahadetleriyle, hırsızlık sabit olur. Bir erkek ile iki kadının şahadetleriyle sabit olmaz. Zira hadlerde kadınların şahadetleri makbul değildir.

Mükellef hür yahut mükellef köle on dirhem miktarı gümüş veya kıymetçe bu miktar malı, içinde mal saklanmak üzere hazırlanıp, içerisine izinsiz girilmesi yasak olan herhangi bir yerden yahut eşya saklamak üzere hazırlanmış olmayıp, ancak içerisinde konulacak malların yanı başında muhafızı bulunan herhangi bir yerden çalarsa ve çaldığını da ikrar ederse yahut çaldığına dair iki mükellef erkek şahitlik ederse, hâkim şahitlerden hırsızlığın mahiyetini, nasıllığını, yani gizli mi yoksa açıktan mı aldığını, ne zaman çaldığını, nereden çaldığını, çalınan malın miktarını, kimden çaldığını sorar. Şahitler bunların hepsini açıklarlarsa, malı çalınan kimse de dava etmiş olursa, hâkim şahitlerin adaletli olup olmadıklarını araştırır. Adaletli oldukları anlaşılırsa, hırsızın sağ eli bileğinden kesilir. Eğer hırsızlar birkaç kişi olup, her birine hırsızlığın nisabı olan on dirhem hâlis gümüş veya bu miktarca mal düşerse, hepsinin sağ elleri bileklerinden kesilir. Onlardan bir kısmı çalmasa bile yine hepsinin elleri kesilir. Çünkü hırsızların bir kısmının çalıp, bir kısmının gözcülük yapması âdetleridir. Çalmayanların elleri kesilmezse, fesat kapısı açılmış olur. Sâc (Hindistan'dan gelen kerestesi makbul ve sert bir ağaç), abanoz (ağır, siyah ve sert bir ağaç), sandal (öd ağacı, misk, amber, güzel kokulu çiçek, zâferân gibi) yeşil yüzük taşları, yakut, zebercet ve ağaçtan işlemeli kaplar ve kapılar gibi kıymetli olan eşyaları çalan kimsenin de sağ eli bileğin-

den kesilir.

Odun, ot, kamış, balık, av hayvanı, kuş, zırnık, aşı çamuru, hamam otu gibi memleketimizde mubah olarak bulunup örf ve âdette ehemmiyetsiz sayılan şeyleri veyahut süt, et, yaş meyve, kavun, karpuz gibi çabuk bozulan yenilecek şeyleri, ağaç üzerindeki meyveleri, henüz biçilmemiş ekini yahut içki kaplarını ve kadehlerini, def, trampet, davul, tambur, lâvuta, zurna, haç, altın veya gümüş haç, satranç takımı, tavla gibi oyun âletlerini yahut mescidin kapısını, üzerinde ziynet bulunan Mushaf-ı Şerifi, üzerinde kıymetli eşya bulunan hür küçük çocuğu, ilim kitaplarını çalan kimsenin eli kesilmez. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; üzerinde kıymetli ziynet bulunan Mushaf-ı Şerif ile üzerinde kıymetli eşya bulunan hür küçük çocuğu çalan kimsenin eli kesilir. Ebu Yusuf (r.a)'un delili şudur; Ziynetler ve kıymetli eşyalar yalnız olarak çalınsalardı, el kesilirdi. Başkasıyla çalınınca, yine elin kesilmesi lâzımdır, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'in delili şudur; Ziynetler ve kıymetli eşyaların çalınmasıyla, el kesilir. Sabinin çalınmasıyla, el kesilmez, ikisi toplanınca işin içine şüphe girer. **"Şüpheler, haddi düşürür."** manasının gereğince, el kesilmez. Hür olan kimse, mal değildir. Üzerinde olan da kendisinindir. Ebu Yusuf (r.a)'dan; **"Altın ve gümüş haç, kâfirlerin Kiliselerinde bulunup, oradan çalınırsa, el kesilmez. Zira bunlar mahfuz olan yerden çalınmamış olur. Eğer mahfuz olan yerden çalınırsa, el kesilir."** diye rivayet edilmiştir

Büyük köle ve defter çalmakla, el kesilmez. Zira büyük kölenin alınması, hırsızlık olmayıp gasptır. Ama küçük köle ve hesap defterinin çalınmasıyla, el kesilir. Çünkü küçük köle, kendisini koruyacak durumda değildir. Bu takdirde hayvan gibi olmuş, olur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; büyük kölenin çalınmasında, el kesilmediği gibi küçük kölenin çalınmasında da el kesilmez.

Köpek ve pars çalmakla, el kesilmez. Zira köpek ve pars mubah bulunan hayvanlardandır. Bilhassa köpeğin mal olup olmamasında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bu takdirde araya şüphe girmiş olur.

Hıyanetlik, yağma, kapma ile de, el kesilmez. Zira Peygamberimiz (s.a.v);

لَيْسَ عَلَى وَلَا مُنْتَهِبٍ وَمُخْتَلِسٍ قَطْعٌ

"Hâinin, yağmacının, kapıp kaçanın (eli), **kesilmez."** buyurmuşlardır.

Kabir açıp, kefen soyanın da eli kepilmez. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v); kefen soyucu hakkında;

لَاقَطْعَ عَلَى الْمُخْتَفِى

"Kefen soyucunun, eli kesilmez." buyurmuşlardır. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; kesilir. İnâye sahibi; "Sahâbe-i Güzin (r.a) kefen soyucu hakkında ihtilâf etmişlerdir. Hz. Ömer, Hz. Âişe, İbn-i Me'sûd, İbn-i Zübeyr (r.a); **"Kefen soyanın, eli kesilir."** demişlerdir. İbn-i Abbâs (r.a); **"Eli kesilmez"** demiştir. Diğer Ashâb-ı Kiram (r.a), bunun üzerine ittifak etmişlerdir." demiştir.

Mervân zamanında bir kefen soyucu yakalanmış. Ashâb-ı Kiram bunun hakkında kesin cevap vermedikleri için eli kesilmemiş, birkaç kamçı vurularak ta'zîr edilmiştir. İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a) bu kavli almışlardır. Ebu Yusuf ile İmam-ı Şafiî (r.a); Peygamberimiz (s.a.v)'in;

مَنْ نَبَشَ قَطَعْنَاهُ

"Kim kabirleri açıp kefenleri soyarsa, O'nun (elini) **keseriz."** hâdis-i şerifiyle amel etmişlerdir. Zira kefen, kıymetli maldır ve kabir ölüye göre mahfuz bir yerdir. Tahâvî; "Bir şeyin mahfuz olup olmadığı benzerleriyle ölçülür. Mesela; bir kimse ahırdan kıymetli bir âlet çalsa, eli kesilir. Ama ahırdan inci çalsa, eli kesilmez." demiştir.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Şafiî (r.a)'nin rivayet ettiği hâdis; merfû değildir yahut siyasete hamledilir.

Bir kimse, Beyt'ül-mal gibi bütün Müslümanlara ait olan malı yahut ortak bulunduğu malı yahut borçlusundan alacağı kadar veya ondan fazla ve aynı cinsten bir malı -ister hemen alacağı olsun, ister sonra alacağı olsun- çalarsa, eli kesilmez. Kıyasa göre; sonra alacağı borcunu çaldığı takdirde, eli kesilmeliydi. Çünkü borcunu zamanı gelmeden önce alması mubah değildir. Buna göre, borcu olmamış gibi olur. Fakat istihsân yoluyla, eli kesilmez. Zira sonra verilecek borç, borçlunun zimmetinde derhâl verilmesi lâzım gibi sabittir. Ancak borç, sonra ödenmesi isteyen içindir. Eğer o kimsenin alacağı para olsa, bu borcu yerine kumaş ve buna benzer bir şey çalsa, eli kesilir. Zira alacağı para için, başka şey alma hakkı yoktur. Ancak, alış-veriş yapmak yahut iki taratın razı olmasıyla caiz dur. Yalnız, hakkımı almak veya hakkıma rehin olmak için o malı aldım, diye iddia ederse, eli kesilmez. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; alacağı yerine ne çalarsa çalsın eli kesilmez. Ebu Yusuf (r.a)'un delili, bazı âlimlere göre, fırsat bulduğunda alacağının cinsi olmayan şeyden de hakkını alması caizdir. Mal olma itibarîyle, her mal arasında cins birliği vardır. Alacağı gümüş olup, onun yerine altın çalsa yahut alacağı altın olup, onun yerine gümüş çalsa, eli kesilmez. Bazıları; **"Kesilir. Çünkü alacağının cinsin-**

den olmayan şeyi alması caiz değildir." demişlerdir. Bir kimse on dirhem gümüş veya kıymetçe bu miktar malı çalıp, bu çaldığı şey sebebiyle eli kesilmiş olsa, bu çaldığı mal sahibine verildikten sonra, bu şeyi tekrar çalsa, ama çaldığı şeyde en küçük bir değişiklik olmayıp, eski hâli üzerine bulunsa, tekrar eli kesilmez. Eğer çaldığı şey değişikliğe uğramışsa, sol ayağı kesilir. Mesela; önce iplik çalıp eli kesilse ve bu iplik sahibine verilse, iplik sahibi; bu ipliği bez dokusa, eli kesilen hırsız bu bezi çalsa, çaldığı bez sebebiyle sol ayağı kesilir. Çünkü iplik, bez olmakla ayn'ı değişmiş olup adı, iplikten bez olur.

Bir kimse; en az on dirhem gümüş kıymetinde bir malı çalıp, hırsızlığı sabit olarak eli kesilse, bu çaldığı mal sahibine verilse, O da başkasına satsa ve bu malda bir değişiklik olmadan aynı hırsız, aynı malı çalsa, Irak âlimlerine göre; bu hırsızın sol ayağı kesilmez. Çünkü mal, aynı maldır. Bizim âlimlerimize göre; sol ayağı kesilir. Çünkü o mal, satılmakla hükmen değişmiştir. Sebeplerin değişmesi, varlıkların kendilerinin değişmesi yerindedir. "Kâfi"de de böyledir.

Tahâvi şerhinde; **"Bir kimse, altın yahut gümüş çalıp, bunun sebebiyle eli kesilse, çalınan bu atlınla gümüş sahibine verildikten sonra sahibi, bu altın veya gümüşten tas yaptırsa, aynı hırsız o tası çalsa, İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; sol ayağı kesilmez. Çünkü altınla gümüşün aynları değişmiştir, Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; sol ayağı kesilir. Çünkü altınla gümüşün aynları değişmiştir. Bir kimse, bir eve girip evden çaldığı altını yutsa, sonra o evden çıksa eli kesilmez."** denilmiştir.

ـ فَصْلٌ فِى الْحِرْزِ ـ

هُوَ قِسْمَانِ بِمَكَانٍ كَبَيْتٍ وَلَوْ بِلاَ بَابٍ اَوْ بَابُهُ مَفْتُوحٌ وَكَصَنْدُوقٍ وَبِحَافِظٍ كَمَنْ هُوَ عِنْدَ مَالِهِ وَلَوْ نَائِمًا. وَفِى الْحِرْزِ بِالْمَكَانِ لاَيُعْتَبَرُ الْحَافِظُ وَلاَ قَطْعَ بِسِرْقَةِ مَالِ مَنْ بَيْنَهُمَا قَرَابَةُ وَلاَدَةٍ. وَلاَ بِسِرْقَةٍ مِنْ بَيْتِ ذِى رَحْمٍ مَحْرَمٍ وَلَوْ مَالَ غَيْرِهِ وَيُقْطَعُ بِسِرْقَةِ مَالِهِ مِنْ بَيْتِ غَيْرِهِ وَكَذَا بِسِرْقَةٍ مِنْ بَيْتِ مَحْرَمٍ رَضَاعًا خِلاَفًا لِاَبِى يُوسُفَ فِى الْاُمِّ. وَلاَ قَطْعَ بِسِرْقَةِ مَالِ زَوْجَتِهِ اَوْ زَوْجِهَا وَلَوْ مِنْ حِرْزٍ خَاصٍّ. وَكَذَا لَوْ سَرِقَ مِنْ سَيِّدِهِ اَوْ زَوْجَةِ سَيِّدِهِ اَوْ زَوْجِ سَيِّدَتِهِ اَوْ مُكَاتَبِهِ اَوْ خَتَنِهِ اَوْ صَهْرِهِ خِلاَفًا لَهُمَا اَوْ مَغْنَمٍ اَوْ حَمَّامٍ نَهَارًا وَاِنْ كَانَ رَبُّهُ عِنْدَهُ اَوْ مِنْ بَيْتٍ اُذِنَ فِى دُخُولِهِ اَوْ مُضِيفِهِ وَقُطِعَ لَوْ سَرِقَ مِنَ الْحَمَّامِ لَيْلاً اَوْ مِنَ الْمَسْجِدِ مَتَاعًا وَرَبُّهُ عِنْدَهُ اَوْ اَدْخَلَ يَدَهُ فِى صَنْدُوقِ غَيْرِهِ اَوْ كُمِّهِ اَوْ جَيْبِهِ. اَوْ سَرِقَ جُوَالِقًا فِيهِ مَتَاعٌ وَرَبُّهُ يَحْفَظُهُ اَوْ نَائِمٌ عَلَيْهِ اَوْ سَرِقَ الْمُوجِرُ مِنَ الْبَيْتِ الْمُسْتَأْجَرِ خِلاَفًا لَهُمَا. وَلَوْ سَرِقَ شَيْئًا وَلَمْ يُخْرِجْهُ مِنَ الدَّارِ لاَيُقْطَعُ بِخِلاَفِ مَا لَوْ اَخْرَجَهُ مِنْ حُجْرَةِ الدَّارِ. اَوْ سَرِقَ بَعْضُ اَهْلِ حُجَرِ دَارٍ مِنْ حُجْرَةٍ اُخْرٰى فِيهَا. اَوْ اَخَذَ شَيْئًا مِنْ حِرْزٍ فَاَلْقَاهُ فِى الطَّرِيقِ ثُمَّ خَرَجَ فَاَخَذَهُ اَوْ حَمَلَهُ عَلَى حِمَارٍ فَسَاقَهُ فَاَخْرَجَهُ مِنَ الْحِرْزِ. وَلَوْ دَخَلَ بَيْتًا فَاَخَذَهُ وَنَاوَلَ مَنْ هُوَ خَارِجٌ لاَيُقْطَعَانِ. وَكَذَا لَوْ اَدْخَلَ الْخَارِجُ يَدَهُ فَتَنَاوَلَ وَقَالَ اَبُو يُوسُفَ يُقْطَعُ الدَّاخِلُ فِى الْاُولٰى وَيُقْطَعَانِ فِى الثَّانِيَةِ. وَكَذَا لاَيُقْطَعُ لَوْ نَقَبَ بَيْتًا وَاَدْخَلَ يَدَهُ فِيهِ وَاَخَذَ شَيْئًا اَوْ طَرَّ صُرَّةً خَارِجَةً مِنْ كُمِّ غَيْرِهِ خِلاَفًا لَهُ. وَاِنْ خَلَّهَا وَاَخَذَ مِنْ دَاخِلِ الْكُمِّ قُطِعَ اِتِّفَاقًا. وَلَوْ سَرِقَ مِنْ قِطَارِ جَمَلاً اَوْ حِمْلاً لاَيُقْطَعُ. وَاِنْ شَقَّ الْحِمْلَ وَاَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا قُطِعَ وَالْقُمَّاطُ كَالْبَيْتِ.

FASIL

HIRZ FASLI

Hırz lügatte, bir malın âdete göre saklanmasına mahsus yer manasınadır.

Hırz iki kısımdır;

1- Kendisi hırzdır; içinde eşya saklanmak üzere hazırlanıp, içerisine izinsiz girilmesi yasak olan herhangi bir yerdir. İster kapısı açık olsun veyahut kapısız olsun; evler, odalar, dükkânlar, çadırlar gibi. Çuvallar, sandıklar, kasalar da bu hükümdedir. İhtiyar sahibi; "Eğer evin kapısı açık

olup, gündüzleyin bir kimse girip bir şey çalsa, eli kesilmez. Zira bu, hırsızlık değildir. Eğer gece girip çalarsa, eli kesilir. Zira geceleyin burası hırzdır." demiştir.

2- Kendisi bizzat hırz olmayıp, başkası sebebiyle hırz olandır. Bu yer, eşya saklamak üzere hazırlanmamış ve izinsiz girilmesi yasak olmayıp, ancak içerisine konulacak malların yanı başında koruyucu bulunan herhangi bir yerdir. Bu koruyucunun uyanık veya uyumuş olması eşittir ve bu koruyucunun eşyayı görüp koruyabileceği bir yerde bulunması, hırzın gerçekleşmesi için yeterlidir. Mescitler, yollar, sahralar bu kısım hırzlardan sayılır.

Bir kimse, malının yanında bulunurken uyumuş olsa bile; eğer hırsız, o kimsenin malını çalarsa, eli kesilir. Hırz (mahfuz) olan yerdeki malın yanında, koruyucunun bulunması şart değildir. Zira ev, kapısız dahi olsa, koruyucu bulunmadan içinde bulunan mal korunmuş olur. Böyle mahfuz olan bir yerde bulunan bir malı hırsız çalıp, dışarı çıkarırsa eli kesilir. Dışarı çıkarmazsa, eli kesilmez. Ama yanı başında koruyucu bulunmak suretiyle mahfuz sayılan yerde, hırsızın malı almasıyla eli kesilir.

Hırsız ile malı çalınan kimse arasında doğanı yakınlığı bulunursa, hırsızın eli kesilmez. Mesela; bir kimse ne kadar yukarı çıkarsa çıksın babasının, dedelerinin, anasının yahut ne kadar aşağı inerse insin çocuklarının, torunlarının veya zî-rahm-i mahreminin yani kardeşlerinin, amcalarının veya diğer bu kabil bir akrabasının yahut karısının evlerinden mal çalarsa, isterse bu çaldığı mal bunların evlerinde olup başkasının olsun, eli kesilmez. Zira bu evlerin korunmuş olmasında şüphe vardır.

Bir kimse, yakın akrabasının malını başkasının evinden yahut süt itibarîyle nikâhı haram olan kimselerin evlerinden çalarsa, eli kesilir. Bu evlerin korunmuş olmasında şüphe yoktur. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; sütannesinin evinden çalan kimsenin, eli kesilmez. Çünkü sütannesinin evine izinsiz girmek âdet olmuştur. Ama süt kız kardeşi, sütanne gibi değildir.

Erkek, karısının; karısı, kocasının kendilerine mahsus korunmuş olan yerlerinden çalsalar bile elleri kesilmez. Karı ile koca arasında bulunan mal hususunda âdeta serbestlik vardır. Bu genişlik, el kesilmesine mânidir. Bundan dolayı birinin, diğeri üzerine şahitliği kabul edilmez.

Köle, efendisinin yahut efendisinin karısının veyahut kadının kölesi, kocasının kayınpederinin veya kaynanasının malını çalsa, eli kesilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kayınpeder, damadının yahut damat kayınpeder ve kaynanasının malını çalarsa, eli kesilir.

Bir kimse ganimet malından yahut sahibi yanında bulunsa bile gündüzleyin hamamdan yahut girmesi için izin verilen evden yahut misafir ol-

duğu evden çalsa, eli kesilmez. Çünkü bu yerler o kimse hakkında hırz (korunmuş) değildir.

Bir kimse, geceleyin hamamdan yahut koruyucu yanında iken mescitten veya başkasının sandığına yahut yenine veya cebine elini sokup yahut sahibi yanında iken veya üzerinde uyurken içinde eşya bulunan çuvalı çalsa, eli kesilir.

Kiraya veren kimse, kiracısının evinden çalsa, eli kesilir. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kesilmez. Zira evine girmesine izin verilmiştir.

Hırsız, korunmuş olan bir evden malı çalıp dışarı çıkaramasa eli kesilmez. Elinin kesilmesi için evden çıkarması lâzımdır. Zira evin hepsi, tek bir korunmuş yer sayılır. Evin içinde olan eşyalar sahibinin elindedir. Bu takdirde malı alamamıştır. Eğer çaldığı malı odadan avluya çıkarırsa, evde pek çok edalar bulunup sakinlerinin avluya ihtiyaçları yoksa çalınan malın böyle bir avluya çıkarılması, yola çıkarılması gibi olacağından, hırsızın eli kesilir.

Medrese ve han gibi çok odaları bulunan yerde oturan kimselerden birisi; oturmadığı başka bir odadan bir şey çalsa yahut birisi korunmuş olan bir yerden bir şey çalıp yola atsa, sonra çıkıp onu alsa yahut çaldığı şeyi eşeğe yükleyip, sürüp dışarı çıkarsa eli kesilir.

Bir kimse, korunmuş olan eve girip çalmış olduğu şeyi evin dışında bulunan bir kimseye verse, içeriden verenin de, dışarıdan alanın da eli kesilmez. Zira içeri giren, malı dışarı çıkarmamış; dışarıda olan da korunmuş olan eve girmemiştir. Her birinde tam hırsızlık bulunmadığı için elleri kesilmez. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; içeri girenin eli kesilir. Çünkü içeri giren, evin korunmasını ihlâl etmiş ve aynı zamanda mal da O'nun vermesiyle dışarı çıkarılmıştır. Buna göre, yalnız girenin eli kesilir. Dışarıda olan kimse elini eve sokup evin içinden malı alırsa, İmam-ı A'zam'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; her ikisinin de eli kesilir. Çünkü dışarıda olan, elini korunmuş olan bir yere sokup mal çalmıştır, içeride olanın yardımıyla da korunmuş olan yerden mal dışarı çıkarılmıştır.

Bir kimse bir evi delip, elini içeri sokarak bir şey çalsa yahut bir kimsenin yeninin dışında bulunan kesesini yarıp parasını çalsa, eli kesilmez. Fakat yenin içerisinde bulunan keseyi çözüp çalsa, ittifakla eli kesilir.

Bir kimse katardan deve yahut deve üzerinde bir yük çalsa, gerek deveyi süren develerin önünde bulunsun, gerek arkasında bulunsun, çalanın eli kesilmez. Eğer yükü yarıp, içinden bir şey çalsa, eli kesilir. Çünkü çuval hırz (korunmuş) olduğu için, korunmuş yerden çalmıştır. Çadır da, ev gibidir. Bir kimse çadırdan bir şey çalsa, eli kesilir.

ـ فَصْلٌ فِي كَيْفِيَّةِ الْقَطْعِ وَإِثْبَاتِهِ ـ

يُقْطَعُ يَمِينُ السَّارِقُ مِنْ زَنْدِهِ وَتُحْسَمُ وَرِجْلُهُ الْيُسْرٰى إِنْ عَادَ فَإِنْ سَرِقَ ثَالِثًا لاَيُقْطَعُ بَلْ يُحْبَسُ حَتّٰى يَتُوبَ. وَطَلَبُ الْمَسْرُوقِ مِنْهُ شَرْطُ الْقَطْعِ وَلَوْ مُودَعًا أَوْ غَاصِبًا أَوْ صَاحِبَ الرِّبَا أَوْ مُسْتَعِيرًا أَوْ مُسْتَأْجِرًا أَوْ مُضَارِبًا أَوْ مُسْتَبِيعًا أَوْ قَابِضًا عَلَى سُومِ الشِّرَاءِ أَوْ مُرْتَهِنًا. وَيُقْطَعُ بِطَلَبِ الْمَالِكِ أَيْضًا فِي السَّرِقَةِ مِنْ هٰؤُلاَءِ لاَبِطَلَبِ السَّارِقِ أَوِ الْمَالِكِ لَوْ سُرِقَتْ مِنَ السَّارِقِ بَعْدَ الْقَطْعِ. بِخِلاَفِ مَا لَوْ سُرِقَتْ مِنْهُ قَبْلَ الْقَطْعِ أَوْ بَعْدَ دَرْءِ الْحَدِّ بِشُبْهَةٍ. وَإِنْ لَمْ يَطْلُبْ أَحَدٌ لاَيُقْطَعُ وَإِنْ أَقَرَّ هُوَ بِهَا. وَلاَ بُدَّ مِنْ حُضُورِهِ عِنْدَ الْإِقْرَارِ وَالشَّهَادَةِ وَالْقَطْعِ وَلَوْ كَانَتْ يَدُهُ الْيُسْرٰى أَوْ إِبْهَامُهَا مَقْطُوعَةً أَوْ شَلاَّءَ أَوْ إِصْبَعَانِ سِوَى الْإِبْهَامِ كَذٰلِكَ لاَيُقْطَعُ مِنْهُ شَيْءٌ بَلْ يُحْبَسُ. وَكَذَا لَوْ كَانَتْ رِجْلُهُ الْيُمْنٰى مَقْطُوعَةً أَوْ شَلاَّءَ. وَلاَ يَضْمَنُ الْمَأْمُورُ بِقَطْعِ الْيُمْنٰى لَوْ قَطَعَ الْيُسْرٰى وَعِنْدَهُمَا يَضْمَنُ إِنْ تَعَمَّدَ. وَمَنْ سَرِقَ شَيْئًا وَرَدَّهُ قَبْلَ الْخُصُومَةِ إِلٰى مَالِكِهِ لاَيُقْطَعُ. وَكَذَا لَوْ نَقَصَتْ قِيمَتُهُ مِنَ النِّصَابِ قَبْلَ الْقَطْعِ أَوْ مَلَكَهُ بَعْدَ الْقَضَاءِ أَوْ ادَّعٰى أَنَّهُ مِلْكُهُ وَإِنْ لَمْ يَثْبُتْ. وَكَذَا لَوِ ادَّعَا أَحَدُ السَّارِقَيْنِ. وَلَوْ سَرَقَا وَغَابَ أَحَدُهُمَا وَشُهِدَا عَلَى سِرْقَتِهِمَا قُطِعَ الْآخَرُ. وَلَوْ أَقَرَّ الْعَبْدُ الْمَأْذُونُ بِسِرْقَةٍ قُطِعَ وَرُدَّتْ. وَكَذَا الْمَحْجُورُ عِنْدَ الْإِمَامِ وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ يُقْطَعُ وَلاَ تُرَدُّ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ لاَيُقْطَعُ وَلاَ تُرَدُّ. وَمَنْ قُطِعَ بِسَرِقَةٍ وَالْعَيْنُ قَائِمَةٌ رَدَّهَا وَإِنْ لَمْ تَكُنْ قَائِمَةً فَلاَ ضَمَانَ عَلَيْهِ وَإِنْ اسْتَهْلَكَهَا. وَإِنْ سَرِقَ سَرِقَاتٍ قُطِعَ بِكُلِّهَا أَوْ بَعْضِهَا لاَيَضْمَنُ شَيْئًا مِنْهَا وَقَالاَ يَضْمَنُ مَالَمْ يُقْطَعْ بِهِ. وَلَوْ سَرِقَ ثَوْبًا فَشَقَّهُ فِي الدَّارِ ثُمَّ أَخْرَجَهُ قُطِعَ. لاَ إِنْ سَرِقَ شَاةً فَذَبَحَهَا ثُمَّ أَخْرَجَهَا. وَلَوْ ضَرَبَ الْمَسْرُوقَ دَرَاهِمَ أَوْ دَنَانِيرَ قُطِعَ وَرَدَّهُمَا لاَيَرُدُّهُمَا. وَلَوْ صَبَغَهُ أَحْمَرَ لاَيُؤْخَذُ مِنْهُ وَلاَ يَضْمَنُهُ وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يُؤْخَذُ مِنْهُ وَيُعْطٰى مَازَادَ الصَّبْغُ وَإِنْ صَبَغَهُ أَسْوَدَ أُخِذَ مِنْهُ وَلاَ يُعْطٰى شَيْئًا وَحَكَمَا فِيهِ كَحُكْمِهِمَا فِي الْأَحْمَرِ.

EL KESİLMESİNİN İSPATI ve TATBİKİ

Musannif (İbrahim Halebî), el kesilmesinin delili ile ispatını açık və-ya dolaylı olarak zikretmemiştir.

Hidâye sahibi, elin nasıl kesileceğini ve ispatını açıklamış ve el kə-silmesinin delili ile ispatını da beyan etmiştir. Gerçi musannif, Hidâye sa-hibine uymuştur, fakat elin nasıl kesilmesinin ispatına temas etmemiştir.

Hırsızlık hâdisesi sabit olunca, hüküm verildikten sonra hırsızın sağ eli bileğinden kesilir ve dağlanır. Hırsızın elinin kesilmesi, Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

اَلسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا

"Erkek hırsızla kadın hırsızın -o irtikâb ettiklerine bir karşılık ve ceza ve Allah'tan (insanlara) ibret verici bir ukubet olmak üzere- **ellerini kesin."** (El-Mâide Suresi; 38) kavl-i kerimiyle sabit olmuştur. Meşhur olan da budur. Bu hadden sonra hırsız tekrar çalarsa, sol ayağı da mafsalından kesilir. Şayet, bundan sonra yine çalarsa, artık azaları kesilmez. Fakat tevbe edinceye kadar hapsolunur.

Hırsızın elinin kesilebilmesi için, malı çalınan kimsenin dava etmesi şarttır. Malı çalınan kimsenin, çalınan mallar üzerinde elinde bulunmasıyla da olsa, o mala sahip olması lâzımdır. Bu bakımdan bir kimse, bir malı sahibinin veya kendisine emanet edilenin veya iare olarak alan kimsenin veya müzârib (kârı, ortak olmak üzere parayı çalıştıran)in veya kiralayanın veyahut müstebzi (kârı, başkasına ait olmak üzere para çalıştıran kimse)nin yahut yanına rehin bırakılmış kimsenin veya gâsıb (başkasının malını zorla alan kimse)in yahut ribâ (faiz) sahibinin yahut satılığa çıkarılmış malı şer'an caiz olmayan bir şekilde satın alan kimsenin yanından çalarsa, bu yanından mal çalman kimselerin dava etmesiyle, hırsızın eli kesileceği gibi, asıl mal sahihlerinin de dava etmesiyle hırsızın eli kesilir. Fakat hırsızın eli kesildikten sonra, çaldığı malı vermeden başka bir hırsız tarafından çalınsa; gerek birinci hırsız dava etsin, gerek asıl mal sahibi dava etsin, ikinci hırsızın eli kesilmez. Çünkü hırsızın elinin kesilebilmesi için, çalınan malın ya sahibinden ya emanetçiden veya ödemesi lâzım olan kimsenin yanından çalınması şarttır. Burada ise, bunlardan hiçbirisi bulunmamıştır. Eğer birinci hırsızın eli kesilmeden önce yahut şüphe ile hadd men edildikten sonra başka bir hırsız o malı çalsa, gerek birinci hırsızın gerekse asıl mal sahibinin dava etmesiyle ikinci hırsızın eli kesilir. Hırsızın eli kesilebilmesi için, mutlaka bir davacının bulunması lâzımdır. Hatta bir kimse, hırsızlık yaptığını ikrar ederken yahut bir kimsenin hırsızlık yaptığına dair iki erkek şahıs şahitlik ederken ve hırsızın eli kesilirken malı çalınan kimsenin hazır bulunması lâzımdır. Eğer hiçbir kimse hırsızdan davacı olmazsa, hırsızın eli kesilmez.

Hırsızın sol eli yahut sol elinin başparmağı kesilmiş olsa yahut sol eli çolak olsa yahut sol elinin başparmağından başka iki parmağı kesilmiş veya çolak olsa veyahut sağ ayağı kesilmiş veya çolak olsa, artık ne sağ eli, ne de sol ayağı hadd olarak kesilmez. Fakat hırsız, hapsolunur. Çün-

kü kesildiği takdirde hırsız ölüme sürüklenmiş olur. Hırsızın sağ elini kesmeye memur olan kimse, sol elini kesse; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; ödemez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; kasten kesmşse öder. Zira kesilmeyecek tarafı, haksız olarak kesmiştir. Bu takdirde kesmeye memur olmayan kimse keserse, o azanın diyetini öder.

Bir kimse, bir şey çalıp; mal sahibi dava etmeden önce çaldığı malı sahibine verirse, eli kesilmez. Eğer çalınan malın kıymeti, hırsızın eli kesilmeden önce on dirhem hâlis gümüş kıymetinden noksan olursa yahut hırsızın elinin kesilmesine hüküm verildikten sonra hırsız, o mala hibe yahut alış-veriş yoluyla malik olsa yahut hırsız, o malın kendisinin olduğunu iddia etse, bunu ispat edemese bile yahut iki hırsızdan birisi çaldıkları malın kendisinin mülkü olduğunu iddia etse, bu suretlerde hırsızın eli kesilmez.

İki hırsız mal çalsalar, bunlardan birisi kayıp olsa, ikisinin hırsızlık yaptıklarına dair iki kişi şahitlik yapsalar, hazır olanın eli kesilir.

Çünkü hazır olanın hırsızlık yaptığı iki şahidin şahadetiyle sabit olmuştur. Hatta İmam-ı A'zam (r.a) Hazretleri; **"Hazır olan hırsızın da eli kesilmez."** demiş fakat sonra bu kavlinden dönüp **"Eli kesilir"** demiştir.

Ticaret yapmaya izin verilmiş olan köle, hırsızlık yaptığını ikrar etse eli kesilir. Çaldığı mal mevcutsa, sahibine geri verilir. Yok, olmuşsa, ödemez. Zira el kesilmeyle, ödeme bir arada toplanmaz. Ticaretten menedilen kimse, hırsızlık yaptığını ikrar etse; İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; eli kesilir. Çaldığı mal mevcutsa, sahibine verilir. Ebu Yusuf (r.a)'a göre; eli kesilir. Çaldığı mal, sahibine verilmez. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; eli de kesilmez, mal da geri verilmez.

Bir kimsenin eli, çalmış olduğu mal sebebiyle kesilse; çaldığı mal mevcut ise, sahibine verilir. Mevcut değil ise; hırsız kasten yok etmiş olsa bile ödemesi lâzım değildir. Bir kimse, Zeyd, Amr ve Bekir'in malını çalsa, hepsinin karşılığında yahut bazısının karşılığında eli kesilse, eli kesildikten sonra bu çalmış olduğu malları sahiplerine ödemez. Mesela; bir hırsız Zeyd, Amr ve Bekir'in mallarını çalsa, vacip olan sağ elinin kesilmesidir. Zira hadler tedahül etmiş (içice girmiş)tir. Yanı, bir hadd lâzım gelir. Malı çalınanların hepsi bulunmayıp, birisi bulunup da hırsızın eli kesilirse, hepsinin yerine kesilmiş olur. Çünkü hadd (el kesilmesi), Allah (c.c)'ın hakkı olarak vaciptir. Yoksa kul hakkı için vacip değildir. Ancak, hırsızlığın ortaya çıkması için kulun dava etmesi şarttır. Malı çalınanlardan birinin dava etmesiyle, hırsızlığın ortaya çıkıp, hırsızın eli kesilince, hepsinin yerine kesilmiş olur.

Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre, hırsızın çaldığı şey

sebebiyle eli kesilmezse, o şeyi öder. Hırsız, bir eve girip; o evde çaldığı elbiseyi ikiye ayırdıktan sonra dışarı çıkarsa, eli kesilir. Eğer bir koyunu kestikten sonra dışarı çıkarsa, eli kesilmez. Çünkü hırsızlık et üzerine olmuş olur. Eti çalmada ise, el kesilmez. Ancak kıymeti ödenir.

Hırsız çalmış olduğu külçeyi gümüş veya altın para yapsa, eli kesilir ve altın veya gümüş parayı sahiplerine verir. Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; altın ve gümüş para sahibine verilmez. Zira sanatın kıymet değeri vardır. Külçe, paraya çevrilmekle başka şey olup, hırsız çalmış olduğu şeye malik olur. İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; sanatın kıymet değeri yoktur. Hırsız, çaldığı şeye malik olamaz. Çalınan şey, sahibine geri verilir. Hırsız çalmış olduğu elbiseyi kırmızıya boyasa, eli kesilir. Çaldığı elbise hırsızdan alınmaz ve o elbiseyi ödemesi de lâzım gelmez İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; o elbise hırsızdan alınıp, boyanın parası hırsıza verilir. Zira mal sahibinin malı her bakımdan mevcuttur ve asıldır. Boyu ise elbiseye tâbidir. Bu takdirde, elbiseyi asıl olarak itibar etmek evlâdır. Imam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un delili; hırsızın boyası elbisede sûreten ve manen vardır. Elbise sahibinin hakkı sûreten vardır, manen yoktur. Hatta elbise, hırsızın elinde yok olsa yahut hırsız kasten yok etse, hırsızın elbiseyi ödemesi vacip değildir. Hırsız, çaldığı elbiseyi siyaha boyasa; o elbise hırsızdan alınır ve boyaması karşılığında kendisine bir şey verilmez. Ebu Yusuf'la İmam-ı Muhammed; İmam-ı A'zam'la Ebu Yusuf (r.a)'un kırmızı boyada hükmettikleri gibi, siyah boyanın artırdığı kıymeti verilir diye hükmetmişlerdir.

"Hidâye" ile **"Kâfi"** sahipleri; "Çalınan elbise siyaha boyanırsa, hırsızdan alınıp sahibine verilir. Zira İmam-ı A'zam (r.a)'a göre; elbiseyi siyaha boyamak, elbisenin değerini düşürür. Bu takdirde mal sahibinin hakkı düşmez. Ve boyaması karşılığında hırsıza bir şey verilmez. İmam-ı Muhammed (r.a)'e göre; siyaha boyamak, elbisenin kıymetini artırır. Boyanın artırdığı kıymet, mal sahibinden alınır. Ebu Yusuf (r.a) siyah boyanın kıymetini artırmasında, İmam-ı Muhammed (r.a)'le beraberdir. Fakat Ebu Yusuf (r.a); "Elbisenin kırmızıya boyanmasında mal sahibinin hakkı kesildiği gibi, siyaha boyanmasında da mal sahibinin hakkı kesilip, geri alamaz." demiştir. İmam-ı Muhammed (r.a); "Elbisenin siyaha boyanmasında, kırmızıya boyanmasında olduğu ziyadelik vardır. Mal sahibinin hakkı kesilmeyip, hırsızdan elbise geri alınır. Boyanın artırdığı kıymet hırsıza verilir." demiştir.

ـ بَابُ قَطْعِ الطَّرِيقِ ـ

مَنْ قَصَدَ قَطْعَ الطَّرِيقِ مِنْ مُسْلِمٍ اَوْ ذِمِّيٍّ عَلَى مُسْلِمٍ اَوْ ذِمِّيٍّ فَاُخِذَ قَبْلَهُ حُبِسَ حَتَّى يَتُوبَ وَاِنْ اَخَذَ مَالاً وَحَصَلَ لِكُلِّ وَاحِدٍ نِصَابُ السَّرِقَةِ قُطِعَ يَدُهُ الْيُمْنٰى وَرِجْلُهُ الْيُسْرٰى. وَاِنْ قَتَلَ فَقَطْ وَلَوْ بَعْضًا اَوْ حَجَرٍ قُتِلَ حَدًّا فَلاَ يُعْتَبَرُ عَفْوُ الْوَلِيِّ. وَاِنْ قَتَلَ وَاَخَذَ مَالاً قُطِعَ وَقُتِلَ وَصُلِبَ اَوْ قُتِلَ اَوْ صُلِبَ وَخَالَفَ مُحَمَّدٌ فِى الْقَطْعِ وَيُصْلَبُ حَيًّا وَيُبْعَجُ بَطْنُهُ بِرُمْحٍ حَتَّى يَمُوتَ وَيُتْرَكُ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ فَقَطْ. وَيُرَدُّ مَا اَخَذَهُ اِلٰى مَالِكِهِ اِنْ بَاقِيًا وَاِلاَّ فَلاَ ضَمَانَ. وَلَوْ بَاشَرَ الْفِعْلَ بَعْضُهُمْ حُدُّوا كُلُّهُمْ وَاِنْ اَخَذَ مَالاً وَجَرَحَ قُطِعَ مِنْ خِلاَفٍ وَالْجَرْحُ هَدَرٌ. وَاِنْ جَرَحَ فَقَطْ اَوْ قَتَلَ فَتَابَ قَبْلَ اَنْ يُؤْخَذَ فَلاَ حَدَّ وَالْحَقُّ لِلْوَلِيِّ اِنْ شَاءَ عَفَا وَاِنْ شَاءَ اَخَذَ بِمُوجَبِ الْجِنَايَةِ. وَكَذَا لَوْ كَانَ فِيهِمْ صَبِيٌّ اَوْ مَجْنُونٌ اَوْ ذُو رَحِمٍ مَحْرَمٍ مِنَ الْمَقْطُوعِ عَلَيْهِ اَوْ قَطَعَ بَعْضَ الْقَافِلَةِ عَلَى بَعْضٍ اَوْ قُطِعَ الطَّرِيقُ لَيْلاً اَوْ نَهَارًا بِمِصْرٍ اَوْ بَيْنَ مِصْرَيْنِ. وَمَنْ خَنَقَ فِى الْمِصْرِ غَيْرَ مَرَّةٍ قُتِلَ بِهِ وَاِلاَّ فَكَالْقَتْلِ بِالْمُثَقَّلِ.

YOL KESENLERİN HÜKMÜ

Mükellef bir şahsın, en az hâlis gümüşten darp edilmiş ve damgalanmış on dirhem veya kıymetçe bu miktar malı korunmuş bulunduğu yerden gizlice alıp dışarı çıkarmasıdır ki, kendisinin bu malda bir hakkı olmadığı gibi, bunda bir mülk şüphesi de bulunmaz. Bu şekilde yapılan hırsızlığa, **"Serikat-i suğrâ** (küçük hırsızlık)" denilir.

Yol kesicilik, İslâm memleketinde Müslümanların veya Müslüman olmayanların mallarını ellerinden zorla ve açıktan almak, hayatlarına kastetmek, halkı korkuya düşürmek için bir takım kimselerin veya kuvvet sahibi bir kimsenin yolları tutmasıdır ki, bu yüzden halk gidip gelmekten çekinerek yollar kesilmiş olur. Buna **"Serikat-i kübrâ** (büyük hırsızlık)" denilir.

Müslüman yahut Zimmî (Müslüman olmayan bir kimsenin İslâm ahid ve emânını yani tabiiyetini kabul etmiş olan) bir kimse, Müslümanların yahut Zimmîlerin yollarını kesmeyi kastetse; yolu kesmeden önce yakalansa ta'zîr edildikten sonra, yüzünde tevbe ettiğine dair iyilik nuru görülünceye kadar hapsedilir. Eğer yolcuların malını aldıktan sonra yol kesiciler yakalanır, yol kesicilerin her birine hâlis on dirhem gümüş miktarı mal düşerse; elleri ve ayakları da sağlam olursa, her birinin sağ eliyle, sol

ayağı bileklerinden kesilir. Yol kesiciler isterse sopa yahut taş ile olsun yalnız öldürmek suretiyle yol keserlerse, cezaları hadden öldürülmeleridir. Öldürülen yolcuların velileri, yol kesicileri affetseler kabul edilmez. Eğer yol kesiciler kısas olarak öldürülmelerdi, affetmeleri kabul olunurdu.

Yol kesicileri, yolcuları hem öldürür, hem de mallarını alırlarsa, cezaları hakkında cezayı tatbik eden yetkili muhayyerdir. Dilerse; bunların önce el ve ayaklarını çaprazvari keser, sonra da öldürür ve asar; dilerse, öldürür ve asar; isterse, yalnız öldürür; dilerse, yalnız asar.

Imam-ı Muhammed (r.a)'e göre; el ve ayakları kesilmeyip, yalnız ya öldürür yahut asılırlar.

Asılmanın şekli şöyledir; Yol kesiciler, diri olarak asılır. Ölünceye kadar karnı mızrakla yarılır. Üç gün kadar bu hâlde bırakılır. Üç günden fazla bırakılırsa; ölüler bozulup, insanlar eza duyarlar.

Yol kesicilerin aldıkları mallar mevcut ise, sahiplerine geri verilir. Mevcut değil ise, ödemezler.

Yol kesicilerden bir kısmı bu işi yapsa, hepsine hadd tatbik edilir. Yolcuların hem mallarını almak, hem de kendilerini yaralamak suretiyle yol kesicilik yapanların da çaprazvari; yani sağ eli ile sol ayağı bileklerinden kesilir. Yaralar için yol kesicilerden bir şey alınmaz. Zira bedenin korunması, kul hakkıdır. Allah (c.c) hakkı olan hadd ile düşer.

Yol kesiciler, yolcuları yalnız yaralamalar yahut yalnız öldürseler; yakalanmadan önce tevbe etseler, tevbe ettikleri için hadd lâzım gelmez. Yani yol kesmenin cezası olan el ve ayak kesme veya öldürme yakalanmadan önce bu hareketlerinden pişman olup, tevbe ettikleri için kendilerinden düşer. Nitekim Allah-ü Teâlâ (c.c)'nın;

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا

"Şu kadar ki (yol kesicileri) **siz ele geçirmeden evvel tevbe ederlerse müstesnadır."** (El-Mâide Suresi; 34) kavl-i keriminde vaki olmuştur. Bu tevbe eden yol kesicilerin yaraladıkları ve öldürdükleri cinayetlerin cezaları, hak sahiplerine bırakılır. Onlar dilerlerse affederler, dilerlerse cinayetin gerektirdiğini alırlar.

Yol kesiciler arasında küçük çocuk yahut deli yahut yolu kesilenlerin zî-rahm-i mahremi bulunursa, yine onlara hadd tatbik edilmez. Eğer hepsiyle beraber bulunan cinayet bir olup, içlerinden birisinden düşerse diğerlerinden de düşer.

Bir kafilede bulunanların bir kısmı, diğerlerinin yollarını kesseler,

bunlar hakkında yol kesiciliğin cezası tatbik edilmez. Çünkü kafile bir ev hükmündedir. Bu takdirde, tek korunmuş yer olur. Bu meselede yine cinayetlerin cezaları hak sahiplerine bırakılır.

Şehirde yahut yakın iki şehir arasında geceleyin veya gündüzleyn yol kesilirse, yine yol kesicilere hadd yoktur. Zira buralarda hükümetn kuvveti mevcut, yardım gelmesi mümkündür.

Bir kimse şehirde bir kaç defa adam boğsa, insanları bunun şerrinden kurtarmak için yapmış olduğu cinayetten dolayı öldürülür. Eğer boğma işi tekrarlanmayıp bir defa olmuşsa, keskin olmayan bir âletle değnek, sopa ile öldürmüş olur. Bu takdirde öldürülenin diyeti, öldürenn âkilesi üzerine lâzımdır.

İKİNCİ CİLDİN
KONULARINA GÖRE FİHRİSTİ

HACC BAHSİ (KİTÂBÜL-HACC) 5
Haccın şartları 5
Haccın sünnetleri 8
Haccın kısımları 8
Haccın farzları 14
Haccın vacipleri 15
Umre 19
Haccın Yapılışı 23
Tavaf'ın Yapılışı 33
Beytullah kaç defa yapılmıştır? 35
Eller, kaç yerde kaldırılır? 36
Kudûm, Tahiyyat ve İltika' Tavafı 42
Kudûm Tavafı (Tahiyye Tavafı, Lika Tavafı) 42
Ziyaret Tavafı (İfâza Tavafı, Bayram Günü Tavafı) 42
Veda Tavafı (Sader Tavafı) 43
Arafat'ta yapılan duaların en faziletlisi 47
Cemretü'l Akabe'de taş atma 50
Haccın diğer hükümleri 55
Haccı Kırân ve Haccı Temettu' 60
Haccın Cinayetleri 66
İhramlıya yasak olan cinayetler 66
İhram Üzerine Yapılan Cinayet 69
İhramlı Zatın Karada Yaşayan Hayvanı Öldürmesi 75
Mikâtı İhramsız Geçme 81
İhramı, İhrama Katma 83
İhsâr ve Haccı Kaçırma 85
Başkası İçin Yapılan Hac 89
İbadetler kaç nevidir? 91
Hedy 96
Hedy nedir? 96

MESÂİL-İ MENSÛRE (DAĞINIK MESELELER) 99

NİKÂH BAHSİ (KİTAB'ÜN NİKÂH) 103
Nikâhın şer'i sebebi 103
Nikâhın aklî sebebi 104
Nikâhın tabiî sebebi 104
Nikâhta zikri lazım gelen şeyler 104
Nikâhın sebebi 105
Nikâhın şartı 105
Nikâhın rüknü 105
Nikâhın hükmü 105
Nikâhın sıfatı 105
Muharremât 109
Nikâhları haram olan kadınlar 109
Döşek, kaç kısımdır? (Kuvvetli, orta, zayıf) 118
Evliya ve Efkâ'nın Halleri 121
Nikâhta Denklik 128
Susmak, kaç yerde konuşmak yerine geçer? 131
Habersiz Kıyılan Nikâh 134
Mehr 139
Sadaka, Nihle, Ecir, Ukr 139
Boşanan kadın kaç kısımdır? 144
Kölenin Nikâhı 153
Kâfirin Nikâhı 158
Kasm (Birden fazla evli olan erkeğin kadınlarının hakkını adalet üzere vermesi) 163

SÜT EMME BAHSİ (KİTÂBÜ'R-RADÂ) 167
Radâ'nın manâsı 167

BOŞAMA BAHSİ (KİTÂBÜ'T-TALÂK) 175
Talâk-ı ahsen 176
Talâk-ı hasen 176
Talâk-ı bid'î 177
Boşama 181
Talâk'ı zamâna nispet edip, Şart kelimelerini kullanma 187
Talâkla İlgili Bir Fasıl 192
Kinâye 196
Kinâye lafızları 197
Talâk-ı Tefvîz 202
Talâk-ı Ta'lîk (Talâkın Olmasını, Başka Bir Şeyin Olmasına Bağlamak) 211

Hastanın Talâkı 215
Talâk-ı Ric'iyye 219
Ric'i talâkın şartları 219
Hulle 222
Îlâ 224
Hulû 229
Zıhâr 233
Liân İle İlgili Hükümler 237
İnnîn 241
Hastalıkların sebepleri 242
İddetin Hükümleri 244
İhdâd (Kadının Yas Tutması) 249
Nesebin Sabit Olmasının Hükümleri 252
Hidâne'nin Hükümleri 256
Nafaka 260
Küçük Çocuğun Nafakası 265
Mirastan mahrum olma sebepleri 268

KÖLE VE CARİYE AZAT ETME BAHSİ (KİTÂBÜ'L-İ'TÂK) 273
Köle ve cariye azat etmekte kullanılan lafızlar 273
Zî-rahmi mahrem 276
Kölenin Bir Kısmının Azat Edilmesinin Hükümleri 280
Kapalı olarak azat edilen köle veya cariye 285
Azada yapılan yemin 288
Bir köle veya cariyeyi bir mal veya muayyen bir hizmet karşılığında azat etme 290
Tedbirin hükmü 294
Mutlak Tedbir 294
Mukayyed Tedbir 296
İstilâdın Hükmü 298

YEMİNLER BAHSİ (KİTÂBÜL-EYMÂN) 303
Yeminin manâsı 303
Yeminin şartı 303
Yeminin sebebi 303
Yeminin hükmü 303
Yemin kaç nevidir? 303
Yeminin isimleri 305
Yemin-i gamûs 305
Kefareti olmayan büyük günahlar 306

Yemin-i lağv 306
Yemin-i münakide 307
Yemin-i münakide'den dolayı lazım olan kefaret 308
Yemin harfleri 311
Girme, Çıkma, Gelme, Oturma ve Bunlara Benzeyen Sözlerle Yapılan Yeminin Hükümleri 317
Kudretin manâsı 321
Yeme, İçme, Giyme ve Konuşma Hakkında Yemin 324
Katık, kaç kısımdır? 327
İmam-ı A'zam (r.a)'ın tevakkuf ettiği şeyler 332
Talâk, Köle veya Cariye Azat Edilmesine Dair Yapılan Yeminin Hükümleri 333
Alış-Veriş, Evlenme ve Bunlardan Başkaları Hakkında Yapılan Yeminin Hükümleri 337
Dövme, Öldürme ve Bunlardan Başka Şeylere Yapılan Yeminin Hükümleri 342

HADLER BAHSİ (KİTÂBÜ'L-HUDÛD) 349
Kaç çeşit hadd vardır? 349
Zinâ haddi 350
Recm edileceklerde aranan şartlar 354
Zinâ haddini gerektiren ve gerektirmeyen cinsi yakınlığın hükümleri 356
Cinsi yakınlıkta olan şüphe 356
Mahâl (yer)de olan şüphe 357
Zinâ üzerine şahadet ve o şahadetten Dönme 361
Şürb (İçki) Haddinin Hükümleri 367
Kazf Haddi 370
Kazf'ın manâsı 370
Ta'zîr 377

HIRSIZLIK BAHSİ (KİTÂBÜ'S-SERİKAT) 381
Hırsızlığın tarifi 381
Hırz 385
El kesilmesinin ispatı ve tatbiki 388
Yol kesenlerin hükmü 392

İçindekiler 395